Terence

P. TERENTI

COMOEDIAE

CUM

SCHOLIIS AELI DONATI ET EUGRAPHI
COMMENTARIIS

EDIDIT

REINHOLDUS KLOTZ.

VOLUMEN PRIMUM

ANDRIAM EUNUCHUM HEAUTONTIMORUMENON
CONTINENS.

LIPSIAE
SUMPTUM FECIT E. B. SCHWICKERT.
1838.

PRAEFATIO.

Quom ego in scholis meis singulas P. Terenti fabulas explicarem, id spectans potissumum, ut auditores, elegantia sermonis Terentiani cognita, qui fuisset communis et cotidianus usus Latinae linguae, penitus intellegerent: eius modi editionem P. Terenti comoediarum desideravi, quae non solum ipsam poetae orationem ex optumorum librorum auctoritate accurate propagatam haberet, verum etiam scholia Aeli Donati, quae et ad exercendam artem criticam bonam ac largam materiem praeberent et explicationis adiumentum non volgare praestarent, una cum commentariis Eugraphi, ex quibus ipsis quoque et criticae arti et interpretationi subsidia parari possent, complecteretur. Itaque quom aliquam diu L. Schopeni, quae promissa fuerat, Terenti eiusque scholiastarum editionem frustra exspectassem, ipse consilium cepi huius modi editionem non magno parabilem adornare.

Quo in consilio exsequendo ita sum versatus, ut in ipsis Terenti fabulis libros potius vetustissumos praestantissumosque a G. Faerno et R. Bentleio excussos quam doctorum hominum coniecturas sequerer: etsi multis in locis, praesertim si quis ad artis metricae regulam singula carmina accuratius exigere velit, ne coniecturis quidem carere poterimus. Sed hanc provinciam his curis nec potui suscipere nec volui, lubenterque relinquo iis, qui plus temporis operaeque in his rebus posuerunt, ac spero fore, ut pluribus atque uberioribus subsidiis paratis etiam in hoc genere aliquanto plus proficiat, si quis

ad hanc rem subtilitatem parem cum R. Bentleio, audaciam non parem adferat. Quamquam hic quoque mihi videor non pauca rectius constituisse, quam volgo factum erat. Nam R. Bentleius multis in locis, quom Terenti verba ad regulam suam exigeret, ea quoque mutavit, quae hodie vix potest dubitari quin pronuntiatione potius iuvanda, quam audacius mutanda sint. Sed de hac re tum commodius dicetur, si toto opere absoluto omnis hos locos singulari disputatione pertractare poterimus. Interea ex notis adscriptis etiam sic intellegi poterit, quem ad modum singulos fere versus pronuntiandos existumem, praesertim quom non nullis in locis R. Bentlei ratio iam ab aliis improbata atque impugnata sit. Aliis autem in locis, in quibus R. Bentleius alias ob caussas aut totos versus subditicios pronuntiaverat aut audacius Terenti verba mutaverat, cur ego librorum scripturam immutatam reliquerim, facile quisque intelleget, quom singulorum eorum locorum non ita obscura sit intellegentia.

Difficilius negotium erat scholia Aeli Donati ita constituere, quem ad modum viderentur ab auctore suo esse profecta. Nam et res dubitari non patitur et L. Schopenus recte iam demonstravit, haec scholia, ut nunc in editionibus volgo feruntur, permultis locis esse confusa et commutata. Editores enim ad suam quisque editionem videntur etiam verba Donati accommodavisse, ordinem adnotationum immutasse, omisisse alia, alia audacius correxisse, ut dubium non sit quin lectio volgata, etsi multis in locis videatur ex libris melioribus correcta atque emendata esse, certo tamen fundamento, in quo nitatur, omnino destituta sit. Nam primum ipsa poetae verba, quae scholiis suis praeposuit Donatus, editores plerique ex suis editionibus potius, quam ex libris Donati videntur constituisse, ita ut alia prorsus immutarent, multa vero etiam, quae ad rem ipsam necessaria non viderentur, omitterent. Quam ob rem lemmata illa, quae vocantur, quem ad modum volgo leguntur, non magnam aut potius nullam in conformandis poetae verbis possunt habere auctoritatem. Deinde etiam ordinem adnotationum, ut dixi, videntur editores contra librorum

auctoritatem immutavisse, ut facilitatem legendi adiuvarent: sed tamen id sine librorum auctoritate fieri non debuit. Nam quom haec scholia vix videantur ab uno Donato profecta esse, sic indicium interpolationis multis locis, ut opinor, satis certum prorsus sublatum est. Tum vero etiam adnotationes non nullae Aeli Donati, quae in vetustioribus editionibus leguntur nec ullam suspicionem interpolationis habent, ex editionibus volgatis exciderunt, quae sine rei detrimento non possunt abesse. Denique editores, praesertim in iis locis, qui ex aliorum scriptis adlati erant, quoniam ibi facilis erat mutatio ex ipsorum scriptorum libris, multa secus, ac leguntur in veteribus editionibus, constituerunt, ut etiam hic, ubi vel certissumum cupimus habere Donati testimonium, volgatae editiones parum fidei atque auctoritatis habeant.

His ego incommodis, quom libros manu scriptos, quibus Aeli Donati scholia continerentur, nunc quidem nancisci non potuissem, sic mederi studui, ut duas editiones antiquissumas, quas ipse usurpare potui, principem unam, quae fertur, sine loco et anno, quae Terentianas fabulas ipsas non exhibet, alteram Venetam anni M.CCCC.LXXXV., quae adiungit etiam Terenti comoedias, quod eae non iam ab editoribus interpolatae esse viderentur, potissumum in describendis Donati scholiis sequerer. Ex his igitur lemmata, quae proposuit scholiasta, auxi et constitui, veterem ordinem adnotationum revocavi, quae neglegentia editorum omissa essent, reprehendi, quae audacius mutata viderentur, ad veterem scripturam reduxi, ita ut haec scholia iam certius testimonium etiam in arte critica exercenda habere videantur. Sed, ut fere fit, ubi viam aliquam novam ingrediare, non nullis in locis mihi videor iam a volgata scriptura, quae ipsa quoque in singulis locis ex libris melioribus emendata esse videtur, non satis recte recessisse: quod ne in tribus, quae restant, fabulis fiat, diligentius cavebo: ne in his duabus noceat, adiunctis tabulis, quae addenda et emendanda continent, satis cautum puto.

Varietatem lectionis in prima fabula diligentissume ex illis, quibus usus sum, veteribus editionibus enotan-

dam curavi, nisi ubi alterutra aperta typographorum menda exhiberet: in ceteris fabulis eos tantum locos notavi, quibus Donati verba ex illis mutaram. Muxume autem dolendum est, quod editio princeps semper, editio Veneta plerumque Graeca verba omisit, ut hic, ubi maxume requirimus, earum fide atque auctoritate niti non queamus.

Sic spero hac Donati editione, etiam si permulta ego quoque corrupta relinquere coactus eram, fundamenta certe novis curis iacta esse, ut aliquando etiam hoc subsidio ad cognoscendas litteras Latinas tutius uti liceat. Denique Eugraphi commentaria, ne quid in hac editione desideraretur, ex editione Lindenbrogi, Excerpta autem Faerniana ad Heautontimorumenon ex R. Bentlei editione adiicienda putavi.

Scripsi Lipsiae die II. ms. Mai. MDCCCXXXVIII.

P. TERENTI AFRI

CARTHAGINIENSIS

VITA,

QUAM A C. SUETONIO TRANQUILLO MUTUATUS EST

AELIUS DONATUS.

Cap. I. P. Terentius Afer, Carthagine natus, servivit Romae Terentio Lucano senatori: a quo ob ingenium et formam non institutus modo liberaliter, sed et mature manu missus est. Quidam captum esse existimant, quod fieri nullo modo potuisse Fenestella docet, quum inter finem secundi belli Punici et initium tertii natus sit et mortuus: nec, si a Numidis aut Gaetulis captus sit, ad ducem Romanum pervenire potuisset, nullo commercio inter Italicos et Afros nisi post deletam Carthaginem coepto.

Hic cum multis nobilibus familiariter vixit, sed maxime cum Scipione Africano et C. Laelio: quibus etiam corporis gratia conciliatus existimatur: quod et ipsum Fenestella arguit, contendens utroque maiorem natu fuisse: quamvis et Cornelius Nepos aequales omnes fuisse tradat et Porcius suspicionem de consuetudine per haec faciat:

Dum lasciviam nobilium et fucosas laudes petit:
Dum Africani voce divina inhiat avidis auribus:
Dum ad Furium se coenitare et Laelium pulcrum putat:

V. 3. Ed. Ven. 1485. *sed mature.*
V. 3. Edd. pr. Ven. *manumissus* om. *est.*
V. 5. Edd. pr. Ven. *in fine.*
V. 5. *Punici* om. ed. pr. Post edd. pr. Venet. *et ante initium tertii natus est.*
V. 10. Edd. pr. Ven. *et cum Laelio.*
V. 12. Edd. pr. Ven. *quamvis Cornelius.* Post eaedem edd. *tradit.*
V. 15. Hos versus reliqui, ut volgo leguntur. Correxit Hareo auctore et Hermanno Fr. Aug. Wolfius ad Suetonium, quem consule Vol. III. p. 41.
V. 17. Edd. pr. Ven. *putat pulchrum.*

Dum se amari ab hisce credit, crebro in Albanum rapi
Ob florem aetatis suae: ipsus sublatis rebus ad summam
Inopiam redactus est.
Itaque e conspectu omnium abiit in Graeciam, in terram ultimam,
Mortuus est in Stymphalo, Arcadiae oppido: nihil Publius
Scipio profuit, nihil ei Laelius, nihil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillime.
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conducticiam:
Saltem ut esset, quo referret obitum domini servulus.

Scripsit comoedias sex: ex quibus primam Andriam quum aedilibus daret, iussus ante Caerio recitare, ad coenantem quum venisset, dictus est initium quidem fabulae, quod erat contemptiore vestitu, subsellio iuxta lectulum residens legisse: post paucos vero versus invitatus, ut accumberet, coenasse una, deinde cetera percurrisse non sine magna Caerii admiratione. Et hanc autem et quinque reliquas aequaliter populo probavit: quamvis Volcatius de enumeratione omnium ita scribat:

Sumetur Hecyra sexta ex his fabula.

Eunuchus quidem bis [die] acta est: meruitque pretium, quantum nulla antea cuiusquam comoedia, videlicet octo milia nummum; propterea summa quoque titulo adscribitur. Nam Adelphorum principium Varro etiam praefert principio Menandri.

Non obscura fama est adiutum Terentium in scriptis a Laelio et Scipione, quibuscum familiariter vixit. Eandem ipse auxit: numquam enim, nisi leviter, se tutari conatur, ut in prologo Adelphorum:

Nam quod isti dicunt malevoli, homines nobiles
Hunc adiutare, assidueque una scribere:
Quod illi maledictum vehemens esse existimant,
Eam laudem hic ducit maximam: quum illis placet,
Qui vobis universis et populo placent:
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usus est sine superbia.

V. 1. Edd. pr. Ven. *ab his.*
V. 2. Edd. pr. Ven. *ad florem.*
V. 4. *in Graeciam* etiam edd. pr. Ven.
V. 12. Ed. pr. *inicio.*
V. 17. *de enumeratione ita scribit* ed. pr. *de Pumeratione ita scribit* ed. Ven.
V. 18. *Sumeretur* ed. pr.
V. 19. *die* om. edd. pr. Venet.
V. 20. *alia* edd. pr. Ven. *videlicet* edd. pr. Venet. Volgo: *id est.* *summo* edd. pr. Venet.
V. 25. *leniter* edd. pr. Venet.
V. 29. *esse* om. edd. pr. Venet. et volgo.
V. 30. *quod illis* edd. pr. Ven.
V. 31. *vobis* om. ed. pr.

Videtur autem se levius defendisse, quia sciebat Laelio et Scipioni non ingratam esse hanc opinionem: quae tamen magis et usque ad posteriora tempora valuit.

Q. Memmius in oratione pro se ait: *P. Africanus, qui a Terentio personam mutuatus, quae domi luserat ipse, nomine illius in scaenam detulit.* Nepos auctore certo comperisse se ait, C. Laelium quondam in Puteolano Kalendis Martiis admonitum ab uxore, temperius ut discumberet, petiisse ab ea, ne interpellaretur: serius tandem ingressum triclinium dixisse, non saepe in scribendo magis successisse sibi: deinde rogatum, ut scripta illa proferret, pronuntiasse versus, qui sunt in Heautontimorumeno:

Satis pol proterve me Syri promissa huc induxerunt.

Santra Terentium existimat, si modo in scribendo adiutoribus indiguerit, non tam Scipione et Laelio uti potuisse, qui tunc adolescentuli fuere, quam C. Sulpicio Gallo, homine docto, et qui consularibus ludis initium fecerit fabularum dandarum, vel Q. Fabio Labeone et M. Popilio, consulari utroque ac poeta. Ideo ipsum non iuvenes designasse, qui se adiuvisse dicerentur, sed viros, quorum operam et in bello et in otio et in negotio populus sit expertus.

Post editas comoedias nondum quintum atque trigesimum egressus annum, causa evitandae opinionis, quia videbatur aliena pro suis edere, seu percipiendi Graecorum instituta moresque, quos perinde exprimeret in scriptis, egressus urbem est neque amplius rediit. De morte eius Volcatius tradit:

Sed ut Afer sex populo edidit comoedias,
Iter hinc in Asiam fecit. Navim quum semel
Conscendit, visus nunquam est: sic vita vacat.

Q. Cosconius redeuntem a Graecia periisse in mari dicit cum centum et octo fabulis, conversis a Menandro. Ceteri mortuum esse in Arcadiae Stymphalo sive Leucadia tradunt, Cn. Cornelio

---

V. 1. *lenius* ed. pr. *et Laeliorum Scipioni* ed. pr.
V. 7. *Cerio* ed. Ven. *cl. Martii* ed. pr. *Calendas Martii* ed. Ven.
V. 8. *temperius* edd. pr. Venet. Volgo: *temporius.*
V. 13. *Satra* edd. pr. Ven.
V. 15. *fuere. Qu. Sulpicio* ed. pr. *fuere quam sulpitio* ed. Ven.
V. 15. *et qui consularibus* etiam edd. pr. Ven. *Cuius consularibus* MS. Reg. Lindenbr.
V. 17. *Pompilio* edd. pr. Ven.
V. 18. *adiuvasse* edd. pr. Ven.
V. 20. *nondum* om. edd. pr. Ven. *ac* ed. Ven.
V. 23. *urbem* om. edd. pr. Ven.
V. 25. *edidit* edd. pr. Ven. Volgo: *dedit.*
V. 26. *navim ut semel* MS. Danielis.
V. 28. *Qu. consetius* edd. pr. Ven. ut volgo. *Q. Cosconius* Lindenbrogius ex MSS. restituit.
V. 29. *a Menandro* edd. pr. Ven. Lindenbrogius. Volgo: *e Menandro.* Cf. finem huius vitae p. XI. v. 8 sq.
V. 30. *in arcadia stimphali sinu leucadiae* edd. pr. Venet.

Dolabella, M. Fulvio Nobiliore consulibus morbo implicitum acri, dolore ac taedio amissarum sarcinarum, quas in navi praemiserat, ac simul fabularum, quas novas fecerat. Fuisse dicitur mediocri statura, gracili corpore, colore fusco. Reliquit filiam, quae post equiti Romano nupsit. Item hortulos viginti iugerum, via Appia ad Martis villam. Quo magis miror Porcium scribere:

Nil Publius
Scipio profuit, nihil ei Laelius, nil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillime:
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conducticiam:
Saltem ut esset, quo referret obitum domini servulus.

Hunc Afranius quidem omnibus comicis praefert, scribens in Compitalibus:

Terentio non similem dices quempiam.

Volcatius autem non solum Naevio et Plauto et Caecilio, sed Licinio quoque et Atilio postponit. Cicero in Limone hactenus laudat:

Tu quoque, qui solus lecto sermone, Terenti,
Conversum expressumque Latina voce Menandrum
In medio populi sedatis vocibus effers,
Quidquid come loquens, atque omnia dulcia dicens.

Item C. Caesar:

Tu quoque, tu in summis, o dimidiate Menander,
Poneris, et merito, puri sermonis amator,
Lenibus atque utinam scriptis adiuncta foret vis
Comica, ut aequato virtus polleret honore
Cum Graecis, neque in hac despectus parte iaceres,
Unum hoc maceror et doleo tibi deesse, Terenti.

V. 2. *amissarum fabularum* edd. pr. Ven., ut volgo. *amissarum sarcinarum* restituit ex MSS. suis praeter unum omnibus Lindenbrogius.
V. 4. *post* om. edd. pr. Ven.
V. 5. *via Appia* etiam edd. pr. Ven. Apud Suetonium est *in via Appia.*
V. 7. *Scipio nil* edd. pr. Ven. Volgo: *Nihil Publius Scipio.*
V. 8. *nil Furius* ed. Ven. *Nihil Furius* ed. pr. et volgo.
V. 14. *dicens* edd. pr. Ven.
V. 15. *sed Livio* edd. pr. Venet. MS. Reg. Lindenbr.
V. 16. *et Attilio* add. ed. Ven. et recepit apud Suetonium Oudendorpius ex MS. uno et antiquis editionibus. Volgo haec omissa sunt. Conf. A. Gell. *Noct. Attic.* lib. XV. Cap. 24.
V. 20. *in medium nobis* MS. Dan. *atque omnia* legitur apud Suetonium. Volgo et in edd. pr. Ven. *ac omnia.*
V. 21. *Quid quod* ed. pr. *quiddam* MS. Reg. Lindenbr.
V. 22. *Item* om. edd. pr. Ven.
V. 23. *Tu quoque tam submisso dimidiate* ed. pr. *Tu quoque summisso dimidiate* ed. Ven.
V. 27. *despectus* habet etiam ed. Ven. *despecta* ed. pr. MS. Dan. *iaceret* ed. pr.

Haec Suetonius Tranquillus. Nam duos Terentios poetas fuisse scribit Metius, quorum alter Fregellanus fuerit Terentius Libo, alter libertinus Terentius Afer patria, de quo nunc loquimur. Scipionis fabulas edidisse Terentius Valgius in Acteone ait:

Hae quae vocantur fabulae, cuiae sunt?
*Non has, qui iura populis end'ibus dabat**
Honore summo affectus fecit fabulas.

Duae ab Apollodoro translatae esse dicuntur comico, Phormio et Hecyra: quattuor reliquae a Menandro. Ex quibus magno successu et pretio stetit Eunuchus fabula: Hecyra saepe exclusa vix acta est.

EUANTHIUS

DE TRAGOEDIA ET COMOEDIA.

Initium tragoediae et comoediae a rebus divinis est inchoatum, quibus pro fructibus vota solventes operabantur antiqui. Nam incensis iam altaribus et admoto hirco id genus carminis, quod sacer chorus reddebat Libero patri, tragoedia dicebatur, vel *ἀπὸ τοῦ τράγου καὶ τῆς ᾠδῆς*, hoc est ab hirco hoste vinearum et a cantilena. Eius ipsius rei apud Virgilium plena fit mentio. Vel quod hirco donabatur eius carminis poeta, vel quod uter eius musti plenus solenne praemium cantoribus fuerat, vel quod ora sua faecibus perlinebant scaenici ante usum personarum ab Aeschylo repertum. Faeces enim dicuntur Graece *τρύγες*. Et his quidem causis tragoediae nomen est inventum. At vero nondum coactis in urbem Atheniensibus, cum Apollini Nomio, vel *AFYAΘῶ**, id est pastorum vicinorum-

---

V. 3. *Terentius libertus* pro *Terentius Libo* edd. pr. Ven.
V. 4. *Valegius natione* (*nacione* ed. pr.) *ait* edd. pr. Ven.
V. 5. *cuiae sunt* etiam edd. pr. Ven. MS. Dan. Olim legebatur *cuius sunt.* Hinc fecerunt: *cuiu' sunt.*
V. 6. end' ibus dabat*] Sic MSS. Danielis. *recenscentibus dabat* ed. pr. *recensentibus dabat* ed. Ven. et volgo. Alii libri *recensens* habere dicuntur.
V. 7. *summo honore* edd. pr. Ven.

V. 18. *καὶ τῆς ᾠδῆς* om. ed. Ven. ed. pr. Graeca non habet.
V. 25. *vel AFYAΘῶ* om. edd. pr. Ven.
V. 25. *vicinorumue* edd. pr. Ven. *vicinorum* MSS. Lindenbr.

que praesidi deo, constructis aris in honorem divinae rei circum Atticae vicos, villas, pagos et compita festum carmen solenniter cantarent: orta est comoedia ἀπὸ τῶν κωμῶν καὶ τῆς ᾠδῆς composito nomine, vel ἀπὸ τοῦ κωμάζειν καὶ ᾄδειν, quod est comessatum ire cantantes. Quod a poetis solenni die, vel amatorie lascivientibus choris comicis non absurdum est. Itaque ut rerum, ita etiam temporum ipsorum coepto ordine tragoedia primo prolata esse cognoscitur. Nam ut ab incultis et feris moribus paulatim perventum est ad mansuetudinem, urbesque sunt conditae, et vita mitior atque otiosior processit: ita res tragicae longe ante comicas inventae. Quamvis autem retro prisca volventibus reperiatur Thespis tragoediae primus inventor: et comoediae veteris pater Eupolis cum Cratino Aristophaneque esse dicatur: Homerus tamen, qui fere omnis poeticae largissimus fons est, etiam his carminibus exempla praebuit, et velut quadam suorum operum lege praescripsit: qui Iliadem instar tragoediae, Odysseam ad imaginem comoediae fecisse monstratur. Nam post illius tale tantumque documentum, ab ingeniosissimis imitatoribus et digesta sunt in ordinem et divisa ea, quae etiam tum temere scribebantur adhuc impolita, atque in ipsis rudimentis haud quaquam, ut postea facta sunt, decora atque levia. At nos ea, quae proprie de tragoedia dicenda sunt, titulo propositi operis instantes, in alia tempora differamus: et de his fabulis iam loquamur, quas Terentius imitatus est. Postquam demonstrandae originis causa de utriusque generis initio diximus, quod necesse est iam dicemus.

Comoedia fere vetus, ut ipsa quoque olim tragoedia, simplex carmen, quemadmodum iam diximus, fuit, quod chorus circa aras fumantes nunc spatiatus, nunc consistens, nunc revolvens gyros, cum tibicine concinebat. Sed primo una persona substituta est cantoribus, quae respondens alternis choro, locupletavit variavitque rem musicam. Tum altera, tum tertia et ad postremum crescente nu-

---

V. 2. festum carmen] MS. Dan. *Festivum carmen sollemniter cantaretur*, ἀπὸ τῶν κωμῶν καὶ τῆς ᾠδῆς, *Comoedia vocitata est, ut opinor, a pagis et cantilena composito nomine vel* ἀπὸ τοῦ κωμάζειν *etc.*

V. 4. ἀπὸ τῶν κωμῶν — καὶ ᾄδειν om. ed. pr. Pro his omnibus ed. Ven. habet: ἀπὸ τοῦ κωμάζειν, reliquis omissis.

V. 5. *appōtis* ed. pr. *apponitis* ed. Ven.

V. 10. *et* om. edd. pr. Ven. *otiosa* edd. pr. Ven.

V. 11. *autem* om. edd. pr. Ven.

V. 13. *credatur* edd. pr. Ven.

V. 18. *divisa sunt ea* edd. pr. Ven.

V. 20. *atque lenia adeo ut ea quae propria* edd. pr. Ven. *De titulo* edd. pr. Ven.

V. 22. *operis ue instantis* ed. pr. *operis siue instantis* ed. Ven.

V. 25. *dicamus* edd. pr. Ven.

V. 28. *nunc consistens* om. edd. pr. Ven.

V. 29. *subducta est* edd. pr. Ven. Post verbum *alternis* in edd. pr. Ven. vacuum spatium est, quasi verba Graeca exciderint.

mero, per auctores diversos, personae, pallae, cothurni, socci et ceteri ornatus atque insignia scaenicorum reperta: et ad hoc uni cuique suus habitus: et ad ultimum qui primarum partium, qui secundarum et tertiarum, qui quartarum atque quintarum actores essent, distributa et divisa quinquepartito tota est fabula. Quae tamen in ipsis ortus sui velut quibusdam incunabulis et vixdum incipiens, ἀρχαία κωμῳδία et ἐπονόμαστος dicta est: ἀρχαία idcirco, quia est de nobis parum cognitis vitiis: ἐπονόμαστος autem, quia inest in ea velut historica fides verae narrationis et denominatio omnium, de quibus libere describebatur. Etenim per priscos poetas, non ut nunc, penitus ficta argumenta, sed res gestae a civibus palam cum eorum saepe, qui gesserant, nomine decantabantur. Ideo ipsa suo tempore moribus multum profuit civitatis, cum unus quisque caveret, culpa ne spectaculo ceteris esset et domestico probro. Sed cum poetae abuti licentius stilo, et passim laedere ex libidine coepissent plures bonos, ne quisquam in alterum carmen infame proponeret, lege lata siluere. Et hinc deinde aliud genus fabulae, id est, satira, sumpsit exordium: quae a satiris, quos illotos semper ac petulantes deos scimus esse, vocitata est: etsi aliunde nomen traxisse prave putant alii. Haec, quae satira dicitur, eius modi fuit, ut in ea quamvis duro et veluti agresti ioco, de vitiis civium tamen sine ullo proprii nominis titulo carmen esset. Quod item genus comoediae multis obfuit poetis, cum in suspicionem potentibus civibus venissent, illorum facta descripsisse in peius ac deformasse genus stilo carminis. Quod primo Lucilius novo conscripsit modo, ut poesin inde faceret, id est, unius carminis plures libros. Hoc igitur quo supra diximus modo coacti omittere satiram, aliud genus carminis τὴν νέαν κωμῳδίαν, hoc est, novam comoediam, repperere poetae: quae argumento communi magis et generaliter ad omnes homines, qui mediocribus fortunis agunt, pertineret: et minus amaritudinis spectatoribus et eadem opera multum delectationis afferret: concinna argumento, consuetudine congrua, utilis sententiis, grata salibus, apta metro.

V. 1. *per actores* edd. pr. Ven.

V. 4. *quartique loci atque quintarum* edd. pr. Ven. *quinque partita acta est tota fabula* edd. pr. Ven.

V. 7. ἀρχαία κωμῳδία *et* ***EPONOMATOS*** MSS. Lind. Volgo: κωμῳδία ἐτεώνιος (alii ἐτεώνυμος) καὶ ἀρχαία. Edd. pr. Ven. Graeca omittunt.

V. 8. *est de* om. edd. pr. Ven. Post eaedem *parumper.* ***EPONOMATOS*** *autem* MSS. Lind. Volgo: ἐτεώνιος (ἐτεώνυμος) *autem.*

V. 11. *nunc* om. edd. pr. Ven.

V. 14. *ceteris exstitisset* edd. pr. Ven.

V. 16. *quicquam* ed. Ven. *infamie* (*ae* ed. Ven.) *poneret: lata lege sanxerunt* edd. pr. Ven.

V. 21. *agresti modo* edd. pr. Ven.

V. 24. *rescripsisse* edd. pr. Ven.

V. 26. *poesim inde fecisset* edd. pr. Ven.

Ut igitur superiores illae suis quaeque celebrantur auctoribus, ita haec *νέα κωμῳδία* cum multorum antea tum praecipue Menandri Terentiique est. De qua cum multa dicenda sint, sat erit tamen velut admonendi lectoris causa, quod de arte comica veterum chartis continetur, exponere.

Comoedia vetus ut ab initio chorus fuit, paulatimque personarum numero in quinque actus processit, ita paulatim velut attrito atque extenuato choro ad novam comoediam sic pervenit, ut in ea non modo non inducatur chorus, sed ne locus quidem ullus iam relinquatur choro. Nam postquam otioso tempore fastidiosior spectator effectus, tunc, cum ad cantores ab actoribus fabula transibat, consurgere et abire coepisset, admonuit poetas primo quidem choros praetermittere, locum eis relinquentes, ut Menander fecit, hac de causa, non ut alii existimant, alia. Postremo ne locum quidem reliquerunt: quod Latini fecerunt comici, unde apud illos dirimere actus quinquepartitos difficile est. Tum etiam Graeci prologos non habent more nostrorum, quos Latini habent. Deinde *θεοὺς ἀπὸ μηχανῆς*, id est, deos argumentis narrandis machinatos, ceteri Latini instar Graecorum habent: Terentius non habet. Ad hoc *προτατικὰ πρόσωπα*, id est, personas extra argumentum accersitas, non facile ceteri habent: quibus Terentius saepe utitur, ut per harum inductiones facile pateat argumentum. Veteres, etsi ipsi quoque in metris negligentius egerunt iambici versus, duntaxat in secundo et quarto loco, tamen a Terentio vincuntur resolutione huius metri, quantum potest, comminuti ad imaginem prosae orationis. Tum personarum leges circa habitum, aetatem, officium, partes agendi nemo diligentius Terentio custodivit. Quin etiam solus ausus est in fictis argumentis cum fidem veritatis assequeretur, etiam contra praescripta comica meretrices interdum non malas introducere: quibus tamen, cur bonae sint, et voluptas per ipsum et causa non desit. Haec cum artificiosissima Terentius fecerit, tum illud est admirandum, quod et morem retinuit, ut comoediam scriberet, et temperavit affectum, ne in tragoediam transiliret. Quod cum aliis rebus minime obtentum et a Plauto et ab Afranio et Accio et multis fere magnis comicis invenimus. Illud quoque inter Terentianas virtutes mirabile, quod eius fabulae eo sunt temperamento, ut

---

V. 2. *antehac postea*: *tum* edd. pr. Ven.
V. 4. *quid* edd. pr. Ven.
V. 11. *effectus est* edd. pr. Ven.
V. 11. *ad actores ab auctoribus* edd. pr. Ven.
V. 13. *praetermittere* om. edd. pr. Ven.
V. 14. *existimant. Alii in proscaenio* edd. pr. Ven.
V. 19. *prostatica* edd. pr. Ven.
V. 23. *negligentius usi sunt* edd. pr. Ven.
V. 28. *in fictis argumentis cum* edd. pr. Ven. Volgo: *cum in fictis argumentis.*
V. 34. *et Atta* correxit Neukirchius *de fabula togata Rom.* p. 155.

neque extumescant ad tragicam celsitudinem neque abiiciantur ad mimicam vilitatem. Adde, quod nihil abstrusum ab eo ponitur, aut quod ab historicis requirendum sit, quod saepius Plautus facit et eo est obscurior in pluribus locis. Adde, quod argumenti ac stili ita attente memor est, ut nusquam non aut caverit aut curaverit ea, quae obesse potuerunt, tum quod media primis atque postremis ita nexuit, ut nihil additum alteri, sed aptum ex se totum et uno corpore videatur esse compositum. Illud quoque mirabile in eo primo, quod non ita miscet personas quattuor, ut obscura sit earum distinctio. Et item quod nihil ad populum facit actorem velut ex tragoedia loqui, quod vitium Plauti frequentissimum est. Illud etiam inter cetera eius laude dignum videtur, quod locupletiora argumenta ex duplicibus negotiis delegerit ad scribendum. Nam excepta Hecyra, in qua unius Pamphili amor est, ceterae quinque binos adolescentulos habent. Illud vero tenendum est, post νέαν κωμῳδίαν Latinos multa fabularum genera protulisse: ut t o g a t a s, a scaenicis atque argumentis Latinis, p r a e t e x t a t a s, ab dignitate personarum et Latina historia, A t e l l a n a s a civitate Campaniae, ubi actitatae sunt plurimae, R h i n t h o n i c a s ab actoris nomine, t a b e r n a r i a s ab humilitate argumenti ei stili, m i m o s ab diuturna imitatione vilium rerum et levium personarum. Inter tragoediam autem et comoediam cum multa tum in primis hoc distat, quod in comoedia mediocres fortunae hominum, parvi impetus periculaque, laetique sunt exitus actionum. At in tragoedia omnia contraria, ingentes personae, magni timores, exitus funesti habentur. Et illic turbulenta prima, tranquilla ultima. In tragoedia contrario ordine res aguntur: tum quod in tragoedia fugienda vita, in comoedia capessenda exprimitur: postremo, quod omnis comoedia de fictis est argumentis, tragoedia saepe ab historica fide petitur. Latinae fabulae primo a Livio Andronico scriptae sunt, adeo ut ad has res etiam tum recentes idem et poeta et actor fabularum suarum fuisset. Comoediae autem motoriae sunt aut statariae aut mistae. Motoriae turbulentae, statariae quietiores, mistae ex utroque actu consistentes. Comoedia per quattuor partes dividitur, prologum, protasin, epitasin, catastrophem. Prologus est velut praefatio quaedam fabulae, in quo solo licet praeter argumentum aliquid ad populum vel ex poetae vel ex ipsius fabulae vel ex actoris commodo loqui. Protasis pri-

---

V. 2. *ad histrionicam. Adde* edd. pr. Ven.
V. 5. *non aut caverit aut curaverit* MS. Danielis. *claudicavit aut erraverit* edd. pr. Ven. Volgo: *non caverit aut curaverit.*
V. 7. *et ex se* edd. pr. Ven.
V. 14. *in qua scribit Pamphili amorem* edd. pr. Ven.
V. 17. *ad dignitatem personarum tragicarum* edd. pr. Ven.
V. 29. *de historica* edd. pr. Ven.
V. 30. *scriptae sunt ad cunctas res* edd. pr. Ven. Post: *recentius.*
V. 34. *prothesim; epithasim: catastrophen* ed. Ven. *protesim, epitasim, catastrophen* edd. pr. et sic infra.

mus est actus initiumque dramatis. Epitasis incrementum processusque turbarum ac totius, ut ita dixerim, nodus erroris. Catastrophe conversio rerum est ad iucundos exitus, patefacta cunctis cognitione gestorum.

DE COMOEDIA DONATI, UT VIDETUR, FRAGMENTUM.

Comoedia est fabula diversa instituta continens affectuumque civilium ac privatorum, quibus discitur quid sit in vita utile, quid contra evitandum. Hanc Graeci sic definiere, *κωμῳδία ἐστὶν ἰδιωτικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων ἀκίνδυνος περιοχή*. Comoediam esse Cicero ait: *imitationem vitae, speculum consuetudinis, imaginem veritatis*. Comoediae autem a more antiquo dictae, quia in vicis huius modi carmina initio agebantur apud Graecos, ut in Italia compitaliciis ludicris, admisto pronuntiationis modulo, quo, dum actus commutantur, populus detinebatur. Aut *ἀπὸ τῶν κωμῶν*, hoc est, ab actu vitae hominum, qui in vicis habitabant, ob mediocritatem fortunarum, non in aulis regiis, ut sunt personae tragicae. Comoedia vero, quia poema sub imitatione vitae atque morum similitudine compositum est, in gestu et pronuntiatione consistit. Comoediam apud Graecos dubium est quis invenerit primus, apud Latinos certum est. Comoediam et tragoediam togatam primo Livius Andronicus repperit, aitque, *comoediam esse quotidianae vitae speculum*, nec iniuria. Nam ut intenti speculo veritatis lineamenta facile per imagines colligimus, ita lectione comoediae imitationem vitae consuetudinisque non aegerrime animadvertimus. Huius autem originis ratio ab exteris civitatibus moribusque pervenit. Athenienses namque Atticam custodientes elegantiam, cum vellent male viventes notare, in vicos et compita ex omnibus locis laeti alacresque veniebant, ibique cum nominibus singulorum vitam publicabant, unde nomen compositum, ut comoedia vocaretur. Haec autem carmina in pratis primum mollibus agebantur. Nec deerant praemia,

---

V. 2. *modus erroris* edd. pr. Ven. Hinc ego feci: *nodus*. Volgo: *motus*.

V. 6. *constituta continens affectum* edd. pr. Ven.
V. 7. *qua discitur* edd. pr. Ven.
V. 14. *adtinebatur* MS. Lind., sicut infra quoque.
V. 17. *morum* om. edd. pr. Ven.
V. 19. apud Latinos certum est etc.] Haec ita habentur in edd. pr. Veneta: *apud latinos certum est et comoediam et tragoediam et togatam primo Livium Andronicum repperisse: qui nil etc.*
V. 25. *provenit* edd. pr. Ven.
V. 28. *vitia* edd. pr. Ven.
V. 30. *primitus in pratis* edd. pr. Ven.

quibus ad scribendum doctorum provocarentur ingenia, sed et actoribus munera offerebantur, quo libentius iucundo vocis flexu ad dulcedinem commendationis uterentur. Caper namque pro donis his dabatur, quia vitibus noxium animal habebatur, a quo etiam tragoediae nomen exortum est. Nonnulli autem ex amurca olei faece, quae est humor aquatilis, tragoediam dici vocarique maluerunt. Qui ludi cum per artifices in honorem Liberi patris agerentur, etiam ipsi comoediarum tragoediarumque scriptores huius dei, velut patris, numen colere venerarique coeperunt. Cuius rei probabilis ratio exstitit. Ita enim carmina inchoata proferebantur, ut per ea laudes eius et facta gloriosa celebrari proferrique constaret, tum paulatim fama huius artis increbuit. Thespis autem primus haec scripta in omnium notitiam protulit. Postea Aeschylus secutus exemplum publicavit: de quibus ita Horatius in Arte poetica loquitur:

Ignotum tragicae genus invenisse Camenae
Dicitur et plaustris vexisse poemata Thespis,
Quae canerent, agerentque peruncti faecibus ora.
Post hunc personae, pallaeque repertor honestae
Aeschylus et modicis instravit pulpita tignis
Et docuit magnumque loqui nitique cothurno.
Successit vetus his comoedia non sine multa
Laude: sed in vitium libertas excidit et vim
Dignam lege regi. Lex est accepta: chorusque
Turpiter obticuit sublato iure nocendi.
Nil intentatum nostri liquere poetae:
Nec minimum meruere decus, vestigia Graeca
Ausi deserere et celebrare domestica facta,
Vel qui praetextas vel qui docuere togatas.

Fabula generale nomen est: eius duae primae partes sunt, tragoedia et comoedia. Si Latina argumentatio sit, praetextata dicitur. Comoedia autem multas species habet. Aut enim palliata est aut togata aut tabernaria aut Atellana aut mimus aut Rhinthonica aut planipedia. Planipedia autem dicta ob humilitatem argumenti eius ac vilitatem actorum, qui non cothurno aut socco utuntur in scaena aut pulpito, sed plano pede: vel ideo quod non ea negotia continet, quae personarum in turribus aut in coenaculis habitantium sunt, sed in plano et humili loco. Personati primi egisse dicuntur comoediam Cincius et Faliscus: tragoediam Minutius et Prothonius. Omnium autem comoediarum scripta ex quattuor rebus omnino sumuntur: nomine, loco, facto, eventu. Nomine, ut Phormio, Hecyra, Gurgulio, Epidicus. Loco, ut Andria, Leucadia, Brun-

V. 3. *pro dono is* ed. pr. *pro dono his* ed. Ven.
V. 13. *prioris exemplum* edd. pr. Ven.
V. 38. *feliscus* ed. Ven. *Prothonius* edd. pr. Ven. *Prothimus* MS. Lindenbr.

dusina. Facto, ut Eunuchus, Asinaria, Captivi. Eventu, Commorientes, Adelphi, Heautontimorumenos. Comoediarum formae sunt tres, palliatae, Graecum habitum referentes, quas nonnulli tabernarias vocant: togatae iuxta formam personarum habitum togarum desiderantes: Atellanae salibus et iocis compositae, quae in se non habent nisi vetustam elegantiam. Comoedia autem dividitur in quattuor partes, prologum, protasin, epitasin, catastrophen. Prologus est prima dictio a Graecis dicta *πρόλογος*, id est antecedens veram fabulae compositionem elocutio. Eius species quattuor sunt, *συστατικὸς*, commendaticius, quo fabula vel poeta commendatur, *ἀναφορικὸς*, relativus, quo aut adversario maledicta aut gratiae populo referuntur, *ὑποθετικὸς*, argumentativus, fabulae argumentum exponens, *μικτὸς*, mistus, omnia haec in se continens. Inter prologum et prologium quidam hoc interesse voluerunt, quia prologus est velut praefatio quaedam fabulae, in quo solo scilicet praeter argumentum aliquid ad populum vel ex poetae vel ex ipsius fabulae vel actoris commodo loquitur. Prologium autem est, cum tantum de argumento dicitur. Protasis est primus actus initiumque dramatis, quo pars argumenti explicatur, pars reticetur ad populi exspectationem tenendam. Epitasis est incrementum processusque turbarum ac totius, ut ita dixerim, nodus erroris. Catastrophe est conversio rerum ad iocundos exitus, patefacta cunctis cognitione gestorum. In plerisque fabulis ipsarum nomina priora ponebantur, quam poetarum, in nonnullis poetarum, quam fabularum. Cuius moris diversitatem antiquitas probat. Nam cum primum aliqui fabulas ederent, ipsarum nomina pronuntiabantur ante, quam poetae pronuntiaretur, ne aliqua invidia a scribendo deterreri posset. Cum autem per editionem multarum poetae iam esset auctoritas acquisita, rursus priora poetarum nomina proferebantur, ut per ipsorum vocabula fabulis attentio acquireretur.

Actas diversis ludis manifestum est inscribi. Nam ludorum quattuor sunt species, quos curules aediles munere publico curant. Megalenses, magnis dis consecrati, quos Graeci *μεγαλησίους* appel-

---

V. 2. pro *Adelphi* edd. pr. Ven. habent: *crimen.*

V. 3. *referentes* edd. pr. Ven. Volgo: *ferentes.* Ceterum de toto hoc loco, in quo nos volgatum ordinem reliquimus, conf. Neukirchium l. l. p. 45 sq.

V. 8. *dicta πρῶτος λόγος* MS. Lindenbr.

V. 11. *ἐπιτιμητικὸς* MS. Lind.

V. 12. *δραματικὸς* MS. Lind.

V. 14. quia prologus — loquitur] Pro his edd. pr. Ven. haec habent tantum: *quia prologus est ubi aut poeta excusatur aut fabula commendatur.*

V. 18. *deducitur* edd. pr. Ven.

V. 18. *primus actus fabulae: quo* edd. pr. Ven.

V. 20. Epitasis est — gestorum] Pro his tantum edd. pr. Veneta: *Epithasis involutio argumenti: cuius elegantia connectitur. Catastrophe explicatio fabnlae: per quam eventus eius approbatur.*

V. 25. *pronuntiaretur* edd. pr. Ven. Volgo: *pronuntiarentur.* Post: *posset* edd. pr. Ven. Volgo: *possent.*

lant. Funebres, ad retinendum populum instituti, dum pompa funeri decreta in honorem patricii viri plene instruitur. Plebei, qui pro salute plebis eduntur. Apollinares, Apollini consecrati. In scaena duae arae poni solebant, dextra Liberi, sinistra eius dei, cui ludi fiebant, unde Terentius in Andria ait: *Ex ara hac sume verbenas.*

Hinc Ulyssem palliatum semper inducunt, sive quod aliquando insaniam simulavit, quo tempore tectum se esse voluit, ne agnitus cogeretur in bella prodire, seu ob singularem sapientiam, qua tectus munitusque plurimum sociis profuit. Huius enim virtutis erat animi semper decipientis ingenium. Nonnulli Ithacae incolas, sicut Locros, palliatos fuisse commemorant. Achillis et Neoptolemi personae diademata habent, quamvis regalia sceptra nunquam tenuerint: cuius argumenti probatio talis inducitur, quod nunquam cum reliqua Graeciae iuventute ad gerenda cum Troianis bella sacramenta coniurationis inierunt, nec unquam sub Agamemnonis imperio fuerunt.

Comicis senibus candidus vestitus inducitur, quod is antiquissimus fuisse memoratur. Adolescentibus discolor attribuitur. Servi comici amictu exiguo conteguntur, paupertatis antiquae gratia, vel quo expeditiores agant. Parasiti cum intortis palliis veniunt. Laeto vestitus candidus: aerumnoso obsoletus: purpureus diviti: pauperi phoeniceus datur: militi chlamys purpurea: puellae habitus peregrinus inducitur. Leno pallio varii coloris utitur. Meretrici ob avaritiam luteum datur. Syrmata dicta sunt ab eo, quod trahuntur: quae res ab scaenica luxuria instituta est. Eadem in luctuosis personis incuriam sui per negligentiam significant. Aulaea quoque in scaena intexta sternuntur, quod pictus ornatus erat, ex Attalica regia Romam usque perlatus, pro quibus siparia aetas posterior accepit. Est autem mimicum velum, quod populo obsistit, dum fabularum actus commutantur. Diverbia histriones pronuntiabant. Cantica vero temperabantur modis non a poeta, sed a perito artis musicae factis. Neque enim omnia iisdem modis in uno cantico agebantur, sed saepe mutatis. Ut significant, qui tres numeros in comoediis ponunt, qui tres continent mutatos modos cantici illius. Qui huius modi modos faciebant, nomen in principio fabulae et scriptoris et actoris superponebant. Huius modi adeo carmina ad tibias fiebant, ut his auditis, multi ex populo ante discerent, quam fabulam acturi scaenici essent, quam omnino spectatoribus ipsis antecedens titulus pronuntiaretur. Agebantur autem tibiis paribus

---

V. 4. *dextera* edd. pr. Ven.
V. 12. *siue Neoptolemi* edd. pr. Ven.
V. 25. *ob scaenicam luxuriam* edd. pr. Ven.
V. 28. *perlatus est* edd. pr. Ven. *supra* ed. Ven. *suppara* ed. pr.
V. 29. *minutum velum* edd. pr. Ven.
V. 30. *De umbra* edd. pr. Ven.

aut imparibus et dextris aut sinistris. Dextrae autem tibiae sua gravitate seriam comoediae dictionem pronuntiabant. Sinistrae et Serranae acuminis levitate iocum in comoedia ostendebant. Ubi autem dextra et sinistra acta fabula inscribebatur, mistim ioco et gravitates denuntiabantur.

V. 2. *seriem dictionemque comoediae* edd. pr. Ven.

ANDRIA TERENTI.

ACTA LUDIS MEGALENSIB. M. FULVIO ET M'. GLABRIONE AEDILIB. CURULIB. EGERUNT L. AMBIVIUS TURPIO L. ATTILIUS PRAENESTINUS. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI TIBIIS PARIB. DEXTRIS ET SINISTRIS. ET EST TOTA GRAECA. EDITA M. MARCELLO C. SULPICIO COSS.

P E R S O N A E.

SIMO senex.
SOSIA libertus.
DAVOS servos.
MYSIS ancilla.
PAMPHILUS adulescens.
CHARINUS adulescens.
BYRRHIA servos.
LESBIA obstetrix.
GLYCERIUM adulescentula.
CHREMES senex.
CRITO hospes.
DROMO lorarius.

C. SULPICI APOLLINARIS PERIOCHA IN ANDRIAM.

Sororem falso creditam meretriculae,
Genere Andriae, Glycerium vitiat Pamphilus,
Gravidaque facta dat fidem, uxorem sibi
Fore hanc: nam aliam pater ei desponderat,
Gnatam Chremetis, atque ut amorem conperit,
Simulat futuras nuptias, cupiens suus
Quid haberet animi filius cognoscere.
Davi süasu non repugnat Pamphilus.
Set ex Glycerio natum ut vidit puerulum
Chremes, recusat nuptias, generum abdicat.
Mox filiam Glycerium insperato agnitam
Dat Pamphilo hanc, aliam Charino coniugem.

ARGUMENTI LOCO HAEC HABET DONATUS.

Prol. v. 1. POETA CUM PRIMUM ANIMUM AD SCRIBENDUM APPULIT: Comoedia Andria cum palliata sit fabula, de loco nomen accepit et a Menandro prius et nunc ab ipso Terentio, qui cum de Chryside loqueretur, sic ait: *Hei vereor ne quid Andria apportet mali.* Et hoc commune vocabulum est et in Graeca et in Latina lingua. Haec maiori ex parte motoria est: continetque actus amatorum adolescentium et patrum piorum. Sunt ibi callidi servi, astutae ancillae, severi senes, adolescentuli liberales. In hac primae partes senis Simonis sunt, secundae Davi, tertiae Chremetis et deinceps reliquorum. Prologus in hac acer inducitur et in adversarios non mediocriter exasperatur, sed tamen id subtiliter fit, ut omnia lacessitus facere videatur ac dicere. Hic protasis subtilis, epitasis tumultuosa, catastrophe pene tragica et tamen repente ex his turbis in tranquillum pervenit.

Haec prima acta est, ludis Megalensibus M. Fulvio aedilibus et M. Glabrione Q. Minucio Valerio curulibus. Egerunt L. Attilius, Latinus Praenestinus, et L. Ambivius Turpio. Modos fecit Flaccus, Claudii filius, tibiis paribus dextris et sinistris. Et est tota Graeca, edita M. Marcello et Sulpicio consulibus, pronuntiataque est Andria Terentii ob incognitum adhuc nomen poetae et minoris apud populum auctoritatis ac meriti. Diverbiis

---

V. 9. Ed. pr. Ed. Ven. 1485. *Ex partibus patrum priorum callidi servi.* tum *serve senes;* et *adolescentule* Ed. pr. *servae senes, adolescentulae* Ed. Venet. —

V. 13. Ed. pr. Venet. 1485. *asperatur.* — Ed. Ven. 1485. *tam.* Volgo: *exasperatus.*

V. 17. Volgo: *M. Fulvio et M. Glabrione aedilibus curulibus.* Nos reliquimus edd. vett. confusionem.

V. 19. Volgo omittitur: *Latinus.*

V. 21. Volgo: *Cn. Sulpicio.*

V. 23. Edd. vett. *De verbis auctenticis.*

et canticis lepide distincta est et successu spectata prospero hortamento poetae fuit ad alias conscribendas. Initium autem *προτατικὸν πρόσωπον*, id est, adventiciam personam recepit Sosiae, propter evolvendam argumenti obscuritatem. Persona autem protatica ea intelligitur, quae, semel inducta in principio fabulae, in nullis deinceps fabulae partibus adhibetur. Adnotandum sane puellarum liberalium nullam orationem in proscaenio induci in comoedia palliata praeter invocationem Iunonis Lucinae, quae et ipsa quoque post scaenam fieri solet.

Chremes, Atticus, pater Pasibulae et Philumenae, cum ex his duabus se Pasibulam perdidisse falso crederet, relictam Athenis nec visam postea multo tempore, tamquam unicam sibi putabat Philumenam. Quam Charinus, adolescens Atheniensis, adamabat unice et eam sibi petebat uxorem. Sed pater eam Pamphilo cuidam, Simonis filio, ultro desponderat. Qui Pamphilus e contra sororem Chrysidis ac peregrinam tum creditam, Pasibulam supra dictam, alteram Chremetis filiam, sub nomine Glycerii latenter sic amavit, ut ex ea filium suscepisset inscio patre. Qua re intellecta commotus Simo, pater Pamphili, dum per falsas nuptias temptat animum Pamphili, multis dolis a Davo ipse deluditur servo: periculoque Charini et Pamphili motus error in fabula, qui usque ad eum finem ductus est, dum Athenas veniens de Andro quidam Crito rem aperiat et nodum fabulae solvat. Per quem agnita Pasibula recipitur a parentibus et traditur Pamphilo amanti, Philumena vero Charino despondetur et traditur exoptanti.

Perspecto argumento scire debemus hanc esse virtutem poeticam, ut a novissimis argumentum rebus incipiens initium fabulae et originem narrative reddat spectatoribus auctoremque praesentem ibi exhibeat, ubi finis est fabulae. Hunc enim ordi-

---

V. 1. Edd. vett. *aspecta.*
V. 3. Volgo: *recipit.*
V. 10. Edd. vett. *Philomenae,* et sic semper in hoc nomine.
V. 13. Ed. Venet. 1485. *Athenis.*
V. 15. Volgo: *Pamphilus contra.*
V. 20. Ed. pr. *ipso.*
V. 22. Edd. vett. *in fabulis.* Volgo *qui* om.
V. 23. Volgo: *Andrius.*
V. 23. Ed. Ven. 1485. *nondum.*
V. 28. Volgo: *argumenti.*
V. 30. *sibi exhibeat* Edd. omnes.

nem et circulum poeticae artis vel virtutis non modo secuti sunt tragici comicique auctores, sed Homerus etiam et Virgilius tenuerunt.

Divisionem actuum in Latinis fabulis internoscere difficile est: caussam iam dudum demonstravimus: unde autem aut quo modo quamvis aegre, tamen intelligi distinguique possint, est operae pretium dicere. Principio dicendum est, nullam personam egressam quinquiens ultra exire posse: sed illa re plerumque decipimur, quod personam, cum tacuerit, egressam falso putamus, quae nihilo minus in proscaenio tacens loquendi tempus exspectat. Est igitur attente animadvertendum, ubi et quando scaena vacua sit ab omnibus personis, ut in ea chorus vel tibicen audiri possit: quod quom viderimus, ibi actum esse finitum debemus agnoscere. Confundit saepe lectorem id, quod persona in superiori scaena desinens et in proxima incipiens loqui non intelligitur ingressa: quod ipsum experientes statim diiudicant de rerum ac temporum quantitate. Potest enim fieri, ut et ingressa sit et egressa, quam prave credimus de proscaenio non recessisse: posse autem quinto egredi personam non et necesse esse dicimus, ut appareat ultra exire non posse: in tragoedia et parcius exire et solere pariter et licere.

Primus actus in Andria narrationem Simonis apud Sosiam continet argumenti, quod populus hac occasione perdiscit, mox querelam apud se Davi de domino et eiusdem cum domino verba, et rursus eiusdem servi deliberationem quid rerum gerat. Secundi actus sunt Charini verba, primo cum Byrrhia servo et post cum ipso Pamphilo de nuptiis Philumenae. Davi interventus et cum eo disputatio de nuptiis, Pamphili sermo cum patre dolo consentientis in nuptias, Byrrhiae verba, Davi callida oratio adversum senem. Tertio actui haec attribuuntur: Mysidis cum obste-

---

V. 13. Ed. Ven. 1485. *videremus.*
V. 16. Edd. vett. *quod experientes ipsam fictam diiudicant.*
V. 16. Edd. pr. *de re. p.* Ed. Ven. 1485. *de re publica.*
V. 17. Edd. *ac egressa.*
V. 26. Volgo: *haec sunt.*
V. 27. Verba haec: *Philomenae: Daui interuentus: et cum eo disputatio de nuptiis*, volgo omissa adiecimus ex Venet. 1485.
V. 29. *in nuptiis* Ed. Ven. 1458.

trice colloquium, Davo ac Simone audientibus, partus Glycerii suspectus seni et Davi apud eum fraudulenta sermocinatio, Simonis verba cum Chremete de nuptiis, Davi perturbatio ac Pamphili. Quartum actum per haec intelligimus: prima Charini verba sunt indignantis velut fidem sibi non servatam a Pamphilo, tum Mysidis verba apud Pamphilum, eius denique questus, Davi administratio doli adversus Chremetem. In quinto actu Simonis et Chremetis prope iurgium disputatio, tum detectio fallaciarum Davi, tum indignatio patris adversus filium, tum Critonis interventus, et per eum cognitis rebus in tranquillum res acta, ducentibus uxores, quas concupiverunt, Pamphilo et Charino. Illud non commovere nos debet, quod in horum actuum distinctione videntur de proscaenio non discessisse personae quaedam, sed tenere debemus ideo Terentium vicinitatis mentionem fecisse in principio, ut modico receptu et adesse et abesse personam intelligamus. Nihil ergo secus factum est ab antiquis, qui ad hunc modum Terentianas fabulas diviserunt.

V. 10. Edd. vett. *in tranquillam rem acta.*

ANDRIA TERENTI.

PROLOGUS.

Poéta quom primum ánimum ad scribendum ádpulit,
Id síbi negoti crédidit solúm dari,
Populo út placerent quás fecisset fábulas.

SCHOLIA AELI DONATI.

V. 1. POETA CUM PRIMUM ANIMUM AD SCRIBENDUM APPULIT: Principium factum est a commendatione personae, quod pudens, quod honestus, quod prudens Terentius. Et honore maiore poetam potius quam Terentium dixit, ut illum hoc ipso nomine, de quo laborat, ornaret. — 𝔍. POETA CUM PRIMUM ANIMUM AD SCRIBENDUM APPULIT: Omnis huius prologi intentio hoc agit, ut novo poetae veniam paret et veteri odium, et ut quam maxime modestum minimeque errantem Terentium probet. — 𝔍. POETA CUM PRIMUM ANIMUM AD SCRIBENDUM APPULIT: Iam meritum poetae dedit poetam eundem dicendo et ab animo eius, quem defendit. — 𝔍. POETA CUM PRIMUM ANIMUM AD SCRIBENDUM APPULIT: Sensus hic est: Proposuerat quidem poeta noster, ut in prologis argumenta narraret, sed hoc imputat Luscio Lanuvino adversario, qui eum facere non permisit, quod proposuerat, maledictis suis ad respondendum eundem provocans. — 𝔍. APPULIT: appellere proprie dicitur, cum ex pelago aut freto quis ad littus accesserit. Virgilius:

Hinc me digressum vestris deus appulit oris. —

𝔍. Pro APPULIT in secunda lectione ATTULIT fuit, sed APPULIT magis, ut Terentius: nam postea sic: *Animum ad uxorem appulit.*

V. 2. ID SIBI N.: Negotium modo pro molestia et cura, non labore.

V. 3. POPULO UT PLACERENT: ut *ne non* significat modo: non est coniunctio. — 𝔍. PLACERENT QUAS FECISSET: ad fecisset rettulit fabulas, non ad placerent, et est figura syllepsis. — 𝔍. QUAS FECISSET FABULAS: Bene fecisset, non scripsisset. Unde poetae a faciendo dicti sunt, *ἀπὸ τοῦ ποιεῖν.* Sic Virgilius:

Pollio et ipse facit nova carmina.

V. 18. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 715.
V. 28. *Virgilius Eclog.* III. v. 86.

Verum áliter evenire multo intéllegit:
Nam in prólogis scribúndis operam abútitur,
Non qui árgumentum nárret, sed qui málevoli
Veterís poetae málledictis respóndeat.
Nunc quám rem vitio dént, quaeso animum advórtite.

V. 4. Verum aliter. Sic Virgilius:

Maior rerum mihi nascitur ordo:
Maius opus moveo.

Non enim hoc se elegisse dicit, sed quasi ex ordine ipso natum sibi esse. — ℐ. Intelligit: Quod credimus, plerumque falsum: quod intelligimus, certum est. Aliter autem contra significat, ut: *Dis aliter visum est.* — ℐ. Verum aliter evenire multo intelligit: Adeo nec praeparaverat nec intenderat quemquam laedere, ut spe falsus lacessitusque hoc faciat.

V. 5. Operam abutitur: Utimur fructibus rei, quae ab amantibus salvo usu nobis subministratur: abutimur, quando deperdimus et rem et fructum. Nam usui est ager, domus: abusui vinum, oleum et cetera huius modi. Cicero: *Non debet*, inquit, *ea mulier*, *cui vir bonorum suorum usum fructum legavit*, *cellis vinariis [et oleariis] plenis relictis*, *putare id ad se pertinere. Usus enim*, *non abusus legatus est. Ea inter se sunt contraria.* Hoc in Topicis habetur. —

V. 6. Non qui argumentum narret: Quod vere prologi est officium. Qui: Pro ut: qui ergo [modo] non est pronomen. — ℐ. Sed qui malevoli veteris poetae: Primum a natura, malevoli: deinde a tempore vel ab invidia, veteris: a signo aemulationis, poetae. Vetus plerumque refertur ad laudem: interdum ad vituperationem, ut hic et alibi: *Vetus*, *veternosus senex.* —

V. 7. Veteris: Pro cariosi et quasi rancidi posuit atque ideo malevoli non criminibus, sed maledictis. Quod autem inter crimen et maledictum intersit, docet Cicero in Tusculanis. — ℐ. Veteris: Ratio invidiae: poetae, caussa insectationis: maledictis: criminatio adversarii. — ℐ. Veteris poetae maledictis respondeat: Quia senex Luscius edebat fabulas, adolescentulo tunc Terentio. Et eleganter malevoli maledictis veteris commendatio poetae a persona adversarii. — ℐ. Respondeat: Excusatio respondentis, quod non obsistat, sed respondeat.

V. 8. Nunc quam rem: Quam, qualem. — ℐ. Vitio dent: Vituperent, culpent. Vituperare est mala vitio dare et etiam bona. — ℐ. Nunc quam rem vitio dent: Utrum nunc

V. 1. *Virgilius Aen.* lib. VII. v. 44 sq.
V. 7. Locus est *Aen.* lib. II. v. 428.
V. 13. Locus est cap. 3. §. 17.
V. 23. *Alibi*] *Eunuch.* act. IV. scen. 4. v. 21.

Menánder fecit Ándriam et Períntliam:
Qui utrámvis recte nórit, ambas nóverit.
Non ita díssimili sunt árgumento, sét tamen
Dissímili oratióne sunt factae ác stilo.
Quae cónvenere, in Ándriam ex Períntlia

DIVERSITAS EXEMPLI BENTLEIANI.

V. 11. *Non íta dissimili súnt argumento, ét tamen.*
V. 13. *Períntlia hic.*

animadvertite, an nunc vitio dent? Et oratorie quasi multa facit, cum unum supra dixerit: ut Virgilius:

Desiste malum committere Teucris. —

Я. Quaeso: Propositio est. — *Я*. Advertite: Legitur et adtendite: unde manifestum est, et advertite et adtendite non esse plenum, nisi addideris animum.

V. 9. Menander fecit Andriam et Perinthiam: Narratio est. Et proprie fecit. Scribit enim Terentius, qui verba adhibet tantum: facit Menander, qui etiam argumentum componit. Sed saepe ad laudem Terentii fecit, ab eo, quod eas transtulit.

V. 10. Utramvis: Prima scaena Perinthiae pene iisdem verbis, quibus Andria, scripta est: cetera dissimilia sunt: exceptis duobus locis, altero ad versus XI., altero ad versus XX., qui in utraque fabula positi sunt. — *Я*. Qui norit unam, ambas noverit: Omnem rem uno versu noverit. — *Я*. Utramvis: deest harum.

V. 11. Non ita dissimili sunt argumento: Ordo: ita non sunt: ergo ita subdistinguendum. — *Я*. Sed tamen: Discretio est a superioribus. Et est ἀνακόλουθον: non enim supra posuit quidem. — *Я*. Non ita dissimili sunt .... oratione: Ita pro valde; et caute: potuit enim dici: quo modo ergo sunt duae dissimili oratione? — *Я*. Ita: Ne Menandrum culpare videatur, ita adiunxit, quod laudis est.

V. 12. Oratione ac stilo: Oratio in sensu est, stilus in verbis. — Oratio ad res refertur, stilus ad verba. — stilus non est in ipsa re, sed prolata oratione: oratio autem est et in cogitatione et in prolatu. — Orationem in sententiis dicunt esse, stilum in verbis, argumentum in rebus. Ergo in poemate oratio est.

V. 13. Quae convenere in Andriam: Apparet non de industria, sed casu esse translata ea, quae ex Perinthia in Andriam eodem sensu iisdemque verbis perscripta fuerunt. — *Я*. Quae convenere in Andriam: Unam ergo, non duas transtulit. — *Я*. Quae convenere in Andriam: Quae apta et commoda fuerunt

V. 2. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 60.

Fatétur transtulísse atque usum pró suis.
Id istí vituperant fáctum: atque in eo dísputant,
Contáminari nón decere fábulas.
Faciúntne intellegéndo, ut nihil intéllegant?
Qui quom húnc accusant, Naévium, Plautum, Énnium
Accúsant, quos hic nóster auctorés habet:
Quorum aémulari exóptat neglegéntiam,
Potiús quam istorum obscúram diligéntiam.
Dehinc, út quiescant pórro moneo et désinant

---

in Andriam Latinam, non Graecam, fatetur transtulisse. Sed qua re se onerat Terentius, cum possit videri de una transtulisse? Sic solvitur: quia conscius sibi est, primam scaenam de Perinthia esse translatam, ubi senex ita cum uxore loquitur, ut apud Terentium cum liberto: at in Andria Menandri solus senex est.

V. 15. Id isti vituperant factum: Isti ad reprehensionem sumitur personae, interdum rei reprehensionem significat, ut Virgilius: *Quid petis istis?* — 𝒥. Vituperant: Vitium rei parant. — 𝒥. Disputant: Immorantur, calumniantur, argumentantur.

V. 16. Contaminari: Proprie contaminare est manibus luto plenis aliquid adtingere. Et contaminare et adtingere est et polluere. Virgilius *Linqui pollutum hospitium* i. e. contaminatum. — 𝒥. Contaminari: Tangi et relinqui polluta manu, ac per hanc volvi et foedari aut maculari, ut ipse ait: *Ne hoc gaudium contaminet vita aegritudine aliqua.* — 𝒥. Contaminari non decere: Id est ex multis unam non decere facere.

V. 17. Faciuntne intelligendo: Ne quidam corripiunt et cum interrogatione pronuntiant, quidam producunt: quorum alii ne pro non accipiunt, [ne id est non,] alii pro valde, ut: *Ne ego homo sum infelix*, et Cicero: *Ne illi.* Et hoc melius: nam statim infert:

V. 18. Qui cum hunc accusant, Naevium, Plautum, Ennium accusant: In singulis magna emphasis est auctoritatis, sed ordo non est servatus. Ennius namque ante Plautum fuit, sed, quod est summae auctoritatis, Ennium ultimum dixit. 𝒥. Quorum magis exoptat aemulari negligentiam potius quam istorum obscuram diligentiam: Ne minus multum, plurimum. — 𝒥. Qui cum hunc accusant: Terentium, inquit, specialiter accusantes nesciunt se bonis omnibus male dicere, quos ille imitatur: et argumentum est ab exemplo et auctoritate.

V. 22. Dehinc ut quiescant porro moneo: Recte est: nam

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 94.
V. 12. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 61.
V. 14. Locus est *Eunuch.* act. III sc. 5. v. 4.
V. 20. *Cicero in Catil.* orat. II. cap. 3.

Maledícere, malefácta ne noscánt sua.
Favéte, adeste aequo ánimo et rem cognóscite,
Ut pérnoscatis, écquid spei sit rélicuom:
Postháс quas faciet de íntegro comoédias,
Spectándae an exigéndae sint vobís prius.

V. 24. *sit réliqüum.*

quiesce illi dicitur, qui est insolens et inquietus. — ℑ. Porro: Porro in futurum dixit. — ℑ. Moneo: Terribiliter dixit Cicero: *moneo, praedico.* admoneo, liberatus culpa etiam terret criminaturus adversarios.

V. 24. Favete, adeste: Iam ad auditores convertitur, a quibus favorem captat, quasi dicat: Hoc adversarii faciunt: vos autem, quod in vobis est, favete: vos vero favorem facite: ac adeste non ut absentibus dicit, quippe qui corporibus praesto erant, sed intenti estote. — ℑ. Favete: Silete. Sic et pontifices dicunt: *Favete linguis, favete verbis*, unde Virgilius: *Ore favete omnes.* — ℑ. Adeste: Animis scilicet auxilium praebete, ut advocatus reo dicitur adesse. — ℑ. Aequo animo: Ab honesto. — ℑ. Et rem cognoscite: A iusto. — ℑ. Malefacta ne noscant sua: Melius quam si dixisset: *audiant.* — ℑ. Cognoscite: Pernoscite. Sic dixit: Cognoscite, ut pernoscatis, quem ad modum in Hecyra: *Orator ad vos venio ornatu prologi: sinite exorator siem.*

V. 25. Ut pernoscatis: Ab utili. — ℑ. Quid spei sit reliquum: Pro reliquorum accipiunt, ut sit sensus: De hac fabula sumite specimen, ut sciatis an ceterae vobis spectandae sint. Nam postmodum dictum alio prologo: *Alias cognostis eius, quaeso hanc noscite.* — ℑ. Reliquum: quasi diceret postremum: ergo quasi adverbium est, id est τὸ λοιπόν. — ℑ. Reliquum: Sive hoc reliquum dicit, sive reliquum pro reliquorum, geminato *u* scribitur.

V. 26. Posthac faciet: Scribet. — ℑ. De integro: Utrum denuo an ex integris Graecis?

V. 27. Spectandae an exigendae sint vobis prius: Syllepsis, ut supra. Ad verbum enim faciet declinavit, non ad spectandae sint. — ℑ. Spectandae: Proprie ut fabulae, probandae. — ℑ. Exigendae: Excludendae.

V. 4. *Cicero in C. Verr.* lib. I. Cap. 12.
V. 11. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 71.
V. 17. *Hecyra* prolog. v. 1 sq.
V. 22. Alio prologo: *Hecyrae* prol. v. 8.

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

SIMO. SOSIA.

SI. Vos ístaec intro auférte: abite. Sósia
Adésdum: paucis té volo. SO. Dictúm puta:
Nempe út curentur récte haec. SI. Immo aliúd. SO. Quid est,

V. 1. Vos istaec intro auferte: abite: In hac scaena haec virtus est, ut argumenti narratio esse actio scenica videatur, ut sine fastidio longus sermo sit ac senilis oratio. ℱ. Vos istaec intro auferte: abite: Haec scaena pro argumenti narratione proponitur, in qua fundamenta fabulae iaciuntur, ut virtute poetae sine officio prologi vel *θεῶν ἀπὸ μηχανῆς* et periocham comoediae populus teneat et res agi magis quam narrari videatur. ℱ. Vos istaec intro auferte: abite: Molliter, retenturus et experturus Sosiam, imperat ut remaneat. Addit etiam caussam aliis abeundi, dicendo: Istaec intro auferte, ne suspicionem iniiciat, Sosiam communicandi secreti caussa remansisse. Et bene: Auferte. Auferimus enim ea, quae cum fastidio cernimus: ferimus quae cum honore tractamus. Deinde quasi respicientes increpat, dicendo: Abite. ℱ. Abite: Concitatius legendum est, quia respicientes properanter discernit a Sosia. Sosiae persona protatica est: non enim usque ad finem perseverat: ut est Davi in Phormione, in Hecyra Philotidis et Syrae.

V. 2. Adesdum: Ades imperativum est: *dum παρέλκον*, est autem adiectio syllabica. ℱ. Paucis te volo: Deest *colloqui* aut *verbis*. Et est figura ellipsis. ℱ. Adesdum: *παρέλκον*, ut *Ehodum ad me*. ℱ. Dictum puta: Ad hoc respondet ut agi res videatur, quem ad modum supra diximus.

V. 3. Ut curentur recte haec: Diligenter coquantur: curatio proprie medicorum est, cura reliquorum, sed coquina medicinae famulatrix est. Haec: *δεικτικῶς* est. ℱ. Nempe ut curentur: Deest *vis*, ut sit *nempe vis*. ℱ. Immo aliud: Bene *ἀντέθηκε τὸ immo* et est volo.

Quod tíbi mea ars effícere hoc possit ámplius?
SI. Nihil ístac opus est árte ad hanc rem, quám paro,
Set iís, quas semper ín te intellexí sitas,
Fide ét taciturnitáte. SO. Exspecto quíd velis.
SI. Ego póstquam te emi, a párvolo ut sempér tibi
Apút me iusta et clémens fuerit sérvitus,

V. 4. QUID EST QUOD MEA ARS EFFICERE HOC AMPLIUS POSSIT: Ars ἀπὸ τῆς ἀρετῆς dicta est per syncopam: ἀρετὴ autem virtus est. Virtutis vero quattuor generales sunt partes: prudentia, iustitia, fortitudo et temperantia, sed prudentia in multis rebus descendit. ¶. EFFICERE: Facere est in opere esse, sed efficere perfectionem desiderat.

V. 5. NIHIL ISTAC OPUS EST: Mire ait arte non opus est, sed opus est artibus.

V. 6. SED HIS, QUAS SEMPER IN TE INTELLEXI SITAS: Ipse hic signatissime ostendit multas variasque artes esse. ¶. QUAS IN TE SEMPER INTELLEXI: Quae virtutes in te intelliguntur. ¶. SED HIS: Zeugma a superiore, quod subauditur, scilicet *artibus*. ¶. SITAS: Constitutas, positas.

V. 7. FIDE ET TACITURNITATE: Fides est commendatorum fida exsecutio vel observantia: taciturnitas vero observantiae genus in silendo constituta et in celando secreta: quaerit autem taciturnitatem, ne prodat Pamphilo secretum, quod ei commendaturus est, fidem ad complenda, taciturnitatem ad celanda mandata. ¶. EXSPECTO, QUID VELIS: Exspecto, desidero. Virgilius: *Exspectate venis.* ¶. QUID VELIS: Deest *scire.* Nam si explicasset, quid velit, nihil desiderasset.

V. 8. EGO POSTQUAM TE EMI A PARVULO: Commendatio personae potius quam servi, ne contra filium levi servo aliquid committi indecore videatur. ¶. EGO POSTQUAM TE EMI A PARVULO: Tale est: *Parvulum ego te, Iugurtha,* apud Salustium. Non emi a parvo, sed a parvulo.

V. 9. UT CLEMENS: Tibi. ¶. FUERIT SERVITUS: Mea ¶. SCIS: Hoc est a parvulo scis. ¶. UT SEMPER TIBI: Continuationem significat semper. ¶. IUSTA ET CLEMES FUERIT SERVITUS: Ita dixit iusta, ut alibi: *Non necesse habeo omnia pro meo iure agere.* Quid enim non iustum domino in servum? ¶. IUSTA ET CLEMENS: Iusta, in qua nihil iniquum iubetur, clemens, in qua etiam de iusto multum remittitur. ¶. APUD ME IUSTA ET CLEMENS: Id est moderata aequalitas, cui contrarium

V. 20. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 283.
V. 25. *Salustius Iug.* Cap. 10.
V. 30. *Adelph.* I, 1. 25.

Scis: féci ex servo ut ésses libertús mihi,
Proptérea quod serviébas liberáliter.

V. 11. *servíbas.*

ait Virgilius: *Et iniquo pondere rastri:* Et *iniquo sub fasce v. c. c.* Nam qui iustam debitam nunc dici putant, nihil adferunt ad iudicandam sententiam. ℐ. Iusta et clemens fuerit servitus: Libertatem imputaturus clementem intulit servitutem. ℐ. Servitus: Mire servitutem pro dominatu posuit. Sic Salustius: *Dein servili imperio, patres conscripti.*

V. 11. Scis: feci ex servo ut esses libertus mihi: Dulcem libertatem fecit operatione et tractatione verborum, dicendo ex servo libertum. Non enim tantam haberet gratiam, si dixissit: feci libertus ut esses, quam si dicat: feci ex servo ut esses libertus. Ac si quis dicat: *Feci ut esses sanus*, non tantam haberet gratiam, quam si dicat: *feci ut ex aegro sanus esses.* Et mihi emphasim habet, quod mihi libertus factus sis, non filio: aut ideo mihi additum est, quia libertus ad aliquem dicitur. Et bene mihi, ne pertimesceret filium, cui nec liberti munus debebat. ℐ. Ex servo: Mire addidit ex servo, ut vim beneficii ostenderet. ℐ. Scis: feci ex servo ut esses libertus mihi. Hinc Virgilius:

Nympha, decus fluviorum, animo gratissima nostro,
Scis, ut te cunctis unam, quaecumque Latinae,
Magnanimi Iovis ingratum ascendere cubile,
Praetulerim caelique lubens in parte locarim.

V. 11. Liberaliter: Bene quia omne bonum libero aptum, malum servo. Idem alibi:

Factum est a vobis duriter
Immisericorditerque et, si est, pater,
Magis dicendum aperte, illiberaliter.

Et bene admonuit cur debuerit beneficium, eadem et nunc officia quaesiturus. Non enim dixit artificiose, quia supra ait: *Nihil istac opus est arte.* ℐ. Quod serviebas: Bene imperfecto tempore, non perfecto usus est, ut ostendat eum potuisse sibi etiam atque etiam servire: quale est illud Virgilii:

Atque omnis pelagique minas caelique ferebat
Invalidus.

ut ostendat eum, quamvis invalidus esset, adhuc potuisse laborem exercitiumque ferre.

V. 19. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 142.
V. 25. *Idem Adelph.* IV, 2, 28 sq., ubi recte legitur: *atque etiam, si est, pater, dicendum magis aperte.*
V. 33. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 114.

Quod hábui summum prétium, persolví tibi.
SO. In mémoria habeo. SI. Haud múto factum. SO. Gaúdeo,
Si tíbi quid feci aut fácio, quod placeát, Simo;
Et id grátum fuisse advórsum te habeo grátiam.
Set hoc míhi molestumst: nam ístaec conmemorátio
Quasi éxprobratióst inmemoris bénefici.

V. 13. *SI. Haut múto. SO. Factum gaúdeo.*
V. 17. *immemori bénefici.*

V. 12. Summum pretium: Libertatem dicit. § Persolvi tibi: Quia pretium dixerat, persolvi dixit proprie. § Persolvi tibi: Modeste pretium redditum dixit, non beneficiis praerogatum.

V. 13. In memoria habeo: Hoc est non sum ingratus. § Haud muto factum: non me poenitet. Nam si quid poeniteret, infectum velle dicebant. § Legitur *muto:* an secundum ius, quod adversus libertos ingratos est, ut in servitutem revocentur, sed hoc non convenit senem dicere. § In memoria habeo: Plus dixit in memoria habeo, quam si dixisset: scio. nam quae scimus, possumus oblivisci, quae vero memoriae commendamus, numquam amittimus. § Haud muto factum: Legitur et multo, hoc est, damno, reprehendo. quod si est, intelligeretur nollem factum: nemo enim potest factum infectum reddere: sed admirabiliter dixit, ut dicimus: *factum nollem hunc exitum.* Ergo haud muto factum, non poenitet me facti.

V. 14. Si tibi quid feci aut facio quod placeat, Simo: Et fecisse se et adhuc facere ostendit, quamvis eum manu misisset. § Gaudeo si tibi quid feci aut facio Simo q. p.: Felicitatis est, ut ea, quae facienda sunt, grata sint. § Si tibi quid: Pro aliquid.

V. 15. Et id gratum fuisse: Apud te et penes te. § Adversum te: Adversum sine dubio praepositio est: adversus participium potest esse ab eo, quod est advertor, sed alibi: ergo adversum te dixit pro apud te.

V. 16. .... Exprobratio est commemoratio beneficii cum enumeratione factorum.

V. 17. Quasi exprobratio est immemoris beneficii: Recte ostendit, se in memoria habere. Sunt qui ad beneficium referunt immemor, ut: *memorem Iunonis ob iram.* ut sit sensus: *Istaec commemoratio quasi exprobratio est immemoris benefici,* id est, cuius nemo meminerit.

V. 31. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 4.

Quin tu úno verbo díc: quid est quod mé velis?
SI. Ita fáciam. Hoc primum in hác re praedicó tibi:
Quas crédis esse has, nón sunt verae núptiae.
SO. Cur símulas igitur? SI. Rem ómnem a principio aúdies:
Eo pácto et gnati vítam et consilium meum
Cognósces, et quid fácere in hac re té velim.
Nam is póstquam excessit éx ephebis, Sósia,

V. 24. *Sósia, ac.*

V. 18. QUIN TU UNO VERBO: Uno verbo, ἀξιώματι, una sententia. Nam ἀξίωμα sententia est, vel enuntiatio uno verbo nexam continens et perfectam intelligentiam. ἀξίωμα enim constat ex nomine et verbo. Sed hic quod est ἀξίωμα? Hoc est: *Has bene ut assimules nuptias.* Ergo omnis virtus assimulatio est. ℐ. QUIN TU UNO VERBO DIC: Una sententia, ut in *Adelphis:*

Non meum illud verbum facio, quod, Micio,
Bene ac sapienter dixti dudum: Vitium commune omnium,
Quod nimium ad rem in senecta adtenti sumus.

V. 19. ITA FACIAM: Hoc est uno verbo dicam. Nam male intelligit, qui putat *assimules verbum* significare, quod verbum permittit, cum dicit: *Nunc tuum officium est, has bene ut assimules nuptias.*

V. 20. QUAS CREDIS ESSE HAS NON SUNT VERAE NUPTIAE: Syllepsis.

V. 21. CUR SIMULAS IGITUR? Virgilius:

Et quae tanta fuit Romam tibi caussa videndi?

V. 22. EO PACTO: Pacto, modo. Quoniam antecedit pactum, modus sequitur: ergo ab eo, quod sequitur, id, quod praecedit, dicit. ℐ. ET GNATI VITAM ET CONSILIUM MEUM COGNOSCES: Nam istae divisiones sunt: GNATI VITAM, quoniam dicturus est: *Nam is postquam excessit ex ephebis, Sosia.* CONSILIUM MEUM COGNOSCES, quia dicturus est: *Et nunc id operam do.* ET QUID FACERE IN HAC RE TE VELIM, quia dicturus est: *Nunc tuum est officium, has bene ut assimules nuptias.* ℐ. ET GNATI VITAM ET CONSILIUM MEUM COGNOSCES: Tripartita distinctio. ℐ. ET GNATI VITAM: Vitam filii in duas partes dividit in narratione, in ante actam bonam et praesentem malam. Et incipit mala ab: *Interea mulier quaedam.* Et bene actae vitae narratio ad eam rem valet, ut ostendat quam iustus dolor patri sit spe decepto.

V. 24. NAM IS POSTQUAM EXCESSIT: Necessario IS positum pronomen, anaphora ad illud: GNATI VITAM. Nam si non po-

V. 7. *Adelph.* V. 8, 29 seq.
V. 17. *Virgilius Eclog.* I. v. 27.

Liberíus vivendi fuít potestas: — nam ántea
Qui scíre posses aút ingenium nóscere,
Dum aetás, metus, magíster prohibebánt? SO. Ita est. —
SI. Quod plérique omnes fáciunt adulescéntuli,

V. 25. *Libéra vivendi fúit potestas*, (*nam ántea.* Ita ut parenthesis post *Ita est* concludatur.
V. 27. *Dum eum aétas, metus, magíster cohibebánt? SO. Ita est*).

suisset hoc pronomen, Sosia erat intelligendus. ℣. NAM IS POSTQUAM EXCESSIT EX EPHEBIS: Argumenta per coniecturas. ℣. NAM IS: Pamphilus. ℣. POSTQUAM EXCESSIT EX EPHEBIS: Gnati vitam. ℣. EX EPHEBIS: Ephebia prima aetas adolescentiae est: adolescentia extrema pueritae. ℣. EXCESSIT EX EPHEBIS: Cum sufficeret unum.

V. 25. Et LIBERIUS: *Liberius* non est comparativus gradus. Non enim potuit libere ante vivere, dum actas, metus magisterque prohibebant. Ergo deest *aliquanto*, ut sit *aliquanto liberius.* ℣. LIBERIUS VIVENDI: Deest *ei.*

V. 26. QUI SCIRE POSSES AUT INGENIUM N.: Scimus quod certum est, noscimus quae adhuc incerta desideramus. Idem alibi: *Forma in tenebris nosci non quita est.*

V. 27. DUM AETAS, METUS MAGISTERQUE PROHIBEBANT: Magister paedagogus. ℣. ITA EST: Intercidit poeta, ne solus Simo loqueretur. Ceterum non erat respondendi locus.

V. 28. QUOD PLERIQUE FACIUNT ADOLESCENTULI: Haec adiectio dicitur, in primo posita loco. Adiectiones vero aut in prima parte orationis aut in ultima adiiciuntur. Hic ergo PLERIQUE ex abundantia positum est: OMNES vero necessario additum est. Et alibi: *Calesces plus satis.* In ultimo, sicut: *Interea loci, interibi.* ℣. Attendenda est sane locutio: QUOD PLERIQUE OMNES FACIUNT ADOLESCENTULI: aut enim QUOD in QUAE vertendum est, ut sit: QUAE PLERIQUE OMNES FACIUNT ADOLESCENTULI, aut QUOD ad singulare eorum studiorum adiungendum erit: *equos alere, canes ad venandum*, aut certe erit figurata locutio, ut est illud: *Si quisquam est qui studeat placere bonis quam plurimis et minime multos laedere: in his poeta hic nomen profitetur suum*, et alibi: *Aperite aliquis actutum ostium.* ℣. PLERIQUE OMNES FACIUNT: Ἀρχαϊσμὸς est. Nam errant, qui PLERIQUE παρέλκον intelligunt, aut qui subdistinguunt PLERIQUE et sic inferunt OMNES. Hoc enim pro una parte orationis dixere veteres. Eodem modo Graeci πάμπολλα et Latini *plus satis.*

V. 13. Idem alibi: *Hecyr.* Act. IV. sc. 1. v. 57.
V. 21. *Alibi Eun.* Act. I. sc. 2. v. 5.
V. 27. Illud *Eunuch.* prol. v. 1 sq.
V. 29. *Alibi*: *Adelph.* Act. IV. sc. 4. v. 26.

Ut ánimum ad aliquod stúdium adiungant, aút equos
Alere aút canes ad vénandum aut ad phílosophos:
Horum ílle nihil egrégie praeter cétera
Studébat, et tamen ómnia haec mediócriter:
Gaudébam. SO. Non iniúria: nam id árbitror
Adpríme in vita esse útile, ut ne quíd nimis.

V. 33. *nam id ego árbitror.*

Naevius in bello Punico: *Plerique omnes subiguntur sub suum iudicium.* Figurate Terentius παρέλκον τῷ ἀρχαϊσμῷ. ¶. QUOD PLERIQUE OMNES: QUOD FACIUNT pro Quae faciunt plerique adolescentuli, horum ille nihil egregie praeter cetera studebat. Est ergo figurativum, quod rectum esset: quae plerique omnes faciunt adolescentuli, horum ille nihil praeter cetera studebat. ¶. ADOLESCENTULI: Bene diminutive, ut propter aetatem facile ignoscat.

V. 29. ADIUNGANT: Adligent, aptent aut accommodent. ¶. AUT EQUOS ALERE AUT CANES AD VENANDUM: Si et equos ad venandum alit, quo modo et canes? Quod multi docti improbant et dicunt separata esse AD VENANDUM extra orationem pro ad venatum, ut: *Venatum Aeneas unaque miserrima Dido.*

V. 30. AUT AD PHILOSOPHOS: Ellipsis pulcra et familiaris Terentio. Nam possumus subaudire *audiendos* sive *sectandos.* ¶. AD PHILOSOPHOS: Vitium est quia dixit ad studium aliquod, aut si ad philosophos separanda locutio est sic: Animum adiungant ad philosophos.

V. 31. EGREGIE: Egregium dicitur, quod ex grege eligitur, sed hic egregie valde, nimis. Non est ergo ad laudem positum: haec, inquit, ut cetera similiter studebat.

V. 31. PRAETER CETERA: Mediocriter, ergo non extenuavit rem, sed ad laudem rettulit.

V. 33. GAUDEBAM: Non dixit laudabam, sed gaudebam. Laudat enim etiam alienus, gaudet qui pater est. ¶. NON INIURIA: Intempestive Sosia respondet, sed prudentia tantae sententiae compensavit importunitatem.

V. 34. APPRIME: Adiectio est confirmationis et admirabiliter dicimus. ¶. NE QUID NIMIS: Sententia non incongrua servo, quia est pervolgata et non refertur ad personam domini dicentis et de quo dicitur. An magis, quia Sosiae convenit, huius modi character in verbis est? ¶. NE QUID NIMIS: Deest *agas*, ut sit ne quid nimis agas.

V. 13. *Ut Virgilius Aen.* lib. IV. v. 117.

SI. Sic víta erat: facile ómnis perferre ác pati:
Cum quíbus erat cumque úna, iis sese dédere,
Eorum óbsequi studiís, advorsus némini,
Numquám praeponens se íllis. Ita facíllume
Sine invídia laudem invénias et amicós pares.
SO. Sapiénter vitam instítuit: namque hoc témpore
Obséquium amicos, véritas odiúm parit.

V. 37. 38. *Eórum studiis óbsequi*: [*advorsus nemini*: *Numquam praeponens se illis*] *ita facíllume.*

V. 35. FACILE OMNES PERFERRE AC PATI: Latens argumentatio est, quia filium ad meretricem commeasse narrat pater, non ad corruptelam filii, sed ad obsequium amicorum. §. PERFERRE AC PATI: Ferre est cum certo tempore, perferre finem exspectat effectus. Feruntur onera et sustinentur supplicia. §. PERFERRE: Mediocriter stultos odiososque.

V. 36. CUM QUIBUS ERAT CUMQUE UNA, HIS: Figura tmesis: una cum. §. HIS DEDERE: Plus est dedere, quam consentire, quemadmodum in hostium potestatem hostes se dedunt: dedere ergo pertinacibus.

V. 37. EORUM OBSEQUI: Id est commodis eorum scilicet. §. EORUM OBSEQUI STUDIIS: Talem esse Pamphilum adiuvat argumentum fabulae, simul et Charinum. His sese dedere, sed et obsequi: superioribus dedere, non adversari paribus, non se praeponere inferioribus. §. NEMINI: Contra dicere pertinacium.

V. 38. NUMQUAM PRAEPONENS: Consentientibus. ITA: Deest faciens, volens, agens. §. ITA FACILLIME SINE INVIDIA LAUDEM INVENIAS ET AMICOS PARES: Salustius: *Et cum omnis gloria anteiret, omnibus tamen carus esse.*

V. 39. INVENIAS: Secunda persona pro tertia, ut: *Migrantis cernas.*

V. 40. SAPIENTER VITAM INSTITUIT: NAM HOC TEMPORE OBSEQUIUM AMICOS, VERITAS ODIUM PARIT: Improbatur a sapientibus haec sententia. Nam obsequium assentator debet, veritatem amicus, sed in theatro dicitur, non in schola.

V. 41. OBSEQUIUM AMICOS, VERITAS ODIUM PARIT: Hic versus perimproprius est. §. VERITAS ODIUM PARIT: Falsum est autem, quod Cicero dixit *obsequium* primo dixisse Terentium, quum et Plautus et Naevius ante dixerunt. Et est sententia *παράδοξος* et magis theatro apta quam officio, de qua

V. 18. *Salustius B. Iug.* Cap. 6.
V. 20. *Ut Virgilius Aen.* lib. IV. v. 401.
V. 28. *Cicero Lael.* c. 24.

SI. Intérea mulier quaédam abhinc triénnium
Ex Ándro conmigrávit huic vicíniae,
Inópia et cognatórum neglegéntia
Coácta, egregia fórma atque aetate íntegra.
SO. Hei véreor, ne quid Ándria adportét mali.

V. 43. *huc vicíniae.*
V. 46. *Ei, véreor.*

Tullius multa dixit. § Obsequium amicos, veritas odium parit: Sententia magis probabilis, quam necessaria et honesta.

V. 42. Interea mulier: Interea est, cum habet instantiam superiorum actorum. § Mulier quaedam: Sic dixit, quasi ignoraret nomen eius, paullo post Chrysidem nominaturus, sed ideo, ut gratam exspectationem faciat, simulque lectorem avidum nominis reddat, ut Virgilius paullo post nominaturus ait:

Ecce manus iuvenem interea post terga revinctum
Pastores.

§. Interea mulier: Hic digressio est: nam proposuit gnati vitam dicere. §. Abhinc triennium: Artificiose dixit triennium, cum posset plus minusve temporis ponere: ut sit veri simile, unum annum fuisse pudicae parcaeque vitae, sequentem condicionis acceptae, tertium mortis. Primo ergo anno ignorata est Chrysidis Pamphilo domus, secundo Glycerio cognitus, tertio nupsit Glycerium Pamphilo et pariter invenit parentes.

V. 43. Huic viciniae: Viciniae huic vel huius locorum.

V. 44. Inopia et cognatorum negligentia: Laudatis moribus [Pamphili], qui mox ducet uxorem, superest ut futurae quoque matronae, id est Glycerio, probitatem debitam pro persona reddat: quae quia honesta numquam esse poterit, si sic constet eam ante nuptias impudicam ductam esse, partim defendenda partim laudanda est Chrysis, cum qua commorata est: quam quoniam necesse est meretricem fateri, in condicione turpissimi nominis multum sumitur excusatio voluntatis.

*V. 43. §. Huic viciniae: Legitur et vicinia.

*V. 44. §. Et cognatorum negligentia: Hic nos iam parat ad Critonis adventum.

V. 45. Egregia forma: Id est eminenti praestantique. §. Atque aetate integra: Integra est aetas, quae in flore consistit, cui neque addendum iam sit, neque quidquam adhuc sit imminutum, ut Virgilius: *Integer aevi Ascanius.* Et contulit duo ad quaestum meretricium congrua.

V. 46. so. Hei vereor, ne quid Andria apportet mali:

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 57 sq.
V. 31. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 255.

SI. Primum haéc pudice vítam parce ac dúriter
Agébat, lana et téla victum quaéritans:
Set póstquam amans accéssit pretium póllicens,
Unús et item alter, íta ut ingenium est ómnium

V. 48. *lana et tela.*

Andria mire. Audivit enim excessisse ex ephebis Pamphilum, illatamque mentionem mulieris peregrinae, adolescentulae pulcrae. ℐ. NE QUID ANDRIA: Eleganter ex Andro Andriae nomen ostendit et mulieris et fabulae. Et bene APPORTET, quia portare ignotis est.

V. 47. PRIMUM HAEC PUDICE VITAM: Defendit, ut diximus, vitam Chrysidis, ut potuerit apud eam recte morata esse Glycerium, quae ex argumento matrona erit. ℐ. PRIMUM HAEC PUDICE VITAM: Bene *haec* quidem, id est, illa, quae coacta est. ℐ. DURITER: Contra rationem regulae. Debuit enim dicere *dure* ab eo, quod est *durus*, et tamen est differentia. Est enim *duriter* sine sensu laboris, *dure* autem crudeliter. Illud ad laborem, hoc ad saevitiam relatum est, sed *dure* in alterum, *duriter* in nos aliquid facimus.

V. 48. LANA ET TELA VICTUM QUAERITANS: Subdistingue TELA: finis enim est laboris. ℐ. VICTUM QUAERITANS: ut Virgilius:

Cum femina primum
Cui tolerare colo vitam tenuique Minerva
Impositum, cinerem et sopitos suscitat ignes.

Deinde finem laboris intulit: non cibum, sed victum dixit. Cibus est enim, qui etiam delicatis praebetur, victus in parvis aridisque alimoniis est constitutus, unde Virgilius:

Victum infelicem baccas lapidosaque corna
Dant rami.

Et post tantum laborem victum, non cibum dixit, ut Virgilius:

At patiens operum parvoque adsueta iuventus.

Et non QUAERENS, sed quaeritans dixit. Quaerit enim qui ad plenum et perpetuum reponit, quaeritat qui vix quotidie inquirendo victum invenit. ℐ. LANA ET TELA VICTUM QUAERITANS: Artificiose, ut videatur pudice apud eam futura mater familias educi posse, quam meretricem necessitas fecit.

V. 49. SED POSTQUAM AMANS: Amator fingi potest, amans vere amat.

V. 50. UNUS ET ITEM ALTER: Post unum duo, ex quibus alter, ut sint tres: inquit post: *Nam hi tres tum simul amabant.* Ut: *alter ab undecimo.* Ergo alter non est secundus, sed tertius.

V. 16. *Virgilius Aen.* lib. VIII. v. 408.
V. 22. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 649.
V. 25. *Virgilius Georg.* lib. II. v. 472.
V. 36. Ut *Virgilius Eclog.* VIII. v. 39.

Hominum áb labore próclive ad lubídinem,
Accépit condiciónem, dein quaestum óccipit.
Qui tum íllam amabant, fórte, ita ut fit, fílium
Perdúxere illuc, sécum ut una essét, meum.
Egomét continuo mécum: Certe cáptus est:
Habet. Óbservabam máne illorum sérvolos,

V. 51. PROCLIVE AD LIBIDINEM: Proclive est porro inclinatum, vel pronum inclinatumque. §. Accepit condicionem cum uno, quaestum cum altero. Cum altero quom est, cum multis fit.

*V. 50. UT INGENIUM EST OMNIUM HOMINUM: Alia defensio Chrysidis, ut quae ante fecerat, ipsius sint, quae postea peccaverat, naturae hominum ascribantur.

V. 52. CONDICIONEM: Condicio est cum uno certamen certam legem in se continens: postquam accessit unus et alter, id est plures, quaestus iam meretricius factus est.

V. 54. PERDUXERE ILLUC SECUM: Invitum isse Pamphilum his verbis significat. Perducuntur enim necessitate coacti. Hoc etiam verbum iudices pronuntiare solent, et hoc est quod supra ait: *His sese dedere, eorum obsequi studiis.* §. UT UNA ESSET, MEUM: Et producte legitur ESSET, ut cibum capiat, et correpte, ut alibi: *Essem una quacum cupiebam, Antipho.* §. UNA: Simul. §. ESSET: Una cibum caperet. §. PERDUXERUNT ILLUC SECUM: Secum duxere, ut secum esset.

V. 55. EGOMET CONTINUO MECUM: Bene MECUM, ut appareat, nihil temere constitutum vel prolatum foras: — hoc ipsum satis quaesitum est, quod statuit de falsis nuptiis — et inoffensus esset filio. §. EGOMET CONTINUO MECUM: Deest volvebam, cogitabam, versabar. §. CAPTUS EST: Tenetur et irretitur, ex translatione ferarum atque venatus.

V. 56. HABET: Id est, vulneratus est. Habet enim qui percussus est, et proprie de gladiatoribus dicitur, quia prius alii vident, quam ipsi sentiant se percussos.

*V. 55. CAPTUS EST: Salustius: *Sin captus pravis cupidinibus.* §. CERTE: Sine dubio, pro certo captus est.

*V. 56. HABET: Sic dicitur de eo, qui letaliter vulneratus est. Virgilius:

Hoc habet, haec melior magnis data victima divis.

Ergo quid sequitur captum nisi occidi? §. HABET. OBSERVABAM MANE: Mane adverbialiter. §. OBSERVABAM: Deest *tamen*, hoc est, quamvis captus erat et etiam habet, tamen observabam.

V. 57. ROGITABAM: HEUS PUER: Non *rogabam*, sed *rogitabam*, quia sedulo faciebat.

V. 24. *Salustius Iug.* Cap. I.
V. 30. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 296.

Veniéntis aut abeúntis: rogitabam: Heús, puer,
Dic sódes, quis heri Chrýsidem habuit? nam Ándriae
Illi íd erat nomen. SO. Téneo. SI. Phaedrum aut Clíniam
Dicébant aut Nicératum: nam hi tres túm simul
Amábant. Eho, quid Pámphilus? Quid? sýmbolam
Dedít, coenavit. Gaúdebam. Item alió die
Quaerébam: conperiébam nihil ad Pámphilum
Quidquam ádtinere. Enimvéro spectatúm satis
Putábam et magnum exémplum continéntiae:
Nam quí cum ingeniis cónflictatur eíus modi,

V. 59. 60. *Phaedrum aut Clíniam aut Nicératum dicébant: nam hi tres túm simul.*

V. 58. Dic sodes: Dic imperativum est, ideo temperavit iniuriam blandimento: *sodes.* Est autem *si audes et si scias:* nam delirat, qui σῶος ζῇς interpretatur *sodes.* ℐ. Dic sodes: Exhortantis est vox, ut *amabo, rogo.* ℐ. Quis heri Chrysidem habuit?: Opportune nomen intulit Chrysidis et bene illi, quasi dicat, quam tu Andriam nominasti. ℐ. Quis heri habuit Chrysidem: nam Andriae illi id erat nomen: Attico more peregrinae mulieri a patria nomen imposuit et simul celebrat nomen comoediae dicendo: *Ex Andro commigravit.* Et nunc: *Nam Andriae illi id erat nomen.*

V. 61. Quid? Symbolum dedit: Non: *Quid symbolum dedit?* Sed subdistingue *Quid?*, ut sit vox quaerentis, quid dicat de Pamphilo. Et Quid pamphilus? Primo sic egit, ut a Pamphilo quaerere videretur, ad ultimum adiecit nomen, ne quid reliqui faceret: Coenavit. Cetera in gestu sunt quaerentis quid dicat de Pamphilo nec invenientis. ℐ. Symbolum dedit, coenavit: Mire nulla pro Pamphilo negatio facti est posita, sed per puerilem simplicitatem omnia gesta narrata sunt, et quidem tacitum est, non relatum, sed ut non factum esse ita videatur.

V. 62. Item alio die: Item similiter. Et vide diligenter tempus adiectum, quasi non sufficeret unus dies.

V. 63. Comperiebam nihil ad Pamphilum: Vide, si non verba patris sunt et de rebus venereis circa filii mentionem agentis. ℐ. Nihil ad Pamphilum quidquam: Παρέλκον. Nam abundat quidquam. Nam *nemo quisquam* non dicitur.

V. 64. Spectatum: Ad Pamphilum, non ad exemplum refertur. Et spectatum probatum.

V. 65. Et magnum exemplum continentiae: Ὑβερβολὴ laudis: Pamphilus exemplum continentiae.

V. 66. Nam qui cum ingeniis conflictatur huius modi: Qui *animus* scilicet aut certe *homo* subaudiendum est.

Neque cónmovetur ánimus in ea ré tamen,
Scias pósse habere iam ípsum suae vitaé modum.
Quom id míhi placebat, tum úno ore omnes ómnia
Bona dícere et laudáre fortunás meas,
Qui gnátum haberem táli ingenio praéditum.
Quid vérbis opus est? hác fama inpulsús Chremes
Ultro ád me venit, únicam gnatám suam

V. 68. *Scias pósse iam habere ípsum suae vitaé modum.*
V. 72. *Quid vérbis opus est? fáma hac inpulsús Chremes.*

V. 67. NEQUE COMMOVETUR ANIMUS: Deest *eius.*

*V. 66. NAM QUI CUM INGENIIS: Ingenia pro hominibus posuit. ℐ. CONFLICTATUR: Id est adteritur. Conflictatio est tactus corporum invicem et collisio.

*V. 67. NEQUE COMMOVETUR: Utrum animus an homo, ut subaudiamus *eius.* ℐ. NEQUE ANIMUS COMMOVETUR: Utrum deest *eius*, an ordo est: *Qui animus cum ingeniis conflictatur eiusmodi.* ℐ. NEQUE COMMOVETUR IN EA RE TAMEN: Ἀνακόλουθον eo, quod non praemisso *licet* vel *quamquam* subiecit *tamen.* Salustius: *Atque edita undique, tribus tamen cum muris et magnis turribus.*

V. 68. SUAE VITAE MODUM: Moderationem, regimen.

V. 69. CUM ID MIHI PLACEBAT: Cum, praeterquam quod. ℐ. TUM UNO OMNES ORE: OMNES ne pater amore falli videretur. Et ideo mox ait: *Bene dissimulatum amorem et celatum indicat.* ℐ. CUM ID MIHI PLACEBAT: TUM UNO ORE OMNES O. B. D. ET LAUDABANT FORTUNAS MEAS Q. G. H. T. INGENIO P.: Fortunas pro me fortunatum et de more, ut:

Qui te tanti talem genuere parentes.

Et

Vade, ait, o felix nati pietate.

et Plautus: *Fortunatum, qui illum eduxit sibi.*

V. 70. LAUDARE FORTUNAS MEAS: Ἐμφατικώτερον *fortunas* quam *fortunam.*

V. 72. HAC FAMA IMPULSUS: An vere laudatus sit, et singula haec pro argumentis sunt et excusatio est. Non est stultitia falsus, sed impulsus. ℐ. IMPULSUS: Bene IMPULSUS. Ultro enim venire impulsus est qui daret, contra officium soceri.

V. 73. UNICAM GNATAM SUAM: Abundat quidem *suam*, sed tamen adseverantius est. ℐ. UNICAM GNATAM SUAM: Quid si taedio multorum filiorum, at unicam.

V. 18. Ut *Virgilius Aen.* lib. I. v. 610.
V. 20. Et *Idem Aen.* lib. III. v. 480.
V. 21. *Plautus Bacchid.* Act. III, sc. 3. v. 51.

Cum dóte summa fílio uxorem út daret.
Placuít: despondi: hic núptiis dictúst dies.
SO. Quid igitur óbstat? cur non vérae fiant? SI. Aúdies.
Fere ín diebus paúcis, quibus haec ácta sunt,
Chrysís vicina haec móritur. SO. O factúm bene.
Beásti: hei metui a Chrýside. SI. Ibi tum fílius
Cum illís, qui amabant Chrýsidem, una aderát frequens:

V. 76. *SO. Quid ígitur obstat: cúr non fiant? SI. aúdies.*
V. 79. *Ei metui.*
V. 80. *Cum illís, qui amarant Chrýsidem, una aderát frequens.*

V. 74. CUM DOTE SUMMA: Quid si pauperem, at cum dote summa.

V. 75. PLACUIT: DESPONDI: Cum pronuntiatione PLACUIT. ℐ. HIC NUPTIIS DICTUS EST DIES: Utrum constitutus an dicatus, ut *Iunoni infernae dictus sacer*. ℐ. DESPONDI: Ex vetere more, quo spondebat etiam petitoris pater, unde sponsus et sponsa dicitur. ℐ. PLACUIT: *Συντομία*, adeo bona condicio fuit, ut quamvis ultro obiiceretur, tamen statim placeret. ℐ. DESPONDI: Proprie: nam de sponso dicitur, quia s p o n d e t puellae pater, d e s p o n d e t adolescentis.

V. 78. CHRYSIS VICINA HAEC MORITUR: Commemorat etiam, quae esset Chrysis. ℐ. VICINA HAEC: Supra enim ait: *Ex Andro commigravit huic viciniae*. ℐ. VICINA HAEC: *Ἀνάμνησις*. ℐ. O FACTUM BENE: Animadverte ubique a poeta sic induci comicas mortes, ut cum ad necessitatem argumenti referantur, non sint tamen tragicae. Nam aut meretrix sumitur aut senex aut de duabus simul uxoribus una uxor: itaque huius modi obitus, ut mediocri tristitia excipiatur aut etiam gaudio. ℐ. O FACTUM BENE: Quasi qui dixerit: *Vereor ne quid Andria apportet mali.*

V. 79. BEASTI: METUI: Artificiose quidem gaudium subiecit, ne mors in comoedia luctus in tragoedia personaret. ℐ. METUI A CHRYSIDE: M e t u o i l l u m dico, qui mihi ipsi aliquid facturus est: t i m e o a b i l l o, cuius caussa possum aliquid mali pati, etiam si ipse nihil in me mali consulat. ℐ. METUI A CHRYSIDE: *Ἀρχαϊσμὸς* est.

V. 80. UNA ADERAT FREQUENS: Ut supra: *Cum quibus erat cumque una, his sese dedere*. ℐ. ADERAT FREQUENS: Possumus enim adesse et frequentes non esse, si praesentes non adhaereamus his, quibus adsumus. Et FREQUENS, ut miles apud signa.

V. 5. Ut *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 138.

Curábat una fúnus: tristis ínterim,
Non númquam conlacrumábat. Placuit tum íd mihi.
Sic cógitabam: Hic párvae consuetúdinis
Caussa húius mortem tám fert familiáriter:
Quid si ípse amasset? quíd hic mihi faciét patri?
Haec égo putabam esse ómnia humani íngeni
Mansuétique animi offícia. Quid multís moror?
Egomét quoque eius caússa in funus pródeo,

V. 85. *Quid si ípse amasset? quíd mihi hic faciét patri?*

V. 81. CURABAT UNA FUNUS: Funus est pompa exsequiarum, dictum a funalibus. Etenim noctu efferebantur propter sacrorum celebrationem diurnam. ℐ. CURABAT UNA FUNUS: Ut non potuerit in exsequiis videre patrem. ℐ. INTERIM: Discretio est huius rei, quae ad narrationem pertinet superiorem.

V. 82. NONNUMQUAM COLLACRIMABAT: Illis enim magis caussa flendi fuerat, qui eam amabant et amiserant, hic amore propter Glycerium suam collacrimabat, qui alienis lacrimis suas commodabat.

V. 83. SIC COGITABAM: Ac si diceret: *Hoc cogitabam*, et sensum tantum cogitationis dicere debuit. Sed quia: *sic cogitabam*, dixit, ipsum gestum cogitantis exponit, quod dicitur μίμησις. ℐ. HIC PARVAE CONSUETUDINIS: Hoc est convivii tantum, et quia dixerat puer, hoc solum egisse Pamphilum, nihil aliud: *Symbolum dedit*, *coenavit*.

V. 84. HUIUS MORTEM FERT TAM FAMILIARITER: Id est graviter. Nam quae nobis sunt familiaria, gravia sunt animo nostro. Vel FAMILIARITER, quasi familiaris, an potius familiariter?

V. 85. QUID HIC MIHI FACIET PATRI: Mihi, circa me. Et postquam *mihi* dixit, pondus intulit nominis dicendo PATRI. ℐ. QUID HIC MIHI FACIET PATRI: Vide quam venuste repetierit *hic*.

V. 86. HAEC EGO PUTABAM: Putare est eius, qui simplicitate pectoris oberravit. Cicero: *Non putavit*, *lapsus est*. ℐ. HAEC EGO PUTABAM ESSE: Cum adhuc nihil peccationis ostenderet, tamen dolor in futurum prorupit, ut

Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat.

ℐ. HUMANI INGENII MANSUETIQUE. HUMANI INGENII, circa Chrysidem, MANSUETI, circa amicos.

V. 88. EGOMET QUOQUE: Ut et ipse Pamphilus, an etiam ut ego quem quasi minus crederes? ℐ. EIUS CAUSSA: Eiusdem

V. 24. Cf. *Cicero pro P. Ligario* Cap. 10.
V. 27. *Ut Virgilius Aen.* lib. II. v. 344.

Nihil súspicans etiám mali. SO. Hem, quid ést? SI. Scies.
Ecfértur: imus: ínterea inter múlieres,
Quae ibi áderant, forte unam áspicio adulescéntulam,
Formá — SO. Bona, fortásse. SI. Et voltu, Sósia,

V. 89. *Nihil súspicans etiám mali. SO. Hem quid id ést. SI. Scies.*
V. 92. *Formá bona. SO. Fortásse. SI. Et voltu, Sósia.*

mansuetudinis et humanitatis 'est. ℱ. EIUS: Pamphili. ℱ. IN FUNUS PRODEO: IN FUNUS, in ipsum officium aut in pompam exsequiarum: quod a funalibus dictum est et uncis et cuneis candelabrorum, quibus delibuti funes cerci fomites infiguntur.

V. 89. NIHIL SUSPICANS MALI ETIAM: Bene suspendit auditorem. ℱ. ETIAM: Alia est suspensio audientis et excusatio alia. ℱ. ETIAM: Adhuc. HEM: Perculsi ac metuentis.

V. 90. EFFERTUR: Ἐκφέρεται, Graecum est, quod vitans Virgilius ne diceret *effertur: Exportant tectis*, inquit, *corpora luce carentum.* ℱ. EFFERRI proprie dicuntur cadavera mortuorum et IRE proprie ad exsequias. Virgilius:

Ite, ait, egregias animas, quae sanguine nobis
Hanc patriam peperere suo.

V. 91. UNAM ASPICIO ADOLESCENTULAM: Extra consuetudinem dicit UNAM. ℱ. UNAM: Ut dicimus: *Unus est adolescens.* Tolle UNAM et ita fiet, ut sensui nihil desit, sed consuetudo mirantis non erit expressa. UNAM ergo τῷ ἰδιωτισμῷ dixit, vel UNAM pro *quandam.* ℱ. FORTE UNAM ASPICIO ADOLESCENTULAM FORMA ET VULTU: Hic duo sunt et aetas et forma, quibus additur pudor, quia meretrix non est.

V. 92. FORMA ET VULTU, SOSIA: Forma immobilis et naturalis, vultus movetur et fingitur. ℱ. ET VULTU, SOSIA, ADEO: Quia formae laudatio cum meretrice commissa est, progreditur artifex poeta ad laudanda ea, quae honestiora sunt arte quam forma. ℱ. ET VULTU, SOSIA, ADEO: Quid hic deest, ut eam nurum dignetur Simo, nisi sola cognitio? Et formam probat in puella Pamphili pater et matronalem modestiam miratur in vultu et venustatem stupet. Nonne ergo iam cernimus praestruxisse Terentium, ut cum Chremetis filiam esse eam recognoverit Simo, hanc potius eligat quam Philumenam nurum? quamquam ex sororis pulcritudine et ex amore Charini et Davi laudatione id ipsum quoque probe monstraverit nobis. ℱ. VULTU, SOSIA: Haec laus adiuvat post cognitionem futuram nurum.

V. 9. *Virgilius Georg.* lib. II. v. 255.
V. 12. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 24 sq.

Adeó modesto, adeó venusto, ut níl supra.
Quae túm mihi lamentári praeter céteras
Visa ést, et quia erat fórma praeter céteras
Honésta et liberáli, accedo ad pédisequas:
Quae sít, rogo. Sorórem esse aiunt Chrýsidis.
Percússit illico ánimum. Atat hoc íllud est,
Hinc íllae lacrumae, haec íllast misericórdia.
SO. Quam tímeo, quorsum evádas. SI. Funus ínterim
Procédit: sequimur: ád sepulcrum vénimus:

V. 94. *Quae cúm mihi etc.*
V. 99. *Haec íllae lacrumae.*

V. 93. ADEO MODESTO, ADEO VENUSTO: M o d e s t u s ad probitatem vultus et morum pertinet, v e n u s t u s ad naturam corporis. Atque adeo sibi vultum fingere multi possunt, formam nemo. ¶. UT NIHIL SUPRA: Ellipsis T e r e n t i a n a: nam non necesse est subiungere duos versus.

V. 94. QUAE TUM MIHI: Excusatio necessaria. ¶. PRAETER CETERAS: Id est, plus quam ceterae.

V. 96. HONESTA AC LIBERALI: HONESTA ad formam, LIBERALI ad vultum rettulit.

V. 98. PERCUSSIT ILLICO ANIMUM: Hoc est, suspicio vel aliquid tale. ¶. ATAT: Interiectio admirantis. ¶. HOC ILLUD EST: *Δεικτικὸν* eius rei est, quam in animo conceperamus. V i r g i l i u s:

Hoc illud, germana, fuit.

V. 99. HINC ILLAE LACRIMAE: HINC, ex hac caussa.

V. 100. QUAM TIMEO: Non videtur adhuc Sosiae plenum amoris argumentum: adeo pendet ad ea, quae dicturus est Simo. ¶. QUORSUM EVADAS?: Id est, exeas vel pervenias. ¶. FUNUS INTERIM PROCEDIT: F u n u s a funalibus dictum est, ut supra notavimus. Et est funus pompa exsequiarum. Et bene: f u n u s p r o c e d i t, n o s s e q u i m u r, dixit quasi post ipsam morituri: Unde exsequiae dicuntur. ¶. FUNUS INTERIM PROCEDIT: *Ἀσύνδετον.*

V. 101. AD SEPULCRUM VENIMUS: S e p u l c r u m *κατ᾽ ἀντίφρασιν,* ut diximus, quod s i n e re p u l c r a sit: an quod ibi s i n e p u l s u sint, id est, mortui? an quod illic animae a vivis sepeliantur, id est separentur? Et s e p u l c r u m dixit futurum, non quod iam esset: sepulcrum enim a sepeliendo dictum. V i r g i l i u s proprie:

At pius Aeneas ingenti mole sepulcrum
Imposuit.

V. 14. *V i r g i l i u s Aen.* lib. IV. v. 675.
V. 29. *V i r g i l i u s Aen.* lib. VI. v. 232.

In ígnem inpositast: flétur. Interea haéc soror,
Quam díxi, ad flammam accéssit inprudéntius,
Satis cúm periclo. Ibi tum éxanimatus Pámphilus
Bene díssimulatum amórem et celatum índicat:
Adcúrrit: mediam múlierem conpléctitur:
Mea Glýcerium, inquit, quíd agis? cur te is pérditum?
Tum illa, út consuetum fácile amorem cérneres,

V. 102. In ignem posita est: Ellipsis: non enim est *quae*, et mire, cum *funus* supra dixerit. ¶. Fletur: Hic bene impersonaliter: fletur, ab omnibus. Extrema enim quaeque mortuorum omnes commovent ad lacrimas. ¶. Interea haec soror: Id est, quam dixi esse sororem Chrysidis.

V. 103. Ad flammam accessit imprudentius: Innuit affectum sororis, unde omnes vicerit. Ceteri enim flent, haec flammae se ingerit. Virgilius:

Exstinctum Nymphae crudeli funere Daphnim,
Atque deos atque astra vocat crudelia mater.

V. 104. Ibi tum examinatus Pamphilus: A voluntate, a facultate, a summo ad imum, ubi sunt dicta et facta, ibi est pathos. Et mire *ibi*.

V. 105. Bene dissimulatum: Bene, multum: an quasi dolens, quod etiam negaturus sit Chremeti, dixit *bene?* ¶. Et celatum indicat: Omnia significanter. Non ostendit inquit, sed indicat, non accedit, sed accurrit, non vestem aut manus, sed mediam mulierem, non tenet, sed complectitur. Et quia his tribus rebus inducitur in alicuius rei gestionem persona, affectu, facto, dicto, affectus est, quod ait: *Ibi tum examinatus Pamphilus*, factum, quod ait: *Mea Glycerium, inquit, quid agis? Cur te is perditum?* ¶. Indicat: Indicium proprie est oris et linguae. Factis ergo indicat: non enim dixit *amo*. ¶. Indicat: accurrit: Virgilius:

Interiora domus irrumpit limina et altos
Conscendit furibunda rogos.

V. 107. Mea Glycerium, inquit: Mea quasi amator hoc, Glycerium quasi familiaris dixit. Quid agis?: Quasi perturbatus. Cur te is perditum: Quasi consolaturus.

V. 108. Ut consuetum facile amorem cerneres: Mire non suspicarere dixit, sed cerneres. Et est ordo: *Facile cerneres*, sicut supra: *laudem invenias et amicos pares.*

V. 9. *Virgilius Ecl.* V. v. 20.
V. 25. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 645 sq.
V. 31. *Supra* v. 39.

Reiécit se in eum fléns quam familiáriter.
SO. Quid aís? SI. Redeo inde irátus atque aegré ferens.
Nec sátis ad obiurgándum caussae. Díceret:
Quid féci? quid commérui aut peccaví, pater?
Quae sése in ignem inícere voluit, próhibui,
Servávi. Honesta orátiost. SO. Recté putas:
Nam si íllum obiurges, vítae qui auxiliúm tulit,

V. 109. REIECIT SE IN EUM FLENS QUAM FAMILIARITER: Obiicitur ei, quod a Glycerio factum est, ut: *Quis umquam tam palam de honore, tam vehementer de sua salute contendit, quam ille atque illius amici, ne haec mihi delatio detur.*

V. 110. QUID AIS: Non interrogantis est, sed mirantis est. ℑ. REDEO INDE IRATUS ATQUE AEGRE FERENS: Iratus, culpa, aegre ferens, quia praeter spem.

V. 111. NEC SATIS AD OBIURGANDUM: Mire expressit indulgentiam patris erga filium. Erat, inquit, caussa, sed pro amaritudine obiurgationis non erat satis, hoc est, non idonea videbatur. ℑ. NEC SATIS AD OBIURGANDUM CAUSSAE: Deest *habui* vel *erat*. Virgilius:

Nec sat rationis in armis.

Et hic *erat* vel *habui* deest ad sententiam. ℑ. DICERET: Deest *enim*.

V. 112. QUID FECI?: Mire fiduciam praetulit argumento, quod est in sequenti versu. ℑ. QUID FECI? QUID COMMERUI AUT PECCAVI?: *Αὔξησις* a maioribus ad minora. Et *feci* quasi facinus dixit: facere enim quis et homicidium dicitur. COMMERUI: minoris culpae est, PECCAVI: multo minoris vel levioris.

V. 113. QUAE SESE IN IGNEM INIICERE VOLUIT: Illic: *mea Glycerium*, hic pronomen dixit. Mira dissimulatio, tamquam illam praeter periculum nesciat.

V. 115. NAM SI ILLUM OBIURGES, VITAE QUI AUXILIUM TULIT: Argumentum per ratiocinationem a contrario, ut si dicas: *Viro forti praemium debetur, si desertori poena constituta est.* ℑ. TULIT: Pro *attulit*, sed multa significat, et alias *pertulit*. Virgilius:

Non tulit hanc speciem furiata mente Choroebus.

Alias *sustulit*, ut idem:

Omnia fert aetas, animum quoque,

pro *aufert*.

V. 2. Ut *M. Tullius divinat. in Q. Caecil.* Cap. 7. §. 22.
V. 13. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 314.
V. 29. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 407. *Idem Eclog.* IX. v. 51.

Quid fácias illi, quí dederit damnum aút malum?
SI. Venít Chremes postrídie ad me clámitans:
Indígnum facinus: cónperisse Pámphilum
Pro uxóre habere hanc péregrinam. Egó illud sédulo
Negáre factum. Ille ínstat factum. Dénique

V. 116. *Quid fácias illi, déderit qui damnum aút malum?*

V. 116. QUID FACIAS ILLI? Pro *illo*. ℐ. QUI DEDERIT DAMNUM AUT MALUM: D a m n u m rei est, m a l u m ipsius hominis.

V. 117. VENIT CHREMES POSTRIDIE AD ME CLAMITANS: Argumentum ex coniectura in testibus. Et míre supra: *Ultro venit ad me*, ergo hic caussa iusti doloris ostenditur, quia dolet etiam Chremes. Nam potuit non daturus filiam non venire. ℐ. POSTRIDIE AD ME CLAMITANS: Ut sine dilatione sciri possit. Et c l a m i t a n s, indignantis est, ut: *Clamant omnes.*

V. 118. INDIGNUM FACINUS COMPERISSE: Scilicet distinguendum est, ut per se intelligatur: *Indignum facinus hoc est:* et ipse dolet Pamphilum corrumpi. ℐ. COMPERISSE: Ergo ab aliis, ut appareat verum quod ait: *Tum uno ore omnes*, et: *Hac fama impulsus Chremés.* ℐ. INDIGNUM FACINUS COMPERISSE: Deest *se*, incertaque distinctio. ℐ. PAMPHILUM: Cum emphasi dixit, id est, pudentem et bene moratum. Et nec amicam, sed PRO UXORE. Mire ergo quasi non hoc doleat quod amet, sed quod p r o u x o r e habeat. Et simul excusat filiam denegaturum socerum.

V. 119. PRO UXORE HANC PEREGRINAM: HANC cum contemptu dictum est, et PEREGRINAM, ut alibi: *Adeone es demens? Ex peregrina?* Nam hoc nomine etiam meretrices nominabantur. ℐ. EGO ILLUD SEDULO: Quanto affectu pater factum, quod viderat, negabat! ℐ. SEDULO: Quomodo *sedulo*, si negabat? an sedulo, ut Sosiae, id est, simpliciter?

V. 120. NEGARE FACTUM: Scilicet, quia non semel negavit vel ille institit. ℐ. FACTUM: Impersonaliter. ℐ. NEGARE FACTUM: Officium patris et simul per hoc expressio probationis. ℐ. ILLE INSTAT FACTUM: P l a u t u s: *Instare factum Simia*: est ἀρχαϊσμός. ℐ. INSTARE FACTUM: Vetuste, id est, i n s t a t factum d i c e r e e s s e. ℐ. DENIQUE: Quid d e n i q u e? Ad summam properat et ad finem dictorum. ℐ. DENIQUE: Id est postremo.

V. 4. *Supra*, v. 73.
V. 12. *Quod ait*, supra v. 69. et v. 72.
V. 20. *Ut alibi*, infra Act. III. sc. I. v. 11.
V. 28. *Plautus Mercat.* Act. II. sc. I. v. 18.

Ita túm discedo ab íllo, ut qui se fíliam
Negét daturum. SO. Nón tu ibi gnatum? SI. Ne haéc quidem
Satis véhemens caussa ad óbiurgandum. SO. Quí cedo?
SI. Tute ípse his rebus fínem praescripstí, pater:
Prope adést, quom alieno móre vivendúmst mihi:
Sine núnc meo me vívere intereá modo.
SO. Quis igitúr relictus ést obiurgandí locus?
SI. Si própter amorem uxórem nolit dúcere,
Ea prímum ab illo animádvertenda iniúriast.

V. 127. *Qui igitúr.*
V. 128. *nolet.*

V. 121. ITA TUM DISCEDO: Proprie: non enim abeo: unde discessio. ¶. UT QUI SE NEGET FILIAM DATURUM: Probavit, quod non volebat senex, Sosiae. Adhuc superest, ut ostendat quod non sit irascendum, quin iuste irascatur.

V. 122. NON TU IBI GNATUM?: Ἀποσιώπησις vel ellipsis. Deest: *invasisti*, *obiurgasti*, *adortus es.*

V. 123. AD OBIURGANDUM. Incusandum, inclamandum.

V. 124. TUTE HIS REBUS FINEM: Modo non addidit: *Diceret.*

V. 125. PROPE ADEST, CUM ALIENO MORE: Prope adsunt nuptiae, in proximo sunt metae libertatis, et ideo avidius voluptaria sub finem capienda sunt. ¶. QUOM ALIENO MORE: Quom pro *quo*, hoc enim significat *quum.*

V. 126. SINE NUNC MEO ME VIVERE INTEREA MODO: MEO MODO: mea voluptate, meo arbitrio.

V. 127. QUIS IGITUR RELICTUS EST OBIURGANDI LOCUS?: Mire obiurgandi, tamquam incensus pater in filium videretur. Nam supra commotus plus per aposiopesim significaverat.

V. 128. SI PROPTER AMOREM UXOREM NOLIT: Hoc erat secundum in divisione: *Et consilium meum cognosces.* ¶. SI PROPTER AMOREM UXOREM NOLIT: Initium consilii sui demonstrandi. ¶. NOLIT: Legitur et *nolet.*

V. 129. EA PRIMUM AB ILLO ANIMADVERTENDA INIURIA EST: Castiganda, vindicanda est. ¶. AB ILLO INIURIA: Quam facit, non quam patitur, iniuria est, et nota participium a passivo ANIMADVERTENDA. ¶. EA PRIMUM ANIMADVERTENDA INIURIA: Ut iam sit peccatum, quod recusat nuptias, non quod peccat adolescens. Ideo ergo primum dixit animadvertenda iniuria est, vindicanda, exsequenda est: et bene ea ab illo dixit iniuria. Certissimam enim notat personam, quae debeat pro iniuriis poenas solvere. Quod si dixisset *iniuria eius*, amphibo-

Et núnc id operam do, út per falsas núptias
Vera óbiurgandi caússa sit, si déneget:
Simúl sceleratus Dávos si quid cónsili
Habet, út consumat núnc, quom nihil obsínt doli:
Quem ego crédo manibus pédibusque obnixe ómnia
Factúrum, magis id ádeo, mihi ut incómmodet,
Quam ut óbsequatur gnáto. SO. Quapropter? SI. Rogas?
Mala méns, malus animus. Quém quidem ego si sênsero.
Set quíd opust verbis? Sín eveniat, quód volo,
In Pámphilo ut nil sít morae, restát Chremes,
Qui mi éxorandus ést, et spero cónfore.

V. 134. *pédibus obnixe.*

liam fecisset, utrum quam passus est ab illo, an quam ipse aliis intulit.

V. 130. ET NUNC ID OPERAM DO, UT PER FALSAS NUPTIAS: Hic reddit quod dixerat: *Consilium meum cognosces.* *ʃ.* ID: Id est, propter id.

V. 131. VERA OBIURGANDI: Antitheton, quia *falsas* dixit, intulit *vera.*

V. 134. MANIBUS PEDIBUSQUE: Proverbiale, id est, omnibus membris *ʃ.* OBNIXE OMNIA: Cum conatu, instanter contra conantem.

V. 135. MAGIS ID ADEO: Id, propter id. *ʃ.* MIHI UT INCOMMODET: Noceat, incommodum afferat. *ʃ.* MAGIS ID ADEO MIHI UT INCOMMODET: Non enim, inquit, prodest filio amare meretricem.

V. 136. QUAPROPTER?: Mire Sosia interrogat, quasi nulla caussa sit fallendi dominum.

V. 137. MALA MENS: Voluntas est mens, etiam ratio. *ʃ.* MALA MENS, MALUS ANIMUS: Argumentum a natura. Et an aliquis sine caussa malus, an ab impulsione. *ʃ.* MALA MENS, MALUS ANIMUS: Quia dixit: Magis ut laedat quam ut prosit.

V. 138. SED QUID OPUS EST VERBIS: *Ἀποσιώπησις* est gravissimam poenam ostendentis.

V. 140. QUI MIHI EXORANDUS: Legitur et *expurgandus:* Si *expurgandus*, lege *cui,* non *qui*, quia *cui* per *q* veteres scripsere. *ʃ.* CONFORE: Ab eo, quod est CONFIT, id est, perficitur, futurum tempus infinitivi modi confore, id est perfectum iri. Sic in Adelphis: *Verum quid ego dicam? hoc confit quod volo.* *ʃ.* ET SPERO CONFORE: Conficri, perfici, unde confectum

Nunc tuúmst officium, has béne ut adsimules núptias,
Pertérrefacias Dávom, observes fílium,
Quid agát, quid cum illo cónsili captét. SO. Sat est:
Curábo. Eamus núnc ïam intro. SI. I praé, sequor.

V. 144. *I praé, sequar.*

negotium dicitur, vel confecta res, quae ad plenum perficitur. Virgilius:

nunc qua ratione quod instat
Confieri possit, paucis, adverte, docebo.

V. 141. NUNC TUUM EST OFFICIUM: Hoc ad illud tertium respicit, quod dixit: *Et quid facere in hac re te velim.* §. HAS BENE UT ASSIMULES NUPTIAS: PERTERREFACIAS DAVUM: Hoc erat tertium de his, quae dicturum se promiserat. §. ASSIMULES: Hoc est unum verbum *assimules*, quod dixit: *Quin tu uno verbo dic quid est quod me velis?*

V. 142. PERTERREFACIAS DAVUM: Venuste et poetice. §. OBSERVES FILIUM: Observatio in duabus rebus est. In obsequio et speculando.

V. 144. CURABO: Ut coquus, et supra sic: *Nempe ut curentur, recte haec.* §. I PRAE: Figura *ἀναστροφή,* quod nos *praei* dicimus.

V. 3. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 115 sq.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

SIMO. DAVOS.

SI. Non dúbiumst, quin uxórem nolit fílius:
Ita Dávom modo timére sensi, ubi núptias
Futúras esse audívit. Set ipse exít foras.
DA. Mirábar, hoc si síc abiret: ét heri semper lénitas

V. 1. NON DUBIUM QUIN UXOREM NOLIT FILIUS: Narratione iam habita, persona Sosiae non erat necessaria: ergo subsistit senex, per quem agenda sunt reliqua. ℊ. NON DUBIUM QUIN FILIUS: Ad hoc certus inducitur Simo, ut magis perturbetur inopinata consensione Pamphili ad ducendam uxorem, et praeterea nihil agat cum Chremete de tradenda filia confirmandisque nuptiis.

V. 2. ITA MODO DAVUM TIMERE SENSI: Non recessit de loco senex. SENSI ergo ante quam cum Sosia loqui coepisset. ℊ. ITA MODO DAVUM TIMERE SENSI: Argumentum, quod supra, ab eo, quod nostri faciunt. ℊ. MODO: Ante quam cum Sosia loqui coepisset Simo. Et Davus non recte scribitur, Davos scribendum, quod nulla littera vocalis geminata unam syllabam facit. Sed quia ambiguitas vitanda est nominativi singularis et accusativi pluralis, necessarie pro hac regula digamma utimur et dicimus: *DaFus*, *serFus*, *corFus*.

V. 4. MIRABAR HOC SI SIC ABIRET ET HERI SEMPER LENITAS VEREBAR: Hic locus est, in quo Davus insinuatur spectatoribus, multa gesturus. ℊ. SI SIC ABIRET: Sic pro leviter et negligenter, quod Graeci *οὕτως* dicunt. Significat autem *οὕτως* sic, et est de his, quae adiuvanda gestu sunt, ut *Tantillum puerum* et *huius non faciam*. ℊ. LENITAS: Clementia, facilitas, cui contraria asperitas et difficultas. ℊ. ET HERI SEMPER LENITAS VEREBAR: An semper lenitas ut sit *ὑφέν*. Lucretius:

Semper florentis Homeri.

ℊ. SEMPER LENITAS: Ac per hoc simulata usque nunc. ℊ. SEMPER LENITAS: Nam nemo in diversis actibus semper lenis est,

V. 20. *ut Adelph.* act. IV. sc. 2. v. 29.
V. 21. *Et Adelph.* act. II. sc. 1. v. 8.
V. 24. *Lucretius* lib. I. v. 125.

Verébar quorsum eváderet:
Qui póstquam audierat nón datum iri fílio uxorém suo,
Numquám cuiquam nóstrum verbum fécit neque id aègré tulit.
SI. Át nunc faciet, néque, ut opinor, síne tuo magnó malo.
DA. Id vóluit, nos sic néc opinantis dúci falso gaúdio,
Sperántis iam amotó metu inter óscitantis ópprimi,
Ne ésset spatium cógitandi ad dísturbandas núptias.
Astúte. SI. Carnuféx quae loquitur? DA. Hérus est, neque províderam.

V. 7. *Númquam cuiquam nóstrum verbum fécit neque id aegré tulit.*
V. 11. *Ut ne ésset.*

nisi forte fictus assimulator et callidus. ℐ. SEMPER LENITAS: Sine differentia est importuna lenitas.

V. 5. QUORSUM EVADERET: Ad quam partem erumperet. Et e v a d e r e est per quamcunque difficultatem ad aliquid pervenire.

V. 7. VERBUM FECIT: Non dixit litigium aut rixam, sed verbum. Istae exiguitates asseverationes dicuntur et cum pronuntiatione, ut intelligatur: n e c v e r b u m q u i d e m. ℐ. NEQUE ID AEGRE TULIT: Hoc est s e m p e r l e n i t a s.

V. 8. AT NUNC FACIET: Subaudiendum *verbum*, et est *faciet* persona tertia pro prima. ℐ. AT NUNC FACIET: Id est irascetur, denuntiabit, loquetur. ℐ. NEQUE UT OPINOR, SINE TUO MAGNO MALO: Id est comminabitur tibi et minas contemnes, ut ad poenas pervenias.

V. 9. ID VOLUIT: Aut absolute accipiendum ID aut ID, quo modo s i c, demonstratio est, ut magis gestu quam sensu intelligatur, ut supra diximus. ℐ. NEC OPINANTES: Ὑφέν. ℐ. NEC OPINANTES DUCI: D u c e r e est exspectatione longi temporis malum prolatare, vel induci, ut feras in retia. ℐ. FALSO GAUDIO: Velut ex ira et senis iracundia.

V. 10. SPERANTIS IAM AMOTO METU: Ista singula sunt, et *amoto metu* sic dixit, quasi corpus sit metus brutum, quod cum molimine movetur. ℐ. OSCITANTES: O s c i t a t i o est animi otium et securitas dicta ab ore ciendo, id est, commovendo. ℐ. OSCITANTES: Securi vel nihil providentes.

V. 11. NE ESSET SPATIUM COGITANDI AD DISTURBANDAS NUPTIAS: Miranda locutio, ut si dicas: *Cogitat ad dicendum.*

V. 12. ASTUTE: Hoc et gestu et vultu servili et cum agitatione capitis dixit. ℐ. CARNIFEX: Aut excarnificans dominum, aut ipse dignus carnifice, ut caro fiat, id est, lanietur. L u c i l i u s:
Carcer vix carcere dignus.

SI. Dave. DA. Hém, quid est? SI. Ehodum ád me. DA. Quid hic volt? SI. Quíd ais? DA. Qua de ré? SI. Rogas?
Meum gnátum rumor ést amare. DA. Id pópulus curat scílicet.
SI. Hoccíne agis an non? DA. Égo vero istuc. SI. Sét nunc ea me exquírere
Iníqui patris est: nám, quod antehac fécit, nihil ad me ádtinet.
Dum témpus ad eam rém tulit, sivi, ánimum ut explerét suum:

---

§. Neque provideram: Providentia duplex est, aut enim animo aut oculis providemus.

V. 13. Hem: Nunc quasi correptio totius corporis. *§.* Ehodum: Nutus est intensionem animadversionemqne deposcens, eius, cum quo vult loqui. *§.* Ehodum ad me: Dum *παρέλκον* est hoc loco. *§.* Quid hic vult?: More servili et vernali gestu. Sic enim vocati a dominis servi vultuose agunt. *§.* Qua de re?: Negantis vim habet haec interrogatio. Plus est enim qua de re, quam nihil. *§.* Rogas?: Hoc cum interrogatione indignantis.

V. 14. Meum gnatum rumor est amare: Mire apud servum dissimulat id, quod iam probavit. *§.* Meum gnatum rumor est amare: Graviter constanterque senex nondum se fatetur credere nec verum scire, ne amittat vim vindicaturi, si resciverit. *§.* Id populus curat, scilicet: Quia rumorigeratio populi est, sic hoc aversus ab illo contumaciter, sicut Virgilius:

Scilicet is superis labor est.

Scilicet semper cum ironia ponitur.

V. 15. Hoccine agis?: Agis, id est, audis. Alibi sic: *Hoc agite amabo*, Plautus:

Vos hoc agite spectatores nunc iam.

Simul demonstrative, veluti aurem suam tangens. *§.* Ego vero istuc: Deest *ago* vel *audio.*

V. 16. Iniqui patris est: Iniqui est, si nunc velim quaerere actus liberos adolescentis. *§.* Nam quae antehac fecit: Pro *ante haec*, consuetudine magis quam ratione dicitur. *§.* Nihil ad me attinet: Id agit ut [superius] consilium se servare ostendat.

V. 17. Dum tempus ad eam rem tulit: Deest *se*, ut sit dum tempus se praebuit, quia supra dixit: *Tute his rebus finem praescripsti pater.* *§.* Ad eam rem tulit: Absolute, et deest *se.* *§.* Sivi animum expleret suum: Mira ratio cur siverit:

V. 16. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 379.
V. 17. *Alibi Eunuch.* Act. I. sc. 2. v. 50.
V. 20. *Plautus Asin.* Prol. v. 1.
V. 29. *Supra* Act. I. sc. 1. v. 120.

Nunc híc dies aliám vitam adfert, álios mores póstulat.
Dehinc póstulo, sive aéquomst, te oro, Dáve, ut redeat iam ín viam.
DA. Hoc quíd sit? SI. Omnes, quí amant, graviter síbi dari uxorém ferunt.
DA. Ita aíunt. SI. Tum si quís magistrum cépit ad eam rem ínprobum,
Ipsum ánimum aegrotum ad déteriorem pártem plerumque ádplicat.

V. 18. *Nunc híc dies aliam vítam defert, álios mores póstulat.*

ut et hoc, quod permisit, ad bonam frugem permiserit, non ad luxuriam. Sivi autem distingue: est autem s i v i modo permisi, cessavi. ℐ. Sivi: Antique: aliter in Adelphis: *Non sivit egestas facere hoc nos.*

V. 18. Nunc hic dies a. v. a., alios mores postulat: Hoc est, recte et severe et inexorabiliter denuntiat. ℐ. Aliam vitam: Pro *diversam et contrariam.* Sic et V i r g i l i u s:

Dis aliter visum est.

V. 19. Dehinc postulo, sive aequum est, te oro, Dave: Gravius illud fecit nomine appellando. ℐ. Ut redeat iam in viam: Iam modo tarditatis est signum et in viam dixit, quasi exinde reditus sit erroris ad rectam viam. ℐ. Ut redeat iam in viam: Proverbiale. ℐ. Sive aequum est: *Ἐπανόρθωσις.*

V. 20. Hoc quid sit: *Ἔλλειψις*: deest enim *quaeris.*

V. 21. Ita aiunt: Haec credunt et loquuntur universi et est lepida consensio et quasi inviti responsio, ut in *Heautontimorumeno: Ita credo*, monente patre filium. ℐ. Tum si quis magistrum: *Μεταφορικῶς*, an quia et paedagogus est magister, ut Geta in Phormione: *Me filiis relinquunt quasi magistrum.* ℐ. Ad eam rem: Id est s u p e r e a m r e m, hoc est, s u p e r a m o r e m.

V. 21. Ipsum animum aegrotum: Pro a e g r o, nam animus aeger, corpus aegrotum.

V. 22. Non? Hem: Interiectio est irascentis. ℐ. Davus sum, non Oedipus: Multiplex contumelia. Potest enim senem quasi Sphinga dixisse, id est, deformem monstrique similem: potest etiam inhumanum et ferum, ut Sphinx: potest etiam per Oedipum se ultorem promittere futurum atque oppressorem sapientiae senis. ℐ. Davus sum, non Oedipus: Facete se negavit Oedipum, ut senem Sphinga esse confirmet, non Oedipum. Imi-

V. 3. *Adelphis* Act. I. sc. 2. v. 24.
V. 8. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 428.
V. 19. *Phormione* Act. I. sc. 2. v. 21 sq.

DA. Non hércle intellegó. SI. Non? hem. DA. Non: Dávos sum, non Oédipus.
SI. Nempe érgo aperte vís, quae restant, mé loqui? DA. Sané quidem.
SI. Si sénsero hodie quídquam in his te núptiis
Falláciae conári, quo fiánt minus,
Aut vélle in ea re osténdi, quam sis cállidus:
Verbéribus caesum te ín pistrinum, Dáve, dedam usque ád necem,
Ea lége atque omine, út, si te inde exémerim, ego pro té molam.
Quid, hoc íntellextin'? án nondum etiam ne hóc quidem? DA. Immo cállide:

tationum sunt duo genera: quandam necessitas, quandam introducit voluntas. ℐ. NON OEDIPUS: Si Latine pronunties, genitivus *Oedipi* faciet, si Graece, *Oedipodis*.

V. 24. SANE QUIDEM: Sane, valide, quia qui sanus est, validus est.

V. 25. SI SENSERO HODIE QUIDQUAM: Comminatio, et sic pronuntiatio, ut singulis verbis ardeat. Mire *hodie*, nam ad tempus non plenum, sed ad comminationem refertur, ut Virgilius:

numquam omnes hodie moriemur inulti.

Et dies pro nocte accipitur, ut hoc ipsum: *Numquam omnes hodie moriemur inulti.*

V. 26. QUO FIANT MINUS: Quo minus, hoc est, quo impeditius.

V. 28. VERBERIBUS CAESUM TE IN PISTRINUM DEDAM: Vult et pronomine et nomine exagitare comminatione servum, ne quid relinquat inultum iracundiae. ℐ. DEDAM: Dare est quod repetas, dedere est ad perpetuum. Damus et amicis, dedimus tantum hostibus.

V. 29. EA LEGE ATQUE OMINE: Lege ad homines, omine ad rem divinam refertur, id est, firmamentum per humana et divina. Omen autem est quidquid ore dicitur. ℐ. EA LEGE ATQUE OMINE: Bene lege atque omine, quia leges auspiciis servatis ferebantur: ergo sic intellige, quasi dixerit: ea condicione. Et antiqui auspicato omnia faciebant, quae rata esse vellent.

V. 30. AN NONDUM ETIAM: Quartum παρέλκον, quia abundat *etiam*.

V. 9. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 670.

Ita apérte ipsam rem módo locutus, níl circuitione úsus es.
SI. Ubivís facilius pássus sim quam in hác re me delúdier.
DA. Bona vérba, quaeso. SI. Inrídes? nil me fállis.
Set dicó tibi,
Ne témere facias: néque tu hoc dices, tíbi non prae-
dictúm. Cave.

V. 31. *nil circum itione úsus es.*
V. 33. *nil me fállis. Edicó tibi.*
V. 34. *néque tu haut dices.*

V. 31. IPSAM REM MODO LOCUTUS: IPSAM REM, id est, voluntatem suam aut interminationem suam, hoc est, pistrinum et poenas serviles. ¶. NIL CIRCUITIONE: NIL pro NON. CIRCUITIONE periphrasi. ¶. USUS ES: Legitur et *usor es*, id est ......

V. 32. UBIVIS FACILIUS: Admonitio. UBIVIS FACILIUS PASSUS SIM: Cicero: *Non est in hac caussa locus peccandi.*

V. 33. BONA VERBA QUAESO: Hic in *εἰρωνείᾳ* est *εὐφημισμός*: quasi dicat: *Meliora loquere, rogo te*, ergo cum admonitione: Bona verba, inquit, rogo. ¶. NIL ME FALLIS: Non te ignoro, non me decipis. Sic Menander: *Οὐδέν με λανθάνοις ἄν.* ¶. NIL ME FALLIS: Figura est *ἑλληνισμός* [a loco: *Οὐδέν με λανθάνοις ἄν.*] ¶. FALLIS: Lates, ut sit: *οὐδέν με λανθάνοις.* ¶. NIL: Pro etiam nunc.

V. 34. NEQUE TU HAUD DICAS TIBI NON PRAEDICTUM: Duae negativae faciunt unam consentivam: tres negativae pro una negativa accipiuntur, ut hic *neque haud non.* Salustius: *Haud impigre neque inultus occiditur.* Vera ergo lectio est: *neque haud tu dicas*, quod plurimi non intelligentes: *hoc dicas*, legunt. ¶. NEQUE HAUD TU DICAS TIBI NON PRAEDICTUM: Vera lectio: *Neque haud dicas.* Est enim quintum *παρέλκον.* Plautus in *Bacchidibus*: *Neque haud subditiva gloria oppidum arbitror.*

ACTUS PRIMI SCAENA TERTIA.

DAVOS.

Enimvéro, Dave, níl locist segnítiae neque socórdiae,
Quantum íntellexi módo senis senténtiam de núptiis:
Quae sí non astu próvidentur, me aút herum pessúm dabunt.
Nec quíd agam certumst: Pámphilumne adiútem an auscul-
tém seni.

V. 1. Enimvero, dave: Hic brevis et comica deliberatio est magnam deliberationem plurimarum rerum imminentium commotura, excitantis Davi consideratione proposita. ¶. Enimvero Dave: Omnis persona aut ab altero commendatur aut se ipsam populo commendat, aut et ab altero commendatur et a se ipsa, ut hic Davi, et per Simonem supra descripta est, ubi dicit, *Mala mens, malus animus:* et hic per se, dum hoc gestu ac sermone agit ac disputat secum. ¶. Enimvero, Dave: Enimvero significationem habet nimium permoti atque irritati animi. Cicero: *Hic tum alius ex alia parte: Enimvero ferendum hoc non est: vocetur mulier.* ¶. Segnitiae: Ad agendum. ¶. Socordiae: Ad considerandum.

V. 2. Quantum modo: Quantum pro in quantum.

V. 3. Quae si non astu: Exhortatio a periculo. ¶. Quae si non astu providentur: Provisio rerum duas significationes habet. Providemus enim nobis tam bonum, quam malum. Malum, sicut quis eminus veniens telum providerit atque sic caverit. Ergo hic providentur, caventur, vitantur. Et nuptias velut undam navigio imminentem fecit. quod si quis non undam ex adverso venientem prora exceperit, demersus undis pessum ibit. Est ergo metaphora. ¶. Me aut herum: Herum, hic herilem filium.

V. 4. Pamphilumne adiutem an auscultem seni: Semper deliberativa verba habent quendam sonum, per quem exitus rei demonstratur: ut hic ostendit, se Pamphilum magis adiuturum, quam verbis senis obtemperaturum.

V. 7. *supra* Act. I. sc. I. v. 137.
V. 10. *Cicero in Verr.* lib. I. Cap. 26. §. 66.

Si illúm relinquo, eius vítae timeo: sín opitulor, huíus minas:
Cui vérba dare diffícilest: primum iám de amore hoc cónperit:
Me inférnsus servat, né quam faciam núptiis falláciam.
Si sénserit, perii, aút, si lubitum fúerit, caussam céperit,
Quo iúre quaque iniúria praecípitem me in pistrinúm dabit.
Ad haéc mala hoc mi accédit etiam: haec Ándria,
Sive ista úxor sive amícast, gravida e Pámphilo est:

V. 7. *faciam in núptiis.*
V. 8. *aút quum lubitum fúerit causam céperit.*
V. 9. *Qua iúre qua me iniúria praecípitem in pistrinum dabit.*
V. 11. *Si ista úxor.*

V. 5. Si illum relinquo, eius vitae timeo: Partium tractatus, quae supra sunt: *Pamphilumne adiutem, an auscultem seni.* ¶. Vitae eius timeo. Ut alibi: *Syre, tibi timui male.* ¶. Sin opitulor: Opem ferre dicitur in malis rebus, et his, qui de salute dubii sunt: ut, *Fer opem, serva me obsecro.* Opitulor et opitulatio dicta ab opem tollendo, hoc est ferendo. ¶. Huius minas: Subauditur: *timeo.*

V. 6. Quoi verba dare: Verba dare, fallacia est: ad illud spectat: *Nihil me fallis.* ¶. Difficile est: Non dicit: impossibile est. Ergo ostendit partem se sequi, quae pro Pamphilo est. ¶. Primum iam de amore hoc comperit: Primo, inquit, iam infensus est senex: deinde a Pamphilo gravida est Glycerium. ¶. Primum iam: Ὑφέν: est enim ἀναστροφὴ pro *iam primum.* ¶. De amore hoc comperit: Hoc amore, sic, quasi cum taedio et reprehensione eius amoris loquatur.

V. 7. Me infensus observat: Scilicet de amore filii senex me servat, et re vera timendus est. ¶. Servat: Φυλάττει. ¶. Ne quam faciam nuptiis fallaciam: Hoc ad illud spectat: *Tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum, ipsum animum aegrotum.*

V. 9. Quo iure, quaque iniuria: Proverbiale hoc est: qualia sunt, *fas et nefas, nolis velis.*

V. 10. Ad hoc: Ipsa re maior est difficultas, quia gravida est Glycerium.

V. 11. Sive ista uxor sive amica est: Et hoc cum quodam taedio et indignatione stomachi interrumpit.

V. 2. *Alibi Heautont.* Act. III. sc. 2. v. 20.
V. 3. *Ut Adelph.* Act. III. sc. 4. v. 41.

Audíreque eorumst óperae pretium audáciam:
Nam incéptiost améntium, haud amántium:
Quidquíd peperisset, décreverunt tóllere:
Et fíngunt quandam intér se nunc falláciam:
Civem Átticam esse hanc. Fúit olim quidám senex,
Mercátor: navem is frégit aput Andrum ínsulam:
Is óbiit mortem: ibi tum hánc eiectam Chrýsidis
Patrém recepisse, órbam, parvam: fábulae:

V. 16. *olim hinc quidám.*

V. 12. Audireque est operae pretium audaciam: Dicitur de mirificis et laudabilibus. nam et ea, quae magna sunt, etiam si mala, tamen miramur: quia lubenter audiamus. et hoc pretium est operae, id est audiendi. Et audaciam proprie dixit, ut in *Eunucho: Audaciam meretricum specta.*

V. 13. Nam incoeptio est amentium, haud amantium: Amabant veteres de proximo similia dicere: ut Cicero: *Minus carum putavit fore de armario quam quod de sacrario fuisset ablatum.* Quaedam in verbis sunt, quae *παρόμοια* dicuntur: in nominibns, *παρωνομασίαι.*

V. 14. Quidquid peperisset: Maiorem reprehensionem sonat, quidquid peperisset. paritur enim aut masculus aut femina: et solet iustior esse caussa tollendi, si marem uxor peperit, sed nimii amoris est non exspectare, quid tollas. ¶. decreverunt tollere: Decernere est de magnis rebus certam proferre sententiam: unde etiam *Senatus decretum.*

V. 15. Et fingunt: Etiam quandam argumenti partem narrat: et non credit vera esse quae dicit, ut supersit locus errori. Et fallaciam quandam, ne veri similis sit ipsa fallacia totius contentionis et vilitatis.

V. 16. Fuit olim: Modo totius summae argumentum populo narratur, sed ut restet aliquid ad errorem, abrogatur fides. ¶. Fuit olim quidam senex: A *διηγηματικῷ* ad *μιμητικὸν* transit.

V. 18. Is obiit mortem: Plene dixit, quod nos *obiit* tantum. Virgilius:

Morte obita qualis fama est volitare figuras.

V. 19. Chrysidis patrem recepisse orbam parvam: *Parvam* propterea adiecit, ut fiat veri simile, non posse eam facile suos agnoscere. ¶. Fabulae: Redit ad narrationem.

V. 5. *In Eunucho* Act. V. sc. 5. v. 24.
V. 7. *Cicero in Verr.* lib. IV. Cap. 27.
V. 25. *Virgilius Aen.* lib. X. v. 641.

Mi quidem hércle non fit véri simile: atque ípsis conmentúm placet.
Set Mýsis ab ea egréditur. At ego hinc me ád forum, ut Convéniam Pamphilúm, ne de hac re páter inprudentem ópprimat.

V. 20. *Mí quidem non fit vérisimile; at ípsis commentúm placet.*

V. 20. Atque ipsis commentum placet: Atque pro tamen: ut sit, tamen ipsis commentum placet, quod comminiscuntur, probant.

V. 21. Sed mysis ab ea egreditur: at ego hinc me ad forum: *Παρασκευὴ* alterius scaenae. ℐ. Mysis: Semper nomina comicorum servorum aut a nationibus sunt indita, ut Mysis, Syrus, aut ex accidentibhs, ut Lesbia, velut ebriosa, a Lesbo insula, quae ferax est suavissimi candidissimique vini, aut a moribus et vernalitate, ut Pseudolus, aut ex negotio, ut Chrysalus, aut ex qualitate corporis, ut Thylacus, aut ex specie formae, ut Pinacium. ℐ. Ego hinc me ad forum: Nihil adhuc Davus invenit consilii, nisi ut quaerat Pamphilum, moneatque. ℐ. Ego hinc me ad forum: Vultuose hoc pronuntiatur, ut desit: *pergam*, aut: *ducam me.*

ACTUS PRIMI SCAENA QUARTA.

MYSIS.

Aúdivi, Archylís, iam dudum: Lésbiam adducí iubes.
Sáne pol illa témulentast múlier et temerária,
Néc satis digna, cuí committas prímo partu múlierem.

V. 1. *Aúdio, Archylis.*

V. 1. AUDIVI ARCHYLIS IAMDUDUM: Hae sunt inventiones poeticae, ut ad *οἰκονομίαν* facetiae aliquid addant. Nam *οἰκονομία* est, ut accersatur obstetrix et conveniatur Pamphilus: facetia scribentis in his verbis est, quod Archylis compotricem potissimum adduci iubere fingitur. ℐ. AUDIVI ARCHYLIS IAMDUDUM: Frequenter hoc modo Terentius compendium facit, ut egrediens loquatur persona de eo, quod est gestura: et simul doceat, quid ab altera gestum sit. ℐ. AUDIVI ARCHYLIS IAMDUDUM: LESBIAM ADDUCI IUBES: Utrum iamdudum audivi, an iam dudum iubes, incerta distinctio est. Et sunt qui iamdudum, iam primum intelligant, ut: *Iam dudum sumite poenas.*

V. 2. SANE POL: Sane multum: alias, valide: namque validus est, qui multum rerum necessariarum habet ad salutem. ℐ. TEMULENTA: Produc primam syllaba TE. ℐ. TEMULENTA: Vinolenta, hoc est ebriosa. quia temetum vinum dicitur: unde abstemius, sobrius. Dictum autem temetum ab eo, quia tentet mentem. ℐ. TEMULENTA: Vino. ℐ. TEMERARIA: Natura.

V. 3. NEC SATIS DIGNA CUI COMMITTAS PRIMO PARTU MULIEREM: Bene in conclusione illa specialiter probavit, dicendo non idoneam, cui committatur primus partus mulieris. Sed mire signateque dixit COMMITTAS. Etenim committimus magna, et quae salutem in dubio habent. ℐ. NEC SATIS DIGNA, CUI COMMITTAS PRIMO: Duas res, nec parientem, nec primo partu. Figura syllepsis: ut Virgilius:

Non me tibi Troia
Externum tulit.

V. 11. *Ut Virgilius Aen.* lib. II. v. 103.
V. 26. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 42. et lib. IX. v. 448.

Támen eam addncam. Ínportunitátem spectate ániculae:
Quía conpotrix eíus est. Di, dáte facultatem, óbsecro,
Huíc pariundi atque ílli in aliis pótius peccandí locum.
Set quídnam Pamphilum éxanimatum vídeo? vereor, quíd siet.
Oppériar, ut sciám, numquidnam haec túrba tristitiae ádferat.

V. 4. *Tamen eam adduci?*

Et

Dum domus Aeneae Capitoli immobile saxum
Accolet.

V. 4. Tamen adducam: Redit ad illud, quia vi coacta est. ℐ. Inportunitatem: Scilicet importunitas neque loci neque temporis habet commoditatem. ℐ. Aniculae: Archylis scilicet.

V. 5. Quia compotrix: In vultu remansit oratio: deest enim per figuram ἀποσιώπησιν: ideo illam vult arcessiri.

V. 6. In aliis potius peccandi locum: Utrum in aliis mulieribns, an in aliis rebus.

V. 7. Sed quidnam Pamphilum exanimatum video: Exanimatus est perturbatus. Virgilius:

Exanimata sequens impingeret agmina muris.

Exanimus mortuus. Idem:

Corpus ubi exanimum positum Pallantis Acestes.
[Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.]

ℐ. Sed quidnam: Pro quare, ut:

Quid veniant.

nam deesse potest: *ut sit quid.* ℐ. Vereor quid sit: Scilicet examinatus Pamphilus, aut aliter quid sit, id est, quid sit negotii.

V. 8. Num quidnam: Hoc comicum est et Terentianum, cum exceptis num et nam sufficere ad interrogationem potuisset quid.

V. 10. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 805. *Idem ibid.* lib. XI. v. 30. [et *Aen.* lib. I. v. 488.]
V. 15. *Ut Virgilius Aen.* lib. I. v. 522.

ACTUS PRIMI SCAENA QUINTA.

PAMPHILUS. MYSIS.

PA. Hoccinést humanum fáctum aut inceptum? hóccinest officiúm patris?
MY. Quid illúd est? PA. Pro deum atque hominúm fidem, quid est, si haéc non contuméliast?
Uxórem decrerát dare sése mi hódie: nonne opórtuit

V. 1. *Hócinest factu humánum aut inceptu? hócinest officiúm patris?*
V. 2. *Quíd illud est? pro deúm fidem, quid est, si hóc non contuméliast?*

V. 1. Hoccine est humanum factum aut inceptum: Hic inducitur adolescentis animus circa nuptias, ut ex magnitudine eius ingens gaudium comparetur in fine fabulae, cognita Glycerio. Et simul id agitur, ut magis magisque per Mysidem Pamphilus excitetur ad resistendum patri nuptias indicenti. ¶. Hoccine est humanum factum aut inceptum: Ab iracundia et dolore coepit: iracundia descendit ex iniuria, dolor ex miseria. ¶. Hoccine est humanum factum aut inceptum: Quasi deliberatio est, in qua duae partes sunt, una patris, altera amicae. Pro suasore Mysis est. Principium ab invectione, in qua primo ut hominem accuset, deinde ut patrem. ¶. Hoccine est humanum factum: Hoc est dilatare orationem, ne diceret, quid fecit. Et est perversa αὔξησις a maioribus descendens ad minora per amplificationem accusationis. ¶. Factum aut inceptum: In aliis *factu aut inceptu* fuit. ¶. Hoccine est officium: Officium ab efficiendo: ab eo, quod quaeritur, quid efficere in eo unumquemque conveniat pro condicione personae.

V. 2. Quid est, si haec contumelia non est: Sic dicimus de his, quae necessario sunt, hoc, quod dicimus. ¶. Si haec contumelia non est: Hoc cum stomacho dictum, quasi aliquo contra dicente, non esse contumeliam. Cicero: *Quid est quaeso, Metelle, iudicium corrumpere, si hoc non est?*

V. 3. Uxorem decrerat dare sese mihi hodie: Decernere est de magnis certam proferre sententiam. ¶. Uxorem

V. 21. *Cicero in Verrem.* act. I. Cap. 10.

Praescísse me ante? nónne prius conmúnicatum opórtuit?
MY. Miserám me, quod verbum aúdio?
PA. Quíd Chremes? qui dénegarat sé conmissurúm mihi
Gnátam suam uxorem, íd mutavit, quoniám me inmutatúm videt.
Itane óbstinate operám dat, ut me a Glýcerio miserum ábstrahat?

V. 7. *Gnatám suam uxorem: ís mutavit, quía me inmutatúm videt.*
V. 8. *dát operam.*

DECRERAT: Propositio iniuriae. ¶. NONNE OPORTUIT: Oportuit scilicet ad patrem refert: nam nec sic consentiret ad nuptias. Sed fac me velle: nonne oportuit praescisse me ante? Dolet autem se spatium non habuisse consilio.

V. 4. NONNE PRIUS COMMUNICATUM OPORTUIT? Quam de stomacho repetitum est: *oportuit.* Et de more PRAESCISSE ME ANTE: praescisse proprie ad eum refertur, hoc est, ad Pamphilum. ¶. COMMUNICATUM: Quod neque huius proprium est neque illius. Et ANTE abundat aut certe PRAE, cum sufficiat SCISSE. ¶. COMMUNICATUM: Quia nuptiarum non omnis potestas in patre est.

V. 5. QUOD VERBUM AUDIO?: Verbum [pro ἀξίωμα] more suo posuit, id est, uxorem dare, quod ait.

V. 6. QUID CHREMES?: Transit: a patre nunc ad socerum redit: τὸ QUID non ad Chremetem dicitur, sed ad illum transeuntis est et non considerantis quid dicat. ¶. QUID CHREMES: Irascitur patri, quod cogat, Chremeti, quod non neget uxorem. Nove dolet non odio haberi, non repudiari. ¶. QUID CHREMES: QUI DENEGARAT?: Non latuerat Pamphilum repudiasse Chremetem: unde et Davus ait: *Qui postea quam auditum fuerat non datum iri filio suo uxorem.*

V. 7. ID MUTAVIT: Nove dixit id. τὸ *id* enim ad *denegarat commissurum mihi gnatam uxorem.* Putat veras nuptias et Chremetem mutare sententiam. ¶. ID MUTAVIT, QUONIAM ME IMMUTATUM: *Παρόμοιον.* nam quotiens verba sunt, *παρόμοιον* dicitur, quotiens nomina *παρονομασία.*

V. 8. ITANE OBSTINATE: Obstinate facere est facere aliquid in alterius malum cum conatu perseverante, et in alterius perniciem nimis niti. ¶. UT ME A GLYCERIO MISERUM ABSTRAHAT: Magna vi verbi et proprietate usus est. Unde illud est:

Iphitus et Pelias mecum, divellimur inde.

¶. ABSTRAHAT: Magna indignatione usus est, tamquam Chremes non tam filiae consultum velit, quam laesum Pamphilum.

V. 31. *Illud Virgilius Aen.* lib. II. v. 434.

Quod sí fit, pereo fúnditus.
A'deon' hominem esse ínvenustum aut ínfelicem quémquam,
ut ego sum?
Pró deum atque hominúm fidem!
Núllon' ego Chremétis pacto adfínitatem effúgere potero?
Quót modis contémptus, spretus? Fácta transacta ómnia.
Hem,

---

*V. 11. PROH DEUM ATQUE HOMINUM FIDEM: Quam ferveat indignatione hinc aspice, quod frequenter exclamat. ℱ. PROH DEUM ATQUE HOMINUM FIDEM: Alia exclamatio est adversus socerum.

V. 10. ADEON HOMINEM ESSE: Neminem putat esse in genere humano ita infelicem, ut se: quod est commune omnium qui in aliquo maerore consistunt. Itaque non se, sed condicionem humanam dolet et irascitur natum esse quemquam, qui possit esse tam miser, ut ipse est, ac per hoc adeo se hominem esse infelicem. *** Amatoris amore nominato exsiluit ingemitus. Sic Virgilius:

aut si lux alma necessit,
Hector ubi est?

ℱ. INVENUSTUM AUT INFELICEM QUEMQUAM: Invenustus est sine Venere, id est, sine gratia, quem omnes respuant repudientque pulcrae et quem deformes appetant. ℱ. INVENUSTUM AUT INFELICEM: Invenustus, cui displicens obiicitur, infelix, cui placens negatur. ℱ. AUT INFELICEM QUEMQUAM UT EGO SUM: Adeo se miserum dicit, quia sibi repudiare non licet, ut propter se doleat humanum genus, in quo sit aliquis tam miser, ut Virgilius:

Heu cadit in quemquam tantum scelus?

ℱ. UT EGO SUM: Ἀνακόλουθον est UT: quam enim inferre debuit, non ut.

V. 12. EFFUGERE: In totum fugere.

V. 13. QUOT MODIS SPRETUS, CONTEMPTUS: Si Chremes spretus, intelligemus Pamphilum dicere, quia operam dederit, ut se repudiaret Chremes, ut supra dixit:

Id mutavit, quia me immutatum videt.

ℱ. QUOT MODIS SPRETUS, CONTEMPTUS: Chremes an Pamphilus? ℱ. FACTA TRANSACTA OMNIA: Proverbiale est in id negotii, de quo nihil supersit ad agendum. Facta autem a Pamphilo, transacta etiam a Chremete.

V. 11. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 311.
V. 20. *Virgilius Eclog.* IX. v. 17.

Répudiatus répetor. Quamobrem? nísi si id est, quod súspicor:
Áliquid monstri alúnt: ea quoniam némini obtrudí potest,
Ítur ad me. MY. Orátio haec me míseram exanimavít metu.
PA. Nam quíd ego nunc dicam dé patre? ah
Tantámne rem tam néglegenter ágere? praeteriéns modo

V. 17. *Nam quíd ego dicam dé patre? ah.*
V. 18. *Tántam rem tam néclegenter ágere? praeteriéns modo*
Mi áput forum, uxor tíbi ducendast, Pámphile, hodie, inquít, para:

V. 14. REPETOR REPUDIATUS: Quasi haec iniuria sit repudiare et repetere. Et tale est in Eunucho: *Exclusit, revocat.* ℐ. NISI ID, QUOD SUSPICOR: Coniecturale argumentum.

V. 15. ALIQUID MONSTRI ALUNT: Duplex contumelia, et MONSTRI et ALIQUID: minus enim esset aliquod monstrum, sic alibi: *Quid hominis uxorem habes?* Et mutavit genus dicendo EA, quoniam femina est. Sic in Eunucho: *Taces monstrum hominis, non dicturus es?* ℐ. ALIQUID MONSTRI ALUNT: EA: Dum monstrum dixit, EA subiunxit, tamquam non verbis, sed sententiae serviens. ℐ. EA QUONIAM NEMINI OBTRUDI: Mire obtrudi, quasi invito, et totum cum iracundia. ℐ. OBTRUDI: Infringi, impingi.

V. 16. ITUR AD ME: Dotem amator non cogitat, et ad utilitatem trahit, quod ultro et quod se repetit Chremes. ℐ. ITUR AD ME: Quasi ad hostem, Plautus in *Pseudulo: Itur ad me.* et Virgilius:

simul ense relicto,
Ibat in Euryalum propere.

ℐ. ORATIO ME MISERAM EXANIMAVIT: Etiam pauca verba veteres orationem dicebant.

V. 17. NAM QUID EGO: Quasi dicat, quid ego de patre dicam, qui alienum accusaverim Chremetem?. ℐ. NAM QUID EGO DICAM DE PATRE: Redit ad patrem, in quo nove hoc accusat, negligenter eum agere, quod voluit fieri.

V. 18. TANTAMNE REM TAM NEGLIGENTER: Summam nati ac nuptias. ℐ. PRAETERIENS MODO: Hic ostendit specialiter, quid peccaverit pater. ℐ. PRAETERIENS MODO APUD FORUM: Undique conflatur accusatio, ex facto, quod praeteriens, ex

V. 2. In *Eunucho* Act. I. sc. 1. v. 4.
V. 6. *Alibi in Hecyra* Act. IV. sc. 4. v. 22.
V. 7. *In Eunucho* Act. IV. sc. 4. v. 29.
V. 15. *In Pseudulo* Act. I. sc. 5. v. 38.
V. 17. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 423.

Mi apút forum: Uxor tíbi ducendast, Pámphile, hodie, inquít, para:
Abí domum. Id mi vísust dicere, abí cito ac suspénde te.
Óbstipui. Censén me verbum pótuisse ullum próloqui? aut
Úllam caussam, inéptam saltem, fálsam, iniquam? Óbmútui.
Quód si ego rescissem íd prius, quid facerém, si quis nunc mé roget:
Áliquid facerem, ut hóc ne facerem. Sét nunc quid primum éxsequar?
Tót me inpediunt cúrae, quae meum ánimum divorsé trahunt:
Amor, mísericordia húius, nuptiárum sollicitátio,

V. 20. *Abi domum. Id mi vísust dicere, ábi cito, et suspénde te.*
V. 23. *Quód si ego scissem id príus, quid facerem, sí quis nunc me intérroget;*
V. 25. *divorsaé trahunt.*

tempore, quod modo, ex loco, quia in foro, ex verbis: *Uxor tibi ducenda est.*

V. 19. UXOR TIBI DUCENDA EST: Mire ducenda: semper hoc genus declinationis necessitatem ostendit, ut Virgilius: *Ut pacem Troiano ab rege petendum.* Salustius: *Agendum atque ob viam eundum est.*

V. 20. ID MIHI VISUS EST DICERE: ABI CITO ET SUSPENDE TE: Ad HODIE *cito* rettulit, ad UXOR TIBI DUCENDA EST *suspende te.*

V. 22. AUT ULLAM CAUSSAM, INEPTAM SALTEM: Duo comparantur in defensione aut vera aut ad tempus accommodata. Ineptum est, quod a quovis reprehendi potest, falsum, quod etiam prudentem possit fallere.

V. 43. QUOD SI EGO RESCISSEM ID PRIUS: Si mecum communicasset prius. ℐ. QUID FACEREM, SI QUIS ME ROGET: Ipse se reprehendit, qui si rescierit. *** ℐ. QUID FACEREM: *Ὑποφορά.*

V. 24. ALIUD FACEREM, UT HOC NE FACEREM: Tacerem, et nota facerem pro tacerem. ℐ. SED NUNC QUID PRIMUM EXSEQUAR: Deliberatio et partes eius.

V. 26. AMOR, MISERICORDIA: Haec oratoria sunt, cum unum negotium in multas distrahimus partes.

*V. 25. DIVERSE TRAHUNT: Pro in diversa trahunt.

*V. 26. AMOR: A necessario. ℐ. MISERICORDIA: *Ἀπὸ τοῦ*

V. 5. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 230.

Tum pátris pudor, qui mé tam leni pássus est animo úsque adhuc,
Quae meó cumque animo lúbitumst, facere: eine égo ut advorser? Heí mihi.
Incértumst, quid agam. MY. Mísera timeo, incértum hoc quorsum áccidat.
Set núnc peropust aut húnc cum ipsa aut me aliquíd de illa advorsum húnc loqui.
Dum in dúbio est animus, paúllo momento húc vel illuc inpéllitur.
PA. Quis hic lóquitur? Mysis, sálve. MY. O salve, Pámphile. PA. Quid agít? MY. Rogas?

V. 29. *quorsus.*
V. 30. *Séd nunc peropust, aút hunc cum ipsa, aut de ílla me adversum húnc loqui.*

ὅσιον. ℐ. MISERICORDIA HUIUS: Ἀμφιβολία. ℐ. NUPTIARUM SOLLICITATIO: A perturbatione, quibus colligit consulere se non posse. Sollicitudo est, quae inhaeret mentibus, sollicitatio, quae ab alio fit.

V. 27. TUM PATRIS PUDOR: Ἀμφιβολία. ℐ. QUI ME TAM LENI PASSUS: Explanatio, in quo pudendum sit apud patrem. Et illud spectat: *Tute his rebus finem praescripsisti, pater.*

V. 28. EINE EGO UT ADVERSER: Pronomen hoc vim qualitatis habet; et est: an tali, tam bono, qui me tam leni passus est animo: atqui accusabat eum, sed amator est. ℐ. EGONE UT ADVERSER: Videtur inclinasse, ut secundum patris animum consisteret, sed amore ad incerta iterum revolvetur.

V. 29. QUORSUM ACCIDAT: Ad quam rem, quoversus.

V. 30. SED NUNC OPUS EST, AUT HUNC CUM IPSA AUT ME ALIQUID DE ILLA: Calliditati femineae et astutiae sententia haec congruit. ℐ. CUM IPSA: Cum domina mea. ℐ. ADVERSUM HUNC: Apud hunc, ut alibi:

Et id gratum fuisse adversum te habeo gratiam.

V. 31. DUM IN DUBIO EST ANIMUS, PAULLO MOMENTO HUC: Translatio haec est a mole alicuius ponderis, quae antequam in loco sederit, et cum incerta dependet, facile commovetur.

V. 32. QUISNAM HIC LOQUITUR?: Hoc secum: deinde conversus, ut vidit: MYSIS, SALVE. ℐ. SALVE: Difficile est aliud invenire verbum quod sic declinetur *salve* et pluraliter *salvete:* quippe huius verbi per modos rara est declinatio. ℐ. QUIS HIC LOQUITUR?: Principium Terentianum in iungendis personis. ℐ.

V. 18. *Alibi* supra Act. I. sc. I. v. 15.

Labórat e dolóre: atque ex hoc mísera sollicita ést die,
Quia ólim in hunc sunt cónstitutae núptiae: tum autem hóc timet,
Ne déseras se. PA. Hem, egóne istuc conarí queam?
Egon própter me illam décipi miserám sinam?

V. 33. *sollicita est, diem.*

O SALVE, PAMPHILE: O interiectio optantis adventum aut repente percussi. ℐ. QUID AGIT?: Amatorie et familiariter: non enim dixit, *quae.* Virgilius:

Quae mihi reddat eum vel eo me solvat amantem.

ℐ. ROGAS?: Lenta quaedam et tristis est responsio et dolore plena.

V. 33. LABORAT E DOLORE: Duplicem laborem Glycerii esse dicit partus et aegritudinis, alterum curae et sollicitudinis nuptiarum Pamphili. ℐ. LABORAT E DOLORE ATQUE EX HOC MISERA SOLLICITA EST DIE: Callide aggreditur iuvenem: nam utrumque propter illum perpetitur et dolorem et sollicitudinem. ℐ. ATQUE EX HOC MISERA SOLLICITA: Mysis, quae contra patrem suasura est, incertum inveniens Pamphilum facile ad se convertit propter mentionem dominae suae et maxime, quod addit, ut illam aegram esse dicat. Qua re statim perfectum est, quod volebat, ut dicat Pamphilus: *Egone istuc conari queam?*

V. 34. QUIA OLIM IN HUNC SUNT CONSTITUTAE NUPTIAE: Nec addidit a patre, sed invidiose, quasi a Pamphilo sint constitutae. An timet in negotio? ℐ. IN HUNC DIEM: Idem enim dies est, quo placuerant destinatae nuptiae, quamvis Chremes renuntiaverit et supra: *hic nuptiis dictus est dies.* ℐ. TUM AUTEM HOC TIMET: Tum, praeterea: tertiam sollicitudinem habere Glycerium ostendit, ne deseratur a Pamphilo. ℐ. SOLLICITA EST DIE: TUM AUTEM HOC TIMET: Sollicitudo rerum incertarum magis est. ℐ. QUOD IN HUNC DIEM SUNT CONSTITUTAE NUPTIAE: Hic certior metus est et gravior.

V. 35. EGONE ISTUC CONARI QUEAM?: Ideo sic Pamphilus, quia illa invidiose non: deserere cogaris, dixit, sed deseras. ℐ. EGONE ISTUD CONARI QUEAM?: Non perficere dixit, sed conari: velle aliquid ad scelus affectio est iam, si non potest fieri. Hic enim voluntas, non factum damnatur, ut Virgilius:

Ausi omnes immane nefas, ausoque potiti.

ℐ. EGO CONARI: Conari levius est quam facta facere.

V. 36. EGONE PROPTER ME ILLAM: Magna vis est in pro-

V. 4. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 479.
V. 20. *Supra* Act. I. sc. I. v. 75.
V. 32. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 624.

Quae míhi suum animum atque ómnem vitam crédidit?
Quam ego ánimo egregie cáram pro uxore hábuerim?
Bene ét pudice eius dóctum atque eductúm sinam
Coáctum egestate íngenium inmutárier?
Non fáciam. MY. Haud vereor, sí in te solo sít situm:
Set vim út queas ferre. PA. Ádeon me ignavóm putas?

V. 41. *Haut verear, sí in te sit soló situm.*
V. 42. *Sed ut vím queas ferre. PA. Adeóne me ignavóm putas?*

nominibus, et diversa cum sunt et singula et non praecipitantur, nec dicuntur uno spiritu, sicut in Eunucho:

Egone illam, quae illum, quae me?

quae illum, id est, *amat*, *quae me*, id est, *non amat*. ℐ. EGONE: Suadenter, subauditur: *ut fieri sinam.*

V. 37. QUAE MIHI SUUM ANIMUM: Ab eius benificiis. ℐ. SUUM ANIMUM: Quantum ad amorem pertinet. ℐ. ATQUE OMNEM VITAM: Hoc est, ut maritum speraret. ℐ. QUAE MIHI SUUM ANIMUM ATQUE OMNEM VITAM CREDIDIT: Vel argumentum a consequenti: si eam deserit, haec subiiciuntur.

V. 38. QUAM EGO ANIMO EGREGIE CARAM PRO UXORE HABUERIM: Egregie, praeter cetera, id est, nimis.

V. 39. BENE ET PUDICE EIUS DOCTUM: Hic illud solvitur: *lana et tela victum quaeritans*, ut hoc praestruat, bene et pudice Glycerium esse educatam. *Lana et tela victum quaeritans*, non pertinet ad argumentum, nisi post vitam Glycerii intelligas. ℐ. BENE ET PUDICE: Ab honesto. ℐ. BENE ET PUDICE EIUS DOCTUM: Hanc sententiam quasi de exemplo probat. nam bene educata est a Chryside, quia primo pudice vitam parce et duriter agebat.

V. 40. COACTUM EGESTATE: Propterea, quod Chrysis inopia et cognatorum negligentia coacta. ℐ. COACTUM EGESTATE: Et non paupertate, cui contrarium inopia et cognatorum negligentia.

V. 41. HAUD VEREOR, SI IN TE SOLO SIT SITUM: Arguit animum adolescentis contra patrem, cuius etiam nomen grave est.

V. 42. SED VIM UT QUEAS FERRE: Hic vereor subauditur. ℐ. UT: pro *ne non* posuit, ut sit: *Sed vereor*, *ne non queas vim patris ferre.* Et: *ne non possis*, non damnatio est, verum adolescentis provocatio in contemptum patris. ℐ. ADEON ME IGNAVUM: A verisimili. ℐ. IGNAVUM: Quod adversum necessitatem proferendum fuit, id primum dixit adesse sibi virtutem. Quae sequuntur, ad fidem pertinent. Ita pro tempore contemptum

V. 3. *Eunucho* Act. I. sc. I. v. 20.

Adeón porro ingratum aút inhumanum aút ferum,
Ut néque me consuetúdo neque amor néque pudor
Conmóveat neque conmóneat, ut servém fidem?
MY. Unum hóc scio hanc meritam ésse, ut memor essés sui.

V. 43. *Adeóne porro ingrátum, inhumanúm, ferum?*
V. 46. *Unum hóc scio, esse méritam, ut memor essés sui.*

patris pro fortitudine habet. ℐ. Ignavum: Ignavus est, qui vim non potest ferre, qui non est perseverans.

V. 43. Adeon porro ingratum: Porro coniunctio est expletiva, alias adverbium temporis. ℐ. Ignavum et ingratum: *Αὔξησις* est. Inhumanum aut ferum post subiecta dixit. ℐ. Adeon porro ingratum aut inhumanum: Mira omnis conversio est. Non enim dixit: *Adeon me obsequentem patri existimas, adeo gratum, adeo pium, adeo mensuetum?* At amatoris per omnia servat condiciones, ut oratorie hoc cogatur scelus esse, si pareret nunc patri.

V. 44. Ut neque me consuetudo neque amor: Nunc ordine reddit. Ferum enim reddidit ad mansuetum, quod etiam ferae mansuescunt. ℐ. Neque amor: Ad illud inhumanum. Amor namque vehementior est in homines. Virgilius:

Quid iuvenis, magnum cui versat in ossibus ignem
Durus amor?

Pudorem ad ingratum rettulit. ℐ. Ut neque me consuetudo neque amor: Consuetudo adversus feritatem, amor adversus inhumanitatem, pudor adversus ingratum animum.

V. 45. Commoveat neque commoneat: *Αὔξησις* est ad maiora: ut neque consuetudo neque amor: *Ἀπόδοσις* ad superiora. ℐ. Ut servem fidem: Exquisite: non enim dixit, ut contemnam patrem.

V. 46. Unum hoc scio hanc meritam: In eodem haeret, ut excitet iuvenem, neque audire se fingit, quod dicit. ℐ. Unum hoc scio: Vide quam callida sint, quae a Myside subiiciuntur ad irritandam promissionem Pamphili. ℐ. Unum hoc scio: Subiicit illa, quae ardentem incendant magis. Nam dixit ille omnia, quibus cogitur servare fidem, sed de merito eius aut nihil dixit aut parum. ℐ. Unum hoc scio: Quasi dicat, quid tu facturus sis, equidem nescio, sed unum scio. ℐ. Ut memor esses sui: Invidiose quasi oblito: adeo commovetur hoc dicto Pamphilus. ℐ. Ut memor esses sui: Bene praeterito usus est, quoniam quae praeterita sunt in recordatione magis lacrimabilia et miserabilia sunt, ut Virgilius:

V. 15. *Virgilius Georg.* lib. VI. v. 258.

PA. Memor éssem? O Mysis, Mýsis, etiam núnc mihi
Scripta ílla dicta súnt in animo Chrýsidis
De Glýcerio. Iam férme moriens mé vocat:
Accéssi: vos semótae: nos soli: íncipit:
Mi Pámphile, huius fórmam atque aetatém vides,

V. 48. *Scripta ílla sunt in ánimo dicta Chrýsidis.*

Quoi parvus Iulus,
Quoi pater, et coniux quondam tua dicta, relinquor?

Idem alibi:

Per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat.

V. 47. O Mysis, Mysis: Primum vocandi, alterum increpandi est. ℐ. Etiam nunc scripta: Id argumentum est, quam vivae memor sit, qui etiam mortuae verborum meminit Chrysidis, meminerit etiam de Glycerio.

V. 49. Iam ferme moriens: Ferme adverbium est festinantis. Ideo moriens me vocat: ex tempore probavit locutam vera esse, nos ficta et simulata, nam qui sani sunt, spe longioris vitae adulantur: Virgilius:

Et dulcis moriens reminiscitur Argos.

ℐ. Iam ferme moriens: Affectus a tempore, quod postrema vox erat.

V. 50. Accessi: vos semotae: nos soli: Figurae proprie Terentianae; *ἀσύνδετον καὶ ἔλλειψις*. Vos semotae: Deest *estis*. Nos soli: Deest *remansimus*, ut est illud: *Egone illam? quae illum? quae me?* ℐ. Vos semotae, nos soli: Habuit fidem, quod soli fuimus, quod nemo testis, an timuit, ne hoc pater ante firmatum amorem cognosceret? ℐ. Incipit: Deest *dicere*. Praeparatio quasi vestibulum orationis est. Inceptio dicitur orationis, quae longa taciturnitate meditate graviterque profertur, ut Virgilius:

Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
Infit.

V. 51. Mi Pamphile: *Μίμησις* per *προσωποποιίαν* et principium a blandimento. ℐ. Mi Pamphile: Imitatus est etiam blandimentum Chrysidis. ℐ. Huius formam atque aetatem: Amat compendium lassitudo. Formam enim dicendo pulcritudimem significat, aetatem, quod parva. ℐ. Huius formam atque aetatem: Duplex caussa commendationis, formae et aetatis, ut supra;

Forte unam aspicio adolescentulam,
Forma etc.

V. 1. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 678.
V. 4. *Idem Aen.* lib. IX. v. 300.
V. 18. *Illud Eunuch.* Act. I. sc. I. v. 20.
V. 25. *Virgilius Aen.* lib. X. v. 100.

Nec clám te est, quam illi núnc utraeque inútiles
Et ád pudicitiam et ád rem tutandám sient.
Quod ego té per hanc dextram óro et ingeniúm tuum,
Per tuám fidem perque húius solitúdinem
Te obtéstor, ne abs te hanc ségreges, neu déseras:
Si te ín germani frátris dilexí loco,

V. 52. *Nec clám te est, quam illi utraéque res nunc útiles.*
V. 54. *Quod te égo per dextram hanc óro et per geniúm tuum.*

ℐ. Mi Pamphile: Vide redditam vocem morientis, densis intervallis interruptam orationem, utpote lasso anhelitu interveniente.

V. 52. Utraeque inutiles: Legitur et utiles sient.

V. 53. Et ad pudicitiam: Propter formam dixit. ℐ. Et ad rem tutandam: Propter aetatem. Ἀπόδοσις.

V. 54. Quod te per hanc dextram oro: Quod, propter quod, ut Virgilius:

Quod te per superos.

Et est ordo: *Propter quod te oro.* ℐ. Per hanc dextram: Tenet eum, ut apparet. ℐ. Per hanc dextram: Fidei et foederis membrum: ad manum fit conventio. ℐ. Et ingenium: Legitur et *genium.*

V. 55. Per huius solitudinem. Legitur et *sollicitudinem.*

V. 56. Obtestor: Obtestatio dicitur, quando eum adiuramus, quem rogamus. Rogamus per eas res, propter quas rogamus. Virgilius:

Per eversae, genitor, fumantia Troiae
Excidia obtestor.

ℐ. Ne abs te hanc segreges, neu deseras: Ad fidem ne segreges rettulit, ad solitudinem; ne deseras, hoc est, ne aliam ducas, aut amare desinas, etiam si non ducas aliam. ℐ. Ne abs te hanc segreges: Quasi ipsam manu tenens. ℐ. Hanc: Propter formam et aetatem. ℐ. Segreges: Hoc verbum simplex fieri non potest. ℐ. Neu deseras: Postremo te obtestor. Sextum παρέλκον. Dixit enim iam: *Quod ego te per hanc dextram oro.*

V. 57. Si te in germani fratris: Sic tunc dicimus, quando praestitimus aliquid et tamen volumus aliquid exprobrare, ut Virgilius:

Si qua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit.

Et alibi:

Si bene quid de te merui.

V. 30. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 406.
V. 33. *Alibi Aen.* lib. IV. v. 317.

Sivé te haec solum sémper fecit máxumi,
Seu tíbi morigera fúit in rebus ómnibus.
Te istí virum do, amícum, tutorém, patrem:
Bona nóstra haec tibi permítto et tuae mandó fidei.
Hanc mi ín manum dat: mórs continuo ipsam óccupat.
Accépi: acceptam sérvabo. MY. Ita speró quidem.
PA. Sed cúr tu abis ab illa? MY. Óbstetricem adcérso.
PA. Propera. Atque aúdin'?

V. 58. *Sive haec te.*

§. IN GERMANI FRATRIS: Non f r a t r i s solum, sed etiam g e r m a n i.

V. 58. SIVE HAEC TE SOLUM: Si aut te mihi quoque praetulit, aut nullum alium noverit amatorem in domo meretricis.

V. 59. SEU TIBI MORIGERA FUIT: Hoc quasi amanti utile fuit. V i r g i l i u s:

Fuit aut tibi quidquam
Dulce meum.

V. 60. TE ISTI VIRUM DO: Haec, ut diximus, et singula et non praecipitantur nec dicuntur uno spiritu. *§.* AMICUM, TUTOREM, PATREM: Potest enim et maritus esse, sed non amicus: sed affectu mariti rettulit amicum: TUTOREM, quasi orbae: PATREM, quasi parvae: VIRUM, ne segreges: AMICUM, ne deseras, et illud quod ait: AD PUDICITIAM, PATREM: Conclusio per mandatum et obtestationem efficax satis. *§.* TE ISTI VIRUM DO, AMICUM, TUTOREM: Apparet, quod iunctis dextris haec dicebat: ideo et *per hanc dextram te oro.*

V. 61. HAEC BONA NOSTRA TIBI: Haec verba quasi supellectilem suam ostendentis sunt. *§.* BONA NOSTRA: Hoc est: *ad rem tutandam.*

V. 62. HANC MIHI IN MANUM DAT: Confirmatae sunt legitimae nuptiae per manuum coniunctionem: et mire HANC, non h u i u s m a n u m. *§.* MORS CONTINUO IPSAM OCCUPAT: Quo magis memorem esse oportet eorum, post quae illa locuta non est.

V. 63. HANC ACCEPI: Proprie, quasi uxorem. *§.* ACCEPI: ACCEPTAM SERVABO: Conclusit partem deliberationis suae per electionem.

V. 64. SED CUR TU ABIS AB ILLA: Corripit quod abeat ab illa. *§.* CUR: Non interrogantis, sed corripientis est et increpantis, quod Glycerium deserat. *§.* OBSTETRICEM ACCERSO: Quae opem tulerit parienti, o b s t e t r i x dicitur. Unde et parturientes: *Fer*

V. 7. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 317.

Verbum únum cave de núptiis, ne ad mórbum hoc etiam.
MY. Téneo.

---

opem, clamant. ℐ. PROPERA ATQUE AUDIN?: Et interrogatio quo abeat et revocatio ad argumentum magni amoris accedit.

V. 65. VERBUM UNUM CAVE DE NUPTIIS: Deest *dicas:* figura ἔλλειψις. UNUM VERBUM CAVE DICAS DE NUPTIIS: Non quo hodie futurus nescierit Glycerium, sed quod illas hodie indixerat pater filio, cum supra et Pamphilo et Glycerio disturbatae viderentur: *Quia sunt constitutae in hunc diem.* ℐ. CAVE: Annotant quidem, *cave*, hic corripiendum esse. ℐ. NE AD MORBUM HOC ETIAM: Iterum ἔλλειψις. Deest enim *accedat*.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

CHARINUS. BYRRIA. PAMPHILUS.

CH. Quíd ais, Byrriá? Daturne illa Pámphile hodie núptum? BY. Sic est.
CH. Quí scis? BY. Aput forúm modo e Davo audívi. CH. Vae miseró mihi.

V. 1. Quid ais, Byrrhia? daturne illa hodie Pamphilo nuptum?: In hoc colloquio altera pars ostenditur fabulae, si quidem Andria ex duorum adolescentium periculis gaudiisque componitur, cum fere solam Hecyram Terentius ex unius comoedia adolescentis effecerit. § Quid ais, Byrrhia? Daturne illa hodie Pamphilo nuptum?: Has personas Terentius addidit fabulae: nam non sunt apud Menandrum: ne τραγικώτερον fieret, Philumenam spretam relinquere aut sine sponso, Pamphilo aliam ducente. § Quid ais, Byrrhia?: Ex verbis Charini apparet Byrrhiam nuntiasse nuptias futuras cum Pamphilo: nec adducitur tamen, ut statim credat et accommodet animum. Saepius repetit interrogando et bene *illa*, amatorie, velut de certa loqueretur persona. Sic Virgilius:

solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus.

Ergo non *Aeneas*, sed *ille*, et item hic non *Philumena*, sed *illa* dixit. § Quid ais, Byrrhia?: Miratur magis quam interrogat vel potius indignatur. § Sic est: Hoc cum indignatione stomachi dixit.

V. 2. Qui scis?: Non vult enim verum esse. § Qui?: Quatenus hoc, unde scis? § Apud forum modo e Davo audivi: De loco *apud forum*, de tempore *modo*, de persona *e Davo*. § Vae misero mihi: Tandem aliquando productus est, ut crederet. § Vae: Interiectio in his rebus, quas exsecramur. § Apud forum modo e Davo audivi: Plurima dixit ad confirmandum Byrrhia, quando interrogatus est, a loco, a tempore, a persona.

V. 14. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 421.

Ut ánimus in spe atque ín timore usque ántehac adtentús fuit,
Ita, póstquam adempta spés est, lassus, cúra confectús, stupet.
BY. Quaéso edepol, Charíne, quoniam nón potest id fíeri, quod vis,
Íd velis, quod póssit. CH. Nil volo áliud nisi Philúmenam. BY. Ah,
Quánto satiust te íd dare operam, qui ístum amorem ex ánimo amoveas tuo,
Quam íd loqui, quo mágis lubido frústra incendatúr tua.
CH. Facile ómnes, cum valémus, recta cónsilia aegrotís damus.

V. 5. *quándo.*
V. 7. *Quánto satiust te íd dare operam, qui ístum amorem ex córde eiicias.*

V. 3. USQUE 'ANTEHAC: Id est, ante quam tua verba audirem. Et duas praepositiones praeposuit, ut dicitur, sed una est velut adverbium, non iam praepositio. ℱ. ATTENTUS FUIT: Ut *attentus audire* dicitur. ℱ. USQUE ANTEHAC ATTENTUS: Nulla praepositio praepositioni adiungi separatim potest: sed *usque* eius modi est, ut sine aliqua praepositione raro inveniatur.

V. 4. LASSUS CURA CONFECTUS STUPET: Lassus cura ex praeterita spe nunc confectus est, id est sic aut vulneratus aut percussus, ut sanari non possit. ℱ. LASSUS CURA CONFECTUS STUPET: LASSUS, addempta attentione, CURA CONFECTUS, confirmato timore, STUPET, abiecta spe.

V. 5. QUAESO, EDEPOL: Obiurgantis est. ℱ. QUAESO: Velut rogantis est. ℱ. QUANDO NON POTEST FIERI QUOD VIS, ID VELIS QUOD POSSIT: Consolatio ad id, quod fieri non potest, suadens id ut velis, quod possit. ℱ. ID VELIS, QUOD POSSIT: Proverbiale.

V. 6. NIHIL VOLO ALIUD NISI PHILUMENAM: Hoc magis gemitu amatorio, quam ut responderet Byrrhiae dicit, quasi magis Philumenam velit, quam vitam et lucem. Idem alibi:

In eo me oblecto: solum id est carum mihi.

Non enim dixit: *Nullam aliam volo quam Philumenam*, sed: *Nihil volo aliud*, quod infinitum est.

V. 7. QUANTO SATIUS EST TE ID DARE OPERAM, QUI ISTUM AMOREM: Qui pro *ut.* ℱ. QUI ISTUM AMOREM AB ANIMO AMOVEAS TUO: Legitur: EX CORDE EIICIAS.

V. 19. *Alibi Adelph.* Act. I. sc. I. v. 24.

Tu si híc sis, aliter séntias. BY. Age áge, ut lubet.
CH. Set Pámphilum
Video. Ómnia experíri certumst príus quam pereo.
BY. Quíd hic agit?
CH. Ipsum húnc orabo: huic súpplicabo: amórem huic narrabó meum:
Credo, ínpetrabo, ut áliquot saltem núptiis prodát dies:
Intérea fiet áliquid, spero. BY. Id áliquid nihil est.
CH. Býrria,

V. 10. *aliter cénseas.*

V. 10. TU SI HIC SIS ALITER SENTIAS: Hoc gestu scaenico melius commendatur: nam haec magis spectatoribus quam lectoribus scripta sunt. HIC ergo se ipsum ostendens dicit, et est HIC pronomen. §. SED PAMPHILUM: Sed inceptivum pro: *atque eccum Pamphilum*, ut Salustius: *Sed Metellus in vulnere:* hoc non discretivum, ut si dicas: *Sapiens*, *sed miser:* hic enim discretivum erit. §. AGE AGE UT LUBET: Adversus hunc non habet, quid loqueretur. Et est permissio reprobantis ea, quae sentit. §. SED PAMPHILUM VIDEO: Haec per ἀποστροφὴν finguntur.

V. 11. OMNIA EXPERIRI: Hoc idem alibi:

Omnia prius experiri quam armis sapientem decet.

Virgilius hanc quoque posuit sententiam:

Ne quid inexpertum frustra moritura relinquat.

V. 12. IPSUM HUNC: Bene *ipsum* quasi auctorem et principem. Refertur etiam ad dignitatem. §. IPSUM HUNC ORABO, HUIC SUPPLICABO: Oramus quae bona sunt, supplicamus in adversis magis vel cum lacrimis. §. AMOREM HUIC NARRABO MEUM: Non studium aut voluntatem, sed amorem, nec petam, sed narrabo dixit, totum magnifice. §. HUNC ORABO, HUIC SUPPLICABO: Prooemia sunt petitionis, quibus ostendit poeta rationem, qua nova et improba res tamen petitur.

V. 13. UT ALIQUOT SALTEM NUPTIIS PRODAT DIES: SALTEM, desperatis rebus, solam petentes salutem hoc verbo utimur. PRODAT vero proferat, prolatet, differat. Lucilius in quinto:

An porro prodenda dies sit.

V. 14. INTEREA FIET ALIQUID SPERO: Tale est hoc, quale illud: *Interea aliquid accidet boni.* Sed nihil illum dixisse poeta per servum ostendit, dicendo: *Id aliquid nihil est.* §. FIET ALIQUID: Ut supra: *Impetrabo.*

V. 11. *Alibi Eunuch.* Act. IV. sc. 7. v. 19.
V. 13. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 415.

Quid tíbi videtur? ádeon' ad eum? BY. Quídni? si nihil ínpetres,
Ut te árbitretur síbi paratum moéchum, si illam dúxerit.
CH. Abín hinc in malám rem cum suspícione istác, scelus?
PA. Charínum video. Sálve. CH. O salve, Pámphile.
A'd te advenio, spém, salutem, auxílium, consilium éxpetens.
PA. Néque pol consilí locum habeo néque ad auxilium cópiam.

V. 15. *Quíd ni? nihil ut impetres.*
V. 17. *Ábin hinc in malám rem cum suspícione istác, scelus?*
V. 19. *cónsilium, auxilium.*

V. 15. ADEON AD EUM?: Consuetudine magis quam ratione dicitur: unum enim *ad* abundat. ℐ. QUID NI? SI NIHIL IMPETRES: Aut: QUID NISI NIHIL IMPETRES. In utroque idem sensus est, sed superior per ironiam, inferior per simplicem explanationem solvitur. Et si *quid ni* legitur, subaudiendum *adeas*, ut sit: *Quidni adeas? ut te arbitretur sibi paratum moechum, si illam duxerit.* ℐ. QUID NI? SI NIHIL IMPETRES: *Nihil impretres* per ὑστερολογίαν dictum videtur, id est, *si nihil petas*, quoniam petitionem saepe impetratio sequitur.

V. 18. CHARINUM VIDEO. SALVE: Non imperite Pamphilum priorem loqui fecit, sed ut fiduciam det Charino loquendi, quod et Virgilius eleganter:

Heus, inquit, iuvenes, monstrate, mearum
Vidistis si quam hic errantem forte sororum.

ℐ. CHARINUM VIDEO: Ad hoc prior incipit Pamphilus, ut ad confessionem Charini minus clausa prae pudore sit via.

V. 19. AD TE VENIO, SPEM, SALUTEM, AUXILIUM, CONSILIUM EXPETENS: Eleganter quoniam demens et improbum est, quod petit, novissimum posuit consilium, ut si non possit concedi, vel consilium expetat ad sanandam dementiam. Cicero: *Tu da salutem, qui spem dedisti.* ℐ. SPEM, SALUTEM, CONSILIUM, AUXILIUM EXPETENS: Ut in petitionibus fieri solet, beneficium petens, utitur partibus deliberativis.

V. 20. NEQUE POL CONSILII LOCUM HABEO NEQUE COPIAM AUXILII: Apud amantem neque consilii facultas, apud inopem neque copia auxilii. In his duobus ostendit etiam sese amatorem.

V. 13. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 325.
V. 21. Cf. *Cicero pro Ligario* Cap. 10.

Sét istuc quidnamst? CH. Hódie uxorem dúcis? PA. Aiunt. CH. Pámphile,
Si íd facis, hodié postremum mé vides. PA. Quid ita? CH. Heí mihi,
Véreor dicere. Huíc dic: quaeso, Býrria. BY. Ego dicám. PA. Quid est?
BY. Spónsam hic tuam amat. PA. Né iste haud mecum séntit. Ehodum díc mihi:
Númquidnam ampliús tibi cum illa fuít, Charine? CH. Ah, Pámphile,
Níl. PA. Quam vellem. CH. Núnc te per amicítiam et per amorem óbsecro,

---

V. 21. SED QUIDNAM ISTUD EST: Hoc si non aderit, locus confidendi amoris Charino nullus fuisset.

*V. 20. NEQUE POL CONSILII: Quia amo. §. NEQUE AUXILII: Quia sum miser.

*V. 21. HODIE UXOREM DUCIS?: Vide miram interrogationem ante confessionem. §. AIUNT: De re dicimus, quam volumus esse falsam.

V. 22. SI ID FACIS, HODIE POSTREMUM ME VIDES: Nihil prius, quam se moriturum dixit pudenda dicturus. Unde datum est, ut ille instantius quaereret caussam. Plus dixit: POSTREMUM ME VIDES, quam si dixisset: *Morior*. §. HODIE POSTREMUM ME VIDES: A necessario, quia vivere non potest, et POSTREMUM adverbium est.

V. 24. SPONSAM HIC TUAM AMAT: Nulla cunctatione Byrrhia, sed facete, παῤῥησίᾳ servili, paratissime narravit. §. NAE ISTE HAUD: NAE valde, ut et Cicero: *Nae illi vehementer errant.* Sensus hic est: Non id amat, quod amo, nec id odio habet, quod odi. Hoc est: Valde iste, inquit, non mecum sentit: id amat, quod ego odi. §. SPONSAM HIC TUAM: Callide et SPONSAM et AMAT: hoc est neque adhuc uxor tua est, neque aliquid admisit, quia amat tantum. §. NAE ISTE HAUD MECUM SENTIT: Nae valde, aut ut quidam volunt: *O quam.* Lucilius in X: *Nae quem in arce bovem discerpsi magnifice, inquit.*

V. 25. NUM QUIDNAM AMPLIUS TIBI CUM ILLA FUIT, CHARINE. AH PAMPHILE: Artificiose personam expressit Terentius nuptias recusantem et simul τὸ πρέπον virgini servavit.

V. 36. QUAM VELLEM: Utique vitiatam, ut esset caussa recusandae. §. NUNC TE PER AMICITIAM: Suam et Pamphili. §. ET PER AMOREM OBSECRO: Per amorem suum tantum circa virginem.

V. 16. *Cicero* orat. *in Catil.* II. Cap. 3.

Príncipio ut ne dúcas. PA. Dabo equidem óperam. CH. Set si id nón potes,
Aút tibi nuptiae haé sunt cordi. PA. Córdi? CH. Saltem aliquót dies
Prófer, dum proficíscor aliquo, né videam. PA. Audi núnc ïam:
Égo, Charine, neútiquam officium líberi esse hominís puto,

V. 27. *Set si id nón potest.*
V. 28. *haéc sunt.*

V. 27. PRINCIPIO UT NE DUCAS: Sufficeret dixisse: *Ne ducas.* ℐ. DABO EQUIDEM OPERAM: Plus ipse promisit, quam ille poposcit. ℐ. SED SI ID NON POTEST: Deest *fieri.* ℐ. SED SI ID NON POTEST: Hoc ad patrem rettulit. AUT HAE NUPTIAE SUNT TIBI CORDI: Hoc ad Pamphilum pertinet. Non enim unum et idem est. Nam si id esset: *Nuptiae hae sunt tibi cordi*, supervacue esset additum.

V. 28. CORDI?: Animo acuto.

*V. 27. DABO EQUIDEM OPERAM: Cum pronuntiatione legendum est. Plus enim dixit: *Dabo operam*, quam si diceret: *Non ducam.*

*V. 28. SALTEM ALIQUOT DIES PROFER, DUM PROFICISCAR ALIQUO, NE VIDEAM: Primo quae maiora sunt, petit: postremo quae ex his videntur minima, et hoc arte, ut Virgilius:

Incute vim ventis submersasque obrue puppes.

Et ad postremum:

Aut age diversas et disiice corpora ponto.

V. 29. PROFER: Prolata, produc, differ. ℐ. DUM PROFICISCAR ALIQUO NE VIDEAM: Aliquo dixit, ut exsilium esset incertum. ℐ. AUDI NUNC IAM: Correptio impatientis, qui non sustineat audire de exsilio.

V. 30. EGO, CHARINE: Sententiae, quae a pronominibus incipiunt, seria semper et vera promittunt. Virgilius:

Me natam nulli veterum sociare procorum
Fas erat.

ℐ. EGO, CHARINE, NEUTIQUAM OFFICIUM: Sensus hic est: Non puto, inquit, hominem liberum, qui cum nihil praestet, deberi gratiam sibi poscat. Ergo cum tibi nihil praestem, nolo mihi gratias agas. Non enim tui causa fugio, quam, prius quam me peteres, magis nolebam ducere, quam tu cupis.

V. 15. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 69.
V. 24. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 27.

Cum is níl promereat, póstulare id grátiae adponí sibi:
Núptias effúgere ego istas málo quam tu adipíscier.
CH. Réddidisti animum. PA. Núnc si quid potes aút tu aut hic Býrrhia,
Fácite, fingite, ínvenite, effícite, qui detúr tibi:

V. 31. *Cum ís nil mereat.*
V. 33. *CH. Rédduxti animum. P. núnc si quid potes aút tute, aut hic Býrria.*

V. 31. Cum nihil mereatur: Mereri est aliquid mercedis pro labore sumere. Cum dicimus: Nihil meretur, hoc intelligitur: Nihil est mercedis dignus accipere.

* V. 30. Neutiquam: Una pars est orationis pro *nequa quam*, ut alio modo dicitur.

V. 31. Cum is nil mereat: Id est, praestet, ut

Quique sui memores aliquos fecere merendo.

Et

Numquam, regina, negabo
Promeritam.

E contrario laedit:

Quid commerui aut peccavi, pater?

§. Cum is nihil mereat: Laboret et mereatur vel mercedis petere debeat, ut

Quid meret machaera?

Plautus in Pseudulo. §. Postulare id gratiae apponi sibi: Aut id postulare, quo nihil mereat. §. Id gratiae apponi sibi: Addi in gratiam suam, id est, sibi gratiam mereri.

V. 32. Nuptias effugere ego istas malo, quam tu adipiscier: Interposita distinctione voltuose hoc dicit, id est, cum gestu.

V. 33. Reddidisti animum: Plus dici non potuit. §. Aut hic Byrrhia: Hic δεικτικῶς, quasi efficaciorem ostendit. Ergo ad comparationem alterius refertur.

V. 34. Facite, fingite, invenite, efficite: Fit quod verum est: fingitur, quod falsum est: invenitur, ne temere fiat. Invenite ergo agite dicit: post cogitationem efficite, id est, in effectum perducite. Salustius: *Nam et prius quam incipias, consulto, et ubi consulueris, mature opus facto est.* §. Facite, fingite, invenite: Mire expressit Pamphili animum nuptias recusantis, cui quidquid dixerit parum est. §. Qui detur tibi: Qui pro quem ad modum.

V. 7. *Quique Virgilius Aen.* lib. VI. v. 664.
V. 9. *Numquam Idem Aen.* lib. IV. v. 334.
V. 12. *Quid Supra* Act. I. sc. I. v. 112.
V. 15. *Plautus in Pseudulo* Act. IV. sc. 7. v. 89.
V. 27. *Salustius Catil.* Cap. I.

Égo id agam, mihi quí ne detur. CH. Sát habeo. PA. Davom óptume
Vídeo, cuius consílio fretus sum. CH. Át tu hercle haud quidquám mihi
Nísi ea, quae nil ópus sunt, scire. Fúgin' hinc? BY. Ego vero ác lubens.

V. 35. *qui míhi ne detur.*
V. 37. *quae nil ópus sunt sciri.*

V. 35. NE MIHI DETUR: Veteres frequenter *ne* pro *non* dicebant. ℐ. EGO ID AGAM MIHI QUI NE DETUR: Non dixit: *Ego non instabo, ut ducam*, sed quod est amplius, et recte: utriusque opera opus est. Non enim continuo ducet Charinus, si non duxerit Pamphilus. ℐ. SAT HABEO: Sic antiqui pro *sufficit*, *satis habeo* dicebant. An vel abundat?

V. 36. AT TU HERCLE HAUD QUIDQUAM: Deest: *Affers, dicis, nuntias.*

V. 37. NISI EA, QUAE NIHIL OPUS SUNT: Hoc est: *Daturne illa hodie Pamphilo nuptum? Sic est. Apud forum modo e Davo audivi*, quod memor est Charinus, se non lubenter audisse. ℐ. FUGIN' HINC: Comminantis est et abigentis a se. ℐ. EGO VERO AC LUBENS: Nemo libenter fugit, nisi coactus necessitate: hic etiam lubens dixit, quod est libenter.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

DAVOS. CHARINUS. PAMPHILUS.

DA. Dí boni, boní quid porto: sét ubi inveniam Pámphilum,
Út metum, in quo núnc est, adimam atque éxpleam animum gaúdio?
CH. Laétus est nescío quid. PA. Nihil est: nóndum haec rescivít mala.
DA. Quem égo nunc credo, sí iam audierit síbi paratas núptias —
CH. Aúdin' tu illum? DA. Tóto me oppido éxanimatum quaérere.

V. 2. *quo in núnc est.*

V. 1. Dii boni, boni quid porto: Haec scaena consilium continet personarum, ad quas maxime pertinet argumentum: et hic est locus, in quo, ut fieri solet, fortuna mixta rebus dispositis magnas turbas dat. ¶. Dii boni, boni quid porto: Non mirum, quod insolentius Davus exsultat, qui, ut Simo dicebat, timidus fuit, ut ipse Davus, etiam desperavit ex nuptiarum terrore: quas nunc falsas comperit. ¶. Dii boni, boni quid porto: Ex proximo repetivit bis, sed tamen alterum nominativo plurali, alterum genitivo singulari dictum est. ¶. Boni quid porto: Non solum corpore, sed etiam animo portamus tam bona quam mala. Sic alibi: *Ne quid Andria apportet mali.*

V. 2. Ut metum, in quo nunc est, adimam atque expleam animum gaudio: Ordine locutus est: prius metum adimere, sic demum gaudio perfundere: hic ordo etiam in laude servatur.

V. 3. Laetus est nescio quid: Deest *propter*, ut sit: *propter nescio quid.* ¶. Quid: Adverbiale.

V. 5. Exanimatum: Perterritum, perturbatum.

V. 11. *Alibi supra* Act. I. sc. 1. v. 46.

Sét ubi quaeram? aut quó nunc primum inténdam? CH. Cessas ádloqui?
DA. Ábeo. PA. Dave, adés, resiste. DA. Quís homost, qui me? o Pámphile,
Te ípsum quaero. Eúge Charine. Ambo ópportune: vós volo.
PA. Dáve, perii. DA. Quín tu hoc audi. PA. Intérii. DA. Quid timeás, scio.
CH. Méa quidem hercle cérte in dubio vítast. DA. Et quid tú, scio.
PA. Núptiae mi — DA. Et sí scio? PA. Hodie — DA. Obtúndis, tametsi intéllego?

V. 6. *Sét ubi quaeram? quó nunc primum inténdam?*
V. 7. *Hábeo.*
V. 11. *etsí scio?*

V. 6. SED UBI QUAERAM AUT QUO NUNC: In omnes se partes versat, quaerens quo dirigat cursum.

V. 7. ABEO: Videtur quasi constitisse, deinde quasi elegisse quo pergat. ℐ. HABEO: Per H inveni. Legitur et *abeo*, uti merito illi dicatur: *Resiste.* ℐ. QUIS HOMO EST, QUI ME: Vocat. ℐ. O PAMPHILE: Ante videt quam compleat orationem.

V. 8. EUGE, CHARINE: EUGE modo pro interiectione positum est. ℐ. AMBO OPPORTUNE: Deest *adestis:* non: *opportune vos volo.*

V. 9. DAVE, PERII: Proprium est dolentis praefestinare ad indicanda quae dolent. Ἀπολούμεθα! Habet non nullum affectum, quod addidit: *Dave.* ℐ. QUIN TU HOC AUDI: QUIN modo pro *immo*, alias: *cur non.*

V. 10. MEA QUIDEM HERCLE IN DUBIO EST VITA: Certa sententia est. Videtur Charinus plus dixisse: *Perii*, quam Pamphilus: *Mea quidem hercle in dubio vita est.* Sed non est hoc. Plus enim Pamphilus dixit. Nam qui vivit, non potest interiisse, is autem, qui vivit, vitam potest in dubio habere. Ideo et iuravit *hercle* et affirmans ius iurandum *certe* addidit. Bene CERTE, quasi illud INTERII falsum sit. Ita Pamphilus plus fecit periturum se esse dicendo, quam Charinus interiisse. ℐ. ET TU QUID, SCIO: Mira compendia, quae contrahit poeta longitudine fabulae, nec tamen perdit affectus personarum. ℐ. ET QUID TU: Deest: *timeas.*

V. 11. ET ID SCIO: Ἐν ὑποκρίσει, tamquam dicat: *Nihil est.* ℐ. ET ID SCIO: Legitur: *et si scio.* ℐ. HODIE: Tempus addidit: tamquam rem scientis. ℐ. OBTUNDIS, TAMETSI INTEL-

Íd paves, ne dúcas tu illam: tu aútem, ut ducas. CH Rém tenes.
PA. Ístuc ipsum. DA. Atque ístuc ipsum níl pericli est: mé vide.
PA. Óbsecro te, quám primum hoc me líbera miserúm metu. DA. Hem,
Líbero: uxorém tibi non dat iám Chremes. PA. Qui scís? DA. Scio.
Túus pater me módo prehendit: aít tibi uxorém dare

V. 15. *Líbero: tibi uxórem non dat iám Chremes. P. qui scís. D. scies.*
V. 16. *dare.*

LIGO: Saepe repetendo dicere *obtundere* est. Translatio a fabris, qui saepe repetunt tundendo aliquid malleo, et idem obtundunt et hebetant. ℐ. OBTUNDIS, TAMETSI: Potest esse ἀναστροφή, sed sincerius est et melius subdistinguere.

V. 12. ID PAVES, NE DUCAS: Deest *ob*, ut sit *ob id.* Hoc autem Pamphilo dicit. ℐ. TU AUTEM, UT DUCAS: Pro *ne non* UT posuit. Hoc Charino dixit.

V. 13. ATQUE ISTUC IPSUM NIHIL PERICLI EST: Ἐν ὑποκρίσει. Ille enim hoc idem dixerat cum exclamatione, quod quasi vanum contemnit. ℐ. ME VIDE: Utrum laetus sum, an me specta fidei datorem, ut dici solet: *Me habes, me respice.*

V. 14. OBSECRO TE, QUAM PRIMUM LIBERA ME MISERUM METU: Cum precibus et tempus admiscuit. Et bene LIBERA. Perfecta enim securitas liberatio nominatur. ℐ. HEM: Ecce, demonstratio est facti.

V. 15. UXOREM TIBI NON DAT IAM CHREMES: Oratorie a summa coepit, cuius partes multis dicentur. ℐ. NON DAT IAM CHREMES: Bene IAM, quod si non dixisset, intelligeret Pamphilus, postea Chremetem filiam non esse daturum, sed addito *iam* plena securitas est. *Iam* enim renuntiatio est perpetuitatis. ℐ. SCIO: Praeparatio est auditoris ad eam narrationem, quae ostendit argumenta falsarum nuptiarum.

V. 16. TUUS PATER MODO ME PREHENDIT: Pro *prendit*, addita aspiratione geminavit syllabam, et *prehendit* dixit, quasi vitantem ac fugientem. ℐ. AIT TIBI UXOREM DARE: AIT proprie, quia contemnenda dicuntur. ℐ. AIT TIBI UXOREM DARE SESE HODIE: Coniecturam facit ex malis, quae praecesserunt. ℐ. AIT TIBI UXOREM DARE SESE HODIE: Dicit cur primo crediderit veras, dicturus subinde cur falsas.

Sése hodie: item alia múlta, quae nunc nón est narrandí locus.
Cóntinuo ad te próperans percurro ád forum, ut dicám tibi haec.
Úbi te non invénio ibi, ascendo ín quendam excelsúm locum.
Círcumspicio: núsquam. Forte ibi húius video Býrrhiam:
Rógo. Negat vidísse. Mihi moléstum. Quid agam, cógito.
Rédeunti interea éx ipsa re mi íncidit suspício: hem,
Paúlulum obsoni: ípsus tristis: de ínproviso núptiae:

V. 17. *Hódie; item alia múlta.*
V. 19. *Ubi te non invénio, escendo in quéndam ibi éxcelsúm locum.*
V. 20. *Círcumspicio; núsquam es. ibi forte húius video Býrriam.*

V. 17. ITEM ALIA MULTA, QUAE NUNC NON EST NARRANDI LOCUS: Bene distulit narrationem, ne, si audirent Charinus et Byrrhia, desinant dolos struere adversum vigilantissimum senem. ¶. ITEM ALIA MULTA, QUAE NUNC NON EST NARRANDI LOCUS: Commoda narratio a necessariis tantum: minas autem senis praetermisit, ne corrumperet bona, quae nuntiabat. ¶. QUAE NUNC NON EST: Argumentum est, quaerere potuisse eum, qui sit territus: nam timor curam parit. ¶. NARRANDI LOCUS: Modo tempus et spatium eius. ¶. QUAE NUNC NON EST NARRANDI LOCUS: Non vult dicere quae minaciter secum egerit senex, quamque instet nuptiis, ne Charinum Byrrhiamque de spe deiiciat, quos vult secum adniti, ne uxorem Pamphilus ducat.

V. 18. CONTINUO AD TE PROPERANS: Vide quantum *properans* dixerit et *percurro*, ut continuationem cursus ostenderet.

V. 19. UBI TE NON INVENIO IBI: Ubi modo non est adverbium loci, sed temporis pro *postquam*. ¶. UBI TE NON INVENIO IBI: A summo ad imum divisiones, quibus dicta et facta continentur, sub quorum genere sunt species nunc dictorum nunc factorum cum consideratione rerum personarumque.

V. 20. NUSQUAM: Deest *vidi*. ¶. FORTE IBI VIDEO HUIUS BYRRHIAM: Deest *servum*, et recte. Dixerat enim: *Apud forum modo e Davo audivi.*

V. 21. ROGO: NEGAT VIDISSE: Mira brevitas et imitanda.

V. 23. PAULULUM OBSONII: Hinc est quod ait nimium parce facere sumptum. ¶. IPSUS TRISTIS: DE IMPROVISO NUPTIAE: Mire et moraliter. Ex his enim, quae facta non sunt, docet quod fecisse deberet. Et DE IMPROVISO NUPTIAE pronuntiandum.

Nón cohaerent. PA. Quórsumnam istuc? DA. Ego me continuo ád Chremem.
Cum illóc advenio, sólitudo ante óstium. Iam id gaúdeo.
CH. Récte dicis. PA. Pérge. DA. Maneo. Intérea introire néminem
Vídeo, exire néminem: matrónam nullam: in aédibus
Níl ornati, níl tumulti. Accéssi: intro aspexí. PA. Scio,
Mágnum signum. DA. Núm videntur cónvenire haec núptiis?
PA. Nón opinor, Dáve. DA. Opinor, nárras? Non recte áccipis.

V. 25. *Cum íllo advenio.*
V. 27. *Vídeo, exire néminem: matrónam nullam in aédibus.*

V. 24. EGOMET CONTINUO: Et bene continuo, ut si ab utroque hoc fieret, esset vera suspicio Davi. 𝔍. EGOMET CONTINUO: Deest *duco*, vel consuetudine dictum est ἐλλειπτικῶς. 𝔍. EGOMET: Una pars orationis est. 𝔍. AD CHREMEM: Chremem et Chremetem dicimus, Darem et Daretem.

V. 25. CUM ILLUC ADVENIO: SOLITUDO ANTE OSTIUM: Signa ab his, quae sunt, quae non esse deberent. 𝔍. SOLITUDO ANTE OSTIUM: IAM ID GAUDEO: Quasi aversum et non consentientem Pamphilum excitat ad gaudium laetitia sua. 𝔍. IAM ID GAUDEO: Sic Virgilius:

Cum venit, aulaeis iam se regina superbis
etc.

V. 26. RECTE DICIS. PERGE: Et vultu enuntiandum: hoc dicit Pamphilus. 𝔍. MANEO: Ne: At parum temporis fuisti. 𝔍. INTEREA: Temporis longi significatio. 𝔍. INTROIRE NEMINEM: A non factis.

V. 27. EXIRE NEMINEM: Quid? si intus erant: ideo ait exire neminem.

V. 28. NIHIL ORNATI: Ἀρχαϊσμός. Sic Salustius: *Ergo senati decreto serviendum ne sit.*

V. 29. MAGNUM SIGNUM: Proprie pro argumento. 𝔍. NUM VIDENTUR CONVENIRE: A sequentibus argumentum.

V. 30. NON OPINOR, DAVE: Ille opinionem accommodat tantum: sic multum attribuit coniecturis. 𝔍. OPINOR, NARRAS?: Quoniam argumenta sunt et coniecturae, opinionem dixit. nam contra opinionem certa res est: quae autem opinamur, putamus, quae putamus, incerta sunt. 𝔍. OPINOR, NARRAS?: Bene a prima ad secundam personam.

V. 11. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 701.

Cérta res est. Étiam puerum inde ábiens convení Chremi,
Olera et pisciculós minutos férre obolo in coenám seni.
CH. Líberatus sum hódie, Dave, túa opera. DA. Ac nullús quidem.
CH. Quíd ita? nempe huic prórsus illam nón dat. DA. Ridiculúm caput.
Quási necesse sít, si huic non dat, té illam uxorem dúcere,
Nísi vides, nisi sénis amicos óras, ambis. CH. Béne mones.
Íbo, etsi hercle saépe iam me spés haec frustratást. Vale.

V. 31. *étiam puerum inde ábiens conspexí Chremi.*
V. 32. *in cenam oboló seni.*

V. 32. OLERA ET PISCICULOS MINUTOS: Sufficeret diminutive *pisciculos* dixisse, quod sic *minutos* dixit, et pretium, *obolo* esse emptos, quae est ultima numorum significatio. Sunt enim genera minutorum piscium, quae magno veneant. Hic ergo etiam de pretio vilissimos pisces significavit. Et quid si minutos, sed omnibus, *seni* dixit, ut obsonationis ostenderet causam. J. OLERA ET PISCICULOS: Quod supra generaliter paululum obsonii, hic specialiter dixit.

*V. 31. ETIAM PUERUM INDE ABIENS CONVENI CHREMI: Sic *Chremi*, ut *Ulixi*, ut *Achilli.* J. ETIAM PUERUM: ETIAM pro praeterea.

*V. 32. IN COENAM SENI: Misere *seni*, cuius est maior cura domi.

V. 33. NULLUS: Pro *non*, ut alibi: *nullus dixeris.*

V. 34. QUIDITA?: Una pars orationis. J. RIDICULUM CAPUT: Pro toto homine. Nemo enim ore contempto ex aliis membris hominem velit significare, et est συνεκδοχὴ τρόπος.

V. 35. QUASI NECESSE SIT: SI HUIC NON DAT, TE ILLAM UXOREM DUCERE: Ostendit ἐνθύμημα vitiosum hoc esse, in quo, altero sublato, non necessario alterum relinquatur. J. SI HUIC NON DAT, TE ILLAM UXOREM DUCERE: Hic laborat Davus quem ad modum Philumenam Charinus propriis laboribus promereatur uxorem. J. SI HUIC NON DAT, TE ILLAM UXOREM DUCERE: Artificiose Davus Charinum excitat, ut si fieri possit, adiuvetur negotium Pamphili, dum ille sibi providet.

V. 36. NISI VIDES: Provides. J. AMBIS: Magnarum rerum desiderium et appetitus ambitio dicitur.

V. 37. VALE: Confirmata re a factis et a personis deliberativa nascitur.

V. 14. *Alibi in Hecyra* Act. I. sc. 2. v. 4.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

PAMPHILUS. DAVOS.

PA. Quíd igitur sibi vólt pater? cur símulat? DA. Ego dicám tibi.
Si íd suscenseát nunc, quia non dét tibi uxorém Chremes,
Ípsus sibi esse iniúrius videátur, neque id iniúria,
Príus quam tuum, ut sese hábeat, animum ad núptias perspéxerit.
Sét si tu negáris ducere, íbi culpam in te tránsferet:
Tum íllae turbae fíent. PA. Quidvis pátiar. DA. Pater est, Pámphile.

V. 1. QUID IGITUR SIBI VULT PATER?: Haec scaena deliberationem continet Davi et Pamphili. Et bene IGITUR: si enim falsae sunt nuptiae, quid cogitat? Stomachose etiam hoc dixit: *sibi vult.* Virgilius:

Quid vult concursus ad amnem?

V. 2. SI ID SUCCENSEAT: Id ob id, propter id.

V. 3. NEQUE ID INIURIA: Id est, usque adeo iniustus sibi videbitur, ut se iniustitiae ipse condemnet.

V. 4. AD NUPTIAS PERSPEXERIT: Perspicere est ad plenum et perfecte videre.

V. 6. TUM ILLAE TURBAE: ILLAE ad terrorem rettulit. ℐ. QUIDVIS PATIAR: Hoc est patiarne uxorem ducere? ℐ. PATER EST, PAMPHILE: Hoc vultuose pronuntiandum est, et mire *pater* dixit, ut ipso nomine videatur habere auctoritatem, et veluti dormitantem et oblitum potestatis paternae his verbis excitat: *Pater est, Pamphile: Difficile est? haec sola mulier.* ℐ. QUIDVIS PATIAR: Sunt qui *quidvis* pro *quidquid evenerit* intelligant, quia dixerat: *Adeon me ignavum putas?* Alii pronuntiant, ut sit sensus: Quid me vis facere? an ut hoc patiar uxorem mihi dari? ℐ. PATER EST: A necessario argumentum.

V. 5. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 318.

Dífficilest. Tum haec sólast mulier: díctum ac factum invénerit
Áliquam caussam, quamóbrem eiciat óppido. PA. Eiciát? DA. Cito.
PA. Cédo igitur quid fáciam, Dave? DA. Díc te ducturum. PA. Hém. DA. Quid est?
PA. Egon dícam? DA. Cur non? PA. Númquam faciam. DA. Né nega.
PA. Suadére noli. DA. Ex eá re quid fiát, vide.
PA. Ut ab ílla excludar, húc concludar. DA. Nón itast.

V. 8. *Áliquam causam, quámobrem eam oppido eíciat. P. eiiciat? D. ác cito.*

V. 7. Difficile est: Hoc resistere, contradicere Pamphilo difficile, perniciosum Glycerio. Sola autem sine defensoribus propriis. et *sola* et *mulier*, dixit. ℐ. Sola: Sine auxilio ac per hoc deserta. ℐ. Difficile est: Ἀποσιώπησις cum vultu, deest *resistere*. ℐ. Dictum ac factum: Proverbium celeritatis, id est, cito. ℐ. Dictum ac factum invenerit: Pro inveniet: Coniunctivo modo pro indicativo usus est. Et haec honesta locutio.

V. 8. Quamobrem eiiciat oppido: Callide ad eius periculum se convertit, cui plus amator timet quam sibi. Ideo vincitur statim. Apparet autem Davum male suadere, quia cum caveat Pamphilo, tum cum maxime formidat senem. ℐ. Oppido: Ex civitate. ℐ. Eiiciat?: Miratur et stupet. ℐ. Cito: Illo admirante hic etiam confirmat: addidit et tempus celeritatis.

V. 9. Cedo: Singularis numeri est tantum, cetera etiam pluralis, ut: *salve, salvete.* ℐ. Dic te ducturum: Pronuntia dic, quasi rem facilem et nullius praeiudicii. ℐ. Dic te ducturum: Hoc est, quod ab initio nitebatur.

V. 10. Egon dicam?: *Τὸ* ego emphasim habet, hoc est, vel quem non oporteat dicere, vel quem non conveniat fallere atque mentiri. ℐ. Cur non?: Non interrogat, sed facilitatem rei ostendit. ℐ. Numquam: Plus habet negationis quam *non.*

V. 11. Ex ea re quid fiet: vide: *Ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως.*

V. 12. Ut ab illa excludar, hac concludar: Mire hanc cum pronomine significat, dicens *ab illa:* illi nec sexum servavit, ne uxor esse videatur: et ex ferarum translatione concludar dixit, ut alibi: *Conclusam hic habeo uxorem saevam.* ℐ. Ut ab illa excludar: *Ἐν ὑποκρίσει.* Nam aliud infert atque intelligit Davum dicere.

V. 26. *Alibi Phorm.* Act. V. sc. I. v. 17.

Nempe hóc sic esse opínor: dicturúm patrem:
Ducás volo hodie uxórem: tu, ducam, ínquies.
Cedo, quíd iurgabit técum? Hic reddes ómnia, [1]
Quae núnc sunt certa ei cónsilia, incerta út sient,
Sine omní periculo: nam hóc haud dubiumst, quín Chremes
Tibi nón det gnatam. Néc tu ea caussa mínueris
Haec quaé facis, ne is mútet suam senténtiam.
Patrí dic velle, ut, cúm velit, tibi iúre irasci nón queat.
Nam quód tu speres, própulsabo fácile: Uxorem his móribus

V. 17. *Sine omní periclo.*

V. 13. NEMPE SIC ESSE HOC OPINOR DICTURUM PATREM: Coniectura atque divinatio, an hoc an illud venturum sit. 𝒥. NEMPE SIC ESSE OPINOR: Ab imitatione, *μιμήσει.* Ducitur enim hoc *nempe* a possibili.

V. 15. CEDO QUID OBIURGABIT: Cedo singulariter tantum, cetera pluraliter. 𝒥. HIC REDDES OMNIA: HIC adverbium loci non est, sed adverbium temporis, ut Virgilius:

Hic annis gravis atque animi maturus Acesthes.

𝒥. REDDES: Facies, restitues. 𝒥. CEDO QUID OBIURGABIT: Ab utili.

V. 16. INCERTA UT SIENT: Hic est eventus.

V. 17. SINE OMNI PERICULO: Hoc est, sine ducenda Philumena.

V. 18. NEC TU EA CAUSA MINUERIS HAEC QUAE FACIS: NE IS MUTET SUAM SENTENTIAM: Hoc est, quod supra: *Id mutavit quoniam me immutatum videt.* 𝒥. NEC TU EA CAUSA MINUERIS: Quia promisisti te esse ducturum.

V. 19. NE IS MUTET SENTENTIAM: Chremes scilicet. 𝒥. NE IS MUTET: Ad consilium redit et coniungit eventum.

V. 20. PATRI DIC VELLE: Te. 𝒥. UT CUM VELIT, TIBI IURE IRASCI NON QUEAT: Scilicet ne, securus quod non sit Chremes daturus filiam suam, parvi faciat iram patris et neget uxorem ducere, utpote fretus neminem alium sibi commissurum coniugem.

V. 21. NAM QUOD TU SPERES: Sunt qui SPERES pro timeas habeant. 𝒥. NAM QUOD TU SPERES: Aliam daturum. 𝒥. PROPULSABO: Hoc est causam inanem esse monstrabo, id est ostendam nihilo minus te esse ducturum aliam uxorem, etiam si hanc non duxeris. 𝒥. PROPULSABO: Eleganter pro eo, quod est repellam. 𝒥. UXOREM HIS MORIBUS: Deest aliquid, ut sit *his mori-*

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 246.

Dabit némo: inveniet ínopem potius, quám te corrumpí sinat.
Set sí te aequo animo férre accipiet, néglegentem féceris:
Alia ótiosus quaéret: interea áliquid acciderít boni.
PA. Itan crédis? DA. Haud dubium íd quidemst. PA. Vide, quó me inducas. DA. Quín taces?
PA. Dicám. Puerum autem né resciscat mí esse ex illa, caútiost:

V. 24. *Aliam ótiosus quaéret.*

bus agenti aut *his moribus praedito.* ℐ. UXOREM HIS MORIBUS DABIT NEMO: Ne alteram quaerat.

V. 22. INVENIET INOPEM: Ὑποφορὰ ἐφεκτικός, id est inveniet elevationem et superbiam. ℐ. INVENIET INOPEM: Sed ne inopem quaerat. ℐ. INVENIET INOPEM: Sunt qui κατ᾽ ἀνθυποφορὰν dici putant: *Inveniet inopem potius, quam te corrumpi sinat.*

V. 23. SED SI TE AEQUO ANIMO FERRE ACCIPIET, NEGLIGENTEM FECERIS: Hoc est etiam in paratis nuptiis.

V. 24. ALIA OTIOSUS: Ex otio, hoc est securus. ℐ. INTEREA ALIQUID BONI ACCIDERIT: Scilicet ne: At quaerendo inveniet. ℐ. INTEREA ALIQUID: Mortem patris adolescenti in delicto pro bono servus ostendit. ℐ. ACCIDERIT: Et ad causam refertur et certe, quia mortem patris bonum denuntiat. ℐ. ACCIDERIT: Nota *acciderit* etiam pro bono et ab hoc et apud veteres frequentatum.

V. 25. HAUD DUBIUM ID QUIDEM EST: Plus intulit quam est interrogatus. ℐ. VIDE QUO ME INDUCAS: In eadem translatione permansit, quia supra dixit: *Hac concludar.* Bona oeconomia, ut mox iuste succenseat Pamphilus Davo. ℐ. QUIN TACES?: Cur non securus es, significat. nam non tacere securum esse dicitur, ut in Adelphis: *Tace, egomet conveniam.* Et ideo ille, ut consentire dicenti tacens videretur, ait: *dicam*, ut scias illum non silentium, sed securitatem imperasse. ℐ. QUIN TACES?: Correptio est silentium praecipientis de eo dumtaxat, ne timeat de nuptiis: id est, esto securus, nam non tacere securi est.

V. 26. PUERUM AUTEM NE RESCISCAT: Videtur hoc illi contrarium esse, quod dixit: *Quidquid peperisset, decreverunt tollere.* Sic ergo solvitur, quod ibi servus cum stomacho dixit: hic tamen Pamphilum verecunde locutum accipimus. ℐ. PUERUM AUTEM NE RESCISCAT: Aut divinat aut *puerum* pro quolibet sexu, sobolem, hoc est, fetum, ut: *Quidquid peperisset, decreverunt tollere.* Ut Graeci puerum *παῖδα*. Homerus: *Πρίαμος*

Nam póllicitus sum súsceptarum. DA. O fácinus audax. PA. Hánc fidem
Sibi, me óbsecravit, quí se sciret nón deserturum, út darem.
DA. Curábitur. Set páter adest. Cave, té esse tristem séntiat.

V. 28. *Sibi me óbsecravit, quí se sciret nón desertum iri, út darem.*

Πριάμοιό τε παῖδες, et Horatius: *Dicam et Alciden pierosque Ledae.* ℐ. CAUTIO EST: Cautione opus est, hoc est, cavendum est.

V. 27. NAM POLLICITUS SUM SUSCEPTURUM: Promissio et pollicitatio eandem vim habent, sed pollicitatio maioris asseverationis est. ℐ. HANC FIDEM: Ordo est: *Ut hanc fidem sibi darem me obsecravit, qui sciret non deserturum se.*

V. 29. CURABITUR: Non: *curabo*, sed impersonaliter, cum difficultate, quod quasi arduum esse et grave ostendit.

V. 1. *Horatius Carm.* lib. I. Od. XII. v. 25. *Homerus Iliad.* lib. I. v. 255.

ACTUS SECUNDI SCAENA QUARTA.

SIMO. DAVOS. PAMPHILUS.

SI. Revíso, quid agant aút quid captent cónsili.
DA. Hic núnc non dubitat, quín te ducturúm neges.
Venít meditatus álicunde ex soló loco:
Orátionem spérat invenísse se,
Qui dífferat te: proín tu fac aput te út sies.

V. 1. *Revíso quid agant, quídve captent cónsili.*

V. 1. REVISO QUID AGANT AUT QUID CAPTENT CONSILII: Haec scaena nodum iniecit erroris fabulae et periculum comicum: facit etiam exsecutionem consiliorum. § REVISO QUID AGANT AUT QUID CAPTENT CONSILII: *Πρὸς τὸ* QUID AGANT, auribus opus est. *Πρὸς τὸ* QUID CAPTENT CONSILII, prudentia et sagacitate. Et quod supra dixit, non poenituit idem repetere: *Observes filium, quid agat, quid consilii cum illo captet.* Quod enim prudenter dictum fuerit, non piget repetere. Actio tamen ex his tribus consistit: Cogitando, dicendo, gerendo. § REVISO: Redeo, ut videam. § QUID AGANT: Quid respondeant, quid dicant.

V. 2. HIC NUNC NON DUBITAT: Non dixit: *senex*, aut *pater*, sed HIC, cum odio, quoniam animo adverso loquitur.

V. 3. EX SOLO LOCO: Solo, deserto, ubi meditari facilius possit. Et ORATIONEM dixit, quod quasi ad plenum cogitari potuisset, quippe: MEDITATUS ALICUNDE EX SOLO LOCO. MENANDER: *Εὑρετικὴν εἶναί φασι τὴν ἐρημίαν οἱ τὰς ὀφρῦς αἴροντες.* § VENIT MEDITATUS ALICUNDE: Terror obiurgaturi patris hortatio est ad promittendum Pamphilo quod iubetur.

V. 5. QUA DIFFERAT: Disturbet et in diversum ferat. Virgilius:

atque arida differt
Nubila.

Et in Adelphis: *Me miseram, differor doloribus*, hoc est, in diversum rapit, dissupat. § PROIN TU FAC APUD TE SIES: Non

V. 21. *Virgilius Georg.* lib. III. v. 197.
V. 23. *In Adelphis* Act. III. sc. 4. v. 40.

PA. Modo ut póssim, Dave. DA. Créde, inquam, hoc mihi, Pámphile,
Numquam hódie tecum cónmutaturúm patrem
Unum ésse verbum, sí te dices dúcere.

---

ne timeat, cavet Davus, sed ne amore a consilio suo alienetur Pamphilus. 𝔍. Apud te sies: Praeparatus, cui contrarium est: *Non sum apud me.*

V. 6. Modo ut possim, Dave: Ut pro *ne non.* 𝔍. Modo ut possim: A possibili. 𝔍. Possim: Apud me esse.

V. 7. Numquam hodie: Ab utili eventu. 𝔍. Numquam: Plus asseverationis habet quam *non:* ut Virgilius:

Numquam omnes hodie moriemur inulti.

𝔍. Commutaturum patrem: Iurgium habiturum: hoc est enim *verba commutare.* 𝔍. Commutaturum: Altercaturum. Sic in Phormione: *Duo non commutabitis verba inter vos hodie*, hoc est, dabis atque accipies, id est, iurgabitis. Ego puto *commutare verba* hoc esse, pro bonis dictis mala ingerere, hoc est, iracundia in maledicta compelli.

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 670.
V. 11. *In Phormione* Act. IV. sc. 3. v. 33.

ACTUS SECUNDI SCAENA QUINTA.

BYRRHIA. SIMO. DAVOS. PAMPHILUS.

BY. Herus mé relictis rébus iussit Pámphilum
Hodie óbservare, ut, quíd ageret de núptiis,
Scirem: íd propterea núnc hunc venientém sequor.
Ipsum ádeo praesto vídeo cum Davo: hóc agam.

V. 2. 3. *Hodie óbservarem, quíd ageret de núptiis.*
[Scirem; id propterea nunc hunc venientem sequor.]

V. 1. HERUS ME RELICTIS REBUS OMNIBUS P.: Vide quam mire: cum omnes consulto consilio sibi agere videantur, tamen omnes rerum exitus inopinato ludificantur et Simo et Davus et Pamphilus et Charinus et ipse Byrrhia. ℐ. HERUS ME RELICTIS REBUS OMNIBUS: Ad hoc venit Byrrhia, ut in errorem conciliet Charinum. Et in hac scaena quattuor personae sine implicatione intellectus loquuntur. ℐ. HERUS ME RELICTIS REBUS OMNIBUS: Imponitur manus rebus, cum perficitur id, quod coeperis, ut Virgilius:

Imponit regina manum.

Relinquuntur vero res, cum imperfectae dimittuntur. Item Virgilius:

Atque opere in medio defixa reliquit aratra.

ℐ. PAMPHILUM HODIE OBSERVARE: Observatio duplex est vel captionis vel obsequii. ℐ. HERUS ME RELICTIS REBUS OMNIBUS: Adeo praeposuit hoc negotii rebus omnibus.

V. 3. ID PROPTEREA NUNC HUNC VENIENTEM SEQUOR: Necesse est aut alterum esse supervacuum aut PROPTERA propter accipiendum.

V. 4. HOC AGAM: In gestu est: nam est figura corporis observantis quid agatur.

V. 10. *Virgilius Aen.* lib. VII. v. 573.
V. 13. *Virgilius Georg.* lib. III. v. 519.

SI. Utrúmque adesse vídeo. DA. Hem, serva. SI. Pámphile.
DA. Quasi de ínproviso réspice ad eum. PA. Ehém, pater.
DA. Probe. SI. Hódie uxorem dúcas, ut dixí, volo.
BY. Nunc nóstrae timeo párti, quid hic respóndeat.
PA. Neque istíc neque alibi tíbi erit usquam in mé mora. BY. Hem.
DA. Obmútuit. BY. Quid díxit? SI. Facis, ut té decet,
Cum istúc, quod postulo, ínpetro cum grátia.
DA. Sum vérus? BY. Herus, quantum aúdio, uxore éxcidit.

V. 5. UTRUMQUE ADESSE VIDEO: Et Davum et Pamphilum.

V. 6. QUASI DE IMPROVISO RESPICE AD EUM: Interest eius, qui repente aspexerit: nam videbitur nihil dolose locuturus, ut: *Magnam respexit ad urbem.* quasi dixit: *de improviso.* ℑ. DE IMPROVISO RESPICE AD EUM: Scilicet ne meditata intelligat habuisse consilia.

V. 7. HODIE UXOREM DUCAS, UT DIXI, VOLO: Nolo et volo nimis imperiosa et superba dictio est, ut alibi:

Pisces ceteros purga, Dromo:
Congrum istum maximum in aqua sinito ludere,
Paulisper. Ubi ego venero, exossabitur:
Prius nolo.

V. 8. NUNC NOSTRAE TIMEO PARTI Q. R.: . . . .

V. 9. IN ME MORA: Recusantis est magis quam volentis, consensio ea segnis ac tepida, si penitus consideres. ℑ. HEM: Perculsus hoc dicto Byrrhia interiectione magis quam verbo exclamavit.

V. 11. CUM ISTUC, QUOD POSTULO, IMPETRO: Nimis obsequenter locutus est pater. Et POSTULO pro iubeo, et IMPETRO pro extorqueo. ℑ. POSTULO: Iuste volo. Petimus enim quae precario, poscimus imperiose, postulamus iure.

*V. 10. QUID DIXIT?: Nota hic Byrrhiae personam quartam, sed non admixtam.

*V. 11. IMPETRO: Pro: cum impetrem.

V. 12. HERUS, QUANTUM AUDIO, UXORE EXCIDIT: Cadere spe dicuntur, qui levati animo a summo ad inferiora labuntur. ℑ. UXORE: Hoc est, matrimonio ac nuptiis. ℑ. SUM VE-

V. 4. *Ut Virgilius Aen.* lib. XII. v. 671.
V. 9. *Alibi Adelph.* Act. III. sc. 3. v. 22 sqq.

SI. I núnc ïam intro, ne ín mora, cum opus sít, sies.
PA. Eó. BY. Nullane in ré esse homini cuiquám fidem?
Verum íllud verbumst, vólgo quod dicí solet,
Omnís sibi malle mélius esse quam álteri.
Ego íllam vidi vírginem: formá bona
Meminí videre: quo aéquior sum Pámphilo,

V. 14. *cuiquam hominí fidem?*
V. 16. *Omnís sibi esse béne mavelle, quam álteri.*
V. 17. *Ego, cum íllam vidi, vírginem formá bona.*

RUS?: Id est veridicus, ut *falsus* pro *falsidicus.* ℐ. UXORE EXCIDIT: Quod Graeci dicunt: *ἐξέπεσεν, καὶ ἀπέτυχεν.*

V. 14. NULLANE IN RE ESSE CUIQUAM HOMINUM FIDEM: Non in nullis terris, sed neque in terris neque in persona, ut Virgilius:

Nusquam tuta fides,

cum in amore fracta esset ab eo:

Quem subiisse humeris confectum aetate parentem
Audierat.

Alibi Terentius:

Cuius tu fidem in pecunia perspexeris,
Verere ei verba credere? ubi quid mihi lucri est
Te fallere?

V. 15. VERUM ILLUD VERBUM EST: Id est, proverbium et sententia. Et sic veteres *verbum* pro *sententia.*

V. 16. OMNES SIBI MALLE MELIUS QUAM ALTERI: Sic alibi: *Proximus sum egomet mihi.*

V. 17. EGO ILLAM VIDI VIRGINEM: FORMA BONA: Hic corrigitur a poeta, quod per iracundiam dixit Pamphilus: *Aliquid monstri alunt.*

V. 18. MEMINI VIDERE: Aut *memor sum me vidisse* aut *memini videre* [et *non videre*], hoc est, intelligo, scio: aut *memini quod viderim.* ℐ. MEMINI VIDERE: Pro *vidisse.* Ennius:

Memini me tum fieri pavum.

Alibi: *Sic memini videre, novi probare.*

*V. 17. FORMA BONA: Distinguitur.

*V. 18. QUO AEQUIOR: QUO, hoc est, qua re aequior Pamphilo, benevolentior, non iratus vel minus iniquus.

V. 6. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 373.
V. 8. *Quem Virgilius Aen.* lib. IV. v. 599.
V. 11. *Terentius in Phormione* Act. I. sc. II. v. 10 sqq.
V. 17. *Alibi Andr.* Act. IV. sc. I. v. 12.
V. 19. *Aliquid supra* Act. I. sc. 5. v. 15.

Si se íllam in somnis quam íllum amplecti máluit.
Renúntiabo, ut pro hóc malo mihi dét malum.

V. 19. Si se illam in somnis: In somnis per noctem ait. Virgilius:

Libra die somnique pares ubi fecerit horas

ut Plautus: *Miris modis ludos faciunt hominibus*
Mirisque exemplis omnia in somnis.

§. Quam illum amplecti: Quia vulgo dicitur *cum illa manere, cum illa dormire.* Alii in somnis vigilans, sed melius per noctem.

V. 3. *Virgilius Georg.* lib. I. v. 208.
V. 4. *Plautus Mercat.* Act. II. sc. 1. v. 1.

ACTUS SECUNDI SCAENA SEXTA.

DAVOS. SIMO.

DA. Hic núnc me credit áliquam sibi falláciam
Portáre et ea me hic réstitisse grátia.
SI. Quid Dávos narrat? DA. Aéque quidquam núnc quidem.
SI. Nilne? hém. DA. Nil prorsus. SI. Átqui expectabám quidem.
DA. Praetér spem evenit: séntio: hoc male habét virum.

V. 3. *Quid, Dáve, narrat?*

V. 1. HIC NUNC ME CREDIT ALIQUAM SIBI FALLACIAM: Haec scaena dolos continet utriusque personae, quibus utraque capit et capitur miro modo. ℐ. HIC NUNC ME CREDIT ALIQUAM SIBI FALLACIAM: Davus ita videtur loqui, ut nullus spectator audiat, sed hoc ait, ut velit audiri a sene.

V. 2. GRATIA: *Gratia* veteres pro *causa* ponebant.

V. 3. QUID DAVUS NARRAT?: Videtur illi blandius locutus esse. ℐ. AEQUE QUIDQUAM NUNC QUIDEM: Bene NUNC QUIDEM. Similiter nunc nihil ut paullo ante cum dixit: *Id populus curat scilicet.* ℐ. AEQUE QUIDQUAM NUNC QUIDEM: Hoc est, nihil.

V. 4. NIHILNE? HEM: HEM interiectio est irati adversum eum, qui negat se aliquid locutum esse. Simul quid sit: AEQUE QUIDQUAM NUNC QUIDEM, senex explicat, cum ait: *Nihilne?* Et est εὐφημισμὸς antiquorum pro *nihil.* ℐ. NIHIL PRORSUS: Id est, neque prorsus. ℐ. NIHIL PRORSUS: Dicitur, in quo nulla est ambiguitas et est confirmatio negantis. ℐ. ATQUI EXSPECTABAM QUIDEM: Exspectamus tam bona quam mala, speramus bona.

V. 5. PRAETER SPEM EVENIT: PRAETER pro *contra*, ut *praeter aetatem tuam.* ℐ. HOC MALE HABET VIRUM: Εἰρωνικῶς virum dixit defessum senem. Non enim ioculariter dixit *virum.* *virum* enim modo ad vituperationem cum ironia, ad laudem modo sine ironia.

SI. Potin és mihi verum dícere? DA. Nihil fácilius.
SI. Num illí molestae quídpiam hae sunt núptiae
Propter húiusce hospitaï consuetúdinem?
DA. Nihil hércle: aut, si adeo, bídui est aut trídui
Haec sóllicitudo: nósti: deinde désinet.
Etenim ípsus secum eám rem reputavít via.
SI. Laudó. DA. Dum licitumst éi, dumque aetás tulit,

V. 6. *SI. Potin és verum dícere? D. ego? nil fácilius.*
V. 7. *haec núptiae.*
V. 8. *Propter hóspitaï huiúsce consuetúdinem.*
V. 10. *nósti?*
V. 11. *Etenim ípsus eam rem récta reputavít via.*
V. 12. *éji.*

V. 6. POTISNE MIHI VERUM DICERE?: Integrum *potisne* pro *potis*. Ut Virgilius:

Nec potis Ionios fluctus aequare sequendo.

Et deest illic *es*. Est enim nomen *potis* et facit *potis*, *potior*, *potissimus*.

V. 7. NUM ILLI MOLESTAE QUIPPIAM HAE SUNT NUPTIAE: QUIPPIAM significatio est minimae rei.

V. 8. PROPTER HUIUSCE HOSPITAE CONSUETUDINEM: Haec omnia pronominibus bene mollita sunt. Etenim atrocia sunt, si cum nominibus suis nuda ponantur. ℑ. HUIUSCE HOSPITAE: Non meretricis, et CONSUETUDINEM, non amorem dixit. Ita omnia extenuat, ut Davus audeat confiteri.

V. 9. AUT SI ADEO BIDUI EST AUT TRIDUI: Bene ait SI ADEO, ne, si omnino negaret, *cur igitur tristis est ille?* diceret.

V. 10. SOLLICITUDO: Propter turbationem. ℑ. NOSTIN? DEINDE DESINET: In significationem multorum, quae compendio facimus: *Nostin?* dicimus.

V. 11. EAM REM REPUTAVIT VIA: REPUTAVIT retractavit, quia PUTARE purgare est, unde et *arbores* et *vites putare* dicimus. ℑ. VIA: Consilio, ratione.

V. 12. LAUDO: Senex inducitur et credit. ℑ. DUM LICITUM EST EI: Per te, hoc est, dum tu permisisti. Et mire hic utitur verbis senis: ipse enim supra dixit: *Dum tempus ad eam rem tulit, sivi, animum ut expleret suum.* ℑ. DUM AETAS TULIT: Dum esset aetas immatura nuptiis. ℑ. TULIT: Duo significat *attulit* et *abstulit*, *passus est* et *pertulit*. ℑ. DUM LICITUM EST EI: Sic et *placitum* et *puditum* dicebant, quae nos *placuit*, *puduit*.

V. 3. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 671.
V. 23. *Dum tempus supra* Act. I. sc. 2. v. 17.

Amávit: tuń id clam: cávit, ne umquam ìnfámiae
Ea rés sibi esset, út virum fortém decet.
Nunc úxore opus est: ánimum ad uxorem ádpulit.
SI. Subtrístis visust ésse aliquantulúm mihi.
DA. Nil própter hanc rem: set ést, quod suscensét tibi.
SI. Quidnámst? DA. Puerilest. SI. Quíd est? DA. Nihil.
SI. Quin díc, quid est?

V. 16. *aliquantillúm.*
V. 18. *SI. Quíd id est. D. Nil.*

V. 13. TUM ID CLAM: CAVIT: Bene CLAM, quia nunc liquido apparet Pamphilum voluntatem propositumque mutasse. ℐ. TUM ID CLAM: CAVIT, NE UMQUAM INFAMIAE SIBI ESSET: Mire utitur senis verbis: ipse enim supra dixerat: *Dum tempus ad eam rem tulit, sivi, animum ut expleret suum.*

V. 15. NUNC UXORE OPUS EST: ANIMUM AD UXOREM APPULIT: Quasi denuntiatione quadam necessitatis sibi impositae. Et bene APPULIT, quasi ab iactatione fluctuum marini aestus. Has enim tempestates habet amor. Et sic dixit: *Ad uxorem animum appulit*, ut supra: *Animum ad scribendum appulit.*

V. 16. SUBTRISTIS VISUS EST ALIQUANTULUM MIHI: SUB temperamentum est plenae pronuntiationis, ut *subtristis* et *subridet*, non a d p l e n u m t r i s t i s est aut r i d e t: ut confessionem eliceret. ℐ. SUBTRISTIS VISUS EST ALIQUANTULUM MIHI: Mire servatum est in adolescente libero *τὸ πρέπον* et in amatore *τὸ πιθανόν*. Nam et h o n e s t o i u v e n i non congruebat versipellis vultus, et in a m a t o r e absurdum fuerat i n g e n u u m celare tristitiam. Itaque nec ad plenum tristis fuit, quia dixit: *Occultanda res erat*, nec gaudium fuerat, quia et ingenium et amoris necessitas in tristitiam retrahebat.

V. 17. SED EST QUOD SUCCENSEAT TIBI: Quod ille a summo ad imum proposuit, hic causae derivationem apposuit. ℐ. QUOD SUCCENSEAT TIBI: *Succensere* potioris est. SUCCENSERE in re gravi et iusta irasci.

V. 18. PUERILE EST: Apparet Davum nunc quaerere quid respondeat et ad quam causam derivet aversa suspicione tristitiam Pamphili, quam animadvertit senex. ℐ. PUERILE EST: NIHIL EST: Utrum magis ideo suspendit, ut senex audire desideret, an quia necdum commentus est causam contra rependendam propositioni senis. ℐ. NIHIL EST: Videtur invenire non posse.

V. 4. *Dum tempus supra* Act. I. sc. 2. v. 12.
V. 9. *Supra* Prolog. v. 1.

DA. Ait nímium parce fácere sumptum — SI. Méne? DA. Te.
Vix, inquit, drachmis ést obsonatús decem:
Num filio vidétur uxorém dare?
Quem, inquít, vocabo ad coénam meorum aequálium
Potíssumum nunc? Ét, quod dicendum híc siet,
Tu quóque per parce nímium: non laudó. SI. Tace.
DA. Conmóvi. SI. Ego, istaec récte ut fiant, vídero.
Quidnam hóc est rei? quid híc volt veteratór sibi?

V. 20. *est obsonatúm.*
V. 26. *Quid hóc est reji? quid hic volt veteratór sibi?*

V. 19. AIT NIMIUM: Sed parce. §. FACERE SUMPTUM: Mirum, ipsum dicere, veluti fecit, MENE. Et NIMIUM PARCE FACERE SUMPTUM: Pepercit ne diceret sordide. §. MENE: perturbati indicium est, quia se ipsum pronomine posuit.

V. 22. MEORUM AEQUALIUM POTISSIMUM: AEQUALIUM aetate, POTISSIMUM dignitate. Etenim potis *potior potissimus* facit.

V. 23. NUNC ET QUOD DICENDUM HIC SIET: Bene HIC, ubi non sit adolescens.

V. 24. TU QUOQUE PERPARCE: Bene QUOQUE, quasi dicat, cum ille peccet quod pueriliter succenseat, tu quoque peccas perparce nimium faciendo sumptum. §. TU QUOQUE PERPARCE NIMIUM: Et PERPARCE et NIMIUM, cum unum sufficeret, nimiam vituperationem inducunt: PERPARCE NIMIUM: Et NIMIUM vituperationis est, ut: *Ne quid nimis.* §. NON LAUDO: Et quia perparce et quia nimium. Nam parce agere laudis, nimium peccati. §. NON LAUDO: Magna moderatione: NON LAUDO, dixit potius quam reprehendo vel vitupero.

V. 25. COMMOVI: Ideo COMMOVI, quia argumenta dixit senis, quibus proditur non esse veras nuptias. §. COMMOVI: Supra SOLLICITAVI dixit, modo COMMOVI. Et COMMOVI dixit apud se, ut spectator audiat, non senex.

V. 26. QUIDNAM HOC EST REI?: Verba sunt secum cogitantis senis, aut de his, quae nunc locutus est Davus, aut de adventu mulierum, quae in scaenam veniunt. §. QUIDNAM HOC EST REI?: Pulsatus est senex argumento falsarum nuptiarum, PAULLULUM OBSONII, tamquam se illuderet Davus. §. QUID HIC VULT VETERATOR SIBI: Veterator est vetus in astutia et qui in omni re callidus est. Et hi duo versus ostendunt pulsatum esse senem ex argumento falsarum nuptiarum, illo argumento quod ait: PAULULUM OBSONII: tamquam se illuderet Davus. Sunt ergo verba, ut diximus, secum cogitantis senis, aut de his, quae

Nam si hic mali est quicquam, hem íllic est huic reí caput.

V. 27. *malist.*

nunc Davus locutus est, aut de adventu mulierum, quae in scaenam veniunt modo.

V. 27. NAM SI HIC EST MALI QUIDQUAM: Si promissa non compleverit Pamphilus. *J.* ILLE EST HUIUS REI CAPUT: Caput est origo et summa unius cuiusque rei, ut Virgilius:

O Latio caput horum et causa malorum.

V. 6. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 361.

ACTUS TERTI SCAENA PRIMA.

MYSIS. SIMO. DAVOS. LESBIA. GLYCERIUM.

MY. Ita pól quidem res ést, ut dixti, Lésbia:
Fidélem haud ferme múlieri inveniás virum.
SI. Ab Ándriast ancílla haec: quid narrás? DA. Itast.

V. 1. *Ita pól quidem res est, út dixisti, Lésbia:*
V. 3. *S. Ab Ándriast ancílla haec. D. quid narrás? S. itast.*

V. 1. Ita pol quidem res est, ut dixti, Lesbia: In hac scaena novo modo cessante Davo fallitur Simo per nimiam sagacitatem suam. Simul in hac scaena id agit poeta, ut ad nuptias faciendas magis accendatur Simo. Et quaedam industria, quaedam agit, velut casu eveniant, ut nunc suspicio senis. In multis enim oeconomia comicorum poetarum ita se habet, ut casu putet spectator venisse, quod consilio scriptorum factum sit. ℐ. Ita pol quidem res est, ut dixti, Lesbia: Hoc sermone, quem habent ingredientes, scaenae apparuit principium. Quod enim auditur, non quod incipitur, initium dicunt. ℐ. Ita pol quidem res est, ut: Productio est narrativa ad explendum modo potius ius iurandum. ℐ. Ut dixti: Et dixti et dixisti legitur.

V. 2. Fidelem haud ferme: Fidelem maluit quam fidum dicere. Fidum enim honestius dixisset. ℐ. Ferme: Pro facile posuit, et ferme facilitatem significat, quia sunt verba extenuationis. ℐ. Invenias virum: Secundam pro tertia persona posuit, pro *inveniat quis* vel *invenire possit*, ut Virgilius:
Migrantes cernas totaque ex urbe ruentes.

V. 3. Ab Andria haec ancilla est: Simpliciter dixit: *Ab Andria est* pro *Andriae est.* nam et usu sic dicere solemus: ergo *ab Andria est*, hoc est, Andriae favet, Andriae est ergo, ut cum dicimus: *ab illo est*, hoc significamus: illi faveo, illi accommodo suffragium.

V. 19. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 401.

MY. Set hic Pámphilus — SI. Quid dícit? MY. Firmavít
fidem — SI. Hem.
DA. Utinam aút hic surdus, aút haec muta fácta sit.
MY. Nam quód peperisset, iússit tolli. SI. O Iúppiter.
Quid ego aúdio? Actumst, sí quidem haec vera praédicat.
LE. Bonum ingénium narras ádulescentis. MY. Optumum.
Set séquere me intro, ne ín mora illi sís. LE. Sequor.
DA. Quod rémedium nunc huíc malo inveniám? SI. Quid
hoc?
Adeón est demens? éx peregrina? Iám scio: ah

V. 4. SED HIC PAMPHILUS: Semper SED contrariae sententiae significatio est, et bene HIC, ut ostendat de illo fuisse sermonem. §. HEM: Interiectio est accipientis verba et admirantis.

V. 5. UTINAM HIC SURDUS: Comice et facete. §. AUT HIC SURDUS: Qui audire non possit. §. AUT HAEC MUTA FACTA SIT: Ne possit dicere. §. AUT HIC SURDUS AUT HAEC MUTA FACTA SIT: Syllepsis per genera.

V. 6. IUSSIT TOLLI: Haec est fides, suscipi. Filios legitimos faciunt partus et sublatio matris et patris. §. TOLLI. O IUPPITER, QUID EGO AUDIO?: Bene rursum adducitur ad desperationem senex Mysidis verbis.

V. 7. ACTUM EST: In summa rerum desperatione ponitur: *actum est*, *ilicet*, *peristi*. Haec res secundum ius civile dicitur, in quo cavetur, ne quis rem actam apud iudices repetat. Sic ipse in Phormione: *Actum*, *aiunt*, *ne agas*.

V. 8. BONUM INGENIUM NARRAS ADOLESCENTIS: INGENIUM, naturam.

V. 10. QUID HOC?: Secum senex ἐλλειπτικῶς. Deest enim *rei est*.

V. 11. ADEON EST DEMENS? EX PEREGRINA?: Ἔλλειψις per ἀποσιώπησιν, apta cogitanti. Reliquum autem sic pronuntiat quasi reperto consilio. Et bene ADEO, quia demens est, quod amat. §. EX PEREGRINA: Id est, ex meretrice. Mulieres enim peregrinae inhonestae ac meretrices habebantur. Sic ipse alibi:

Samia mihi mater fuit: ea habitabat Rhodi.

et servus:

Potest taceri hoc,

id est, te meretricem habuisse matrem veri simile est. §. EX PEREGRINA?: Ἀποσιώπησις. Deest enim: *ut filium suscipiat*, aut aliquid tale.

V. 15. *In Phormione* Act. II. sc. 3. v. 72.
V. 25. *Alibi Eunuch.* Act. I. sc. 2. v. 27.

Vix tándem sensi stólidus. DA. Quid hic sensísse ait?
SI. Haec prímum adfertur iám mihi ab hoc fallácia:
Hanc símulant parere, quó Chremetem abstérreant.
GL. Iunó Lucina, fér opem, serva me, óbsecro.
SI. Hui, tám cito? ridículum. Postquam ante óstium
Me audívit stare, adpróperat. Non sat cómmode

V. 12. VIX TANDEM SENSI STOLIDUS: Pulcro colore inducto poeta ostendit non minus falli suspiciosum quam qui stultus est. Huic enim veritas fallacia videtur, dum nimis est acutus ac perspicax. Et hoc est, quod ab eventu fingit poeta. Non enim in Davo est sic errare nunc senem. ¶. VIX TANDEM SENSI STOLIDUS: Quinque sunt sensus, quorum duos, visum et auditum, magis sensibiles habemus quam pecora. Unde Cicero: *Non solum videam, sed etiam audiam planeque sentiam*: quasi ad tactum rettulit, quo etiam pecora impelluntur ad sensum. Duabus ergo rebus scimus, aut ratione aut sensu, quibus maxime praestamus ceteris animalibus. Ergo senex se non sensu, non ratione sensisse, sed veluti calcaribus et stimulis punctum ait.

V. 13. HAEC PRIMUM AFFERTUR IAM MIHI: Satis se sagacem senex ostendit, quando principia ipsa inceptionesque secum comprehendit. ¶. HAEC PRIMUM: Bene PRIMUM, quasi ex multis fallaciis, quas paraverat Davus.

V. 14. QUO CHREMETEM: QUO, qua re.

V. 15. IUNO LUCINA, FER OPEM: SERVA ME: IUNO LUCINA, Iunonis filia Graece *Εἰλείθυια* dicitur, Latine Iuno a iuvando dicta. ¶. IUNO LUCINA, FER OPEM: Lucina ab eo, quod in lucem producat, et geminata vota sunt, ut partus et pariens servetur. Nam FER OPEM propter partum, SERVA ME propter parientem dicitur. ¶. IUNO LUCINA, FER OPEM: SERVA ME, OBSECRO: Nota hoc etiam versu totidem verbis uti omnes puerperas in comoediis, nec alias induci loqui in prosceniis: nam haec vox post scaenam tollitur. ¶. FER OPEM: Propter quod Lucina est: inde obstetrix, quod opem tulerit. ¶. SERVA ME, OBSECRO: Hoc extra etiam hanc potestatem Iunoni attribuitur, quamquam illam Menander Dianam appellet et hoc sentiat in Bucolicis Virgilius.

V. 16. HUI, TAM CITO: TAM CITO, ut facilitatem partus ostendat incredibilem. ¶. TAM CITO: Ad reprehensionem. ¶. RIDICULUM: Ad irrisionem. Et inspice RIDICULUM si sit adverbium an nomen, ut sit: *Vide hominem ridiculum*, sed adverbium est magis.

V. 17. NON SAT COMMODE DIVISA SUNT TEMPORIBUS: Confusa sunt tibi omnia, inquit, nec unum quodque suo tempore

V. 7. *Cicero in Catilin.* orat. I. Cap. 3. §. 8.
V. 29. *Virgilius Eclog.* IV. v. 10.

Divísa sunt tempóribus tibi, Dave, haéc. DA. Mihin?
SI. Num inmémores discipuli? DA. Égo, quid narres,
néscio.
SI. Hiccíne me si inparátum in veris núptiis
Adórtus esset, quós mihi ludos rédderet?
Nunc huíus periclo fít, ego in portu návigo.

V. 21. *me ludos.*

geritur, qua re proderis. ¶. NON SAT: Non satis. ¶. DIVISA SUNT: Digesta et composita et distributa. ¶. TEMPORIBUS: Id est, per tempora.

V. 18. MIHINE?: Adhuc Davus non percepit, et bene, quasi dicat, cum ille loquatur, illae agant. ¶. MIHIN?: * * *

V. 19. NUM IMMEMORES DISCIPULI?: D i s c i p u l i Mysis, Lesbia et Pamphilus, per quos omnis agitur fallacia. Bene ergo discipulos imperitos ostendit, et magistrum Davum, quia supra dixit:

Tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum.

¶. NUM IMMEMORES DISCIPULI?: Alii hic Pamphilum significari putant discipulum, quia Davus magister. Nam nomina ad aliquid sunt, discipulus et magister. Et tunc DISCIPULI genitivus est singularis casus. Alii nominativi pluralis putant, ut discipulos dixerit, omnes, per quos agitur fallacia, secundum illud:

Tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum.

¶. EGO QUID NARRES NESCIO: Quasi fabula sit. ¶. NUM IMMEMORES DISCIPULI: *Nunc* deest, et bene d i s c i p u l i, quia supra magistrum fecit. ¶. EGO QUID NARRES NESCIO: Semper ita respòndet Davus seni, tamquam non intelligat quid loquatur.

V. 20. HIC SI ME IMPERATUM: Redit ad illam sententiam:

Simul sceleratus Davus si quid consili
Habet, ut consumat nunc.

V. 21. ADORTUS ESSET: A d o r t u s dicitur, qui ex insidiis repente invadit, dictum ab eo, quod corpora aggredientium exsurgant subito atque increscant. ¶. ADORTUS: Aggressus. — Omnia haec ex tranquillitate maris dicta sunt μεταφορικῶς.

V. 10. *T u m s i q u i s supra* Act. I. sc. 2. v. 21.
V. 16. *T u m s i q u i s supra* Act. I. sc. 2. v. 21.
V. 22. *S i m u l supra* Act. I. sc. 1. v. 132.

ACTUS TERTI SCAENA SECUNDA.

LESBIA. SIMO. DAVOS.

LE. Adhúc, Archylís, quae adsolént quaeque opórtet
Signa ésse ad salútem, omnia huíc esse vídeo.
Nunc prímum fac, ístaec ut lávet: post deínde,

V. 3. *ístaec lavét.*

V. 1. Adhuc, Archylis, quae assolent, quaeque oportent: In hac scaena specta quam scita expressa sit consuetudo medici vel medicae egredientis ex aegri domo. Nam veniens de negotiis eius loquitur, abiens de morbo, et haec sunt praeter *οἰκονομίαν*, quae dicuntur, *εὑρήματα*. ℐ. Adhuc, Archylis, quae: Sic veteres scribebant *adhuc*, quanto incerti futurarum rerum ex praesentibus rebus firma intimabant, quod est genus certissimae promissionis et cautae. ℐ. Adhuc, Archylis, quae assolent: Medicina aut in ratione aut in consuetudine aut in exemplis. Assolent ergo consuetudinis est, oportent rationis.

V. 2. Signa esse ad salutem: Deest *haerentia* aut *pertinentia*. Sic in Heautontimorumeno:

Atque haec sunt ad virtutem omnia.

Ergo absolute dixit, ut desit aliquid tale. Unde et nos dicimus: *Quid ad rem?*, vel: *Quid ad me?*

V. 3. Nunc primum fac ista ut lavet: Inperitiae notantes Menandrum aut Terentium ipsi ultro imperiti inveniuntur. Nam et ille *λούσατε αὐτὴν* dicens a consuetudine non recessit, ut cum lavisse ait non lavisse a parte totum significet. Sed Terentius propius ad significationem accessit, *ista* dicendo, ne pudenda nominaret. Et sunt qui adhuc Archylis correptionem esse nimium sollicitae nutricis putent, quod ego non probo. ℐ. Fac ista ut lavet: Ista, quae ex puerperio sordebant. Quidam istam ipsam puerperam dicunt. Sic enim et Menander: *λούσατε αὐτὴν τάχιστα.* Sed imperitiae accusantur, quod non continuo solent post puerperium lavare, sed diebus omissis.

V. 13. *In Heautontimorumeno* Act. I. sc. 2. v. 33.

Quod iússi ei darí bibere, et quántum inperávi,
Date. Móx ego huc revértor.
Per ecástor scitus púer est natus Pámphilo.
Deos quaéso, ut sit supérstes, quandoquidem ípsest ingenió bono,
Cumque huíc veritus est óptumae adulescénti facere iniúriam.

V. 8. *cumque haéc est veritus.*

V. 4. QUOD IUSSI DARE BIBERE ET QUANTUM IMPERAVI, DATE: DATE BIBERE consuetudine magis quam ratione dixit pro: *Date ei potionem.* Lucilius in quinto: *Date bibere summo.* Nam duo verba coniuncta nullam habent significationem sine nomine aut pronomine, ut si dicas: *Dic facere.* ℐ. QUOD IUSSI DATE EI BIBERE ET QUANTUM IMPERAVI: Et qualitatem et modum rei dixit: QUOD IUSSI: QUANTUM. ℐ. QUOD IUSSI DATE BIBERE ET QUANTUM IMPERAVI: MOX HUC REVERTOR: Vide, ut auctoritatem et iactantiam medicorum imitetur dicendo. QUOD IUSSI non sufficiebat, sed etiam IMPERAVI dixit. Simul haec solent medici promittere, ut frequenter: MOX EGO HUC REVERTOR.

V. 6. SCITUS PUER: Satis obstetrici est adhuc incertum, qualem dicat: itaque a matre sanguinolentum non pulcrum, quod ipsum nimium videretur cito dicere, sed scitum pronuntiat. Ideo subblanditur, ut operae pretium maius accipiat. ℐ. PER ECASTOR: Per Castorem et Pollucem, ornativa sunt iuranti apta feminis. Et NATUS EST PAMPHILO dixit, ut Virgilius:

Quem Dardanio Anchisae
Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam.

ℐ. SCITUS: Elegans puer, pulcher, quem Graeci ὡραῖον dicunt: quod enim quis scit, hoc scitum et pulcrum. Et est diaeresis. Nam ordo est: *Perscitus ecastor*, ut in Hecyra:

Per pol quam paucos reperias meretricibus
Fideles evenire amatores.

ut sit: *Perquam paucos.*

V. 7. DEOS QUAESO, UT SIT SUPERSTES: Alias superstites sunt senes et anus. Quia senes multis superstites aetate delirant, inde et superstitiosi, qui deos timent nimis, quod signum est delirantis. SUPERSTES nunc salvus. ℐ. QUANDO QUIDEM IPSE EST INGENIO BONO: Quando et cum interdum sunt causales et QUANDO pro quoniam et pro quia intelligimus. ℐ. QUANDO QUIDEM IPSE: Transit a puero ad ipsum Pamphilum.

V. 19. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 621.
V. 24. *Hecyra* Act. I. sc. I. v. I.

SI. Vel hoc quís non credat, quí te norit, ábs te esse ortum? DA. Quídnam id est?
SI. Non ínperabat córam, quid opus fácto esset, puérperae:
Set póstquam egressast, íllis, quae sunt íntus, clamat dé via.
O Dáve, itan contémnor abs te? aut ítane tandem idóneus
Tibi vídeor esse, quém tam aperte fállere incipiás dolis?

V. 9. VEL HOC QUIS NON CREDAT: Ironia est. Vel vero non est disiunctiva coniunctio, sed pro *etiam* posita, ut apud Virgilium:

Vel Priamo miseranda manus,

Et

Carmina vel caelo possunt deducere lunam.

Et bene: VEL HOC, subaudias exceptis illis, quae reprehendit supra. ℐ. ABS TE ESSE NATUM: Et ORTUM legitur, ut sit instructum, commentum et compositum.

V. 10. NON IMPERABAT CORAM: Coram ad certas personas refertur, ad omnes palam. ℐ. QUID OPUS FACTO ESSET: Etiam imperative dicitur. ℐ. OPUS FACTO ESSET PUERPERAE: Dativus casus est, ut sit: Ipsi puerperae coram imperaret, quid facto opus esset. Sic enim dicimus: *Quid vis tibi faciam.* ℐ. PUERPERAE: Omnis, quae peperit, puerpera dicitur, *πρωτοτόκος*, quae primum. Et non quod puerum, sed quod filium peperit, puerpera dicta est. Et apud veteres: *puer*, *puellus*: *puera*, *puella.*

V. 11. ILLIS, QUAE SUNT INTUS, CLAMAT DE VIA: Argumentum ex eo, quod non factum est, cum fieri oportuerit, et ex eo, quod est factum, cum fieri non oportuerit. ℐ. CLAMAT DE VIA: Mire clamat, quasi dicat. Maluit clamare, quam sine labore intus imperare.

V. 12. O DAVE, ITAN CONTEMNOR: Hoc est adeone contemnor, valde contemnor. Temnor autem Graecum est, id est, caedor et reiicior, *παρὰ τὸ τέμνομαι.* Nam veteres *temno* dicebant sine praepositione. ℐ. ITANE TANDEM IDONEUS?: Indignatio est ad existimationem revocantis eius dicta vel facta, a quo contemnitur quis. ℐ. IDONEUS: Aptus et huic rei natus.

V. 13. APERTE FALLERE: *Δύο δι' ἑνὸς*, et FALLERE et aperte.

V. 4. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 259. et *Eclog.* VIII. v. 69.

Saltem áccurate, ut métui videar cérte, si rescíverim.
DA. Certe hércle nunc hic se ípsus fallit, haúd ego.
SI. Edixín tibi?
Intérminatus súm, ne faceres: núm veritu's? quid rétulit?
Credón tibi hoc nunc, péperisse hanc e Pámphilo?
DA. Teneó, quid erret, ét quid agam habeo. SI. Quíd
taces?
DA. Quid crédas? quasi non tíbi renuntiáta sint haec
síc fore.

V. 15. *Edixí tibi.*
V. 19. *siet renúntiatum, haec síc fore.*

V. 14. SALTEM ACCURATE: Mire *saltem*, quod ponitur in desperatione rerum. Primo enim fuerat hortatus Davum, ut non conaretur fallere. ℐ. SALTEM ACCURATE: Zeugma a superiore: FALLERE INCIPIAS, aut certe σύλληψις FALLERE INCIPIAS. ℐ. CERTE, SI RESCIVERIM: Et utrum pro cum resciverim, an quia stultum me putas?

V. 15. CERTE HERCLE NUNC HIC SE IPSUS FALLIT, HAUD EGO: Hoc ita dicitur, ut audiat spectator, non ut Simo. ℐ. EDIXIN TIBI: INTERMINATUS SUM, NE ID FACERES: Hic illud reddit: *Edico tibi, ne temere facias.*

V. 16. INTERMINATUS SUM, NE FACERES: Pro minatus sum. Plautus in Aulularia:

Praeterea tibicinam,
Quae mihi interbibere sola, si vino scateat,
Corinthiensem fontem et Pyrenaeum potest.

ℐ. NUM VERITUS: Veretur liber, metuit servus, et deest *es*, apta ellipsis irascenti, alibi: *Non simultatem meam revereri?* ℐ. QUID RETULIT? CREDON TIBI HOC NUNC PEPERISSE HANC E PAMPHILO?: RETULIT, profuit vel interfuit, et producit RE syllabam. Et est sensus: Sic contempsisti, quasi tibi non comminatus sim.

V. 18. TENEO QUID ERRET ET QUID AGAM HABEO: Hoc dixit non ut Simo, sed ut spectator audiat. Hoc denique senex probat dicens Davo: *Quid taces?* ℐ. ET QUID AGAM HABEO: Et quid respondeam scio.

V. 19. QUID CREDAS QUASI NON RENUNTIATA HAEC: Propter quid aut propter quam rem aut quomodo. ℐ. QUID CREDAS: Repetit verbum eius, quod ait: *Credon?* Quare adiuvandum pronuntiatione est. ℐ. QUASI TIBI NON RENUNTIATA: Nuntiata, compositum pro simplici.

V. 13. *In Aulularia* Act. III. sc. 6. v. 22.
V. 17. *Alibi Phorm.* Act. II. sc. 1. v. 3.

SI. Min quísquam? DA. Eho an tute intéllexti hoc adsímularier? SI. Inrídeor.

DA. Renúntiatumst: nám qui istaec tibi íncidit suspício?

SI. Qui? quía te noram. DA. Quási tu dicas, fáctum id consilió meo.

SI. Certe enim scio. DA. Non sátis me pernosti étiam, qualis sím, Simo.

SI. Egóne te? DA. Set si quíd narrare, occoépi continuó dari

Tibi vérba censes. SI. Fálso. DA. Itaque hercle níl iam muttire aúdeo.

V. 20. *SI. Min quícquam? D. Eho an tute íntellexti hoc ádsimulari? S. inrídeor.*
V. 21. *qui tibi istaec.*
V. 23. *non sátis pernosti me étiam, qualis sím Simo.*
V. 24. *Ego nón te?*
V. 25. *Tibi vérba censes fálso: itaque hercle nil iam muttire aúdeo.*

V. 20. MIHIN QUISQUAM?: Favet sibi senex in eo, quod se vult perspicaciorem videri. ℐ. EHO AN TUTE: EHO nunc interiectio est admirantis, alias ad se vocantis, ut: *Ehodum ad me.*

V. 21. NAM QUI ISTAEC: QUI, id est, unde.

V. 22. QUASI TU DICAS FACTUM ID CONSILIO MEO: DICAS pro c r e d a s: non enim dicimus, nisi quod credimus: ab eo, quod sequitur, id, quod praecedit: figura *μετάληψις* a posterioribus ad priora. Idem alibi: *Audacter dicito*, et alibi:

Feneratum istud beneficium pulcre tibi dices,

id est, credes, scies, senties.

V. 23. NON SATIS ME PERNOSTI ETIAM, QUALIS SIM, SIMO: ETIAM pro a d h u c, ut V i r g i l i u s:

Idaeumque, etiam currus, etiam arma tenentem.

V. 24. EGONE TE?: Duobus istis pronominibus ostendit se senex scire omnia. ℐ. SED SI QUID NARRARE OCCEPI: OCCEPI melius quam INCEPI: dicitur ab *occipio.* Est enim OCCEPI quasi caput rei institui.

V. 25. FALSO: Potest et *εἰρωνικῶς* FALSO pronuntiari, potest et f a l s o l o q u e r i s dici, ut S a l u s t i u s: *Falso queritur de natura sua humanum genus.* Et vocalitatis causa sic dixit,

V. 3. *E h o d u m supra* Act. I. sc. 2. v. 13.
V. 9. *E t a l i b i Phorm.* Act. III. sc. 2. v. 8.
V. 13. *V i r g i l i u s Aen.* lib. VI. v. 485.
V. 19. *S a l u s t i u s Bell. Iug.* Cap. I.

SI. Hoc égo scio unum, néminem peperísse hic. DA. Intelléxti.
Sét nihilo seciús mox deferént puerum huc ante óstium.
Íd ego iam nunc tibi, hére renuntió futurum, ut sís sciens:
Né tu hoc mihi posteríus dicas Davi fáctum consilio aút dolis.
Prórsus a me opínionem hanc tuam ésse ego amotám volo.

V. 27. *Set níhilo seciús mox puerum huc déferent ante óstium.*
V. 28. *Id égo iam nunc tibi, ére, renuntió futurum, ut sís sciens.*
V. 29. *Ne tu hóc posterius dícas Davi fáctum consilio aút dolis.*

ut *sedulo*, *optato*, *certo*, quasi *sedule*, *optate*, *certe*. *J*. NIHIL IAM MUTIRE: Ennius:

Nec dico nec facio mu.

Unde et *mutire* dicimus, quod Graeci *φθέγγεσθαι.*

V. 26. EGO UNUM HOC SCIO NEMINEM: NEMINEM dicendo maiorem confirmationem fecit, non solum Glycerium non peperisse, sed etiam neminem, HIC dicendo ostendit domum. Et est NEMINEM nullum hominem, et nota in feminino genere etiam NEMINEM positum.

V. 27. DEFERUNT HUC MOX PUERUM ANTE OSTIUM: DEFERUNT quasi dicat nobis.

V. 28. ID EGO IAM TIBI NUNC RENUNTIO: Fingit se prodere, quod ipse facturus est, ut non credat senex ab eo fieri, quod praedixit fore. *J*. ID IAM EGO TIBI RENUNTIO, HERE, FUTURUM: RE syllaba apud veteres interdum abundat, ut modo: RENUNTIO, pro nuntio, et Cicero: *Renuntiatur mihi.* *J*. RENUNTIO: Quasi secretum consilium, ut supra: *Renuntiatum est.*

V. 29. DAVI CONSILIO FACTUM AUT DOLIS: Commodius et magis cum invidia dixit: DAVI, quam si MEO dixisset: ut Virgilius, cum Turnus incusaretur, dixit:

Nulla mora in Turno.

V. 30. PRORSUS A ME OPINIONEM: PRORSUS, quasi porro versus, quod Graeci *μακρὰν* dicunt. Quidam PRORSUS pro qua re positum putant: ego pro eo, quod est *omnino:* sunt qui coniunctionem velint esse. *J*. OPINIONEM TUAM HANC: HANC cum taedio dixit, hoc est, nimis molestam, nimis accusatricem. Sic dixit HANC TUAM, ut ille de apibus:

Vere suo.

V. 21. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 11.
V. 28. *Ille Virgilius Georg.* lib. IV. v. 22.

SI. Únde id scis? DA. Audívi et credo. Múlta concurrúnt simul,
Quí coniecturam hánc nunc facio: iám primum haec se e Pámphilo
Grávidam dixit ésse: inventum est fálsum. Nunc postquám videt
Núptias domi ádparari, míssast ancilla ílico
Obstetricem adcérsitum ad eam, et púerum ut adferrét simul.
Hóc nisi fit, puerum út tu videas, níl moventur núptiae.
SI. Quíd ais? Cum intelléxeras
Íd consilium cápere, cur non díxti extemplo Pámphilo?
DA. Quís igitur eum ab ílla abstraxit nísi ego? Nam omnes nós quidem

---

V. 36. *Hóc ni fit, tu púerum ut videas, níl moventur núptiae.*
V. 37. *Quid áis? ubi intelléxeras.*

Et:

Solemque suum, sua sidera norunt.

Et in Adelphis:

Iam vero omitte, Demea, tuam istam iracundiam.

V. 31. AUDIVI ET CREDO: Locus communis an famae credendum sit. Bene subiunxit CREDO. Non enim audisse statim credere est. ¶. MULTA CONCURRUNT SIMUL: In coniecturam: restat enim, ut multis concurrentibus signis una coniectura confletur.

V. 32. IAM PRIMUM HAEC SE EX PAMPHILO GRAVIDAM DIXIT ESSE: INVENTUM EST FALSUM: Secundum quod credit senex. Et a summo ad imum et ex factis etiam et dictis, et ex rebus atque personis sumit argumenta.

V. 33. POSTQUAM VIDET NUPTIAS DOMI APPARARI: Eleganter omisit, in cuius domo.

V. 34. MISSA EST ANCILLA ILICO: Quod Graeci dicunt: *αὐτόθεν ἐπέμφθη.* Nam loci significatio est etiam brevitatem temporis notans.

V. 36. NIHIL MOVENTUR NUPTIAE: Non perturbantur nuptiae. ¶. MOVENTUR: Differuntur.

V. 37. QUID AIS? CUM INTELLEXERAS: Qua se verteret Davus, obvium infestumque invenit senem, tamen ita versute it obviam, ut etiam comprehensus elabatur.

V. 39. QUIS IGITUR EUM AB ILLA ABSTRAXIT: Non frigide

V. 2. *Et Virgilius Aen.* lib. VI. v. 641.
V. 4. *In Adelphis* Act. IV. sc. 7. v. 36.

Scímus, quam misere hánc amarit. Núnc sibi uxorem éxpetit.
Póstremo id mihi dá negoti: tú tamen idem has núptias
Pérge facere ita, út facis: et id spéro adiuturós deos.
SI. Ímmo abi intro: ibi me ópperire et, quód parato opus ést, para.
Non ínpulit me haec núnc omnino ut créderem:
Atque haúd scio, an quae díxit sint vera ómnia.

V. 40. *Scímus, hanc quam mísere amarit.*
V. 41. *Póstremo id da míhi negoti.*

intulit dixisse se, sed cum magna asseveratione. Et ABSTRAXIT proprie, ut supra:

Me a Glycerio miserum abstrahat.

Et:

Divellimur inde,
Iphitus et Pelias mecum.

¶. QUIS IGITUR EUM: Hic subaudiendum est quasi dicat: DIXI.

V. 41. POSTREMO ID MIHI DA NEGOTI: De proiectione pueri pro foribus. ¶. TU TAMEN IDEM: IDEM abundat. Apud veteres *tamen idem* integrum fuit: unde apud nos *tandem* et *tamen* natum est. Sic et *idem eorumque* dictum.

*V. 40. MISERE QUAM HANC AMARIT: MISERE valde, nimis. ¶. NUNC SIBI UXOREM EXPETIT: Oratorie pro eo, quod non recusat, expetit.

*V. 41. TU TAMEN IDEM: TAMEN IDEM aut pro *tamen* positum est aut pro *tandem*, ut sit: *Tu tandem has nuptias perge facere, ita ut facis.* ¶. ID MIHI DA NEGOTII: Ut caveatur ab appositione pueri ante ostium.

V. 42. PERGE FACERE, ITA UT FACIS: — QUOD PARATO OPUS EST, PARA: Diserte et Latine dixit: *Quod parato opus est, para.*

V. 44. NON IMPULIT HAEC OMNINO UT CREDEREM: Non impulit, non persuasit, non perfecit, ut crederem Glycerium peperisse. Et cum dicit OMNINO, ostendit quaedam se credidisse, in quibusdam iam esse circumventum. Mire autem cautum capi inducit senem, ut crederet, quod Glycerium non peperisset.

V. 45. ATQUE HAUD SCIO AN, QUAE DIXIT, SINT VERA OMNIA: QUAE, postea Davus. Et bene OMNIA, ut appareat senem multa credere vera esse, quae Davus dixerit.

V. 3. *Supra* Act. I. sc. 5. v. 8.
V. 5. *Et Virgilius Aen.* lib. II. v. 434.

Set párvi pendo. Illúd mi multo máxumumst,
Quod míhi pollicitust ípse gnatus. Núnc Chremem
Convéniam: orabo gnáto uxorem: si ínpetro,
Quid álias malim quam hódie has fieri núptias?
Nam gnátus quod pollícitust, haud dubiúmst mihi,
Si nólit, quin eum mérito possim cógere.
Atque ádeo in ipso témpore eccum ipsum óbviam.

V. 48. *Convéniam: orabo gnáto uxorem: id si ímpetro.*
V. 49. *Quando álias.*
V. 51. *Atque ádeo in ipso témpore eccum ipsúm Chremem.*

V. 46. MULTO MAXUMUM EST: *Multo* etiam comparativis antiqui adiunxerunt.

V. 47. QUOD MIHI POLLICITUS EST: Pollicitatio multarum rerum promissio.

V. 48. GNATO UXOREM: Subauditur: *ut det.*

V. 49. QUID ALIAS: QUID pro *cur.* ¶. ALIAS: Alio tempore.

V. 52. ATQUE ADEO IN IPSO TEMPORE: In ipsa opportunitate, in ipso articulo. ¶. ECCUM IPSUM OBVIAM: Continuo mutavit dictionem, ut: *Iubeo Chremetem.*

ACTUS TERTI SCAENA TERTIA.

SIMO. CHREMES.

SI. Iubeó Chremetem. CH. O, te ípsum quaerebam. SI. Et ego te. CH. Optato ádvenis.
Aliquót me adierunt, éx te auditum qui aiébant, hodie fíliam
Meam núbere tuo gnáto: id viso, tún an illi insániant.

V. 2. *Aliquót me adíerunt, éx te auditum qui aíbant, hodie fíliam.*

V. 1. IUBEO CHREMETEM: Haec congressio duorum senum ad tale periculum redigit fabulam, ut id non videatur consilio, sed eventu posse vitari, qui eventus est Critonis praesentia. Nam nunc ex falsis fient verae nuptiae. ¶. IUBEO CHREMETEM: Firme aliquid iubere velle est. Iubeo ergo volo: et deest *salvere*, quod exprimitur ab alterius personae interventu, ut Virgilius:

Reddique viro promissa iubebant.

Et μεταληπτικῶς, quia, qui dicit *salve*, iubet. Volumus enim animo, iubemus verbis. ¶. TE IPSUM QUAEREBAM: Placabilis et lenis amicus per totam fabulam inducitur Chremes, ut cognitioni ad ultimum interesse possit. ¶. OPTATO ADVENIS: OPTATO adverbium est, ut Virgilius:

Ac velut optato ventis.

V. 2. ALIQUOT ME ADIERUNT: ALIQUOT, hoc est, nec multi nec pauci. ¶. ADIERUNT: Non accesserunt, quia aditus arduus difficilisque est. ¶. ADIERUNT: Quasi importune et interpellantes adierunt. Sic alibi:

Byrrhia,
Quid tibi videtur? Adeon ad eum?

¶. EX TE AUDITUM: Ut est: *E Davo modo audivi.* ¶. EX TE AUDITUM: Ergo non rumor, sed veritas.

V. 3. ID VISO: Ob id viso: deest te, ut VISO ad videndum venio. TUN AN ILLI INSANIANT: Tu insanis, si dixisti, illi insaniunt, si non audita referunt.

V. 7. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 386.
V. 24. *Virgilius Aen.* lib. X. v. 405.
V. 19. *Alibi supra* Act. II. sc. 1. v. 14 sq.

SI. Auscúlta paucis: ét quid ego te velim, ét tu quod quaerís, scies.
CH. Auscúlto: loquere, quíd velis.
SI. Per ego té deos oro et nóstram amicitiám, Chreme,
Quae incépta a parvis cum aétate adcrevít simul,
Perque únicam gnatám tuam et gnatúm meum,
Cuius tíbi potestas súmma servandí datur,

V. 4. *Auscúlta: paucis ét quid te ego velim ét quod tu quaerís scies.*
V. 6. *Per te égo deos oro.*

V. 4. AUSCULTA PAUCIS: Et PAUCIS et PAUCA legitur. ℐ. ET QUID EGO TE VELIM: A docilitate.

V. 7. PER TE DEOS ORO: Ordo est: *Te per deos oro*, ut Virgilius:

Per ego te
Has lacrimas.

ℐ. ET NOSTRAM AMICITIAM, CHREMES: Legitur et CHREME.

V. 8. QUAE INCEPTA A PARVIS CUM AETATE: Mire autem INCEPTA A PARVIS CUM AETATE, ut ostendat non nuper cognitam amicitiam, sed antiquam, ut:

Veterem Anchisem agnovit amicum.

Idem alibi:

neque enim novus iste Dianae
Venit amor.

ℐ. ACCREVIT: Ut supra *adcurate:* AD praepositione utitur familiariter. ℐ. ACCREVIT: Hinc Virgilius:

Crescent illae, crescetis amores.

V. 8. PERQUE UNICAM GNATAM TUAM ET MEUM GNATUM: Ineptum est sic adiurare aliquem: *Per salutem filii mei, ut facias id, quod te rogo.* Sed huic etiam subiungit: CUIUS TIBI POTESTAS SUMMA DATUR SERVANDI: In tua est, inquit, potestate et tuus est. Haec ergo obtestatio dicitur, cum per eas res adiuramus aliquem, de quibus agitur caussa, ut

Iliaci cineres et flamma extrema meorum.

Idem alibi:

Per eversae genitor fumantia Troiae
Excidia obtestor.

V. 5. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 56.
V. 11. *Ut Virgilius Aen.* lib. III. v. 82.
V. 13. *Idem Aen.* lib. XI. v. 537.
V. 17. *Virgilius Eclog.* X. v. 54.
V. 24. *Ut Virgilius Aen.* lib. II. v. 431.
V. 26. *Idem Aen.* lib. X. v. 45.

Ut me ádiuves in hác re: atque ita, ut núptiae
Fueránt futurae, fíant. CH. Ah ne me óbsecra,
Quasi hóc te orando a me ínpetrare opórteat.
Alium ésse censes núnc me atque olim, cúm dabam?
Si in rémst utrique, ut fíant, adcersí iube.
Set si éx ea re plús malist quam cómmodi
Utríque, id te oro, ín conmune ut cónsulas,
Quasi ílla tua sit, Pámphiloque ego sím pater.
SI. Immo íta volo itaque póstulo ut fiát, Chreme:

V. 10. *Ut me ádiuves in hác re: atque ita uti núptiae.*
V. 16. *Utríque, id oro te, ín commune ut cónsulas.*

V. 10. Ut me adiuves in hac re atque: Ipsam petitionem: nuptiae ut fuerant futurae fiant, breviter et Latine. Hoc genus compositionis veteres non vitabant.

V. 11. Ah ne me obsecra: Pro: *Ne me obsecres.* *τω ελ ηνιCμON MH λιTANEK EMNMACOR.*

V. 12. Quasi te hoc orando impetrare oporteat: Haec plena vox est et caritatis et officii. Quod enim amicus ab amico petit, iustum esse debet nec pro eo, quod est iustum supplicare oportet.

V. 13. Alium censes nunc atque olim, cum dabam: Nos dicimus: *Cum darem.* Virgilius:

Tum decuit, cum sceptra dabas; en dextra fidesque.

Et nota olim pro nuper. Ꝭ. Alium esse censes nunc me: Non personae, sed rei condicio est commutata.

V. 14. Si in re est utrique, ut fiant: *Τῷ δευτέρῳ συλλογισμῷ* prave proposuit, ut recte replicaret. Hic syllogismus negativus dicitur. Nam in secundo lemmate negat, quod prius dixit: Sed si ex ea re plus mali est quam commodi. Ꝭ. Si in re est utrique: Ab utili argumentum. Utrique de duobus constat. Bene utrique, mihi et tibi: non alteri utile, alteri inutile.

V. 15. Sed si ex ea re: Id est nuptiarum. Mutavit numerum, ex plurali singularem: fiant: ex ea re.

V. 16. In commune: Id est, ex aequali provide.

V. 17. Quasi si illa sit tua Pamphilique ego sim pater: Nota suavissimam varietatem. Non enim dixit: *Quasi illa tua sit et ille meus.*

V. 18. Immo ita volo: Quia utile est, quia in re est. Ꝭ. Itaque postulo: Itaque modo duae partes orationis sunt, ut in Hecyra:

Itaque una inter nos aetatem agere liceat.

V. 12. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 597.
V. 31. *In Hecyra* Act. II. sc. 1. v. 10.

Neque póstulem abs te, ni ípsa res moneát. CH. Quid est?
SI. Iraé sunt inter Glýcerium et gnatum. CH. Aúdio.
SI. Ita mágnae, ut sperem pósse avelli. CH. Fábulae.
SI. Profécto sic est. CH. Síc hercle, ut dicám tibi:
Amántium irae amóris integrátiost.
SI. Hem, id te óro, ut ante eámus, dum tempús datur,
Dumque eíus lubido occlúsast contuméliis.
Prius quam hárum scelera et lácrumae confictaé dolis
Redúcunt animum aegrótum ad misericórdiam,
Uxórem demus. Spéro consuetúdine et
Coniúgio liberáli devinctúm, Chreme,
Dein fácile ex illis sése emersurúm malis.
CH. Tibi ita hóc videtur: át ego non posse árbitror

V. 23. *Amántium irae, amóris integrátio. S. hem*
Id te óro.

V. 19. NISI IPSA RES MONEAT, NON POSTULEM: Bene intulit: MONEAT, NON POSTULEM, quia POSTULO protulit.

V. 20. IRAE SUNT INTER GLYCERIUM ET GNATUM: Hoc laeto vultu pronuntiat Simo. Loquitur enim apud eum, ex quo audiverat Pamphilum pro uxore habere hanc peregrinam. ℐ. AUDIO: *Εἰρωνεία*. Mox FABULAE: et hic paullo sapientior inducitur et minus obnoxius dolis.

V. 22. PROFECTO SIC EST: PROFECTO confirmatio est.

V. 23. AMANTIUM IRAE: Sententia *γνωμικὴ*, in qua a specie receditur, et in omnes aliquid dicitur, *παροιμία* est enim sine auctoritate sententia. ℐ. INTEGRATIO: Instauratio.

V. 24. ID TE ORO: Deest *ob*, ut sit: *ob id*, ut Virgilius:

Quod te per superos oro.

V. 26. PRIUS QUAM HARUM: Hic invidiosius HARUM, cum una sit. Sic in Eunucho:

Non perpeti meretricum contumelias.

V. 27. REDUCANT ANIMUM: Hoc ut supra:

Ipsum animum deteriorem ad partem applicat.

V. 28. UXOREM DEMUS: *Ἠθικῶς* DEMUS, ut in Heautontimorumeno:

Quo modo
Minimo periculo id demus adulescentulo.

V. 13. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 141.
V. 16. *In Eunucho* Act. I. sc. I. v. 3.
V. 18. *Supra* Act. I. sc. 2. v. 22.
V. 21. *In Heautontimorumeno* Act. III. sc. I. v. 68.

Neque illum hánc perpetuo habére neque me pérpeti.
SI. Qui scís ergo istuc, nísi periclum féceris?
CH. At istúc periclum in fília fierí gravest.
SI. Nempe íncommoditas dénique huc omnís redit,
Si evéniat, quod di próhibeant, discéssio.
At sí corrigatur, quót commoditatés, vide:
Princípio amico fílium restítueris,
Tibi génerum firmum et fíliae inveniés virum.
CH. Quid istíc? si ita istuc ánimum induxti esse útile,
Noló tibi ullum cómmodum in me claúdier.
SI. Meritó te semper máxumi fecí, Chreme.
CH. Set quíd ais? SI. Quid? CH. Qui scís eos nunc díscordare intér se?
SI. Ipsús mihi Davos, qui íntumust eorúm consiliis, díxit,

V. 33. *Qui sciás ergo istuc.*
V. 37. *At sí corrigitur, quót commoditates, vide.*
V. 39. *et filiae inveniás virum.*
V. 41. *Noló tibi ullum cómmodum interclúdier.*

V. 32. NEQUE ILLUM HANC PERPETUO: *Ἀμφιβολίαν* de industria posuit, aut utrumque significat.

V. 33. NISI PERICULUM FECERIS: PERICULUM tentamentum. Cicero autem: *Tute tui periculum fecisti.* Idem Terentius: *Fac periculum in litteris.*

V. 34. AT ISTUC IN FILIA FIERI GRAVE EST: Memorabile dictum, et id quod merito in proverbium cesserit.

V. 36. SI EVENIAT, QUOD DII PROHIBEANT: *Παρένθεσις* per *εὐφημισμόν.*

V. 37. AC SI CORRIGATUR, QUOT COMMODITATES, VIDE: Alter est syllogismus per contraria lemmata et ipse negativus.

V. 38. PRINCIPIO AMICO FILIUM: PRINCIPIO, nec intulit secundo. ℐ. RESTITUERIS: INVENIES: Ergo *ἀνακόλουθον* duplex. ℐ. AMICO FILIUM: Ab honesto.

V. 40. QUID ISTIC?: Concedentis et veluti victi verbum, tamquam si diceret: QUID? Et abundat ISTIC, vel potius: QUID ISTIC, hominem significat de loco ac de sententia decedere, ut e contrario perstare ac resistere dicitur, qui aliquid negat. ℐ. SI ITA ISTUC ANIMUM INDUXTI: Legitur et ANIMUM INDUXISTI, sed illud plenum est, hoc per *μεταπλασμοῦ συγκοπὴν* diminuitur.

V. 44. IPSUS MIHI DAVUS, QUI INTUMUS EST EORUM CON-

V. 4. *Cicero divinat. in Q. Caecilium* Cap. 8. §. 27.
V. 5. *Terentius in Eunuchi* Act. III. sc. 2. v. 23.

Et ís mihi suadet, núptias, quantúm queam, ut matúrem.
Num cénses faceret, fílium nisi scíret eadem haec vélle?
Tute ádeo iam eius aúdies verba. Heus, évocate huc Dávom.
Atque éccum video ipsúm foras exíre.

V. 47. *Tute ádeo iam eius verba aúdies. heus, évocate huc Dávom.*

SILIIS, DIXIT: Commendatio testis, ut: *In foro modo e Davo audivi.* Ergo IPSUS, quasi qui maxime sciat.

V. 47. TUTE ADEO IAM EIUS AUDIES VERBA: *Παρέλκεται* ADEO modo, et abundat, ut Virgilius:

Tuque adeo, quem mox quae sint habitura deorum
Concilia, incertum.

V. 48. ATQUE ECCUM VIDEO: ECCUM quasi ECCE EUM: veteres dixerunt: *eccum*, *eccuius*, *ellum*, quod apertius significat *ecce illum* et obscurius *ellum.*

ACTUS TERTI SCAENA QUARTA.

DAVOS. SIMO. CHREMES.

DA. Ad te ibam. SI. Quídnamst?
DA. Cur úxor non adcérsitur? iam advesperáscit. SI. Audin tu íllum?
Ego dúdum non nil véritus sum, Dave, ábs te, ne fa-cerés idem,
Quod vólgus servorúm solet, dolís ut me delúderes,

V. 2. *Cur úxor non adcérsitur? iam advésperascit. S. aúdin?*
V. 3. *abs te, Dáve.*

V. 1. AD TE IBAM. QUIDNAM ID EST, CUR UXOR: Davus ut recte scribatur, *Davos* scribendum est, quia nulla littera vocalis geminata unam facit syllabam. Sed quia ambiguitas vitanda est nominativi singularis et accusativi pluralis necessario pro hac regula digamma utimur: *DaFus*, *serFus*, *Fulgus*, *corFus*. ℐ. AD TE IBAM. QUIDNAM: Locus est, in quo iam ad discrimen mali producta comoedia in meliorem partem iam incipit inclinare.

V. 3. EGO DUDUM NON NIHIL VERITUS SUM: Semper gravis inceptio orationis, quae exordium sumit a pronomine *ego*, ut:

Ego te quae plurima fando.

et: *Ego postquam te emi a parvulo.* ℐ. EGO DUDUM VERITUS SUM, DAVE, ABS TE, NE FACERES: Adverbia temporis aut certa sunt, ut *hodie*, *cras*, aut incerta, ut *dudum*, *nuper*. Itaque incertis certum additur tempus, ut: *iam dudum*, *nunc nuper*. ℐ. NON NIHIL VERITUS SUM, DAVE, ABS TE: Breviter pro *veritus sum*, *ne quid abs te fieret*, sicut supra: *Hei metui a Chryside.* Et Cicero: *Quae precatus sum a diis immortalibus*, pro eo, quod est: *Quae a diis petii precatus eos.*

V. 10. *Ut Virgilius Aen.* lib. IV. v. 383.
V. 11. *Et supra* Act. I. sc. 1. v. 8.
V. 16. *Cicero Pro L. Murena* Cap. 1. §. 1.
V. 17. *Supra* Act. 1. sc. 1. v. 79.

Proptérea quod amat filius. DA. Egon ístuc facerem? SI. Crédidi:
Idque ádeo metuens vós celavi, quód nunc dicam. DA. Quíd? SI. Scies:
Nam própemodum habeo tibi iám fidem. DA. Tandém cognosti, quí siem?
SI. Non fúerant nuptiaé futurae. DA. Quíd? non? SI. Set ea grátia
Simulávi, vos ut pértemptarem. DA. Quíd ais? SI. Sic res ést. DA. Vide,
Numquam ístuc quivi ego íntellegere. Váh consilium cállidum.
SI. Hoc aúdi. Ut hinc te introíre iussi, oppórtune hic fit mi óbviam. DA. Hem,
Numnám perimus? SI. Nárro huic, quae tu dúdum narrastí mihi.
DA. Quidnam aúdio? SI. Gnatam út det oro víxque id exoro. DA. Óccidi.
SI. Hem quíd dixti? DA. Optume, ínquam, factum. SI. Núnc per hunc nullást mora.

V. 7. *habeo iám.*
V. 10. *ego quivi.*
V. 11. *Numnám periimus?*
V. 13. 14. *Quidnam aúdiam? S. Gnatam, út det oro, víxque id exoro. D. Occidi. S. hem,*
Quid díxisti? D. Optume ínquam factum. S. Núnc per hunc nullást mora.

V. 5. PROPTEREA QUOD AMAT FILIUS: Totum cum extenuatione protulit, tamquam qui satis factum voluerit Davo ob comprobatam fidem eius.

V. 7. NAM PROPEMODUM HABEO IAM: Ridicula dilatio eius rei, quae iam dudum nota est audituro. NAM PROPE MODUM: Id est, admodum, quandoque etiam significat, iam hoc est, cuius accusativus est a *modus*.

V. 8. SED EA GRATIA SIMULAVI: GRATIA pro *causa* posuit nove.

V. 9. SIC RES EST: Quod Graeci dicunt: *οὕτως ἔχει.*

V. 12. NUMNAM PERIMUS: Nam *παρέλκεται,* ut in *quisnam.*

V. 13. QUIDNAM AUDIO?: Legitur et AUDIAM. Menander enim sic ait: *Τί δή ποτ' ἀκούσω;* ℐ. OCCIDI. HEM QUID DIXTI? OPTIME: Bene usus est *παρομοίῳ.* OCCIDI et OPTIME dixit, ut similitudine falleret audientem.

V. 14. NUNC PER HUNC: Chremetem scilicet.

CH. Domúm modo ibo: ut ádparentur, dícam: atque huc renúntio.
SI. Nunc te óro, Dave, quóniam solus mi éffecisti has núptias.
DA. Ego véro solus. SI. Córrigere mi gnátum porro enítere.
DA. Faciam hércle seduló. SI. Potes nunc, dum ánimus inritátus est.
DA. Quiéscas. SI. Age igitúr, ubi nunc est ípsus? DA. Mirum ní domi est.
SI. Ibo ád eum: atque eadem haec, quaé tibi dixi, dícam itidem illi. DA. Núllus sum.

V. 15. *ut ápparentur.*
V. 20. *atque eadem haec tíbi quae dixi.*

V. 15. IBO: ATQUE HAC RENUNTIO: Varie IBO et RENUNTIO.

V. 16. NUNC TE ORO, DAVE: TE, per quem stat summa negoti. Et modo magis vere rogat, quam tunc, cum ait: *Dehinc postulo sive aequum est te oro, Dave.* Ibi enim iracundia latet, cum dicit: *sive aequum est.* §. QUONIAM SOLUS MIHI EFFECISTI: Non fecisti. Est enim EFFICERE perficere faciendo. Et bene HAS, quarum causa laboro.

V. 17. EGO VERO SOLUS: *Διάνοια.* Et haec ad increpationem dicit, non ad confirmationem. §. SOLUS: Id est, cui non assentiebat Pamphilus. §. PORRO ENITERE: PORRO in futurum, deinceps. Futuri temporis adverbium vel adhortantis, ut: *Porro Quirites.* §. ENITERE: Labora, quasi difficile sit et conatu opus.

V. 18. FACIAM HERCLE SEDULO: Productiones sunt comici stili ad fucum orationis positae. §. POTES NUNC, DUM: A possibili argumentum. §. DUM ANIMUS IRRITATUS: Quia dixerat: *Irae sunt inter Glycerium et gnatum.* §. IRRITATUS EST: Commotus, ira provocatus, ut in Phormione. Ducitur autem verbum a canibus, qui restrictis dentibus hanc litteram *R* imitantur.

V. 19. QUIESCAS: Id est conquiesce, imperativi modi ne iniuriosum videretur. §. AGE IGITUR: AGE, dic, ut est: *egi atque oravi tecum,* aut adverbium est hortandi. §. QUIESCAS: Pro *quiesce*, aut deest *volo* aut *facito.* MIRUM NI DOMI EST: Existimationem intulit incertum fingens. Et est compositum, quasi miror. §. MIRUM NI DOMI EST: Compositum est quasi: *Hoc est mirum, ni domi est.* Caute servus callidum interrogationem senis paratus excepit: memor simulatae discordiae cum amica fingit, non se alibi eum esse suspicari, quam domi.

V. 20. DICAM EADEM ILLI: In aliis ITIDEM scriptum est, quod si est, pro *idem* accipiamus. An ergo IDEM pro ITEM?

Quid caússae est, quin hinc ín pistrinum récta proficiscár via?
Nihil ést preci locí relictum: iám perturbavi ómnia:
Herúm fefelli: in núptias coniéci herilem fílium:
Feci hódie, ut fierent, ínsperante hoc átque invito Pámphilo.
Hem astútias: quod sí quiessem, níhil evenissét mali.
Set éccum video ipsum: óccidi.
Utinám mihi esset áliquid hic, quo mé nunc praecipitém darem.

ℐ. NULLUS SUM: Plus est n u l l u m esse quam p e r i i s s e: nam qui perit, vel corpus habet reliquum, qui vero nullus est, ita non est, ac si natus non sit.

V. 21. QUID CAUSAE EST QUIN HINC IN PISTRINUM RECTA PROFICISCAR VIA: Bene RECTA, ut corporis impulsionem lucrifaciam: aut RECTA, ut non eam ad precatorem aut ad Pamphilum. Bene PROFICISCAR: p r o f i c i s c i enim in rem aegram ac difficilem dicimus. Et RECTA VIA, p l a n a non dixit tantum. ℐ. QUIN HINC: Id est, ex hoc loco.

V. 22. NIHIL EST PRECI LOCI RELICTUM: Subiungit ergo causas, cur proficiscatur in pistrinum. ℐ. NIHIL EST PRECI: Quod praedixit senex. ℐ. IAM PERTURBAVI OMNIA: Allocutio, in qua quid metuat, quid velit manifestum est.

V. 23 HERUM FEFELLI: Haec enumeratio causarum est, qua mirifice exaggeravit errores suos. ℐ. IN NUPTIAS PAMPHILUM CONIECI: Nec immisi, sed CONIECI, quod impetum et iniuriam significat. ℐ. HERILEM FILIUM: *Τὸν τρόφιμον.*

V. 24. FECI HODIE UT FIERENT: Nec solum FECI, verum etiam addidit: HODIE, tempus, ne diecula quidem eius sit, quod fecerat, mali. ℐ. INSPERANTE HOC ATQUE INVITO: INSPERANTE et INVITO duplex offensio.

V. 25. HEM: ASTUTIAS: Bona *εἰρωνεία.* Pluraliter dixit *astutias,* quasi is, qui abundet a s t u s t i i s, ut ei una non sufficeret.

V. 27. UTINAM MIHI ESSET ALIQUID HIC, QUO NUNC ME PRAECIPITEM DAREM: Non dixit g l a d i u m aut l a q u e u m, ne esset tragicum. Ergo expressit bene dicens: p r a e c i p i t e m d a r e m.

ACTUS TERTI SCAENA QUINTA.

PAMPHILUS. DAVOS.

PA. Úbi illic est scelus, quí me perdidit? DA. Périi. PA. Atque hoc confíteor iure
Mi óbtigisse, quándoquidem tam inérs, tam nulli cónsili sum.
Sérvon fortunás meas me cónmisisse fútili?

V. 1. *Úbi illic est? scelús, qui me hodie. périi. atque hoc confíteor iure.*

V. 1. Ubi illic est scelus, qui me perdidit?: Haec scaena cuius perturbationis esse debeat, etiam supra poeta praestruxit, cum ad consentiendum Davi consilio tardum Pamphilum faceret. ℐ. Ubi illic est scelus: Accusatio. ℐ. Ubi illic scelus: Nimium terribile est saevire ante quam videas eum, contra quem irasceris. ℐ. Ubi illic scelus, qui me: Ad intellectum, non ad verba redegit, et est figura σύλληψις per genera. Virgilius:

Pars in frusta secant.

Sed hic figura est per numeros: nam quia scelus scelestus intelligitur, modo qui subiungit, non quod.

V. 2. Tam iners: Sine arte, id est, sine ἀρετῇ. ℐ. Tam nulli consilii: Una pars orationis est nulliconsilii: nos *nullius* et *solius:* recte autem veteres *nullo nulli, solo soli* declinabant.

V. 3. Me commisisse: Non commendasse, sed commisisse. Committimus enim, quae cum magno periculo volumus esse servata. ℐ. Futili: Levi: nam a vase, quod futile, dicitur futilis, quod non deponit nisi minister sacrorum, quod quidem vas est acuto fundo et patulo ore. Instabili significat futili, ut Virgilius:

Consiliis habitus non futilis auctor.

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 216.
V. 20. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 339.

Ergó pretium ob stultítiam fero: set inúltum id numquam aúferet.

DA. Posthác incolumem sát scio fore me, núnc si devito hóc malum.

PA. Nam quíd ego nunc dicám patri? negábon velle mé, modo

Qui súm pollicitus dúcere? qua fidúcia id facere aúdeam?

V. 4. *Ego prétium ob stultitiám fero: sed inúltum id numquam a me aúferet.*
V. 5. *núnc si hoc devitó malum.*

V. 4. Ergo pretium: Id est praemium. Praemium vero generaliter pro bono aut malefacto redditur, sed praemium et pretium ita discernuntur. Nam pretium pro stultitia est poena, praemium pro virtute et sapientia honor est et lucrum. ℐ. Pretium ob stultitiam: Sic Plautus locutus est: Pretium ob asinos, pro asinorum pretium. Virgilius:

Rem magnam pretiumque morae fore.

Et alibi:

Illam Tydides alio pro talibus ausis
Affecit pretio.

Et est figura ἔλλειψις, ut apud Virgilium:

Invidisse deos patriis ut redditus oris.

V. 5. Posthac incolumem sat scio me fore: Sic dicere solemus in magno periculo positi, numquam periclitaturos, si illud periculum potuerimus evadere. ℐ. Posthac: Audacter se incolumem in futurum promittit fore, cum vita hominis tam variis multisque sit periculis conferta. Sed hoc sic inquit Davus: Periculum si hoc evasero, scio me non postea periclitaturum. Menander sic: *ἂν Θεὸς ΦΕΥΓΕΙ ΟΥΚ ΑΝ ΑΠΟΛΥΜΠΠΕ*, et est sensus: Tam difficile est hinc evadere, ut qui hinc evaserit, videatur immortalis futurus.

V. 6. Nam quid ego nunc dicam patri?: Bene patri, non Simoni, ut de auctoritate huius nominis summus terror exsurgat. ℐ. Modo pollicitus sum: Modo mire: etenim maiorem vim habent recentiora promissa. ℐ. Modo pollicitus sum: Oratorie melius pollicitus sum dixit, quam si promisi diceret.

V. 7. Qua fiducia id facere audeam?: Se percutiendo qua fiducia ad personam suam rettulit, quia fiducia modo impudentiam significat.

V. 5. *Plautus in Argumento Asinariae.*
V. 7. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 232.
V. 9. *Alibi Idem Aen.* lib. XII. v. 351.
V. 12. *Apud Virgilium Aen.* lib. XI. v. 269.

Nec quíd me nunc faciám, scio. DA. Nec quídem me, atque id ago sédulo.
Dicam áliquid me inventúrum, ut huic malo áliquam producám moram.
PA. Ohe. DA. Vísus sum. PA. Ehodum, bóne vir, quid ais? vidén me consiliís tuis
Miserum ínpeditum esse? DA. Át iam expediam. PA. Expédies? DA. Certe, Pámphile.
PA. Nempe út modo. DA. Immo mélius spero. PA. Oh, tíbi ego ut credam, fúrcifer?
Tu rem ínpeditam et pérditam restítuas? hem quo fretús siem,

V. 8. *Nec, quíd me nunc faciám, scio. D. nec quíd me, atque id ego sédulo.*
V. 10. *PA. Oh. D. vísus sum. P. Ehodum bóne vir, quid agis? víden me consiliís tuis.*
V. 13. *hem quo frétus sim.*

V. 8. NEC QUID ME NUNC FACIAM: Ablativus casus *me.* Sed nos: *quid faciam*, veteres autem *me* addebant, et nota FACIAM cum ablativo casu. ATQUE ID AGO SEDULO: Hoc quaero, id est, ut inveniam quid faciam.

V. 9. ALIQUAM PRODUCAM MORAM: PRODUCTEM legitur et PRODUCAM: significat autem differam, protendam, prolatem.

V. 10 EHODUM, BONE VIR, QUID AIS?: Gravis interrogatio et mirantis cum iracundia. Et hoc εἰρωνείᾳ prosequitur, cum omne genus contumeliae leve in eum dicimus, in quem ferimur iracundia. *J.* VIDEN ME TUIS CONSILIIS: Hoc est, num quid negare potes?

V. 11. IMPEDITUM ESSE: Impeditus proprie est, qui ita pedes habet illigatos, ut progredi non possit. Sed hic ad negotium rettulit. *J.* AT IAM EXPEDIAM: Ille non defendit, sed emendaturum promittit, et bene ad IMPEDITUM EXPEDIAM rettulit. Duo promisit simul et tempus cum celeritate et effectum.

V. 12. IMMO MELIUS, SPERO: Bene MELIUS comparativo usus, quasi hoc bonum sit, illud melius. *J.* EGO HOC TIBI CREDAM, FURCIFER?: Furciferi dicebantur, qui ob leve delictum cogebantur a dominis ignominiae magis quam supplicii causa circa vicinos furcam in collo ferre, subligatis ad eam manibus, et praedicare peccatum suum, simulque monere ceteros, ne quid simile admittant. Itaque et Cicero de servo: *Quid inde? furcifer quo progreditur?*

V. 13. TU REM IMPEDITAM ET PERDITAM: Multum progressus

V. 23. *Cicero Pro rege Deiotaro* Cap. 9. §. 26.

Qui me hódie ex tranquillíssuma re cóniecisti in núptias.
Án non dixi hoc ésse futurum? DA. Díxti. PA. Quid meritú's? DA. Crucem.
Sét sine paullulum ád me redeam: iam áliquid dispiciam. PA. Heí mihi,
Cúm non habeo spátium, ut de te súmam supplicium, út volo:
Námque hoc tempus praécavere míhi me, haud te ulciscí sinit.

V. 15. *Ánnon dixi esse hóc futurum?*
V. 18. *haut te ulciscí, monet.*

est IMPEDITAM dicere, modo PERDITAM dixit. Sensus hic est: Integram perdidisti et perditam restituas? ℐ. TU: Hoc est, qui integram expeditamque turbasti. ℐ. HEM QUO FRETUS SIEM: Est memor se ante dixisse: *Davum video, cuius consilio fretus sum.* V. 15. AN NON DIXI HOC FUTURUM?: *Ut ab illa excludar, hac concludar.* Et *vide quo me inducas.* ℐ. QUID MERITUS? CRUCEM: Plena satisfactio est confessio peccati sine recusatione poenarum. Nam mitiores eos reddimus, quibus ultro operae pretium pro delictis nostris offerimus. Virgilius:

Equidem merui, nec deprecor, inquit.

V. 16. SED SINE PAULULUM AD ME UT REDEAM: Ad se redire dicitur, qui animum recipit et sedem mentis. Virgilius:

Victus ad se redit.

Hoc de corpore dixit. Ad se autem redit, qui amens esse desistit. ℐ. IAM ALIQUID DISPICIAM: Dispicere est disquirere consilium: despicere deorsum aspicere.

V. 17. NON HABEO SPATIUM, UT DE TE: Οἰκονομία.

V. 18. NAMQUE HOC TEMPUS PRAECAVERE: Sic Virgilius:

Sed motos praestat componere fluctus.

Et est σύλληψις. Illud enim cogit, hoc sinit.

V. 4. *Davum supra* Act. II. sc. 1. v. 36.
V. 5. *Ut ab illa supra* Act. II. sc. 3. v. 12.
V. 10. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 931.
V. 13. *Virgilius Georg.* lib. IV. v. 443.
V. 19. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 135.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

CHARINUS. PAMPHILUS. DAVOS.

CH. **H**óccine est crédibile aút memorábile,
Tánta vecórdia innáta cuiquam út siet,
Út malis gaúdeant átque ex incómmodis
Álteriús sua ut cónparent cómmoda? Ah,

V. 1. *Hóccine crédibile.*

V. 1. HOCCINE EST CREDIBILE AUT MEMORABILE: Elegans perturbatio, in qua inter se Simo, Pamphilus, Davus, Charinus, Byrrhia, Chremes omnes omnibus redduntur offensi. ℐ. HOCCINE EST CREDIBILE: Et incredibile est, inquit, et nefandum. E contrario enim ab interrogatione quadam incipiunt, qui nimis irascuntur, ut et illud: *Hoccine humanum factum aut.* Et totum hoc in pronuntiatione est. Hoc enim genus interrogationis vim negandi exprimit. ℐ. HOCCINE EST CREDIBILE: A generalitate incipit, ut Cicero: *Quam facile serpat iniuria et peccandi consuetudo, quam non facile reprimatur, videte, iudices.*

V. 2. TANTA VECORDIA, INNATA CUIQUAM UT SIET: Singulari et plurali numero respondetur.

V. 3. UT MALIS GAUDEANT: Cum dixisset CUIQUAM, intulit numerum pluralem, ut alibi:

Si quisquam est, qui placere se studeat bonis
Quam plurimis et minime multos laedere,
In his poeta hic nomen profitetur suum.

ℐ. UT MALIS GAUDEANT: Legitur et GAUDEAT ut COMPARET. ℐ. ATQUE EX INCOMMODIS ALTERIUS: Hic *gaudeat* subauditur.

V. 4. SUA UT COMPARET: Hoc est acquirat vel aestimet.

*V. 3. ATQUE EX INCOMMODIS ALTERIUS SUA COMPARENT COMMODA: Hoc est, non intelligit commoda sua, nisi ex alterius incommodis ea aestimaverit.

V. 6. *Illud supra* Act. I. sc. 5. v. 1.
V. 9. *Cicero in C. Verrem* lib. II. Cap. 22. §. 53.
V. 15. *Alibi Prolog. Eunuch.* v. 1 sqq.

Ídne est verum? ímmo id est génus hominum péssumum, in
Dénegandó modo quís pudor paúllulum adest:
Póst ubi témpus promíssa iam pérfici,
Túm coactí necessário se áperiunt:
Ét timent, ét tamen rés premit dénegare.
Íbi tum eorum ínpudentíssuma orátio est.
Quís tu es? quís mihi es?
Cúr meam tibi?

V. 11—16. *Quís tu homo es? quís mihi es? cúr ego meám tibi? heus,*
Próxumus súm egomet mi. áttamen ubí fides
Sí roges, níl pudent híc, ubi opust: íllic ubi
Níl opust, ibí verentur.

V. 5. Idne est verum: immo id est: Alii sic: Verum est, hoc genus hominum se probavit esse, cum malus sit. Et sic contra hoc: immo non hominem, sed pessimum hominem se probavit. ℐ. Verum: immo id est: Parum accusaverat dicens: Idne est verum hominum genus, et ideo addidit: Id est pessimum hominum genus: ut hoc facere non hominis modo sit, sed pessimi hominis.

V. 6. In denegando modo: Modo pro tantummodo. ℐ. Quis pudor paululum adest: Adest pudor, ne denegent: non adest, ut et praestent.

V. 7. Post ubi tempus: Deest *est*, ut sit: *tempus est.*

V. 8. Tunc coacti necessario se aperiunt: Mire autem necessario, quia natura sunt tales: necessitas in natura est constituta. ℐ. Aperiunt: Mire aperiunt, quoniam tunc, cum promittebant, mali erant, sed latebat malitia in pectoris altitudine.

V. 9. Et timent et tamen: Bis numero subauditur *denegare*, et melius timent, quam si diceret: *pudet eos:* nam timor est malorum, pudor tantum bonorum. ℐ. Res: Malitia scilicet, tamquam mali sint ad rem, quam praestare non possunt.

V. 11. Quis mihi es? quis tu es?: Quis tu es ad dignitatem refertur: quis mihi es, ad necessitatem, id est, frater aut cognatus. Et haec verba mollia sunt dictu, sed animo aspera. Cur meam tibi?: Ἔλλειψις.

V. 12. Heus, proximus: Heus significatio est modo nominis, ad intentionem considerationemque revocandi. ℐ. Proximus sum egomet mihi: Id est, carior mihimet sum, quam alieni. ℐ. Proximus: Carus, benevolus. Et hoc est, quod ait supra:

Quo aequior sum Pamphilo,
Si se illam in somnis, quam illum amplecti maluit.

V. 28. *Supra* Act. II. sc. 5. v. 18 sq.

Heus próxumus sum egomét mihi.
Áttamen, ubí fides, sí roges, níl pudet:
Híc ubi opus est, nón verentur:
Illíc, ubi nil opus ést, ibi veréntur.
Sét quid agam? adeamne ád eum et cum eo iniúriam hanc expóstulem?
Íngeram mala múlta? Atque aliquis dícat: Nil promóveris.

Inde proximi et propinqui dicuntur, qui nobis cari esse debent.

V. 13. NIHIL PUDET: Pudor est malefacti, verecundia recti et honesti. Ergo mire posuit. J. SI ROGES: Abundat SI ROGES, sed ἠθικῶς, id est populariter, additum est. J. HIC UBI OPUS EST: Hic, ubi promiserunt.

V. 14. ILLIC UBI NIHIL: Nota et ILLIC et IBI aptum esse irascenti repetitionis genus. J. HIC UBI OPUS EST: Salvo pudore. J. ILLIC: Legitur et ILLI. J. UBI NIHIL OPUS EST: Ubi nondum promiserunt. J. IBI VERENTUR: Quod ait supra: *In denegando modo quis pudor paululum adest.*

V. 15. SED QUID AGO: ADEONE AD EUM?: Hic locus deliberationis est, an adeat ad Pamphilum. Unum abundat, et moraliter verba Charini sunt posita. J. ET CUM EO INIURIAM: Pro *de iniuria.* J. EXPOSTULEM: Expostulatio est adversus eum, quem incusamus. Nam expostulare est querelam apud eum ipsum deponere de eo ipso, qui fecit iniuriam: postulare autem querelam dicere de altero apud alterum.

V. 16. INGERAM MALA MULTA: Quasi tela, ita se dicit ingesturum mala. J. ATQUE ALIQUIS DICAT: NIHIL PROMOVERIS: Hoc dicit: Et si exsistat aliquis, qui mihi dicat: *Quid profeceris,* respondebo: *Multum.*

V. 17. MULTUM: Non subiunxit, quo modo multum, sed illud faciam. Transitum fecit dicendo: *Molestus certe ei.* Et MULTUM: Subauditur *promovero.* Nam MOLESTUS CERTE EI FUERO, hoc est, si nihil aliud promovero, certe vel molestus fuero. J. ATQUE ANIMO MOREM GESSERO: Erit fructus iracundiae ex vindicta. Et per iracundiam atque perturbationem non invenit, quid sit multum, aliud ergo invenit: MOLESTUS CERTE EI FUERO.

V. 18. CHARINE ET ME ET TE: Mire et artificiose fecit Pamphilum priorem alloqui ad perfringendam iracundiam Charini: alioquin si prior vociferari potuisset, tragica exclamatione usus fuisset. J. IMPRUDENS: Defensio ab imprudentia: etenim nisi bonae esset conscientiae, numquam diceret: TE PERDIDI, purgaturus.

Múltum: molestus cérte ei fuero atque ánimo morem géssero.
PA. Charíne, et me et te inprúdens, nisi quid dí respiciunt, pérdidi.
CH. Ítane inprudens? tándem inventast caússa. Solvistí fidem.
PA. Quíd tandem? CH. Etiam núnc me ducere ístis dictis póstulas?
PA. Quíd istuc est? CH. Postquám me amare díxi, conplacitást tibi.
Heú me miserum, quí tuum animum ex ánimo spectaví meo.
PA. Fálsus es. CH. Nonne tibí satis esse hoc vísum solidumst gaúdium,
Nísi me lactassés amantem et fálsa spe prodúceres.

V. 19. *Níl? molestus cérte ei fuero.*
V. 20. *PA. Quíd ita tandem? C. etiám me dictis dúcere istis póstulas?*
V. 25. *PA. Fálsus es. C. non sátis tibi esse hoc sólidum visumst gaúdium.*

V. 19. ITANE IMPRUDENS?: IMPRUDENS distingue, et attende hoc illum repetere, quod indignatur magis, quasi audierit: IMPRUDENS, et non audierit reliqua.

V. 22. QUI TUUM ANIMUM: Legitur et CUM.

*V. 19. ITANE IMPRUDENS: Quia articulus omnis defensionis per concessivam qualitatem hoc dicto est constitutus, iccirco hoc ipsum Charinus per infirmationem repetit, hoc cupiens eripere a Pamphilo, quo ille maxime nititur.

V. 23. FALSUS ES: Modo participium est, id est f a l l e r i s, si Pamphilus dicit, si vero coniungitur, pro f a l l a x accipitur. *J*. HOC SOLIDUM EST VISUM: SOLIDUM, plenum, idoneum, integrum.

V. 24. NISI ME LACTASSES: Pro duxisses, oblectasses, induxisses: quae significatio frustrationem ostendit. LACTARE est inducere in aliquam voluptatem, a l a c t a n d o, unde et o b l e c t a r e dicitur.

V. 25. HABEAS: Permissio animi irati. *J*. HABEAM?: Ut supra: *Aut si tibi hae nuptiae sunt cordi. Cordi?*

V. 26. QUANTASQUE HIC MIHI SUIS CONSILIIS: Dixit ironia, ut supra: *Cuius consilio fretus sum.* Et cum VERSER protulerit, CONFICIAT debuit inferre. Est ergo ἀνακόλουθον, ut est illud:

Principio amicó filium restitueris,
Tibi generum firmum et filiae invenies virum.

V. 21. *U t e s t i l l u d supra* Act. III. sc. 3. v. 38 sq.

Hábeas. PA. Habeam? Ah néscis, quantis ín malis versér miser,
Quantásque hic suis consíliis mihi confécit sollicitúdines
Meus cárnufex. CH. Quid istúc tam mirumst, dé te si exemplúm capit?
PA. Haud ístuc dicas, sí cognoris vél me vel amorém meum.
CH. Scio: cúm patre altercásti dudum: et ís nunc proptereá tibi
Suscénset, nec te quívit hodie cógere, illam ut dúceres.

V. 30. *tam mirum, dé te.*

G. CONFECIT: Legitur et CONFLAVIT. *G.* SOLLICITUDINES: Perturbationes.

V. 27. MEUS CARNIFEX: Id est, in me carnifex, qui me torserit, ut alibi: *Deo irato meo*, hoc est, in me irato deo. *G.* DE TE SI EXEMPLUM CAPIT: Utrum si te imitatur, an si de te exigit poenas, ut alibi ipse: *Uterque exempla in te edent.* Sed melius te imitatur accipimus.

V. 28. HAUD ISTUD DICAS, SI COGNORIS: Nosti enim, sed si cognoris, non ita dicas.

V. 29. CUM PATRE ALTERCASTI: Ab iis, quae facta sunt ad ea, quae facta non sunt. *G.* CUM PATRE ALTERCASTI: Legitur et ALTERCATUS ES. Non enim ALTERCO dicimus.

V. 30. NEC TE QUIVIT HODIE COGERE: Argumentum attulit ex iis, quae non sunt facta, cum fieri debuerint.

V. 31. IMMO ETIAM: Praeterea et amplius. *G.* IMMO ETIAM: Deest *audi.* *G.* QUO TU MINUS SCIS: QUO, id est, quod. Et deest *audi* vel *accipe*, ut sit: *quod* vel *quoniam minus scis*, vel QUO, ex quo, qua re. Aut certe erit sensus cum huiusce modi tamen subauditione: *Immo etiam*, *quo tu minus scis aerumnas meas*, *eo magis audi*, aut: *Immo etiam hae nuptiae non apparabantur mihi, quo ipso minus tu scis aerumnas meas*, id est, falsae nuptiae erant: quae res te fallit magis irascique mihi cogit, immerito.

V. 32. HAE NUPTIAE: Legitur et: HAEC NUPTIAE. Sic enim veteres dixerunt. *G.* NON APPARABANTUR: Apparari cum dativo casu semper cladem et perniciem significat, ut Virgilius: *Mihi sacra parari.*

V. 4. *Alibi in Phormione* Act. I. sc. 2. v. 24.
V. 6. *Alibi in Eunucho* Act. V. sc. 6. v. 21.
V. 27. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 132.

PA. Immo étiam, quo tu mínus scis aerumnás meas,
Hae núptiae non ádparabantúr mihi,
Nec póstulabat núnc quisquam uxorém dare.
CH. Scio: tú coactus tuá voluntate és. PA. Mane,
Nondúm scis. CH. Scio equidem íllam ducturum ésse te.
PA. Cur me énicas? hoc aúdi. Numquam déstitit
Instáre, ut dicerem me ésse ducturúm patri,
Suadére, orare, usque ádeo donec pérpulit.
CH. Quis homo ístuc? PA. Davos. CH. Davos? PA. Ín-
terturbat ómnia.
CH. Quamóbrem? PA. Nescio, nísi mihi deós satis

V. 35. *Haec núptiae.*
V. 38. *Nondum étiam scis. C. scio équidem ducturum ésse te.*
V. 40. *me ducturúm patri.*
V. 42—44. *CH. Quis homo ístuc? P. Davos. C. Dávos? quamobrem? P. néscio:*
Nisi míhi deos fuisse irátos, qui auscultáverim.

V. 34. COACTUS TUA VOLUNTATE ES: Haec accusatio. Ille enim excusat per imprudentiam, hic arguit voluntatem. Hoc ergo dixit: Eo gravius, quod nullo cogente peccasti.

V. 36. CUR ME ENECAS?: Crucias.

V. 37. INSTARE UT DICEREM, ME ESSE DUCTURUM PATRI, SUADERE, ORARE: Quia dixit: INSTARE, SUADERE, ORARE, non plus dicere posset: qua[illegible]o nihil potest esse.

V. 39. DAVUS? INTERTURBAT OMNIA: Davus cum admiratione pronuntiat. ℐ. DAVUS? INTERTURBAT OMNIA: Deerat ut et hic DAVUS diceret, sed plus intulit: INTERTURBAT. Et INTER modo nominis non exigit additamentum. Est enim adauctiva particula. Et INTER modo non mediocriter significat, ut *interfectus*, *interceptus*, vel INTER modo pro post, ut:

Hunc inter fluvio Tiberinus amoeno
Vorticibus rapidis et multa flavus arena
In mare prorumpit.

V. 40. NESCIO: Quia irascitur Davo, dixit: NESCIO, alioquin scit. ℐ. NISI FUISSE MIHI DEOS IRATOS: Deest *quia*, ut sit: *nisi quia.*

V. 42. FACTUM HOC EST, DAVE: Non, quod non credat, interrogat, sed quod increpet.

V. 43. AT TIBI DII DIGNUM FACTIS DENT EXITIUM: AT principium increpationi aptum, ut Virgilius:

At tibi pro scelere.

V. 14. *Ut Virgilius Aen.* lib. VII. v. 30 sqq.
V. 24. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 535.

Sció fuisse irátos, qui auscultáverim.
CH. Factum hóc est, Dave? DA. Fáctumst. CH. Hem,
quid aís, scelus?
At tíbi di dignum fáctis exitiúm duint.
Eho, díc mihi, si omnes húnc coniectum in núptias
Inimíci vellent, quód, nisi hoc, consiliúm darent?
DA. Decéptus sum, at non défetigatús. CH. Scio.
DA. Hac nón successit, ália adgrediemúr via:
Nisi íd putas, quia prímo processít parum,
Non pósse iam ad salútem converti hóc malum.
PA. Immo étiam: nam satis crédo, si advigiláveris,

V. 45. *Factum ést hoc Dave?*
V. 47. *Inimíci vellent, quídni hoc consiliúm darent?*
V. 51. *Nisi si íd putas.*
V. 52. *Non iam ád salutem pósse convertí hoc malum.*

Et Horatius:

At o deorum quidquid in caelo regit
Terras et humanum genus.

V. 44. EHO DIC MIHI: EHO interiectio est intentionem audientis exposcens. ¶. DIC MIHI: Semper τὸ DIC MIHI imperiosum est, ut Virgilius:

Dic mihi, Damoeta, cuium pecus?

¶. SI OMNES HUNC CONIECTUM: Cum odio hoc pronuntiandum est, ideo CONIECTUM dixit.

V. 46. DECEPTUS SUM: Concessio. SCIO: *Tò* SCIO non ad deceptionem, sed ad defatigationem reddit. Ergo cum ironia sonandum.

V. 47. HAC NON SUCCESSIT: Deest: *quod conabamur*, et proprie de bono sic dicitur. ¶. ALIA AGGREDIAMUR VIA: Vel adoriamur, id est, enitamur. ADORIRI proprie dicere repente ex insidiis aliquem invadere.

V. 52. HOC TIBI PRO SERVITIO: *Μεταληπτικῶς* vel *μετωνυμικῶς* SERVITIUM pro servitute posuit, ut

Servitio enixae tulimus.

V. 53. CONARI MANIBUS ET PEDIBUS: Ad id intulit quod ait supra:

Quem ego credo manibus pedibusque obnixe omnia
Facturum.

V. 2. *Horatius Epod.* V. v. 1.
V. 7. *Virgilius Eclog.* III. v. 1.
V. 19. *Ut Virgilius Aen.* lib. III. v. 327.
V. 22. *Supra* Act. I. sc. I. v. 134 sq.

Ex únis geminas míhi cónficies núptias.
DA. Ego, Pámphile, hoc tibi pró servitio débeo,
Conári manibus pédibus, noctisque ét dies:
Capitís periclum adíre, dum prosím tibi.
Tuumst, sí quid praeter spem évenit, mi ignóscere.
Parúm succedit quód ago, at facio sédulo.
Vel melíus tute aliud réperi, me missúm face.
PA. Cupió. Restitue quem á me accepistí locum.
DA. Faciam. PA. Át iam hoc opust. DA. Hem. Sét
mane: concrepúit a Glycerio óstium.
PA. Nihil ád te. DA. Quaero. PA. Hem, núncine demum?
DA. At iam hóc tibi inventúm dabo.

V. 60. *Vel mélius tute réperi, me missúm face.*
V. 62. *Da. Faciam. P. át iam hoc opus est. D. Sét concrepuit hínc a Glycerio óstium.*
V. 63. *núncne demum.*

Et accusativo casu sine intermissione significat: *noctes et dies.* ℱ. MANIBUS ET PEDIBUS: Ὑπερβολικῶς.

V. 55. SI QUID PRAETER SPEM EVENIT: EVENIT productum magis, quia hoc perpetuum non vult Pamphilo accidere. Ergo EVENIT, non autem *evenit*, media correpta.

V. 56. PARUM SUCCEDIT, QUOD AGO: Si nostrum est officia praebere, at nostrum non est, fortunam posse praestare. Et bene SUCCEDIT, ut quod agimus successus ostendat esse fortunae. ℱ. AT FACIO SEDULO: Id est, ex animo et sine dolo.

V. 57. ME MISSUM face: Id est, noli uti opera mea.

*V. 36. PARUM SUCCEDIT, QUOD AGO: Haec est utilis sententia pro sapiente contra fortunam.

V. 58. RESTITUE IN QUEM ME ACCEPISTI LOCUM: Sensus hic est: Omnia mihi integra et salva redde, qualia tibi tradidi consulturo, vel cum nihil promisissem patri.

V. 59. HEM, SED MANE: Hoc quasi incipientis demonstrantisque aliquid novi se invenisse.

V. 60. NUNCCINE DEMUM: DEMUM pro denique. ℱ. NIHIL AD TE. QUAERO: Haec enim ad cogitantem nihil pertinere oportuit. ℱ. AT IAM HOC TIBI INVENTUM DABO: Consilium scilicet, quo in pristinum locum restituaris.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

MYSIS. PAMPHILUS. CHARINUS. DAVOS.

MY. Iam, úbi ubi erit, inventúm tibi curábo et mecum addúctum
Tuum Pámphilum: tu modo, ánime mi, nolí te maceráre.
PA. Mysís, quid est? MY. Hem Pámphile, optumé mihi te offérs. PA. Quid est?
MY. Oráre iussit, sí se ames, herá, iam ut ad sese vénias:

V. 2. *modo tu, ánime mi.*
V. 3. *PA. Mysís. M. quis ést? ehem Pámphile, opportúne te mihi óffers.*

V. 1. Iam ubiubi erit, inventum tibi curabo: In hac scaena instauratio est adhortationis Pamphili per Mysidem. Opus est enim exhortari rursus adolescentem, ne sub patris oppressione frangatur. ℐ. Iam ubiubi erit: Opportune rursus aestuante Pamphilo amicae mentio obiicitur per Mysidem, ne succumbat ad nuptias patri, quamvis promiserit patri, se ducturum coniugem: adversus quam difficultatem quia ipsius persona non sufficit, id agit, ut ad ipsam Glycerium modo adducat Pamphilum, cuius affectum excitat, non ex eo solum, quod eum puella vocat, sed etiam quod desiderat eum videre. ℐ. Ubiubi erit, inventum: Ubiubi in prima parte vim suam tenet, in posteriore productionem et est quemadmodum: *utut*, *quaqua*, *undeunde* pro *ubicunque*, *utcunque*, *quacunque*, *undecunque*. ℐ. Inventum tibi curabo et mecum adductum tuum Pamphilum: Non solum se adducturam promisit, sed et tempus addidit, et bene tibi quasi amanti.

V. 2. Tu modo, anime mi: Mollis oratio et feminea, multis implicata blandimentis. Ait enim: Tu modo, anime mi, mi pro meus.

Vidére ait te cúpere. PA. Vah, perii: hóc malum integráscit.
Sicíne me atque illam operá tua nunc míseros sollicitárier?
Nam idcírco adcersor, núptias quod mi ádparari sénsit.
CH. Quibus quídem quam facile pótuerat quiésci, si hic quiésset.
DA. Age, si híc non insanít satis sua spónte, instiga, MY. Atque édepol
Ea rés est, proptereáque nunc misera ín maerore est. PA. Mýsis,
Per omnís tibi adiuró deos, numquam eám me desertúrum,
Non, sí capiundos míhi sciam esse inimícos omnis hómines.

V. 6. *sollicitári?*
V. 11. *Per ómnis adiuró deos.*

V. 5. HOC MALUM INTEGRASCIT: Integratur quod ad integrum redditur, quod repetitur, quod instauratur. Virgilius:

Ramoque sedens miserabile carmen
Integrat.

V. 6. SOLLICITARIER: Perturbari.

*V. 5. HOC MALUM: Amor meus aut Glycerii sollicitudo, quam nescire oportuit nuptias.

V. 7. QUOD MIHI APPARARI: Apparari ad horrorem et timorem refertur, et dativo casui subiunctum cladem et perniciem significat, ut Virgilius:

Mihi sacra parari.

V. 9. AGE, SI HIC NON INSANIT SATIS: Hic excitus comprimit Charinum, ne fomenta iracundiae Pamphilo praeberet: aut si poenitet te, quantum sua sponte insanit. ℐ. SI HIC NON INSANIT: *Εἰρωνεία* est aut laus ad mitigandum Pamphilum.

V. 10. MYSIS: Asseveratio est, si a nomine eius incipias, cum quo loqueris.

*V. 9. ATQUE EDEPOL EA RES EST: Id est, nuptias apparari sensit.

V. 11. PER OMNES TIBI ADIURO DEOS: AD adauctiva particula est, ut *admirabiliter*, valde mirabiliter et *adverto*, *addo*. Et hoc superest, amissa fide, ut adiurandum sit.

V. 12. NON SI CAPIUNDOS MIHI SCIAM ESSE INIMICOS OMNES HOMINES: Mira verecundia OMNES HOMINES maluit dicere, ut in iis quoque parentes significaret, quam aperte dicere patrem,

V. 3. *Virgilius Georg.* lib. IV. v. 514.
V. 11. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 132.

Hanc mi éxpetivi: cóntigit: convéniunt mores: váleant,
Qui intér nos discidiúm volunt: hanc, nísi mors, mi adimet némo.
CH. Resipísco. PA. Non Apóllinis magis vérum atque hoc respónsum est.
Si póterit fieri, ut né pater per mé stetisse crédat,
Quo mínus hae fierent núptiae, voló. Set si id non póterit,

V. 15. *Resipísco.*

cuius metu promisit nuptias. Et est contra illud: *Sed vim ut queas ferre.* ℐ. NON SI CAPIUNDOS MIHI: Ita dixit de uno, hoc est, patre, OMNES HOMINES, ut idem alibi: *O caelum, o terra, o maria Neptuni.* Numquid et caelum Neptuni est. Non utique, sed omnia haec maria vult esse, ut Virgilius:

Omnia vel medium fiant mare.

V. 13. CONTIGIT: Quod vix evenit, contigisse dicitur. ℐ. CONVENIUNT MORES: Recte, id quod etiam matrimonium firmat, CONVENIUNT MORES. ℐ. VALEANT: Hoc est, abeant, recedant, quia et discedentibus et mortuis *vale* dicitur, ut Virgilius:

Salve aeternum mihi, maxime Palla,
Aeternumque vale.

Vel potius τῷ εὐφημισμῷ, cum male optaturus esset, considerato patre, παϱαδόξως locutus est, et non dixit, quod intenderat, *pereant*, et attende, quam moderate pluraliter dixerit, cum significaret patrem. ℐ. VALEANT: Renuntiationis et imprecationis est verbum.

V. 14. HANC NISI MORS: Etsi valeant, hanc, nisi mors, nemo adimet, haec concessio est. Hoc enim per concessionem dicitur. ℐ. HANC NISI MORS MIHI ADIMET NEMO: Perseverat, ne dicat: pater, pro: *non adimet pater.*

V. 15. RESIPISCO: Spiritum revocant sensus. ℐ. MAGIS VERUM: Aut *magis verum* aut *verius* dicimus.

V. 16. UT NE PATER: UT NE pro *non.* ℐ. UT NE PATER PER ME STETISSE: STETISSE, hoc est, esse, ut Virgilius:

desertaque montis
Stat domus.

Aliter plenum est, ut idem:

Stant et iuniperi et castaneae hirsutae.

V. 1. *Illud supra* Act. I. sc. 5. v. 42.
V. 3. *Alibi Adelph.* Act. V. sc. 3. v. 4.
V. 6. *Virgilius Eclog.* VIII. v. 58.
V. 11. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 97.
V. 26. *Virgilius Aen.* lib. VIII. v. 191.
V. 29. *Idem Eclog.* VII. v. 32.

Id fáciam, in proclivì quód est, per mé stetisse ut crédat.
Quis vídeor? CH. Miser aeque átque ego. DA. Consílium quaero. CH. Fórtis.
PA. Scio quíd conere. DA. Hoc égo tibi profécto effectum réddam.
PA. Iam hoc ópus est. DA. Quin iam habeó. CH. Quid est? DA. Huic, nón tibi habeo, ne érres.
CH. Sat hábeo. PA. Quid faciés? cedo. DA. Dies mi híc ut satis sit, véreor,

---

V. 19. *Fórti's.*
V. 20. *Si quíd conere* scripsit R. Bentleius, ut haec Charino continuarentur.

Aliter horrent, ut idem:

Stant limine primo.

et Lucilius:

Stat sentibus fundus.

§. PER ME STETISSE: Hoc est, per me factum esse, ne fierent nuptiae.

V. 19. MISER AEQUE ATQUE EGO: Bene: ATQUE EGO, quia hic amore vexatur. Et intulit παράδοξον. Nam volebat sibi dici FORTIS, quod illi tamen mox dicetur. Hic igitur aliter respondet atque interrogat Pamphilus, ideo quod videat impossibile esse, palam resistere parenti. §. CONSILIUM QUAERO: Sensus est: Scio quidem quid coneris, sed an efficere possis nescio.

V. 20. SCIO QUID CONERIS: Si Pamphili est persona, cum ironia dicitur: si Charini, simplex laudatio est. Sed si Pamphili est, hoc significat, quod supra: *Ex unis geminas mihi conficies nuptias.* Sed non esse personam Pamphili ex subiectis ostenditur.

V. 21. NON TIBI HABEO, NE ERRES: Deterret etiam nunc Charinum, ut et ipse adiuvet Davum, ne Pamphilo nubat Philumena: et eodem sensu utitur Davus adversus Charinum, quo supra: *Quasi necesse sit, si huic non dat, te illam uxorem ducere.* §. NON TIBI HABEO, NE ERRES. Vel ut etiam Charinus pro se sentiat hoc dici, vel, ut solent servi contumaciores adversum amicum domini, quia nuper a Charino accusatus est, vel quia et quod ipse dicat non habet et videt tacendum non esse.

V. 22. SAT HABEO: Quod dilatio facta est. §. UT SIT SATIS: Ut pro *ne non.*

V. 2. *Idem Aen.* lib. VI. v. 300.
V. 15. *Supra* Act. IV. sc. 1. v. 51.
V. 20. *Supra* Act. II. sc. 2. v. 35.

Ad agéndum: ne vacuum ésse me nunc ád narrandum crédas.
Proinde hínc vos amolímini: nam mi ínpedimento éstis.
PA. Ego hanc vísam. DA. Quid tu? quo hínc te agis?
CH. Verúm vis dicam? DA. Immo étiam
Narrátionis íncipit mi inítium. CH. Quid me fíet?

V. 23. NE VACUUM ESSE ME: NE pro *nedum* aut adverbium est prohibentis, ut sit: *ne non.* Salustius secundo libro: *Ne illa tauro paria sint*, pro *nedum.*

V. 24. PROINDE VOS HINC AMOLIMINI: Amoliri dicuntur ea, quae cum magna difficultate et molimine summoventur et tolluntur e medio. Sic dixit quasi odioso et molesto. Discedere dicitur, qui facile abit e medio, amoliri, qui vix recedit. ℐ. PROINDE VOS HINC AMOLIMINI: Molestum impedimentum ex rei magnitudine iacentis in medio et ideo impedientibus se dixit: AMOLIMINI HINC, non: *Abite.* ℐ. PROINDE VOS HINC AMOLIMINI: Spe iniecta iam etiam imperat dominis servus callidus. ℐ. NAM MIHI IMPEDIMENTO: Utrum hoc verum dicit an fingit, qui adhuc consilium non invenit, quod narrare possit.

V. 25. EGO HANC VISAM: Glycerium scilicet, et cum miseratione puellae HANC. ℐ. QUID TU? QUO TE HINC AGIS?: Ut tarditatem discedentis ostendat: agere se enim et tardi et tristes dicuntur. Sic Virgilius:

Amissis remis atque ordine debilis uno
Irrisam sine honore ratem Sergestus agebat.

Idem alibi:

Ecce gubernator sese Palinurus agebat.

ℐ. QUID TU? HINC QUO TE AGIS?: Admonitio discedentis, ut solet. Nam a quo discedere desideramus, admonemus eum, quo vadat vel quo eat. Id facere per interrogationem admonet Davus Charinum, ut ipse abscedat Charinus, qui nunc ultimus remanet. ℐ. VERUM VIS DICAM?: Pro initio sedulae narrationis hoc sumimus. Ac sic respondet Charinus, tamquam qui intelligat non dici sibi velle Davum, quo eat, sed id agere, ut abscedat.

V. 26. NARRATIONIS MIHI INCIPIT INITIUM: NARRATIONIS, scilicet quo eat, quia VERUM VIS DICAM, velut prooemium narrationis est. ℐ. QUID DE ME FIET?: Quid igitur, inquit, quid de me fiet. Ab eo hoc . . . . quasi a iocante pronuntiandum est. nam sic illi IMPUDENS respondet. ℐ. QUID DE ME FIET:: De Philumena ducenda.

V. 18. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 271.
V. 21. *Idem Aen.* lib. VI. v. 337.

DA. Eho tu ínpudens, non sátis habes, quod tíbi dieculam áddo,
Quantum húic promoveo núptias? CH. Dave, át tamen. DA. Quid érgo?
CH. Ut dúcam. DA. Ridiculum. CH. Húc face ad me ut vénias, si quid póteris.
DA. Quid véniam? nil habeo. CH. Át tamen si quíd — DA. Age, veniam. CH. Sí quid,
Domi éro. DA. Tu, Mysis, dum éxeo, parúmper opperíre hic.
MY. Quaprópter? DA. Ita factó opus est. MY. Matúra. DA. Iam, ínquam, hic ádero.

V. 29. *ad me vénias.*
V. 32. *facto ést opus.*

V. 27. EHO TU IMPUDENS, NON SATIS: Proprie Charino dixit: IMPUDENS, quasi insolita et multa poscenti, quippe qui et sponsam alienam petere ausus sit et non satis habeat per Davum sibi moram praestitam Pamphili nuptiarum. ℐ. QUOD TIBI DIECULAM ADDO: DIECULAM, id est, moram. Et est ὑποκόρισμα. DIECULA, hoc est tempusculum, et sumitur ab eo, quod est *haec dies.* ℐ. DIECULA: Mora et quasi parva dies. Et DIECULA, in qua scilicet ambias, quantum poteris ad ducendam Philumenam. Vult enim se Davus adiuvari per Charinum et Byrrhiam.

V. 28. PROMOVEO: Differo. ℐ. PROMOVEO NUPTIAS: Memoriter Davus: scit enim illum his verbis petisse:

Saltem aliquot dies
Profer, dum proficiscar aliquo, ne videam,

cuius rei oblitus Charinus etiam, ut ducat uxorem, petit.

V. 29. RIDICULUM: Deest *hominem.*

V. 30. AGE VENIAM: Vix concedentis, vix consentientis est: AGE VENIAM.

V. 31. TU, MYSIS, DUM EXEO: A Glycerio, scilicet.

V. 12. *Saltem supra* Act. II. sc. 1. v. 28 sq.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

MYSIS. DAVOS.

MY. Nilne ésse proprium cuíquam? Di vostrám fidem:
Summúm bonum esse heraé putavi hunc Pámphilum,

V. 2. ***Summúm bonum esse erae députabam hunc Pámphilum.***

V. 1. Nihilne esse proprium cuiquam: Haec scaena administrationem doli habet, quod fit, ut deterreatur Chremes filiam suam Pamphilo dare, et vide non minimas partes in hac comoedia Mysidi attribui, hoc est, personae femineae, sive haec personatis viris agatur, ut apud veteres, sive per mulierem, ut nunc videmus. § Nihilne: Adverbium percunctantis. § Nihilne esse proprium: Omne, quod habemus, aut mutuum est aut proprium. Ergo proprium perpetuum, ut Virgilius:

Propria haec si dona fuissent.

Ergo nihil nobis proprium esse potest: quod enim non fuit, nec esse quidem potest, aut quod eripi potest, non est nostrum: nisi illa, quae eripi non possunt, ut sapientia, iustitia, prudentia, quae fortuna neque dare neque eripere cuiquam potest. Et simul hoc ipsum et a re et a persona hic ostendit. A re nihil esse proprium, a persona cuiquam. § Proprium: Perpetuum, non temporale aut mutuum. § Dii vestram fidem: Admirantis adverbium cum exclamatione. § Fidem: Fidem dixit opem et auxilium, ut:

Tyrrhenamque fidem.

V. 2. Summum bonum esse: Mire pro pleno. Et neutro extulit summum bonum. § Pamphilum, amicum, amatorem, virum: Amicus animi est, amator vero corporis. Non enim continuo amator est, qui bene vult, ut Dido amans Aeneam quidem, sed non et amica fuit, quod ait:

Non potui avulsum divellere corpus et undis
Spargere.

V. 2. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 872.
V. 20. *Ut Virgilius Aen.* lib. X. v. 71.
V. 26. *Non potui Virgilius Aen.* lib. IV. v. 600.

Amícum, amatorém, virum in quovís loco
Parátum: verum ex eó nunc misera quém capit
Labórem? Facile hic plús mali est quam illíc boni.
Set Dávos exit. Mí homo, quid istuc óbsecrost?
Quo pórtas puerum? DA. Mýsis, nunc opus ést tua

V. 3. *Amícum, tutorém, virum in quovís loco.*

Et item Catullus:

Cogit amare magis, sed bene velle minus.

Et est hic officium et blandimentum. Amatorem et virum dixit ad discretionem, ut per ea, quae enumerat, maritum ostenderet.

V. 3. IN QUOVIS LOCO PARATUM: PARATUM dixit ad omnes effectus, quicunque de proximo esse possunt et maxime ad Homericam sententiam respexit:

Ἕκτορ, ἀτὰρ σύ μοί ἐσσι πατὴρ, καὶ πότνια μήτηρ,
Ἠδὲ κασίγνητος, σὺ δέ μοι θαλερὸς παρακοίτης.

V. 4. VERUM EX EO: Id est, Pamphilo. ℐ. NUNC MISERA QUEM CAPIT DOLOREM: Cum admiratione pronuntiat QUEM et cum exclamatione quadam.

V. 5. FACILE HIC PLUS MALI EST, QUAM ILLIC BONI: FACILE adverbium confirmantis est, id quod est liquido et manifesto. Veteres dicebant FACILE pro certo, ut Cicero: *Illius civitatis facile princeps.* ℐ. DOLOREM: Dolorem distingue probe, et post intulit separatim, quod sequitur: FACILE HIC PLUS MALI EST, in dolore scilicet et metu amittendi, QUAM ILLIC BONI, in voluntate retinendi. ℐ. QUAM ILLIC BONI: In summo bono: dixit enim ex bonis, quae bona existimamus, plus nos mali capere, cum aut amissuros nos credimus aut amittimus, quam boni, cum habemus. ℐ. FACILE HIC PLUS MALI EST: In dolore et metu dicimus. ℐ. QUAM ILLIC BONI: Id est, in amico, amatore et viro.

V. 6. MI HOMO, QUID ISTUC OBSECRO EST?: Ex Mysidis verbis quid Davus faciat demonstratur. ℐ. QUID ISTUC OBSECRO EST?: Involutum puerum portabat Davus, et ideo dicit mulier: QUID ISTUC OBSECRO EST? Tum ille evolvit et puerum profert, quem postquam expedivit, tum illa dixit: QUO PORTAS PUERUM?

V. 7. MYSIS, NUNC OPUS EST TUA MIHI AD HANC REM: Haec scaena actuosa est: magis enim in gestu quam in oratione est constituta. ℐ. MYSIS, NUNC OPUS EST: Properantis et impense agentis Davi verba monstrantur.

V. 2. *Catullus Carm.* LXX. v. 8.

Mihi ad hánc rem exprompta málitia atque astútia.
MY. Quidnam ínceptúru's? DA. Áccipe a me hunc ócius
Atque ánte nostram iánuam adpone. MY. Óbsecro,
Humíne? DA. Ex ara hinc súme verbenás tibi
Atque eás substerne. MY. Quámobrem id tute nón facis?
DA. Quia, sí forte opus sit, ád herum iurandúm mihi
Non ádposuisse: ut líquido possim. MY. Intéllego.
Nova núnc religio in te ístaec incessít: cedo.

V. 12. *quámobrem tute id nón facis?*
V. 13. 14. *Quia sí forte opus sit ád erum iurató mihi*
Non ádposuisse, ut líquido possim.
V. 15. *Nova núnc religio te ístaec incessít cedo?*

V. 8. EXPROMPTA: In medium prolata. ¶. MEMORIA ATQUE ASTUTIA: MEMORIA, ut praecepta Davi retineat: ASTUTIA ad agendum strenue, quae imperet. MEMORIA simpliciter magis, ut memor sit praeceptorum. Et MEMORIA modo pro intelligentia, ut Virgilius:

Instamus tamen immemores.

V. 11. EX ARA HINC SUME VERBENAS: EX ARA, scilicet Apollinis, quem *Δήλιον* Menander vocat, aut quod Apollini comoedia dicata est, in cuius honorem aram constituebant comoediam celebrantes. Apollini ergo comoedia, Libero patri tragoedia. ¶. VERBENAS TIBI: VERBENAE, quasi herbenae, redimicula sunt ararum. ¶. TIBI: *Tò* TIBI quasi gestum quendam et motum stomachantis habet, ut alibi: *Quid vis tibi?* ¶. TIBI SUME dixit, et non TIBI SUBSTERNE. ¶. EX ARA SUME VERBENAS: Verbenae sunt omnes herbae frondesque festae ad aras coronandas vel omnes herbae frondesque ex aliquo loco puro decerptae: Verbenae autem dictae, quasi herbenae. Sic Menander: *KOΔEΞIAC CYMYPPYNAC XXHCΔIeTeINe.*

V. 12. QUAMOBREM ID TUTE NON FACIS?: TUTE tunc dicitur, cum pronomen ad eam revocatur personam, a qua sumitur, ut verbi gratia, cum dicimus: *Tu lege*, ille nobis respondeat: *Cur tute non legis?*

V. 13. QUIA SI FORTE OPUS SIT AD HERUM IURANDUM MIHI: Sic locutus est, ut explicari atque intelligi non possit: aut enim deest IUS, ut sit *iurandum* pro IUSIURANDUM, aut, ut vulgo dicitur, IURAMENTUM: et opus est illam rem, non opus est illa re.

V. 14. UT LIQUIDO POSSIM: LIQUIDO pure et manifeste. Nam quae sunt pura et defaecata, liquida sunt.

V. 15. NOVA NUNC RELIGIO IN TE ISTAEC: Id est, iusiurandum metuere servum monstri simile est. ¶. NOVA RELIGIO:

V. 6. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 244.

DA. Move ócius te, ut, quíd agam porro, intéllegas.
Pro Iúppiter. MY. Quid est? DA. Spónsae pater intérvenit.
Repúdio quod consílium primum inténderam.
MY. Nescío, quid narres. DA. Égo quoque hinc ab déxtera
Veníre me adsimulábo: tu, ut subsérvias
Orátioni, utcúmque opus sit, verbís vide.
MY. Ego, quíd agas, nihil intéllego: set, sí quid est,
Quod méa opera opus sit vóbis, aut tu plús vides,
Manébo, ne quod vóstrum remorer cómmodum.

V. 21. *opust.*
V. 23. *ut tu plús vides.*

In servo et subita. § NOVA NUNC RELIGIO: Servum nolle mentiri nova religio est. § CEDO: Porrigentis est manum.

V. 16. UT QUID AGAM PORRO INTELLIGAS: PORRO modo adverbium est ordinis, alias temporis.

V. 17. SPONSAE PATER INTERVENIT: Non dixit: *Chremes*, ne, cum dixisset: *Quis Chremes?*, rursus hic responderet: *Sponsae pater.* Et non temere hoc facit poeta: nam promiserat se rediturum domum Chremes: *Domum modo ibo: ut apparentur dicam, atque huc renuntio.*

V. 18. REPUDIO CONSILIUM, QUOD PRIUS INTENDERAM: Verbum a venatoribus translatum, qui retia intendunt ad feras capiendas. Quia ergo parat Chremem et Simonem fallere, INTENDERAM dixit, vel a sagittis atque arcu.

V. 19. NESCIO QUID NARRES: Bene NARRES: narrare enim aliena et quae non sunt necessaria dicimus. § EGO QUOQUE HINC AB DEXTERA VENIRE ME ADSIMULABO: Bene ait QUOQUE, quia et Chremes veniebat.

V. 20. TU UT SUBSERVIAS: Recte: UT SUBSERVIAS, dixit: non enim tantum loquitur Mysis, quantum Davus.

V. 21. ORATIONI: Meae. UTCUNQUE OPUS SIT VERBIS: Tuis verbis, orationi meae: plura enim loquetur Davus, inde ORATIONI dixit: illa subsequetur, ideo VERBIS. § VIDE: Cauta esto, intellige, specta.

V. 23. AUT TU PLUS VIDES: Si sapis, intelligis.

V. 24. NE QUID VESTRUM REMORER COMMODUM: REMORER, retardem, retineam. REMORARI a remora, pisce minutissimo, qui navim retinet, nam Graece ἐχενηΐς vocatur.

V. 8. *Domum supra* Act. III. sc. 4. v. 15.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA.

CHREMES. MYSIS. DAVOS.

CH. Revértor, postquam, quae ópus fuere ad núptias
Gnataé, paravi, ut iúbeam accersi. Sét quid hoc?
Puer hércle est. Mulier, tún adposuisti húnc? MY. Ubi illic est?
CH. Non míhi respondes? MY. Númsquam est. Vae miseraé mihi.
Relíquit me homo atque ábiit. DA. Di vostrám fidem,
Quid túrbae est aput forúm? quid illic hominum lítigant?

V. 3. *Puer hérclest. mulier, tu ádposuisti hunc? M. úbi illic est?*
V. 6. *Quid túrbae aput forumst? quíd illic hominum lítigant.*

V. 1. Revertor postquam quae opus fuere ad nuptias: Adest nunc ipse Chremes, cuius causa scaena fraudibus instructa est, ne promissas compleat nuptias.

V. 2. Ut iubeam accersi: Recte iubeam, quia summa potestas nuptiarum in patre puellae est. ℐ. Sed quid hoc?: Non interrogantis, sed mirantis et non intelligentis est. Et apparet eum non oculis prius, quam corporis offensu puerum sensisse latentem.

V. 3. Puer hercle est: Ornativa particula est *hercle.* ℐ. Mulier: Magis quam Mysis. ℐ. Ubi illic est?: Davum quaerit, qui nunc abscessit, ut et ipse de foro venire videatur.

V. 4. Non mihi respondes?: Bene: Non respondes? Supra enim memor est vetitam quidquam dicere, nisi subserviat orationi Davi.

V. 5. Reliquit me homo atque abiit: Mire hominem, non Davum dixit, ut etiam si audiat Chremes, incertam personam hominis audiat, non Davum. ℐ. Dii vestram fidem: Adverbium admirantis cum exclamatione.

V. 6. Quid turbae est apud forum?: Haec verba venientis de foro. ℐ. Quid illic hominum litigant?: Legitur et litigat.

Tum annóna carast. Quíd dicam aliud, néscio.
MY. Cur tu óbsecro hic me sólam? DA. Hem, quae haec est fábula?
Eho Mýsis, puer hic úndest? quisve huc ádtulit?
MY. Satin sánus es, qui me id rógites? DA. Quem ego igitúr rogem,
Qui hic néminem alium vídeam? CH. Miror, únde sit.
DA. Dictúrane es quod rogo? MY. Aú. DA. Concede ad déxteram.
MY. Delíras: non tute ípse? DA. Verbum sí mihi
Unúm praeterquam quód te rogo faxís, cave.

V. 10. *MY. Satin sánu's, me qui id rógites? D. quem igitúr rogem.*
V. 12. *Dictúra es quod rogo?*
V. 13. 14. *Verbum unúm mihi,*
Praetéreaquam quod té rogo, faxís cave.

V. 7. TUM ANNONA CARA EST: Comminiscentis est potius quam alicui referentis. ℐ. QUIDNAM ALIUD DICAM: Hoc post spectatores.

V. 8. CUR TU OBSECRO HIC ME SOLAM: Ἀποσιώπησις tertia. ℐ. HEM QUAE HAEC EST FABULA?: Fabulam se dicit audire, qui rei principium rationemque ignorat.

V. 9. EHO: EHO interiectio est vel principium animadversionem in se poscentis, aut repente cernentis.

V. 11. QUI HIC NEMINEM VIDEO: Callide affirmat non sibi visum Chremem, cum et praeviderit venientem et praesentem videat. ℐ. MIROR UNDE SIT: MIROR veteres cum UNDE pro *nescio* ponebant; nam admiratio ab ignorantia descendit. Plautus:
Ne quis miretur qui sim, paucis eloquar.

V. 12. HAU: Interiectio consternatae mulieris. ℐ. CONCEDE AD DEXTERAM: Et bene AD DEXTERAM: sinistra enim venit Chremes, et non vult proximum ei Chremetem, sed iuxta: supra enim dicit: *Ego quoque hinc ab dextera venire me assimulabo.*

V. 13. DELIRAS? NON TUTE IPSE?: Deest: *eum mihi dedisti.* Sed et supra et nunc interturbat Davus, ne mulier totum dicat. ℐ. NON TUTE IPSE?: Submissa voce. ℐ. VERBUM SI UNUM MIHI: Accommodate comminatur Davus: pene enim Mysis universa narrabat.

V. 14. PRAETERQUAM QUOD TE ROGO: Hoc ut et senex sentiat pronuntiari potest. ℐ. QUAM QUOD TE ROGO, FAXIS CAVE: Gestu comminantis est et vultu, ut suspenderet comminationem: deinde inferret gestum. Ordo: CAVE FAXIS.

V. 13. *Plautus Aulularia*e Prolog. v. 1.
V. 17. *Supra* Act. IV. sc. 3. v. 19.

MY. Male dícis? DA. Unde est? Dic cláre. MY. A nobis. DA. Ahaheh.
Mirám vero, inpudénter mulier sí facit?
CH. Ab Ándriast ancílla haec, quantum intéllego.
DA. Adeón videmur vóbis esse idónei,
In quíbus sic inludátis? CH. Veni in témpore.
DA. Propera ádeo puerum tóllere hinc ab iánua.
Mané: cave quoquam ex ístoc excessís loco.
MY. Di te éradicent: íta me miseram térritas.

V. 15. *Quin dícis undest cláre? M. a nobis. D. áttate.*
V. 17. *Meretrix. CH. Ab Andria ést haec, quantum intéllego.*

V. 15. Maledicis?: Cum contemptu loqueris, convitium facis. Apparet ergo: Maledicis? lentius esse dictum, cum subiungit: *Dic clare.* 𝔍. Maledicis? Nove Maledicis?: pro comminatione posuit, cum pro convitio soleat poni, nisi forte quia contumeliae genus est comminatio. Quidam putant esse unam personam, Davi scilicet, dictum Mysidis non satis manifestum Chremi in maledicti similitudinem derivantis. 𝔍. Unde est? dic clare: Hic expressius dixit.

V. 16. Mirum vero: Saepe ad ironiam refertur. 𝔍. Mirum vero inpudenter: Bono ordine locutus est: primo enim causa impudentiae natura est, deinde condicio.

*V. 15. A vobis: Quia a vobis parum intelligebatur, hic addidit morem meretricis, ut vel sic intelligat senex.

V. 18. Adeon videmur vobis esse idonei?: I d o n e u s est aptus ad omnia, et bona et mala.

V. 19. In quibus sic illudatis: Et *illudo in te* ablativo casu, et *illudo te* accusativo dicimus, sed *in* in primo supervacuum est, ut sit: *quibus illudatis.*

*V. 17. Ab Andria est ancilla haec: Effecit quod volebat Davus, nam intellexit Chremes, ex qua sit Pamphilo natus puer.

*V. 18. Adeon: A d e o n e an a d e o n a d e u m?

*V. 19. Veni in tempore: Cum provisus sit, intervenisse putat. 𝔍. Veni in tempore: Opportune: nos sine praepositione dicimus *tempore* et *temperi.*

V. 20. Propera adeo puerum tollere: Hic versus clare dicitur, sequens, ne senex audiat, presse.

V. 21. Cave quoquam ex istoc excessis loco: Necessario Davus retinet Mysidem: nondum enim omnia audivit Chremes: nondum comperit, unde sit mulier et puer de quo susceptus sit. 𝔍. Excessis: Pro *excedas*, ut f a x i s pro *facias.*

DA. Tibi égo dico an non? MY. Quíd vis? DA. At etiám rogas?
Cedo, cúium puerum hic ádposuisti? díc mihi.
MY. Tu néscis? DA. Mitte id, quód scio: dic, quód rogo.
MY. Vostrí — DA. Cuius nostri? MY. Pámphili. DA. Hem, quid? Pámphili?
MY. Eho, an nón est? CH. Recte ego sémper fugi has núptias.
DA. O fácinus animadvértendum. MY. Quid clámitas?
DA. Quemne égo heri vidi ad vós adferri vésperi?
MY. O hóminem audacem. DA. Vérum. Vidi Cántharam

V. 23. *Tibi díco ego.*
V. 27. *MY. Eho, annón est? CH. Recte ego némpe has fugi núptias.*

V. 23. AT ETIAM ROGAS?: Rursum iurgium repetit et turbulentam orationem.

V. 24. CEDO CUIUM PUERUM: CEDO idem significat quod *dic, da mihi.* Ergo repetitionem significat, non supervacuam orationem. Et est dictum cum quadam fiducia et contemptu eius, cum quo sermo est, interrogantis aliquid.

V. 25. MITTE ID, QUOD SCIO: Hoc lentius et summisse.

V. 26. HEM! QUID? PAMPHILI?: Apparet mulierem VESTRI et PAMPHILI lentius pronuntiasse, quam Davus vellet, et ideo nunc repetisse nomen VESTRI et PAMPHILI. ℈. HEM! QUID?: Duas res operatur Davus simul, ut ignarissimum se ostendat, et ut Pamphilus nominetur. Et argute repetit nomen Pamphili, quasi per indignationem, ut soceri auribus nomen adolescentis inculcet. Metuit enim, ne non audiat ut senex.

V. 27. RECTE EGO HAS SEMPER FUGI NUPTIAS: Et hic effecit, quod voluit, Davus, ut Pamphili Chremes puerum esse cognoscat et recuset generum. ℈. HAS FUGI: Id est, huius modi.

V. 28. O FACINUS ANIMADVERTENDUM: Ἀποσιώπησις quarta. ℈. QUID CLAMITAS?: Clamavit enim Davus, ut puerum audiret Chremes.

V. 29. QUEM NE EGO HERI VIDI AD VOS AFFERRI VESPERI: Vult negando irritare ad confirmanda quae vult.

V. 30. O HOMINEM AUDACEM: Exclamatio Mysidis testimonium veritatis est. ℈. VERUM. VIDI CANTHARAM SUFFARCINATAM: Vide infirmum argumentum. Prius: *Vidi puerum afferri,* dixit: post non puerum, sed Cantharam suffarcinatam. CANTHARA nomen est anus. Et hoc dicit, ut leviter redarguat My-

Suffárcinatam. MY. Dís pol habeo grátias,
Cum in páriundo aliquot ádfuerunt líberae.
DA. Ne illa íllum haud novit, cúius caussa haec íncipit:
Chremés, si positum púerum ante aedis víderit,
Suam gnátam non dabít: tanto hercle mágis dabit.
CH. Non hércle faciet. DA. Núnc adeo, ut tu sís sciens,
Nisi púerum tollis, iám ego hunc in mediám viam
Provólvam teque ibídem pervolvam ín luto.

V. 31. [illegible] *Dís pol habeo grátiam.*
V. 34. *Chremés, si adpositum púerum ante aedis víderit.*

sidem, non ut vincatur. Hoc enim vidisse se innuit Cantharam suffarcinatam, non puerum portantem.

V. 31. SUFFARCINATAM: Proprium est anibus suffarcinatas esse, ut Persius:

Pannucia Baucis.

Et Plautus:

Doliarem, claudam, crassam.

V. 32. QUOD IN PARIUNDO ALIQUOT AFFUERUNT LIBERAE: Indicium secuta confirmatio est, quam expressit Davi refutatio. Superest etiam, ut et concludatur effectus doli, negante Chreme se daturum filiam, quod subinde efficit Davus dolo. ℐ. ALIQUOT LIBERAE: Nec paucae nec multae. ℐ. LIBERAE: Testimonia libera contra servum, et hoc proprium Terentii est: nam de Romano more hoc dixit.

V. 33. NE ILLA ILLUM: NE, valde. Cicero: *Ne illi vehementer errant.*

V. 34. CHREMES, SI POSITUM PUERUM: *Ἐν ὑποκρίσει.* Et est *μίμησις*. Transit enim a mixto ad imitativum characterem.

*V. 33. NE ILLA ILLUM: Chremetem scilicet.

*V. 34. CHREMES SI POSITUM PUERUM: *Μίμησις*, quando aliqua verba sic pronuntiamus, ut vana videantur.

V. 36. NON HERCLE FACIET: Bene enim de se tertiam personam fecit, ut supra: *At nunc faciet.* ℐ. UT TU SIS SCIENS: Eloquenter. Sic enim veteres pro *scias* dixere.

V. 37. IAM EGO HUNC IN MEDIAM VIAM PROVOLVAM: Bene IN MEDIAM VIAM, quia ante fores positus iacebat.

V. 38. TEQUE IN LUTO IBIDEM PERVOLVAM: De proximo *παρόμοιον* repetivit. Et quando nomina sunt, *παρονομασία*, quando verba, *παρόμοιον* dicitur.

V. 5. *Persius Sat.* IV. v. 21.
V. 7. *Plautus Pseud.* Act. II. sc. 2. v. 64.
V. 15. *Cicero in L. Catil.* orat. II. Cap. 3.
V. 23. *Supra* Act. I. sc. 2. v. 8.

MY. Tu pól homo non es sóbrius. DA. Fallácia
Alia áliam trudit. Iám susurrari aúdio
Civem Átticam esse hanc. CH. Hém. DA. Coactus légibus
Eam uxórem ducet. MY. Eho, óbsecro, an non cívis est?
CH. Iocularium in malum ínsciens pene íncidi.
DA. Quis hic lóquitur? O Chremé, per tempus ádvenis.
Auscúlta. CH. Audivi iam ómnia. DA. Ah: ne tu ómnia?
CH. Audívi, inquam, a princípio. DA. Audistin, óbsecro? Hem
Scelera, hánc iam oportet ín cruciatum hinc ábripi.
Hic est ílle: non te crédas Davom lúdere.

V. 45. *anne haec tu ómnia.*

*V. 37. PROVOLVAM: Id est, porro volvam. Et dolo quidem minatur quod facturus non est, verum sedulo id agit, ut puer tollatur in medium. Simul eum servat Chremeti, ut ipse recuset generum, non ut a quoquam passus videatur iniuriam.

V. 39. TU POL HOMO SOBRIUS NON ES: SOBRIUS est sanae mentis, quasi SEBRIUS, hoc est separatus ab ebrio, ut *secretus*, separatus ab his, quae discernuntur. ℐ. FALLACIA ALIA ALIAM TRUDIT: Proverbium, cui subiacet memorem mendacem esse oportere.

V. 41. CIVEM ATTICAM ESSE HANC: Transit ad imitationem.

V. 42. AU: Interiectio est conturbatae mulieris.

V. 43. IOCULARIUM IN MALUM: E contrario pro gravi et molesto ac nimio. IOCULARIUM igitur κατ᾽ ἀντίφρασιν.

V. 44. QUIS HIC LOQUITUR? O CHREME: Principium loquendi Davus Chremeti dat, perfecturus quae ipse conatus est. ℐ. PER TEMPUS ADVENIS: Idem est PER TEMPUS, quod in tempore, aut certe PER TEMPUS tempestive. ℐ. O CHREME, PER TEMPUS ADVENIS: Astute, quasi eum nunc primum viderit.

V. 45. AH NE TU OMNIA: Aut NE pro *an* legitur, aut NE TU OMNIA ut NE producatur et accipiatur pro *non*. ℐ. TU OMNIA: *Audisti* subauditur.

V. 46. AUDISTIN? OBSECRO, HEM: Exsultans Davus infert et inculcat frequenter repetendo. ℐ. AUDISTIN OBSECRO HEM: Difficile credendo affirmat se non scivisse praesentem Chremetem, ut hac confirmatione nihil illum de se faciat suspicari.

V. 47. IN CRUCIATUM HINC ABRIPI: Non in crucem, sed IN CRUCIATUM.

V. 48. HIC EST ILLE: Cum emphasi, quasi vir magnus, sed

MY. Me míseram. Nil pol fálsi dixi, mí senex.
CH. Novi ómnem rem. Est Simo íntus? DA. Est. MY.
Ne me ádtigas,
Sceléste. Si pol Glýcerio non ómnia haec —
DA. Eho inépta, nescis quíd sit actum? MY. Quí sciam?
DA. Hic sócer est. Alio pácto haud poterat fíeri,
Ut scíret haec, quae vóluimus. MY. Praedíceres.
DA. Paullum ínteresse cénses, ex animo ómnia,
Ut fért natura, fácias, an de indústria?

V. 55. *Hilum ínteresse cénses.*

hoc, Chremetem ostendens, dicit cum ironia. ℐ. NON TE CREDAS DAVUM LUDERE: Virgilius:

Non Diomedis equos, non currus cernis Achillis?

V. 49. NIHIL POL FALSI DIXI, MI SENEX: Bene SENEX, quia quasi alienior est et ignotus Mysidi. ℐ. MI: Suppalpatio mulieris.

V. 41. NE ME ATTINGAS: Quaedam ostenduntur aperte in comoediis, quaedam ex aliis personis intelliguntur. ℐ. SI POL GLYCERIO NON OMNIA HAEC: *Ἀποσιώπησις* tertia, quod alienae personae interventu reticetur. Fiunt autem *ἀποσιωπήσεις*, id est, reticentiae, tribus modis. Aut enim tacet per se ipsum et ad alium transit et est prima, aut tacet nec ultra aliquid dicet, et est secunda, aut alterius interventu personae silet, et est tertia.

V. 53. NESCIS QUID SIT ACTUM: NESCIS plerumque dicitur ei, non quem volumus redarguere imperitiae aut ignorantiae, sed quem facere volumus, ut velit libenter audire.

V. 55. PAULLUM INTERESSE: Nove pro *multum*. Et est *ταπείνωσις σχῆμα*. ℐ. EX ANIMO OMNIA, UT FERT NATURA: Figura *ἐπεξήγησις*. Nam quid est EX ANIMO, nisi UT FERT NATURA? Et haec sententia a Terentio *ἐρωτηματικῶς* prolata est, quam Menander *ἐπιδεικτικῶς* posuit.

V. 56. UT FERT NATURA: Hoc est naturalis et ingenita actio. ℐ. AN DE INDUSTRIA: Id est, scientia et providentia. Ea enim quae discimus et scimus, operatione genita et industria quadam scimus, ut Virgilius:

Et cui putre solum: namque hoc imitamur arando.

V. 3. *Virgilius Aen.* lib. X. v. 581.
V. 27. *Virgilius Georg.* lib. II. v. 204.

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA.

CRITO. MYSIS. DAVOS.

CR. In hác habitasse plátea dictumst Chrýsidem,
Quae sése inhoneste optávit parere hic dívitias,
Potiús quam honeste in pátria pauper vívere:

V. 1. 2. *Quae síbi inhoneste optávit parere hic divítias,*
Potiús quam honeste in pátria pauper víveret.

V. 1. In hac habitasse platea dictum est Chrysidem: In hoc loco persona ad catastrophen machinata loquitur. Nam hic Crito nihil argumento debet, nisi absolutionem erroris eius. Simul ex verbis suis, quam gravis, quam modestus quamque iustus sit ostendit. ℐ. In hac habitasse platea dictum est Chrysidem: Non habitare, sed quia mortua est, habitasse dicit. ℐ. Platea: Graeci *πλατεῖαν* dixerunt, quam nos *plateam* dicimus. Secundum formam huius modi *Μηδεῖαν* et *Medeam, σπονδεῖον* et *spondeum* scribimus.

V. 2. Quae sese inhoneste optavit: Optare est unum de duobus eligere. Virgilius:

Pars optare locum tecto.

ℐ. Parare hic divitias: Animo heredis dixit parare divitias.

V. 3. Potius quam in patria: Primum dolet Crito, quod meretrix fuit Chrysis: secundo progressus queritur, quod mortua est. Et nota quod tria dixit Crito, contempsisse Chrysidem patriam, honestatem et paupertatem. *Τὸ πρέπον* etiam servatum est gravi viro, cum illum sobrinae pudet. Simul hic ostenditur eius generis fuisse Chrysidem, ut quae probe vivere potuerit, nisi, ut ait, necessitas cogeret. ℐ. Quam in patria honeste: *Ἀντίθετον* primum. ℐ. Potius quam in patria honeste pauper vivere: His verbis a poeta iam honestus inducitur Crito, et dignus, cui credi oporteat. ℐ. Pauper vivere: Ad illud reddidit: Sed: *inopia et cognatorum negligentia coacta, egregia forma.*

V. 12. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 425.

Eius mórte ea ad me lége rediernnt bona.
Set quós perconter vídeo. Salvete. MY. Óbsecro,
Quem vídeo? estne hic Critó, sobrinus Chrýsidis?
Is ést. CR. O Mysis, sálve. MY. Salvos sís Crito.
CR. Itan Chrýsis? hem. MY. Nos quídem pol miseras pérdidit.
CR. Quid vós? quo pacto híc? satin recte? MY. Nósne? sic,
Ut químus, aiunt, quándo, ut volumus, nón licet.

V. 8. *nos pól quidem.*
V. 9. *Quid vós? quo pacto hic? satine recte?*

V. 4. EIUS AD ME LEGE REDIERUNT BONA: Hic ius tractavit dicendo: REDIERUNT, quia in familiam r e d e u n t, si non est heres de proximo aut ex testamento.

V. 5. SED QUOS PERCONTER VIDEO: I n t e r r o g a t i o est, cui necessario respondetur aut *sic* aut *non:* p e r c o n t a t i o, cui nihil horum. Ut si quis dicat: *Ubi habitat Chrysis?* dicatur: *Ecce hic.* P e r c o n t a t i o, ut si quis dicat: *Cur adulterium commisisti?* Simul et modeste et mature et de se nihil interrogaturus coepit a blandimentis.

V. 6. ESTNE HIC CRITO SOBRINUS CHRYSIDIS?: Sobrini sunt consobrinorum filii, nam sic dicit M e n a n d e r, verum, ut alii putant, de sororibus nati. Ii sunt *sobrini* quasi SORORINI dicti.

V. 7. O MYSIS, SALVE. SALVUS SIS asseveratio salutantis est, non quasi responsio.

V. 8. ITAN, CHRYSIS? HEM: Non nunc interrogat, sed commiseratur, et ita sequebatur ut diceret: PERIIT. Sed magis gemitu significat, quod minus dixerat. ¶. NOS QUIDEM POL MISERAS PERDIDIT: Hic intelligitur supra subaudiendum: *periit.* nam pro *periit* haec reposuit *perdidit.*

V. 9. QUID VOS? QUO PACTO HIC?: Progressio loquentis ad interrogandum, id est: Puto, inquit, quod illa periit, vos autem quo modo? ¶. QUO PACTO HIC?: Significatio est peregrinantis. NOSNE? SIC, UT QUIMUS, AIUNT, QUANDO UT: *Tò* SIC nudum est, et est significativum languoris cuiusdam et lentitudinis. ¶. SIC, UT QUIMUS, AIUNT, QUANDO UT VOLUMUS, NON LICET: Et ad praesentis et ad praeteritae vitae excusationem pertinet ista responsio, qua excusatur voluntas Chrysidis in quaestu meretricio. C a e c i l i u s in P l o c i o:

Vivas ut possis quando nequis, ut velis.

CR. Quid Glýcerium? iam hic suós parentis répperit?
MY. Utinam. CR. Án nondum etiam? Haud aúspicato huc me ádpuli:
Nam pól, si id scissem, númquam huc tetulissém pedem:
Sempér enim dicta est ésse haec atque habita ést soror:
Quae illíus fuerunt, póssidet. Nunc me hóspitem
Litís sequi, quam hic míhi sit facile atque útile,
Aliórum exempla cónmonent. Simul árbitror
Iam aliquem ésse amicum et défensorem ei: nám fere

V. 12. *huc me ádtuli.*
V. 14. *Sempér eï dicta est ésse haec atque habita ést soror.*
V. 16. *quam id míhi.*
V. 18. *Iam esse áliquem.*

V. 11. QUID GLYCERIUM? IAM HIC SUOS: Convenit hereditatem petenti, convenit indici futuro de pluribus indagare. Ergo recte et bono ordine quaesivit: *Quid Chrysis? Quid vos? Quid Glycerium?*

V. 12. UTINAM!: Novo genere exoptationem pro negatione intulit. ℐ. HAUD AUSPICATO HUC ME APPULI: Id est, inauspicatus, quod non esset auspicatus. Et usitatum veteribus sic dicere, si quid aliquando aliter evenisset, quam vellent.

V. 13. NUMQUAM HUC TETULISSEM PEDEM: Virgilius:

Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
Sperasti?

Et

Ferte simul Faunique pedem Dryadesque puellae.

Sed critici annotant altius esse charactere comico TETULISSEM PEDEM.

V. 14. SEMPER ENIM DICTA EST ATQUE HABITA SOROR: Aut veris credendum est aut etiam falsis, quae tamen inveteraverint. Hinc Cicero: *Ita habeantur itaque dicantur.* HABITA ergo plus est quam *credita.* ℐ. SEMPER ENIM: A possibili et utili.

V. 15. NUNC ME HOSPITEM LITES SEQUI: Et ME et HOSPITEM et LITES SEQUI: mire dicit ME et cum *ἐμφάσει:* ME, id est, senem et remotum a litibus: HOSPITEM, id est, peregrinum: LITES SEQUI, id est, pauperem. Totum per *ἔμφασιν.*

V. 16. QUAM ID MIHI SIT FACILE ATQUE UTILE: Id est, difficile et inutile et est comicum.

V. 10. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 657.
V. 13. *Et Virgilius Georg.* lib. I. v. 11.
V. 18. *Cicero in C. Verrem* lib. II. Cap. 35. §. 87.

Grandiúscula iam proféctast illinc. Clámitent
Me sýcophantam, herédítatem pérsequi,
Mendícum. Tum ipsam déspoliare nón licet.
MY. O óptume hospes, pól, Crito, antiquom óbtines.
CR. Duc me ád eam, quando huc véni, ut videam. MY. Máxume.
DA. Sequar hós nolo me in témpore hoc videát senex.

V. 21. *nón lubet.*

V. 19. GRANDIUSCULA IAM PROFECTA EST: Ad partem aetatis id refertur: GRANDIUSCULA, id est, grandis natu est: maior autem generaliter ad summam aetatis refertur et ad comparationem aetatis pariliter et comparative et similitudinarie positum est.

V. 20. SYCOPHANTAM: Hoc est, cum a me conveniuntur lite. ℐ. SYCOPHANTAM: Bene SYCOPHANTAM: quia bonam causam habet et nihil aliud timet nisi convitia. Et SYCOPHANTAM subdistingue et sic infer sequentia.

V. 21. TUM IPSAM SPOLIARE NON LICET: Ab honesto. Et bene, quia nihil suum habet nisi Chrysidis.

V. 22. OPTUME HOSPES POL CRITO ANTIQUUM OBTINES: ANTIQUUM absolute dixit, ut *aequum* aut *bonum*, quod antiqui solebant, aut certe per *ἔλλειψιν*, id est, morem et ingenium.

V. 23. DUC ME AD EAM, QUANDO HUC VENI, UT VIDEAM: Vel hoc, inquit, ut videam. Cur autem: UT VIDEAM? Quia timet. Et ordo est: DUC ME AD EAM, UT VIDEAM, QUANDO HUC VENI.

V. 24. NOLO ME IN TEMPORE HOC VIDEAT SENEX: Bene SENEX. Simo enim cum Chremete est. Propter hoc videri non vult, ne eius utatur apud socerum testimonio, rem esse Pamphilo adversus Glycerium, et rursus nuptiae confirmentur.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

CHREMES. SIMO.

CH. Sátis iam, satis, Simó, spectata ergá te amicitiást mea:
Sátis pericli incépi adire: orándi iam finém face.
Dúm studeo obsequí tibi, pene inlúsi vitam fíliae.
SI. Ímmo enim nunc quam máxume abs te póstulo atque oró, Chreme,
Út beneficium vérbis initum dúdum nunc re cónprobes.
CH. Víde, quam iniquos sís prae studio: dúm id efficias, quód cupis,

---

V. 4. *cum máxume.*

V. 8. SATIS IAM, SATIS, SIMO, SPECTATA ERGA TE AMICITIA EST MEA: Haec scaena officiorum disceptationem continet, patrum inter se de officio amicorum et paterna pietate tractantium. *J*. SATIS IAM, SATIS: Haec veluti quaedam controversia est. Namque cum iniuriarum reus sit Simo, contra dicitur per coniecturam, falsum esse quod intendit, cum Pamphilus neque amet neque ex eo natus sit filius: et adhibetur derivatio causae, qua dicitur meretricem ista omnia esse molitam ad disturbandas nuptias. *J*. SATIS IAM, SATIS: Bene negaturus filiam purgat prius officium suum de fide promissa, et ultro accusat ipsum. *J*. SPECTATA: Probata, ut Virgilius ait:

Rebus spectata iuventus.

V. 4. IMMO ENIM: ENIM *παρέλκον* est figura. *J*. IMMO ENIM QUAM MAXIME ABS TE POSTULO: Renuntiare affinitati Chremetem, aut parum adhuc intelligit Simo aut subtiliter dissimulat, ut ad fidem promissam hominem compellat.

V. 5. UT BENEFICIUM VERBIS INITUM: INITUM coeptum, ab ineundo, unde et initia quoque dicta.

V. 6. DUM ID EFFICIAS, QUOD CUPIS: Quod velis. Legitur et QUOD IUBES.

V. 12. *Virgilius Aen.* lib. VIII. v. 151.

Néque modum benígnitatis néque quid me ores cógitas:
Nám si cogités, remittas iám me onerare iniúriis.
SI. Quíbus? CH. At rogitas? Pérpulisti me, út homini adulescéntulo,
Ín alio occupáto amore, abhórrenti ab re uxória,
Fíliam ut darem ín seditionem átque in incertas núptias,
Éius labore atque éius dolore gnáto ut medicarér tuo.
Ínpetrasti: incépi, dum res tétulit. Nunc non fért: feras.
Íllam hinc civem esse aíunt: puer est nátus: nos missós face.
SI. Pér ego te deos óro, ut ne illis ánimum inducas crédere,
Quíbus id maxume útilest illum ésse quam detérrumum.
Núptiarum grátia haec sunt fícta atque incepta ómnia.
Úbi ea caussa, quámobrem haec faciunt, érit adempta his, désinent.

V. 9. *hómini ut.*
V. 11. *Fíliam darem.*
V. 17. *sunt fácta.*

V. 7. NEQUE MODUM BENIGNITATIS NEQUE QUID ME ORES COGITAS: Id est, non cogitas aut quantum de benignitate amoris exigendum aut praesumendum sit, aut quantum sit impossibile, quod petis.

V. 8. REMITTAS IAM: REMITTAS pro mittas.

V. 9. PERPULISTI ME, UT HOMINI ADULESCENTULO: Hic est tota accusatio. ℐ. HOMINI ADULESCENTULO: Sic Salustius: *Occultans se tugurio mulieris ancillae.*

V. 11. FILIAM UT DAREM IN SEDITIONEM: Invidiose non promitterem, inquit, sed DAREM, quantum in te est.

V. 13. DUM RES TETULIT: Compositum pro simplici positum est *tulit.* Et altius quam decet comicum characterem dictum videtur.

V. 15. PER EGO TE DEOS ORO, UT NE ILLIS ANIMUM INDUCAS CREDERE: Defensio per coniecturam. Et est ordo: PER DEOS ORO TE EGO.

V. 16. QUIBUS ID MAXIME UTILE EST: Argumentum a persona. ℐ. QUIBUS ID MAXIME UTILE EST: A causa ratiocinativa.

V. 18. UBI EA CAUSA, QUAMOBREM HAEC FACIUNT: Ἀνακόλουθον. Nam non intulit: *ob quam causam*, cum supra dixerit: EA CAUSA, sed quasi dixerit: *Ubi ea res?*, intulit QUAM OB REM

V. 8. *Salustius Bell. Iug.* Cap. 12.

CH. Érras. Cum Davo égomet vidi iúrgantem ancillám
SI. Scio.
CH. Át vero voltu, cum íbi me adesse neúter tum praesénserat.
SI. Crédo, et id factúras Davos dúdum praedixít mihi,
Ét nescio quid tíbi sum oblitus hódie ac volui dícere.

V. 19. 20. *CH. Érras: cum Davo égomet vidi ancíllam iurgantém. S. Scio.*
CH. Véro voltu; cum íbi etc.
V. 21. *futúrum Davos dúdum.*
V. 22. *Ét nescio qui tíbi sum oblitus hódie, ut volui, dícere.*

HAEC FACIUNT. ℐ. QUAMOBREM HAEC FACIUNT, ERIT ADEMPTA: Aut REM abundat aut CAUSA.

V. 20. VOLTU VERO: Quasi dixerit Simo: *Simulabat ancilla.* ℐ. CUM IBI ADESSE ME NEUTER TUM PRAESENSERAT: Credit. Etsi visus a Myside erat, tamen ignorabatur esse Chremes, donec diceret Davus: *Hic est ille, non te credas Davum ludere.* ℐ. CUM IBI ADESSE: *Tum* deest, ut sit integrum: *tum*, *cum.*

V. 21. DAVUS DUDUM PRAEDIXIT MIHI: Hic ostenditur, quid velit callidus Davus, ut praediceret futurum seni id, quod ipse erat facturus.

V. 22. NESCIO QUID TIBI SUM OBLITUS: Deest *propter*, ut sit *propter nescio quid*, aut *nescio quare*, ut sit adverbiale. ℐ. AC VOLUI DICERE: Ac pro *contra quam.*

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

DAVOS. CHREMES. SIMO. DROMO.

DA. Ánimo nunc ïam ótioso esse ínpero. CH. Hem
Davóm tibi.
SI. Únde egreditur? DA. Meó praesidio atque hóspitis.
SI. Quid illúd mali est?
DA. Égo commodiorem hóminem, adventum, témpus non
vidí. SI. Scelus.
Quémnam hic laudat? DA. Ómnis res est iam ín vado.
SI. Cesso ádloqui?

V. 1. ANIMO IAM NUNC OTIOSO ESSE IMPERO: Haec scaena principium indicii et iracundiam senis continet, atque in ea vehementer exprimitur consuetudo patris ac domini offensi et indignantis. ¶. ANIMO IAM NUNC OTIOSO ESSE IMPERO: Exsultans egreditur Davus, nuntians prona esse omnia ad securitatem. Et OTIOSO securo, quia negotium sollicitudo est. ¶. IMPERO: Pro volo, an ut statim fiat tamquam illud, quod imperatur? Et IMPERO superbe dixit: summum enim indicium securitatis est superbia.

V. 2. UNDE EGREDITUR?: Hic non interrogat: sed cum admiratione vel magis cum indignatione dicitur. ¶. MEO PRAESIDIO ATQUE HOSPITIS: Id est, ANIMO IAM NUNC OTIOSO ESSE IMPERO MEO PRAESIDIO ATQUE HOSPITIS: scilicet Critonis.

V. 3. EGO COMMODIOREM HOMINEM: Hic Davus admiratur, quod in ipso articulo periculi supervenerit Crito. ¶. EGO COMMODIOREM: Potest enim commodus esse in homine quis et alieno tempore supervenire: potest et commodum esse in homine, sed opportunum malum et adventum habere potest. Nam commodum in homine est, adventus in facto eius, tempus in opportunitate facti. ¶. COMMODIOREM HOMINEM, ADVENTUM TEMPUS?: Σύλληψις. ¶. SCELUS. QUEMNAM HIC LAUDAT?: Non est HIC soloecismus. Ad sensum enim, non ad verba respexit. Etenim propter sensus verba sunt, non propter verba sensus.

V. 4. OMNIS RES IAM EST IN VADO: IN VADO in securitate. Nam ut in profundo periculum est, ita in vado securitas est. Proverbiale IN VADO, in tuto.

DA. Hérus est: quid agam? SI. O sálve bone vir. DA. Éhem Simo, o nostér Chreme,
Ómnia adparáta iam sunt íntus. SI. Curastí probe.
DA. Úbi voles, adcérse. SI. Bene sane: íd enimvero hinc núnc abest.
Étiam tu hoc respónde: quid istic tíbi negotist? DA. Míhin? SI. Ita.
DA. Míhine? SI. Tibi ergo. DA. Modo íntroivi. SI. Quási ego quam dudúm rogem.
DA. Cúm tuo gnato una. SI. Ánnest intus Pámphilus? Crucíór miser.

V. 9. *DA. Míhi? S. tibi ergo. D. módo ego introivi. S. quási ego quam dudúm rogem.*

V. 5. QUID AGAM?: Plus est dicere: QUID AGAM?, quam cogitare de fuga. ℐ. SALVE, BONE VIR: *Εἰρωνεία* maior est quam increpatio. Cum enim omne genus criminis aliquis spreverit, tunc exclusi *εἰρωνείᾳ* laudamus. ℐ. HEM, SIMO: Interiectio perturbati est. ℐ. O NOSTER CHREME: NOSTER dicendo latenter significat Glycerium filiam Chremetis esse inventam.

V. 6. OMNIA APPARATA IAM SUNT: Quia infecta sunt de paratis. ℐ. CURASTI PROBE: PROBE, memoriter, ut solet. Supra dixerat enim senex: *Immo abi intro, ibi me opperire, quod parato opus est, para.*

V. 7. UBI VOLES, ARCESSE: UBI pro quando. Non enim loci, sed temporis adverbium est. ℐ. BENE SANE: Valide, quia qui sanus est, idem est validus. ℐ. ID ENIMVERO HINC ABEST: Pro deest.

V. 8. ETIAM TU HOC RESPONDES?: Deest *an non.* ℐ. ETIAM TU HOC RESPONDES?: ETIAM aut hortatio est aut coniunctio. Et vide quanta dixerit: et QUID et ISTIC et TIBI. ℐ. MIHINE?: Quando non sumus parati ad respondendum ducendo tempus eludimus. ℐ. MIHINE?: Apparet ita turbari Davum modo consilio poetae, ut omnes amittat fallacias et oppressus prodat Pamphilum, dum malum cominus perhorrescit: totumque hoc ex argumento est. Vult enim iam poeta catastrophen patefieri.

V. 9. MODO INTROII: Hoc signum perturbatum induci ob conscientiam Davum.

V. 10. CUM GNATO TUO UNA: Servi excusatio filii accusatio est. Et hoc quasi a perturbato dicitur servo, sed consilio poetae

V. 10. *Supra* Act. III. sc. 2. v. 43.

Eho, non tu dixti ésse inter eos ínimicitias, cárnufex?
DA. Súnt. SI. Cur igitur híc est? CH. Quid illum
cénses? cum illa lítigat.
DA. Ímmo vero indígnum, Chremes, iam fácinus faxo
ex me aúdias.
Néscio qui senéx modo venit: éllum, confidéns, catus:

V. 13. *Chreme, iam fácinus faxo ex me aúdies.*

ad exitum festinantis et resolutionem fabulae. ℐ. ANNE EST INTUS PAMPHILUS?: Causa irae vehementior inventa est.

V. 12. SUNT: Nulla ratione dicit: SUNT, sed ne nihil respondeat. Nam turbatus est, utpote oppressus. ℐ. QUID ILLUM: Deest *propter*, ut sit: *Propter quid illum censes?* ℐ. CUM ILLA LITIGAT: Chremi convenit hic sermo. Hic enim irridet, qui et supra dixit: *Amantium irae redintegratio amoris est.* Et sic hoc dicit, ut alibi:

Credo, ut fit, misera prae amore exclusti hunc foras.

ℐ. CUM ILLA LITIGAT: Irridet Simonem Chremes, quia dixit: *Irae sunt inter Glycerium et gnatum.*

V. 13. IMMO VERO INDIGNUM, CHREMES: Bene ad eum loquitur, qui est a nuptiis deterrendus, vel qui non interturbet orationem suam, vel quem iam supra sibi precatorem destinet. Ita loquitur, quasi haec sit causa, cur sit Pamphilus ingressus, quatenus ei lis intendatur a Critone hospite ducendae uxoris eius, quam civem Atticam vitiaverit.

V. 14. NESCIO QUIS SENEX MODO VENIT: Bene NESCIO QUIS. Etenim si notus esset, videretur gratificari, id est, gratiosus esse testis et minus verus. ℐ. ELLUM: Veteres quod nos *illum* dicimus, vel *ellum* vel *ollum* dicebant: quamvis ELLUM quidam *ecce illum* velint intelligi, tamquam pro ipso domum Glycerii ostendat Davus, dicens ELLUM, quasi *en illum.* Est enim, ut alii volunt, pronomen, ut alii, adverbium demonstrantis. Nam pronomen huius modi veteres sic proferebant: *ille, ellus, ollus.* Sed, ut diximus, adverbium compositum ex pronomine videri potest, ut sit in eo vel *en* vel *ecce*, ut *ellum*, id est, *en* vel *ecce illum.* ℐ. CONFIDENS: Confidentem hic pro constanti, non mala significatione posuit. ℐ. CATUS: Callidus, doctus, ardens, *παρὰ τὸ καίειν.* Unde Cato dictus. Ingeniorum etenim igneus vigor esse videtur.

V. 5. *Supra* Act. III. sc. 3. v. 23.
V. 18. *Alibi Eunuchi* Act. III. sc. 3. v. 23.
V. 11. *Dixit supra* Act. III. sc. 3. v. 20.

Cúm faciem videás, videtur ésse quantivís preti:
Trístis severitás inest in vóltu atque in verbís fides.
SI. Quídnam adportas? DA. Níl equidem, nisi quód illum audivi dícere.
SI. Quíd ait tandem? DA. Glýcerium se scíre civem esse Átticam. SI. Hem,
Dromó, Dromo. DA. Quid ést? SI. Dromo. DA. Audi, SI. Vérbum si addiderís — Dromo.
DA. Audi, óbsecro. DR. Quid vís? SI. Sublimem hunc íntro rape, quantúm potes.
DR. Quem? SI. Dávom. DA. Quamobrem? SI. Quía lubet. Rape, ínquam. DA. Quid fecí? SI. Rape.
DA. Si quídquam invenies mé mentitum, occídito. SI. Nihil aúdio.
Égo iam te conmótum reddam. DA. Támen etsi hoc verum ést? SI. Tamen.

V. 15. QUANTIVIS PRETII: Ad magnitudinem refertur QUANTIVIS, non ad parvitatem pretii. Et totum oratorie: scite enim locutus est. Sed interest inter *quamvis* et *quantivis:* nam alterum contemptionis, alterum laudis.

V. 16. TRISTIS: Ad laudem interdum sumitur, non ad amaritudinem TRISTIS. Cicero: *Iudex tristis et integer.*

V. 18. GLYCERIUM SE SCIRE CIVEM ESSE ATTICAM: Bene constanter ad ea, quae locutus est, scire se dixit.

V. 19. DROMO, DROMO: Commotus ira et dolore nihil dixit, nisi quod lorarium repetendo saepius vocat. ℐ. VERBUM SI ADDIDERIS: Bene: qui omnia praesente socero contra nuptias loquitur.

V. 20. AUDI, OBSECRO: Plerumque a verberandis vel indulgentia loquitur vel mora. ℐ. SUBLIMEM: Id est, sublime, per altum. ℐ. QUANTUM POTES: Hoc est, celerrime, quia segniores se ostendunt servi ad puniendos collibertos, scilicet mora veniam captantes indignantium dominorum.

V. 21. QUIA LUBET: Ut supra dictum est:

Aut si lubitum fuerit, causam ceperit,
Quo iure quaque iniuria.

ℐ. QUIA LUBET: Davo dicit. ℐ. RAPE, INQUAM: Hoc Dromoni.

V. 22. SI QUIDQUAM INVENIES ME MENTITUM, OCCIDITO: Hic plus dixit. Ubi enim verbera supra dixit, nunc OCCIDITO.

V. 23. COMMOTUM: Citum, celerem.

V. 6. *Cicero in C. Verrem* Act. I. Cap. 10. §. 30.
V. 10. *Ut supra* Act. I. sc. 3. v. 8 sq.

Cura ádservandum vínctum: atque audin? quádrupedem constríngito.
Age núnc ïam: ego pol hódie, si vivó, tibi
Osténdam, herum quid sít pericli fállere,
Et illí patrem. CH. Ah ne saévi tantopere. SI. Ó Chreme,
Pietátem gnati. Nónne te miserét mei?
Tantúm laborem cápere ob talem fílium?
Age, Pámphile: exi, Pámphile: ecquid té pudet?

V. 26. *Osténdam, quid erum sít pericli fállere.*

V. 24. QUADRUPEDEM: Utrum ligaturae genus sit sic dictum quadrupes, an QUADRUPEDEM, ut feram, an QUADRUPEDEM, id est, cum pedibus et manibus, an QUADRUPEDEM pro servo ac fugitivo posuit? Sic Virgilius:

Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit.

¶. CONSTRINGITO: Mire, ne quid fiat tragicum in comoedia, usque ad vincula ira progreditur: nec quidquam temptat, ne quoquam tendat ulterius.

V. 25. SI VIVO, TIBI: Qui certa minari volunt, incertam faciunt vitam suam.

V. 26. HERUM QUID SIT PERICLI FALLERE: HERUM et PATREM cum ingenti pronuntiatione dixit. Et alibi:

Nam qui mentiri aut fallere insuerit patrem aut
Audebit, tanto magis audebit ceteros.

V. 27. NE SAEVI TANTOPERE: NE imperativo magis quam coniunctivo adiungitur, ut Virgilius:

Ne saevi, magna sacerdos.

V. 28. PIETATEM GNATI. NONNE TE MISERET MEI?: Ἔλλειψις. Deest enim *vides* aut quid tale. Et est εἰρωνεία pro impietate. Et vide invidiam quasi parricidam accusantis. Non enim pudorem dixit, sed pietatem.

V. 29. TANTUM LABOREM CAPERE: Σύλληψις. Assumendum est enim extrinsecus *me*. Labor pro molestia.

V. 5. *Virgilius Aen.* lib. VII. v. 500.
V. 17. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 544.

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

PAMPHILUS. SIMO. CHREMES.

PA. Quis mé volt? Perii, páter est. SI. Quid ais, ómnium —? CH. Ah,
Rem pótius ipsam díc ac mitte mále loqui.
SI. Quasi quídquam in hunc iam grávius dici póssiet.
Ain tándem? civis Glýceriumst? PA. Ita praédicant.
SI. Ita praédicant? O ingéntem confidéntiam!

V. 1. QUIS ME VULT? PERII: PATER EST: Hic accusatio est, quae solvitur defensione, in eo, quod ad amorem pertinet, per concessionem: in eo, quod ad Critonis personam, per coniecturam. ∫. QUID AIS, OMNIUM: Ἀποσιώπησις tertia, et est ad deformationem personae. Et est irato familiaris ἀποσιώπησις, cum pro dignitate peccati non inveniat convitium. ∫. QUID AIS: Non interrogantis, sed invehentis. Et est ἔλλειψις multa significans in eo, quod ait: OMNIUM.

V. 3. QUASI QUIDQUAM IN HUNC IAM GRAVIUS DICI POSSIET: Quam fecit, quam peccavit.

V. 4. AIN TANDEM? CIVIS GLYCERIUM EST: Quaerit Probus AIN quae pars orationis sit, et an una sit. Est autem AIN quasi *aisne*. Et mire, quasi ipse dicat, quod Davus dixerat. Ergo AIN percontativum verbum est. ∫. TANDEM: Pro tamen. ∫. ITA PRAEDICANT: Artificiose pro *dicunt* posuit. Adeo in hac re vehementer commotus senex hoc ipsum repetit ITA PRAEDICANT per iracundiam: et est ITA ἐν ἤθει, ut repetantur verba, in quibus arguitur impudentia.

V. 5. O INGENTEM CONFIDENTIAM: Et CONFIDENTIAM modo pro audacia est cum improbitate, ut in Phormione: *Homo confidens*. Aliter hic supra CONFIDENS pro constanti et gravi. Ergo confidentia interdum in bona significatione, interdum in mala ponitur, sed fiducia semper in bona. ∫. O INGENTEM CONFIDENTIAM: NUM COGITAT QUID DICAT?: Amens est, qui nesciat quid dicat: amentior, quem non poeniteat facti sui.

V. 20. *In Phormione* Act. I. sc. 2. v. 73.

Num cógitat, quid dícat? num factí piget?
Vide num eíus color pudóris signum usquam índicat?
Adeon ínpotenti esse ánimo, ut praeter cívium
Morem átque legem et suí voluntatém patris
Tamen hánc habere stúdeat cum summó probro?
PA. Me míserum. SI. Hem, modone id démum sensti, Pámphile?
Olim ístuc, olim, cum íta animum induxtí tuum,

V. 7. *Numnam eíus.*
V. 8. *Adeo ínpotenti.*

V. 6. NUM COGITAT, QUID DICAT?: Quia iniuriarum se alligat. ℐ. NUM FACTI PIGET?: Quia dicit PRAEDICANT, non *dicunt*. Et, ut solent irascentes, avertit orationem a secunda ad tertiam personam, ab ea, cum qua loquebatur, ad aliam.

V. 7. NUM EIUS COLOR PUDORIS SIGNUM: SIGNUM est parva quaedam significatio, indicans totius rei qualitatem. ℐ. NUM EIUS COLOR PUDORIS SIGNUM: Paterno animo dicit. Namque patribus velle erubescere filios pudentesque esse familiare est, cui contrarium est: *Erubuit*: *salva res est.* Hoc ergo dicit: Nec timet, inquit, nec eum poenitet nec pudet.

V. 8. UT PRAETER CIVIUM MOREM: PRAETER contra. Nunc enim *praeter* contra significat. ℐ. IMPOTENTI: Minus potenti, vel certe debili et devicto. ℐ. CIVIUM MOREM ATQUE LEGEM ET SUI VOLUNTATEM PATRIS: Tria contempta sunt, mos, lex, imperium patris.

V. 10. TAMEN: Cum non dixerit *quamvis*, subiecit TAMEN, et figura est *ἀνακόλουθον*.

V. 11. ME MISERUM: Initium defensionis et deploratio calamitatis et miseriae, quia in amorem culpam removet a voluntate sua, cum pater, quod amat filius, vitium mentis dicat esse, non impulsum dei. ℐ. MODONE ID DEMUM SENSISTI, PAMPHILE: Conprobatione ostendit eum esse miserum. DEMUM autem signum est tarditatis. Et sentire dicitur, quia vix colligit se vixque animadvertit, ut alibi: *Vix tandem sensi stolidus.*

V. 12. OLIM ISTUC, OLIM: Obiurgatio est, quod dictum est OLIM. Confirmationem autem per repetitionem ostendit. Ut Virgilius:

Divum inclementia, divum
Has evertit opes.

V. 9. *Erubuit Adelph.* Act. IV. sc. 5. v. 9.
V. 24. *Alibi supra* Act. III. sc. 1. v. 12.
V. 28. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 602.

Quod cúperes, aliquo pácto efficiundúm tibi,
Eodém die istuc vérbum vere in te áccidit.
Set quíd ego? cur me excrúcio? cur me mácero?
Cur meám senectutem huíus sollicito améntia?
An ut pro huíus peccatis égo supplicium súfferam?
Immo hábeat, valeat, vívat cum illa. PA. Mí pater.
SI. Quid mí pater? quasi tu húius indigeás patris.
Domus, úxor, liberi ínventi invitó patre:
Addúcti, qui illam cívem hinc dicant: víceris.
PA. Patér, licetne paúca? SI. Quid dicés mihi?
CH. Tamén, Simo, audi. SI. Ego aúdiam? quid aúdiam,

V. 15. *Set quíd ego me autem excrúcio? cur me mácero?*
V. 23. 24. *CH. Tamén, Simo, audi. S. Egon aúdiam? quid ego aúdiam,*
Chreme? CH. át tamen dicát sine. S. age dicát: sino.

*V. 14. Accidit: Evenit, fuit.

V. 13. Aliquo pacto: Quoquo modo.

V. 15. Sed quid ego? cur me excrucio?: Proprium est parentibus indignatione velut abiicere curam filiorum, cum destomachati fuerint. ℐ. Sed quid ego? cur me excrucio?: Ἔλλειψις per *ἀποσιώπησιν*, scilicet *promoveo.*

V. 16. Sollicito: Sollicitam reddo, id est, contristo et perturbo. ℐ. Cur me macero? Cur meam senectutem: Non *me,* sed meam senectutem, quod prius est et miserabilius, dicit.

V. 18. Immo habeat, valeat, vivat cum illa: Non irascitur, ut pater, sed dissimulat, ut alienus, quia vehementer dolet. Et habeat subauditur *illam.* ℐ. Mi pater: Mi meus. Et principium factum a conciliatione personae.

V. 19. Quasi tu huius indigeas patris: huius ostendens se dixit, ut Virgilius:

Est hic, est animus lucis contemptor.

V. 20. Domus, uxor, liberi inventi: Mira gravitate sensus elatus est, nec de Menandro, sed proprium Terentii. Et liberi inventi dicit, cum unus esset, sed invidiose liberi: inventi, non *geniti*, secundum illud:

Hoc ego scio neminem peperisse hic.

Domus addidit, non lupanar, et oratorie de uno pluraliter loquimur.

V. 21. Viceris: Viceris verbum est eius, qui vix sibi extorquet, ut abiiciat curam. Et proprium patribus ac familiare iratis.

V. 22. Pater, licetne pauca?: Titubans et balbutiens oratio pudore et conscientia.

V. 16. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 205.
V. 21. *Illud supra* Act. III. sc. 2. v. 26.

Chreme? CH. Át tandem dicát sine. SI. Age, dicát: sino.
PA. Égo me amare hanc fáteor: si id peccáre est, fateor íd quoque.
Tíbi, pater, me dédo. Quidvis óneris inpone: ínpera.
Vís me uxorem dúcere? hanc vis amíttere? ut poteró, feram.
Hóc modo te obsecro, út ne credas á me adlegatum húnc senem.
Síne me expurgem atque íllum huc coram addúcam. SI. Adducas? PA. Síne pater.
CH. Aéquom postulát: da veniam. PA. Síne te hoc exorém. SI. Sino.

V. 27. *vis míttere, ut poteró, feram.*

V. 24. AT TAMEN DICAT SINE. AGE DICAT: Hoc totum non ex animo permittentis, sed cum stomacho patientis est.

V. 25. EGO ME AMARE HANC FATEOR: *ʼΑμφιβολία, τίς ἐρᾷ;* ¶. EGO ME AMARE HANC FATEOR: Bene HANC dicit, non Glycerium, cuius nomine offenditur senex, nec peregrinam, ignominiam scilicet vitans. ¶. SI ID PECCARE EST, FATEOR: Noli, inquit, me accusare, quia amo. Amantem enim nemo accusat, ut febricitantem nemo accusare potest, cur febricitet. Sed amare, inquit, si putas esse peccatum, fateor me etiam hoc peccasse. Mire igitur et subdefendit culpam et assensus irato est. ¶. FATEOR ID QUOQUE: *Peccare me* scilicet: si id quoque peccare est. PECCARE dicit, quia amor deus est, et non voluntas.

V. 26. TIBI, PATER, ME DEDO: Bene DEDO, quasi hostilia et contraria volenti: nam deditio in hoste fieri solet. ¶. QUIDVIS ONERIS IMPONE: IMPERA: Exsecutus est translationem oneris, dicendo: IMPONE, IMPERA.

V. 27. VIS ME UXOREM DUCERE? HANC VIS AMITTERE: Et quod unum est, duo fecit, ut ostendat se non posse ferre. ¶. UT POTERO, FERAM: Obsequium sine voluntate ostendit, et multum valet sub Chremetis praesentia haec confessio ad recusandas nuptias.

V. 28. UT NE CREDAS: Pro *ut non.* ¶. ALLEGATUM: Adhibitum. ¶. HUNC SENEM: Critonem scilicet, et non CRITONEM, sed SENEM dicit, ut de hac appellatione pondus adiiceret testimonio.

V. 30. AEQUUM POSTULAT: DA VENIAM: Artificiose interponit loquentem Chremetem, quem volens usque ad cognitionem filiae suae retinere, non facit irasci Pamphilo ob contemptum

Quídvis cupio, dúm ne ab hoc me fálli conperiár, Chreme.
CH. Pró peccato mágno paullulum súpplici satis ést patri.

V. 32. *paulum súpplici.*

filiae suae, et post hoc abire de medio. ℐ. Da veniam: Concede, indulge.

*V. 29. Sine, pater: Id est, *ut me purgem*: non *adducam.*

V. 31. Ab hoc me falli comperiam: O paterna pietas! ipse accusator est et redargui se cupit.

V. 32. Paululum supplicii satis est patri: Supplicium dicit ipsam accusationem.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA.

CRITO. CHREMES. SIMO. PAMPHILUS.

CR. Mítte orare. Una hárum quaevis caússa me, ut faciám, monet,
Vél tu, vel quod vérum est, vel quod ípsi cupio Glýcerio.
CH. Ándrium ego Critónem video? Cérte is est. CR. Salvos sís, Chreme.
CH. Quíd tu Athenas ínsolens? CR. Evénit. Set hicine ést Simo?

V. 3. *Is cérte est.*

V. 1. MITTE ORARE: UNA HARUM QUAEVIS CAUSA: Hic in scaenam progreditur Crito, in cuius verbis non modo quod ipse promittit, sed etiam quod et Pamphilus dixerit demonstratur. Et hic omnis error aperietur fabulae. ℐ. MITTE ORARE: UNA HARUM: Pamphilo dicit: et dicendo UNA HARUM ostendit multas esse causas, etiam pares esse magnitudine dicendo: QUAEVIS.

V. 3. ANDRIUM EGO CRITONEM VIDEO: Bonum initium agnituri filiam. Itaque compendii causa non laborat de agnitione personae Critonis, ut ab eo facile doceri possit. ℐ. SALVUS SIS, CRITO: Ne laboret ad persuadendum, miro compendio poetae iam Crito notus est Chremi.

V. 4. QUID TU ATHENAS INSOLENS?: INSOLENS insolitus, insuetus. Cicero: *Moveor etiam loci insolentia.* Salustius: *Insolens vera accipiendi.* INSOLENS et arrogans intelligitur. Qui praeter legem agit humanam et naturalem, INSOLENS dicitur. Cicero: *In victoria, quae natura insolens et superba est.* ℐ. EVENIT. SED HICCINE EST SIMO?: Pudet fateri propter hereditatem venisse. Et vide ipsum esse, qui dixerat supra:

Clamitent
Me sycophantam, hereditatem persequi.

V. 13. *Cicero pro rege Deiotaro* Cap. 2. §. 5.
V. 16. *Cicero pro M. Marcello* Cap. 3. §. 9.
V. 19. *Supra* Act. IV. sc. 5. v. 19 sq.

CH. Híc est. CR. Mene quaéris? SI. Eho, tu Glýcerium hinc civem ésse ais?
CR. Tú negas? SI. Itane húc paratus ádvenis? CR. Qua de ré? SI. Rogas?
Túne inpune haec facias? tune hic hómines adulescéntulos,
Ínperitos rérum, eductos líbere, in fraudem ínlicis,
Sóllicitando et póllicitando eorum ánimos lactas? CR. Sánusne es?
SI. A'c meretriciós amores núptiis conglútinas?
PA. Périi. Metuo, ut súbstet hospes. CH. Sí, Simo, hunc norís satis,

---

V. 5. *CH. Híc. CR. Simo, men' quaéris? S. eho tu Glýcerium hinc civem ésse ais?*
V. 6. *qua ré?*
V. 9. *Sanun es?*

V. 6. ITANE HUC PARATUS ADVENIS?: Hoc est, subornatus et compositus dolo.

V. 7. TUNE IMPUNE HAEC FACIAS?: Nunc acriter Critonem aggressus dilatavit incusationem et generalem fecit virtute oratoria, quae δεινότης dicitur. ¶. TUNE HIC: Id est, Athenis, ubi delicta vindicantur.

V. 8. IN FRAUDEM ILLICIS: Illigas, unde Virgilius:
Terna tibi haec primum triplici circumdata filo
Licia circumdo.
Licia enim dicta sunt *ligia.*

V. 9. SOLLICITANDO ATQUE POLLICITANDO EORUM ANIMOS LACTAS: Hinc etiam oblectatio dicitur. ¶. LACTAS: Quasi teneros animos. Lactare est dulcedine aliqua tenere, ad persuasionem inducere, unde et delectare et oblectare dicimus.

V. 10. AC MERETRICIOS AMORES NUPTIIS CONGLUTINAS: Vide oratorie agi. Ut gravius Critonem accuset, Simo nunc defendit filium, quem iam dudum increpaverat. ¶. AC MERETRICIOS AMORES: Peius lenocinio crimen ingessit, non amicam facere de meretrice, sed coniugem. ¶. NUPTIIS CONGLUTINAS: Hoc gravius est lenocinio.

V. 11. METUO, UT SUBSTET HOSPES: Ut ne non. Lucilius:
Metuo, ut memoriam retineas.
Et bene HOSPES ait, non *homo* vel *Crito.* Est enim in ipso nomine causa diffidentiae.

V. 8. *Virgilius Eclog.* VIII. v. 73.

Nón ita arbitrére: bonus est híc vir. SI. Hic vir sít bonus?
Ítane adtemperáte evenit, hódie in ipsis núptiis
Út veniret, ántehac numquam? Est véro huic credendúm, Chreme.
PA. Ní metuam patrem, hábeo pro illa re íllum quod moneám probe.
SI. Sýcophanta. CR. Hem. CH. Síc, Crito, est hic: mítte. CR. Videat, quí siet.
Sí mihi perget, quaé volt, dicere, éa, quae non volt, aúdiet.
Ego ístaec moveo aut cúro? Non tu tuúm malum aequo animó feres?

V. 12. NON ARBITRERE: Id est, non arbitreris. § BONUS EST HIC VIR: Cum pondere et distinctione inferendum. § HIC VIR SIT BONUS?: Hic per ironiam: nec virum nec bonum esse dixit. § HIC VIR SIT BONUS?: Mire poeta, cum oportuerit Critonem inimiciorem Chremi esse quam Simoni, sic rem inducit, ut notior ei sit, contra quem maxime venerat, atque ab eo defendatur, magis ut res progredi ad catastrophen possit.

V. 13. IN IPSIS NUPTIIS: In ipso articulo nuptiarum.

V. 14. UT VENIRET, ANTEHAC NUMQUAM: Plerumque casus imitatur industriam: et hoc saepe fit, ut etiam sedulo facta sint suspecta.

V. 16. SYCOPHANTA: Hoc est, quod minime volet sibi dici Crito. Nam ita locutus est supra:

Clamitent
Me sycophantam, hereditates persequi.

§. HEM: Principium iracundiae. Audivit enim, quod maxime vitabat, nam ut supra: *Clamitent me sycophantam.* §. HEM. SIC, CRITO, HIC EST: Mire hic Chremes traducit illum ab iracundia, dicendo s i c e u m e s s e. M e n a n d e r: *Οὗτος αὐτός ἐστιν.* Et recte: quia naturae ignoscitur, voluntati non item.

V. 17. SI MIHI PERGIT, QUAE VULT DICERE: Graviter et mature.

V. 18. EGO ISTAEC MOVEO AUT CURO?: Est enim sycophantae perturbare rem b o n a m et curare m a l a m. Hoc igitur dicitur cum *ὑποκρίσει:* Ego haec turbo aut cogito, quemadmodum tu dicis Simo? §. NON TU TUUM MALUM AEQUO ANIMO FERES?: Non filium, sed amorem in filio significat, an quia iratus est? Et quaeritur, an conveniant haec verba pro Pamphilo veniente.

V. 14. *S u p r a* Act. IV. sc. 5. v. 19 sq.

Nam, égo quae dico: véra an falsa audíerim, iam scirí potest.
Átticus quidam ólim navi frácta ad Andrum eiéctus est
Ét istaec una párva virgo. Tum ílle egens forte ádplicat
Prímum ad Chrysidís patrem se. SI. Fábulam inceptát. CH. Sine.
CR. Ítane vero obtúrbat? CH. Perge. CR. Tum ís mihi cognatús fuit,
Qui eúm recepit. Íbi ego audivi ex íllo sese esse Átticum.
Ís ibi mortuus ést. CH. Eius nomen? CR. Nómen tam citó tibi? Phania. CR. Hem,

---

V. 23. *CH. perge tu. CR. ís mihi cognatús fuit.*
V. 25. *Ís ibi mortuus ést. CH. eius nomen? CR. nómen tam cito? P. Phánia. CH. hem.*

Immo enim conveniunt: nam quanto magis dissimulat favorem, tanto plus acquirit fidei ad ea, quae loquitur.

V. 19. Iam sciri potest: Addidit et temporis celeritatem et magna maturitate dixit.

V. 20. Atticus quidam olim navi fracta: Haec pars argumenti est, quae et supra iam dicta.

V. 21. Forte applicat: Proprie de naufrago in littus eiecto atque egenti dicitur.

V. 22. Primum ad Chrysidis patrem: Quid est primum, an quia postea mortuus est? ℐ. Fabulam inceptat: Aut ad comoediam rettulit fabulam, quia fabula comoedia, et quia argumentum quasi fabulae narratur, aut certe ad irrisionem narrationis dicit. Etenim olim fabulae proprium, ut Horatius:

Olim
Rusticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum.

V. 23. Itane vero obturbat?: Si subdistinguit, interstrepit accipe, si non distinguit, evertit intelligas. ℐ. Itane vero obturbat?: Potest: Itane vero, subdistingui, et sic cum comminatione inferri: obturbat.

V. 24. Ibi audivi ex illo: Magna confirmatio veritatis est.

V. 25. Nomen tam cito tibi?: Non negantis est, sed difficile se dicturum ostendit. ℐ. Phania: Hoc ita dicit Crito, ut nemo audiret, scilicet adhuc dubitans, an ipse sit.

V. 14. *Horatius Satir.* lib. II. sat. 6. v. 79.

Perií. CR. Verum hercle opínor fuisse Pliániam: hoc certó scio,
Rhamnúsium se aiébat esse. CH. O Iúppiter. CR. Eadem haéc, Chreme,
Multi álii in Andro tum audívere. CH. Utinam id sít, quod spero. Eho, díc mihi,
Quid eám tum? suamne esse áiebat? CR. Non. CH. Cuiam ígitur? CR. Fratris fíliam.
CH. Certé meast. CR. Quid aís? SI. Quid tu ais? PA. Árrige auris, Pámphile.
SI. Qui crédis? CH. Phania íllic frater meús fuit. SI. Noram ét scio.
CH. Is hinc béllum fugiens méque in Asiam pérsequens proficíscitur.

V. 27. *sese aíbat.*
V. 28. *Multi álii in Andro audívere.*
V. 29. *aíbat.*

V. 26. HEM: Sunt qui putant Simonem dicere, irascentem filio, Critonem submonenti. ℐ. PERII: Hoc Pamphilus post iracundiam patris. An Chremis est dolentis vel ad eius mentionem vel quod in filiam pene peccarat? ℐ. VERUM HERCLE OPINOR FUISSE: Hoc adhuc cunctanter est dictum: ideo indiget confirmatione.

V. 27. RHAMNUSIUM SE: Piraeeus et Rhamnus et cetera huiusce modi maritima Atticae oppida intelligenda sunt. Rhamnus pagus Atticae.

V. 28. MULTI ALII IN ANDRO: Hoc testimonium caecum dicitur. Testimoniorum enim modus duplex est, manifestus et caecus. Manifestus est, qui certos testes et praesentes habet, caecus, in quo multitudinem aut civitatem dicimus scire, ut Cicero: *Testis est tota Sicilia*, quod tamen audientem consternat. Est etiam in caeco ius iurandum tabulae absentisque personae.

V. 29. CUIAM IGITUR?: Vetuste CUIAM, quod omnibus generibus et casibus servit.

V. 30. ARRIGE AURES, PAMPHILE: Translatio a pecudibus, quibus verbis intendit accipiendam esse vocem. ℐ. ARRIGE AURES, PAMPHILE: Hoc Simo videtur dicere; ut alii putant, ipse sibi Pamphilus.

V. 31. NORAM ET SCIO: Noram Phaniam, scio fratrem fuisse. Ergo et ad personam et ad rem rettulit.

V. 32. MEQUE IN ASIAM PERSEQUENS PROFICISCITUR: Bene IN ASIAM, ubi bellum non erat, sed in Graecia, et PERSEQUENS

Tum illám relinquere híc est veritus. Póst illa nunc primum aúdio,
Quid illó sit factum. PA. Víx sum aput me: ita ánimus commotúst metu,
Spe, gaúdio, mirándo hoc tanto tám repentinó bono.
SI. Ne istám multimodis tuam ínveniri gaúdeo. PA. Credó, pater.

V. 33. *Tum illam híc relinquere véritus est. pôstilla nunc primum aúdio.*
V. 36. *Ne istám multimodis cívem inventam gaúdeo.*

dicit perseverationem sequentis ostendens. Persequitur enim, qui non desinit sequi. Virgilius:

Quae te sola, puer, multis e matribus ausa
Persequitur.

V. 34. VIX SUM APUD ME: Hoc est argumentum a sapientibus laetitiam vehementem in bonis moderandam, cum unus quisque gaudens ita perturbetur, ut apud se ipsum non sit. ¶. VIX SUM APUD ME: Non sum apud me, magis consuetudine quam ratione dicitur: aut forte sic dicit, quasi abierit animus et rursus redierit. ¶. ITA ANIMUS COMMOTUS EST METU: Duo carnifices futurarum rerum sunt, spes et metus. Dolor enim et gaudium praesentium rerum sunt. Virgilius:

Hinc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque nec auras
Respiciunt.

Sed dolorem hic in laetitia non posuit, et mire ordinem servavit: sic enim se haec invicem sequuntur, et *ἀσυνδέτως* distinguendum est SPE GAUDIO, ut separatim inferantur.

V. 35. MIRANDO HOC TANTO, TAM REPENTINO BONO: MIRANDO, dum miror, et est participium.

V. 36. NE ISTAM MULTIS: NE, nimis. Cicero: *Ne isti vehementer errant.* Salustius: *Ne ista nobis mansuetudo et misericordia.* ¶. GAUDEO: Gaudemus nostris, gratulamur alienis, ut Salustius: *Et ei voce magna vehementer gratulabantur.* ¶. NE ISTAM MULTIS: Non MULTIS MODIS INVENIRI GAUDEO, sed TUAM INVENIRI GAUDEO. Alii: MULTIS MODIS TUAM INVENIRI GAUDEO, sed non: INVENIRI GAUDEO. ¶. INVENIRI GAUDEO: Hic iam redit in gratiam Simo cum filio, nisi forte patrem socerum appellat, ut Turnus apud Virgilium:

V. 3. *Virgilius* lib. IX. v. 217.
V. 13. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 733.
V. 20. *Cicero in L. Catil.* orat. II. Cap. 3. §. 6.
V. 21. *Salustius Catil.* Cap. 52.

CH. At mi únus scrupulus étiam restat, quí me male habet. PA. Dígnus es
Cum tuá religione ódium. Nodum in scírpo quaeris. CR. Quíd istuc est?
CH. Nomén non convenít. CR. Fuit hercle huic áliud parvae. CH. Quód, Crito?
Num quíd meministi? CR. Id quaéro. PA. Egon huius mémoriam patiár meae
Volúptati obstaré, cum ego possim in hác re medicarí mihi?
Non pátiar. Heus, Chremé, quod quaeris, Pásibulast. CR. Ipsást. CH. East.

V. 41. *Voluptáti obstare, cum égomet possim.*
V. 42. *Pásibula.*

Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra
Spargimus.

Sed quo modo infra dicit: *Quid restat, pater?* an restat ideo, quia haec iam maior pars reconciliationis est. ℐ. Credo, pater: Incertum, utrum, cui gratulatur, Simo sit, quamvis Pamphilus respondeat: potest enim Chremes et pater videri. ℐ. Credo, pater: Sic responderi solet dicenti: *Gaudeo.*

V. 37. At mihi etiam unus scrupulus restat: At discretivum est superiorum dictorum. Scrupulus a scrupulo lapide dictus lapillus minimus. Nam nimis molestae sunt pedibus scrupulosae viae, ut Virgilius:

Scrupea tuta lacu nigro nemorumque tenebris.

ℐ. Etiam: Pro adhuc. ℐ. Dignus es cum tua religione odium: Aut dignus odio, aut accusativus pro ablativo casu est positus pro odio, aut separatim odium legendum est, ut sit: dignus, qui male habearis.

V. 38. Nodum in scirpo quaeris: Scirpus palustris res est levissima. Lucilius in primo:

Nodum in scirpo insane facere vulgus.

Est autem sine nodo et levis iunci species. Alibi ipse: *Reddunt curatura iunceas.* Plautus: *Scirpos induitur ratis.*

V. 46. Id quaero: Rursus Crito obliviosus est, utpote alienarum rerum.

V. 41. Voluptati obstare: Est nunc laetitiae et gaudio.

V. 42. Heus, Chremes: Heus dicendum erat, quia Chremes Critonem intuebatur.

V. 1. *Apud Virgilium Aen.* lib. XII. v. 50.
V. 12. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 238.
V. 21. *Plautus Aulul.* Act. IV. sc. 1. v. 9.

PA. Ex ípsa miliés audivi. SI. Omnís nos gaudere hóc, Chreme,
Te crédo credere. CH. Íta me di ament, crédo. PA. Quid restát pater?
SI. Iam dúdum res reddúxit me ipsa in grátiam. PA. O lepidúm patrem.
De uxóre, ita ut possédi, nil mutát Chremes. CH. Caussa óptumast,
Nisi quíd pater ait áliud. PA. Nempe id. SI. Scílicet. CH. Dos, Pámphile, est
Decém talenta. PA. Accípio. CH. Propera ad fíliam. Eho mecúm, Crito:
Nam illám me credo haud nósse. SI. Cur non íllam huc transferrí iubes?
PA. Recte ádmones. Davo égo istuc dedam iám negoti. SI. Nón potest.
PA. Qui? SI. Quía habet aliud mágis ex sese et máius. PA. Quidnam? SI. Vínctus est.

V. 47. *Nisi síquid pater ait áliud.*

V. 43. EX IPSA MILIES AUDIVI: Duas res ostendit Pamphilus: et quam verum sit, quod ex ipsa saepe audiverat, et quam sua sit Glycerium. ℐ. OMNES NOS GAUDERE HOC, CHREME: Aut HOC correpte, aut HOC producte, ut sit hac re gaudere. Et g a u d e r e nostris est, ut supra annotavimus, alienis vero g r a t u l a r i. S a l u s t i u s: *Et ei voce magna vehementer gratulabantur.* Plus est ergo g a u d e r e, quam l a e t a r i.

V. 44. QUID RESTAT, PATER?: Hoc est, ne irascaris.

V. 45. O LEPIDUM CAPUT: In quo leporis est plurimum, l e p i d u s dicitur. Nam lepos est venustas.

V. 47. NEMPE. SCILICET: NEMPE et SCILICET dicentes manu et vultu dotem significant, quod mox intelligit Chremes. Alii ἀπὸ τοῦ SCILICET Chremetis personam faciunt. ℐ. DOS PAMPHILI EST: Id est, Pamphilo pro uxore dabuntur decem talenta.

V. 48. ACCIPIO: Ille nisi dixisset: ACCIPIO, dos non esset. Datio enim ab acceptione confirmatur, nec potest videri datum id, quot non sit acceptum. ℐ. EHO: Hic EHO admiratio est intentionis ad id, quod dicturi sumus.

V. 50. DAVO EGO ISTUC DEDAM IAM NEGOTII: Addidit et temporis celeritatem.

V. 51. QUI?: Quam ob rem?

PA. Patér, non recte vínctust. SI. Haud ita iússi. PA. Iube solvi, óbsecro.
SI. Age fíat. PA. At matúra. SI. Eo intro. PA. O faústum et felicém diem.

V. 52. *At ita iússi.*
V. 53. *at matúre.*

V. 52. PATER, NON RECTE VINCTUS: Id est, non iuste. Sed hic ad causam rettulit NON RECTE, senex vero ad rem rettulit. ℐ. HAUD ITA IUSSI: Quia quadrupedem stringi iusserat, quasi recte ac diligenter. Et hoc ipsum non vacat: nam iam ioculariter loqui et minus irascentis est et placabilis animi. ℐ.5 HAUD ITA IUSSI: Eleganter lusit ad ἀμφιβολίαν, et simul ostendit, quam propitius sit Pamphilo pater et quam facile veniam Davo impetrare possit ab eo, quippe qui iam etiam iocetur. Pamphilus autem dixerat: NON IUSTE: ille sic respondit, quasi dixerit: *Non diligenter vinctus est.* Et HAUD ITA IUSSI: Sic enim praeceperat: *Quadrupedem constringito.*

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA.

CHARINUS. PAMPHILUS.

CH. Províso, quid agat Pámphilus: atque eccum. PA. Áliquis forsan mé putet
Nón putare hoc vérum: at mihi nunc síc esse hoc verúm lubet.
Égo vitam deorúm propterea sémpiternam esse árbitror,

V. 2. *verúm liquet.*
V. 3. *Égo Deorum vítam eapropter sémpiternam esse árbitror.*

V. 1. Proviso quid agat Pamphilus: atque eccum: Haec scaena alterum generum Chremeti comparat, ne aut Charinus tristis recedat, aut non provisum videretur Philumenae. ¶. Proviso quid agat: Hoc colloquium per compendium fabulae inducitur, ut una narratione etiam negotium Charini transigi possit. ¶. Proviso quid agat: Dupliciter res ab oculis spectatorum moventur. Aut enim futura promittuntur, aut facta narrantur. ¶. Proviso: Duo significat et provideo et procedo.

V. 2. Nunc sic esse hoc verum lubet: Sic delicate pronuntiandum est et separatim distinguendum. ¶. At nunc mihi sic esse verum lubet: Sensus hic est: Alii putent, ut volunt: ego autem verum esse confirmo, quod mihi lubet verum credere.

V. 3. Ego deorum vitam propterea sempiternam esse arbitror: Omne quod habemus aut mutuum est aut proprium. Mutuum est quidquid ad tempus habemus nec postmodum nostrum futurum est, ut uxor, domus, villa, servi et cetera in hunc modum: proprium, ut virtus animi et bonum sempiternum, quod proprie de diis dicitur. Non enim aliunde venerunt, sed apud se ipsos sunt semper, et Epicurum secutus hoc dixit. Proprie ergo de diis sempiternum dicitur. Nam inter sempiternum et perpetuum hoc interest, quod sempiternum ad deos, perpetuum proprie ad homines pertinet. ¶. Ego deorum vitam propterea sempiternam esse arbitror: Hanc sententiam totam Menandri de *Eunucho* transtulit et hoc est, quod dicitur, contaminari non decere fabulas. ¶. Ego

Quód voluptates eórum propriae súnt: nam mi inmortálitas
Pártast, si nulla aégritudo huic gaúdio intercésserit.
Sét quem ego mihi potíssumum exoptém, nunc cui haec narrém, dari?
CH. Quíd illud gaudi est? PA. Dávom video. Némost, quem mallem, ómnium:
Nam húnc scio mea sólide sólum gávisurum gaúdia.

V. 6. *optem, cui nunc haec narrém, dari.*

DEORUM VITAM: Non dixit, quod scit, sed quod verum putet. Et est *δόγμα Ἐπικούρειον*, quod a ceteris philosophis repudiatur de otio deorum ac perenni voluptate.

V. 4. PROPRIAE SUNT: Perpetuae, sempiternae, quae non sunt accommodatae ad tempus ac mutuae. Sic et supra:

Nihilne esse proprium cuiquam?

V. 5. SI NULLA AEGRITUDO HUIC GAUDIO INTERCESSERIT: Scilicet secundum supra dictam sententiam: Si propria, inquit, haec fuerit voluptas, deus sum.

V. 7. QUID ILLUD GAUDII EST?: In aliis Davi persona infertur.

V. 8. NAM HUNC SCIO MEA SOLIDE SOLUM GAVISURUM GAUDIA: *Ἀρχαϊσμός*. *J.* SOLIDE SOLUM: Figura *παρόμοιον*.

V. 6. *Supra* Act. IV. sc. 3. v. 1.

ACTUS QUINTI SCAENA SEXTA.

DAVOS. PAMPHILUS. CHARINUS.

DA. Pámphilus ubinam híc est? PA. Dave. DA. Quís homost? PA. Ego sum. DA. O Pámphile.
PA. Néscis, quid mi obtígerit. DA. Certe: sét quid mi obtigerít scio.
PA. Ét quidem ego. DA. More hóminum evenit, út, quod sim nactús mali,
Príus resciscerés tu, quam ego illud quód tibi evenít boni.
PA. Méa Glycerium suós parentis répperit. DA. Factúm bene. CH. Hem.
PA. Páter amicus súmmus nobis. DA. Quís? PA. Chremes. DA. Narrás probe.

V. 1. *DA. Pámphilus ubinamst? P. híc est, Dave. D. quís homost? P. ego sum Pamphilus.*
V. 4. *quam ego tíbi quod evenít boni.*

V. 1. Pamphilus ubinam hic est?: In hoc actu mira arte ea, quae restant de comoedia breviter explicantur et designantur duorum sociorum binae nuptiae. 𝔖. Pamphilus ubinam hic est? Dave. Quis homo est?: In affectu gaudentis Pamphili et Davi gratulatione cognitionem rerum Charino praebuit, cuius persona parce utitur per compendium.

V. 2. Certe: id scio quid mihi contigerit: Scio, id est, persensi.

V. 3. More hominum: Hominum abundat. 𝔖. More hominum evenit, ut quod sim nactus mali: Quia fama mali celerior quam boni, id est, ut facilius mala quam bona nuntientur. Ad hoc ergo dixit, quod ille prior scierit quod esset vinctus, quam ipse Glycerium cognitam cognosceret.

V. 5. Mea Glycerium suos parentes repperit: Haec ita narrantur Davo, ut eadem opera etiam Charinus audiat.

V. 6. Pater amicus summus: Haec omnia, ut diximus, propter Charinum dicuntur, ut audiat. 𝔖. Amicus summus: Deest *eius*.

PA. Néc mora ullast, quín eam uxorem dúcam. CH. Num ille sómniat
Éa, quae vigilans vóluit? PA. Tum de púero, Davo? DA. Ah désine:
Sólus est, quem díligant di. CH. Sálvos sum, si haec véra sunt.
Cónloquar. PA. Quis homo est? Ó Charine, in témpore ipso mi ádvenis.
CH. Béne factum. PA. Audistin? CH. Ómnia. Age, me in tuís secundis réspice.
Túus est nunc Chremés: facturum, quaé voles, scio esse ómnia.
PA. Mémini: atque adeo lóngumst, nos illum éxspectare, dum éxeat.
Séquere hac me: intus áput Glycerium núnc est. Tu, Dave, abí domum,

---

V. 7. *quín iam uxorem dúcam.*
V. 9. *Sólus es quem díligunt Di.*
V. 10. *Cónloquar. P. quis homóst? Charine.*
V. 11. *P. audisti?*

V. 7. Num ille somniat ea, quae vigilans voluit: Hinc Virgilius:

Credimus an qui amant ipsi sibi somnia fingunt?

V. 8. Desine: Compendium attulit.

V. 11. Bene factum: A gratulatione coepit. ℐ. Omnia: Compendium. ℐ. Age, me in tuis secundis rebus respice: Haec sunt, quae absolute dicuntur et est commonitio. Sunt enim, qui felicitate elati ne respicere quidem velint amicos. Et respicere est proprie retro aspicere, id est, quem praecedis felicitate, non obliviscaris.

V. 12. Tuus est nunc Chremes: Lucilius in secundo:

Nunc praetor tuus est, meus si discesserit horno
Gentilis.

V. 14. Tu, Dave, abi domum: Hi versus usque ad illum: Gnatam tibi meam Philumenam uxorem, negantur Terentii esse, adeo ut in pluribus exemplaribus bonis non inferantur.

*V. 13. Atque adeo longum est nos illum exspectare: Quia audacter et artificiose binos amores duorum adulescentium et binas nuptias in una fabula machinatus est: et id extra praescriptum Menandri, cuius comoediam transferebat, idcirco

V. 3. *Virgilius Eclog.* VIII. v. 108.

Própera: adcerse, hinc qui aúferant eam. Quíd stas? quid cessás? DA. Eo.
Ne éxspectetis, dum éxeant huc: íntus despondébitur:
Íntus transigétur, si quid ést, quod restet. ω. Plaúdite.

V. 15. *Própere adcerse.*
V. 17. *Plaúdite*, omissa nota ω.

aliud in proscaenio, aliud post scaenam rettulit, ne vel iusto longior fieret, vel in eandem propter rerum similitudinem cogerentur.

*V. 14. SEQUERE HAC ME INTUS APUD GLYCERIUM: Iam post scaenam itur, quia ulterius in proscaenio nihil agitur.

V. 16. NE EXSPECTETIS, DUM EXEANT HUC: INTUS DESPONDEBITUR: Mire dicit, latenter se laudans, quo verbo avidum adhuc populum audiendi adeoque cupidum et intentum ostendit, ut finem comoediae evenisse non senserit.

V. 17. INTUS TRANSIGETUR, SI QUID EST, QUOD RESTAT: Artificiose poeta hereditatis iustam petitionem ex Critonis persona praetermisit, quae ei Glycerio cognita iure tribuebatur, ne vel parvae rei Critonis tractatu aut defraudatione Glycerii infuscaretur finis fabulae, ad laetum exitum spectans. ℐ. SI QUID EST, QUOD RESTAT: Quia narratione dignum non est, quod Charinus rogat. AELII DONATI V. CL. ORATORIS URBIS ROMAE COMMENT. IN TERENTII ANDRIAM EXPLICIT.

INCIPIT

EUGRAPHII COMMENT.

IN FABULAS PUB. TERENTII.

IN ANDRIAM.

Cum omnes poetae virtutem oratoriam semper versibus exsequantur, tum magis duo viri apud Latinos, Virgilius et Terentius. Ex quibus, ut suspicio nostra est, magis Terentii virtus ad rationem Rhetoricae artis accedit: cuius potentiam per singulas comoedias, ut possumus, explicabimus. Ac prima nobis ea sit, quae et pueris semper est tradita. Andria igitur prologum habet.

PROLOGUS.

Prol. V. 1. POETA CUM PRIMUM ANIMUM AD SCRIBENDUM APPULIT: Omnis prologus triplici inducitur caussa, vel ut argumentum fabulae possit exhibere, vel poetam populo commendare, vel ut a populo audientiam postulet. Sed his omnibus caussis Terentius non ita usus est. Habuit enim adversarium, veterem poetam, Luscium Lavinium, cuius comoediae cum non placerent, semper maledictis adversus comoedias Terentii pugnabat. Propter hunc igitur Terentius prologum semper inducit, ut eius maledictis respondeat. Quod si ita est, omnis prologus Terentii habet controversiam. Andria igitur controversiam tenet. Mos est uti ex Graeco in Latinum sermonem aliquid transferri liceat. Terentius comoediam Graecam Andriam cum transferret, adiunxit et Perinthiam, quae altera Graeca est comoedia. Fit ergo reus, quia non debuerat alteram comoediam contingere in comoediae alterius translatione. Isthaec controversiae qualitas, an iuste fecerit: cuius argumenta sic persequitur, ut per absolutam qualitatem habitus semper sit in disputatione tractatus. Is omnino, ut dixi, duplex est. Si feci, iuste feci: et feci, quia licuit per exemplum. Sed prius exordium sumitur, quod propositum ita est, ut poetam populo commendet. Aliter enim benivolentiam auditorum non potest comparare, nisi personae suae pudorem

honestatemque declaret. Est igitur ad comparandam benivolentiam sumptum principium. §. Poeta cum primum animum: Benivolentia Rhetorica certe captatur ex nostra persona. Hoc supra positis verbis expositum est, cum docuit sibi pudorem propositum, et certam gloriam captaturam. Unde a persona adversarii, cum eius impudentia declaratur, hoc subiunxit.

V. 4. Verum multo aliter intelligit. Nam in prologis scribundis operam abutitur: non qui argumentum narret, sed qui malevoli veteris poetae maledictis respondeat. Huc usque principium est habitum a nostra persona, et ab adversariorum. sequitur propositio quaestionis: sed primo permissio.

V. 8. Nunc quam rem vitio vortant: Haec dicit quaestionem praemittens. Proponit autem ita, ut cum argumento quaestionem solvat. Quaestionem proponere videtur:

V. 9. Menander fecit Andriam et Perinthiam, qui utramvis etc. Quaestionem illam supra diximus esse, quia non debuerit ex duabus comoediis Graecis, unam Latinam scribere. Et huic respondit ita, quod liceat: ac primum unam dicit, quamvis duae sint, quae inter se quoque quadam cognatione conveniant. Hoc enim dixit:

V. 9. Menander fecit Andriam et Perinthiam, qui utramvis recte noverit, ambas noverit: Non ita dissimili sunt argumento, et tamen dissimili oratione sunt facta ac stilo. Licet duae sint numero, in unam tamen rationem conveniunt. Quod ita est, quae ex Perinthia in Andriam convenerunt, ad Andriam iure translata sunt, unde non videtur aliter fecisse, quam liceat. Nam cum liceat ex una comoedia Graeca unam Latinam scribere, hic quodammodo ex Andria Graeca Andriam fecit Latinam: et quidem ex Perinthia tulit, quae in Andriam convenirent. Igitur adversarii id vituperare audent? Adiicit argumentum absolutae qualitatis, uti supra diximus: quia quae fecit, per exemplum fecit.

V. 18. Qui cum hunc accusant, Naevium, Plautum, etc. Et quoniam semper exemplis laborandum est, ne tamen sumamus, quae aliquando reprehensa sunt, adiecit:

V. 20. Quorum exoptat aemulari negligentiam potius, quam istorum obscuram diligentiam. Subiungit postea Epilogorum virtutem ut liberatus a culpa terrere incipiat adversarios: et honeste ostendit, adversarios multa peccare, sed illa se nolle maledicere. Concludit a precibus, ut benevolentiam ab audientia populi petat.

V. 24. Favete: Simul pollicens quasi quiddam praemium de comoediis futuris, si fuerit libenter auditus. Hactenus controversia tractata est.

V. 1. Poeta cum primum animum: Sensus hic est: cum primo poeta comoediam scribere voluit, hoc tantummodo arbitratus est negotii sibi dari, ut placerent populo comoediae, quas

fecisset. Ergo quod sequitur: VERUM ALITER EVENIRE MULTO, ille sensus est, ut hoc solum sibi crederet propositum, ut comoediae suae placerent. Et illud, ut adversario debeat respondere. Ergo IN PROLOGIS SCRIBENDIS OPERAM ABUTITUR, hoc est, valde utitur opera prologorum. Non ut argumentum narret, quod prologorum est semper officium: sed ut semper malivoli poetae maledictis respondeat. Adiecit VETERIS POETAE, quo facilius hominem ex vetustate notare posset, qui cum vetustate commendatus non sit, et notus per maledicta, invidere videatur.

V. 8. QUAM REM VITIO DENT: Hoc est, quam rem culpent, et accusent.

V. 11. NON ITA DISSIMILI SUNT: Vult simile esse argumentum duarum comoediarum, non tamen plurimum dissimile. Et ne Menandrum accusare videatur, qui pene ex uno argumento duas comoedias fecerit, adiunxit, quod ad eius laudem maxime pertinebat: DISSIMILI ORATIONE AC STILO.

V. 13. QUAE CONVENERE IN ANDRIAM: Multa enim conveniunt: haec igitur Terentius in Andriam transtulit.

V. 17. FACIUNT NE INTELLIGENDO: Hoc est, quasi plurimum intelligendo.

V. 26. QUAS FACIET DEINTEGRO: Hoc est, deintegro cum unam Graecam in unam Latinam transtulerit. Nunc enim transtulit quasi duas, atque ex hoc videtur illud Terentius declarasse, quod fecerit iure fecisse, et per exempla. Verumtamen iam non esse facturum, ut de duabus comoediis unam comoediam faciat.

V. 27. SPECTANDAE: Hoc est probandae ¶. EXIGENDAE: Foras mittendae.

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

Prima scaena huius comoediae caussam continet quasi deliberativam, ubi certum consilium exploratumque mandat servo dominus. Ne tamen hoc iniustum consilium sit, quod ex deliberatione videtur inventum, ex narrationis partibus colligitur quod iustum. Habet quidem finem haec scaena, imperium atque mandatum, quod servo detur. Sed ne imperii atque mandati iniustitia sit, caussae est consilium sumptum; ubi similiter qualitas est, an iniustum consilium sit. Sed iam ut ad speciem veniamus, mandat servo dominus, bene ut adsimilet nuptias. Consilium autem id est: v. 130. ET NUNC ID OPERAM DO [UT] PER FALSAS NUPTIAS VERA OBIURGANDI CAUSSA SIT, SI DENEGET. Consilii ratio quaerenda est, quae subponitur sic. Filium credo amare meretricem. Haec ratio per coniecturam tractatur, an filius amet meretricem. Omnis igitur scaena in hoc consumitur, ut argumentis coniecturalibus colligatur, filium amare. Quare

coniectura consilium suum probat, ut filium debeat obiurgare si si amat. Quo consilio probat et iustum declarat imperium, quo est servo imperaturus, ut bene assimulet nuptias. Haec per singulorum capita versuum plenius aperientur. Primum ne quid turpe dominus adversus filium servo mandare videatur. Siquidem ille filius, hic servus est. Non illa vulgaris abiecta persona servi est, neque in condicione vivit, neque in turpi officio servitutis: sed cuius animus et integritas fuerit per officia completa liberalis. Hoc igitur tangit Simo, cum laudat servum Sosiam: et dicit opus esse non arte, sed his potius rebus, quas in eo semper agnovit, fide et taciturnitate. Nam fides est, ut compleat quae mandat: taciturnitas autem necessaria videtur, ut caveat. Sed parva laus data servo videtur, quem coegit dominus imposita mandata servare. Sed quoniam apud servum bonum duntaxat potuit esse consideratio, quod dominus maior sibi, nescio quid, adversus minorem dominum imperaverat. Cuius si non esset, imperium adulescentis aetatemque timere deberet, quia illi post senis mortem erat dominus futurus. Idcirco laborat senex. Primo in animum suum servi animos inclinare dicit. Ergo ex illo tempore, quo emptus servus sit, se iusta et clementia sine duris laboribus imperasse.

V. 8. Ego enim postquam te emi a parvulo, inquit. Vere enim praestat, quia ei praestat, qui mereatur. Nam circa iuvenem inofficiosum imperare, fortasse imperantis est metus. Et cum dixit a parvulo, utique beneficiorum suorum longum tempus ostendit; deditque ei continuationem praestandi. Hinc illud in Iugurthino: *Parvum ego te Iugurtha, amisso patre, et sine spe et sine opibus in meum regnum excepi.* Adiecit autem ad cumulum beneficiorum, non quod tantum bene servierit, cum ei dominus clementiora quae fuerant, imperaret: sed quia ex servo fecerit liberum.

V. 10. Feci ex servo ut esses libertus mihi: Summum etenim pretium servientibus videtur esse libertas. Et quoniam omnis libertus patrono debet servitutem, ideo adiecit mihi non Pamphilo, hoc est non filio. Ut ille non crederet, licet libertum, se debere filio servitutem.

V. 11. Quod serviebas liberaliter: Pulchre hoc videtur adiunctum, ut non propter alias caussas dominus dedisse videatur. Sed quia hanc semper habuerit in servitutis condicione voluntatem liberaliter omnia quae iussa fuerant, implere.

V. 12. Summum pretium persolvi tibi: Summum pretium dixit libertatem. et ita debitorem iam servum ad domini officia fecit, sicut in servo dominus quod habebat exsolvit.

V. 27. *Salustius in bello Iugurthino* Cap. 10.

V. 13. IN MEMORIA HABEO: Recte servatum a servo, ut in memoria habere diceret: neque enim domino referre gratias potest, nisi sola officiorum restitutio in memoria perseveraret. ¶. HAUD MUTO: Mihi videtur iuris rationem respicere. Ingratus enim libertus a patrono revocari in servitutem potest. ¶. GAUDEO SI TIBI QUID FECI: Vehementer servus se gaudere dixit, si ex factis suis domini reddiderit voluntatem, et simul duo tempora coniunxit, ut non solum fecisse, sed et facturum esse declararet.

V. 15. ADVERSUM TE: Apud te intellegendum. Quidam enim, quoniam supra dixerat QUOD SERVIEBAS LIBERALITER, hoc intelligunt, ut libere quoque diceret, quae sentiebat: has propterea voces ex libertate prolatas, in convitium aut iniuriam secundum rationem veritatis proferret. Quod si ita est, dicta sunt a servo contra dominum: idcirco intellegunt ADVERSUM TE, contra te. Sed melior est interpretatio superior. Est vero huc usque figura συναθροισμός, quod est congregatio criminum vel beneficiorum, ad commovendos animos.

V. 17. QUASI EXPROBRATIO EST: Beneficiorum commemoratio cum ostenditur, ingrati exprobratio dicitur.

V. 19. PRIMUM IN HAC RE PRAEDICO: Ante quam narrationem incipiat ponere, summam primo proponit, quae talis est: QUAS CREDIS HAS, NON SUNT VERAE NUPTIAE. Partitur hic senex, eaque partitio triplex est. EO PACTO ET GNATI VITAM, ET CONSILIUM MEUM COGNOSCES, ET QUID FACERE IN HAC TE RE VELIM. Ergo secundum supra divisionem positam gnati vita cum exponitur, coniecturalia continet argumenta. Consilium cum exponitur, per qualitatem dicitur. QUID FACERE IN HAC TE RE VELIM. Similiter qualitatis ratione consistat. Utraque autem qualitas negotialis est. Incipit primo nati vitam.

V. 23. NAM IS POSTQUAM EXCESSIT EX EPHEBIS: EXCESSIT EX EPHEBIS, tempus puerilis aetatis excessit. Hic argumenta coniecturalia diligenter debemus advertere, quod Pamphilus videtur amare meretricem. Argumentorum loci traduntur alii esse artificiales, alii inartificiales. et inartificiales quidem ex auctoritate sumuntur vel opinione: artificiales vero aut a personis aut a negotiis. Cum autem omne argumentum rei dubiae faciat fidem, his vel nostram vel adversariorum caussam confirmamus vel infirmamus. Quorum loci sumuntur ante rem quidem unde agitur, a persona, a caussa, a tempore, a loco, a materia, a modo, a ratione. In re unde agitur, a toto, a parte, a specie, a differentia, a proprio, a diffinitione, a nomine. Circa rem unde agitur, a simili, a dissimili, a pari, a contrario, a maiore, a minore, a praecedente, ab eo quod est simul, a conse-

---

V. 11. *Supra* v. 11.

quente. Post rem vero, ab eventu, a iudicatis. Qui loci ideo communes dicuntur, quia in omni genere caussarum ex his argumenta duci possunt. Nam a personis consideratur patria, nomen, genus, corporis habitudo, mores, vita, amicitia, aetas, incessus, vultus. Vel aliter a persona nomen, natura, victus, fortuna, habitus, affectio, studia, consilia, facta, casus et orationes.

V. 28. PLERIQUE OMNES: Apud antiquos ista dictio ponebatur: ut OMNES supervacuum fieret, et superior tantum sermo propriam significationem contineret.

V. 30. AD PHILOSOPHOS: Ad sapientiam atque doctrinam.

V. 31. NIHIL EGREGIE PRAETER CETERA: Hoc est, omnia aequaliter, nihil amplius ante omnia.

V. 33. NON INIURIA: Non sine caussa, id est iuste. Ius enim contrariam habet iniuriam.

V. 34. UT NE QUID NIMIS: Quidam arguunt Terentium, quod istam sententiam dixerit servus, quam sapientum summus ex septem protulisse dicitur. Quae quidem res non digna reprehensione. Nam primo omnium, in hominibus natura, id est sensus aequalis est. Ita concipere et servus potest cum virtutibus ingenium: quod omnibus sit aequale naturaliter attributum. Deinde fieri potest, ut ista sententia iam a sapiente dicta percrebuerit, et omnium in ore versetur. Non enim Terentius vel quilibet alius hanc comprehendit: unde et servus, non tamen ut callidus, auditam rem potuit in sermonibus collocare.

V. 35. SIC VITA ERAT, FACILE OMNIS: Honeste pater narraturus vitam filii sui suspectam, docet praeterito tempore integritate vivendi obscuram tenuisse in suis moribus disciplinam. Ex quo ostendit sibi curam semper fuisse, ut filii vitam cognosceret.

V. 40. HOC TEMPORE OBSEQUIUM: Et ex hac sententia intellegi datur, servum bonum esse atque sapientem. Ita et in superioribus et sapientis est concessa sententia. HOC TEMPORE autem quod dixit, mihi videtur ad omnia tempora spectandum. Nunquam enim non valet ista sententia.

V. 42. INTEREA MULIER QUAEDAM: Et haec interposita narratio demonstrandae personae caussa dicitur, quae ab oratoribus *digressio* nominatur: quoties a narrationis tenore in alia, narrandi necessitate, dilabimur.

V. 44. INOPIA ET COGNATORUM: Quorum debuerat ope auxilioque fulciri.

V. 45. EGREGIA FORMA ATQUE AETATE: Duo quae necessaria ad voluptatem fuerant, complexus est, ut et vultus et aetas placere potuisset.

V. 46. EI VEREOR NE QUID ANDRIA: Cautus servus cum adulescentem sciret, timuit mulierem, et vultu et aetate laudabilem.

V. 60. UNUS ET ITEM ALTER: Hic arguto intellectu tres accipiuntur. Nam UNUS utique numerum suum ostendit: ALTER

vero de duobus post unum alter est. Ita si alter est, duo significat, et unus praecessit. Quo interventu solvitur, quod postea dictum est: NAM HI TRES TUM SIMUL AMABANT. Hoc et intellegi in Virgilio volunt:

Alter ab undecimo tum me iam acceperat annus.

Undecim enim numerum suum habent. ALTER vero ut diximus de duobus, hoc est, de duodecimo et tertiodecimo. Ut ista copulatio, *Alter ab undecimo*, tertium decimum annum significet, qui vicinus est pubertati, quo veri simile fieret, illum Veneri potuisse servire.

V. 52. ACCEPIT CONDITIONEM: Probavit scilicet quod offerebatur ab his. ¶. DEINDE QUAESTUM OCCIPIT: Deinde meretrix esse coepit. Cauta narratio. Docet se in omnibus filii factis semper adhibuisse curam et metum quam plurimum, ne in malos mores contubernio duceretur. Sumpsisse et officium pene servorum, ut interrogaret servos contubernalium, et diu quaereret de filii moribus: nec prius requiesceret, quam disciplinam integram reperiret. Quibus iam rebus fidem facit ad futuram quaestionem: ut veri simile videatur esse, quod motus est in filium iuste, qui semper de moribus inquisitionem habuerit: nec aliquando integra omnia reperiri potuerit iratus, eo quod Pamphilus amaret. Pulchre post interrogationem, nihil aliud a servis videtur esse responsum, nisi de aliis amatoribus. Ne tamen servorum respondentium calliditas Pamphilum celare videretur, et ipse interrogabat, uti prudens servus interrogatus de Pamphili nomine, facile actus eius possit exponere. Quamquam iam signum fuerat castitatis, inter amatores non fuisse coenatum.

V. 62. ITEM ALIO DIE QUAEREBAM: Et hic perseverat similiter senis diligentia, ne unius diei iudicium circa disciplinam verum esse non possit.

V. 66. NAM QUI CUM INGENIIS CONFLICTATUR EIUS MODI: Confirmat per sententiam vitam filii et integram disciplinam. Negat esse melius eo ingenio, quod cum inter vitia versatur, suam teneat firmitatem.

V. 69. CUM ID MIHI PLACEBAT: Probat filii vitam non iudicio suo tantum, ne videatur hoc fecisse amore, sed et testimonio civium ceterorum. Quae quidem res ad futuram quaestionem argumenta suggerit maxima: nam similiter eius filius iudicio patris et testimonio civium comprobatus est, quod nondum amare coeperit.

V. 70. LAUDARE FORTUNAS MEAS: Ubique fortunae attribuit, quod boni filii sunt, ut Salustius: *Praeterea viro liberis satis fortunato.*

V. 5. *In Virgilio Eclog.* VIII. v. 39.

V. 72. QUID VERBIS OPUS: De moribus filii sui cum pronuntiatum civibus diceret, magnum testimonium et Chremetis ponit, quod ultro venit, quod unicam natam, quod cum dote summa filio promisit uxorem. Sequens enim videbatur, ut cum et ipse probatum filium sciret, optimam conditionem matrimonii non repudiaret. Ergo cum dicit PLACUIT, Chremeti conditionem optimam declarabat.

V. 79. BEASTI: Beatum fecisti.

V. 83. NONNUNQUAM CONLACRUMABAT: Has lacrumas fundebat Pamphilus propter eam familiaritatem, quam habebat ex coniunctione eius mulieris, quae Chrysidi charissima fuerat. Sed quoniam Chrysis mortua, salva autem illa, quam diligebat, ideo nonnunquam conlacrumabat, id est, cum aliorum lacrumis suas quoque miscebat.

V. 84. HUIUS MORTEM TAM FERT FAMILIARITER: Hoc est, sic dolet ut familiaris.

V. 86. HAEC EGO PUTABAM ESSE OMNIA HUMANI INGENII: Cum nondum argumentum aliquod officium malae ostenderat disciplinae, tamen dolor iam futura prorupit, cum esset admonitus falsa fuisse, quae ante credebat pietatis indicia.

V. 88. EGOMET QUOQUE EIUS CAUSSA: Ut quoniam filium perspexeram praebere ei lacrumas, quam non diligebat, ego quoque officium obsequiumque praestarem. ℐ. IN FUNUS PRODEO: Hoc est, in obsequium funeris.

V. 89. NIHIL SUSPICANS ETIAM MALI: Hic auditorem mali interpositione suspendit, qui mitiori narratione tenebatur.

V. 91. ASPICIO ADULESCENTULAM FORMA: Et hic similiter duo tetigit: aetatem, quod ADULESCENTULAM dicit: et vultum, quod FORMAM posuit.

V. 92. ET VULTU, SOSIA: Quasi tertium, videtur adiecisse vultum. Namque forma naturalis facies: vultus vero animi motus, faciei ad tempus aptatus.

V. 98. PERCUSSIT ILLICO ANIMUM: Cum formam vidissem, cum lacrumas perspexissem, cum Chrysidis sororem hanc cognovissem, sum nescio quid, inquit, continuo suspicatus. ℐ. HOC ILLUD EST, HINC ILLAE LACRUMAE: Hinc illa sunt argumenta coniecturalia, quae supra diximus: veri simile esse filium amare meretricem, quod tam familiariter ad Chrysidem se adplicarat. quod eius tam familiariter fleret interitum. Hoc est enim quod dixit, HINC ILLAE LACRUMAE. Sed quoniam adhuc parva suspicio est, adiecit argumenta.

V. 102. INTEREA HAEC SOROR, QUAM DIXI: Nullum maius potest argumentum reperiri, quam quod subiungit, Pamphilum necessitate compulsum, amoris sui flammam non potuisse celare, quoniam in materia coniecturae, accusantis haec argumenta sunt semper, a voluntate, a summo ad imum. His enim tribus partibus nititur accusator. Hic autem voluntatis est quaestio. Ergo

probationes a summo ad imum suscipientur, quae continent dicta et facta et quod a doctoribus adiungitur, pathos. Namque pathos est supra, quod flevit. Facta sunt ista, quae subiunguntur, quod accurrit, quod mediam mulierem complectitur. Deinde dicta sunt, quod dixit: MEA GLYCERIUM, INQUIT, CUR TE IS PERDITUM. Ita omnia orator coniecturalia argumenta complexus est. Quamquam accedit et illa pars, quod ipsa Glycerium REIECIT SE IN EUM FLENS QUAM FAMILIARITER. Saepe etenim non solum nostris, sed nostrorum factis possumus accusari: ut cum de Verris animo quaereretur, an Ciceronem nollet esse accusatorem, quod Hortensius tantum laborabat, ut Ciceroni non daretur: accusat quoque palam sic, Verris hanc esse voluntatem, ne Cicero accusator exsisteret. Verum haec de argumentis. Omnis autem coniectura proprium hoc habet. nam argumenta cum ceteris videntur esse communia, haec et praeter argumenta habet a testibus probationem, haec etiam hic sunt, quippe cum dicat: VENIT AD ME CHREMES POSTRIDIE CLAMITANS SE INDIGNUM FACINUS COMPERISSE. Utique COMPERISSE: etiam ab aliis ista res dicta est, ut ipse hoc compererit. Ut testimonium quasi quaedam sit multitudo.

V. 110. REDEO INDE IRATUS ATQUE AEGRE FERENS: Bene indignationem totam argumentis excitatam sibi esse commemorat. Veruntamen dicit, se equidem credidisse, sed filium accusare non potuisse. Propterea derivatio caussae esse potuit: namque duae partes sunt, quae reum sunt solitae defendere. Derivatio caussae, quae Graece *μετάθεσις αἰτίας* dicitur. quam rem tractat senex, cum dicit ex persona filii: QUID FECI, QUID COMMERUI AUT PECCAVI, PATER? QUAE SESE IN IGNEM PROIICERE VOLUIT, PROHIBUI. SERVAVI. HONESTA ORATIO EST. NAM SI ILLUM OBIURGES VITAE QUI AUXILIUM TULIT. Purgationem filii sui et ipse confirmat per sententiam, ut iste videatur nunc irasci, qui aliquando alias admiserit caussas. Et est locus argumenti, qui dicitur a contrariis.

V. 117. VENIT CHREMES POSTRIDIE: Qui hoc facilius probatum omnibus doceat, continuo et Chremes venit: adiecit et CLAMITANS, ut indignatione ostenderetur verum esse compertum.

V. 118. INDIGNUM FACINUS COMPERISSE SE. Pulcre ex persona soceri indignum facinus dictum est, ut et ipse doleat Pamphilum esse corruptum, quippe cum ipse venerit prior, ut filiam polliceretur.

V. 119. PRO UXORE HABERE HANC PEREGRINAM: Magna iustitia soceri, si quidem non Pamphilum dolet amare alteram, sed dolet pro uxore habere peregrinam. Considerat enim personam soceri, merito uxorem dolet alteram. ℐ. EGO ILLUD SEDULO NEGARE FACTUM: Ne leniter credidisse videatur, et negasse dixit.

V. 120. ILLE INSTAT FACTUM: Ita comprobata res est, perseverante soceri testimonio. ℐ. DENIQUE ITA TUM DISCEDO AB

ILLO: Iam apud socerum probatam rem dixit, quod filius amet: si quidem ipse qui promiserat, hoc cognito, socer filiam negavit.

V. 122. NON TU IBI GNATUM: Deest, arguere aut accusare debuisti: et est ἔλλειψις, quae solet fieri aut nimia laetitia aut nimia tristitia. Hoc quidem magna procuratione perfectum est, ut iam servus credidisse videatur, quod amat filius. At vero senex, ut iustitiam suae iracundiae doceat, et hanc caussam non idoneam docet, qua filius accusandus esse videatur, sed iungit rationem.

V. 124. TUTE IPSE HIS REBUS FINEM PRAESCRIPSISTI PATER: Potest enim filius dicere, uxorem nunc sum ducturus, tempus veniet, cum aliena lege et alienis moribus vivam. Interim sine, dum tempus est, meo me more vivere. Unde servus et hac re deiectus, obiurgandi interrogat caussas.

V. 127. QUIS IGITUR RELICTUS EST OBIURGANDI LOCUS. Et bene OBIURGANDI dixit: nam de crimine iam constat, quod amat filius, sed obiurgandi quaeritur locus.

V. 128. SI PROPTER AMOREM UXOREM NON VULT DUCERE. Hoc est illud, quod secundum proposuerat: *Simo et consilium meum cognosces.* Credit enim ad iracundiam hanc esse caussam, non quod amet filius — nam id aetatis est et temporis —, sed unde incipit caussa peccati, si propter amorem nolit ducere uxorem.

V. 130. ET NUNC ID OPERAM DO UT PER FALSAS: Hoc est consilium, ut falsae nuptiae fingantur, quo et animus victus adulescentis circa amorem possit agnosci: simulque et Davi servi, qui favet plurimum Pamphilo, consilia falsa nuptiarum vanitate frustrentur.

V. 135. MAGIS ADEO MIHI UT INCOMMODET: Ut mihi magis, inquit, noceat, quam filio prosit.

V. 137. MALA MENS, MALUS ANIMUS: Quia occultum servum videbat aliquid facere, ut alteri noceat, non ut prosit: idcirco hanc adiunxit caussam, quod m a l a m e n s, m a l u s a n i m u s, ista semper fecerit.

V. 138. SIN EVENIAT QUOD VOLO: Hic sensus est, quod volo veniet, illud scilicet, ut in Pamphilo nihil sit morae. Hoc iam restat ut Chremes exorandus sit.

V. 141. NUNC TUUM EST OFFICIUM: Hoc est tertium, quod in propositione posuerat: *Et quid facere in hac re te velim:* ut bene scilicet assimulet nuptias, Davum terreat, filium observet, vel quid agat, vel quid consilii habeat.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

V. 1. NON DUBIUM EST QUIN UXOREM NOLIT FILIUS: Remansit senex, et hic secum loquens habet coniecturalem statum. Nam quaestio est, an uxorem nolit filius. Confirmat autem quod

nolit uxorem; et huius confirmationis argumentum hoc est quod dixit: Ita modo Davum timere sensi. Dixi enim supra, quod non solum de factis nostris, ad coniecturam argumenta colligi possunt, verum et nostrorum.

V. 4. Mirabar hoc si sic abiret: Haec scaena mandatum tenet, quanquam mandati caussa praecedit, quod amare dicitur filius. manet illa coniectura, quae similiter habet et argumenta et probationes suas, postea mandati actio est: ut quod observet Davus per mandata cognoscat. Egreditur namque non aspiciens dominum, cuius oratio talis fingitur, ut quaedam temere dicta proferat. Quod lenitatem domini latentem, suam et demonstrat calliditatem. quod miratus sit, verbum sibi a domino non esse factum, hoc est secum non locutum, neque aegre dominum tulisse, quod audisset non dari uxorem.

V. 8. At nunc faciet: Hoc est, at nunc tecum loquetur.

V. 18. Meum gnatum rumor est amare: Et haec omnis probatio est, an amet filius: sed coniecturalis probatio a testibus. Unum testimonii genus est rumor. Nunc autem rumorem ex relatione Chremetis Simo tenet. quippe cum supra dixerit: *Postridie venit clamitans indignum facinus se comperisse.* ℐ. Id populus curat scilicet: Haec defensio est contra rumorem: veri simile non esse omnem populum de nescio cuius adulescentis amore cogitare.

V. 15. Hoccine agis an non: Obscurus sensus, et tamen talis est: curae tibi est quod populus loquatur. denique hoc intellegit servus, et respondit domino, sibi curae esse, cum diceret: Ego vero istuc. ℐ. Sed nunc ea me: Hanc defensionem, quam supra collocarat, et nunc memorat quod amare adulescentem criminis non sit, maxime ante nuptias. Ideo adiecit: Nam quod ante haec fecit nihil ad me attinet dum tempus ad eam rem tulit sivi animum ut expleret. Deinde incipit mandata obliqua oratione proponere. Tum si quis etc. Magistrum dicit monitorem. Hanc rem quia oblique dixerat, Davus non intellexerat, itaque plane scire coepit.

V. 25. Si sensero hodie quicquam in istis nuptiis: Deinde cum minis mandat et verberibus: Te caesum Dave in pistrinum dedam. Et omnis admonitio est quae sequitur.

ACTUS PRIMI SCAENA TERTIA.

V. 1. Enimvero Dave: Haec scaena deliberativae vim tenet. Nam territus a domino seniore Davus deliberat, cui obtemperet: an adulescentis animo, an imperio senis satis faciat. Habet igitur deliberativae exordium, in qua exhortatio est. ℐ. Enimvero, Dave, nihil loci est segnitiae: Segnitia positum est, ut ea quae inventa sunt, non praetereantur. Socordia vero, ut ea quae sunt necessaria corde inveniantur. quae ipsa exhor-

tatio a periculis incitatur. illis scilicet: QUAE SI NON ASTU PROVIDENTUR ME AUT HERUM PESSUMDABUNT. *Herum* autem dixit Pamphilum.

V. 4. NEC QUID AGAM CERTUM EST: Hinc incipit deliberativa, cuius partes sunt duae: PAMPHILUMNE ADIUTEM, AN AUSCULTEM SENI. Deinde partium tractatus: SI ILLUM RELINQUO EIUS VITAE TIMEO. EIUS VITAE, hoc dicit ne periclitetur. Scit enim amorem Pamphili ex alia parte. SIN OPITULOR, HUIUS MINAS: Senis videlicet: et adiecit necessitatem: CUI VERBA DARE DIFFICILE EST. Hic tractata est qualitas utriusque partis. Sed incidit coniectura, an falli senex possit. Hinc argumenta colliguntur, quod non potest: ideo, quia comperit iam de amore. quod infensius me servat, ne fallaciam ad nuptias faciam. Deinde ad qualitatem: quoniam etsi nihil ipse fecerit fraudis ac doli, dominus circa servum magnam habeat potestatem, ut ex nulla caussa inferat poenas. Apposuit etiam maiorem difficultatem, quod doceat, senem falli iam non posse, quod gravida est de Pamphilo ista mulier: quod ita se invicem diligunt, ut partus tollatur: quod etiam iam ista fabula fingatur, ut civis esse doceatur. quibus rebus iam amica ista ad nomen accedit uxoris. Quod si ita est, falli non potest senex. Atqui hac deliberativa utriusque partis unum tantummodo videtur invenisse Davus, ut Pamphilo cuncta narraret. Hoc solum et non sine periculo suo facit, si indicaverit patris filio voluptatem, ut conveniat Pamphilum, ne de hac re pater imprudentem opprimat.

ACTUS PRIMI SCAENA QUARTA.

V. 1. AUDIVI ARCHILIS IAM DUDUM: Haec scaena mandatum tenet. Mittitur namque ancilla Mysis, ut obstetricem accersat. Paraturque habitus, ut Pamphilus terrentis patris orationem, qua adigere eum conatus ad nuptias, possit audire.

V. 2. TEMULENTA: Ebriosa. *Temetum* enim antiqui vinum dicebant. ¶. TEMULENTA ET TEMERARIA: Duo posuit, unum ad vitium accedens, aliud ad naturam. Nam temerarium naturae malum est, cui accedit, ut vino saepius obruatur.

ACTUS PRIMI SCAENA QUINTA.

V. 1. HOCCINE EST HUMANUM FACTUM AUT INCEPTUM: Haec scaena deliberationem habet, quae talis est. Adulescens amans, qui promisit se eam ducturum uxorem, a patre cogitur ut alteram ducat. deliberat quid faciat. Hic omnis deliberativae partes sunt, et ab ipso qui deliberat, percurruntur. Verum quoniam optima deliberatio est, cui alius persuasor accedit: idcirco

Mysis ancilla praesens invenitur, ut eius aspectu facile in unam partem memoria dominae eius, et sui amoris, possit incumbere. quippe cum hic ex una parte pater sit, cuius imperium filius debet implere: ex alia parte amor, qui vinculo sui animum adulescentis astringit. Saepissime autem exordium ab indignatione incipit. ¶. HOCCINE HUMANUM FACTUM AUT INCEPTUM: Quam indignationem ita divisit, ut accusaret primo homines, deinde patrem. Postea iungit propositionem ipsam iniuriae.

V. 3. UXOREM DECREVERAT SE MIHI DARE HODIE: In hoc adulescens collocat iniuriam, quod pater sibi nuptias repente mandaverit. Non quod nubere iniuria sit — quamquam esse videatur —, verum intellegit, si ante mandasset pater, consilium se facile adversum imperium patris invenire potuisse: ideo adiecit: NONNE OPORTUIT PRAESCISSE ME. Tangitur et illud, an patrum imperiis obsequi filii debeant. Constat enim circa nuptias esse filiis liberam voluntatem, ideo servata ratione pietatis communicatum oportuit. Sed cum animadvertit patrem cogere, ut ipse ducat uxorem, credit et Chremetem mutasse sententiam.

V. 7. IMMUTATUM VIDET: Id est, mutatum. Nam motus species sunt, commutatio et immutatio. et est illud circa quantitatem, istud circa qualitatem. ut cum quis ex magno parvus sit, commutatus: si quis ex nigro albus, immutatus dicitur.

V. 8. OBSTINATE: Perseveranter, pertinaciter. ¶. UT ME A GLYCERIO MISERUM: Nominata ea, quam diligebat, continuo in calamitatem praesentem dolore gemituque prosiluit, ut Virgilius:

Aut si lux alma recessit, Hector ubi est?

Et

Dixit lachrumasque refudit.

Ita nominata iam Glycerio, quasi propositio rursus alterius partis effecta est. Cumque duos senes, patrem et socerum, supra ad imperium potestatemque posuisset, hic adversus tantam duorum propositionem, unum amicae nomen reposuit. Deinde rursus revertitur ad querelas. Intellexit enim se amori non posse obsistere. ideo subiungit: ADEON HOMINEM ESSE INVENUSTUM AUT INFELICEM. Ut iterum sit exclamatio, quod Chremetis affinitatem non possit evitare. Hic iam coniecturalis tractatus interponitur, cum Chremes veluti repudiatus saepe, non discedat, et cum rursus promittat uxorem.

V. 13. QUOT MODIS CONTEMPTUS, SPRETUS: Melius de Pamphilo intellegimus, CONTEMPTUS et SPRETUS. Denique ipse adiungit: HEM REPUDIATUS REPETOR. Deinde continuo coniecturae rationem: ALIQUID MONSTRI ALUNT. Hoc est, fortasse aliquid monstri inauditi nutriunt: quae res rapit auditorem ad diversa.

V. 15. OBTRUDI: Inpingi, opponi.

V. 26. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 311.

V. 17. NAM QUID EGO DICAM DE PATRE: Rursus est officium de senibus mutuatus. nam cum primo de patre, mox de socero dixisset, interposito Glycerii nomine redit ad Chremetem. hinc de patre suggerit. Quaeritur autem de socero per coniecturam, quod filiam suam saepe polliceri cupiat repudiatam: de patre autem, quod segniter et negligenter de filii nuptiis cogitare videatur. Ita quod de patre supra generaliter dixerat: *nonne oportuit rescisse me ante*, nunc per speciem proponit.

V. 18. PRAETERIENS MODO MIHI APUD FORUM: UXOR TIBI DUCENDA EST PAMPHILE.

V. 23. QUID FACEREM: Modo autem tempus respirandi non habet * tunc patris imperio et praesentia territus respondere non potuit. ℐ. QUID FACEREM SI ALIQUIS ME INTERROGET: Huic responsio datur: *Aliquid facerem ut hoc ne facerem.*

V. 24. SED QUID NUNC PRIMUM EXSEQUAR: Hic est propositio ipsius deliberativae per duas scilicet partes, an imperio obtemperet patris, an amori potius serviat.

V. 25. TOT ME IMPEDIUNT CURAE: Ab amoris parte haec sunt argumenta: primum necessitas. Amor, inquit, deinde humanitas: misericordia a parte patris, an imperio patris obtemperet.

V. 26. NUPTIARUM, inquit, SOLLICITATIO, TUM PATRIS PUDOR: Hoc est quod erubesco ex patre, et adiecit non leves caussas: primum quod pater, deinde quod bonus pater, obtemperare utique deberet. Bonum autem sic confirmat: QUI ME TAM LENI PASSUS EST ANIMO USQUE ADHUC, QUAE MEO CUMQUE ANIMO LIBITUM EST FACERE. Hac parte inclinatam sententiam declaravit: unde rursus oratio concluditur ob quaerelas.

V. 28. EINE ERGO ADVERSER MISER: Sed non iam electio consilii est, ut hoc facere velle videatur, verum obsistente amore rursus ad incertam sententiam devolutus est.

V. 29. INCERTUM EST, inquit, QUID AGAM. Optimo loco Mysis sese interponit, ut in parte aliqua adulescens vel praesentia Mysidis, vel commemoratione Glycerii possit inverti. Denique intercedit, et ut utiliter tristis eum interrogaret, exponit Glycerium aegram esse, duabus de caussis; ex dolore et sollicitudine. Hic dolor a partu ponitur: hoc enim dixit: LABORAT EX DOLORE. Maxuma enim adulescenti efficitur concitatio, si se propter amorem intellegat pati. Deinde adiecit sollicitudinem, cuius caussam ponit. quod olim constitutae sunt nuptiae, et vereatur ne illam deserat Pamphilus. His rebus perfecta persuasio est, ut amori adulescens potius debeat obtemperare. Denique concitatus iam unum elegit partem et proponit: EGONE ISTUC CONARI QUEAM. Hic rationes narrat, quibus non sit veri simile, quod amicam sit deserturus. Primum ne illa misera decipiatur, quae omnem vitam ei credidit, quam ille dilexerit, et pro uxore semper habuerit. Hoc ab utili est. Sequitur ab honesto: quoniam pudice eius doctum et eductum ingenium non debet necessitate

immutari. Huic rei quaestio opponitur, an hoc facere possit adulescens, cum in patris sit positus potestate.

V. 41. HAUD VEREAR, inquit, SI IN TE SOLO SIT SITUM: Adversus istam propositionem argumentum rursus supponitur, an fieri possit, quod coniecturale est, quod tali animo Pamphilus sit, ut neque inhumanus neque ferus sit, nec amet neque sine pudore sit. Quibus rebus per se nota omnia argumenta sunt, ut facile possit nosci adulescentem, et contra imperium patris, in amore fidem posse servare. Suggerit illa, quo magis adulescentem incendat, meritam esse Glycerium, ut eius Pamphilus memoriam contineret: UNUM HOC SCIO, MERITAM ESSE UT MEMOR SIS SUI. Adiecit rursus adulescens suae memoriae: si quidem dicit in animo se haec, Chrysidis morientis et commemorantis Glycerium, scripta verba pertenere. In qua re allocutionis sunt praecepta et potestates: hoc est, quibus verbis potuit, ut Chrysis moriens ei commendaret Glycerium. Sed quoniam hoc profecit ad affectum, ut exinde profiteatur adulescens, se Glycerium non deserturum, singula excutenda sunt. Nam primum quo tempore locuta sit, non sine affectu est. MORIENS EUM, inquit: quae res habet maximam pietatem, cum postrema vox est: quod soli fuimus, et quod semotis omnibus. Plus enim fidei meae dedit, quando testem adhibere neglexit. Deinde sequitur ipsa oratio, quae magnum affectum tenet. Nam: MI PAMPHILE, inquit. Primo quod familiariter allocuta est, dicendo MI, deinde ipsa commendatio, quae duas ad misericordiam continet caussas, formam atque aetatem: quam rem et Simo laudaverit dicendo supra: *Ibi aspicio unam adulescentulam forma etc.* Ex his enim rebus omnis caussa pietatis est, et spes ad amorem.

V. 53. AD PUDICITIAM ET AD REM TUTANDAM: Ad pudicitiam, forma: ad rem tutandam, aetas. Sed melius utrumque ad pudicitiam, Nam neque forma neque aetas pudicitiam poterit custodire: ad rem tutandam sola aetas sufficit.

V. 54. QUOD EGO TE: Omnis allocutio has divisiones habet, quid velit et quid metuat. ita quod metuat supra positum est, et *aetate et forma*, nunc quid velit. ℑ. QUOD EGO, inquit, NUNC TE PER HANC DEXTERAM ORO: Ipsum quod velit iungit cum precibus. Impetrabile enim fit, si quod volumus, in allocutione cum precibus collocemus. Ut,

Per has te lacrumas egomet dextramque tuam te:
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum.

Non potuit enim per partes impetrabile facere, quod rogabat. Hic autem vide, quod in iure iurando collocat primo dexteram,

---

V. 26. *Supra* Act. I. sc. I. v.
V. 39. *Ut Virgilius Aen.* lib. IV. v. 317.

quam tenebat, quae semper fidei testis est. Nam inde etiam Tullius: *Per dexteram tuam te oro, non tam in praeliis et in bellis, quam in pace et fide firmiorem.* Et ingenium simul adiecit et fidem: tum etiam ut pietatem captet, solitudinem mulieris, et ipsum postremo desiderium.

V. 56. NE ABS TE EAM SEGREGES, NEU DESERAS: Sunt autem duo NE ABS TE SEGREGES, ne non eam ducas uxorem: NEU DESERAS, neve non periclitantem defendas. Scit enim esse peregrinam secundum suspicionem suam. Adiungit meritum suum dicendo: SI TE IN GERMANI FRATRIS DILEXI LOCUM. Quo modo Virgilius: *si bene quid de te merui.* Iungit autem meritum puellae: SIVE HAEC TE SOLUM SEMPER FECIT MAXIMI, SEU TIBI MORIGERA FUIT IN REBUS OMNIBUS. TIBI FUIT MORIGERA, id est, tuis moribus inserviens. Et in merito puellae maximam vim declaravit, quod solum semper fecit maximi. Accepit a me beneficium, quod servata sit, quod vivat, et tamen te solum maximi fecit. Potest etiam dici, quod solum amaverit in domo meretricis. Allocutionem efficaciter concludit per mandatum et monitum: TE ISTI VIRUM DO. Quod supra dictum, *abs te ne segreges.* AMICUM, TUTOREM, PATREM. Hoc supra dictum *neu deseras.* Adiungit et ab utili: BONA NOSTRA HAEC TIBI COMMITTO. Post haec quo maior vis ad memoriam possit accrescere, ut mandatorum verba in animo fixa remanerent, illud adiecit: HANC MIHI IN MANUM DAT: MORS CONTINUO EAM OCCUPAT. CONTINUO, inquit, tanquam usque ad mandati creditam sententiam vita suffecerit. Concludit deliberationis suae partem per electionem. ACCEPI, inquit, ACCEPTAM SERVABO. Consentit continuo et Mysis, et ipse curam illius habendo, cum dixisset, *perge ad obstetricem.* monetque ne aliquid dicat dominae de nuptiis, quod pulcre est collocatum. Nam nonnihil ex hoc fidem dat amoris, cui et miseretur. Et urbane, ne ei quam diligit ex aliquo nuntio aegritudo cumuletur, hoc posuit: ATQUE AUDIN? VERBUM UNUM CAVE DE NUPTIIS: NE AD MORBUM HOC ETIAM.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

V. 1. QUID AIS BYRRIA? DATURNE ILLA HODIE PAMPHILO: Charinus indignatur quod sibi nuntiatum esset, Philumenam quam diligebat Pamphilo esse nupturam: vehementi dolore succensus, primo conqueritur, deinde deliberat, an Pamphilum conveniat, ut eam non ducat uxorem. Deliberativae formam in hac scaena debemus animadvertere: ac primum an verum sit quaerit. ideo interrogat quasi verum audierit. Est et familiare timentibus,

---

V. 2. *Tullius orat. pro rege Deiotaro* Cap. 3. §. 8.

nolle audire quod inimicum sit voluntati. Interrogat autem rem: Quid ais Byrria? Deinde cum consensus est commodatus, sic et personam quaerit a quo audierit:

V. 2. Qui scis: At vero nuntius compendium interrogationi faciens, et personam et locum dicit, ubi audierit: Aput forum, inquit, modo de Davo audivi. Quare confirmatus in quaestione, continuo prorupit adulescens, qui dixit: Vae misero mihi. Quod nunc certum periculum sit, ante incertum fuisset inventus: et ex diversis rebus fit argumentum a pari. Post Byrriae adhibet consolationem, quod genus orationis in materia oratoria raro versatur. Hic autem posita est, ut voluntas ab eo, quod fieri non potest, consolatione suscepta, ad id quod fieri potest, convertatur: quod vocatur dissuasio. At vero adulescens cupidus amoris sui voluntatem perterritam continet.

V. 6. Nihil, inqnit, aliud volo nisi Philumenam: Sed servus consolationem reddit, ut si fieri possit, adulescens aestus contrarii amoris excludat. Et ipsum amorem loquendi dolore suspendit. Huic respondit sententiae naturaliter, quod omnes cum valemus, aliis dare consilium possumus: at si in aegritudine ipsi simus, de eo, de quo consilium dedimus, necesse est aliter sentiamus. Viso Pamphilo deliberat Charinus an adeat, et roget, ut nuptiis aliquot proferat dies, id est, protrahat. ut periculo iam certo spes aliqua dilatione pariatur. Ac deliberationem indicat servo Byrriae, quid sibi videatur. At ille dissuadet ab inhonesto et inutili, spem est cadere Pamphilum, si nihil impetraret, ille continuo sibi credat Charinum uxorem tollere. Hoc nam significavit. Quid ni? si nihil impetres: ut sit sensus quod mihi videtur.

V. 15. Ut ille arbitretur paratum sibi moechum, si tu nihil impetres. Alii distinguunt sic, ut simul dicant, non separatim. Quid ni, nisi. qui vere nullus est sensus. Potest tamen dici: Quid ni? id est certe. Et post, si nihil impetres, scilicet restat, ut arbitretur tanquam ab eo impetraturus.

* Ut defendat deliberativae utitur partibus, — id semper impetrationem esse docuimus —, quae habet principium ad benevolentiam conciliandam precibus.

V. 19. Ad te venio spem, auxilium, salutem expetens: Pamphilus propter amorem suum istud aliter accipit, et respondet, *neque consilii locum habeo*, *neque ad auxilium copias*. Interrogat tamen ille: quoniam pudoris fuerat dicere: *Uxorem tuum diligo*, prius interrogat an duceret uxorem: respondet Pamphilus quod in opinione est, non in eius voluntate: adiungit Charinus ad impetrationem vitae suae periculum.

V. 22. Si id facis, hodie postremum me vides: Sed interrogatus a Pamphilo cur istud dixerit, pudore confunditur. Allegat servum ut ipse dicat. Servus vero callidus, ne minus impetrabile, sed certe contumeliosum esset, si diceret, amat uxo-

rem tuam, SPONSAM, inquit, TUAM AMAT. hoc est enim, quod adhuc tibi uxor non sit. Unde adulterii nulla suspicio est, quod illa sponsa est, hic amat tantum. Sed Pamphilus memor consilii sui et voluntatis, quaerit utrum Charino aliqua consuetudo sit cum ea. Sed Charinus nesciens consilium, cur haec interrogaverit Pamphilus, simpliciter negat factum. Volebat autem Pamphilus caussam simpliciter reperire, cur eam non duceret uxorem, quam nolebat. Quod ut ille intellexit, se ad preces vertit, et petit ex more postulantium, quo semper prima, quae maiora sunt, petimus: deinde ea quae volumus. Nam ut supra dixit Charinus, nihil aliud a Pamphilo cupiens, nisi ut aliquot saltem nuptiis proferret dies. Hoc igitur cum desiderio sit, aliquid amplius primo postulat, sicut diximus. Quia moris est, ut per partes primo, deinde quod volumus postulemus. ut si negatum fuerit, quod primo petitum sit, iam pudori sit a quo petitur denegare. Primo petit ne ducat, secundo si id non potest, AUT TIBI NUPTIAE HAE SUNT CORDI, saltim aliquot proferat dies, dum proficiscatur aliquo. Hoc est quod fuerat petitum: similiter et Iuno ab Aeolo postulavit, primum quod magnum est. Virgilius:

Incute vim ventis, submersasque obrue puppes.

Ita secundo loco quod volebat petit:

Aut age diversos, aut disiice corpora ponto.

Hoc namque desiderabat, Troiani ad Italiam ne venirent, ac propterea dispergerentur. Huic igitur petitioni respondet Pamphilus patienter, ut amici more, non quia petiverit Charinus, sed quia ipse eam nolit ducere uxorem.

V. 30. EGO CHARINE NEUTIQUAM OFFICIUM LIBERI HOMINIS ESSE PUTO, CUM IS NIHIL MEREATUR, ETC. Hic sensus maximam intentionem desiderat. *Mereatur* primum hic est instat: merendo enim praestatur. unde Virgilius:

Ego te, quae plurima fando
Enumerare vales, nunquam regina negabo
Promeritam.

Ergo hic hic erit sensus: Ego Charine non arbitror liberi hominis officium esse, unde nihil praestet, sibi huius gratia debeatur. Ergo cum hoc tibi non praestem, nolo mihi debeas gratiam: quippe cum ego has nuptias velim fugere magis, quam tu adipisci. Quare ut coeperat Charinus gratias agit. Sed Pamphilus hortatur, ut et ipse Charinus et Byrrhia faciant, fingant aliquid, inveniant, efficiant ut Charino detur, et ipse laborabit, ut non ducat. Non enim sequebatur, ut si Pamphilus eam non duceret, Charinus duceret.

V. 20. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 69.
V. 31. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 333.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

V. 1. DI BONI, BONI QUID PORTO: Haec scaena coniecturalem statum tenet. Praeterea conqueritur, an Simo veras nuptias sit hodie facturus. Huius rei argumenta Davus servus callida arte collegit, probaturus falsas esse nuptias. Haec multis locis exprimemus. Ac primum generaliter gaudium suum protestatur, Pamphilum quaerendo.

V. 2. UT METUM IN QUO NUNC EST ADIMAM ATQUE EXPLEAM ANIMUM GAUDIO: Ordinem et rationem posuit. prius enim id, quod malum est, debet excludi, ut id quod bonum est, melius feliciusque teneatur.

V. 3. NIHIL EST: NONDUM HAEC RESCIVIT MALA: Nondum Pamphilus sciebat Davum scire, quod sibi pararentur nuptiae.

V. 4. QUEM EGO NUNC CREDO, SI IAM AUDIERIT SIBI PARATAS NUPTIAS: Hic intelligit Pamphilus Davum scire, quod nuptiae praeparantur.

V. 5. TOTO ME OPPIDO EXANIMATUM QUAERERE.

V. 9. DAVE PERII: Antequam aliquid audierit Pamphilus, indicat dolorem. Contra illi servus, qui scit quid argumentis collegerit, respondet. J. HOC AUDI: Illic ad calamitatis vocem redit servus, scire se eius sollicitudinem dicit. J. QUID TIMEAS SCIO: Quoniam videtur servum perseverare, Charinus adulescens ad pollicendam spem domino Pamphilo, continuo ipse suam calamitatem confitetur.

V. 10. MEA QUIDEM CERTE HERCLE IN DUBIO VITA EST: Sed hic servus repromittit, ac se dicit scire ipsius sollicitudinem. Pamphilus autem, tanquam nescio servo et adhuc ignoranti, ingerit caussam calamitatis suae, cum dicit: NUPTIAE MIHI. Sed eius orationem impleri non sinit servus, et continuo procedit dicens: ET ISTUC SCIO. Ille perseverat dicens: HODIE. Cuius orationem intercepit servus, et utriusque sollicitudinem narrat, dicens: TU PAVES NE DUCAS ILLAM. Hoc utique Pamphilo. Charino autem: TU AUTEM UT DUCAS.

V. 13. ISTUC IPSUM NIHIL PERICLI EST: Irridentis est ista oratio. quia supra dixerat Pamphilus ISTUC IPSUM, repetit tanquam vanum dictum. J. NIHIL PERICLI: Rogat ut metu liberet dominum servus, et summam collocat. Primum hanc rem semper facere debet orator, uti ante partium, quae longo genere narrandi explicabuntur, summa primitus collocetur: et hoc maxime in initio, ut facilius res comprehendi possit. Est igitur summa: *Uxorem non dat Chremes filiam suam Pamphilo.* eius casu videatur ista argumenta collegisse, aut ex eventu narrat caussam, quemadmodum ad indicia veritatis pervenerit. Tunc paret caussae, quemadmodum malum praedixit, et deinde quae consequuntur. Quibus in versibus declarat sibi maximam solli-

citudinem fuisse, posteaquam patrem cognoverit Pamphilo nuptias non parare.

V. 21. QUID AGAM, COGITO: Incipiunt igitur argumenta, nuptiae ne sint, ex hoc versu: REDEUNTI INTEREA EX IPSA RE INCIDIT SUSPICIO. Omnis coniectura a summo ad imum divisiones habet, quae divisio dicta et facta continet. Quanquam saepe et ex hoc coniectura colligi possit, quod non dictum nec factum sit. Ergo hic utrumque complexus est. Nam non fiunt nuptiae, quod paululum obsonatus est dominus, quod ipse est tristis. Deinde rursus factis soceri volens argumenta colligere, quae diximus pertinere ad divisionem, quae a summo ad imum est, colligit ab his, quae facta non sunt.

V. 25. CUM ENIM ILLO, inquit, VENI: SOLITUDO ANTE OSTIUM. Utique frequentia esse debuit. Sed ne hoc parvi temporis sit, MANEO, inquit, INTEREA NEMO INGRESSUS EST. Nulla matrona in aedibus fuit, nullus ornatus, tumultus nullus. Haec ab his sunt, quae facta non sunt, cum fieri denique debuerint: quibus rebus certum est nuptias non parari.

V. 28. SCIO MAGNUM SIGNUM: Proprie MAGNUM SIGNUM dicitur in factis et dictis. Ad quaestionem argumentum collectum.

V. 30. NON OPINOR, DAVE: Coniecturam perspiciens OPINOR dixit, id Davus quasi iam collecta sit veritas, indignatus negat dici debuisse *opinor*, adiecitque: NON RECTE ACCIPIS, quia certa res. Alia argumenta atque ab ipsa divisione factorum atque dictorum, quod puerum invenerit Chremetis.

V. 32. OLERA, PISCICULOS MINUTOS FERENTEM AD COENAM SENI: Ne forte aliquis puer ferret in coenam seni. ita coniectura firmata est a factis, vel persona Simonis, vel persona Chremetis, quae sicut diximus, in divisione consistunt.

V. 33. AC NULLUS QUIDEM: NULLUS, pro non. Ut sit sensus, non quidem liberatus es. Cui subiungitur: QUID ITA? NEMPE HUIC ILLAM PRORSUS NON DAT: RIDICULUM CAPUT. Intellexit Davus stultitiam Charini, qui dixit: NEMPE HUIC ILLAM PRORSUS NON DAT: secundum quod supra diximus. non enim necesse illum illam continuo ducere, si hanc non duxerit Pamphilus. Et a possibili dicere debuisse innotuit.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

V. 1. QUID IGITUR SIBI VULT PATER? CUR SIMULAT?: Nunc quaeritur, cur falsae nuptiae fingantur a patre. Et hoc loco deliberatio est, in qua persuasio continetur. Deliberat namque an polliceatur patri Pamphilus, se uxorem esse ducturum. Persuasio, ut dixit, ex hoc colligitur: falsae sunt nuptiae, nullus metus est polliceri. Sed huic rei argumenta hinc suscipiuntur, quod caussam pater irascendi filio invenire desiderat. Sed enim hanc

suscipiat, si Chremes nolit dare filiam suam coniugem: si vero negaverit Pamphilus, illic culpae origo nascetur: tum malum et seditio maxima inter patrem et filium poterit generari.

V. 6. QUIDVIS PATIAR: Sensus hic est: Noli persuadere, quantum velit licet irascatur pater. quaecunque per iracundiam fecerit, sustinebo, hoc est, quodcunque patiar. Hic iam persuasio est, ut polliceatur, quae efficitur a terroris parte. ℱ. PATER EST, inquit, PAMPHILE: An fieri possit, ut imperium sentiat, adiecit, DIFFICILE EST. Deinde ab utili et honesto:

V. 7. TUM HAEC SOLA EST MULIER: Quae quidem res ad omnia proficit. Nam quae sola est, facile iniuriam pati potest. Denique hoc adiunxit. DICTUM AC FACTUM ALIQUAM CAUSAM: Ut supra diximus: quoniam actus hominis in his duobus consistit, vel dicto vel facto: ideo complexio est. ℱ. DICTUM AC FACTUM INVENERIT ALIQUAM CAUSAM, QUAMOBREM EICIAT OPPIDO: Tristis adulescens iniuria, quod fieri amicae possit, continuo consilium quaerit.

V. 9. CEDO IGITUR QUID FACIAM, DAVE?: Ipsa propositio persuasionis. ℱ. DIC TE DUCTURUM: Repugnat contra Pamphilus. Persuasio sequitur continuo, quid fieri habeat, si hoc fit. Hoc est, si polliceatur se esse ducturum.

V. 17. AB ILLA EXCLUDAR, HAC CONCLUDAR: Hic levi mutatione verbi fit figura paronomasia, ut a Glycerio excludatur, inquit, hic erit eventus: at ille contra qui persuadebat, ostendit, quis eventus sit futurus, si polliceatur: et facile esse dicit.

V. 13. NEMPE HOC SIC ESSE OPINOR DICTURUM PATREM, DUCAS HODIE VOLO UXOREM: TU, DUCAM, INQUIES: Ut ostendat rem in verbis esse, post nihil futurum sermonis, adiungit:

V. 15. CEDO QUID IURGABIT TECUM: Ipsum deinde ponit dicentem: ℱ. HIC REDDES OMNIA, QUAE NUNC CERTA SUNT CONSILIA, INCERTA UT SIENT: Ab utili subiungitur.

V. 17. SINE OMNI PERICULO: Sed hoc tum demum consilium bonum est polliceri patri, si Chremes filiam suam Pamphilo nolit tradere uxorem. Nam si velit tentare adulescentis animos senex, et continuo ad Chremetem pergere et petere filiam, periculosum est. Ideo adiungit, fortasse posse aliqua mutari, ut Chremes quidem nunc nolit, tamen tradat aliquando. Adversus istud igitur: NE CONSILIUM MUTET CHREMES, nihil aliud consilii datur.

V. 18. NEC TU EA CAUSA MINUERIS HAEC, QUAE FACIS, IS NE MUTET SUAM SENTENTIAM: Hoc quidem obscure dictum est, sed est sensus: Unde tu, sententiam suam ne mutet Chremes, haec quae facis mutare noli, ut ad amicam vadas. Redit rursus ad consilium: PATRI DIC VELLE: et concludit eventum: CUM VELIT TIBI IURE IRASCI, NON QUEAT. Hic quaestio. Sed aliam pater poterit quaerere uxorem. Huic respondetur coniecturaliter.

V. 20. NAM QUOD TU SPERAS, PROPULSABO FACILE: HIS MORIBUS DABIT NEMO: SPERAS, id est times, ἀκυρολογία: et PROPULSABO, id est repellam: unde abiectio et depulsio criminis. Si perseveras in his moribus, nec Chremes nec alius dabit tibi filiam suam. Hic rursus incidit alia quaestio. Sed qualemcumque inveniet pater. Ne det his moribus perseveres.

V. 22. INVENIET INOPEM POTIUS, QUAM TE CORRUMPI SINAT: Hoc ergo proponit quasi ex adversa parte: et est collatio duorum malorum, quorum alterum eligitur.

V. 24. ALIQUID INTEREA ACCIDERIT BONI: Quoniam in rebus asperioribus, quae vitari non possunt, remedium est dilationis persuasio. Talibus commotus adulescens unam sollicitudinem, non iam ex amore, sed ex pietate supponit, quod metuat, ne natum sibi filium pater possit agnoscere.

V. 25. VIDE QUO ME INDUCAS: Est autem inductio oratio, quae rebus non dubiis captat assensionem eius, cum quo instituta est.

V. 29. CAVE TE ESSE TRISTEM SENTIAT: Hoc verbum, id est CAVE, significat vide ne. Et hoc interdum.

ACTUS SECUNDI SCAENA QUARTA.

V. 1. REVISO QUID AGANT: Haec scaena eventum supra positi consilii complectitur, ut temptet filium pater, cui ex suasione Davi filius promittit.

V. 4. ORATIONEM SPERAT INVENISSE SE, QUI DIFFERAT: Id est, increpet vel dissipet te. Admonet rursus adulescentem, quo facilius respondeat.

V. 5. FAC UT APUT TE SIS: Id est, consilium tibi traditum mente contineas: quo facto, apud te esse poteris.

V. 6. CREDE MIHI: Quoniam Pamphilus veluti difficultatem posuerat dicendo, UT POSSIM: respondit rursus ad eventum, quod pater verbum non commutaturus sit, si se dixerit ducturum.

ACTUS SECUNDI SCAENA QUINTA.

V. 1. ERUS ME RELICTIS REBUS: Haec scaena fortunae interponitur. Byrria servus Charini, qui Philumenam vult ducere uxorem, quam quidem Pamphilus non vult, dum pater filio offert, intervenit, quo error facilius possit increscere. Apponitur eo tempore, quo Pamphilus ex suasione servi, falso quidem non voluntate promissurus est patri, se uxorem esse ducturum.

V. 7. HODIE UXOREM DUCAS: Supra enim Pamphilus ipse dixit: *Praeteriens modo mihi apud forum, uxor tibi hodie ducenda est Pamphile.* Merito ergo nunc, ut dixi.

V. 39. *Supra* Act. I. sc. 5. v. 18.

V. 8. Nunc nostrae timeo parti: Hoc ex persona Byrriae intelligendum, propter timorem domini, quem habet.

V. 12. Sum verus: Id est, vera dico. Davus hoc loquitur, quod secundum promissionem nullum verbum fecerit senex.

V. 18. Memini videre: Hoc est, scio et intelligo quid videam. ℐ. Quo aequior sum Pamphilo, si se illam in somnis: Scio etenim videri, quod sit pulchra. Cognosco et faveo Pamphilo, quod maluit illam se potius amplecti, quam alteram.

ACTUS SECUNDI SCAENA SEXTA.

V. 1. Hic nunc me credit: Haec scaena dolos habet utriusque personae senis et Davi. Namque ille inquit, an filius aegre ferat, quod facturus est nuptias. Contra callide servus respondet, non omnino negans, ne fidem perdas, sed esse apud Pamphilum sollicitudinem diem. Nam iam cognitum est, quod propterea * fuerat dimisisset. Et ut veri simile faciat, quanto sibi decori esse putaverit, quod amore meretricem dilexerit, Pamphilus cogitavit, et nimia temporis ratione compulsus, vult Glycerium uxorem. At Simo senex amici cogitatum metitur ex vultu, ut dicat pater filium aegre ferre, quod subtristis est visus. Hic fiunt quasi per coniecturam argumenta. Ille enim dicit, tristem esse propter nuptias: hic supponit aliam caussam. Et quandoquidem repentinum est, quod obiecit senex, diu quaerens Davus multa promit. Ad postremum derivationem caussae hanc ponit, quod nimis parce pater faciat sumtum, cum filio tradat uxorem. Addit caussas, quod neminem ex amicis vocet ad coenam. Adiicit et servus testimonium suum, quod vere parce senex praeparet coenam.

V. 26. Quidnam hoc est rei: Secum cogitat senex orationem Davi, et promissionem filii. Non vera omnia suspicatur ex moribus servi, quem veteratorem appellat, hoc est, callidum et astutia vetusta roboratum. Concludit ergo: si in hac re aliquid mali est, illic est huic rei caput. Et illis inter se loquentibus, Simo ut agnoscat filium illam peregrinam amare, quo amplius incendatur ad nuptias, ut ei error omni ratione cumuletur, vel ex locutione mulieris, vel ex vocibus parturientis, credit in sui praesentia cuncta simulari.

ACTUS TERTII SCAENA PRIMA.

V. 3. Ab Andria est: Ex proprietate linguae agnovit illam. Secum igitur coniecturalibus argumentis cogitat, veri simile non esse suspicere velle liberos ex peregrina. Unde confirmat mulierum calliditate fieri, ut nuptiae impediantur.

V. 15. Iuno Lucina: Duas potestates habet Iuno: eadem namque pronuba est, hoc est nubentibus praeest. Ut est:

Iunoni ante omnis, cui vincla iugalia curae.

eadem et Lucina, quod praeest parturientibus, et lucem nascentibus dat. Hanc quidam tamen potius Dianam esse dixerunt: nam ita Menander ipsam vocat, cum dicit Artemin. quamquam et Virgilius eandem Lucinam Dianam voluit. Unde est:

Casta fave Lucina, tuus iam regnat Apollo.

V. 17. Non sat commode divisa sunt: Non bene, inquit, haec divisistis, nec bene temporibus tradidistis. Quasi Davi consilio ista completa sunt, ut cum senex ante ostium staret, tunc continuo pareret puella.

V. 19. Non immemor es discipuli. Supra enim dixerat: *Si quis magistrum ceperit ad eam rem improbum.* Atque ita est sensus hic. Num quidnam tu es immemor discipuli tui, hoc est Pamphili. Et est argumentum a maiore ad minus.

V. 21. Adortus esset: Adorior, id est aliquam rem incipio, facit praeteritum *adortus sum*, sin vero significat, loqui incipio, *adorsus sum.* Ponuntur tamen pro se invicem.

V. 23. In portu navigo: Mea, inquit, consilia ita sunt, quemadmodum navis in portu.

ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA.

V. 1. Adhuc Archilis: Haec scaena ad horrorem cumulandum videtur adiecta, ut Lesbia obstetrix domo egrederetur et, quae essent intus facienda, de via mandaret. Et quoniam in primo partu gravis semper dolor est, dicit puellam non debere esse sollicitam: quippe omnia signa, quae ad salutem esse possunt, integra permanere.

V. 3. Nunc primum facta ista ut lavet: Ea, quae peperit, medicinae ratione ad lavacrum compellitur, ut dolor desinat. Sed melior sensus est: *Nunc primum fac ista ut lavet.* Ut illa scilicet, quae immunda sunt sanguine parturientis, laventur. Et puerum enim et puerperam, post partum statim aqua tepenti perfundi, placet physicis: puerumque genitali alvo profusum, si nimium frigus exceperit, vix ad vitam evadere. Cuius rei exempla sunt vitrea vasa, quae temperata mutatione fornacum frigus assuescunt: si statim refrixerint, franguntur.

V. 4. Quod iussi dari: Utique hoc ad dolores continendos datur, et hic nescio quid medicinae intelligitur.

V. 3. *Iunoni Virgilius Aen.* lib. IV. v. 59.
V. 8. *Casta Virgilius Eclog.* X. v. 10.
V. 14. *Supra* Act. I. sc. 2. v. 21.

V. 6. PER ECASSOR: Iuratio est per Castorem. ¶. SCITUS PUER: Id est, elegans et admodum suavis: vel *perscitus*, id est, valde bonus.

V. 7. QUANDO QUIDEM ILLE EST INGENIO BONO: Ut mereatur filius superstes esse.

V. 10. NON IMPERABAT, QUOD FACTO OPUS ESSET PUERPERAE: Argumentum est, quo doceat, ab Davo ista universa compleri. *Puerpera* autem dicitur, quae recens est partu: et a muliebris sexus parte nomen impositum est. Nam utique et puellam et puerum pariens dicitur *puerpera*. quamquam et antiqui *puellam*, *pueram* saepe dixerunt.

V. 14. SALTEM ACCURATE: Ita me, inquit, dolis debes fallere, ut in omnibus actibus videar a te timeri. Et est figura antisagoge, proposita superius epimore. ¶. CERTE SI RESCIVERIM: Scilicet, puniam te: quod per iram dicere non potuerit.

V. 15. EDIXIN TIBI: Abhinc est ἐπιτροχασμός.

V. 16. QUID RETULIT: Hoc est, quid profuit me ante dixisse. supra enim: *Neve tu dicas tibi non praedictum, cave.*

V. 18. TENEO, QUID ERRET: Intellexit Davus mulierum consilium hoc senem suspicari, quod illae ad terrendas nuptias videantur ista simulare. Idcirco vult commendare consensum, quo domino suo error augeatur.

V. 27. NIHILO SECIUS: Pro: Nihilominus. ¶. DEFERENT HUC PUERUM ANTE OSTIUM: Quo facile et de praeterito Davus admonuisse dominum declaret, et ut opinionem a se amoveat.

V. 31. AUDIVI: Inquit, conscius non sum, qui auditu ista cognovi. Sed incipit quaestio per locum communem, an a me credendum sit: adiungit argumenta ex pluribus rebus. ¶. Et CREDO: MULTA, inquit, CONCURRUNT: Quia argumenta colligit ex factis praecedentibus, et dictis, quod gravidam se mulier esse dixerat. Colligit tamen easdem hoc esse facturas, ut puerum ante ostium ponant, si quidem obstetrix iam videtur esse accersita. Obiicitur rursus Davo, cur non hoc, cum expositionem argumentis collegisset, continuo non dixerit Pamphilo. Et hic similiter quasi reus efficitur negligentiae. At hoc coniecturaliter refutatur, et utitur testimoniis. Post fit argumentum a persona. Quod ille est filius, ille servus, ut de redhibendo fidem filio nihil restare autumet, nisi ut Chremetem oret.

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA.

V. 1. IUBEO CHREMETEM: Haec scaena petitionem habet: quippe Simo redit ad Chremetem, ut filiam suam det eius filio.

V. 18. *Supra* I. sc. 2. v. 34.

Hic utique qualitatis est et deliberativae forma: *Iubeo*, inquit, *Chremetem*, id est, volo. ut Virgilius:

reddique viro promissa iubebat.

Convenit et Chremes, certa ratione compulsus: oportuerat enim Chremetem de Pamphilo esse sollicitum, quippe qui prior venerat, ut ei polliceretur nuptias. Non ergo sine coniectura esse debuerat, qui operam, quid ad Pamphilum pertineret, vel argumentis vel rumore cognosceret. Sed etiam nunc, cum Simo nuptias praepararet, falsas quidem veri rumor fuit, quo debuit Chremes compelli. Sed ipse praevenit.

V. 2. ALIQUOT ME, inquit, ADIERUNT. Unde pulcherrimum argumentum dedit, ut non iam rumor sit, sed pene veritas, quam ab ipso Simone auditam esse dicebat. ℐ. HODIE, inquit, FILIAM MEAM NUBERE TUO NATO. Et indignationis partes exsequendo ait: VISO TUN' AN ILLI INSANIANT. Sed Simo petit audientiam: et principium deliberativae: AUSCULTA, inquit, ET QUID EGOMET TE VELIM, ET TU QUOD QUAERIS SCIES. Deinde incipit ipsa petitio; primo a precibus: PER EGO TE DEOS ORO ET NOSTRAM AMICITIAM CHREME. Deinde ad ipsam petitionem: UT NUPTIAE FUERANT FUTURAE FIANT. Et pulcherrime insinuatione usus est, quod in admirabili genere caussae turpitudo auditori persuasa fuerat. Hic responsio datur ab utili. SI IN REM EST UTRIQUE, FIANT, ACCERSI IUBE. Quam quidem rem in quaestionis loco positam dissimilat, et fieri posse dicit. IRAE SUNT INTER GLYCERIUM. Ut contulisse videatur, tametsi inutiles nuptiae sint, tamen occasio est, ut utiles esse possint.

V. 23. AMANTIUM IRAE: Hoc argumento usus ex amore refutat superiora, dicens: quod amantes per iram reconciliati, nunquam se deserunt, si se ante perfecte amarunt. A consequenti quid fieri possit providens, procedere tentat, dicens: DUM TEMPUS EST. Et per χαρακτηρισμόν, id est, informationem futurorum, quid consequens sit dicit, ab utili. CHREME autem vocativus Graecus est.

V. 33. QUI SCIS ERGO, NISI PERICULUM: *Periculum* est tentamentum. ut Cicero: *Quando tu tui periculum fecisti?* Item ipse in *Eunucho: Fac periculum in litteris.* Et est παλιλογία, quae fit, quando nomen repetitum vehementius significat, ut: *At istuc periculum in filia.* Nam istud nomen per metonymiam adiectum est, quia in periculis multa tentamus.

V. 36. SI EVENIAT DISCESSIO: Id est, si fiat divortium. Nam: QUOD DI PROHIBEANT, parenthesis est.

V. 37. QUOT COMMODITATES: His partibus utilitatis et honestatis compulsus Chremes, qui negaverat filiam Pamphilo tra-

---

V. 3. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 386.
V. 35. *Cicero divin. in Q. Caecil.* Cap. 8. §. 27.
V. 36. *In Eunucho* Act. III. sc. 2. v. 22.

diturum, et amicitiae ratione et conditione utilitatis impulsus, promittit filiam.

V. 42. SEMPER MAXIMI FECI: Hoc est, plurimum dilexi, et maximum habui.

V. 43. DISCORDARE INTER SE: Hoc est discordes esse. Hanc rem quum quaesisset, ut vero simile diceret, prius dixit hoc sese a Davo audisse, qui eorum intimus videtur esse a consiliis. Atque ut verum consilium Chremeti possit ostendere, et ipsum Davum evocat foras.

ACTUS TERTII SCAENA QUARTA.

V. 1. AD TE IBAM: Haec scaena gratiarum actionem tenet, quod servus consilia domini non fallat. Hic tantummodo qualitatis status est in omnibus gratiarum actionibus. Tunc et consilium suum de nuptiis quid fuerit confitetur: NON FUERANT NUPTIAE. Nam antea dixerat, quo corrigeret illum: TIMUI NE FACERES, QUOD VULGUS SERVORUM SOLET. Si quidem VULGUS dixit per multitudinem: UT ME DELUDERES PROPTEREA QUOD AMAT FILIUS: Ubi pulcherrime *αἰτιολογίαν* expressit.

V. 5 EGON ISTUC: Qua gravitate pronuntiationis, ut in *εἰρωνείᾳ* fieri solet, ille se absolvit: unde dominus ei iam credit.

V. 8. SED EA GRATIA SIMULAVI: ALII SIC MALUI. Si quidem simulamus ignota, dissimulamus nota. Et exponit caussam consilii sui: VOS UT PERTEMTAREM.

V. 10. VAH: Interiectio est ex affectu admirantis vel indignantis.

V. 12. NUMNAM PERIMUS: Tunc primum intelligit Davus se malum dedisse consilium Pamphilo, ut patri polliceretur se uxorem esse ducturum.

V. 14. OPTIME, INQUAM, FACTUM: Quoniam audito consilio senis, servus dixerat OCCIDI, interrogatus a sene rursus quid dixisset, OPTIME inquit FACTUM. Nam ab una littera utrumque incipit verbum. Nuntiatis igitur veris nuptiis, subiungitur adhortatio: ut perseveret filium Davus corrigere], ne adhuc animus amore meretricis impeditus facile nuptias et patris imperium contemnat.

V. 17. EGO VERO SOLUS: Hae interruptiones in Terentio saepius positae, ita sunt suspendendae, ut series orationis tenorem suum usque ad ultimum servet, sicut hic.

V. 18. IRRITATUS: Iniuriis provocatus.

V. 19. MIRUM NI DOMI: Ex hoc declarat non esse illum apud meretricem, ideo mirandum est, si non domi est.

V. 20. DICAM ITIDEM: Adsimiliter, et est adverbium qualitatis. Remansit servus cognito consilio domini, et secum loquitur, se iam esse periturum, quod eventus aliter ceciderit,

quam ipse consilium non recta calliditate susceperit. Ita secum loquitur haec: et est oblocutio habens quid metuat, et quid velit. Nam quid metuat hoc est. NIHIL EST PRECI LOCI RELICTUM, IAM PERTURBAVI OMNIA: Nihil ergo caussae est, quin in pistrinum recta proficiscar via.

V. 22. PRECI: Antiqui declinabant *prex*, *precis:* unde remansit in usu accusativus et ablativus in singularitate, *astutia*, *scelus*, *malum*, et reliqua alia interiectiones sunt dolentis aut irascentis, quando ita ponuntur.

ACTUS TERTII SCAENA QUINTA.

V. 1. UBI ILLIC EST SCELUS: Haec scaena controversiam tenet talem. Davus arbitratus falsas nuptias, consilium dedit domino ut annueret patri. Unde ille exoravit socerum, qui se promisit filiam daturum. Fit reus Davus, quod decepit dominum. Hic status est qualitatis venialis, in qua etsi de praeterito tempore videatur esse deceptus, docet nihilo minus se ad futurum posse providere. Est igitur accusatio haec. UBI ILLIC EST SCELUS, QUI ME PERDIDIT. Quamquam conquestio in principio collocata auget crimen, quod dicit, iure sibi ista obtigisse, quod servi consilio usus in periculo sit, et non sua sibi sententia ingenioque subvenerit.

V. 3. FORTUNAS MEAS COMMISISSE FUTILI: Id est, levi et vano servo.

V. 4. PRAEMIUM OB STULTITIAM: Hoc est, meritum atque poenam. Virgilius:

Rem magnam preciumque morae.

Et

Illum Tydides alio pro talibus ausis
Affecit precio.

𝔉. INULTUM ID NUMQUAM: Impune numquam feret, id est poenam sustinebit

V. 5. POSTHAC INCOLUMEM: Facile me intelligo, inquit, incolumem esse futuro tempore, si hoc malum quod praesens est evitavero.

V. 6. QUID EGO NUNC DICAM: Pamphilus modo deliberationis quaerit quid faciat, an neget id, quod iam promiserat. Sed est forma non plenae deliberativae, et propterea divisiones integras non habet. At postquam Davum conspexit, continuo proponit quaestionem et crimen intendit.

V. 10. EHO, BONE VIR: BONE ἀντίφρασις est. Et est hic accusatio tota. At contra ille nec defendit se nec purgat, sed spem tantummodo pollicetur.

V, 25. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 232.
V. 27. *Et Virgilius Aen.* lib. XII. v. 351.

V. 11. At iam expediam: Ubi est paronomasia, scilicet impeditum solvam.

V. 12. Furcifer: In servos istud saepe convitium dicitur: quod cum addicuntur poenae, furcam ex materia qualibet factam, ligatam collo sustinent. Ut Cicero: *Quid deinde furcifer, quo progreditur?*

V. 15. An non dixi hoc: Ubi ait: *Ut ab illa excludar, hac concludar.* §. Quid meritus? crucem: Semper pietas commovetur iratis, si illi, qui in crimine constituti sunt, se poenam meritos esse fateantur. idcirco adiecit servus: crucem. Et ab Atheniensibus haec lex fuerat constituta, uti damnatis poenae proponerentur, ut eligerent quam vellent: et si leviorem eligerent, graviore afficiebantur.

V. 18. Namque hoc tempus: In periculis posito prior est cura prospiciendi, quam vindicandi. Unde etiam Neptunus, cum mare cerneret esse turbatum:

Sed motos praestat componere fluctus:
Post mihi non simili poena commissa luetis.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

V. 1. Hoccin est credibile: Haec scaena accusationem tenet, quod Pamphilus non servaverit fidem: quippe qui dixerat se non esse uxorem ducturum eam, quam amabat Charinus. Sed huic accusationi respondet Pamphilus, se potius esse deceptum, neque quod fecerit, hoc fecisse propria voluntate. Ut venialis status sit. Accusatio igitur generaliter coepit, quod multi homines mali de incommodis alterius gaudeant. Accusatoris semper est, generalitate proposita ad speciem crimen adiungere. Ut est illud: *Nihil enim est **** vitae reposcere eum, qui non possit suae reddere.* Deinde subiungitur de Caecilio: *Hic ego, Caecili, de te non dicam.* Ita et hic subiungitur species de Pamphilo, quod ipse malo alterius videatur gaudere. Et est sensus. Num quid credi potest, quod sit alicui tanta malitia insita, ut non compatiatur alterius miseriis, sed potius gaudeat: et nunquam se felicem credat, nisi sit cui comparatus insultet. Et definit qui sit invidus. De quo Martialis:

Omnibus invideas, invide, nemo tibi.

V. 5. Pessimum hominum genus: Sensus est. Hominum genus semper intelligitur pessimum, qui semper fraudibus vivunt. At ne quasi contra opinionem omnium istam sententiam videatur

---

V. 5. *Cicero pro rege Deiotaro* Cap. 9. §. 26.
V. 7. *Ubi ait supra* Act. II. sc. 3. v. 12.
V. 17. *Sed motos Virgilius Aen.* lib. I. v. 135.
V. 36. *Illud Cicero divinat. in Q. Caecilium* Cap. 9. §. 27.

dixisse, quod dixerat, VERUM HOMINUM GENUS, intelligens malos homines, adiecit deinde PESSIMUM HOMINUM GENUS.

V. 12. PROXIMUS SUM EGOMET: Hoc est, mihi potius debeo consulere, cum maior utilitas nobis nostra est, quam aliena.

V. 13. UBI FIDES EST: Ac si interroges, ubi sunt quae promissa sunt, hoc est ubi fides maneat.

V. 15. NIHIL PUDET HIC UBI OPUS, ILLUC UBI OPUS EST, IBI NON VERENTUR: HIC UBI OPUS EST: hoc est, cum iam debeant complere promissa * * *

V. 17. ET CUM EO INIURIAM: Cum eo conquerar de hac iniuria: hoc enim significat *expostulatio*, cum iniuria ei afficitur cum aliquo quaestio *

V. 18. NIHIL PROMOVERIS: Haec quasi per interrogationem ponuntur. Cum sit enim hoc consilium Charini, ut accusationem ingerat in Pamphilum, proponit sibi in irritum accusationem eventuram. Itaque quasi aliquis dicat frustra accusaturum esse Pamphilum: *Si quis ergo est qui dicat, nihil promoveris:* tanquam responsio subiungitur verbum illud quod sequitur, *Multum.* hoc est MULTUM PROMOVERO, dum meam compleam voluntatem.

V. 20. CHARINE ET ME ET TE: Hic incipit defensio, et simul status venialis per imprudentiam. At Charinus perseverat in accusatione, per palilogiam, repetendo imprudentiam. Cumque Pamphilus fidem apud amicum perdidisset, qui se et a dictis et a factis nimis insipienter egisse in antecedentibus reprehendit, adhibet testem Davum: cuius consilio ista fecit.

V. 27. HABEAS: *Σύγχυσις* est, quae fit quando concedimus mala importune desiderantibus: ut est etiam illud: *Habeat, valeat, vivat cum illa.*

V. 29. QUID ISTUC TAM MIRUM: Ista, inquit, stultitia, et malis moribus vivis, ut iuste de te poenas captet servus. Hoc est *exemplum capit.* Ponitur enim hoc ex poena atque supplicio, ut ipse Terentius alio loco dicit: *Uterque in te exemplum dent.*

V. 31. ALTERCASTI: Contendisti, diutissime disputasti.

V. 32. SUCCENSET: Irascitur.

V. 33. AERUMNAS MEAS: Miserias et labores.

V. 36. COACTUS TUA VOLUNTATE: Quia est necessitas naturalis, est etiam necessitas cum voluntate, est et sine voluntate. Sed postposita naturali, de duabus reliquis hic agitur. Ait enim, quia non pater te coegit, sed tu coactus tua voluntate.

V. 39. CUR ME ENECAS?: Cur his dictis crucias?

V. 41. DONEC PERPULIT: Id est, persuasit.

V. 43. QUI AUSCULTAVERIM: Qui consensum huius persuasionibus commodaverim.

V. 17. *Hic ego ibid.* §. 28.
V. 32. *Terentius in Eunucho* Act. V. sc. 6. v. 21.

V. 46. EHO DIC MIHI: Stultum admodum, Dave, et contrarium domino dedisti consilium: namque si inimici Pamphilum vellent uxorem ducere, non aliud consilium darent, quam quod tu dedisti: uti cum videres eum alterius amore retineri, cogeres tamen ut promitteret patri uxorem esse ducturum.

V. 48. DECEPTUS SUM: Cum non habeat purgationem servus, confitetur de peccato, tamen promittit aliquid spei, ut periculum possit evadere.

V. 49. HAC NON SUCCESSIT: *Succedere* dicitur, cum bene aliquid provenit.

V. 50. NISI ID PUTAS: Nisi credis, inquit, exinde iam ne bonum consilium reperiri non posse, quia primum contrarius decepit eventus.

V. 52. CREDO SI ADVIGILAVERIS: Colligit Pamphilus consilia Davi ad hoc proficere posse, ut mala duplicata geminentur: et est *σαρκασμός*.

V. 54. PRO SERVITIO DEBEO: Ut corpus, quod in servitio est, debeat servientis officium: animus vero nunquam a servo quaeri debeat: ita consilium, quod dedi, parum si provenit, debes ignoscere. Hoc cum dominus audisset, petit ut sibi praeterita fortuna restituatur: RESTITUE QUEM A ME ACCEPISTI LOCUM. Quoniam servus dixerat. si consilium meum bonum non est, tute aliud reperi. Dominus dicit se utile sibi esse reperturum, si modo in eo loco sit, ubi fuit ante, quam promisisset patri. Tunc enim tuta erant omnia, neque quadam necessitate tenebatur, ut uxorem duceret. Nunc autem quia coactus a servo est, non poterit iam negare, quod pollicitus est.

V. 60. NIHIL AD TE: Hic diu inquirentem servum, et vana sibi colligentem castigat adulescens.

V. 62. INVENTUM DABO: Hoc, quod quaeris iam inveniam, et consilio tibi eum locum restituam, quem antea tenebas.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

V. 1. IAM UBI UBI: Opportune in hac scaena incerto adulescenti et anxio plane quod agat, interponitur Mysis ancilla, cuius aspectu et commemoratione facile animus in amorem inclinatus incubat, quemadmodum et supra diximus.

V. 2. ANIME MI: Comicum nomen blandientis.

V. 4. ORARE IUSSIT: *Παρέλλειψις*, cum praetermittentes quaedam nihilo minus dicimus. Nam praetermisso nomine Glycerii ait: ORARE IUSSIT, quia superfluum esset, si nominaret eam.

V. 5. VIDERE AIT TE CUPERE: Hoc per affectus necessitatem. Hoc utique Mysis egit, uti adulescens amore rursus incitatus exsisteret. 𝔍. INTEGRASCIT: Renovatur.

V. 8. POTUERAT QUIESCI: Charini persona istud dicit, quam

facile quiesci potuerat, in nuptiis, si Davus non tale domino tradidisset consilium, ut ducturum se promitteret.

V. 9. AGE SI HIC NON INSANIT: Si dominus meus, inquit, sua sponte non irascitur, tu, Charine, impelle et coge. $\mathcal{J}$. EDEPOL EA RES: Mysis respondet ad id, quod Pamphilus fuerat suspicatus, quod Glycerium idcirco se advocet, quod nuptias futuras esse audivit. EA, inquit, RES EST. Haec caussa est miserae ad dolorem.

V. 11. PER OMNIS TIBI ADIURO: Sic semper hi, apud quos iam periit fides, cum argumenta deficiunt, per iusiurandum sibi in probationem succurrunt, ut est Sinon apud Troianos, qui cum sibi ex captivitate parum credi intelligeret, iusiurandum adhibuit:

Vos, aeterni ignes, et non violabile vestrum
Testor numen ait.

V. 12. NON SI CAPIUNDOS: Hoc ex generalitate conclusit.

V. 13. VALEANT: Ἀκυρολογία, id est, pereant.

V. 14. QUI INTER NOS DISSIDIUM: Id est, divortium.

V. 15. NON APOLLINIS: *Παραβολή*, si quidem est rerum genere dissimilium.

V. 19. QUIS VIDEOR: MISER: Quoniam secundum consilium, quod Pamphilus posuit tale, est, ut dixerit patrem se non timere, si intellexerit quod ipse fecit, ne nuptiae fierent. Idcirco et quaesivit ipse qualis futurus esset ex hoc consilio, et responsum est ei: MISER AEQUE ATQUE EGO.

V. 20. HOC EGO TIBI: Quia spem habere posse cognoscitur, quod ipsius opera futurum sit, nuptiae ne fiant. ideo dixit: CONSILIUM QUAERO.

V. 22. DIES HIC MIHI: Davus servus cum consilium quaereret, ut proferat, ipse sibi repperit argumenta, ut dicat diem sibi vix posse sufficere, ut compleat de narratione consilium. VEREOR autem est, timeo: et tali verbo iunctum pro *ne* accipitur.

V. 24. AMOLIMINI: Discedite. nam *molior* est conor vel excogito: unde *amolior* et *demolior*. *Molo* vero, est molam verto.

V. 26. NARRATIONIS INCIPIT: Davus volens Charinum depellere, quo celerius quae essent agenda compleret, astute interrogavit, cum omnes irent, *quid tu quo hinc te agis?* non enim vere audire voluerat, sed tantum impedimentum ad interrogationem discederet * At ille tanquam interrogari se credens, coeperat nescio quid narrare, cum dixit: VERUM VIS DICAM. Unde iratus vehementer Davus, quod sibi nescio quid narrare vellet, cum hoc astute dictum fuerat, ut discederet: IMMO NARRATIONIS MIHI INCIPIT INITIUM. Cum iam enim discessionem tuam complere debueris, nescio quid narrare coepisti.

V. 14. *Vos aeterni Virgilius Aen.* lib. II. v. 154 sq.

V. 27. Tu impudens non satis: Scit Davus quid petierit Charinus a Pamphilo, et idcirco impudentem appellat, quod amplius petat quam ante desideravit: *Saltim aliquot dies profer, dum proficiscar aliquo, ne videam.* Verumtamen stat Charinus consilium expetens, non tantum ut differat nuptias, sed ut ipse ducat uxorem. Hinc sequuntur interruptiones quam plurimae.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

V. 1. Nihilne esse: Haec scaena compositionem doli habet, quem Davus domino futurum esse praedixerat: scilicet a mulieribus puerum ante ostium collocandum, quo viso Chremes Pamphilo filiam suam non daret. Ac primo conqueritur Mysis, quod Pamphilus, qui promiserat se ducturum Glycerium, iam incertam habeat voluntatem. Proprium dixit perpetuum et fixum, ut Virgilius:

Propriamque dicabo.

Et

Da propriam, Tymbraee, domum.

V. 2. Summum bonum: Hoc est, summum et bonum amicum et amatorem.

V. 4. Ex eo nunc misera: *Ἀντονομασία* est, quod dixit *hera.* et *misera* ab animo et extrinsecus. Ubi est argumentum a minore ad maius. unde sequitur: Facile hic plus mali est, quam illic boni. Scilicet in relinquendo, quam in amando. Laborem vero pro dolore, sicut periculum pro tentamento.

V. 8. Expromta malitia: Id est, manifesta calliditate opus est et astutia.

V. 11. Ex ara hinc: Romanis omnibus mos est in atrio, hoc est in vestibulo, habere Vestam, quippe cum inde *vestibulum* nominarint, cui sacrificium cotidie facerent. Illic ei fuerat collocata ara: idcirco dictum est: Ex ara sume hinc verbenas tibi.

V. 14. Ut liquido possim: Ut pure, inquit, et manifeste possim, iusiurandum adhibere me puerum non exposuisse.

V. 15. Nova nunc religio: Subito, inquit, religiosus effectus es: et est *σαρκασμός*.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA.

V. 1. Revertor postquam: Haec scaena dolum complet, et habet subtilem caussam et orationem, in fine aliud dicit, aliud

---

V. 3. *Saltem supra* Act. II. sc. 1. v. 28.
V. 17. *Et Virgilius Aen.* lib. III. v. 85.

intelligi vult. Quippe Davus in hoc toto consilio constitutus est, uti prodat Chremeti, quod Pamphilus ita Glycerium diligit, ut eam pro uxore habeat, si quidem ex ea susceperit filium. Qua re cognita, a nuptiis Chremes possit abscedere.

V. 3. Ubi illic est?: Cum vidisset Chremetem venire, discessit prope, repentinum simulaturus adventum. Ideo nunc interrogata mulier quaerit, ubi sit.

V. 5. Di vostram fidem: Quasi nunc Davus veniat, aliam orationem fingit, de multitudine populi apud forum litigantis, quod cara annona sit; et iocunde subiungit: Quid dicam aliud nescio. Haec enim repentina vox suscepta est, qui adventus simularetur.

V. 9. Au Mysis puer hic: Dissimulat omnia, ut et Chremetem non videre videatur. Au interiectio est irascentis.

V. 12. Concede ad dexteram: Id est, transi. Levi hoc voce pronuntiandum est.

V. 13. Deliras: Ideo haec Mysidis praecisa oratio est, quia iam coeperat indicare, quod ipse Davus puerum attulisset. Pro quo statim Davus interposuit orationem, comminans: Verbum si mihi unum, praeterquam quod te rogo faxis, cave. Si pro siquidem: Cave autem, pro vide ne. Et quia illa sensit indignationem, ait: Maledicis.

V. 15. Unde est dic clare: Ut senex possit audire. ℐ. A vobis: Obscura responsio. et metuit Davus, ne senex sciat, unde sit illa mulier, quae dixit *a vobis*. Idcirco ipse cum indignatione ridens, qua manifestior fieret, adiecit: Mirum si impudenter mulier facit meretrix. Argumentum est a caussa ductum, per ironiam: ut indicaret hanc esse meretricis. Id quod continuo Chremes agnovit et subiecit: Ab Andria est ancilla haec quantum intelligo: hoc est a Glycerio, quae Andria est.

V. 18. Adeon videmur vobis: Fingit Davus iracundiam et accusationem, nova sane locutione: in quibus sic inludatis.

V. 20. Propera adeo puerum: Imperat uti ab ianua puer, qui ibi positus, auferatur. Verumtamen post submissa voce ne Chremes audiat, imperat Mysidi, ut maneat, nec e loco recedat. Nondum enim fuerant Chremeti cuncta patefacta. Quia puerum esse ante aedes a meretrice positum, solum fuerat indicatum, necdum quod is puer Pamphili filius esset. Denique praeparat illam rursus interrogationem: Cuius vero puerum hic apposuisti, dic mihi, mitte id quod scio. quia obscure responderat interrogata Mysis, cuius puer esses: *tu nescis.* ut facilius Chremes audiret, respondet Davus. Omitte quod scio, quod rogo dic. Denique cogit ad apertiorem expositionem. Nam cum illa dixisset vestri, et nunc interrogat, cuius nostri? ut ad nomen proprium veniretur, quod illa continuo dixit: Pamphili. Post iratus Davus quasi et nomen repetit, ut duplicatio vocis Chremeti plenius rem indicaret.

V. 27. Ego heri vidi ad vos: Astute et callide Davus mendacium esse dicit, quod puer a meretrice sit suppositus.

V. 30. Cantharam suffarcinatam: *Suffarcinari* dicitur, quasi farcina aliqua fulciri. Si quidem *farcio*, *farsi*, *et farcinor*, *fartus:* unde *suffarcinor* facit. Et cantharam suffarcinatam dixit, quasi corbem supponendo puero repletum.

V. 32. In parturiendo aliquot adfuerunt: Sic enim confirmatus partus, cum liberae praesentes sunt, quae possint dicere testimonium.

V. 33. Ne illa: Pro valde illa vel illane, id est, nunquid illa? per soloecismum, immutato ordine.

V. 36. Nunc adeo ut tu sis sciens: Quoniam omnia, quae indicanda fuerant, patefacta sunt Chremeti, vere imperat et minatur, ut puerum ab aedibus auferat. Sed haec omnis oratio superior illud egit, ut ad disturbandas nuptias Pamphili pater duceretur, et amor commendaretur tantum modo: non tamen, ut omnino Chremes se crederet expulsum.

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA.

V. 1. In hac habitasse: Haec scaena percontationem tenet, ubi Chrysis habitet. Habet tamen deliberativae formam. Nam Crito sobrinus est Chrysidis, qua mortua ad eum lege hereditas pertinebat. Deliberat ergo an ad eandem hereditatem aspiret, maxime cum sciat, Glycerium sororis loco habitam esse: eamque esse iam adulescentulam. Haec igitur deliberativa in eo, quod audierit mortuam Chrysidem, puellam vero et nunc necdum parentes suos hic cognovisse, quam constat esse Atticam civem. Continuo tractat articulos honesti et utilis dicendo: Haud auspicato huc me appuli. Hoc est, non recte neque bono omine huc veni, si quidem quae soror dicta est Chrysidis, et nunc parentes suos non repperit: unde non possum petere hereditatem. Nam ab utili satis pro ipso est, cum dicit: Nunc me hospitem lites sequi. Huc accedit quod iam illi est defensor aliquis vel amicus, vel maritus, contra quem peregrinum hominem litigare videtur esse difficile. Conclusit ab honesto: ipsam praeterea despoliare non licet. Boni viri personam merito sustinet et honesti hominis. Sed quoniam meretricis affinis est, ne aliquid criminis in se redundet, in eo quod sibi iuncta est sanguine, accusat illam, quod inhoneste optavit parare hic divitias.

V. 5. Set quos perconter: *Percontatio* namque est apud dialecticos inquisitio, cui respondetur aliter, quam est illa responsio, ubi aut *est* ponimus, aut *non.* Haec enim interrogatio dicitur. Vidisti hominem? necessario respondemus *aut vidi*, aut *non.* At vero percontatio est. Vbi habitat Chrysis? huic responderi non potest aut *est*, aut *non*, sed *hic*, *illic.*

V. 7. ITAN CHRYSIS: Breviter interrogationem de Chrysidis morte effecit cum dolore: et recte et ordine requisivit, an Glycerium cognoverit suum patrem. Nam honeste peteret hereditatem, si illa iam civis cognita videatur.

V. 13. NUMQUAM TETULISSE PEDEM: Id est, numquam venissem. et TETULISSEM dixit per prothesin. est enim *ferre*, ire et proficisci: ut Virgilius:

Mene effere pedem genitor.

V. 14. SEMPER EIUS DICTA EST HAEC: Quo magis difficile esse ostendat hereditatem petere, adiecit quod haec soror et dicta est et habita: unde iure in hereditate Chrysidi succederet.

V. 16. FACILE ATQUE UTILE: Hic et an fieri possit tractabat et an expediat: quod utique deliberativae e partibus dicitur.

V. 19. GRANDIUSCULA: Argumentum est ab aetate.

V. 22. PERPOL ANTIQUUM OBTINES: Scilicet morem, id est, sine dubio sic loqueris, quemadmodum antiquorum hominum mores sunt. POL autem, iuratio est per Pollucem, quomodo *Hercle*, *Ecastor*.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

V. 1. SATIS IAM, SATIS: Chremes Simonem reum iniuriarum facit, quod eo usque persuasione duxerit animum eius, ut ad periculum deveniret: quippe qui coegerit se filiam dare ei adulescentulo, qui non amicam haberet, verum et peregrinam nescio quam pro uxore retineret, et ex ea filium suscepisset. Huic responsio fit et status coniecturalis, falso istud esse neque adulescentem habere illam pro uxore, neque talem illum esse filium, sed meretricem ad disturbandas nuptias ista cogitasse. ℐ. SPECTATA IAM SATIS AMICITIA: Probata, inquit, olim est amicitia mea, iam desiste amplius calamitatis imponere, usque ad periculum custodita familiaritate perveni.

V. 3. DUM STUDEO OBSEQUI TIBI: Haec omnis accusatio est. Dum obsequor, inquit, tibi, iam et filia mea periclitari coepit.

V. 4. IMMO ENIM NUNC MAXIME: Generalem enim supra positam accusationem parum intellexerat Simo: et idcirco se convertit ad preces, ut hic Chremes potius in promissionibus perseveret, et quod verbis ante dixerat, ipsa compleat veritate.

V. 6. VIDE QUAM INIQUUS SIS: Supra generaliter Chremes accusaverat, nunc descendit ad speciem: VIDE QUAM INIQUUS SIS PRAE STUDIO, DUM ID FACIAS QUOD VELIS, NEQUE MODUM BENIGNITATIS, NEQUE QUID ME ORES COGITAS. Cupiditatis, inquit, studio et ardore nimio voluntatis, non animadvertis benignitatis modum: vel quod postulas diligenter intelligis ac cogitas.

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 657.

V. 9. PERPULISTI ME: Hic est omnis aperta illa accusatio, quae summam continet omnium factorum, et est *συνδυασμός*, qui fit cum bona malis conferimus. ¶. ADULESCENTULO: Cui lubrica aetas varium dat ingenium.

V. 10. IN ALIO OCCUPATO AMORE: Qui amet alteram. ¶. ABHORRENTI AB RE UXORIA: Qui uxorem nolit ducere.

V. 11. FILIAM UT DAREM: Huic adulescenti amanti invito uxorem ut darem coegisti filiam: cum futurae seditiones essent, cum incertae nuptiae. quippe ille amore meretricis cotidie seditiones faceret et neque certas nuptias perimpleret. Exsequitur deinde quanta calamitas filiae esse potuisset, si adulescenti amanti illa traderetur. Verum haec quoniam sciens ante promiserat Simoni, levia sunt. Haec est omnis accusatio, quod iam idem adulescens ex meretrice suscepit filium. Unde omnino fieri non potest, ut ei filiam suam Chremes tradat uxorem.

V. 13. IMPETRASTI, INCOEPI: Ut darem filiam amanti filio tuo impetrasti, et coepi, dum res passa est. ¶. NUNC NON FERT, FERAS: Quidam sic distinguunt ut dicant: NUNC NON FERT, scilicet res ipsa iam non sustinet: ex persona Simonis. subiungitur FERAS, quasi dicat sustineas. Cui respondet, quod iam omnino ferri non potest, quod illa civis dicatur, quod filius natus.

V. 15. PER EGO TE DEOS ORO: Hic incipit defensio secundum coniecturalia argumenta, uti falso esse doceat ea, quae ad accusandum sunt collocata: UT NE ILLIS ANIMUM INDUCAS CREDERE. Facit autem argumentum a persona, quippe cum meretrix sit. Deinde a caussa: quod illis utile est, Pamphilum esse quam deterrimum, et per *ἐπιτροχασμὸν* exsequitur, cur id fiat.

V. 17. HAEC SUNT FICTA ATQUE INVENTA: Quae caussa si auferatur, cum duxerit Pamphilus uxorem, dimittet haec omnia et a proposito desistet.

V. 19. ERRAS: Iam hic probatio est, vera esse illa, quae Simo dixerat falsa, quod viderit Davum iurgantem cum ancilla. Et ne simulatio esset, adiecit, vero se vultu vidisse. Et ne vultus ad veritatem fuerit compositus, adiecit: CUM IBI ME ADESSE NEUTER DUM PRAESENSERAT. Cum, inquit, neque Davus neque Mysis sciret me esse praesentem.

V. 21. CREDO: Redit rursus ut neget vera, quae erant dolo ficta.

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

V. 1. ANIMO NUNC IAM: Davus egrediens de domo Glycerii, gaudet quod laeta sint omnia suo praesidio et eius hospitis Critonis, qui advenit. cuius indicio scit illam civem esse Atheniensem. Verum haec scaena tantummodo iram continet

domini commoti: quod Davus de domo Glycerii exiens, continuo in pistrinum mittitur. hoc enim ei futurum ante promiserat, cum dixit: *In pistrinum Dave te dedam ad necem, si sensero quidquam in hisce nuptiis fallaciae conari.*

V. 3. Ad ventum, tempus: Pro, ad tempus ventum, id est venisse. et singula sunt pronuntianda.

V. 4. Res in vado: Hoc est, in tuto sunt iam universa. *Vada* enim sunt loca humilia * * *

V. 6. Omnia iam parata: Dissimulat servus domino viso, et dicit ad nuptias cuncta disposita esse.

V. 7. Bene sane, id enimvero: Recte, inquit, dicis: hoc enim solum iam deest, ut ipsa puella debeat evocari.

V. 8. Quid istic tibi: Interrogatus Davus quare domum Glycerii intrasset, non cur, sed quando respondet.

V. 9. Modo introii: Ideo Simo adiecit: quasi ego quam dudum rogem, quasi ego interrogem quam dudum sis ingressus cum tuo nato una. Conturbatus servus, quoniam se defendere non potuit, a domino constringitur. Hoc est ita eum . . . . . et vinculis colligato, ut quadrupedem . . . cum eius manus retrovertens compedum ligaturis efficias quasi quadrupedem. Quidam hoc aliter: quasi dominus iracundiam suam derivaverit, et leni voce dixerit, ut non ipsum, sed iumentum aliquod alliget. Et confirmant ex eo, quod conquerenti Pamphilo non recte Davum vinctum respondit Simo: *Haud ita iussi*, sed superior sensus est melior.

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

V. 1. Quis me volt: Haec scaena venialem statum habet: accusatur enim a dictis, a factis, ab habitu faciei: quod peregrinam meretricem velit uxorem ducere. Sed purgat se, ut necessitate compelli possit. Nam inserit ut noscatur, quod Crito dicat se scire, civem esse Atticam Glycerium. *J*. Quid ais omnium: Iracundiae familiare hoc esse saepe dictum. Hic intercessit Chremes et dixit: Rem potius ipsam dicito omissis maledictis. Tantum filio crimen intentat. Accusatio incipit. Num cogitat quod dicat, num facti pudet? Deinde defensio a precibus: Me miserum. Tota rursus accusatio supponitur factis praeteritis, quod diu amaverit meretricem: a praesentibus quod iam uxor sit: quod susceptus filius. Deinde concluditur accusatio per *σύγχυσιν:* Imo valeat, habeat, vivat cum illa.

V. 18. Mi pater: Ex nomine benivolentiam comparat.

V. 3. *Ante* Act. I. sc. 2. v. 28 sq.

Deinde petitur audientia, post subiungitur narratio, in qua est venialis status.

V. 25. Ego me amare hanc confiteor: Quamquam incidit veluti diffinitivus status. ¶. Id peccatum est: Quaeritur enim an amor crimen sit. Petit veniam sic: Tibi me, pater, dedo. Exponuntur duae partes: una ex voluntate, altera citra voluntatem. Vis me uxorem hanc ducere, vis amittere. Concluditur cum affectu, ut potero feram. Hic enim ostendit, se nihil aliud velle, nisi ut eam uxorem ducat. Insinuatur et illud, quod supra diximus, ut Crito quod nunciat audiatur: Quid vis cupio, ne ab hoc me falli comperiar, Chreme. Pati omnia volo, dum modo non cognoscar ab hoc me falli.

V. 32. Paululum supplicii: Adverbia frequenter fiunt nomina . . . accipiuntur, ut *paululum* et *satis*. Horatius: *Iam satis nivis misit pater.* Et est diffinitio a causa, id est, a filio cui semper indulgere convenit.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA.

V. 1. Mitte orare: Haec scaena cognitionem habet puellae, quod civis Atheniensium sit, ut omnis error in comoedia solvi possit. Senes igitur duo sunt, Chremes et Simo . . . . etiam Pamphilus et Crito egreditur, ... Pamphilo ut diceret Atheniensem civem . . . . dicit autem iustum esse ac propterea . . . . . ride eo quod verum est, et quid meretur . . . . . iam Glycerium digna sit. Ita se . . . . . . pelli ut istuc faciat unde . . . . rogari.

V. 4. Athenas insolens: Id est, non solitus venire Athenas. Unde Cicero: *Moveor etiam loci insolentia.* Alioquin *insolens* superbus dicitur.

V. 7. Tun homines: Hoc versu antitheton est, id est, compositum ex contrariis.

V. 8. Imperitos rerum: Hoc est, in rebus imperitos tuis dolis in persuasionem deducis.

V. 9. Eorum animos lactas: Eorum ingenia fallis et decipis, hoc est enim *lactare*, quasi consuto nutrimento decipere. Vel lactas, per hypallagen, id est, in iactationem et superbiam mittis.

V. 10. Meretricios amores: Efficis ut meretrices fiant uxores.

V. 11. Metuo ut substet hospes: Vereor, inquit Pam-

V. 15. *Horatius Carm.* lib. I. od. 2. v. 1.
V. 27. *Cicero pro rege Deiotaro* Cap. II. §. 5.

philus, ne patris sermone hospes Crito territus non possit resistere fortiter.

V. 16. SYCOPHANTA: Calumniator. Hoc verbum est ab his, qui apud Athenas accusabant eos, qui cum ficu frumenta extra civitatem ferebant.

V. 18. MOVEO ET CURO: Hoc est, ista facile contemno. ¶. TUUM MALUM AEQUO: Calamitatem tuam, Simo, et quodcunque tibi accidit, aequo animo ferre debes, neque alteri maledicere.

V. 20. ATTICUS QUIDAM FUIT: Narratio incipit ad cognitionem.

V. 23. ITA VERO OBTURBAT: Ita scilicet interloquitur.

V. 27. RHAMNUSIUM SE AIEBAT: Locus est prope Athenas.

V. 28. ALII IN ANDRO: Ne parum sibi fides haberetur, alios id cognovisse adserit. ¶. UTINAM ID SIT: Chremes posteaquam audivit nomen fratris sui, qui Phania fuit, suspicatus eam puellam, quae cum illo navigaverat, filiam suam, ideo dicit: UTINAM HOC SIT, inquit, QUOD SPERO. Et interrogat an ille Phania filiam suam diceret, quod cum audisset, confirmavit dicendo: CERTE MEA EST.

V. 30. ARRIGE AURIS: *Κακέμφατον* est. Significat tamen, intende auditum: votiva enim sunt, quae nuntiantur.

V. 31. ILLE FRATER MEUS: Implet quod errorem fecerat, ut doceat filiam suam.

V. 34. COMMOTUS METU: Metum de praeterito intelligimus, qui tamen adhuc manet. Denique ordine fecit. Nam post metum spes collocata est: quae boni imminentis est semper. Deinde adiecit confirmatum bonum, quod dixit GAUDIO: ipsumque totum supposuit: MIRANDO HOC TANTO TAM REPENTINO BONO.

V. 36. NE ISTAM MULTIMODIS: *Ne*, id est, valde: ut: *Faciunt ne intelligendo, ut nihil intelligant.*

V. 37. SCRUPULUS ETIAM: Sollicitudo et quasi quiddam quod animum compungat. *Scrupuli* dicuntur lapilli admodum leves et parvi: Unde *scrupeam speluncam* Virgilius dixit, hoc est, lapillis asperam. Ponitur ergo *scrupulus* pro dubietate, per metaphoram. ¶. DIGNUS CUM ILLA TUA: *Σαρκασμός.*

V. 38. NODUM IN SCIRPO: Scirpum dicimus herbae genus, ut est iuncus, qui omni levi corpore, longitudinem suam aequali parte custodit, ut dixit in Eunucho: *Reddunt curatura iunceas.* Ergo hoc dixit. Rem quae omnino esse non potest, nimia sollicitudine et cura inquiris.

V. 40. EGONE HUIUS MEMORIAM: Pamphilus scit nunc quod quaeritur. nam ab ipsa Glycerio frequenter audivit, quali nomine vocaretur. Idcirco ait, non pati se Critonis memoriam

---

V. 38. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 237.

voluptati suae obstare, cum sibi ipse auxilium ferre possit, nomen suggerendo, quod audierat.

V. 44. Quid restat, pater?: Illud significat ut eam ducat uxorem, et sibi hoc permittat pater.

V. 46. Nil mutat Chremes: Ut neque condicionem novam ferat, et omnia quae eius fuerunt habeat.

V. 47. Nisi quid pater: Nempe hoc verbo indicat . . . . vestis tangatur, ita intelligi debet, ut dotem expetere videatur. Ideo adiecit scilicet, postquam intellexit * Nam antiquitus dos dabatur a patre puellae. Est q . . dos quo se coniuges . . . an more antiquo . . qua coemptione materfamilias dicitur *.

V. 52. Non recte vinctus: Probatum est Davum non esse mentitum: qui nescio quem dixerat venisse, qui sciret Glycerium civem esse Atticam. Ideo dixit Davum non recte vinctum, quia non falsa nuntiaverit. ¶. Haud ita iussi: Hoc est, non vehementer ligari iussi.

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA.

V. 1. Proviso quid agat: Haec scaena Charini adventum tenet, ut et ipsi laetitia generari possit ex cognitione. Si enim Pamphilo Glycerium datur, dari potest ipsi Philumena, quam diligebat, quae Pamphilo obferebatur. ¶. Aliquis forsitan: Laetitiae plenus Pamphilus: Forsitan, inquit, putet alius me hoc, quod mihi contigit, verum non credere. At vero sic esse, ego hoc vero credo et gaudeo. Ut deorum vitam propterea credam sempiternam, quod eorum voluptates propriae sunt. Ergo quemadmodum intelligo, hoc verum ut immortalitas parata sit, si nulla gaudio aegritudo intercesserit.

V. 6. Set quem ego: Adulescentum iste affectus est, velle indicare gaudium. Unde in Eunucho Chaerea: *Sed neminemne curiosum intervenire nunc mihi?*

ACTUS QUINTI SCAENA SEXTA.

V. 2. Nescis quid mihi obtigerit: Quo gaudium melius nuntiet, primo generaliter interrogationem proponit. Nescis, inquit, quid obtigerit. Sed Davus qui vinctus fuerat, aliquid accepit, ac respondet. Certe nescio quidem quid obtigerit, sed quid mihi obtigerit scio: quod in pistrinum missus et vinctus est.

V. 3. Et quidem ego: Quod tu passus sis, Dave, scio. ¶. More hominum: Famam malorum celerem nuntium omnes dixerunt: idcirco hominum more hoc contigit, ut mali quid ego passus essem prius scires, quam ego quid tibi contigisset.

V. 7. Somniat ea: Argumentum a repugnantibus. Nam vigilare repugnat somniare, sicut nigrum pallido, Charinus ergo non credit ista omnia contigisse, quae Pamphilus narrat.

V. 11. Age me in tuis secundis: Exhortatur Charinus Pamphilum, ut auxilium sibi praebeat. In secundis, inquit, rebus tuis respice me, habes in potestatem Chremetem, omnia potest facere ille, quae tu voles. Post hunc versus sequuntur continentes illam sententiam, quemadmodum itum est ad Chremetem, quemadmodum exoratus Charino promiserit filiam. Sed hos tollendos versus esse persuadet, quod sequitur: Memini atque adeo longum est exspectare dum exeat. Si enim acta sunt ista omnia in publico, quomodo dici potest, maxime cum sequatur: Ne exspectetis ne exeant huc: intus despondebitur: Intus transigetur, si quid est quod restat. Ergo cum legerimus primum: Tuus nunc Chremes: facturum quae voles scio esse omnia, continuo debemus subiungere; Atque adeo longum illum exspectare, dum huc exeat. Ita enim integritas fiet sensus, sublatis versibus qui intus gesta retinebant. Quod vero sequitur. ω. Plaudite. Verba sunt Calliopii eius recitatoris, qui cum fabulam terminasset, elevabat aulaeum scenae, et alloquebatur populum: Vos valete, vos plaudite, sive favete.

TERENTI EUNUCHUS.

ACTA LUDIS MEGALENSIBUS L. POSTUMIO ALBINO L. CORNELIO MERULA AEDILIBUS CURULIBUS. EGERE L. AMBIVIUS TURPIO L. ATTILIUS PRAENESTINUS. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI TIBIIS DUABUS DEXTRIS. GRAECA MENANDRU. ACTA II. M. VALERIO C. FANNIO COSS.

PERSONAE.

PHAEDRIA adulescens.
PARMENO servos.
THAIS meretrix.
GNATHO parasitus.
CHAEREA adulescens.
THRASO miles.
PYTHIAS ancilla.
CHREMES adulescens.
ANTIPHO adulescens.
DORIAS ancilla.
DORUS eunuchus.
SANGA coquos.
SOPHRONA nutrix.
LACHES senex.

C. SULPICI APOLLINARIS PERIOCHA IN EUNUCHUM.

Sororem falso dictitatam Thaidis,
Id ipsum ignorans miles advexit Thraso,
Ipsique donat. Erat haec civis Attica.
Eidem eunuchum, quem emerat, tradi iubet
Thaidis amator Phaedria, ac rus ipse abit,
Thrasoni oratus biduum concederet.
Ephebus frater Phaedriae puellulam
Quom deperiret, dono missam Thaidi,
Ornatu eunuchi induitur: suadet Parmeno:
Introiit, vitiat virginem. Set Atticus
Civis repertus frater eius collocat
Vitiatam ephebo: Phaedriam exorat Thraso.

AELI DONATI ARGUMENTUM IN EUNUCHUM TERENTI.

Haec masculini generis nomine nuncupata fabula est Eunuchus, et est palliata Menandri vetus: quam ille auctor de facto adolescentis, qui se pro eunucho deduci ad meretricem passus est, nominavit. Itaque ex magna parte motoria est. Atque in hac comoedia qui personam Parmenonis actor sustinet, primas habet partes: secundae sunt Chaereae: tertiae ad Phaedriam spectant. Huius prologus sane est concitatior. Nam et obiicit crimina adversantibus et comminatur in posterum et accusatorie narrat iniuriam Terentio factam, et ad ultimum tumultuose et cum magna invidia defendit poetam. Haec et *πρότασιν* et *ἐπίτασιν* et *καταστροφὴν* ita aequales habet, ut nusquam dicas longitudine operis Terentium delassatum dormitasse. Actus sane implicatiores sunt in ea, et qui non facile a parum doctis distingui possint: ideo, quia tenendi spectatoris caussa vult poeta noster omnes quinque actus velut unum fieri, ne respiret quodam modo atque distincta alicubi continuatione succedentium rerum ante aulaea sublata fastidiosus spectator exsurgat.

Acta plane est ludis Megalensibus L. Postumio L. Cornelio

V. 1. Ed. Ven. 1485. *nuncupatū.*

V. 6. *ad Phaedriam* Ed. pr. Venet. 1485. Volgo *Phaedriam* errore typographi.

V. 7. *obiicit* etiam Edd. pr. Ven. 1485. Volgo: *obiecit.*

V. 8. *in postremum* Ed. Venet. 1485.

V. 10. *Haec et prothesin et catastrophen ita aequales habet, ut nusquam dicat.* Edd. pr. Venet. 1485.

V. 13. *ut qui* Ed. Ven. 1485.

V. 18. *plane ludis* Edd. pr. Ven. 1485.

V. 18. *L. Cornelio con. edilibus curam edium habentibus* Ed. pr. *L. Cornelio cō. aedilibus ·r curam aedium habentibus* Ed. Venet. 1485. Volgo explicatio, *id est, curam aedium habentibus*, omissa est.

curulibus aedilibus [id est curam aedium habentibus], etiam tunc personatis L. Numidio Prothymo L. Ambivio Turpione: item modulante Flacco Claudii tibiis dextra et sinistra ob iocularia vel multa permixta gravitate. Et acta est tanto successu, ac plausu atque suffragio, ut rursus esset vendita et ageretur iterum pro nova: proque ea pretium, quod nulli ante ipsam fabulam contigit, octo milibus sestertium numerarent poetae. Proverbia multa saepe pronuntiata et cantica saepe mutatis modis exhibita sunt. *Προτατικὸν πρόσωπον* nusquam habet, sed suis tantum personis utitur. In hac Terentius delectat facetiis, prodest exemplis et vitia hominum paulo mordacius quam in ceteris carpsit. Exempla autem morum hic trina praecipue proponuntur: urbani scilicet, parasitici et militaris. Haec edita tertium est et pronuntiata Terentii Eunuchus, quippe iam adulta commendatione poetae ac meritis ingenii notioribus populo. Facta autem ex duabus Graecis una est Latina. Nam ex Eunucho et Colace Menandri fabulis haec Eunuchus Terentiana scripta est, non sine crimine, quod multa in hanc translata sint ex multis poetis Latinis, quod totum per prologum purgat atque defendit.

Capta quaedam ex Attica virgo nobilis atque adducta est Rhodum, ibique matri Thaidis meretricis ab amico dono data est et educata velut soror una cum filia. Sed Thais relicta matre Rhodo cum amatore quodam Athenas se contulit ab eoque heres instituta mortuo: mox a milite Thrasone diligebatur nimis. Qui cum matrem Athenis profectus Thaidis mortuam Rhodi com-

---

V. 2. *prothimo* Ed. pr. *prothino* Ed. Venet. 1488. Volgo: *Posthumio.*

V. 3. *Flacco Claudio* Edd. — *Vel multa* Edd. pr. Venet. 1485. Volgo: *multa.*

V. 9. Verba Graeca om. Edd. pr. Venet. 1485.

V. 11. *carpsit* Edd. pr. Ven. 1485. Volgo: *carpit.* — *trina praecipue praeponuntur* Edd. pr. Venet. 1485. Volgo: *tria praecipua proponuntur.*

V. 13. *parasitici* Edd. pr. Ven. Volgo: *parasiti.*

V. 13. *et tertium* Ed. Venet. 1485.

V. 17. *n sine crimineō quod multam hanc.* Ed. Venet. 1385.

V. 22. *cum filia* Edd. pr. Venet. Volgo: *cum filia Thaide.*

V. 24. *mox milite* Ed. Venet.

V. 25. *Qui cum matrem Athenis profectus* Edd. pr. Venet. Volgo: *Qui cum Athenis profectus matrem.*

perisset, et eam virginem, quam diximus, ab heredibus mortuae animadvertisset venum esse propositam: quamvis ignarus rerum omnium, emit tamen et dono amatae Thaidi vexit Athenas. Verum postquam adveniens rivalem Phaedriam apud amicam repperit, quem per eius absentiam sibi meretrix conciliarat, affirmavit se non ante daturum promissam virginem, quam Thais foras aemulum pepulisset. Illa igitur, etsi amaret Phaedriam, cupiditate tamen recuperandae virginis et civis Atticae et quam a parvula ut sororem dilexerat, excludit Phaedriam. Hinc ille primo irascitur: post accepta facti ratione a Thaide lenitur et, in bidui spatium sponte concedens militi, rus proficiscitur: statimque ne ab aemulo milite muneribus superaretur, eunuchum et puellam Parmenoni iubet abiens ad Thaidem deducere. Verum Chaerea frater Phaedriae tunc ephebus, visa in via virgine, inflammatur amore eius. Atque eo evasit vehementi ardore, ut pro eunucho ipse deduceretur ad Thaidem. Hac occasione vitiata virgo et mox civis et nobilis cognita datur uxor Chaereae: Phaedria vero et miles rivales ambo, concordes per parasitum redditi, communi amica sine certamine potiuntur.

In primo actu Phaedria exclusus a Thaide, et secum primo et mox cum Parmenone conqueritur fortunas suas, et ad postremum eorum accusat Thaidem. Rursus permulcetur ab eadem et voluntate digrediens rus sese concessurum in spatium bidui esse promittit. Secundus actus profectionem Phaedriae continet delegantis servo deductionem eunuchi et puellae ad Thaidem: tum parasitum loquentem, per quem virgo a milite dono amicae missa est: tum interventum Chaereae amantis virginem eiusdemque cum Parmenone consilium de eadem potienda per fallaciam, quia pro eunucho ipse supponitur Thaidi. Tertius actus characterem exprimit militis et parasiti per ridiculum colloquium: tum invitationem ad coenam Thaidis: tum oblationem velut eunuchi Chaereae et puellae ex Aethiopia per Parmenonem factam: tum

---

V. 2. *veno esse* Ed. pr.

V. 14. *visa nimio virgine* Ed. Venet. 1485.

V. 18. *ex rivalibus concordes* Ed. Venet. 1485.

V. 24. *et delegantis* Ed. Venet. 1485.

verba Chremetis ad Thaidem venientis perductique ad militem: Antiphonis, Chaereaeque colloquium de vitiata per dolum virgine. In quarto actu Dorias primum nuntiat iurgium inter militem et Thaidem, tum reditum habet ex villa Phaedriae et quaerelam Pythiae de vitiata virgine apud Phaedriam et eiusdem stupentis, quod audiebat: errorem ebrii Chremetis et verba petulantia Thaidis adversum militem et militis adversum Thaidem: parata praelia ridiculeque deposita. Quintus actus haec continet: querelam Thaidis de vitiata virgine, primo cum Pythia, postea cum ipso Chaerea: tum interventum Chremetis atque nutricis: tum perturbationem Parmenonis per dolum Pythiae atque eius indicio per senem, qui rure tunc advenerat, confirmatas nuptias et ad ultimum reditum in gratiam militis cum Phaedria et Chaerea.

V. 3. *Dorias cum nuntiat* Edd. V. 4. *Thaidem reditum ex villa* pr. Venet. 1485. Volgo: *Dorias Phaedriae* Edd. pr. Venet. 1485. *nuntiat.*

TERENTI EUNUCHUS.

PROLOGUS.

Si quísquam est, qui placére se studeát bonis
Quam plúrumis et mínume multos laédere,
In hís poeta hic nómen profitetúr suum.
Tum sí quis est, qui díctum in se incleméntius
Exístumavit ésse, sic exístumet:
Respónsum, non dictum ésse, quia laesít prior,

DIVERSITAS EXEMPLI BENTLEIANI.

V. 1. *studeánt.*
V. 5. *exístimarit.*

SCHOLIA AELI DONATI.

V. 1. SI QUISQUAM EST, QUI PLACERE STUDEAT BONIS: Attendenda poetae copia, quod in tot prologis ab eadem causa, iisdem fere sententiis, variis verbis utitur. ¶. BONIS QUAM PLURUMIS: Commendat personam. ¶. BONIS QUAM PLURIMIS ET MINIME MULTOS LAEDERE: *Πρῶτον ἀντίθετον.*

V. 3. IN HIS POETA HIC NOMEN PROFITETUR SUUM: Cum dixisset QUISQUAM, intulit IN HIS, et alibi:

Cuius nos maxime est consimilis vestrum, hi se ad vos applicant.

V. 4. TUM SI QUIS: Et bene SI QUIS, cum Luscium Lanuvinum significet, ne vel ipsum a se laesum esse fateretur, et TUM praeterea, ut

Tum canit Hesperidum.

¶. INCLEMENTIUS: Pro inclementer, ut:

Iam senior, sed cruda deo viridisque senectus.

V. 5. EXISTIMAVIT: Pro existimat.

V. 6. RESPONSUM, NON DICTUM ESSE: Deest *ei*, ut in Phormione:

Si quis quid reddit, magna habenda est gratia.

V. 8. *Alibi Heautont.* Act. I. sc. 4. v. 13.
V. 12. *Ut Virgilius Eclog.* VI. v. 61.
V. 14. *Ut Virgilius Aen.* lib. VI. v. 304.
V. 18. *In Phormione* Act. I. sc. 2. v. 6.

Qui béne vertendo, et eásdem scribendó male,
Ex Graecís bonis Latínas fecit nón bonas:
Idém Menandri Phásma nunc nupér dedit:

V. 7. 8. *Qui béne vertendo, et eásdem scribendó male, ex Graecís bonis Latínas fecit nón bonas.*
V. 9. *Item út Menandri.*

§. NON DICTUM ESSE: Superius DICTUM participium est, inferius nomen: a quo etiam dicaces dicuntur, qui iocosis salibus maledicunt. §. RESPONSUM, NON DICTUM ESSE: Figura πλοκή. Nam DICTUM modo bis numero positum supra nomen significat, infra participium, ut in Heautontimorumeno:

In quem quidvis harum rerum convenit,
Quae sunt dicta in stultum.

V. 7. QUI BENE VERTENDO: BENE pro valde et vertendo in linguam Latinam transferendo. Plautus: *Plautus vertit barbare*, aut VERTENDO corrumpendo.

V. 9. IDEM MENANDRI PHASMA NUNC NUPER DEDIT: *Tò αὐτò* apparet pronuntiatum, quasi hoc ipso admonuerit spectatorem, quam turpiter et imperite haec fabula scripta sit. Et bene: NUNC NUPER, ut ex vicinitate facti ostendat nihil esse dicendum, quam displicuerit haec comoedia Luscii Lanuvini, propterea quod res recens sit et omnes meminerint. PHASMA autem nomen est fabulae Menandri, in qua noverca, superducta adolescenti, virginem, quam ex vicino quodam conceperat, furtive eductam, cum haberet in latebris apud vicinum proximum, hoc modo secum habebat assidue nullo conscio. Parietem, qui medius inter domum mariti ac vicini fuerat, ita perfodit, ut in ipso transitu sacrum locum esse simularet, cumque transitum intenderet sertis ac fronde felici, rem divinam saepe faciens, evocaret ad se virginem. Quod cum animadvertisset adolescens, primum aspectu pulcrae virginis, velut numinis visu perculsus, exhorruit. Unde PHASMA est nomen fabulae. Deinde paulatim re cognita exarsit in amorem puellae: ita ut remedium tantae cupiditatis nisi ex nuptiis non reperiretur. Ita ex commodo matris ac virginis et ex voto amatoris consensuque patris, nuptiarum celebratione finem accipit fabula. Utrum ergo hoc dicat, quod totam fabulam transferendo laeserit Luscius Lanuvinus, an non hoc tantum, de quo reprehendat, sed his signis velit ostendere, quem dicat vitiose Thesaurum composuisse, ut in Thesauro sit culpa, non in Phasmate? §. NUNC NUPER DEDIT: NUPER ex illis verbis est, quae veteres propter ambiguitatem cum adiectione proferebant. Nam nisi adderet NUNC, hoc NUPER, olim, pridem, etiam signifi-

V. 9. *Plautus Trinum.* prol. v. 16.

Atque ín Thesauro scrípsit, caussam dícere
Prius únde petitur aúrum, qua re sít suum,
Quam ille quí petit, unde ís sit thesaurús sibi:
Aut únde in patrium mónumentum pervénerit.
Dehinc, né frustretúr ípse se, aut sic cógitet:

V. 12. *Quam illíc qui petit.*

casset. ꝗ. Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit: Hanc fabulam totam damnat, ut apparet, silentio: Thesaurum vero, non totum, sed ex uno loco.

V. 10. Atque in thesauro scripsit causam dicere: Thesaurum Latini veteres secundum Graecos sine n litera proferebant. ꝗ. Atque in thesauro scripsit causam dicere: Arguit Terentius quod Luscius contra consuetudinem litigantium defensionem ante accusationem induxerit. Huiusmodi enim est Luscii argumentum. Adolescens, qui rem familiarem ad nequitiam prodegerat, servum mittit ad patris monumentum, qnod senex sibi vivus magnis opibus apparaverat, ut id aperiret, illaturus epulas, quas pater post annum decimum caverat sibi inferri. Sed eum agrum, in quo monumentum erat, senex quidam avarus ab adolescente emerat. Servus ad aperiendum monumentum auxilio usus est senis, thesaurum cum epistola ibidem repperit. Senex thesaurum tamquam a se per tumultum hostilem illic defossum retinet et sibi vendicat. Adolescens iudicem capit, apud quem prior senex, qui aurum retinet, causam suam sic agit:

Athenienses, bellum cum Rhodiensibus
Quod fuerit, quid ego hic praedicem? etc.

quae contra naturam iurisque consuetudinem posita arguit et notat Terentius: quod ille ordo potior erat, ut adolescens proponeret causam, qui petitor inducitur.

V. 11. Prius unde petitur aurum: Unde, a quo. Virgilius:

Genus unde Latinum.

Nam possessorem fecit priorem agere, quam petitorem: quod abhorret a consuetudine et iuris et litium.

V. 12. Quam ille qui petit: Deest *dicat*. ꝗ. Qui petit: Id est petitor. ꝗ. Quam ille qui petit: Esset recta locutio, si diceret: quam petitorem, aut: quam illum qui petit. Sed quam ille maluit, ut subaudiamus causam dicat, per *ζεῦγμα* a superiore figuratum.

V. 14. Dehinc: Si loquatur. ꝗ. Ne frustretur ipse

V. 27. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 6.

Defúnctus iam sum, níhil est quod dicát mihi.
Is ne érret, moneo, et désinat lacéssere.
Habeo ália multa, quaé nunc condonábitur:
Quae próferentur póst, si perget laédere,
Ita ut fácere instituit. Quám nunc acturí sumus
Menándri Eunuchum, póstquam aediles émerunt,
Perfécit, sibi ut inspíciundi esset cópia.
Magistrátus cum ibi adésset, occeptást agi.
Exclámat, furem, nón poetam, fábulam
Dedísse, et nihil dedísse verborúm tamen:

V. 17. *núnc quae condonábitur.*
V. 22. *adéssent.*

SE: *Παρὰ προσδοκίαν* dicitur, sed post addit. ℐ. AUT SIC COGITET: Si taceat.

V. 15. DEFUNCTUS IAM SUM: *Σχῆμα διανοίας, ἠθοποιΐα.* Id est, omni labore liberatus sum, auctoritate iam confirmata et inviolabili. ℐ. DEFUNCTUS IAM SUM: Id est, iam egi fabulas meas, aut iam destiti periclitari in edendis comoediis, aut certe iam edidi, quam tu reprehendis, fabulam. ℐ. DEFUNCTUS IAM SUM: NIHIL EST QUOD DICAT MIHI: Non sit, inquit, de suis vitiis securus propter vetustatem, nihilo minus enim a me reprehendetur.

V. 16. IS NE ERRET, MONEO, ET DESINAT MALEDICERE: *Σχῆμα ἐπιείκεια.*

V. 17. HABEO ALIA MULTA, QUAE NUNC CONDONABITUR: Sic in Phormione:

Argentum, quod habes, condonamus te.

Nam et DONO ablativo casui iungebant veteres, *condono* vero accusativo.

V. 19. NUNC QUAM ACTURI SUMUS: Obliqua narratio facti est, secundum casum accusativum.

V. 20. POSTQUAM AEDILES EMERUNT: Mire, cum ordo melior videretur, si sic diceret: POSTQUAM AEDILES EMERUNT, QUAM NUNC ACTURI SUMUS, PERFECIT SIBI UT INSPICIUNDI ESSET COPIA. EMERUNT autem mediam corripe, ut

Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

V. 21. PERFECIT: Mire, quasi difficile et illicitum.

V. 23. EXCLAMAT FUREM, NON POETAM: Mire reprehendit ante vitium, quam de causa maledicti dicat.

V. 24. ET NIHIL DEDISSE VERBORUM TAMEN: Aut, neminem fefellisse: aut, nihil apposuisse de suo.

V. 14. *In Phormione* Act. V. sc. 8. v. 54.
V. 23. *Ut Virgilius Eclog.* IV. v. 61.

Colacem ésse Naevi et Plaúti, veterem fábulam:
Parasíti personam índe ablatam et mílitis.
Si id ést peccatum, péccatum inprudéntiast
Poétae, non quo fúrtum facere stúduerit.
Id ita ésse, vos iam iúdicare póteritis.
Coláx Menandri est: ín ea est parasitús Colax,
Et míles gloriósus. Eas se nón negat
Persónas transtulísse in Eunuchúm suam
Ex Graéca: set eas fábulas factás prius
Latínas, scisse sése, id vero pérnegat.
Quod sí personis ísdem huic uti nón licet:

V. 25. *Colacem ésse nempe, Plaúti.*
V. 31. *eas se hic nón negat.*
V. 35. *ísdem uti aliis nón licet.*

*V. 23. EXCLAMAT FUREM, NON POETAM: Adhuc nulla reprehensio est: si quidem licet transferre de Graeco in Latinum.

*V. 24. ET NIHIL DEDISSE VERBORUM TAMEN: Aut neminem fefellisse: dare enim verba decipere est, quia qui rem exspectat et nihil praeter verba invenit, deceptus est. Unde alibi:

Verba istaec sunt.

Et e contrario:

Rem cum videas, censeas.

Aut aliter: nihil addidisse de stilo suo Terentium.

V. 27. SI ID EST PECCATUM, PECCATUM IMPRUDENTIA EST: Id est ignorantia: ut *imprudens harum rerum:* non enim stultitia.

*V. 26. PARASITI PERSONAM INDE ABLATAM: Et hoc mire: non versus obiicit, sed personam esse translatam. Quid stultius aut calumniosius dici potest?

*V. 27. SI ID EST PECCATUM, PECCATUM IMPRUDENTIA EST POETAE: Primo enim negat peccatum, deinde concedit et purgat. ℐ. IMPRUDENTIA: Ignorantia, non imperitia. ℐ. SI ID EST PECCATUM: *Πλοκή.* Nam PECCATUM superius nomen est et sequens participium. Et primo negat peccatum, deinde si peccatum est, purgat id ipsum veniali qualitate ab imprudentiae partibus.

V. 32. IN EUNUCHUM SUAM: Ad fabulam, non ad hominem rettulit, ut Virgilius:

Centauro invehitur magna.

V. 7. *Alibi in Phormione* Act. III. sc. 2. v. 32.
V. 9. *Rem in Heautontimorumeno* Act. V. sc. 3. v. 21.
V. 24. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 122.

Qui mágis licet, curréntem servom scríbere:
Bonás matronas fácere: meretricés malas,
Parasítum edacem, glóriosum mílitem,
Puerúm supponi: fálli per servóm senem:
Amáre, odisse, súspicari? dénique
Nullum ést iam dictum, quód non dictum sít prius.
Qua re aéquom est vos cognóscere atque ignóscere,
Quae véteres factitárunt, si faciúnt novi.
Date óperam, cum siléntio animum adténdite,
Ut pérnoscatis, quíd sibi Eunuchús velit.

V. 36. *curréntis servos.*
V. 44. *Date óperam, et cum.*

V. 37. BONAS MATRONAS: Ut Nausistratam. ℐ. MERETRICES MALAS: Ut Thaidem atque Bacchidem. Sic est in Heautontimorumeno:

Scortari crebro nolunt, volunt crebro convivarier.

Et artificiose ostendit omnem materiam comicorum.

V. 38. PARASITUM: Ut Gnathonem. ℐ. GLORIOSUM MILITEM: Ut Thrasonem. ℐ. GLORIOSUM MILITEM: *Facere* subauditur.

V. 39. FALLI PER SERVUM SENEM: Ut Demeam et Simonem.

V. 40. AMARE, ODISSE, SUSPICARI?: Mire a personis ad gesta cum varietate transitum fecit. Omne enim, quod in orationem venit, vel persona vel factum est. ℐ. ODISSE: Quia *odere* non est Latinum in infinitivo modo.

V. 41. NULLUM EST IAM DICTUM, QUOD NON DICTUM SIT PRIUS: *Σχῆμα λόγου, πλοκή.* Nam DICTUM bis positum, ut superius PECCATUM, diversa significat.

V. 42. QUARE AEQUUM EST VOS COGNOSCERE ATQUE IGNOSCERE: *Σχῆμα λόγου παρόμοιον.*

V. 43. QUAE VETERES FACTITARUNT, SI FACIUNT NOVI: Et varie dixit FACTITARUNT et FACIUNT, et cum magna defensione TERENTII, semel facientis id, quod saepe veteres.

V. 44. ANIMADVERTITE: Nos ἐλλειπτικῶς dicimus *advertite*, quod veteres plene *animum advertite.*

V. 45. UT PERNOSCATIS, QUID SIBI EUNUCHUS VELIT: *Ἀρχαϊσμὸς,* VELIT SIBI. Ut alibi:

Nam proh deum atque hominum fidem, quid vis tibi, aut quid quaeris?

V. 4. *In Heautontimorumeno* Act. I. sc. 2. v. 32.
V. 25. *In Heautontimorumeno* Act I. sc. 1. v. 9.

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

PHAEDRIA. PARMENO.

PH. Quid ígitur faciam? Nón eam? Ne núnc quidem
Cum adcérsor ultro? an pótius ita me cónparem,
Non pérpeti meretrícum contumélias?

V. 1. Quid igitur faciam?: In hac προτάσει exemplum ponitur, quam non suae potestatis sit, qui amat: quam sapiat, qui non amat neque aliter affectus est. 𝔍. Quid igitur faciam?: Διαλογισμός, σχῆμα διανοίας. Apparet et multa tacitum cogitasse adolescentem et tandem in haec verba prorupisse. 𝔍. Igitur: Pro deinde, ut Plautus in Amphitruone:

Si aliter fuerint animati neque dent, quae petat:
Sese igitur summa vi virisque eorum oppidum oppugnassere.

𝔍. Quid igitur faciam? Menander: εἶτα τί ποιήσω; Hinc Virgilius:

Heu quid agam?

Et est διαλογισμὸς perditae mentis post multam frustra cogitationem. 𝔍. Non eam, ne nunc quidem: Hoc videtur non esse contrarium, sed est. Nam dubitat utrum meretricis satisfactionem exspectet an illam omnino non quaerat. 𝔍. Non eam, ne nunc quidem: Non eam Probus distinguit: iungunt, qui Menandri exemplum legunt.

V. 2. Comparem: Constituam, ut:

Quam inique comparatum est.

V. 3. Non perpeti meretricum contumelias: Sic in Andria:

Prius quam harum scelera et lacrumae confictae dolis.

Cum uni sit iratus, de omnibus queritur.

V. 7. *Plautus in Amphitruone* Act. I. sc. 1. v. 59.
V. 11. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 534.
V. 19. *Ut in Phormione* Act. I. sc. I. v. 7.
V. 22. *In Andria* Act. III. sc. 3. v. 26.

Exclúsit: revocat: rédeam? Non, si me óbsecret.
PAR. Si quidem hércle possis, níl prius, neque fórtius:
Verúm si incipies, néque pertendes náviter:
Atque úbi pati non póteris, cum nemo éxpetet,
Infécta pace, ultro ád eam venies, índicans
Te amáre, et ferre nón posse: actumst: ílicet:
Perísti. Eludet, úbi te victum sénserit.

V. 4. EXCLUSIT: REVOCAT: Utrumque iniuriam fecit ex verbo, dicendo: EXCLUSIT potius, quam: *non admisit*, et REVOCAT potius, quam: *petit*, *ut redeam*, quod erat moderatius. ℐ. REDEAM? NON SI ME OBSECRET: Vides ergo superiorem partem dubitationis in eo fuisse, ut rogatus rediret: inferiorem, ut ne rogatus quidem. ℐ. NON, SI ME OBSECRET: Bene de ea, quae totum proterve agens exclusit et revocat, non *petat* nec *oret* nec *roget*, sed OBSECRET inquit, quod horum omnium in maiorem partem est ultimum.

V. 5. SI QUIDEM HERCULE POSSIS: *Διαλογισμὸς* quasi ad alterum, ut:

Nescis heu perdita necdum
Laomedonteae sentis periuria gentis.

ℐ. NIHIL PRIUS NEQUE FORTIUS: Deest *est*, ut:

Multum ille et terris iactatus et alto.

Et PRIUS modo ad laudem, non ad ordinem pertinet, ut Salustius: *Quae prima mortales ducunt*, et ipse in Heautontimorumeno:

Et suavia quae essent, prima habere.

V. 6. NAVITER: A *navi* ductum, a qua in alto nullum diversorium est.

V. 8. INFECTA PACE: Emphasis per metaphoram. ℐ. INDICANS TE AMARE: Re, non verbis indicans, ut alibi:

Ibi tum exanimatus Pamphilus
Bene dissimulatum amorem et celatum indicat.

V. 9. ACTUM EST: De iure translatum. ILICET: De iudicio. PERISTI: De supplicio. ℐ. ACTUM EST: Ad ULTRO AD EAM VENIES relatum est: ILICET ad INDICANS TE AMARE: PERISTI ad FERRE NON POSSE. ℐ. ILICET: Semper in fine transactae rei ponitur.

V. 10. PERISTI: Hyperbole. ℐ. ELUDET, UBI TE VICTUM SENSERIT: Eludere proprie gladiatorum est, cum vicerint.

V. 12. *Ut Virgilius Aen.* lib. IV. v. 541.
V. 15. *Multum Virgilius Aen.* lib. I. v. 3.
V. 17. *Salustius Catil.* Cap. 36.
V. 34. *Alibi in Andria* Act. I. sc. 1. v. 104 sq.

Proin tú, dum est tempus, étiam atque etiam cógita.
Here, quaé res in se néque consilium, néque modum
Habet úllum, eam consílio regere nón potes.
In amóre haec omnia ínsunt vitia: iniúriae,
Suspíciones, ínimicitiae, indúciae,
Bellúm, pax rursum: incérta haec si tu póstules,
Ratióne certa fácere, nihilo plús agas,
Quam sí des operam, ut cúm ratione insánias.
Et quód nunc tute técum iratus cógitas,
Egone íllam? quae illum? quaé me? quae non? síne modo,

V. 11. *etiam hoc cógita,*
Ere, Quaé res.
V. 13. *eam rem consílio.*

Cicero: *Quam diu etiam furor iste tuus nos eludet?* Eludere est finem ludo imponere.

V. 11. PROIN TU: Ut *exin* et *exinde*, sic *proin* et *proinde* dicitur.

V. 12. HERE, QUAE RES IN SE NEQUE CONSILIUM NEQUE MODUM HABET ULLUM: Concessum est in palliata poetis comicis servos dominis sapientiores fingere, quod idem in togata facere non licet.

V. 13. EAM CONSILIO REGERE NON POTES: Nunc domino servus est sapientior, quia nec amator nec amans. Ut idem in Andria:

Facile omnes, cum valemus, recta consilia aegrotis damus.

V. 14. IN AMORE HAEC OMNIA INSUNT VITIA: Duas praepositiones IN AMORE et INSUNT.

V. 15. INDUCIAE: INDUCIAE sunt pax in paucos dies, vel quod in diem dentur vel quod in dies otium praebeant.

V. 16. PAX RURSUM: Bene, ut consolaretur, ultimam pacem posuit. ℐ. HAEC SI TU POSTULES: Id est, si velis vel coneris.

V. 17. NIHILO PLUS AGAS: Id est, nihil agas.

V. 19. ET QUOD TUTE TECUM IRATUS COGITAS: Pro *quae*, ut sit consequens HAEC VERBA. Sic in Andria:

Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,
Horum ille nihil egregie.

V. 20. EGONE ILLAM, QUAE ILLUM?: Familiaris ἔλλειψις

V. 1. *Cicero in L. Catilinam* orat. I. Cap. 1. §. 1.
V. 12. *In Andria* Act. II. sc. 1. v. 9.
V. 23. *In Andria* Act. I. sc. 1. v. 30.

Morí me malim: séntiet qui vír siem:
Haec vérba una mehércle falsa lácrumula,
Quam oculós terendo mísere vix vi exprésserit,
Restínguet: et te ultro áccusabit: ét dabis
Ei ultró supplicium. PH. O indígnum facinus! núnc ego
Et illám scelestam esse, ét me miserum séntio:
Et taédet: et amore árdeo: et prudéns sciens,

V. 22. *Haec vérba ea una.*
V. 23. *terendo mísera.*
V. 25. *Ultro eí.*

irascentibus. Nam singula sic complentur: EGONE ILLAM, non ulciscar? QUAE ILLUM recepit? Scilicet quae exclusit me, quae non admisit? Etenim nec necesse habet nec potest explere orationem, qui et secum loquitur et dolore vexatur. Nam amat aposiopesim nimia indignatio, ut Virgilius:

Quos ego! sed motos praestat componere fluctus.

V. 22. HAEC VERBA: VERBA ἐμφατικῶς dixit, quae scilicet nihil effectura sint. ¶. UNA MEHERCLE FALSA LACRIMULA: Expressio ad αὔξησιν ducens. Et non *vera*, sed FALSA, et non *lacrima*, sed LACRIMULA, et non *ultro flens*, sed OCULOS TERENDO, et non *facile*, sed VI, et non *exstillaverit*, sed EXPRESSERIT. Sic Virgilius:

Captique dolis lacrimisque coacti.

V. 23. QUAM OCULOS TERENDO MISERE VIX VI EXPRESSERIT: Totum sensum verbis significantibus protulit, ut:

Stridenti miserum stipula disperdere carmen,

Et:

Una dolo divum si femina victa duorum est.

V. 25. NUNC EGO ET ILLAM SCELESTAM: NUNC, id est, sero. Ut Virgilius:

Nunc scio quid sit amor.

Et:

Nunc augur Apollo,
Nunc Lyciae sortes.

V. 27. ET PRUDENS SCIENS: PRUDENS est, qui intelligentia sua aliquid sentit: SCIENS, qui alicuius indicio rem cognoscit: ergo PRUDENS per sese, SCIENS per alios.

V. 6. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 135.
V. 12. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 196.
V. 15. *Stridenti Virgilius Eclog.* III. v. 27.
V. 17. *Una Virgilius Aen.* lib. IV. v. 95.
V. 20. *Virgilius Eclog.* VIII. v. 43.
V. 22. *Nunc augur Virgilius Aen.* lib. IV. v. 376.

Vivós vidensque péreo: nec quid agám scio.
PAR. Quid agás? nisi ut te rédimas captum quám queas
Minumó: si nequeas paúllulo, at quantí queas:
Et né te adflictes. PH. Ítane suades? PAR. Sí sapis,
Neque, praéterquam quas ípse amor moléstias
Habet, áddas: et illas, quás habet, recté feras.
Set ecca ípsa egreditur, nóstri fundi cálamitas.
Nam quód nos capere opórtet, haec intércipit.

V. 28. VIVUS VIDENSQUE PEREO: Mire et nove VIVUS PEREO, et propterea sic dixit, ut intelligamus occidor et VIDENS quasi sapiens et sentiens. ℐ. VIVUS VIDENSQUE PEREO: Bene addidit VIDENS: nam vivus perit, qui etiam dormiens opprimitur: videns autem, qui vigilans vim patitur et perit. Nam *videre* pro vigilare posuit. Unde etiam sic Virgilius, cum de silentio dicat:

Iamque videnti
Sanguineis frontem moris et tempora pingit.

Ergo VIVUS non mortuus, VIDENS non dormiens.

V. 29. CAPTUM: Salustius: *Sin captis pravis cupidinibus.* ℐ. QUAM QUEAS MINIMO: Perseveravit in translatione, quam iam dudum sumpsit a bello.

V. 31. SI SAPIS: Id est, SI SAPIAS: ad inferiora iungendum est. Nam aliter non intelligitur.

V. 34. NOSTRI FUNDI CALAMITAS: Proprie calamitatem rustici grandinem dicunt, quod comminuat calamum, hoc est, culmum ac segetem.

V. 35. INTERCIPIT: Proprie quasi totum capit. Plautus in Aularia: *Quae sola interbibere Corinthiensem fontem et Pirenaeum potest.*

V. 6. *Virgilius Eclog.* VIII. v. 21.
V. 11. *Salustius bell. Iug.* Cap. 1.
V. 20. *Plautus in Aulularia* Act. III. sc. 6. v. 22.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

THAIS. PHAEDRIA. PARMENO.

TH. Miserám me! vereor ne íllud gravius Phaédria
Tulerít, neve aliorsum, átque ego feci, accéperit,
Quod heri íntromissus nón est. PH. Totus, Pármeno,
Tremo hórreoque, póstquam aspexi hanc. PAR. Bóno animo es:
Accéde ad ignem hunc: iám calesces plús satis.

V. 1. MISERAM ME: VEREOR, NE ILLUD GRAVIUS TULERIT PHAEDRIA, NEVE ALIORSUM: ALIORSUM in aliam partem, ut *seorsum*, *retrorsum* dicitur.

V. 3. QUOD HERI INTROMISSUS NON EST: Haec levius, ut de facto suo loquens: at Phaedria: *Exclusit*, *revocat*, inquit: *redeam? Non, si me obsecret!*

V. 4. TREMO HORREOQUE: Ex amore nimio. Nimius ignis effectum frigoris reddit, ut ex frigore nimio effectus ignis exsistit, secundum illud, quod physici aiunt. Hinc et Virgilius:

Aut Boreae penetrabile frigus adurat.

𝔍. TREMO HORREOQUE, POSTQUAM ASPEXI HANC: Natura magni caloris etiam horrorem incutit, ut nimiae febres.

V. 5. ACCEDE AD HUNC IGNEM: Aptius IGNEM meretricem accipimus, quam aram Apollinis, vel quia amator uritur, ut Virgilius:

At mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas,

vel quia avida et avara est alimentorum, ut ignis. 𝔍. IAM CALESCES PLUS SATIS: Nove, sed intelligitur *quam*, id est, *plus aequo*, ut alibi:

Quam ne quid in illum iratus plus satis faxit, pater.

𝔍. IAM CALESCES PLUS SATIS: Nove, sed intelligitur: *plus satis quam horrueras.* Hoc quidam putant: at mihi de his videtur esse, quae a veteribus geminabantur, ut *plerique omnes*, hoc

V. 10. *Virgilius Georg.* lib. I. v. 93.
V. 16. *Virgilius Eclog.* III. v. 66.
V. 20. *Alibi in Heautontimorumeno* Act. I. sc. 2. v. 24.

TH. Quis hic lóquitur? ehem, tun híc eras, mi Phaédria?
Quid hic stábas? cur non récta introibas? PAR. Céterum
De exclúsione vérbum nullum. TH. Quíd taces?
PH. Sané, quia vero hae míhi patent sempér fores:
Aut quía sum aput te prímus. TH. Missa istaéc face.
PH. Quid míssa? o Thais, Tháis, utinam essét mihi
Pars aéqua amoris técum, ac pariter fíeret,
Ut aút hoc tibi doléret itidem, ut míhi dolet:
Aut égo istuc abs te fáctum nihili pénderem.

---

est, *omnes*, et *pleraque omnia*, id est, *omnia:* sic et PLUS SATIS pro satis.

V. 6. QUIS HIC LOQUITUR?: Non imperite intelligunt, qui existimant meretricem etiam hoc simulare, quod non praeviderit Phaedriam. Nam et personae et dictis eius ceteris convenit: et tunc erunt gratiosa omnia, quae supra dixit.

V. 7. CUR NON RECTA INTROIBAS VIA?: Quasi parum fuerit INTROIBAS, satis mire additum RECTA.

V. 8. DE EXCLUSIONE VERBUM NULLUM: Plus admirationis est nec accusationi nec satisfactioni locum reliquisse meretricem callida et dissimulata iniuria. ¶. QUID TACES?: Et hoc callide, quasi innocens ne suspicetur quidem, quid succenseat adolescens.

V. 9. SANE QUIA VERO SEMPER HAE MIHI PATENT FORES: Tolle SANE. Et VERO ad pronuntiandi adiumenta vultumque dicentis, ut in verbis non negatio, sed confessio esse credatur. Nam VERO semper ironiae convenit, ut Virgilius:

Egregiam vero laudem et spolia ampla refertis.

V. 10. AUT QUIA SUM APUD TE PRIMUS: Duo dixit, quae doleat, et quia clausae fores et quia posterior habetur praelato milite. ¶. AUT QUIA SUM APUD TE PRIMUS: Subauditur: Non recta introivi. ¶. MISSA ISTAEC FACE: Alia dissimulatio et durior post admonitionem. Sed bene intelligit, qui hoc a meretrice vidente molliter et osculum porrigente dici accipit.

V. 11. QUID MISSA?: Magna virtus poetae est, non sententias solum de consuetudine ac de medio tollere et ponere in comoedia, verum etiam verba quaedam ex communi sermone, quale est, quod ait nunc: QUID MISSA? ¶. O THAIS, THAIS, UTINAM ESSET MIHI PARS AEQUA AMORIS TECUM: Vel amandi vel non amandi scilicet.

V. 12. AC PARITER FIERET: PARITER similiter. Salustius: *Cui nisi pariter ob viam iretur.* ¶. AC PARITER FIERET, UT HOC AUT TIBI DOLERET ITIDEM UT MIHI DOLET, AUT: Si ambo amaremus.

V. 17. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 93.

TH. Ne crúcia te obsecro, ánime mi, mi Phaédria.
Non pól, quo quemquam plús amem aut plus díligam,
Eo féci: set ita erát res: faciundúm fuit.
PAR. Credo, út fit, misera praé amore exclusti húnc foras.
TH. Sicíne agis, Parmeno? áge: set huc qua grátia
Te adcérsi iussi, auscúlta. PH. Fiat. TH. Díc mihi
Hoc prímum: potin est híc tacere? PAR. Egone? óptume.
Verum heús tu, hac lege tíbi meam astringó fidem:

V. 15. ANIME MI, MI PHAEDRIA: Mi vocativus est ab eo, quod est *meus*. Vide quam familiariter hoc idem repetit blandimentum. Vult enim Terentius velut peculiare verbum hoc esse Thaidis: ideo totiens dictum est: TUNE HIC ERAS, MI PHAEDRIA. ℐ. NE CRUCIA TE, OBSECRO, ANIME MI, MI PHAEDRIA: Haec rursum nisi amplectens adolescentem mulier dixerit, videbitur: NE CRUCIA, sine affectu dicere. Sed sic dicit: NE CRUCIA TE, in eo gestu, quasi in eo etiam ipsa cruciaretur. Nam ideo subiecit: ANIME MI, hoc est, animus meus.

V. 16. NON POL QUO QUEMQUAM PLUS AMEM: Hoc totum nimis blande et cum contrectatione adolescentis dicit meretrix.

V. 17. FACIUNDUM FUIT: Legendum, faciundum, scribendum, totum hoc semper necessitati adiungitur. Virgilius:

Aut pacem Troiano ab rege petendum.

Et alibi:

Arma acri facienda viro.

V. 18. CREDO, UT FIT, MISERA PRAE AMORE EXCLUSTI HUNC FORAS: Oratorie ac facete additum MISERA. Et cum illa a derivatione causae argumentetur, mire a Parmenone correpta est: veri simile non esse, ut si quis quempiam amet, eundem possit excludere. ℐ. EXCLUSISTI HUNC FORAS: *Παρὰ προσδοκίαν* intulit intuens puellam et ei ostendens Phaedriam, ut ostendat quam falsa et repugnantia loquatur meretrix.

V. 19. AGE: SED HUC QUA GRATIA TE ARCESSI IUSSI, AUSCULTA: Corripientis est modo AGE, non hortantis adverbium. ℐ. TE ACCERSI IUSSI, AUSCULTA: Hoc est, quod supra ait: *Non eam, ne nunc quidem, quom arcessor ultro?*

V. 20. DIC MIHI: Meretricia calliditate commendat, quae dictura est.

V. 21. EGONE: OPTIME: Bene non exspectavit servus, ut pro se dominus responderet Thaidi.

V. 22. VERUM HEUS TU HAC LEGE TIBI: Astute servus

V. 14. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 236.
V. 16. *Alibi Aen.* lib. VIII. v. 441.
V. 27. *Supra* Act. I. sc. 1. v. 1.

Quae véra audivi táceo et contineo óptume:
Sin fálsum aut vanum aut fíctumst, continuó palamst.
Plenús rimarum sum, hác atque illac pérfluo.
Proin tú, taceri sí vis, vera dícito.
TH. Samía mihi mater fúit: ea habitabát Rhodi.
PAR. Potést taceri hoc. TH. Ibi tum matri párvolam

V. 24. *Sin fálsum audierim ac fíctum, continuó palamst.*
V. 25. *pérpluo.*

reponit Thaidi vicem. Nam illa ut magnum voluit exspectari, quod dictura est, iste ut falsum contemnit. ℐ. MEAM ASTRINGO FIDEM: Fidem promitto, quia vincula fidei dicuntur.

V. 23. QUAE VERA AUDIVI, TACEO: Mire fidem Parmeno reddidit meretrici. Nam ut servum difficile est tacere commissa, ita meretricem rarum est vera dicere. ℐ. QUAE VERA AUDIVI: Figura haec παρασκευή. ℐ. CONTINEO OPTIME: Proprie a metaphora vasorum transtulit verba.

V. 24. SIN FALSUM AUT VANUM AUT FICTUM EST, CONTINUO PALAM EST: FALSUM est, quo tegitur id, quod factum est: VANUM, quod fieri non potest: FICTUM, quod non est factum et fieri potuit. Vel FALSUM est fictum mendacium simile veritati: VANUM nec possibile nec veri simile: FICTUM totum sine vero, sed veri simile. Falsum loqui mendacis est, fictum callidi, vanum stulti. Falsum loqui culpae est, fictum virtutis, vanum vecordiae. Falsis decipimur, fictis delectamur, vana contemnimus.

V. 25. HAC ATQUE ILLAC PERFLUO: Contra: *Contineo optime* CONTINUO PALAM EST: PLENUS RIMARUM SUM. ℐ. HAC ATQUE ILLAC PERFLUO: Vilis atque abiecta translatio et apta apud meretricem loquenti: translata autem est ab aquario vase fictili.

V. 26. PROIN TU TACERI SI VIS, VERA DICITO: Utrum TE TACERI aut tuum dictum, an impersonaliter aut infinito modo?

V. 27. SAMIA MIHI MATER FUIT: Puduit dicere Thaidem: *Meretrix mihi mater fuit*, quod tamen significavit dicendo, aliunde civem alibi habitasse. Nam ideo meretrices peregrinae dictae sunt in comoediis, ut in Andria:

Adeon est demens? ex peregrina?

V. 28. POTEST TACERI HOC: Id est, veri simile est: nec hoc ad laudem proficit, sed ad dedecus meretricis. ℐ. POTEST TACERI HOC: Scilicet peregrinam nasci meretricem, et ideo potest verum videri.

V. 28. *In Andria* Act. III. sc. 1. v. 11.

Puéllam dono quídam mercatór dedit,
Ex Áttica hinc abréptam. PAR. Civemne? TH. Árbitror:
Certúm non scimus: mátris nomen ét patris
Dicébat ipsa: pátriam et signa cétera
Neque sciébat neque per aétatem etiam pótuerat.
Mercátor hoc addébat, e praedónibus,
Unde émerat, se audísse abreptam e Súnio.
Matér ubi accepit, coépit studiose ómnia

V. 33. *Neque scíbat, neque per aétatem etiam pótis erat.*

V. 29. PUELLAM DONO QUIDAM: Aetas et sexus sunt amoris causa, cur eam Thais puellam diligat. ℐ. PUELLAM QUIDAM MERCATOR DONO DEDIT: Propter hoc ostendit meretricem fuisse matrem, et dono ideo accipere puellam potuisse.

V. 30. EX ATTICA HINC ABREPTAM: Quia Athenis est constituta scaena. ℐ. ARBITROR: Bene ARBITROR et nihil certi. Quando enim ausurus esset Parmeno adornare Chaeream ad vitiandam hanc virginem, si praescisset civem esse?

V. 31. MATRIS NOMEN ET PATRIS DICEBAT IPSA: Quae infantis memoriae proxima sunt. Nam quid prius aetas ipsa illa, quam patrem matremque cognosceret?

V. 32. ET SIGNA CETERA NEQUE SCIEBAT: Id est, domum patris regionemque eius.

V. 33. NEQUE PER AETATEM ETIAM POTUERAT: Hoc ideo addidit, ne esset minus elegans quae nesciret.

V. 34. MERCATOR HOC ADDEBAT: Ad matris scilicet nomen et patris, quod puella dicebat.

V. 35. UNDE EMERAT: Id est, a quibus: ut Virgilius: *Genus unde Latinum.* Et quomodo *E Davo audivi* et *Causam dicere prius, unde petitur aurum.* ℐ. SUNIO: Sunium promontorium est Atheniensium et in eo rerum venalium emporium est.

V. 36. MATER UBI ACCEPIT: Haec figura in narratione *βάσις* dicitur, cum omnia pedetentim dicuntur insinuandi gratia, ut nunc: *Matri mercator dono dedit: Mater ubi accepit.* Et simul convenit mulieri loquenti huiusce modi mora. ℐ. COEPIT STUDIOSE OMNIA DOCERE: Mire: nam non docuit, sed COEPIT DOCERE *τῷ μελλησμῷ.* Et vide quam satis miliebriter. ℐ. MATER UBI ACCEPIT: ACCEPIT simpliciter, an ubi audivit ingenuam, ut *capiendi et c. a. t. b.* Sed melius prius.

V. 19. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 6.

Docére, educere, ita út si esset fília.
Sorórem plerique ésse credebánt meam.
Ego cum íllo, quo cum tum úno rem habebam hóspite,
Abii húc: qui mihi relíquit haec, quae habeo ómnia.
PAR. Utrúmque hoc falsum est: éfluet. TH. Qui istúc?
PAR. Quia
Neque tu úno eras conténta, neque solús dedit.
Nam hic quóque bonam magnámque partem ad te ádtulit.
TH. Itást: set sine me pérvenire quó volo.
Intérea miles, quí me amare occéperat,

V. 37. *Docére, educere, íta uti si esset fília.*
V. 39. *quicum.*

V. 37. ITA UT SI ESSET FILIA: Ergo velut soror habenda esset Thaidis, et ideo sequitur: SOROREM PLERIQUE ESSE CREDEBANT MEAM. Et oratorie cumulat dignitatem et amorem puellae, ut eius comparatione leniatur iniuria facta Phaedriae.

V. 39. EGO CUM ILLO, QUOCUM UNO TUNC REM HABEBAM HOSPITE: Totum dixit et quod hospitem et quod rem habebat. Et bene TUNC, non *nunc*. Nam nunc cum duobus. §. QUOCUM UNO REM HABEBAM: Id est, consuetudinem, amorem. §. HOSPITE: Id est, Attico.

V. 40. ABII HUC: Id est, Rhodo Athenas scilicet. §. QUI MIHI RELIQUIT HAEC, QUAE HABEO, OMNIA: Hoc ideo ne tantumdem obsequii exigat Phaedria. Ideo contra Parmeno:

V. 41. UTRUMQUE HOC FALSUM EST EFFLUET: Ipse exponit HOC UTRUMQUE quid dicat. Et contra dicendum est, quia praesens amator gravatur hoc dicto.

V. 42. NEQUE TU UNO CONTENTA ERAS: Quippe quae admiseris militem. §. NEQUE SOLUS DEDIT: Quippe quia non omnia tua illius fuere mortui.

V. 43. NAM HIC QUOQUE: *Δεικτικῶς* non *Phaedria*, sed HIC dixit, tangens illum, quasi invito illo hoc exprobret. §. BONAM MAGNAMQUE PARTEM AD TE ATTULIT: Haec dicuntur *ἰσοδυναμοῦντα*, ut *Abs te petere et poscere*, an potius BONAM specie, MAGNAM quantitate? Et nunc discretive dictum est. Nam alias *bona* pro magna et multa accipimus.

V. 44. ITA EST: Non erat negandum meretrici quod dixit Parmeno, satis facere cupienti et non tacenti culpam in conscientia esse.

V. 22. *Abs te in Heautontimorumeno* Act. V. sc. 1. v. 53.

In Cáriam est proféctus: te intereá loci
Cognóvi: tute scís, postilla quam íntumum
Habeám te: et mea consília ut tibi credam ómnia.
PH. Ne hoc quídem tacebit Pármeno. PAR. O dubiúmne id est?
TH. Hoc ágite amabo: máter mea illic mórtuast
Nupér: eius frater áliquantum ad rem est ávidior:

V. 49. *Neque hóc tacebit Pármeno.*

V. 45. TE INTEREA LOCI COGNOVI: Oratorie priorem amatorem facit militem quam Phaedriam. Nam posterius dicit hunc cognitum per absentiam militis. Ergo cum militi Phaedria rivalis superductus sit, consequens est, ut miles queri debuerit, non Phaedria, et propterea nihil peccatum, si ordine servato miles antepositus fuerit amatori postmodum cognito. Et hoc sine puellae et munerum causa multum pro milite contra Phaedriam valet. Sed vide meretricem, quia rem dixit perurentem: quot et qualia blandimenta subiicit dicendo:

Tute scis postilla quam intimum
Habeam te et cetera.

V. 47. COGNOVI: Proprie COGNOVI. ℐ. TUTE SCIS POST ILLA QUAM INTIMUM: Ἐπιπλοκὴ figura. Nam hoc ad narrationem non pertinet.

V. 48. ET MEA CONSILIA TIBI UT CREDAM OMNIA: Ex praesenti actu sumpsit argumentum, quod eum nunc tamquam consultorem adhibuerit. Et bene CREDAM secundum illud: *Potin est hic tacere?*

V. 49. NE HOC QUIDEM: Id est, hoc quoque falsum est. ℐ. DUBIUMNE ID EST?: Me taciturum scilicet.

V. 50. HOC AGITE, AMABO: Pro adverbio corripientis est positum, aut certe pro adhortatione audientiae praebendae. Sic Plautus:

Hoc agite sultis spectatores.

Et convenit velut nutu audientiam significantis, et gestu hoc ipsum adiuvari. ℐ. HOC AGITE: Id est, illud desinite et hoc attendite.

V. 51. NUPER: EIUS FRATER: Ut adhuc amore flagrare videatur, addidit NUPER. ℐ. ALIQUANTULUM AD REM EST AVIDIOR: Vultu accommodato ad reprehensionem pronuntiandum est. ℐ. AD REM AVIDIOR: Proprie AD REM AVIDIOR: pecuniam modo dicit.

V. 24. *Plautus Asinariae* Prolog. v. 1.

Is ubi hánc forma vidét honesta vírginem,
Et fídibus scire, prétium sperans ílico
Prodúcit: vendit. Fórte fortuna ádfuit
Hic méus amicus: émit eam donó mihi,
Inprúdens harum rérum ignarusque ómnium.
Is vénit: postquam sénsit me tecúm quoque
Rem habére, fingit caússas ne det sédulo:
Ait: sí fidem habeat, se íri praepositúm tibi

V. 52. *Is, úbi esse hanc forma vídet honesta vírginem.*

V. 52. IS UBI HANC FORMA VIDET: Ex aliena persona vult ostendere praeter affectum quanti sibi aestimanda sit: et quanto munere miles Phaedriae meruerat anteponi.

V. 53. ET FIDIBUS SCIRE: Vetusta ἔλλειψις. ¶. PRECIUM SPERANS: Id est, magnum. Ut

Et stabulo frenos audire sonantes.

V. 54. PRODUCIT AC VENDIT: Nam proprie produci res venales dicuntur. ¶. PRODUCIT: VENDIT: Haec celeritas vendibilem indicat mercem. ¶. FORTE FORTUNA: Id est, bona fortuna.

V. 55. HIC MEUS AMICUS: Quia locus est meritorum, non iam miles, sed MEUS AMICUS: Vide enim quid sequatur: EMIT, inquit, EAM DONO MIHI.

V. 56. IMPRUDENS HARUM RERUM: Hic ostenditur, quam avidus hic faceret, si rem penitus nosset: simul etiam ostenditur, quanta secreta dicat Phaedriae, utpote quae rivalis nesciat. ¶. IMPRUDENS HARUM RERUM IGNARUSQUE OMNIUM: Prudentia naturalis est, gnaritas extrinsecus venit. Imprudens per se, ignarus per alios, hoc est, quod nec suspicatus sit neque ex aliquo audierit.

V. 57. POSTQUAM ME SENSIT TECUM QUOQUE REM HABERE: Non dictum, sed quasi celatum. ¶. SENSIT ME TECUM QUOQUE REM HABERE: Magno pondere dixit: TECUM QUOQUE, tamquam irascendi iusta magis sit causa militi quam Phaedriae. Nam SENSIT et TECUM et QUOQUE hoc significat.

V. 58. REM HABERE: Sic dixit, ut honeste res impura dicatur. ¶. NE DET, SEDULO: Sine dolo, hoc est, impense.

V. 59. AIT: Semper AIT dicimus, quom vel invisa nobis vel audientibus aut vana dicta narramus alicuius. ¶. SI FIDEM HABEAT: Hoc est, si faciam aliqua, unde credat se tibi praeponi. ¶. SI FIDEM HABEAT: Si credere cogatur, id est, si credat, unde fideiussor dicitur, hoc est, auctor credendi. ¶. SE IRI PRAEPOSITUM APUD ME: Ἀναστροφὴ in verbo: *praepositum iri.* Necessaria implicatio in his, quae dure dicta sunt.

V. 6. *Ut Virgilius Georg.* lib. III. v. 184.

Apút me: ac non id métuat, ne, ubi accéperim,
Sesé relinquam: vélle se illam míhi dare:
Verum íd vereri. Sét ego quantum súspicor,
Ad vírginem animum adiécit. PH. Etiamne ámplius?
TH. Nihil: nám quaesivi. Núnc ego eam, mi Phaédria,
Multaé sunt caussae, quámobrem cupiam abdúcere:
Primúm quod soror est dícta: praeterea út suis
Restítuam ac reddam: sóla sum: habeo hic néminem,

V. 62. SED EGO QUANTUM SUSPICOR: Alta et acuta inventio. Scit meretrix hoc solo amatores inimicos esse, quod idem diligunt. Magnifice igitur, ut rivalis odium deliniret, vult persuadere Phaedriae non se amari, sed virginem.

V. 63. AD VIRGINEM ANIMUM ADIECIT: Cur hoc inferatur? Ut vel laedendi militis causa Phaedria patiatur eum, quam amet et nollet, virginem dono dare. ℐ. ETIAMNE AMPLIUS?: Munde Terentius, ut solet, res huius modi per eclipsim suam.

V. 64. NIHIL: NAM QUAESIVI: NUNC EGO: Optume purgavit Terentius, quod mox liberalibus nuptiis fuerat obfuturum, si vitiatam virginem duceret Chaerea: optime ergo defenditur, tamquam quae honeste nuptura est.

V. 65. QUAMOBREM CUPIO ABDUCERE: Etiam hoc verbo gratificatur Phaedriae, non enim accipere, ut ab amico remunerante, sed abducere, ut ab stulto et inexperto.

*V. 64. NUNC EGO EAM, MI PHAEDRIA, MULTAE SUNT CAUSAE: Non indiligenter consideraverunt hanc meretricis orationem, qui illam instar controversiae rettulerunt. Nam et principium est: ME MISERAM: VEREOR NE ILLUD GRAVIUS PHAEDRIA TULERIT, et narratio: SAMIA MIHI MATER FUIT, et partitio cum confirmatione, ut: NUNC EGO EAM, MI PHAEDRIA, MULTAE SUNT CAUSAE, QUAMOBREM CUPIO ABDUCERE: PRIMUM QUOD SOROR EST DICTA ET CETERA. Reprehensio quoque: EGONE ID TIMEO? et: EGONE NON EX ANIMO ID MISERA DICO? et conclusio per conquestionem, ut: QUAM IOCO REM VOLUISTI A ME TANDEM QUIN PERFECERIS? EGO IMPETRARE ABS TE NEQUEO BIDUUM SALTEM UT CONCEDAS SOLUM?

V. 66. UT SUIS RESTITUAM AC REDDAM: Restituimus his, quibus nos volumus, reddimus his, qui nos volunt: ergo restituimus volentes, reddimus volentibus. Sed in hac utrumque est.

V. 67. SOLA SUM: HABEO HIC NEMINEM: SOLA SUM ad familiarium refertur absentiam: HABEO HIC NEMINEM ad alienorum amicitiam. Potest enim sola domi esse, habere tamen aliquem foris. Et HABEO HIC NEMINEM plus sonat, quam: NEMINEM HIC

Neque amícum, neque cognátum: quam ob rem, Phaédria,
Cupio áliquos parere amícos benefició meo.
Id amábo adiuta mé, quo id fiat fácilius.
Sine illúm priores pártis hosce aliquót dies
Apút me habere. Níl respondes? PH. Péssuma,
Egon quídquam cum istis fáctis tibi respóndeam?
PAR. Eu nóster! laudo: tándem perdoluít: vir es.
PH. Haud égo nesciebam quórsum tu ires: párvola

V. 68. *Neque nótum neque cognátum.*
V. 75. *At égo nescibam.*

HABEO. Et SOLA SUM ab iis, quos natura conciliat per se, HABEO NEMINEM, eorum, qui voluntate iunguntur.

V. 68. NEQUE AMICUM: Bene hoc apud amatorem. An quia aliud est amator et amicus? Amator ad tempus, amicus, qui perpetuo amat. An quia in patris potestate est Phaedria? ℐ. QUAM OB REM, PHAEDRIA: Ne in necessariis * inopem videretur, in necessariis interponi non licet audientis nomen.

V. 69. CUPIO ALIQUOS PARARE AMICOS BENEFICIO MEO: Hic ostendit specialiter cuiusmodi amicos quaerat, ne Phaedriam contemnere videatur. ℐ. PARARE AMICOS BENEFICIO MEO: Quia parantur et suo, sed minus diligunt.

V. 70. ID, AMABO, ADIUTA ME, QUO ID FIAT FACILIUS: *Παρέλκον*: bis ID posuit. ℐ. ADIUTA ME: Mira coactio: pro patere excludi ADIUTA ME dixit.

V. 71. SINE ILLUM: Blande SINE ILLUM, tamquam in manu eius sit iniuriam non pati et excludi militem. Non enim dixit FER aut PATERE, sed SINE. ℐ. PRIORES PARTES HOSCE ALIQUOT DIES: Honeste circumloquitur et oratorie, ne dicat: *Abi foras atque excludi te patere.*

V. 72. NIHIL RESPONDES?: Iam silentium accusat, quia scit nihil responsurum contrarium. Et satis blande NIHIL MIHI dixit, tamquam cui debeas amoris vicem.

V. 73. EGON QUIDQUAM: Facete exprimitur illud: *Amantium irae amoris redintegratio est.*

V. 74. TANDEM PERDOLUIT: VIR ES: Doluit, id est, persensit dolorem. Et TANDEM quasi qui nimis patiens fuit. ℐ. TANDEM PERDOLUIT: VIR ES: Eleganter variavit personam secundam et tertiam. ℐ. VIR ES: Non puer, sed iam vir, qui meretricem contemnis.

V. 75. PARVULA HINC EST ABREPTA: EDUXIT MATER PRO SUA: Vide *μίμησιν* cum odio inductam et depravatam pronuntia-

V. 23. *Illud Andriae* Act. III. sc. 3. v. 23.

Hinc ést abrepta: edúxit mater pró sua:
Soror díctast: cupio abdúcere, ut reddám suis:
Nempe ómnia haec nunc vérba huc redeunt dénique,
Ego exclúdor: ille récipitur: qua grátia?
Nisi íllum plus amás, quam me: et istam núnc times,
Quae advéctast, ne illum tálem praeripiát tibi.
TH. Egon id tímeo? PH. Quid te ergo áliud sollicitát? cedo.
Num sólus ille dóna dat? num ubí meam.
Benígnitatem sénsisti in te claúdier?
Nonne, úbi mihi dixti cúpere te ex Aethíopia

V. 80. *Nisi si íllum plus quam mé amas.*
V. 82. *Ego id tímeo.*
V. 83. 84. *num tibí meam*
Benígnitatem sénsisti interclúdier?

tione, ita ut et ὁμοιοτέλευτα non vitarentur de industria: ABREPTA: PRO SUA: SOROR EST DICTA.

V. 78. HAEC NUNC VERBA: Id est, falsa dicta. ¶. HUC REDEUNT: Ut excludar.

V. 80. NISI ILLUM PLUS AMAS, QUAM ME: Repudiatis causis, quas illa attulerat, per derivationem causae, hic aliud dicit esse cur repellatur. ¶. ET ISTAM NUNC TIMES, QUAE ADVECTA EST: Adeo, inquit, amas militem, ut etiam invideas, si quam amaverit.

V. 81. TALEM PRAERIPIAT TIBI: Ironia stomachantis amatoris.

V. 82. QUID TE ERGO ALIUD SOLLICITAT?: Quid est, inquit, si hoc non est?

V. 83. NUM SOLUS ILLE DONA DAT: Iam quasi quaestiones tractantur: „Sed ille munus advexit.“ ¶. NUM SOLUS ILLE DONA DAT: Possunt enim dona dari, sed exigua aut minus libenter et ideo mentionem benignitatis adiecit. ¶. NUM UBI MEAM BENIGNITATEM: „Sed ille benignus est.“ ¶. NUM UBI? Num quid alicubi, aut si NUNCUBI legimus, erit adverbium temporis, ut *sicubi*, quo in loco, qua in re. ¶. NUM UBI MEAM BENIGNITATEM: Intelligit se et dona obtulisse et id benigne saepe fecisse. Nam plerumque ingrata dona sunt, in quibus benignitas non apparet, quae aut in quantitate rerum est aut in facilitate praestantis.

V. 84. CLAUDIER: Claudi aut claudicare. Salustius: *Neque enim ignorantia claudit res*, et: *Nihil socordia claudebat.*

V. 85. NONNE MIHI UBI DIXTI: Plus dixit: UBI DIXTI CUPERE TE, quam si diceret: *Fecisti ut emerem.* Plus est enim id praestitisse, quod qui acceperit, non ausus fuerit postulare.

Ancíllulam relíctis rebus ómnibus
Quaesívi? Porro eunúchum dixti vélle te,
Quia sólae utuntur hís reginae, répperi.

𝔍. CUPERE TE: Vult rem parvi pretii ex illius cupiditate et suo labore perpendi. 𝔍. EX AETHIOPIA: Non *Aethiopissam*, sed honestius: *ex Aethiopia.*

V. 86. RELICTIS REBUS OMNIBUS QUAESIVI: Haec iam omnia in beneficiis considerari solent.

V. 87. QUAESIVI: Vide quemadmodum exhibeat aerumnas sibi difficilium munerum imposuisse meretricem. EX AETHIOPIA ANCILLULAM, inquit, DIXTI TE CUPERE: Quid ego feci in re caeli et solis et pene orbis alterius? QUAESIVI. Non enim in promptu erat. Deinde non *petisti*, sed DIXISTI, nec *velle te*, sed CUPERE: non *nigram*, sed EX AETHIOPIA: nec *dedi*, sed RELICTIS REBUS OMNIBUS QUAESIVI. Quid hic non exquisitum? Quid non ita expressum, ut nihil addi possit? 𝔍. PORRO EUNUCHUM: Deinde vel postea vel multo post. 𝔍. EUNUCHUM VELLE: Eunuchos a Persis institutos putant ex captivis. A Babyloniis enim Hellanicus auctor exstat id habuisse. 𝔍. PORRO EUNUCHUM DIXTI VELLE: Vide quemadmodum, ut maius faciat, quod praestitit, non semel imputat duo mancipia, sed primo puellam, deinde eunuchum.

V. 88. QUIA SOLAE UTUNTUR HIS REGINAE: Illam, quia ex Aethiopia, hunc, quia solae his reginae utuntur. Quid tale Thaidi rivalis dedit?

*V. 87. EUNUCHUM: *Εὐνοῦχος εἴρηται ὡς εὐνὴν ἔχων, τοῦτ' ἔστι φυλάττων OCOCeIN ryNeN KeKANΔROC.*

*V. 88. REGINAE: Id est, divites, sed *ἐμφατικώτερον* est. 𝔍. QUIA SOLAE UTUNTUR HIS REGINAE: Varie EUNUCHUM dixit et intulit HIS, ut:

Si quisquam est qui se placere studeat bonis
Quam plurimis et minime multos laedere,
In his poeta nomen profitetur suum.

𝔍. REPPERI: Plus est quam *emi.* Et vide: quam propriis et amplissimis verbis usus est: quia et ancillam ex Aethiopia et eunuchum . . . . . illam quaesivi et hunc repperi. Neutrum enim horum facile positum erat. 𝔍. QUIA SOLAE UTUNTUR HIS REGINAE: Nota, quum eunuchum in singulari numero praeposuerit, HIS subiunxisse, sed HIS non ad eunuchum rettulit, sed ad delicias aut quid tale: quia solae utuntur huius modi deliciis servitiisque reginae. Et oratorie hic subdidit, quod in ancillula praetermisit, quia nulla Aethiopissa honeste dici potuit.

V. 28. *Ut supra* Prol. v. 1 sqq.

Herí minas vigínti pro ambobús dedi.
Tamén contemptus ábs te haec habui in mémoria:
Ob haéc facta abs te spérnor. TH. Quid istic, Phaédria?
Quamquam íllam cupio abdúcere, atque hac re árbitror
Id fíeri posse máxume: verúm tamen,
Potiús quam te inimicum hábeam, faciam ut iússeris.

V. 89. *Herí minas pro ambóbus vigintí dedi.*
V. 93. *Id pósse fieri.*

Et reginas has modo divites dicit, ut in Phormione: *Regem me esse oportuit.*

V. 89. HERI MINAS VIGINTI PRO AMBOBUS DEDI: Recentiora beneficia graviora adversum ingratos sunt, ergo a tempore inducitur exprobratio. ℐ. PRO AMBOBUS DEDI: Melius amborum pretium, quam si separatim diceret, quantillo emeret ancillulam nigram: de qua mox dicetur: HIC SUNT TRES MINAE. Nam constat eunuchum solum emptum esse minis viginti, ut ipse Parmeno confitetur seni.

V. 90. TAMEN CONTEMPTUS ABS TE: Et hoc servatur in beneficiis: nam maiora sunt cessantibus meritis eorum, quibus praestantur.

V. 91. OB HAEC FACTA ABS TE SPERNOR: Sic Virgilius:

Nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.

Et

Vel quas tulit.

Cum interrogatione aut cum increpatione proferri potest. ℐ. OB HAEC FACTA ABS TE SPERNOR: Hic duplex est pronuntiatio, vel per invidiosam exprobrationem vel per interrogationem. Et melius indicativo modo quam interrogativo profertur. Hic enim est multo gravior illo. ℐ. QUID ISTIC?: Hoc adverbium consentire incipientis est, et est ellipsis. Deest enim *rememoramur*, aut quid tale.

V. 93. QUAMQUAM ILLAM CUPIO ABDUCERE: ABDUCERE dixit tamquam ab stulto nec per verum meritum, sed per fraudem. Cicero: *Per vim atque dolum abducta ab Rhodio tibicine.* ℐ. ATQUE HAC RE ARBITROR: Non dicit, *qua*, hoc est, ex te. Verum tamen scit meretrix contentione quaedam negari, qua fingit, se vinci ut adolescentem molliat, et ipsa cedit, ut et ille remittat pertinaciam.

V. 94. POTIUS QUAM TE INIMICUM HABEAM: Hoc totum loquitur, tamquam magis ipsa amet Phaedriam, quam ab illo

V. 14. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 217.
V. 27. *Cicero in C. Verrem.* act. II. lib. III. cap. 34. §. 78.

PH. Utinam ístuc verbum ex ánimo ac vere díceres:
Potiús quam te inimicum hábeam: si istuc créderem
Sincére dici, quídvis possem pérpeti.
PAR. Labáscit: victus úno verbo: quám cito!
TH. Ego nón ex animo mísera dico? quám ioco

V. 98. *Victust, úno verbo.*

ametur. ℐ. Te inimicum habeam: Huic contrarium est: *ut te amicum habeam.* ℐ. Faciam, ut iusseris: Nec voluntate nec vultu consentientis haec meretrix agit, sed callide tentat omnia. Nam quia persistendo non perficit, quod exspectat, docet Phaedriam etiam ipsum negligentius negare, quod poscitur. Et adeo hoc subtile est, ut statim impetraverit. Pervulgatum est enim, quod summa vi defenderis, quom extorqueretur, hoc idem postmodum remittere remittenti.

V. 95. Utinam istuc verbum: Et istuc verbum pro tota sententia. Verbum pro dicto, sed proprie ἀξίωμα, id est, sententia, vel enuntiatio, quae uno ligatur et astringitur verbo, hoc verbum a veteribus dicebatur. ℐ. Ex animo ac vere diceres: Certe est, quia qui ex animo dicat, fallatur tamen.

V. 96. Potius quam te inimicum habeam: Tantum in animum Phaedriae hoc descendit, ut etiam repetat, quod amica dixerit adulando.

V. 97. Sincere dici, quidvis possem perpeti: Sincerum purum, sine fuco et simplex, ut mel s i n e c e r a. Bene ergo, ut mel, blandimentum meretricis dulce fatetur, sed negat esse s i n c e r u m.

V. 98. Victus uno verbo: Ut utinam istuc verbum. Et uno verbo, ut diximus, si caccipe, ut verbum dictum intelligas, quod verbo complectitur, et completae sententiae pronuntiationem, quod ἀξίωμα nominatur. ℐ. Labascit: Omnia inchoativa trisyllaba fere media producta enuntiantur. ℐ. Victus uno verbo: quam cito!: Quam cito ait, qui illum falsa lacrimula vinci crediderat posse: plus factum est; u n o v i c t u s e s t v e r b o e t c i t o.

V. 99. Ego non ex animo misera dico?: Quod sensit, multum valuisse, hoc Thais inculcat animo amici sui. Et ego, vide quanta significet. Convenit hoc pronomen blanda multa exprobranti, ut V i r g i l i u s:

Mene fugis?

ℐ. Quam ioco rem voluisti a me tandem: Contra illud refertur, quod ait Phaedria: *Nonne ubi dixti cupere te ex Aethiopia ancillulam: relictis rebus omnibus quaesivi?* Sed hoc vehementius et

V. 32. *V i r g i l i u s Aen.* lib. IV. v. 314.

Rem vóluisti a me tándem, quin perféceris?
Ego ímpetrare néqueo hoc abs te, bíduum
Saltem út concedas sólum. PH. Si quidem bíduum:
Verúm ne fiant ísti vigintí dies.
TH. Profécto non plus bíduum, aut . . . PH. aut? níhil moror.
TH. Non fíet: hoc modo síne te exorem. PH. Scílicet
Faciúndumst quod vis. TH. Mérito amo te. PH. Béne facis.
Rus íbo: ibi hoc me mácerabo bíduum:

V. 106. *mérito te amo.*

disertius. Non *quod munus*, inquit, *voluisti*, sed quod plus est: REM, et non dixit *serio*, sed IOCO a facilitate praestantis et VOLUISTI, non etiam *dixisti*. Mirandum obsequium ex voto animi pendens. Non exspectat imperium, ne voluntati mora sit, dum iubetur. Tum illud, quod ait PERFECERIS, nonne pondus hoc verbi et potentiam Phaedriae circa amicam et illius obsequium vehemens et rerum difficultatem, quae extortae sint, monstrat, atque omnem obterit querelam Phaedriae?

V. 101. EGO IMPETRARE NEQUEO HOC ABS TE?: Tu et IOCO non petisti, cum p e r f e c e r i s tamen: at ego impetrare non possum.

V. 102. SALTEM UT CONCEDAS, SOLUM: Argute additum et SALTEM et SOLUM. Et bene CONCEDAS, ut voluntatis sit. Sic enim dixit supra: *Sine illum priores partes hosce aliquot dies apud me habere.*

V. 103. VERUM NE FIANT ISTI VIGINTI DIES: Facete biduum decuplavit, et simul, quia ex eadem ratione sunt viginti, ex qua duo, et ex qua viginti, ducenti, duo millia et sic deinceps.

V. 104. PROFECTO NON PLUS BIDUUM AUT: *Ἀποσιώπησις* secunda.

V. 105. HOC MODO SINE TE EXOREM: Nove nunc non *de te exorem*, sed TE EXOREM, et HOC absolute.

V. 106. FACIUNDUM EST, QUOD VIS: Non *quod oportet* dicendo multum addidit obsequio suo. ℐ. BENE FACIS: In consuetudinem venit BENE FACIS et BENE FECISTI. Non iudicantis est, sed gratias agentis. ℐ. MERITO AMO TE: Bene amoris mentionem ad auferendam suspicionem contemptus Phaedriae fecit.

V. 107. RUS IBO: Et hoc amatorium est o d i s s e u r b e m s i n e a m i c a. Nec dixit: *ibi ero*, sed: IBI ME MACERABO. ℐ. HOC BIDUUM: Pronuntiandum est BIDUUM, ac si dixisset: *biennio.*

Ita fácere certumst: mós gerundust Tháidi.
Tu, Pármeno, huc fac illi ádducantur. PAR. Máxume.
PH. In hoc bíduum Thaís vale. TH. Mi Phaédria,
Et tú. Num quid vis áliud? PH. egone quíd velim?
Cum mílite isto praésens absens út sies:
Diés noctesque mé ames: me desíderes:
Me sómnies: me exspéctes: de me cógites:

V. 113. *Noctés diesque.*

V. 108. ITA FACERE CERTUM EST: Ex his apparet verbis, quam sibi amator hoc aegre imperet. §. MOS GERENDUS EST THAIDI: Cum pronuntiatione et gestu, ut ostendat, quae vis amoris sit, ut Thaidi mos geratur.

V. 109. HUC FAC ILLI ADDUCANTUR: Eunuchus et ancilla: figurate ILLI, sed praevalet genus masculinum. §. ADDUCANTUR: Pro *adducito eos*. Et bene adiectum est, ne dilatis ob retentionem muneribus non procederet actus fabulae, et simul, quia absentia Phaedriae opus est, dum per Chaeream ludificatur meretrix.

V. 110. IN HOC BIDUUM, THAIS, VALE: Nunc VALE abscessum significat, non salutationem. Nam si mera salutatio est, biduo solum amicam valere optat, sed praescribere conatur, quanto tempore abfuturus sit, et simul ostendit, quam invitus abscedat. §. IN HOC BIDUUM, THAIS, VALE: Accusativo utens casu expressit amatoris impatientiam: BIDUUM dicens praescripsit de tempore. §. VALE: Maiorem vim habet ex dolore discedentis quam obsequio salutantis.

V. 111. ET TU: NUM QUID VIS ALIUD?: *Vale* subaudiendum salutatorium, et intelligendum post osculum dici: NUM QUID VIS ALIUD: quasi recte factum.

V. 112. CUM MILITE ISTO: ISTO bene additum quasi odioso, ut alibi: *Iam vero mitte, Demea, tuam istam iracundiam.* Et Virgilius:

Aut quid petis istis?

Haec enim pronomina spernentis sunt odiumque monstrantis. §. PRAESENS ABSENS UT SIES: *Κακόζηλον.*

V. 113. ME DESIDERES: *Αὔξησις*, quia plus est ab amore desiderium.

V. 114. ME EXSPECTES; ME SOMNIES: *Ἐπαναφορὰ* prima, cum amare et desiderare sit voluntatis atque animi et obsequii: SOMNIARE satis amatorie dictum est.

V. 23. *Alibi Adelph.* Act. IV. sc. 7. v. 36.
V. 25. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 94.

Me spéres: me te obléctes: mecum tóta sis:
Meus fác sis postremo ánimus, quando ego súm tuus.
TH. Me míseram! forsitan híc mihi parvam habeát fidem,
Atque éx aliarum ingéniis nunc me iúdicet.
Ego pól, quae mihi sum cónscia, hoc certó scio,
Neque mé finxisse fálsi quidquam: néque meo
Cordi ésse quemquam cáriorem hoc Phaédria:
Et quídquid huius féci, caussa vírginis

V. 117. *forsan párvam hic habeat mihi fidem.*

V. 115. ME SPERES: Cum ME EXSPECTES iam dixerit, quid sibi vult iterum ME SPERES? Inter spem et exspectationem hoc interest, quia exspectatio certorum est, spes vero incertorum: et exspectatio propinquarum rerum, spes longinquarum. Et exspectatio destinat tempus, spes non destinat. An ME SPERES *idem facere*, id est, de te cogitare, ut sit SPERES credas, ut statim in subditis invenies: NAM EIUS FRATREM SPERO IAM PROPE MODUM REPPERISSE. ℐ. ME TE OBLECTES: Septimus casus ME. ℐ. MECUM TOTA SIS: Toto animo. Nam illam vult animum nunc esse, non corpus. Et simul, quod ipse ab eius corpore patitur, id vult militi eius mente contingere, tamquam penitus excluso ab amica.

V. 116. QUANDO EGO SUM TUUS: Animus scilicet.

V. 117. ME MISERAM: FORSITAN HIC MIHI PARVAM HABEAT FIDEM: Recte Thais nunc partem argumenti exsequitur tacitam apud Phaedriam propter praesentiam servi, quem poeta vult ita nescire, ut audeat ad vitiandam virginem subornare Chaeream.

V. 118. ATQUE EX ALIARUM INGENIIS NUNC ME IUDICET: Hic Terentius ostendit virtutis suae hoc esse, ut pervulgatas personas nove inducat et tamen a consuetudine non recedat: ut puta meretricem bonam cum facit, capiat tamen et delectet animum spectatoris.

V. 120. NEC ME FINXISSE QUICQUAM FALSI: Aut *dixisse* debuit dicere aut abundat FALSI, aut quia et vanum aliquid fingi potuit, ut supra: *Si vanum aut falsum aut fictum est.* ℐ. NEQUE MEO CORDI ESSE QUEMQUAM CARIOREM: Melius QUEMQUAM, quam si dixisset *militem.* ℐ. QUEMQUAM CARIOREM: Quasi meretrix non carum alterum, sed cariorem negat.

V. 122. ET QUIDQUID HUIUS FECI, CAUSA VIRGINIS FECI: HUIUS absolute ut per ellipsim desit *rei.* In Hecyra: *Ne quid*

V. 25. *Supra* v. 24.

Fecí: nam me eius spéro fratremprópemodum
Iam répperisse, adeléscentem adeo nóbilem:
Et is hódie venturum ád me constituít domum.
Concédam hinc intro, atque éxspectabo, dúm venit.

V. 125. *Et is se hódie.*

sit huius oro. In Heautontimorumeno: *Nihil me istius facturum, pater.* Virgilius:

Aut quid petis istis?

J. Quidquid huius: Rei subaudiendum est, quod eum exclusi foras.

V. 123. Spero prope modum: Nove spero pro credo vel confido. *J.* Spero prope modum: Ideo prope modum, quia hominem novit, sed fratrem esse virginis nondum probavit.

V. 124. Adeo nobilem: Adeo enim pro nimis positum est, aut pro expletiva particula.

V. 126. Atque exspecto dum veniat: Futurum actum voluit promittere, non quo aliquis gestus sit exspectantis.

V. 3. *Virgilius* loco modo laudato.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

PHAEDRIA. PARMENO.

PH. Fác, ita ut iussi, déducantur ísti. PAR. Faciam.
PH. At díligenter.
PAR. Fíet. PH. At matúre. PAR. Fiet. PH. Sátine hoc mandatúmst tibi? PAR. Ah!
Rogitáre? quasi difficile sit.
Útinam tam aliquid ínvenire fácile possis, Phaédria,
Quam hóc peribit. PH. Égo quoque una péreo, quod mihi est cárius.

V. 1. FAC ITA UT IUSSI: Iam amatorium multiloquium et vaniloquium continet ista actio. Nam et repetit, quod iam dictum est, et id facete magis et odiose minus.

V. 3. AH ROGITARE: QUASI DIFFICILE SIT: Deest *vis* vel *pergis*: ut sit, *rogitare pergis?* Vel *te*, si ipsum respicit, vel *hunc*, si aversus haec dicit, ut sit: *Ah, rogitare te?* aut, *rogitare hunc?* Et distinctione interposita inferendum vultuose, quasi difficile sit, id quod mandat. Ita et ineptiam nimiam circa haec solliciti amatoris expressit, et ostendit nihil esse facilius, quam deducere ad meretricem munera: cum contra illud sit difficillimum, poscenti aliquid non dare. ℐ. ROGITARE?: Subauditur *te*. Mirum est, quasi sit difficile complere quod iubes.

V. 4. UTINAM TAM ALIQUID INVENIRE FACILE POSSES, PHAEDRIA: INVENIRE, acquirere. Sic in Heautontimorumeno:

Non quaeris patri
Quo modo obsequare: et ut serves quod labore invenerit.

Nam ideo a praecedenti etiam *quaestus* dicitur.

V. 5. QUAM HOC PERIBIT: Deest: *facile*, ut sit: *Facile hoc peribit.* ℐ. QUOD MIHI EST CARIUS: Pro: qui mihi sum carior. Sed *ego* dixit absolute, occurrens huic pronomini QUOD.

V. 15. *In Heautontimorumeno* Act. V. sc. 4. v. 16 sq.

Ne istúc tam iniquo pátiare animo. PAR. Mínume: quin effectúm dabo.
Set núm quid aliud ímperas?
PH. Múnus nostrum ornáto verbis, quód poteris: et istum aémulum
Quod póteris, ab ea péllito. PA. Au:,
Mémini, tametsi núllus moneas. PH. Égo rus ibo, atque íbi manebo.
PAR. Cénseo. PH. Set heús tu. PAR. quid vis? PH. cénsen posse me óbfirmare, et
Pérpeti, ne rédeam interea? PAR. Téne? non hercle árbitror.
Nam aut iám revertere aút mox noctu te ádigent horsum insómnia.

V. 6. *Ne istuc tam iniquo pátiare animo. PA. mínime: quin factúm dabo.*
V. 9. *PA. Ah.*
V. 13. *ádiget.*

V. 6. QUIN EFFECTUM DABO: QUIN pro immo, ut in Heautontimorumeno: *Quin nolo mentiare.*

V. 7. SED NUM QUID ALIUD IMPERAS?: In his servus nihil vult, nisi coactus facere, propter maiorem dominum. Sic et alibi: *Iubesne?* inquit, respondente Chaerea: *Cogo atque impero.*

V. 8. MUNUS NOSTRUM ORNATO VERBIS: Ἠθικῶς, non dixit *meum*, quasi et Parmenonis sit. ¶. ET ISTUM: Deest *molestum* et *odiosum:* nam hoc significat ISTUM.

V. 9. AB EA PELLITO: AB EA, ab eius animo. Et non: *pelli facito*, sed PELLITO.

V. 10. MEMINI, TAMETSI NULLUS MONEAS: Properat servus carpere vaniloquium domini. ¶. NULLUS: Pro *non.* Sic in Hecyra: *Nullus dixeris.* Plautus in Trinummo: *Nullus credas.* ¶. EGO RUS IBO: Et hoc iam dictum est, sed ostendit, quam moleste id incipiat Phaedria.

V. 11. CENSEN ME POSSE OBFIRMARE ET PERPETI: Arbitraris, ut censores, qui morum alienorum habent summum arbitrium. Ideo hunc putat non censere, quia ipse desiderat fieri. ¶. POSSE OBFIRMARE ET PERPETI: Verba sunt desperantis, non *firmare*, sed OBFIRMARE: non *pati*, sed PERPETI.

V. 12. TENE?: TE quod ait, hanc vim habet, ut significet perditum amatorem Phaedriam esse.

V. 13. NAM AUT IAM REVERTERE: Modo IAM pro statim.

V. 5. *Alibi infra* Act. II. sc. 3. v. 98.
V. 13. *Plautus in Trinummo* Act. III. sc. 1. v. 5.

PH. Opus fáciam, ut defetíger usque, ingrátiis ut dórmiam.
PAR. Vigilábis lassus: hóc plus facies. PH. Áh, nihil dicis, Pármeno.
Eiíciunda hercle haec ést mollities ánimi: nimis me indúlgeo.
Tandém non ego illa cáream, si sit ópus, vel totum tríduum? PAR. Hui!
Únivorsum tríduum? vide quíd agas. PH. Stat senténtia.
PAR. Dí boni, quid hoc mórbi est? adeon hómines inmutárier

V. 16. *est haéc.*

§. Mox noctu te adigent horsum: Hoc est, ad urbem agent. §. Insomnia: Vigiliae. Legitur et adiget, ut sit insomnia numeri singularis.

V. 14. Ut defatiger usque: Ordo est: usque ut defatiger. §. Ingratiis ut dormiam: Id est, etiam invitus et coactus. Nam ingratiis non ultro significat, quia ultronea grata sunt: ingrata, quae ab invitis fiunt ac recusantibus.

V. 16. Nimis me indulgeo: Me sic veteres, quod nos *mihi* dicimus. Alibi: *Te indulgebant, tibi dabant.*

V. 17. Tandem non ego illa caream, si sit opus, vel totum triduum?: Sic coepit tamquam aliquid foret dicturus magnificum. Non autem est *παρὰ προσδοκίαν*, sed vere amator magnum hoc putat. §. Vel totum triduum: Magna professio virtutis, cum biduo sit opus, triduo posse durare. Et totum triduum dicit universum triduum, *εἰρωνικῶς*, quasi sit triduum in multo numero.

V. 18. Vide quid agas: Sic dicitur magna aggredientibus. §. Stat sententia: Et vultu et gestu magis spectabile, quod dixit: stat sententia: vel maxime eo, quod tanto sonitu haec de se promittat Phaedria continuo rediturus, vel potius non accessurus ad villam. Tantum autem abierit, quantum temporis opus est ad vitiandam virginem.

V. 19. Quid hoc morbi est?: Excusatio amoris, quando non culpa, sed morbus est. §. Adeon homines immutarier ex amore, ut non cognoscas eundem esse: More suo a plurali numero ad singularem se convertit. §. Ex amore ut non cognoscas eundem esse?: Non solent stulti induci adolescentes, et ideo ad amorem rettulit stultitiam Phaedriae.

V. 9. *Alibi in Heautontimorumeno* Act. V. sc. 2. v. 35.

Ex amore, ut nón cognoscas eúndem esse? hoc nemó fuit
Mínus ineptus, mágis severus quísquam, nec magis cóntinens.
Sét quis hic est, qui huc pérgit? attat! híc quidem est parasitús Gnatho
Mílitis: ducít secum una vírginem dono huíc: papae!
Fácie honesta: mírum, ni ego me túrpiter hodie híc dabo
Cúm meo decrepito hóc eunucho: haec súperat ipsam Tháidem.

V. 21. MINUS INEPTUS, MAGIS SEVERUS: Nisi enim hoc esset, quid esset quod illum mulier praeferret militi? aut quid relinqueretur proprium personae militis, si et hic stolidus est? *Ʃ*. MAGIS SEVERUS QUISQUAM, NEC MAGIS CONTINENS: Animadverte, ut amet Terentius MAGIS addere positivo potius, quam comparativum facere. Nam neque *severior* neque *continentior* tam voluit dicere, quam MAGIS SEVERUM et MAGIS CONTINENTEM.

V. 22. HIC EST PARASITUS GNATHO: Haec apud Menandrum in Eunucho non sunt, ut ipse professus est, parasiti persona et militis, sed de Colace translatae sunt.

V. 24. FACIE HONESTA: *Οἰκονομία*, qua ostenditur amaturus Chaerea, si quidem hanc Parmeno ipse miratur. *Ʃ*. FACIE HONESTA: Sic Virgilius:

Et latos oculis afflarat honores.

Et mox idem:

Ita me di ament, honestus.

Ʃ. NI EGO HODIE ME TURPITER HIC DABO: NI DABO pro dedero. Virgilius:

Quamvis solus avem caelo deiecit ab alto.

V. 25. CUM MEO DECREPITO HOC EUNUCHO: Facete MEO ad parasitum rettulit cum pulcro munere venientem. Et praeparatio est ad ducendum Chaeream potius, quam deformem eunuchum. *Ʃ*. DECREPITO HOC EUNUCHO: Decrepiti sunt dicti, quorum crepitu et plangore familiae fuerant iam conclamata funera. *Ʃ*. HAEC SUPERAT IPSAM THAIDEM: Hoc sic accipias, non tamquam vituperaturi Thaidem, sed ὑπερβολικῶς est. Ideo addidit IPSAM quasi nimiae pulcritudinis. Et bene IPSAM, propter quam datur.

V. 14. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 595.
V. 19. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 542.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

GNATHO. PARMENO.

GN. **D**i ínmortales, hómini homo quid praéstat: stulto intéllegens?
Quíd interest? hoc ádeo ex hac re vénit in mentém mihi.
Cónveni hodie advéniens quemdam meí loci hinc atque órdinis,

V. 1. DI INMORTALES, HOMINI HOMO QUID PRAESTAT?: In hac scaena non stans, sed quasi ambulans persona inducitur. Constitit tamen aliquantulum, intuens spectatores, dum secum loquitur. Exprimit autem parasitum et sub eius verbis corruptos mores in assentationem ostendit: prorsus ut honestae quoque personae in eius modi culpa inventae sint, ut alibi:

Obsequium amicos, veritas odium parit.

𝔍. DI IMMORTALES: Hoc iam mire, et pro saeculi ac temporum reprehensione satyrice Terentius, quod apud eum stultum vocat simplicem parasitus et intelligentem malum. 𝔍. DI INMORTALES: Admirantis exclamatio est, cum parasiti gesticulatione. 𝔍. DI INMORTALES! HOMINI HOMO QUID PRAESTAT?: Morata narratio a sententia incipi solet, quae dicitur προμύθιον. 𝔍. HOMINI HOMO QUID PRAESTAT?: Alii distinguunt: QUID PRAESTAT STULTO INTELLIGENS? Alii: STULTO INTELLIGENS QUID INTEREST? quia sic veteres loquebantur.

V. 2. QUID INTEREST?: Hoc admirantis est, et ideo sic pronuntiandum.

V. 3. CONVENI HODIE ADVENIENS: Convenisse non vidisse tantum, sed etiam collocutum fuisse significat. 𝔍. MEI LOCI ATQUE ORDINIS: Loci ingenuum, ORDINIS pauperem. Illud natalium, hoc fortunae est. 𝔍. QUEMDAM HOMINEM HAUD INPURUM: Dixit prodigum, quia hoc ipsum probat, sed non avarum, non improbum. Et sic laudamus eos, in quibus nihil est, quod magnopere efferamus.

V. 7. *Alibi in Andria* Act. I. sc. 1. v. 41.

Hóminem haud inpurum, ítidem patria qui ábligurierát bona.
Vídeo sentum, squálidum, aegrum, pánnis annisque óbsitum.
Quíd istuc, inquam, ornáti est? Quoniam míser quod habui, pérdidi: en,
Quó redactus sum? ómnes noti me átque amici déserunt.
Híc ego illum contémpsi prae me. Quíd, homo, inquam, ignavíssume?

V. 4. ITIDEM PATRIA QUI OBLIGURIERAT BONA: Hoc ioculari vultu dicitur. Et eleganter ex persona parasiti non culpatur, quod comederit bona. ¶. OBLIGURIERAT: Suavibus escis consumpserat. Nam *ἀπὸ τοῦ λιγυροῦ* est *ligurire.* et *λιγυρὸν* Graeci suave appellant.

V. 5. VIDEO SENTUM: O quam bene VIDEO, postquam dixit CONVENI: et tempus mutavit et verbum. ¶. SENTUM: Horridum. ¶. SENTUM: Ad horrorem rettulit. ¶. SQUALIDUM: Ad sordes. ¶. AEGRUM: Ad maciem. ¶. PANNIS ANNISQUE OBSITUM: Ad vestitum et ad tristitiam. Sed PANNIS et ANNIS *μωρολογίαι* parasitorum sunt. ¶. PANNIS ANNISQUE OBSITUM: Vel parasitica vernilitate *καθ᾽ ὁμοιοτέλευτον* dictum, vel quia Homerus dixit:

Αἶψα γὰρ ἐν κακότητι βροτοὶ καταγηράσκουσιν.

Et est miseriae senium debitum. Unde huic magis tristitia gravitasque displicuit, aliena semper ab omnibus parasitis. ¶. ANNISQUE OBSITUM: Bene addidit ANNIS, quia ut quisque miser est, ita senex videtur. ¶. OBSITUM: Ut SENTUM dixit OBSITUM: *μεταφορὰ* ab agro.

V. 6. QUID ISTUC, INQUAM, ORNATI EST?: Scire nos convenit, cum recto casu profertur interrogatio, non esse contumeliosum, ut si dicas: *Quis hic homo est?* Si autem in obliquo, contemptum significari, ut: *Quid hoc est hominis? quid mulieris? quid ornatus?* ¶. QUID ISTUC, INQUAM, ORNATI?: ORNATUS *τῶν μέσων* est, ad decus et ad turpitudinem. Vel simpliciter hoc accipe vel *εἰρωνικῶς*. Et ORNATI, ut *senati,* antiquus genitivus. ¶. QUOD HABUI, PERDIDI: Non dixit, id quod erat *comedi* aut *consumpsi.* ¶. EN, QUO REDACTUS SUM?: Vel habitum suum vel corpus ostendens hoc dicit. Nec quicquam hic nisi ex media consuetudine collocatum est.

V. 7. OMNES NOTI ME ATQUE AMICI DESERUNT: Sententiose atque mordaciter in mores.

V. 8. HIC EGO ILLUM CONTEMPSI PRAE ME: Hoc est illud: *Homo homini quid praestat? stulto intelligens?*

Ítan parasti te, út spes nulla rélliqua in te essét tibi?
Símul consilium cúm re amisti? víden me ex eodem ortúm loco?
Quí color, nitór, vestitus, quaé habitudo est córporis?
Ómnia habeo, néque quidquam habeo: níhil cum est, nihil defít tamen.

V. 9. *in te sít tibi.*
V. 11. *Quí color, qui nítor.*

V. 9. Itan parasti te: Quam obiurganter, tamquam in illo sit, quod miser est. Et alibi,

Nam nemo illorum quisquam, scito, ad te venit,
Quin ita paret se, abs te ut blanditiis suis,
Quam minimo pretio, suam voluptatem expleat.

Et hoc proprie verbum ad exprimendam inhumanitatem et ignaviam factum est. ℐ. Ut spes nulla reliqua in te siet tibi: Sententiose, ad illud quod et Virgilius ait:

Ponite: spes sibi quisque.

ℐ. Ut spes nulla reliqua in te siet tibi: Bene, quasi qui rem a fortuna acceperit.

V. 10. Simul consilium amisisti: Virgilius:

Nec si miserum fortuna Sinonem
Finxit: vanum etiam mendacemque improba finget.

Et Salustius: *Neque fortuna eget: quippe quae probitatem, industriam aliasque bonas artes neque dare neque eripere cuiquam potest.* Ergo haec interrogatio increpantis est, nec desiderat responsionem. Nam consilium in bonis animi, res in potestate fortunae. ℐ. Ex eodem loco: Ex eadem fortuna.

V. 11. Qui color, nitor, vestitus, quae habitudo est corporis?: Hoc contra illud: *Video sentum, squalidum, aegrum, pannis annisque obsitum.* Color ergo ad *sentum:* Nitor ad *squalidum*, Vestitus ad *pannis annisque obsitum:* Habitudo corporis ad *aegrum* refertur.

V. 12. Omnia habeo: Ad *quod habui, perdidi.* ℐ. Neque quidquam habeo: Ad *mei loci atque ordinis hominem.*

*V. 11. Quae habitudo est corporis: Plautus in Epidico:

Corpulentior hercle atque habitior.

*V. 12. Omnia habeo: Ad industriam rettulit. ℐ. Neque

V. 3. *Alibi in Hecyra* Act. I. sc. 1. v. 11 sqq.
V. 9. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 309.
V. 13. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 79.
V. 15. *Salustius bell. Iug.* cap. 1.
V. 29. *Plautus in Epidico* Act. I. sc. 1. v. 8.

Át ego infelix néque ridiculus ésse neque plagás pati
Póssum. Quid? tu his rébus credis fíeri? Tota errás via.
Ólim isti fuit géneri quondam quaéstus aput saeclúm prius.
Hóc novom est aucúpium: ego adeo hanc prímus inventí viam.
Ést genus hominum, qui ésse primos se ómnium rerúm volunt,
Néc sunt: hos conséctor: hisce ego nón paro me ut rídeant,
Sét eis ultro adrídeo, et eorum íngenia admirór simul.

QUIDQUAM HABEO: Ad fortunae culpam. Et item denuo fortunae crimen: CUM NIHIL EST, ad suam laudem, NIHIL DEFIT TAMEN. ℐ. OMNIA HABEO, NEQUE QUIDQUAM HABEO: Alterum horum neutrumve potest cuivis accidere, utrumque nulli. ℐ. NIHIL CUM EST, NIHIL DEFIT TAMEN: Figura ὀξύμωρον. Ut apud Virgilium:

Sequiturque sequentem.

Et Cicero: *Cum tacent, clamant.*

V. 13. AT EGO INFELIX NEQUE RIDICULUS: Iam transit ἀπὸ τοῦ μιμητικοῦ πρὸς τὸ πρακτικόν. ℐ. AT EGO INFELIX NEQUE RIDICULUS: Vehementer invectus est in tempora et mores poeta sub hac persona, in qua hominem ita inducit poenitere probitatis suae, ut se infelicem, non honestum dicat. Et non *nolo*, sed *non possum.*

V. 14. QUID TU HIS REBUS CREDIS FIERI?: Dum quis ridetur aut vapulat. ℐ. TOTA ERRAS VIA: Παρόμοιον per μεταφοράν.

V. 15. APUD SAECULUM PRIUS: Scilicet cum essent tempora meliora.

V. 16. HOC NOVUM EST AUCUPIUM: Vide quid intersit, cum illud QUAESTUM dicat, hoc AUCUPIUM: illud de sapientibus, hoc de stultis. ℐ. INVENI VIAM: Adeo novum est aucupium.

V. 17. EST GENUS HOMINUM: Quia multi sunt huiusmodi, non dixit *homines sunt*, sed EST GENUS HOMINUM.

V. 18. HISCE EGO NON PARO ME UT RIDEANT: Quia ille dixerat: *Ego infelix neque ridiculus esse, neque plagas pati possum.*

V. 19. SED HIS ULTRO ARRIDEO: Quid est: HIS ARRIDEO? aut veluti pareo, id est exsequor, venio, aut veluti dictis delector. Atque ARRIDEO, non sicut in parasitis fieri solet, ut

V. 6. *Apud Virgilium Aen.* lib. IX. v. 695.
V. 7. *Cicero in L. Catil.* orat. I. cap. 8. §. 21.

Quídquid dicunt, laúdo: id rursum sí negant, laudo íd quoque.
Négat quis, nego: ait, áio. Postremo ímperavi egomét mihi
Ómnia adsentári. Is quaestus núnc est multo ubérrumus.
PAR. Scítum hercle hominem! hic hómines prorsum ex stúltis insanós facit.

---

his arrideatur a regibus, quom potius ipsi dictis factisque rideant alienis, hic esse intelligendum, etiam res ipsa indicat e contrario. Nam quod ait supra: *His ego non paro me ut rideant:* hoc e contrario ostendit, quod subiiciatur ex dictis. ℐ. SED HIS ULTRO ARRIDEO: ULTRO, versa vice, an prior? An etiam insuper, hoc est ultra? ℐ. ADMIROR SIMUL: Plus intulit, quam si *laudo* dixisset.

V. 20. QUIDQUID DICUNT, LAUDO: Non: *quod dicunt*, sed QUIDQUID DICUNT, id est, bene vel male, ne vel si interclusa fuisset assentatio, se impediat, quod contrarium laudaverit. ℐ. ID RURSUM SI NEGANT, LAUDO ID QUOQUE: Praeclare Terentius, quod a satyrico de aliis diceretur, id hic de se dicentem inducit, facetius multo, quam si aliter fecisset: scilicet *καθαπτόμενος* mores temporum iam tum vitiatos per assentationem, quod fere in plerisque fabulis monstrat. Ut etiam in Andria:

Nam hoc tempore
Obsequium amicos, veritas odium parit.

Et in Adelphis:

Quod te isti facilem et festivum putant
Id non fieri ex vera vita: neque adeo ex aequo et bono:
Sed ex indulgendo vel assentando et largiendo, Micio.

V. 21. NEGAT QUIS: NEGO: Bene sic dixit: NEGAT et AIT contraria sunt. Ut Plautus in Rudente: *Vel tu ais vel tu negas.*

V. 22. IS QUAESTUS NUNC EST MULTO UBERRIMUS: Quam ille apud saeculum prius fuerat. Et vide quemadmodum illiberalem vitam honestiore nomine primo AUCUPIUM, post etiam QUAESTUM nominaverit. *POΠoKAPhC** hic inducens.

V. 23. SCITUM HERCLE HOMINEM: Mire Terentius longae orationi interloquia quaedam adhibet, ut fastidium prolixitatis evitet, velut nunc Parmeno, procul audiens Gnathonem, haec loquitur.

V. 16. *In Andria* Act. I. sc. 1. v. 40 sq.
V. 19. *In Adelphis* Act. V. sc. 9. v. 29 sqq.
V. 23. *Plautus in Rudente* Act. V. sc. 2. v. 44.

GN. Dum haec lóquimur, intereá loci ad macéllum ubi adventámus,
Concúrrunt laeti mi óbviam cupédinarii ómnes,
Cetárii, lanií, coqui, fartóres, piscatóres,
Quibus ét re salva et pérdita profúeram et prosum saépe:
Salútant: ad coenám vocant: advéntum gratulántur.
Ille úbi miser famélicus videt me ésse tanto honóre et

V. 24. *ubi advenímus.*
V. 25. *cuppédiarii.*

V. 24. INTEREA LOCI: Duae partes orationis cum coniunctae unam fecerint, mutant accentum.

V. 25. CONCURRUNT LAETI MIHI OBVIAM: Et multos et properos uno verbo ostendit et ex adverso ad se festinantes. 𝒥. CUPEDINARII OMNES: Varro humanarum rerum: *Numerius Equitius Cupes*, inquit, *et Romanius Macellus*, *singulari latrocinio multa loca habuerunt infesta. His in exsilium actis publicata sunt bona*, *et aedes ubi habitabant dirutae: eque ea pecunia scalae deum penatum aedificatae sunt. Ubi habitabant, locus*, *ubi venirent ea*, *quae vescendi caussa in urbem erant allata. Itaque ab altero Macellum*, *ab altero forum Cupedinis appellatum est.* 𝒥. CUPEDINARII OMNES: Qui esculenta et poculenta vendunt, a rebus cupedinis ob alimentum cupedinarii appellantur. Et ipse subiecit, qui accipiendi sint cupedinarii.

V. 26. LANII: Qui laniant pecora. Unde et lanistae dicti, qui laniandis praesunt gladiatoribus. Sic et MACELLUM a mactandis pecoribus dictum. 𝒥. PISCATORES: Qui recentem piscem praebent. 𝒥. FARTORES: Qui insitia et farcimina faciunt. 𝒥. CETARII: Qui cete, id est magnos pisces, venditant et bolonas exercent. 𝒥. CETARII, LANII, COQUI, FARTORES: Ἁμάρτημα comicum. Nam in palliata Romanas res loquitur.

V. 27. QUIBUS ET RE SALVA: Cum de meo impenderem. 𝒥. ET PERDITA PROFUERAM: Cum de alieno manticinor et impendo. 𝒥. SAEPE: Expletivae significationis est.

V. 28. AD COENAM VOCANT: Utrum ad emendam coenam, an ad convivium? 𝒥. ADVENTUM GRATULANTUR: Accusativum casum pro dativo, pro *adventui gratulantur.* Et ADVENTUS proprie exspectatorum necessariorumque dicitur.

V. 29. ILLE UBI MISER FAMELICUS VIDET ME: Hic ostendit, quae res coegerit ad discendum, et simul vide secundum vulgi opinionem loqui parasitum: miserum et famelicum hominem honestis moribus praeditum. 𝒥. ILLE UBI MISER FAMELICUS VIDET ME: Vide ut sententiose demonstret malos ex bonis contagione

Tam fácile victum quaérere: ibi homo coépit me obsecráre,
Ut síbi liceret díscere id de mé. Sectari iússi,
Si pótis est, tamquam phílosophórum habent dísciplinae ex ípsis
Vocábula, parasíti item ut Gnathónici vocéntur.
PAR. Viden, ótium et cibus quíd facit aliénus? GN. Set ego césso
Ad Tháidem hanc dedúcere et rogáre ad coenam ut véniat?

V. 32. *habént discipuli ex ípsis.*

fieri, exemplis in parvum praevalentibus. Videt mihi hoc prodesse, et discere optat, quod negabat se posse. ¶. IN TANTO HONORE: Quia concurrunt, salutant. ¶. FAMELICUS: A fame et edendo dictus est, quasi f a m e d i c u s.

V. 30. TAM FACILE VICTUM QUAERERE: Quia ad coenam vocant. ¶. IBI: Pro tunc. ¶. HOMO: Mire addidit HOMO, aut additum supervacue HOMO, ut

Donat habere viro decus et tutamen in armis.

V. 31. UT SIBI LICERET DISCERE: Quasi disciplinam aut artem. Tantum auctoritatis criminum felicitas sumpsit. ¶. DISCERE ID DE ME: Magis *de illo* et *de me* veteres dicebant, quam ut nos dicimus: *a me* aut *ab illo.* ¶. SECTARI IUSSI: Proprie. Nam et s e c t a e philosophorum ab eo dictae sunt.

V. 32. EX IPSIS: Philosophis scilicet. ¶. EX IPSIS VOCABULA: Ut Pythagorica, Platonica. Hoc igitur non est consequens ad illud, quod vult dicere, nisi forte DISCIPLINAM pro d i s c i p u l i s posuerit.

V. 33. PARASITI ITEM UT GNATHONICI VOCENTUR: Non hoc intulit, quod coeperat dicere, nisi forte DISCIPLINAM pro d i s c i p u l i s accipimus.

V. 34. VIDEN OTIUM ET CIBUS QUID FACIAT ALIENUS: Rursus Parmeno et facetias dicit et distinguit longiloquium parasiti. ¶. QUID FACIAT: Legitur et QUID FACIT, ut sit figura per modos pro QUID FACIAT.

V. 35. HANC DEDUCERE: Proprie. Num d u c i t u r quis ad supplicium, d e d u c i t u r ad laetitiam. ¶. ET ROGARE AD COENAM: Vide parasitum magis optare ad coenam Thaidem vocari, quam munus capere.

V. 9. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 262.

Set Pármenonem ante óstium Thaídis hic tristem vídeo,
Rivális servom: sálva res est, nímirum homines frígent.
Nebulónem hunc certumst lúdere. PAR. Hisce hoc mú-
nere arbitrántur
Suam Tháidem esse. GN. Plúruma salúte Parmenónem
Summúm suum impertít Gnatho. Quid ágitur? PAR.
Statur. GN. Vídeo.
Numquídnam hic quod nolís vides? PAR. Te. GN.
Crédo. At num quid áliud?
PAR. Qui dúm? GN. Quia tristi's. PAR. Níhil equidem.
GN. Ne sís: set quid vidétur

V. 36. *ante óstium opperíri tristem vídeo.*
V. 37. *sálva res. nimírum hice homines frígent.*
V. 38. *hice hoc múnere.*
V. 42. *níl quidem.*

V. 36. THAIDIS: Et THAIS legitur.

V. 37. SALVA RES EST: Quia et ANTE OSTIUM et TRISTEM, ideo: SALVA RES EST. Nec valet ad laetitiam, quod Parmeno est, sed quod rivalis servus. ℐ. SALVA RES EST: Proverbialiter.

V. 38. NEBULONEM: Vel furem, quia n e b u l a s obiiciat, vel mollem, ut n e b u l a m, vel inanem et vanum, ut nebula est. ℐ. HISCE: Pro HI, vetuste. V i r g i l i u s:

His certe neque amor caussa est, vix ossibus haerent:

quia *hisce* debebat dicere. ℐ. HISCE HOC MUNERE ARBITRANTUR: Non immerito Gnathonem deridet Parmeno, qui penitus noverit meretricis consilium.

V. 40. SUMMUM SUUM: Ἔλλειψις. ℐ. SUMMUM SUUM IMPERTIT GNATHO: Haec tota locutio parasiticae elegantiae et simul εἰρωνείας plena est. Nam et p l u r i m a m dicit ei s a l u t e m, quem ne exiguam quidem velit continere, et s u m m u m dicit eum, qui nec levis amicus sit sibi: et PARMENONEM GNATHO, non *ego te.* ℐ. SUMMUM SUUM: Quam venuste, quod summum amicum non resalutet Parmeno. ℐ. QUID AGITUR?: Pro blandimento, non pro interrogatione nunc ponitur, ut: *O noster, quid fit? quid agitur?* ℐ. QUID AGITUR? STATUR: Pro: *quid agis? sto.* Et facete: nam stat, cum ingredi non licet.

V. 41. AT NUM QUID ALIUD?: Cum iurgio hic de illo respondit, et ideo repetit dictum Gnatho.

V. 42. QUI DUM?: Interrogat interrogantem, ne ipse respondeat. ℐ. NIHIL EQUIDEM: Dicens NIHIL, mutavit vultum Parmeno in laetitiam. Ideo illi facete Gnatho agenti hoc ipsum: NE SIS, dixit, ut probaret tristem fuisse. ℐ. NIHIL EQUIDEM: Pro *non.* Ut infra: *Nihil dixit, ut sequerere sese.*

V. 8. *Virgilius Eclog.* III. v. 102.

Hoc tíbi mancupium? PAR. Nón malum hercle. GN. Uro
hóminem. PAR. Ut falsus ánimi est!
GN. Quam hoc múnus gratum Tháidi arbitráre esse?
PAR. Hoc nunc dícis.
Eiéctos hinc nos: ómnium rerum heús vicissitúdo est.
GN. Sex égo te totos, Pármeno, hos mensís quietum réddam:
Ne súrsum deorsum cúrsites: neve úsque ad lucem vígiles.
Ecquíd beo te? PAR. Mén? Papae! GN. Sic sóleo amicos. PAR. Laúdo.
GN. Detíneo te: fortásse tu proféctus alio fúeras.
PAR. Nusquám. GN. Tum tu igitur paúllulum da mi
óperae, fac ut admíttar

V. 43. *ánimi es.*

V. 43. HOC TIBI MANCIPIUM?: *Ταπείνωσις.* MANCIPIUM dicit puellam aut virginem. ℱ. NON MALUM HERCLE: Inimica laudatio. ℱ. URO HOMINEM: Sibi hoc gestu et voltu parasitico dicit: et URO pro eo, quod est, *dolere cogo.* ℱ. UT FALSUS ANIMI EST: Similiter et Parmeno secum gestu servili. Et ANIMI pro *animo*, *ἀντίπτωσις* veterum, qui *ingens es virium*, et *dives es opum*, amabant dicere. ℱ. UT FALSUS ANIMI EST: Ex hoc falsus animi est, quot putat huiusmodi munere capi posse Thaidem.

V. 44. QUAM HOC MUNUS GRATUM THAIDI: Mire insultat Gnatho. Quanto enim magis munus gratum fuerit, tanto erit rivalis exclusior.

V. 45. HEUS, OMNIUM RERUM VICISSITUDO EST: Vide locum, in quo erumpere dolor Parmenonis potuit, nisi commissa servaret et celaret Thaidis consilium.

V. 46. SEX EGO TE TOTOS, PARMENO, HOS MENSES QUIETUM REDDAM: Quid est TOTOS? an diebus et noctibus, utpote amatoris servum, ac per hoc sine ulla cessatione et intermissione. ℱ. HOS MENSES: Hos, qui nunc aguntur, id est, hoc tempore. ℱ. QUIETUM REDDAM: Facete, quasi hoc ipse fecerit, et hoc est, quod ait: *Plurima salute Parmenonem summum suum impertit Gnatho*, tamquam amico consulat.

V. 47. NE SURSUM DEORSUM CURSITES: Quod est laboris. ℱ. NEVE USQUE AD LUCEM VIGILES: Quod est exitii.

V. 48. SIC SOLEO AMICOS: Hoc *εἰρωνικῶς.*

V. 49. DETINEO TE: Valde teneo. ℱ. FORTASSE TU PROFECTUS ALIO FUERAS: Vult exprimere confessionem, cur ad Thaidem venerit, sed intrare non possit.

V. 50. PAULULUM DA MIHI OPERAE: Hoc quasi supplicantis

Ad íllam. PAR. Age modo, nunc tíbi patent fores haé,
quia istam dúcis.
GN. Num quem évocari hinc vís foras? PAR. Sine bí-
duum hoc praetéreat.
Qui míhi nunc uno dígitulo fores áperis fortunátus,
Ne tu ístas faxo cálcibus saepe ínsultabis frústra.
GN. Etiám nunc hic stas, Pármeno? Eho! numnam híc
relictus cústos,
Ne quís forte internúntius clam a mílite ad istam cúrset?
PAR. Facéte dictum. Míra vero míliti quae pláceant.

V. 51. *patet foris haéc.*
V. 53. *forem áperis.*
V. 54. *Ne tu ístam.*
V. 55. *Etiámne tu hic stas.*

vultu ad irrisionem dicitur. ℐ. PAULULUM DA MIHI OPERAE: Proprie sic dicitur: *Adiuva me.* Sic in Adelphis: *Haec opera ut data sit.*

V. 51. AGE MODO: NUNC TIBI PATENT FORES HAE: Ex eo, quantum licere oportuit, ostendit, quam misere nihil ibi liceat Parmenoni. ℐ. QUIA ISTAM DUCIS: Hoc quasi ad Gnathonem, sed lente ac sub lingua murmurat.

V. 52. NUM QUEM EVOCARI HINC VIS FORAS?: Quia ipse intrare non potest. ℐ. SINE BIDUUM HOC PRAETEREAT: Et hoc lentius. Nam si aliter pronuntiaveris, secreta produntur.

V. 53. QUI MIHI NUNC: MIHI τῷ ἀττικισμῷ dictum est. ℐ. FORTUNATUS: Ut ipse videris tibi.

V. 54. NE TU ISTAS FAXO: NE valde. ℐ. NE TU ISTAS FAXO CALCIBUS INSULTABIS FORES: Salustius: *Multos tamen ab adolescentia bonos insultavit.* ℐ. NE TU ISTAS FAXO CALCIBUS: Mira eloquentia, in qua utraque ὑπερβολὴ expressissima est. Nam neque UNO DIGITULO minus aliquid dici potest, neque CALCIBUS SAEPE INSULTABIS aut amplius aut ingentius.

V. 55. NUMNAM: Hic NAM abundat, ut *quidnam.* ℐ. RELICTUS CUSTOS: Bene RELICTUS, quasi ab excluso.

V. 56. NE QUIS FORTE INTERNUNTIUS: Ex his verbis datur intelligi, parasitum e domo meretricia egredi. Proprie INTERNUNTIUS. ℐ. NE QUIS FORTE INTERNUNTIUS CLAM A MILITE AD ISTAM CURSITET?: Et hoc facete, quasi ipse sibi Thaidem totam vendicaverit, quod miles facit.

V. 57. FACETE DICTUM: Εἰρωνικῶς, quia infacete. ℐ. MIRA VERO MILITI QUAE PLACEANT: MIRA pro mirum. Virgi-

V. 2. *In Adelphis* Act. IV. sc. 1. v. 14.

Set vídeo herilem fílium minórem huc advenire.
Mirór, quid ex Piraeo ábierit: nam ibi cústos publice ést nunc.
Non témere est: et properáns venit: nescío quid circumspéctat.

---

lius: *Nota tibi.* Et est *εἰρωνεία.* Quid mirum est, inquit, facete loqui eum, qui militi placeat? Potest tamen et pluraliter intelligi.

V. 58. Sed video herilem filium: Non potest Terentius *τρόφιμον* proprie dicere, et ideo herilem filium dicit.

V. 59. Miror quid ex piraeo abierit: Hic causa ostenditur, cur potest ignotus esse vicinis et pro eunucho fingi. *𝔍*. Miror: Pro nescio. *𝔍*. Miror quid ex piraeo abierit: Ut ex Piraeo discederet, symbola amicornm, ut huc perveniret omisso negotio, aspectus virginis fecit. *𝔍*. Nam ibi custos publice: Adversus praedonum incursus illic excubabat iuventus Attica. Piraeum, ut Sunium, est maritima et accessu littoris pars clementior. *𝔍*. Publice est nunc: Nunc ambigua distinctione positum est.

V. 60. Et properans venit: Mire locuturum ante formavit, ut gestus verba praecedant, verba habitum consequantur. *𝔍*. Non temere est: Ut Virgilius:

Haud temere est visum.

V. 1. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 669.
V. 18. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 375.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

CHAEREA. PARMENO.

CH. Óccidi.
Neque vírgo est usquam: néque ego, qui illam e cónspectu amisí meo.
Ubi quaéram? ubi investígem? quem percónter? quam insistám viam?
Incértus sum: úna haec spés est, ubi ubi est, diú celari nón potest.
O fáciem pulcram! Déleo omnis dehínc ex animo múlieres.

V. 3. *qua insistám via.*

V. 1. Occidi: neque virgo est usquam: In hac scaena novus amor adhuc ephebi et consilium potiundae virginis demonstratur, tanta virtute poetae comici, ut hoc commentum non quaesitum esse, sed occurrisse sua sponte videatur. ¶. Occidi: neque virgo est usquam: Non habuit quid dicere debeat aliud, properans et circumspiciens, nisi occidi. ¶. Occidi: Próduc mediam syllabam verbi huius, et contrarium significat.

V. 2. Neque ego, qui illam e conspectu amisi meo: Amatorie: dum illam non invenit, et se perdidit.

V. 3. Ubi quaeram?: Hoc circumspectantis est. ¶. Ubi investigem?: Plus intulit. ¶. Quem perconter?: Hoc plus iterum. Nam ubi nec vestigia reperiuntur, superest interrogatio. ¶. Quam insistam viam?: Si nec qui interrogetur apparet. ¶. Quam insistam viam? Et qua via legitur.

V. 4. Ubi ubi est, diu celari non potest: Ob nimiam scilicet formae gratiam.

V. 5. O faciem pulcram: Faciem modo non partem corporis dicit, sed totam speciem, quae apparet et cernitur. Virgilius:

Quibus aspera quondam
Visa maris facies.

V. 20. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 767.

Taedét cotidiánarum harum fórmarum. PAR. Ecce autem álterum.
Néscio quid de amóre loquitur. Ó infortunatúm senem!
Hic véro est, qui si occéperit,
Ludúm iocumque díces fuisse illum áltèrum,
Praeut húius rabies quaé dabit.

V. 8. *Ludúm iocumque dícas fuisse illum álterum.*

J. DELEO OMNES DEHINC EX ANIMO MULIERES: *Πρὸς πὸ πιθανὸν* argumentatus est, ut ostenderet hunc grandem iam ephebum etiam amoris expertem non fuisse. Sic et alibi:

Cum me ipsum noris quam elegans formarum spectator siem,
In hac commotus sum.

V. 6. TAEDET COTIDIANARUM HARUM FORMARUM: Hoc est, levium et usitatarum. Est quippe huic contrarium:

Nova figura oris: papae!

J. ECCE AUTEM ALTERUM: Sic dicimus, cum propter alterum de altero venit in mentem.

V. 7. NESCIO QUID DE AMORE LOQUITUR: Ut iam dudum Phaedria loquebatur. J. O INFORTUNATUM SENEM: Hoc dicto praestruxit ad exitum fabulae catastrophen. Nam perturbatus ad Thaidem ingreditur hic senex per fallaciam Pythiae et indicium Parmenonis: atque ita firmabuntur nuptiae virginis, quam ducet Chaerea.

V. 8. HIC VERO EST: Utrum senex an Chaerea? sed senex potius. J. HIC VERO EST: Senex. J. QUI: Scilicet Chaerea.

V. 9. ILLUM ALTERUM, PRAEUT HUIUS RABIES QUAE DABIT: PRAE ex comparatione significat. Ergo proprie, et est integra locutio. Et ordo est: Praeut illa sunt, quae huius rabies dabit. Et bene DABIT, quasi de re violenta, ut

Dabit ille ruinam
Arboribus.

J. PRAEUT HUIUS RABIES QUAE DABIT: Hic ex parte characteris inscius quidem est personae Chaereae, quem moribus coniicit servus ardentiorem in amore fieri posse, simul ac coeperit. J. PRAEUT HUIUS RABIES QUAE DABIT: Et hic ostenditur iam pridem motum in res Venereas Chaeream. Et magna poetae cura est, ne incredibile videatur, adolescentulum, qui pro eunucho deduci potuerit, tam expedite virginem vitiasse. Quocirca artifex summus, quod aetati non potest, naturae attribuit Chaereae, ut

V. 4. *Alibi infra* Act. III. sc. V. v. 18 sq.
V. 8. *Nova infra* v. 25.
V. 23. *Dabit Virgilius Aen.* lib. XII. v. 453.

CH. Ut illúm di deaeque sénium perdant, quí me hodie remorátus est:
Meque ádeo, qui restíterim: tum autem, qui íllum flocci fécerim.
Sét eccum Parmenónem. salve. PAR. Quíd tu es tristis, quídve es alacris?
Únde is? CH. Egone? Néscio hercle, neque únde eam, neque quórsum eam.

V. 10. *CH. Ut illúm di deae omnes sénium perdant, qui hódie me remorátus sit.*

calidior ingenio et ante annos amator, non lubidinem in sese, sed quandam rabiem designaverit in Venereos appetitus.

V. 10. UT ILLUM: Pro utinam. ℐ. DI DEAEQUE OMNES SENIUM PERDANT: Plus dixit SENIUM, quam *senem.* Nec mireris post SENIUM QUI additum, ideo quia declinationem ad intellectum rettulit, ut alibi: *In Eunuchum suam.* Et senex ad aetatem refertur: senium ad convicium. Sic Lucilius ait:

At quidem te senium, atque insulse sophista.

ℐ. REMORATUS EST: A remora pisciculo, qui et ἐχενηΐς vocatur, remoratus et remoratio dicitur.

V. 11. TUM AUTEM, QUI ILLUM FLOCCI FECERIM: TUM AUTEM pro *et.* Duas vult enim caussas esse, cur se ipsum di perdant: unam, quod restiterit, alteram, quod senem perveritus diu remanserit a persequenda virgine. Et nota FLOCCI FECERIM et contemnere et non contemnere significare, ut nunc. ℐ. QUI ILLAM FOCCI FECERIM, deest *vel:* ut sit, vel flocci fecerim.

V. 12. QUID TU ES TRISTIS? QUIDVE ES ALACRIS?: Proverbiale est, in hominem perturbatum et incerti vultus. ℐ. QUIDVE ES ALACRIS: ALACRIS aut velox aut laetus est. Nam ALACRIS, l litera pro d posita, non tristis, id est ἄδακρυς intelligitur. ℐ. QUIDVE ES ALACRIS?: Et alacer et alacris dicitur, ut habes apud Virgilium:

Ergo alacris cunctosque putans excedere pugna.

ℐ. QUIDVE ES ALACRIS?: ALACRITAS est mutatio quaedam vultus gestientis in spem aliquam.

V. 13. UNDE IS?: Modo ad quid venis significat. Sed *eo* de loco ad locum veteres dicebant: quod mox in subiectis probabitur. ℐ. QUORSUM EAM: Bene, quia proxime dixerat;

V. 8. *Alibi* in prol. v. 32.
V. 24. *Apud Virgilium Aen.* lib. V. v. 380.

Ita prórsum oblitus súm mei.
PAR. Qui quaéso? CH. Amo. PAR. Hem! CH. Nunc Pármeno, te óstendes, qui vír sies.
Scis té mihi saepe póllicitum esse: Chaérea, aliquid ínveni
Modo quód ames: in ea re útilitatem ègo fáciam ut cognoscás meam:
Cum in céllulam ad te pátris penum omnem côngerebam clánculum.

V. 15. *te osténderis qui vír sies.*
V. 17. *Modo quód ames: utilitátem in ea re fáciam ut cognoscás meam.*

Ubi quaeram? ubi investigem? quem perconter? quam insistam viam?
Incertus sum.

V. 14. ITA PRORSUM OBLITUS SUM MEI: Huic contrarium: *Dum memor ipse mei.* Ergo OBLITUS MEI insanus.

*V. 13. QUORSUM EAM: Hinc, ut diximus, manifestum est *ire* et adventum significare.

*V. 14. ITA PRORSUM OBLITUS SUM MEI: PRORSUM, id est recte vel omnino. Nam PRORSUM est porro versum, id est ante versum. Hinc et *prosa oratio*, quam non inflexit cantilena.

V. 15. HEM: Si cum H, Parmeno: si leniter, Chaerea. ℐ. OSTENDES QUI VIR SIES: Non: *si vir sies*, sed: QUI VIR SIES, quod est ἐμφατικώτερον. Si quaesisset quidem, qui vir sies, an debeat praestare, qui virum se sic monstraturus est? Et VIR modo non ad sexum vel ad aetatem dicitur, sed ad laudem: QUI VIR SIES, in veteribus invenitur.

V. 16. SAEPE POLLICITUM ESSE: POLLICITUM, quod promittentem ultro significat, dixit. Et SAEPE POLLICITUM ESSE, an necesse sit praestare eum, qui promiserit? ℐ. CHAEREA, ALIQUID INVENI: Induxit μίμησιν pragmatice, more suo: non contentus dicere, quod pollicitus sit tantum, sed quo modo etiam et quibus verbis.

V. 17. MODO QUOD AMES: Tantum modo, quasi haec mora sit promissis complendis ℐ. IN EA RE UTILITATEM EGO FACIAM UT COGNOSCAS MEAM: An possit, qui posse se affirmavit? Plus est probasse, quod promiserit, quam ostendere, quod possit.

V. 18. CUM IN CELLULAM AD TE: Sic dicit * * * anus quae et acceperit beneficium. ℐ. PATRIS PENUM OMNEM: Ipsum penum, non ex eo aliquid, ὑπερβολικῶς. Et *hoc penus* et *hic penus* et *haec penus* veteres dixerunt. Ergo et OMNEM et OMNE legitur. ℐ. CONGEREBAM CLANCULUM: Λάθρα ἢ κρύφα.

V. 5. *Dum Virgilius Aen.* lib. IV. v. 336.

PAR. Age inépte. CH. Hoc hercle fáctumst. Faxis núnc promissa adpáreant:
Sive ádeo digna rés est, ubi tu nérvos intendás tuos.
Haud símilis virgost vírginum nostrárum: quas matrés student
Demíssis humeris ésse, vincto péctore, ut gracilaé sient:

V. 20. *fac sis.*

V. 19. AGE, INEPTE: Qui dubites de promissis, an qui exprobres te multa esse largitum? ℐ. HOC HERCLE FACTUM EST: I n v e n i, q u o d a m e m. Hoc, quod dicebas, inquit, morae esse, iam factum est: a m o. ℐ. PROMISSA APPAREANT: U t i l i t a t e m u t c o g n o s c a m t u a m.

V. 20. SIVE ADEO DIGNA RES EST: Si persona Parmenonis est, SIVE abundat et pro expletiva coniunctione modo est. In quibusdam omnino non legitur. ADEO autem abundat aut n i m i s significat vel s a t i s. ℐ. SIVE ADEO DIGNA RES EST: Si Chaerea dicit, hic ordo et sensus est: F a c, s i v i s n u n c, s i a d e o d i g n a r e s e s t, u b i t u n e r v o s i n t e n d a s t u o s, u t p r o m i s s a a p p a r e a n t. ut sit SIS s i v i s: et addatur *ut*, quod deest: *Fac ut promissa appareant.* ℐ. UBI TU NERVOS INTENDAS TUOS: Utrum obscaene hoc, ut servus, an μεταφορικῶς, ut ubi laborare ac periclitari debeas? Sed melius legunt, qui hoc totum ad personam applicant Chaereae, et melius, quam qui Parmenonem hoc putant loqui: SIVE ADEO DIGNA RES EST, UBI NERVOS INTENDAS TUOS.

V. 21. HAUD SIMILIS VIRGO EST VIRGINUM NOSTRARUM: Civium scilicet, id est, terrae ac patriae nostrae, ut V i r g i l i u s:

Non eadem arboribus pendet vindemia nostris.

Et S a l u s t i u s: *Nostri foeda fuga etc.* ℐ. QUAS MATRES STUDENT: Hoc verbo ostendit cultum industriae, non pulcritudinem naturalem.

V. 22. DEMISSIS HUMERIS ESSE, VINCTO PECTORE: Antiqui enim Graeci etiam virginibus suis praebebant palaestram ad componenda corpora. Vel: DEMISSIS HUMERIS ESSE, liquide et molliter deductis neque exstantibus alae in modum. ℐ. VINCTO PECTORE: Castigato ac tenui et velut vincto. Deest ergo *velut.* ℐ. UT GRACILES SIENT: A singulari *gracilis* venit haec declinatio. ℐ. DEMISSIS HUMERIS ESSE, VINCTO PECTORE: Non accipiendum est, quasi hoc dicat: Ad hoc illas student matres demissis humeris esse et vincto pectore, ut graciles sient: quasi

V. 22. *Virgilius Georg.* lib. II. v. 89.

Si qua ést habitior paúllo, pugilem esse aíunt, deducúnt cibum:
Tametsí bona est natúra, reddunt cúratura iúnceas.
Itaque érgo amantur. PAR. Quíd tua istaec? CH. Nóva figura orís. PAR. Papae!
CH. Color vérus, corpus sólidum et succi plénum. PAR. Anni? CH. Anni? séxdecim.

V. 24. *Tamétsi bona natúra est.*
V. 26. *sédecim.*

haec duo propter unum illud fiant, sed varie tria dixit, ne diceretur: Student illas demissis humeris, et vinctum pectus, ut graciles sient.

V. 23. SI QUA EST HABITIOR: Inde et *habitudo* dicitur, ut: *Quae habitudo est corporis?* Nam *habilior* aptior intelligitur, ut:

Namque humeris de more habilem suspenderat arcum.

Ergo HABITIOR legendum est. ¶. PUGILEM ESSE AIUNT: Laus in virginem. ¶. DEDUCUNT CIBUM: Mire vituperavit formam, quam accuraverit fames. Et proprie DEDUCUNT.

V. 24. TAMETSI BONA EST NATURA: BONA, id est plena, magna et pinguis. ¶. REDDUNT: Exhibent, perficiunt. ¶. CURATURA: Cura mentis est, curatio medicinae, curatura diligentiae. ¶. IUNCEAS: Tenues et pallidas.

V. 25. ITAQUE ERGO AMANTUR: Itaque, inquit, nemo illas amat. Εἰρωνεία est, aut vere amantur, ut eo magis haec amanda sit, quae naturae beneficio, non factis comptibus aut industria facta est pulcra. ¶. ITAQUE ERGO AMANTUR: Atque ita fit, ut amentur, non naturae merito, sed industria. ¶. QUID TUA ISTAEC?: Recte: sic enim ipse dicet videlicet: *At nihil ad nostram hanc.* ¶. NOVA FIGURA ORIS: Laudis genus est: NOVA, quia dixerat: *Taedet cotidianarum harum formarum.* ¶. QUID TUA ISTAEC?: Deest: *qualis est? dic.* ¶. PAPAE: Interiectio mira, subito accipientisque.

V. 26. COLOR VERUS: Quia non de cura est aut de ficto ac de fuco, id est naturalis, non fucatus. ¶. CORPUS SOLIDUM: Quia non vitiatum. ¶. SUCCI PLENUM: Quia nemo deduxit cibum. Nam sucus est humor in corpore, quo abundant bene valentes. Virgilius:

Et sucus pecori, et lac subducitur agnis.

SUCUS proprie quasi *sugus*, quem sibi ex alimentis membra sugunt, ut se repleant. ¶. CORPUS SOLIDUM: Plenum et forte, id

V. 6. *Namque Virgilius Aen.* lib. I. v. 318.
V. 29. *Virgilius Eclog.* III. v. 6.

PAR. Flos ípse. CH. Hanc tu mi vel vi vél clam vel precário
Fac trádas: mea nihil réfert, dum potiár modo.
PAR. Quid? vírgo cuiast? CH. Néscio hercle. PAR. Undést? CH. Tantumdem. PAR. Ubi hábitat?
CH. Ne id quídem. PAR. Ubi vidisti? CH. In via. PAR. Qua rátione amisísti?
CH. Id équidem adveniens mécum stomachabár modo:
Nec quémquam esse ego hominem árbitror, cui mágis bonae

V. 27. *[A. Flos ipse. CH.] Hanc tú mihi vel vi vél clam vel precário.*
V. 32. *Neque quémquam ego hominem esse árbitror.*

est, non flaccidum. ¶. SUCCI PLENUM: SUCCUS est interior pinguedo membrorum. ¶. ANNI? SEXDECIM: Exinde vide quem ad modum aetatem virginis maturae poeta ex occasione demonstraverit.

V. 27. HANC TU MIHI VEL VI VEL CLAM VEL PRECARIO: Haec tria sunt, quibus non rite res agitur: VEL VI, VEL CLAM, VEL PRECARIO: sine pretii mentione, vel quia virgo, non meretrix, vel quia nulla ephebo spes est fallendi senis. ¶. HANC TU MIHI VEL VI VEL CLAM VEL PRECARIO FAC TRADAS: Secundum ius locutus est. Nam his tribus mala fide aliquid possidetur: *vi*, *clam*, *precario*. *Vi*, quia virgo, *clam*, quia custoditur, *precario*, quia pretium non habet Chaerea.

V. 28. MEA NIHIL REFERT, DUM POTIAR MODO: Non hoc personae attribuendum est, sed affectui. Non enim, quia Chaerea est, sed quia amator desiderat, vult facere quem ad modum potiatur, dum potiatur.

V. 29. QUID? VIRGO CUIA EST?: Utrum serva an filia?

V. 30. NE ID QUIDEM: Pulcra varietas: NESCIO: TANTUMDEM: NE ID QUIDEM. ¶. QUA RATIONE AMISTI?: Figura συγκοπὴ pro *amisisti*. ¶. QUA RATIONE AMISTI?: Nisi remansisset Chaerea, sed consecutus virginem fuisset aut vidisset, quo deducta fuisset prius, quam Parmenonem conveniret, non ita procederet fabula, ut nunc procedit. Irruisset enim in cognitionem meretricis importune Chaerea, ne pro eunucho adduceretur ulterius.

V. 31. ID EQUIDEM ADVENIENS: Deest *ob* aut *propter*, ut sit *ob id* aut *propter id*. ¶. MECUM STOMACHABAR: Bene MECUM, quia acriorem dólorem sustinet, qui ipse sibi irasci cogitur. MECUM ergo pro *apud me* vel *mihi*.

V. 32. HOMINEM ESSE ARBITROR: Deest *quam me*.

Felícitates ómnes adversaé sient,
PAR. Quid hóc est sceleris? CH. Périi. PAR. Quid factúmst? CH. Rogas?
Patrís cognatum atque aéqualem Archidémidem
Novístin? PAR. Quid ni? CH. Is, dum hánc sequor, fit mi óbviam.
PAR. Incómmode hercle. CH. Immo énimvero infelíciter:

V. 33. *aversaé.*
V. 34. *Quid hóc est sceleris? périi. PA. Quid factúmst. CH. rogas.*
V. 36. *Nostíne? PA. Quidni? CH. is, dum hánc sequor, fit mi óbviam.*

V. 33. FELICITATES OMNES ADVERSAE SIENT: Felicitas adversa est, cum ex prosperitate quod laedat nascitur.

* V. 32. CUI MAGIS BONAE FELICITATES: BONAE magnae, nimiae. Dixit autem magnas felicitates sibi adversari, eo quod virginem tantae pulcritudinis ex oculis amiserit. Nam vidisse eam tantae felicitatis iudicat, sed amisisse adversae felicitatis. Et quod BONAE dixit, vel magnae vel nimiae intelliguntur: vel ἐπίθετον est proprium et perpetuum felicitatum. ℑ. BONAE FELICITATES: Ἔμφασις est eo, quod FELICITATES pluraliter posuit. Ἐπίθετα autem de tribus causis nominibus adduntur, discretionis, proprietatis, ornatus. Discretionis, ut:

Phrygiae molimur montibus Idae.

Proprietatis, ut:

Terribili impexum seta et dentibus artis.

Ornatus: ut,

Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam.

V. 34. QUID HOC EST SCELERIS?: Propter hoc, quod patior, inquit. Nunc enim scelus dicit a sene commissum.

V. 35. ARCHIDEMIDEM NOSTIN?: Hoc sic pronuntiandum est, ut appareat ex ipso nomine statim odiosum nescio quem occurrisse ac permolestum.

V. 36. QUID NI?: Correptio est ab se manifesta inquirentis. Est enim sensus: Quid nisi aut cur non noverim? Est enim QUID NI aut quid nisi aut cur non, quia veteres NI pro *ne* ponebant et NE pro *non*. Ut Plautus: *Ni stulta sis* pro ne, et *ne vult* pro non vult.

V. 37. IMMO ENIMVERO INFELICITER: Bene hoc interponit, quod incredibile est παράδοξον, tardiorem amatorem fuisse incessu virginis.

V. 12. *Phrygiae Virgilius Aen.* lib. III. v. 6.
V. 14. *Terribili Virgilius Aen.* lib. VII. v. 667.
V. 16. *Alma Virgilius Aen.* lib. I. v. 618.
V. 25. *Plautus Menaechmis* Act. I. sc. 2. v. 1.

Nam incómmoda alia súnt dicenda, Pármeno.
Illúm liquet mi déierare, his ménsibus
Sex séptem prorsum nón vidisse próxumis,
Nisi núnc, cum minume véllem, minumeque ópus fuit.
Eho! nónne hoc monstri símilest? quid aïs? PAR. Máxume.
CH. Contínuo adcurrit ád me, quam longé quidem,
Incúrvos, tremulus, lábiis demissís, gemens:

V. 40. *prorsus.*

V. 38. NAM INCOMMODA ALIA SUNT DICENDA: Quae minora sunt scilicet aut similia.

V. 39. ILLUM LIQUET MIHI DEIERARE: Liquidum est, constans et manifestum et certum. Et sic LIQUET pro liquidum est, ut CLAUDIT pro claudicat, claudum est, ut apud Salustium: *Nihil socordia claudebat.* Et est verbum iuris, quo utebantur iudices, quum *AMPLIUS* pronuntiabant, obscuritate commoti causae magis quam negotii simplicitate. ℐ. DEIERARE: Valde iurare, ut *demiror* et *deamo te, Syre*, si *de* producta legeris, si correpta, deos iurare intelligitur.

V. 40. SEX VEL SEPTEM PRORSUS NON VIDISSE PROXIMIS: Quia NON VIDISSE dixit, PROXIMIS praeteritis intelligimus. Proxima enim nobis aut praeterita aut futura sunt, nam praesentia ea sunt, in quibus sumus nunc.

V. 41. NISI NUNC QUUM MINIME VELLEM: Quia semper nolui, ideo nunc minime, utpote adolescens senem.

V. 43. QUAM LONGE QUIDEM: Bene LONGE dixit, quia *a longe* non potuit dicere, an subauditur *erat*, ut sit: *quam longe erat?* ℐ. MINIMEQUE OPUS FUIT: Saepe enim volumus, tamen non est opus.

V. 44. INCURVUS, TREMULUS, LABIIS DEMISSIS, GEMENS: Ut omnia ostendat in contrarium sibi versa esse, etiam cursum attribuit seni. ℐ. LABIIS DEMISSIS, GEMENS: Labra sunt superiora, labia inferiora. Labeae simorum proprie dicuntur. GEMENS autem ob continuam tussim. Sic Lucilius:

Ante fores autem et triclini limina quidam
Perditus Tiresia tussi grandaevus gemebat.

ℐ. INCURVUS: Valde curvus. Ac sic Virgilius:

Turnus ut infractos adverso Marte Latinos
Defecisse videt.

V. 30. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 1 sq.

Heus heús, tibi dico, Chaérea, inquit. Réstiti:
Scin quíd ego te volébam? Dic. Cras ést mihi
Iudícium. Quid tum? Ut díligenter núnties
Patri, ádvocatus máne mi esse ut méminerit.
Dum haec dícit, abiit hóra: rogo num quíd velit.
Recte, ínquit. Abeo. Cum húc respicio ad vírginem,
Illa sése interea cómmodum huc advórterat

V. 49. *Dum haec lóquitur.*

Infractos enim valde fractos significat. Nam *in* praepositio nunc auget, nunc minuit dictionem. Recte etiam deformitatem describit senis, qui praeter aetatem post pulcram virginem foedior videbatur. Et quam importune omnia: pro puella senex occurrit, pro virgine incurvus, tremulus, pro pulcra, labiis demissis, gemens: et cum amator sit, inaniter adolescenti ipse iudicium loquitur: dum festinandum sit, remoratur. 𝒥. Labiis demissis: Labia maiora labra, unde *labeones*. Alii *labia* inferiora et *labra* superiora.

V. 45. Heus heus, tibi dico, Chaerea: Tibi dico, Chaerea, non adderet, nisi videret Chaeream dissimulantem praeterire. 𝒥. Inquit: Aliter inquit pronuntiandum est, hoc est concitate. Nam senis verba aliter proferenda sunt.

V. 46. Scin quid ego te volebam: Hic ostenditur odiosa tarditas senis apud festinantem Chaeream. Nam non dicit, sed se promittit dicturum.

V. 47. Ut diligenter nunties: Diligenter nihil tam abundanter, nihil tam moraliter dici potuit.

*V. 46. Cras est mihi iudicium: Huic morae etiam illud additum, quod cum debeat dicere quid velit, prius dicit, quod non est necessarium, quare velit.

V. 48. Esse ut meminerit: Non, ut sit, sed ut esse meminerit. O prolixitas!

V. 49. Dum haec dicit: Dat tempus verbis, quae non potuit, quamvis imitaretur, exprimere. 𝒥. Rogo num quid velit: Hoc est, significo me abire. Nam abituri, ne id dure facerent: *Num quid vis?* dicebant iis, quibuscum constitissent. Quid est ergo? Rogo num quid velit? hoc est, dico quod abeuntes solent.

V. 50. Recte, inquit: Pro eo, quod est *nihil*, et moraliter *τῷ ἀττικισμῷ.* 𝒥. Cum huc respicio: In hanc partem scilicet, qua meretrix habitabat.

V. 51. Interea commodum: Tantum est quod vel ipso eodemque tempore commodum fuisset. 𝒥. Interea commodum: Una. Et hoc significat, ut si dicas: *Eodem tempore,*

In hanc nóstram plateam. PAR. Mírum, ni hanc dicít, modo
Huic quaé datast dono. CH. Húc cum advenio, núlla erat.
PAR. Comités secuti scílicet sunt vírginem?
CH. Verúm: parasitus cum áncilla. PAR. Ipsast: ílicet.
Desíne: iam conclamátumst. CH. Alias rés agis.

V. 53. *Huic, quaé data donost.*

quo hoc agebatur. Nam INTEREA nunc coniunctio accipienda est, non, ut alias, pro adverbio ponitur.

V. 52. IN HANC NOSTRAM PLATEAM: Recte, quia vicina est illis Thais, ad quam deducitur.

V. 53. HUC CUM ADVENIO, NULLA ERAT: Etenim ingressa iam fuerat.

V. 54. COMITES SECUTI SCILICET SUNT VIRGINEM: Interrogative quidem hoc dictum est, non ut nescire videatur id, quod quaerit, sed ad hoc quaerere, ut, quod scit, confirmet.

V. 55. VERUM: PARASITUS: VERUM modo inceptiva est, non relativa particula, ut in Andria: *Verum: vidi Cantharam suffarcinatam.*

V. 56. IAM CONCLAMATUM EST: Transactum ac finitum, ut conclamata corpora nihil reliqui iam habent ad vitae officia. *Ꝯ.* CONCLAMATUM EST: Manifestum significat, ut in conclamatis funeribus nulla dilatio est doloris et luctus. Unde Lucanus ait:

corpora nondum
Conclamata iacent.

Aut CONCLAMATUM satis deploratum satisque vociferatum est, quia dixerat: *O infortunatum senem: si et hic amare coeperit:* tamquam dicat: Iam occisum patrem tandem scimus, iamque deflemus.

*V. 55. IPSA EST: Id est formosa vel pulcra, quia et ipse dixerat: *Haec superat ipsam Thaidem.*

*V. 56. ALIAS RES AGIS: Recte, quia dixit ille: IAM CONCLAMATUM EST. *Ꝯ.* ALIAS RES AGIS: Aut non attendis ad id, quod dico, significat, ut nulla sit in eo attentio, aut nugatorias res agis, hoc est, iocaris. Nam hinc natum est: *Agite amabo*, quasi dicat: vanas res agis.

V. 11. *In Andria* Act. IV. sc. 4. v. 31.
V. 18. *Lucanus Pharsal.* lib. II. v. 23.

PAR. Istúc ago equidem. CH. Nóstin quae sit? díc mihi: aut
Vidístin? PAR. Vidi, nóvi: scio, quo abdúcta sit.
CH. Eho, Pármeno mi, nóstin? PAR. Novi. CH. Et scis úbi siet?
PAR. Húc deductast ád meretricem Tháidem: ei donó datast.
CH. Quís is est, tam poténs cum tanto múnere hoc? PAR. Milés Thraso,
Phaédriae rivális. CH. Duras frátris partis praédicas.
PAR. Immo enim si sciás, quod donum huic dóno contra cónparet,
Túm magis id dicas. CH. Quódnam quaeso hercle? PAR. Eúnuchum. CH. Illumne óbsecro

---

V. 57. *nóstin quaeso.*
V. 59. *CH. Eho Pármeno mi, nóstin, et scis úbi siet?*
V. 63. *dóno huic.*

V. 58. SCIO, QUO ABDUCTA SIT: Plus dixit, quam interrogabatur, credo taedio interrogantis. Nam properat, ut dicturus est, ad deducendum eunuchum ad Thaidem cum ancilla ex Aethiopia. *Ꝟ.* SCIO, QUO ABDUCTA SIT: Secunda *ἀποσιώπησις*.

V. 59. EHO, PARMENO MI, NOSTIN? ET SCIS UBI SIET?: Amatorie satis repetuntur, quae semel dicta suffecerant.

V. 60. HUC DEDUCTA EST AD MERETRICEM: Et hoc confundit semel, quom acervatim dicit, velut odio interrogantis saepius et festinatione ad mandata Phaedriae peragenda.

V. 62. PHAEDRIAE RIVALIS: Cum pronuntiatione addendum, quo magis doleat idem Phaedriae rivalis. *Ꝟ.* DURAS PARTES FRATRIS PRAEDICAS: Scilicet contra aemulum et divitem et largissimum. Et PARTES DURAS *μεταφορικῶς* ab actoribus scaenicis.

V. 63. COMPARET: Hic iam ostenditur miles illustrior per rivalis dona, quam per sua. Et est qualitas comparativa. *Ꝟ.* COMPARET: Pro emat aut comparandum putet.

V. 64. TUM MAGIS ID DICAS: Duras partes fratris esse. *Ꝟ.* QUODNAM, QUAESO, HERCLE?: Curiositatem addidit, *παρελκόντων* QUAESO et HERCLE. Et vide quam molliter et sine intellectu spectatoris ad argumenti spectati ordinem poeta perveniat, ut de eunucho facta mentione consilium nascatur supponendi Chaereae. *Ꝟ.* EUNUCHUM: Mire Terentius primo simpliciter eunucho nomen posuit, huic quoque detracturus.

Ínhonestum hominem, quém mercatus ést heri, senem, múlierem?
PAR. Ístunc ipsum. CH. Homó quatietur cérte cum donó foras.
Sét istam Thaidém non scivi nóbis vicinam. PAR. Haúd diust.
CH. Périi, numquamne étiam me illam vídisse? ehodum díc mihi:
Éstne, ut fertur, fórma? PAR. Sane. CH. At níhil ad nostram hanc. PAR. Ália res.

V. 65. INHONESTUM: Foedum, ut contra: *facie honesta*, ut apud Virgilium:

Et laetos oculis afflarat honores.

℥. HOMINEM: Opportune HOMINEM dixit, tamquam incerti sexus. ℥. SENEM MULIEREM: Non communi genere dixit SENEM, quippe qui alibi separaverit dicendo: *senex atque anus*, sed subdistinguendum est, ut sit duplex vituperatio: una ab aetate, quod ait SENEM, altera a membrorum mollitie, quod ait MULIEREM.

V. 66. QUATIETUR CERTE CUM DONO FORAS: Mire CUM DONO, tamquam illi repulsae causa donum futurum sit. Tum deinde non reiicietur, sed quatietur. Vide quam contumeliosius dictum sit, QUATIETUR FORAS, vel verberibus impelletur foras, non expulsione, sed detrusione. Vel sic dixit: FORAS QUATIETUR, ut desit *versum*, ut sit FORAS VERSUM VERBERABITUR, ut verberetur et fugetur foras. Nam et pervulgatae consuetudinis dictum est: *Feri canem foras:* hoc est, feriendo canem foras eiice.

V. 67. SED ISTAM THAIDEM NON SCIVI NOBIS VICINAM: *Οἰκονομία.* Quomodo enim pro eunucho veniet, si aut novit aut notus est? Et si mulierem adolescens ne novit quidem, ipse multo maxime nescietur. ℥. SED ISTAM THAIDEM NON SCIVI NOBIS VICINAM: Contra illud, quod meretrix vicina erat. ℥. HAUD DIU EST: Vicina scilicet. Et est causa, an veri simile sit nescire potuisse vicinam. Et nota apud Terentium vicinas poni saepius adolescentibus meretrices, ut haec sit prima amoris illecebra.

V. 68. NUMQUAMNE ETIAM ME VIDISSE ILLAM?: Artificiose inculcat poeta *τὸ πιθανόν.*

V. 69. ESTNE, UT REFERTUR, FORMA?: Hoc propter illud, quod supra diximus. Sed nimio lepore Terentiano iam illud agitur. Nam hic ostenditur, veri simile esse pro eunucho creditum apud vicinam meretricem Chaeream, qui adeo ignotus sit

V. 3. *Apud Virgilium Aen.* lib. I. v. 595.

CH. Óbsecro hercle, Pármeno, fac ut pótiar. PAR. Faciam sédulo ac
Dábo operam: adiuvábo. Num quid me áliud? CH. Quo nunc ís? PAR. Domum,
Út mancipia haec, íta uti iussit fráter, ducam ad Tháidem.
CH. Ó fortunatum ístum eunuchum, quí quidem in hanc detúr domum!
PAR. Quíd ita? CH. Rogitas? súmma forma sémper conservám domi

---

V. 70. 71. *faciam sédulo,*
Dábo operam, adiutábo.

mulieri, ut nec ipse eam noverit, quod erat facilius et promptius. Et additur color, quod et illa non diu vicina est, et quod adolescens plurimum in Piraeeo commoratus est. ¶. NIHIL AD NOSTRAM HANC: Moraliter NOSTRAM dixit pro m e a m. ¶. ALIA RES EST: Non potuit melius suam utrique gratiam reservare. Nam et illa et haec amantur.

V. 70. FACIAM SEDULO: Mire in promissis posterioribus difficultas rei ostenditur, cum primum FACIAM dixerit.

V. 71. NUM QUID ME ALIUD VIS?: Hoc dicere abeuntes solent. Et bene: NUM QUID ME ALIUD VIS? quia festinat, et simul quia hinc nascitur dolus fallendae meretricis.

V. 72. UT MANCIPIA HAEC, ITA UT IUSSIT FRATER, DEDUCAM AD THAIDEM: Vide T e r e n t i u m: ut non quaesita esse haec fallacia, sed ipsa se obtulisse videatur.

V. 73. O FORTUNATUM ISTUM EUNUCHUM: ISTUM saepe annotavimus aut ad contemptum aut ad odium referri, ut V i r g i l i u s:

Aut quid petis istis?

Et

Ista quidem, quia nota mihi tua, magne, voluntas,
Iuppiter.

¶. QUI QUIDEM IN HANC DETUR DOMUM: Quid facilius, quam imitari velle, quod laudes? Nec quisquam nisi, qui cupit, eligitur pro eunucho, qui eunuchum putat esse beatum. Vide quam molli descensu ad hoc consilium pervenitur. Res enim hoc suggerit potius, quam Parmeno: ideo quia servum hoc suadere Chaereae nimis temerarium fuit: QUID SI NUNC TUTE FORTUNATUS FIAS: Sic videtur dicere Parmeno, potius ut iocetur, quam ut fieri credat posse.

V. 74. QUID ITA?: Potuit intelligere statim servus, sed ad hoc interrogat, ut spectator doceatur.

V. 17. *Ut V i r g i l i u s Aen.* lib. IX. v. 94.
V. 19. *Et V i r g i l i u s Aen.* lib. XII. v. 808.

Vidébit: conloquétur: aderit úna in unis aédibus.
Cibúm non nunquam cápiet cum ea: intérdum propter dórmiet.
PAR. Quid sí nunc tute fórtunatus fías? CH. Qua re, Pármeno?
Respónde. PAR. Capias tu íllius vestem. CH. Véstem? quid tum póstea?
PAR. Pro illó te deducam. CH. Aúdio. PAR. Te esse íllum dicam. CH. Intéllego.
PAR. Tu illís fruare cómmodis, quibus tu íllum dicebás modo:
Cibum úna capias, ádsis, tangas, lúdas, propter dórmias:

V. 80. *quibus íllum.*

V. 75. VIDEBIT: COLLOQUETUR: ADERIT UNA: Amatorie nimis quinque lineas amoris exsecutus est, adeoque diligenter, ut etiam ordinem custodierit. ℐ. VIDEBIT: COLLOQUETUR: ADERIT UNA IN UNIS AEDIBUS: Mire amator non simul effudit hoc bonum, sed particulatim digessit, ut maior voluptas futura esse noscatur. ℐ. VIDEBIT: COLLOQUETUR ET CETERA: Istae enim sunt amoris lineae, etsi eas non omnes est persecutus.

V. 78. CAPIAS TU ILLIUS VESTEM: Non semel ostenditur, quod futurum sit, quia particulatim potest etiam, quod turpe est, iam mitti ad persuasionem. Simul in gestum respicitur. Ergo non dixit: *Ibis pro eunucho*, sed primo: CAPIAS ILLIUS VESTEM: tum deinde, hoc ipsum non aspernante domino, pergit servus ad cetera, quae audaciora sunt. ℐ. VESTEM: Quam libenter audiat, repetitione dictorum per interrogationem ostendit Chaerea.

V. 79. AUDIO: Id est, libenter hoc admitto et consentio, ut in Phormione: *Audio et fateor*, et contra: *Non audio.* ℐ. INTELLEGO: AUDIO et INTELLIGO vim modo non usitatam exprimit, scilicet consentientis immodicum affectum.

V. 81. CIBUM UNA CAPIAS: Bene servus interturbavit supra dictas amandi lineas et ordinem voluptatum, quippe qui amare non noverit. ℐ. CIBUM UNA CAPIAS, ADSIS, TANGAS, LUDAS, PROPTER DORMIAS: Etsi satis erat superior versus, tamen incentiva sunt amoris, etiam sigillatim haec enumerata, quae una sententia superior versus ostenderat.

V. 17. *In Phormione* Act. II. sc. 1. v. 6. *et ibidem* Act. III. sc. 2. v. 1.

Quandó quidem illarum néque te quisquam nóvit neque scit quí sies:
Praetérea forma et aétas ipsast, fácile ut pro eunuchó probes.
CH. Díxti pulcre: númquam vidi mélius consiliúm dari.
Age eámus intro núnc ïam: orna me, ábduc, duc quantúm potes.
PAR. Quid agís? iocabar équidem. CH. Garris. PAR. Périi. quid ego egí miser?
Quo trúdis? perculerís iam tu me. Tíbi equidem dicó, mane.

V. 83. *Praetérea forma et aétate ipse es.*
V. 85. *quantúm potest.*

V. 82. QUANDOQUIDEM ILLARUM: Pro *ex illis.* 𝒥. QUISQUAM: Quia *quaequam* dicere absurdum est. 𝒥. ILLARUM QUISQUAM: QUISQUAM multis exemplis probatur etiam feminino genere veteres protulisse, ita ut in numeris et generibus haec pronomina infinita sint. 𝒥. NEQUE SCIT QUI SIES: Hoc est quod supra callide poeta praestruxit.

V. 83. FORMA AETAS IPSA EST: Deest: *in te.* 𝒥. FACILE UT PRO EUNUCHO PROBES: Formam scilicet et aetatem. Formam, quia pulcher es: aetatem, quia ephebus. 𝒥. FACILE UT PRO EUNUCHO PROBES: Nunc fingas atque persuadeas, ut in consuetudine dicimus: *Homo sacrilegus pro innocente se probavit.* Et Cicero: *Hoc tu his probabis?* Itaque deest *te*, quod subaudiamus, ut sit: *Pro eunucho te probes.* 𝒥. PROBES: Ut *Migrantes cernas*, aut PROBES persuadeas. Et simul honeste non dixit, quod erat rectum, ut *eunuchum probes*, sed PRO EUNUCHO, ne esset contumeliosum in Chaeream.

V. 85. NUNC IAM ORNA ME: Hortative ORNA dixit, non *despolia* aut *exue me.* 𝒥. ABDUC: Abducimur unde volumus: ducimur quo volumus. 𝒥. QUANTUM POTES: Deest *cito.*

V. 86. QUID AGIS?: Callide servus non vult, se auctorem videri tanti facinoris.

V. 87. QUO TRUDIS?: Comici semper ea ostenderunt fieri ab altero verbis alterius personae, quae ostendisse ipse non poterat, ut nunc manu agere per Chaeream Parmenonem, ipso dicente, cognoscimus. 𝒥. QUO TRUDIS?: Praebet se vi cogendum domino, quem compulit dictis. 𝒥. PERCULERIS IAM TU ME: Perverteris, unde proverbium: *Bene plaustrum perculit.* 𝒥. TIBI EQUIDEM DICO, MANE: Singillatim ista pronuntianda sunt, ex

V. 14. *Migrantes Virgilius Aen.* lib. IV. v. 401.

CH. Eámus. PAR. Pergin? CH. Cértumst. PAR. Vide ne nímium calidum hoc sít modo.
CH. Non ést profecto: síne. PAR. At enim istaec ín me cudetúr faba. CH. Ah.
PAR. Flagítium facimus. CH. Án id flagitiumst, si ín domum meretríciam.
Dedúcar, et illis crúcibus, quae nos nóstramque adulescéntiam
Habent déspicatam, et quaé nos semper ómnibus cruciánt modis,

---

V. 92. *Habent déspicatu.*

quibus intelligatur, non cessare Chaeream, quin adhuc impellat et trudat. ℱ. PERGISNE?: Quasi vero ioco dixerit, non serio. ℱ. NE NIMIUM CALIDUM: Periculosum, sed melius CALLIDUM legitur. ℱ. NIMIUM: Proverbiale, quia NIMIUM propria vox est.

V. 90. FLAGITIUM FACIMUS: FLAGITIUM more militari dicitur res flagitatione, hoc est, increpatione digna. Nam flagitatio a strepitu dicitur, unde *flamma* et *flagella* et *flagitare*, id est, personare, intelligimus dici. Nam haec omnia sine sonitu crepituque non sunt. ℱ. AN ID FLAGITIUM EST?: An liceat aut deceat, et prius, quia licet.

*V. 89. AT ENIM ISTAEC IN ME CUDETUR FABA: Id est, in me hoc malum recidet, in me haec vindicabitur culpa, ut laborat solum, in quo cuditur, id est batuitur faba, quum siliquis exuitur tunsa fustibus, ut in areis more rusticorum fit. Vel quod quidam male coctam fabam, et quae non maduerit, sed dura permanserit supra caput coqui, velut ipsi fabae irati, eius granum saxo comminuunt, tum universum malum et omnis dolor ad coquum pervenit. Simile et alibi a pulmento proverbium est: *Tute hoc intristi, tibi hoc est exedendum: accingere.*

*V. 90. AN ID FLAGITIUM EST?: Terentius laudat argumentum huius fabulae, in quo exemplum promitur, quod prosit parentibus, obsit meretricibus, et simul deliberationibus tractans id faciendum, ut ad domum meretriciam deducatur. Hoc tale est, ut nulla lex prohibeat, ut defendatur, quod licitum est.

V. 91. ET ILLIS CRUCIBUS, QUAE NOS NOSTRAMQUE ADOLESCENTIAM: Hoc iam ad illud pertinet, ut ostendatur decere, et primo a persona eius, cui fit.

V. 92. HABENT DESPICATAM: Contemptam atque despectam.

V. 18. *Alibi in Phormione* Act. II. sc. 2. v. 4.

Nunc réferam gratiam: átque eas itidem fállam, ut ab illis fállimur?
An pótius haec patri aéquom est fieri, ut á me ludatúr dolis:
Quod quí rescierint, cúlpent: illud mérito factum omnés putent?
PAR. Quid istíc? si certumst fácere, facias: vérum ne post cónferas
Culpam ín me. CH. Non faciám. PAR. Iubesne? CH. Iúbeo: cogo atque ímpero.
Numquám defugiam auctóritatem. PAR. Séquere. Di vortánt bene.

V. 94. *An pótius par atque aéquum est, pater ut á me ludatúr dolis?*

Et est ita *ἐπένθεσις* et *μεταπλασμός*. Vel certe alterius verbi declinatio, ab eo quod est *conspicor* et *despicor*. Salustius: *Quum interea Metellus monte digrediens cum exercitu conspicatur, primo dubius quidnam insolita facies ostenderet.*

V. 93. Nunc iam referam gratiam: Non eas, inquit, lacessam, sed quod iustum est, vicem reddam, quasi ipse in aliis laesus sit. ¶. Ut ab illis fallimur?: Non dixit, *alii falluntur*.

V. 94. An potius haec pati aequum est fieri?: Illic vicissitudo exstat in *Pati dolos*. ¶. Ut a me ludatur: *Σύλληψις*, subauditur *pati*.

V. 95. Quod qui rescierint: Ex consequentibus argumentum. Nam illud factum vituperatio sequitur, hoc approbatio. ¶. Illud merito factum omnes putent: Bene non *iudicent*, quia et hoc ipsum non satis probatum est, vel meretricem fallere.

V. 96 Quid istuc?: Adverbium est aegre concedentis. ¶. Facias: Pro facito. ¶. Verum: Deest *vide*. ¶. Verum, ne post conferas culpam in me: Si ne prohibentis est, nihil deest: si percontantis, ut sit *ne forte*, deest timeo. ¶. Verum, ne post conferas culpam in me: In hoc negotio non auctor vult interesse, sed servus.

V. 97. Cogo atque impero: Evidenter ostendit plus esse *imperare*, quam *iubere*. Numquam defugiam auctoritatem: numquam pro non, ut:

Nunquam omnes hodie moriemur inulti.

¶. Nunquam defugiam auctoritatem tuam: Non, inquit, recusabo facere, dum tu tamen auctor sis facti.

V. 92. *Salustius bell. Iug.* Cap. 49.

ACTUS TERTI SCAENA PRIMA.

THRASO. GNATHO. PARMENO.

TH. Magnás vero agere grátias Thaís mihi?
GN. Ingéntis. TH. Ain tu? laétast? GN. Non tam ipsó quidem
Donó, quam abs te datum ésse: id vero sério
Triúmphat. PAR. Huc províso, ut ubi tempús siet
Dedúcam: set eccum mílitem. TH. Est istúc datum
Profécto, ut grata míhi sint quae facio ómnia.

V. 1. Magnas vero agere thais gratias mihi: Hic sermo sic prodit, ut et post scaenam inchoatus esse videatur. Continet autem assentationem parasiticam et stultitiam gloriosi militis. ₰. Agere: Plus sonat infinitus modus finito.

V. 2. Ingentis: Vide quantum adiiciat parasitus. Ille magnas dixit, hic respondit: ingentis: ille laeta est, hic triumphat.

V. 3. Id vero serio: Id, ob id, ut: *Id amabo adiuta me.* ₰. Serio: id, ob id, *id amabo.* Alias *παρέλκεται*: at nunc idem productionis locus est. ₰. Quam abs te datum esse: Maioris est gratiae, tantum potuisse amorem militis, ut meretrix minus laetaretur ob lucrum.

V. 4. Triumphat: Nunc militaribus dictis tangit militem parasitus. ₰. Huc proviso, ut ubi tempus siet: Tertia persona venit in scaenam, sed separatim loquitur et secum.

V. 5. Sed eccum militem: Iniuriose militem: honorifice proprio nomine dicitur, ut in subiectis:

Audire vocem visa sum modo militis.

₰. Est istuc datum: Fato decretoque concessum ut:

Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis.

V. 6. Ut grata mihi sint, quae facio, omnia: Gratae nobis sunt aut res aut personae, sed nunc res dicit.

V. 6. *Ut Virgilius Aen.* lib. VII. v. 313.

GN. Advórti hercle animum. TH. Vél rex semper máxumas
Mihi agébat, quidquid féceram: aliis nón item.
GN. Labóre alieno mágnam partam glóriam
Verbís saepe in se tránsmovet, qui habét salem,
Quod in té est. TH. Habes. GN. Rex te érgo in oculis. TH. Scílicet.
GN. Gestíre. TH. Vero: crédere omnem exércitum,

V. 9. *Labóre alieno mâgno partam glóriam.*
V. 10. *qui sál habet.*
V. 12. *GN. Gestáre. T. verum: crédere omnem exércitum.*

V. 7. ADVORTI HERCLE ANIMUM: Approbat dictum et hoc: *ait*, *aio*. ℐ. VEL REX SEMPER MAXIMAS MIHI AGEBAT: Quam intempestive miles ad regem transitum fecit, cum de meretrice agatur.

*V. 6. QUAE FACIO OMNIA: Ἔλλειψις vel σύλληψις.

*V. 7. VEL REX: Ut in Hecyra:

Vel hic Pamphilus iurabat quoties Bacchidi, quam sancte.

ℐ. VEL REX MIHI SEMPER MAXUMAS AGEBAT: Subauditur *gratias*, ab eo, quod supra dixit:

Magnas vero agere Thais gratias mihi.

V. 9. PARTAM GLORIAM: Id est, quae paritur, ut:

Vectus equo spumante Sages.

*V. 10. QUI HABET SALEM: Sal neutraliter condimentum est, masculine sapientia. ℐ. VERBIS IN SE SAEPE TRANSMOVET, QUI HABET SALEM: Mire adulatur: hoc attribuit militi, quod minime habet vel verba vel salem.

V. 11. QUOD IN TE EST: Quod tu habes. ℐ. HABES: Intelligis. Quod enim tenemus corpore, habemus animo, quodque item animo habemus, intelligimus. ℐ. HABES: Pro intelligis. Sic dicitur *accipe* et *da*. *Habes* etiam, id est dicis, ut Salustius: *Tartessum Hispaniae civitatem, quam nunc Tyrii mutato nomine Gandirum habent.* ℐ. REX TE ERGO IN OCULIS. SCILICET. GESTIRE: Vide inconditam properationem laudari se cupientis, adeo ut non sinat verba impleri, quin praefestinet SCILICET et VERUM dicere.

V. 12. CREDERE OMNEM EXERCITUM: Magis irridebis, si consideres militem, motum esse, qui crederet omnem exercitum et consilia. ℐ. CREDERE OMNEM EXERCITUM, CONSILIA: Sub obtentu militis ea stultitia descripsit breviter comi-

V. 11. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 651.

Consília. GN. Mirum. TH. Túm sicubi eum sátietas
Hominum aút negoti sí quando odium céperat:
Requiéscere ubi volébat, quasi: nostín? GN. Scio:
Quasi ubi íllam exspueret míseriam ex animó. TH. Tenes.
Tum mé convivam sólum abducébat sibi. GN. Hui!
Regem élegantem nárras. TH. Immo síc homo

V. 18. *sic homost:*

tem regium acceptumque imperatori. Nam qui nunc credit exercitum, credit et consilia. Virgilius:

Nulla meis sine te quaeretur gloria rebus,
Seu pacem seu bella geram: tibi maxima rerum
Verborumque fides.

V. 13. CONSILIA: *Αὔξησις*. Plus enim est consilia, quam totus exercitus. ¶. MIRUM: Melius per ironiam pronuntiamus MIRUM, quasi dicat: Quis non crederet tali viro? sed potest etiam simpliciter pro admirantis gestu accipi. ¶. UBI SATIETAS HOMINUM AUT NEGOTI CEPERAT: Rei publicae princeps duas res patitur, homines et negotia, id est personas et res hominum: eos, qui gerunt, et ea, quae geruntur. ¶. SATIETAS HOMINUM AUT NEGOTI SI ODIUM QUANDO CEPERAT: Proprie reddidit et decenter hominum satietas, negoti odium. Non enim par erat rei publicae principem hominum odio laborare.

V. 15. REQUIESCERE UBI VOLEBAT: Bono verbo usus est. Nam cessat desidiosus, requiescit defessus. ¶. QUASI: NOSTIN?: Grate expressit stulti infantiam militis, qui ante vult intelligi, quod sentit, quam ipse dicat. Et proprie hoc morale est stolidi sive ruditer loquentis. ¶. QUASI: NOSTIN?: *Ἀποσιώπησις* pro *Habes hoc?*, hoc est, quod supra: *Intelligis.*

V. 16. QUASI UBI ILLAM EXSPUERET MISERIAM: Ubi pro quando et in his et supra. ¶. EXSPUERET: Exspuere est cum fastidio aliquid reiicere et expellere. Nam *expuere* est extra pus mittere, id est, foras. Nam *pus* est omnis humor corpori onerosus.

V. 17. TUM ME CONVIVAM SOLUM ABDUCEBAT SIBI: Hoc supererat, ut qui scilicet esset magister magnarum rerum, id est, consiliarius, voluptatibus quoque regis princeps esset. Et vide quo significatu dicatur: ME et CONVIVAM et SOLUM et ABDUCEBAT. Nam non vocabat. Et SIBI, quasi non propter me, sed ut sibi bene esset. ¶. TUM ME CONVIVAM: Id est, cum satietas hominum esset, cum odisset negotia.

V. 18. REGEM ELEGANTEM NARRAS: Qui eligere sciat, aut qui ipse sit eligendus.

V. 2. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 278 sqq.

Est pérpaucorum hominum. GN. Ímmo nullorum árbitror,
Si técum vivit. TH. Ínvidere omnés mihi:
Mordére clanculum: égo non flocci péndere.
Illi ínvidere mísere: verum unús tamen
Impénse, elephantis quem Índicis praefécerat.
Is úbi molestus mágis est: Quaeso, inquám, Strato,
Eone és ferox, quia habés imperium in béluas?

V. 19. *Perpaúcorum hominumst.*

V. 19. PERPAUCORUM HOMINUM: Aut qui paucis utitur, aut qui de paucis est, aut qui paucis placet, hoc est, bonis et sapientibus, qui fere pauci sunt. ℐ. IMMO NULLORUM ARBITROR, SI TECUM VIVIT: Hoc aversus, ne miles audiat. Potest tamen et aliter intelligi, maxime cum milite.

V. 20. INVIDERE OMNES MIHI: Plus potest ad significandum infinitum tempus, quam finitum.

V. 21. EGO NON FLOCCI PENDERE: Quod morderent clanculum vel quod inviderent. CONVIVAM SOLUM ABDUCEBAT. Ut:

Solum nam perfidus ille
Te colere.

Significat autem saepiuscule factum.

V. 22. ILLI INVIDERE MISERE: MISER enim est, cui animae miseria inest. ℐ. VERUM UNUS: Proprie UNUS. Nam UNUS ex multis dicitur. Et mire est facta nullius ponderis repetitio ad inertiam loquentis exprimendam. Nam postquam dixit: INVIDERE OMNES MIHI, repetit: ILLI INVIDERE MISERE. Quin et IMPENSE et MISERE idem significant, et mox tamen sine ullo auctu addidit: VERUM UNUS TAMEN IMPENSE, aut plus est MISERE, quam IMPENSE. ℐ. ELEPHANTIS QUEM INDICIS PRAEFECERAT: Et hoc stulte, cum hoc ad dignitatem sumit et sic pronuntiat, ut magna esse praefectura videatur haec ipsa. Et hoc a stolido milite sic profertur, tanquam magnum hominem velit esse, qui sibi invideret. Et INDICIS πρὸς ἀντιδιαστολὴν Maurorum, qui et maiores sunt.

V. 24. IS UBI MOLESTUS MAGIS EST: More suo MAGIS addidit, ne diceret *molestior*. ℐ. QUAESO, INQUAM, STRATO: STRATO nomen accommodatum militiae.

V. 25. EONE ES FEROX: Causale est: i d e o n e e s significatur. ℐ. QUIA HABES IMPERIUM IN BELUAS: Mire extulit IMPERIUM IN BELUAS. Sic V i r g i l i u s:

illa se iactet in aula
Aeolus et clauso ventorum carcere regnet.

V. 9. *Ut V i r g i l i u s Aen.* lib. IV. v. 421.
V. 30. *V i r g i l i u s Aen.* lib. I. v. 140.

GN. Pulcré mehercle díctum et sapientér: papae!
Iuguláras hominem. Quíd ille? TH. Mutus ílico.
GN. Quid ni ésset? PAR. Di vostrám fidem! hominem pérditum
Miserúmque: et illum sácrilegum. TH. Quid illúd, Gnatho,
Quo pácto Rhodium tétigerim in convívio,
Numquám tibi dixi? GN. Númquam: sed narra, óbsecro.
Plus mílies audívi. TH. Una in convívio
Erat híc, quem dico, Rhódius adulescéntulus:
Forte hábui scortum: coépit ad id adlúdere

V. 32. *Plus mílies iam audívi.*

V. 26. PULCRE MEHERCLE DICTUM: Immodica laudatione evertit, etiam si quid facete dictum est. Sufficeret enim PULCRE, additum est sapienter: quin et IUGULARAS.

V. 27. IUGULARAS HOMINEM: Pulcre tangit militem, IUGULARAS dicendo, non occideras, quasi gladio, non verbo usus sit. ℐ. MUTUS ILLICO: Tam hoc stultum est, quam si diceret: *Statim nihil.* Recte autem diceret: *Ex illo mutus fuit.* Tale est et illud: *Tacere festinat.*

V. 28. QUID NI ESSET: Hoc est, ut posset esse, iugularas. ℐ. HOMINEM PERDITUM: Deest: *o*, ut sit, *o hominem perditum*, sed sic melius sonat. Maioris enim stuporis est hoc modo pronuntiatum. ℐ. HOMINEM PERDITUM MISERUMQUE: ET SACRILEGUM: Vide, quantum addiderit, qui non hominem simpliciter, sed PERDITUM et miserum illum, nec malum, sed SACRILEGUM dixerit.

V. 30. QUO PACTO RHODIUM TETIGERIM: Luserim, fatigaverim. Nam *tangere* cum multa tum etiam hoc significat.

V. 31. NUMQUAM: SED NARRA, OBSECRO: Callide parasitus intelligit ad hoc se interrogatum, ut audire postulet.

V. 32. PLUS MILIES AUDIVI: Ὑπερβολή. Aut superfutura, ut aequetur, aut subiacet superfuturum aequatur milies subiacet, ut: *tantum non milies.* Convenit stultum eundem et immemorem esse, cui intelligentia non est.

V. 34. FORTE HABUI SCORTUM: Vide quem ad modum miles, dum vult ad dictum suum pervenire, fateatur interim quam contemptus sit atque derisus. Abdomen in corpore feminarum, patiens iniuriae coitus, *scortum* dicitur, et dicitur *scortum*, quia tunc aperiuntur dura coria dicta *scorta.* A parte ergo meretrices sui *scorta* dicuntur, vel *ἀπὸ τοῦ ἀσπαίρειν*, quod Graece *pal-*

Et me ínridere: Quíd aïs, inquam homini, ímpudens?
Lepus túte es, et pulpámentum quaerís. GN. hahahae.
TH. Quid ést? GN. Facete, lépide, laute: níl supra.
Tuumne, óbsecro te, hoc díctum erat? Vetus crédidi.
TH. Audíeras? GN. Saepe, et fértur in primís. TH.
Meumst.

V. 35. *Et me ínritare. quíd agis, homini inquam, ímpudens?*
V. 36. *Lepus túte es, et pulméntum quaeris? G. há ha hae.*
V. 38. *Tuum óbsecrone hoc díctum erat?*

pitare intelligitur, quod illae faciunt saltando assidue, vel potius crissando, ut Lucretius ait, ob eam causam, ut concinniorem Venerem exhibeant viris, aut sibi abigant conceptum, quod in vulvam feminae, in ipso coitu non se moventis, incidit.

V. 36. LEPUS TUTE ES ET PULPAMENTUM QUAERIS: LEPUS pro infamia multa ponitur, vel quod magis a posteriori parte, hoc est armis, pulpamentum de se praebeat, cum in convivio carpitur appositus, ut Horatius ait:

Fecundi leporis sapiens sectabitur armos.

vel quod venantur illum et persectantur canes, quos pro amatoribus ἀλληγορικῶς intelligimus, ut ipse Terentius ait:

Cervam videre fugere, sectari canes.

vel quod illum sic fugiant omnes, constituat ut hunc libido effeminata: vel quod a physicis dicatur incerti sexus ac esse modo mas, modo femina. §. LEPUS TUTE ES ET PULPAMENTUM QUAERIS: Quod in te habes, hoc quaeris in altero, et est τρόπος ἀλληγορία. §. AHAHEH: Parasitus hic interiectionem risus addidit, quo magis tunc primum hoc audisse credatur.

V. 37. QUID EST?: Haec interrogatio gestum vultumque continet cuiusdam alacris et certi, quod laudandus sit. §. FACETE: Facetus est, qui facit verbis, quod vult. §. LEPIDE: Lepidus, qui politus est, ut λεπὶς, id est lamina. §. LAUTE: Lautus, qui mundus et splendidus est.

V. 38. TUUMNE OBSECRO HOC DICTUM ERAT: Et dicta et proverbia et adagiones, quod rem agant, facetis hominibus ascribuntur et hoc laudis genus est, ad potiores referre, quod alter probatur dixisse. §. VETUS CREDIDI: Quia omnia vetera magna sunt.

V. 39. SAEPE ET FERTUR IN PRIMIS: Non ex ipso, nam esset contrarium superiori. §. MEUM EST: Non sensu tantum

V. 2. *Lucretius* lib. IV. v. 1265.
V. 8. *Horatius Serm.* lib. II. s. 4. v. 44.
V. 11. *Terentius Phorm.* Prolog. V. 7.

GN. Dolet díctum inprudenti ádulescenti et líbero.
PAR. At té di perdant. GN. Quíd ille, quaeso? TH. Pérditus:
Risu ómnes, qui aderant, émoriri: dénique
Metuébant omnes iám me. GN. Non iniúria.
TH. Set heús tu, purgon égo me de istac Tháidi,
Quod eám me amare súspicatast? GN. Níl minus.

---

modo, sed verbis quoque ipsis agreste est, quod nunc dicit: MEUM EST.

V. 40. DOLET DICTUM INPRUDENTI ADOLESCENTI ET LIBERO: Deest *mihi*, ut sit: *Dolet mihi*. Et *dictum* participium est, id est, quod dixisti. Addidit enim parasitus, quo gravius sit dictum, commiserationem eius, in quem dictum est, utpote imprudentem adolescentem et liberum. Scit enim homines stultos malos videri velle. Et vide parasitum in iisdem versari, cum ait supra: *Iugularas*, hic: DOLET DICTUM INPRUDENTI. Scilicet, qui minime crederet, tali se percuti posse convitio, aut cum tali viro sibi rem futuram, et sic laudat militem, ut miseratione iam dignus sit adolescens. Eum nec non infestat* ut etiam misereri inimicorum vacet.

V. 41. AT TE DII PERDANT: Nove inquit Parmeno: non cum ipso, sed de ipso loquitur, non audiente eo. *Εἰρωνικῶς* Parmeno hic male facit: AT TE DI PERDANT, inquit.

V. 42. RISU OMNES, QUI ADERANT, EMORIRI: Disciplina est comicis, stultas sententias verbaque vitiosa ascribere ridiculis imperitisque personis, ut Plautus: *Latrones: ibus ego dinumerem stipendium*, inquit ex persona militis. Itaque hic EMORIRI dixit. At vero Atticus adolescens in Heautontimorumeno: *Emori cupio*. Vide igitur poetam pro loco ac tempore scire quid dicat.

V. 43. METUEBANT OMNES IAM ME: Ne cui dicerem: *Lepus tute es et pulpamentum quaeris*. Aut: *Eone es ferox, quia habes imperium in beluas?* *J.* NON INIURIA: Hoc sic pronuntia, quem ad modum illud supra: QUIDNI ESSET?

V. 44. PURGON EGO ME DE ISTAC THAIDI: *Οἰκονομία* ad litem futuram inter militem et Thaidem.

V. 45. QUOD EAM ME AMARE SUSPICATA EST: Quia apparet illam militi quoque *κατὰ τὸ σεσιωπημένον* ostendisse, quod dixit Phaedriae.

V. 18. *Plautus Mil. glor.* Act. I. sc. I. v. 74.
V. 20. *In Heautontimorumeno* Act. V. sc. 2. v. 18.

Immo aúge magis suspícionem. TH. Cúr? GN. Rogas?
Scin? sí quando illa méntionem Phaédriae
Facit aút si laudat, te út male urat? TH. Séntio.
GN. Id út ne fiat, haéc res solast rémedio:
Ubi nóminabit Phaédriam, tu Pámphilam
Contínuo. Si quando ílla dicet, Phaédriam
Intromíttamus comíssatum: tu Pámphilam
Cantátum provocémus. Si laudábit haec
Illíus formam: tu húius contra. Dénique
Par pró pari reférto, quod eam mórdeat.
TH. Si quídem me amaret, tum ístuc prodessét, Gnatho.

V. 52. 53. *Intrómittamus cómissatum: Pámphilam*
Cantúm, tu, provocémus. si laudábit haec.
V. 55. *Par tú pari reférto.*

V. 46. IMMO AUGE MAGIS SUSPICIONEM: Haec erit causa reiiciendi militis.

V. 47. SCIN? SI QUANDO: Monentis est dicere SCIN vel *scito.* ℐ. SI QUANDO ILLA MENTIONEM: SI QUANDO et prima syllaba acui potest et media: tamen variat sententiam.

V. 49. ID UT NE FIAT: Modo NE non significat. ℐ. HAEC RES SOLA EST REMEDIO: Si te suspicetur amare Pamphilam.

V. 50. UBI NOMINABIT: Et locum et tempus significat UBI. ℐ. TU PAMPHILAM CONTINUO: Hic magna *οἰκονομία* est, qua Terentius praeparat, quem ad modum iurgium inter Thaidem militemque et Gnathonem per duas partes serpat fabulae. Et bene CONTINUO, ut intelligat meretrix, non tam Pamphilam amari, quam sibi vicem dari.

V. 52. PAMPHILAM CANTATUM PROVOCEMUS: Eleganter, quia ille foris est, haec intus: ILLUM INTROMITTAMUS, ILLAM PROVOCEMUS. Haec est in verbis poetae germana proprietas.

V. 54. TU HUIUS CONTRA: Hic CONTRA vicem significat.

V. 55. QUOD EAM MORDEAT: QUOD par, aut absolute: QUOD, quae res.

V. 56. SI QUIDEM ME AMARET, TUNC ISTUC PRODESSET, GNATHO: His versiculis personam militis et Gnathonis continentibus, *οἰκονομία* inducitur, quod veri simile sit facile militem ferre posse, anteponi sibi Phaedriam, qui se semper intellexerit non amari. Nam si hoc tollas, aut excludendus est Phaedria aut ex dolore militis in hac fabula fit exitus tragicus. Et hoc miles, ut sapiens, locutus est. Ergo meminisse convenit ridiculas personas non omnino stultas et excordes induci a poetis comicis. Nam nulla delectatio est, ubi omnino, qui deluditur, nihil sapit. Stul-

GN. Quando íllud, quod tu dás, exspectat átque amat:
Iam dúdum te amat: iám dudum illi fácile fit
Quod dóleat: metuit sémper, quem ipsa núnc capit
Fructúm, ne quando irátus tu alio cónferas.
TH. Bene díxti: ac mihi istuc nón in mentem vénerat.
GN. Ridículum: non enim cógitaras: céterum
Idem hóc tute melius quánto invenissés, Thraso.

V. 63. *Idem hóc aut melius túte invenissés, Thraso.*

titia autem est in his quattuor modis, aut non venire in mentem, quod oportet, aut si venerit, non tenere, aut bonum consilium amittere, aut malum admittere. Vide ergo, ut hoc, quod commode miles viderat, non tenuerit totumque amiserit. Hoc autem idcirco interposuit poeta, ut ostenderet, quid veneni haberet assentatio, per quam non modo errantes decipiuntur ac praecipites eunt, verum etiam sapientes interdum sanique evertuntur.

V. 57. QUANDO ILLUD, QUOD TU DAS, EXSPECTAT: Hac sententia tollitur militi, quod recte senserat, nec persuadetur tamen, quod ametur ab amica.

V. 58. IAM DUDUM TE AMAT: Vel nimium vel valde vel iam pridem.

V. 59. QUOD DOLEAT: Hoc ad illud refertur, quod supra dixit: *Par pro pari referto, quod eam mordeat.*

V. 60. METUET, NE QUANDO IRATUS TU TE ALIO CONFERAS: Et hic locum pro persona posuit, ut ne diceret: *ad aliam.*

V. 61. AT MIHI ISTUC NON IN MENTEM VENERAT: Sic pronuntiandum est, quasi militi monstri simile videatur, sapiens dictum alii prius venisse in mentem, quam sibi.

V. 62. RIDICULUM: Vel hominem vel dictum significamus. ℐ. CETERUM IDEM HOC TUTE MELIUS QUANTO INVENISSES, THRASO: Scilicet, si cogitasses.

ACTUS TERTI SCAENA SECUNDA.

THAIS. THRASO. PARMENO. GNATHO. PYTHIAS.

TH. Audíre vocem vísa sum modo mílitis:
Atque éccum. Salve, mí Thraso. THR. O Thaís mea,
Meum suávium, quid ágitur? ecquid nós amas
De fídicina istac? PAR. Quám venuste! quód dedit

V. 1. AUDIRE VOCEM VISA SUM MODO MILITIS: Hic inducitur multiplex concursus dissimilium personarum, et tamen virtute et consilio poetae discretarum, ut confusio nulla sit facta sermonis: simul etiam pro se cuique accommodata mire repraesentatur oratio. ℐ. AUDIRE VOCEM VISA SUM MODO MILITIS: Omnes sensus visa dicuntur, ab eo, quod est certissimum oculorum. Ergo VISA SUM, sensi, ut Virgilius:

Visaque canes ululare per umbram,
Adventante dea.

V. 2. SALVE, MI THRASO: Quasi nomen MILITIS apud illum non honestum sit. ℐ. THRASO: Quia secum, MILITIS: quia apud illum, THRASO. Est quaedam actio, cuius nomen honestum est, sicut orator, philosophus: est quaedam, cuius nomen offensum est, ut miles, lanarius.

V. 3. MEUM SUAVIUM: Tria sunt osculandi genera, osculum scilicet, basium et suavium. Oscula officiorum sunt, basia pudicorum affectuum, suavia lubidinum vel amorum. ℐ. MEUM SUAVIUM: Cum oscularetur, dixit. ℐ. QUID AGITUR?: Et hoc blandimenti genus est post osculum, sed duri est et agrestis: infert enim: ECQUID NOS AMAS? ℐ. ECQUID: Aliquantulumne significat, et ideo illa PLURIMUM recitat. Cicero in Catilinam: *Quid est, Catilina? ecquid attendis? ecquid animadvertis horum silentium.*

V. 4. DE FIDICINA ISTAC?: De propter, ut sit, pro-

V. 7. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 257.
V. 21. *Cicero in Catilinam* orat I. cap. 8. §. 20.

Princípium adveniens! THA. Plúrumum meritó tuo.
GN. Eámus ergo ad coénam: quid stas? PAR. Hem álterum:
Ex hómine hunc natum dícas. THA. Ubi vis, nón moror.
PAR. Adíbo atque adsimulábo, quasi nunc éxeam.

V. 7. *Abdómini hunc natum dícas.*

pter fidicinam. Et vide non puellam, sed FIDICINAM, quasi ab amatore dictam, et eo amatore, qui quasi memor sit artis, qua delectatur, et quia puella sit aemula meretricis. Nam meretricum est fidicinam esse. ℐ. QUAM VENUSTE! QUOD DEDIT PRINCIPIUM ADVENIENS: Bene reprehendit Parmeno. Nam in beneficiis debet oblivisci, qui dedit, et meminisse, qui accepit. Et est gravis εἰρωνεία: QUAM VENUSTE!

V. 5. PLURIMUM MERITO TUO: Facete meretrix amorem suum non ad avaritiam rettulit, sed ad officium: et cum de fidicina, inquit, te amem, tum praecipue MERITO TUO. Alii sic respondere intelligunt, ut ipsa de fidicina gratias agat. Nam cum ille dixerit: ECQUID NOS AMAS? illa respondit: PLURIMUM. Quod autem de fidicina hac dixit ille, subiecit haec: MERITO TUO, id est quoniam mereris, dando eam. Sed melius est, ut praeter munus meritum dixerit, quamquam multi munus MERITUM suum intelligant, ut est illud Virgilii:

Quique sui memores alios fecere merendo:

id est, gratos sibi reddidere munerando.

V. 6. EAMUS ERGO AD COENAM: Decuit parasitum de coena etiam importune admonere, cum quadam ἐμφάσει, velut magnae rei. ℐ. EN ALTERUM: Bene ALTERUM, quia duo sunt. ℐ. HEM ALTERUM: Si hic reprehendatur miles, *alterum dictum*, si parasitus: *alterum hominem.* Vult enim Parmeno et parasito esse versutior, qui et debet esse, cum peioris condicionis sit.

V. 7. EX HOMINE HUNC NATUM DICAS: Recte reprehendit Parmeno duos, quorum unus de beneficio Thaidi exprobrat, alter pro beneficio coenam ostendit, tanquam ad eam currendum sit: nam hoc significat: QUID RESTAS? quasi dicat: QUID STAS? quasi sit causa properandi. ℐ. UBI VIS, NON MOROR: Ad *eamus ad coenam*, UBI VIS rettulit: ad *quid stas*, NON MOROR.

V. 8. QUASI NUNC EXEAM: Mire, *nunc exeam*, quasi iam prope accessurus, quippe qui iam dudum procul steterit, ubi videlicet: EN ALTERUM: ubi ALTERUM non respective, sed absolute posuit, ac si dixisset: *Alterum dictum* vel *alterum stultum.*

V. 16. *illud Virgilii Aen.* lib. VI. v. 664.

Itúran, Thais, quópiam es? THA. Ehem, Pármeno,
Bene pól fecisti: hodie itúra? PAR. Quo? THA. Quid,
hunc nón, vides?
PAR. Video, ét me taedet. Úbi vis, dona adsúnt tibi
A Phaédria. THR. Quid stámus? cur non ímus hinc?
PAR. Quaeso hércle ut liceat, páce quod fiát tua,
Dare huíc quae volumus, cónvenire et cónloqui.

V. 10. *Bene fécisti: hodie itúra.*

V. 9. ITURAN, THAIS, QUOPIAM ES: Ut experiatur Thaidis animum, fingit nescire quo eat. ¶. HEM PARMENO: Vide deprehensam meretricem velle blandimentis satis facere Parmenoni.

V. 10. BENE POL FECISTI: Quid bene fecit Parmeno? An quasi perturbata haec loquitur, etiam de nihilo blandiens, utpote meretrix faceta? An quod illuserit convitio? ¶. HODIE: Dulciter additum HODIE, quasi cum exceptione, quo se significat, non perpetuo obsecuturam militi: et ut quae promiserit, biduum tantum abfuturum Phaedriam. ¶. QUID, HUNC NON VIDES?: Si dixerit *militem*, laedit praesentem: si *amicum*, laedit Parmenonem. Mire igitur pronomen adinvenit.

V. 11. VIDEO, ET ME TAEDET: Opportune Parmeno fatetur odium militis, ut retrudat ab eo amorem Thaidis. ¶. UBI VIS, DONA ADSUNT TIBI A PHAEDRIA: Nil potuit exitiosius militi contingere, quam ut continuo rivalis mitteret munus, et posterior et coram ipso. ¶. DONA ADSUNT TIBI A PHAEDRIA: Cum illa sub pronomine celaverit nomen militis, ex arte Parmeno pronuntiavit: A PHAEDRIA.

V. 12. QUID STAMUS: QUID STAMUS ad moram refertur. ¶. CUR NON IMUS HINC: Ubi servus rivalis est Parmeno. ¶. QUID STAMUS?: His verbis miles insulsus dolere se indicat.

V. 13. PACE QUOD FIAT TUA: PACE, aut gratia aut voluntate. Et deest *cum*, et sic locutus est, quasi bellum his verbis omnibus indixerit. ¶. PACE QUOD FIAT TUA, DARE HUIC QUAE VOLUMUS, CONVENIRE ET CONLOQUI: Proprie, quia *pax*, *datio*, *deditio*, *conventio*, *colloquium* militiae verba sunt, et invidiose sic ait, quasi per eum non accipere liceat Thaidem. Et sic pronuntiandum, ut subaudiatur *vel*: ut sit, *vel dare vel convenire*. Et COLLOQUI ut inter hostes solet. Salustius: *Quae pacta in conventione non praestitissent.* Et alibi: *Cuius adversa voluntate, colloquio militibus permisso, corruptio facta paucorum et exercitus Syllae datus est.*

V. 14. CONVENIRE ET CONLOQUI: Sic pronuntiandum est, ut quasi dicat, liceat per te, miles, quod etiam inter hostes et

THR. Perpúlcra, credo, dóna: haud nostris símilia
PAR. Res índicabit. Heús, iubete istós foras
Exíre, quos iussi, ócius. Procéde tu huc.
Ex Aéthiopia est úsque haec. THR. Hic sunt trés minae.
GN. Vix. PAR. Úbi tu es, Dore? Accéde huc. Hem eunuchúm tibi:

V. 15. *Perpúlchra credo dóna, aut nostris símilia.*

in bello licet. ℐ. DARE HUIC QUAE VOLUMUS: Haec singula cum invidia pronuntianda sunt.

V. 15. PERPULCRA CREDO DONA: *Εἰρωνεία* de fiducia pulcrae virginis. ℐ. NOSTRIS SIMILIA: Et *his similia* et *horum similia* dicimus.

V. 16. RES INDICABIT: Scit eunuchi nomen posse contemni, et ideo videri vult potius, quam sperari munera sua, id est Chaeream. ℐ. IUBETE ISTOS FORAS EXIRE, QUOS IUSSI, OCIUS: Cum fiducia et alto vultu pronuntiat, et festinat, ne occupet miles prius abire, quam videat. Et est ordo: OCIUS EXIRE.

V. 17. PROCEDE TU HUC: Bene PROCEDE dixit, non *accede*, aut *veni*, ut appareat dignitas in incessu. Et callide ab inferiori incipit munere, hoc est, a puella ad Chaeream venturus, simul ut a vero mancipio incipiens ad falsum sine suspicione transiret.

V. 18. EX AETHIOPIA EST USQUE HAEC: Quod Thais cupiebat. Nam supra: *Nonne ubi dixti cupere te ex Aethiopia ancillulam.* USQUE additum ut longinquitas monstraretur, et hoc est quod facit: *Munus nostrum ornato verbis, quod poteris.* ℐ. HIC SUNT TRES MINAE: Callide munus ad pretium revocavit, ut ad avaritiam converteret meretricem, ne officio donantis et gratia leniretur. Et ideo non dixit, tribus minis valet, sed: HIC SUNT TRES MINAE, quasi iam vendenda sit. ℐ. EX AETHIOPIA EST USQUE: Hic ostendit quid sit EX AETHIOPIA addendo USQUE, ut ex longinquitate dignitas muneris ponderetur, et quid erit iam criminis in colore, quando ipse dicere gloriatur, unde sit. Et mire ab inferiore coepit, ut *αὔξησιν* doni faceret in Chaerea et turpi praecedente lenocinium compareт secuturo pulcro. ℐ. USQUE: Modo adverbium USQUE de loco est, ut:

Siculo propexit abusque Pachyno.

V. 19. VIX: VIX aut difficile significat aut non, ut sit, nec hoc. Lucilius:

Carcer vix carcere dignus.

ℐ. UBI TU ET, DORE?: Tanquam quaerat eum, ut nomen indicet, quo audito magis dissimulet Chaeream. ℐ. UBI TU ES? ACCEDE

V. 31. *Ut Virgilius Aen.* lib. VII. v. 289.

Quam líberali fácie, quam aetate íntegra!
THA. Ita mé di ament, honéstus est. PAR. Quid tu aís, Gnatho?
Num quíd habes quod contémnas? Quid tu autém, Thraso?
Tacént: satis laudant. Fác periculum in lítteris,
Fac ín palaestra, in músicis: quae líberum

V. 23. *periclum.*

HUC: Vultu eo dicitur, quo debuerat dicere, ut dicto aemulorum laesus et confidentia destitutus, velut in eos dumtaxat conspectu Chaereae confidens. ℐ. HEM EUNUCHUM TIBI: Mire, postquam dixit: EUNUCHUM TIBI, intulit: *Quia solae utuntur his reginae, repperi.* Quasi dicat: Eunuchum dixti velle te, eunuchum tibi repperi.

V. 20. QUAM LIBERALI FACIE: Non narrative laudat, sed per interrogationem, quae maior fiducia est. ℐ. QUAM AETATE INTEGRA: Id est, qua florent puberes, ut Virgilius:

atque integer aevi
Ascanius.

V. 21. ITA ME DI AMENT, HONESTUS EST: Iuravit ideo, ut non amore Phaedriae, sed veritate cogi ad laudandum videatur coram milite. ℐ. HONESTUS EST: Pulcher. Virgilius:

Et laetos oculis afflarat honores.

ℐ. HONESTUS: Hic subdidit, quod in ancilla praetermisit, quia Aethiopissa honesta dici non potuit.

V. 22. NUM QUID HABES QUOD CONTEMNAS: HABES pro invenisti. ℐ. QUOD CONTEMNAS: Plus est CONTEMNAS, quam vituperes, et deest, *in hoc*, ut sit: *Numquid habes quod in hoc contemnas?*

V. 25. TACENT: SATIS LAUDANT: Taciturnitas confessionis genus est, praesertim contra adversarii interrogationem. Ideo tacere hoc, vel quasi laudis argumentum est, quia supra tacere vituperavit, ideo et ipse sic ait: *Quid tu ais, Gnatho? Numquid habes quod contemnas: Tacent: satis laudant:* Et: QUID TU, THRASO? quia supra contempserat puellam. ℐ. FAC PERICULUM IN LITTERIS, FAC IN PALAESTRA, IN MUSICIS: Si totum singulariter diceret, esset ὁμοιοτέλευτον: *Littera, palaestra, musica.*

V. 24. QUAE LIBEROS SCIRE AEQUUM EST: Quondam liberi pueri his artibus erudiebantur. Et est figura ἔλλειψις: de-

V. 6. *Ut Virgilius Aen.* lib. IX. v. 255.
V. 11. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 591.

Scire aéquomst adulescéntem, sollertém dabo.
THR. Ego íllum eunuchum, sí opus sit, vel sóbrius ....
PAR. Atque haéc qui misit, nón sibi soli póstulat
Te vívere et sua caússa excludi céteros.
Neque púgnas narrat, néque cicatricés suas

V. 26. *Ego íllum eunuchum, si ópus siet, vel sóbrius.*

est enim: HIS. ℑ. SOLLERTEM ADOLESCENTEM: Id est disertum. Utrum *haec sollertem*, ut Horatius: *Docte sermones utriusque linguae.* An assumendum sit *his* extrinsecus? ℑ. SOLLERTEM: Deest: *his.* Sollers, quasi totus ex arte consistens, ut ὅλος ἀρετῇ, quod Latinis verbis, quasi *solus in arte* sit. Huic *iners* contrarium. Nam *solers*, quasi ὅλος ἀρετῇ dictus: ὅλον *solum*, ut ἕξ *sex*, et ὗς *sus* dicimus.

V. 26. EGO ILLUM EUNUCHUM, SI OPUS SIET, VEL SOBRIUS: Hoc ut militare est, ita importunum praesente Thaide: extra quam miles, si saperet, nihil amatorie contemplari debuit. Sed et hoc accedit ad eius odium, praeterquam quod iam in suspicione est amicae suae, quod fidicinam magis diligat. Et hoc mire, quod nemo prior eunuchum esse Chaeream, quam miles, credidit: adeo stultus etiam nomine ipso appellavit. Sed statim stulte miles, primo quidem convitium ipsi eunucho facit, in quo potest iam laedere amicam. Deinde attestatur hoc dicto pulcritudinem huius muneris. Quid igitur proficit? Satis autem ioculare est, si cogites Chaeream esse, qui haec de se audiat et tacere cogatur. ℑ. VEL SOBRIUS: Honesta ἔλλειψις propter mulieris praesentiam, ut Virgilius:

Novimus et qui te.

Et ipse in Heautontimorumeno: *Qui se vidente amicam patiatur suam.* Hoc tamen miles coactus a Parmenone dicit, quia reprehensus est tacuisse.

V. 27. ATQUE HAEC QUI MISIT: Id est, tanta munera. Hoc enim HAEC significat. ℑ. NON SIBI SOLI POSTULAT: Hoc est: *Et istum aemulum, quod potes, ab ipsa pellito.*

V. 28. SUA CAUSA EXCLUDI CETEROS: Nihil potuit dici invidiosius. Non enim dixit Phaedriam, sed CETEROS, quasi futuri amatores fuissent, nisi metuerent exemplum Phaedriae.

V. 29. NEQUE PUGNAS NARRAT: Descriptio militis, tantum excepto nomine. ℑ. NEQUE CICATRICES: Insigne foeditatis. Nam apud meretricem quid aliud cicatrices valent? Nam cicatrices,

V. 2. *Horatius* lib. III. *carm.* 8. v. 5.
V. 20. *Virgilius Eclog.* III. v. 8.
V. 22. *ipse in Heautontimorumeno* Act. V. sc. 1. v. 40.

Osténtat: neque tibi óbstat, quod quidám facit.
Verum úbi molestum nón erit, ubi tú voles,
Ubi témpus tibi erit, sát habet, si tum récipitur.
THR. Adpáret servom hunc ésse domini paúperis
Miseríque. GN. Nam hercle némo posset, sát scio,
Qui habéret qui paráret alium, hunc pérpeti.

V. 32. *Ubi témpus tibi erit, sát habet, tum si récipitur.*

etsi semper gloriosae sint, non tamen etiam apud meretrices, quibus post pretium forma placet, ut Salustius quoque fatetur: *Haec sunt virtutis insignia: dehonestamento tamen esse corpori maxime laetabatur.*

V. 30. NEQUE OBSTAT TIBI: Qui a te repellat amatores tuos. ℐ. QUOD QUIDAM FACIT: QUIDAM recte. Nam et figuratum et aptum sententiae est et contemptum indicat hoc verbum.

V. 31. UBI MOLESTUM NON ERIT: Ad superiora rettulit, quod nunc dicit, scilicet ad: *Non sibi soli postulat te vivere et sua causa excludi ceteros*: *neque pugnas narrat etc.* UBI MOLESTUM NON ERIT: UBI TU VOLES: ad *neque tibi obstat*: UBI TEMPUS TIBI ERIT. Et mire occupat animum meretricis, cum illam huius impulsu inducit facere, quicquid dure fecit excludendo Phaedriam. Hic igitur, qui scit praecepta de beneficiis aestimandis, intelligit oratorie in utramque partem dicta omnia. ℐ. VERUM UBI MOLESTUM: Utrum tibi molestum, an aliis? sed aliis, quia illaturus est:

V. 32. UBI TEMPUS TIBI ERIT: Non amatori. Et UBI TU VOLES: non, ut nunc, sed ubi tempus tibi erit: iam enim in milite pateris. ℐ. UBI TEMPUS TIBI ERIT, SAT HABET, SI TUM RECIPITUR: His dictis et militem reppulit ab animo meretricis et commendavit adolescentem, et perfecit, ne iniuria videatur apud Thaidem, quae sponte susceperat Phaedriam.

V. 33. APPARET SERVUM HUNC DOMINI ESSE PAUPERIS: Tristiores enim sunt servi pauperum et ob hoc ipsum nequiores. Et hoc melius erat, quamvis illud aliter parasitus exponat. ℐ. DOMINI PAUPERIS MISERIQUE: Bene additum MISERI, quia non continuo pauper etiam miser est.

V. 34. NAM HERCLE NEMO POSSET: Secundum illud: *Ait, aio*: approbat parasitus, quod miles dixit. Et est ordo: *Nam hercle satis scio, nemo posset hunc perpeti, qui haberet qui pararet alium servum.* ℐ. NAM HERCLE NEMO POSSET: Aliam causam subtiliorem assignat parasitus, quae praesupponit hanc, quam dixerat miles.

V. 35. QUI HABERET, QUI PARARET: Prius QUI pronomen, sequens adverbium est.

PAR. Tace tú, quem ego esse infra ínfumos omnís puto
Hominés: nam qui huic animum ádsentari indúxeris,
E flámma petere té cibum posse árbitror.
THR. Iamne ímus? THA. Hos prius íntroducam, et quaé volo
Simul ímperabo: póst huc continuo éxeo.
THR. Ego hinc ábeo, tu istanc ópperire. PAR. Haud cónvenit
Una íre cum amica ímperatorem ín viam.
THR. Quid tíbi ego multa dícam? domini símilis es.

V. 36. *infra esse ínfimos.* V. 37. *adséntari animum.* V. 42. *ín via.* V. 43. *símia es.*

V. 36. QUEM EGO ESSE INFRA OMNIS INFIMOS PUTO HOMINES: Multum dixit, INFRA INFIMOS OMNIS HOMINES. Nam hac sententia vult illum hominem servis etiam esse peiorem: quia et servus homo, ut in Phormione: *Servum hominem causam orare leges non sinunt.*

V. 37. QUI ASSENTARI HUIC ANIMUM INDUXERIS: Proprie. Nam animus inducitur adversum obiectas difficultates.

V. 38. E FLAMMA TE PETERE CIBUM POSSE ARBITROR: PETERE CIBUM, hoc est alimentum, unde sine damno aut malo nihil potest auferri. ℐ. E FLAMMA: Hoc intelligit, non ex foco, sed ex medio igni vel incendio flammae. Nam antiquum verbum est: *Petere cibum e flamma.* Mordaciter utrumque simul, ut nescias, quem peius vituperaverit, huiusne famem an illius immanitatem vel voraginem. Et simul vide convitium redditum, unde coniectum est, id est, de paupertate et egestate.

V. 39. IAMNE IMUS?: Odium Parmenonis et stomachum militis ista indicat festinatio. Et nota IAM: increpatio morae est.

V. 40. POST HUC CONTINUO EXEO: Legitur et POSTEA et POST, ut sit pro *postea*: ἀποκοπή, quomodo pro postremo *post.*

V. 41. EGO HINC ABEO: Consequens erat, ut offenderetur miles, tam diligenter rivalis munus suscipiente meretrice.

V. 42. UNA IRE CUM AMICA IMPERATOREM IN VIA: Vide προπαρασκευὴν futurae litis inter Thaidem et militem. ℐ. CUM AMICA: Mirifice AMICAM dixit, non meretricem. ℐ. IMPERATOREM IN VIA: Congrue in militem, quasi ipse sit, sub quo est. Et hic servat Parmeno, quod sibi mandatum est: *et istum aemulum, quod poteris, ab ea pellito.* Et bene mutat nomina, hinc ad honorem, hinc ad invidiam. Hanc non meretricem, sed amicam dixit, hunc non militem, sed imperatorem.

V. 43. QUID TIBI EGO MULTA DICAM? DOMINI SIMILIS ES: Non habuit aliud miles stultus, et redit ad illa, quae supra di-

GN. Hahahaé. THR. Quid rides? GN. Ístuc quod dixtí modo:
Et illúd de Rhodio díctum, cum in mentém venit.
Set Tháis exit. THR. Abi, praecurre, ut sínt domi
Paráta. GN. Fiat. THA. Díligenter, Pýthias,
Fac cúres, si Chremés huc forte advénerit,
Ut óres, primum ut máneat: si id non cómmodumst,
Ut rédeat: si id non póterit, ad me addúcito.
PY. Ita fáciam. THA. Quid? quid áliud volui dícere?
Ehem, cúrate istam díligenter vírginem:
Domi adsítis, facite. THR. Eámus. THA. Vos me séquimini.

V. 45. *in mentem cúm venit.* V. 46. *ábi prae: cura, ut.* V. 48. *si forte húc Chremes.* V. 49. *ut rédeat.* V. 50. *ut máneat.*

xit: *Domini pauperis miserique.* *G.* DOMINI SIMILIS ES: Ineptus iocus, in quo servus iniuriae vice domino comparatur.

V. 44. QUID RIDES?: Et hoc eo vultu dicitur, quasi sibi conscius sit miles actum facete dicti convitii. Nam non, quod nesciat causam risus, eo interrogavit quid riserit, sed ideo, ut denuo laudetur.

V. 45. ET ILLUD DE RHODIO DICTUM: Hoc est illud: *Eorum ingenia admiror simul.* Et huic, ut apparet, fit amicior: ideo facilius ab amica, quam a parasito separabitur.

V. 46. ABI: PRAECURRE, UT SINT DOMI PARATA: Non dixit *quae,* quia intelligitur.

V. 47. FIAT: *Faciam* vel *fiat* diceret servus, liber vero *fiat*, tanquam et ipse iubeat sibi ut sint parata domi. Et haec ἔλλειψις ἠθική, in qua plus vultu significatur, quam verbis.

V. 48. SI FORTE CHREMES HUC AD ME VENERIT: *Οἰκονομία* ad litem futuram et exitum fabulae. Et hoc non audit miles. Nam si audiret, nimis irasceretur.

V. 50. AD ME ADDUCITO: Ad me modo *ubi sum* significat.

V. 51. QUID? QUID ALIUD VOLUI DICERE: Pro: *quid aliud?* hinc est illud Ciceronis: *Quem? quemnam? Recte admones Polycletum esse dicebant.*

V. 52. CURATE ISTAM DILIGENTER VIRGINEM: Haec res est, quae faciet virginem claudi, in lectulo collocari et obdormire. *G.* CURATE DILIGENTER VIRGINEM: Ridiculum, quum contra eventurum sit.

V. 53. VOS ME SEQUIMINI: *Κωφὰ πρόσωπα* sunt puellae, quae sequuntur.

V. 20. *Ciceronis accusat.* lib. IV. cap. 3. §. 5.

ACTUS TERTI SCAENA TERTIA.

CHREMES. PYTHIAS.

CH. Profécto quanto mágis magisque cógito:
Nimírum dabit haec Tháis mihi magnúm malum.
Ita mé video ab ea astúte labefactárier.
Iam túm quom primum iússit me ad se adcérsier:
Rogét quis, quid tibi cum ílla? ne norám quidem:

V. 3. *Ita me áb ea astute vídeo labefactárier.*
V. 5. *cúm ea.*

V. 1. PROFECTO QUANTO MAGIS MAGISQUE COGITO: Haec persona apud Menandrum adolescentis rustici est, et inconsequens oratio est. Sed conceditur secum loquentibus multa transcendere, quae taciti intelligunt. Est enim integrum hoc modo: Profecto quanto magis magisque cogito, nimirum intelligo vel invenio, quod dabit haec Thais mihi magnum malum. Potest autem NIMIRUM et pro confirmatione accipi, ut nihil desit, ut sit NIMIRUM, sine dubio, pro certo.

V. 2. NIMIRUM DABIT HAEC THAIS MIHI MAGNUM MALUM: Solve NIMIRUM, et fac, non est mirum, et statim consequens erit per *ἀσύνδετον* tota sententia, quasi dixerit, Non est mirum, et subdistinctione interposita mox intulerit: DABIT HAEC THAIS MIHI MAGNUM MALUM. Nam NI ne significat, et *Ne* non. NI pro ne, Virgilius:

Laeti discrimine parvo
Ni teneant.

Ne pro non, Plautus: *Nevult*, inquit, pro non vult. G. NIMIRUM DABIT HAEC THAIS MIHI MAGNUM MALUM: His verbis intelligitur, se sentire paullatim labi in amorem meretricis, quamvis invitum et adhuc retinentem mentem.

V. 5. ROGET QUIS: QUID TIBI CUM ILLA?: Prius intulit,

V. 15. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 685.
V. 18. *Plautus Epidici* Act. IV. sc. 2. v. 16.

Ubi véni, caussam ut ibí manerem répperit:
Ait rém divinam fécisse: et rem sériam
Velle ágere mecum. Iám tum erat suspício,
Doló malo haec fieri ómnia: ipsa accúmbere
Mecúm: mihi sese dáre: sermonem quaérere.
Ubi fríget, huc evásit: quam pridém pater
Mi et máter mortui éssent, dico: Iám diu.
Rus Súni ecquod habérem et quam longe á mari?

V. 8. *iám erat tum suspício.*
V. 13. *Rus Súnio ecquod hábeam.*

quam interrogavit. ¶. NE NORAM QUIDEM: UBI VENI, CAUSAM UT IBI MANEREM REPPERIT: MANEREM modo non dormirem, sed remanerem significat.

V. 7. AIT REM DIVINAM FECISSE: REM DIVINAM sacrum significat. ¶. ET REM SERIAM VELLE AGERE MECUM: Scilicet, quae non posset nunc agi, cum operetur. An REM SERIAM magis agendam tunc putabat, cum rem divinam fecisset?

V. 9. DOLO MALO HAEC OMNIA FIERI: Dolus a laedendo dictus, id est, a dolando, id est, minuendo. Nam et δόλος Graece *laesio* dicitur, et *dolones* tela quaedam bellica, et *dolare* fabri lignum est ascia scindere. Quod autem addidit MALO, aut ἀρχαϊσμὸς est, quia sic in duodecim tabulis a veteribus scriptum est, aut ἐπίθετον doli est perpetuum, aut diastole est, quia est et bonus, quo a medentibus falli aegros, non tamen decipi Lucretius poeta testatur. ¶. ACCUMBERE MECUM: MECUM penes me significat.

V. 10. MIHI DARE SESE: Non potest magis significari profusa petulantia. ¶. SERMONEM QUAERERE: Sermonem quaerimus, quando non solum, quod dicamus, quaerimus, verum etiam, quo modo alter nobis respondeat et obloquatur, puta cum deficientibus sermocinandi causis: *Quota sit hora*, et *An satis recte quis valuerit*, percontamur.

V. 11. QUAM PRIDEM PATER MIHI ET MATER MORTUI ESSENT: Hoc propter aetatem puellae inquisitum est. ¶. HUC EVASIT: Tamquam imprudenter contenderit ad hanc inquisitionem.

V. 12. IAM DIU: Iam olim.

V. 13. ET QUAM LONGE A MARI: Hoc ideo meretrix inquisivit, ut sciret, utrum rapina praedonibus fuisset, ECQUA INDE PARVA PERIISSET SOROR: quippe ad mediterraneum locum, qui accessus esse potuit piratis? Sed tamen non abhorret a suspicione huius meretricis, quod et scire vellet, cuius pretii fundum

V. 14. *Lucretius* lib. IV. v. 11.

Credo eí placere: hoc spérat se a me avéllere.
Postrémo, ecqua inde párva periissét soror:
Ecquís cum ea una: quíd habuisset, quóm perit:
Ecquís eam posset nóscere. Haec cur quaéritet?
Nísi si ílla forte, quae ólim periit párvola
Soror, hánc se intendit ésse, ut est audácia.
Verum éa, si vivit, ánnos natast sédecim:
Non máior: Thais, quám ego sum, maiúsculast.
Misít porro orare, út venirem, sério:
Aut dícat quod volt aút molesta né siet:
Non hércle veniam tértio. Heus heus. PY. Écquis hic?
CH. Ego súm Chremes. PY. O cápitulum lepidíssumum.

V. 14. *Credo eí placere hoc: spérat se a me avéllere.*
V. 16. *ecquíd habuisset, cúm perit.*
V. 19. *Eam sése intendit ésse.*
V. 23. *Aut dícat quid volt.*
V. 24. *Heus heus, écquis hic?*
Ego súm Chremes., ut omnia haec Chremeti continuentur.

habeat Chremes, hoc est, quam amoenum vel quam maritimum.

V. 14. HOC SPERAT SE A ME AVELLERE: Bono usus est verbo AVELLERE, tamquam a pertinaciter retinente.

V. 16. QUID HABUISSET, CUM PERIT. CUM pro quando, aut cum periret.

V. 17. HAEC CUR QUAERITET: In gestu ac vultu id, quod restat, ostenditur. Nam deest: *nescio*.

V. 19. HANC SE INTENDIT ESSE, UT EST AUDACIA: Proprie INTENDERE est crimen in adversarium iacere.

V. 21. MAIUSCULA EST: Diminutive dixit, ut ostenderet utramque esse primaevam.

V. 22. MISIT PORRO ORARE: PORRO pro postea. ℐ. UT VENIREM SERIO: Utrum, UT VENIREM SERIO an ORARE SERIO?

V. 23. AUT DICAT QUID VOLT, AUT MOLESTA NE SIET: Pro *quid velit.* In Hecyra: *Ac vide quam immerito aegritudo haec oritur mihi abs te, Sostrata.* ℐ. AUT MOLESTA NE SIET: AUT hoc moraliter: nam cui hoc imperat? aut cum quo hoc agit?

V. 24. HEUS HEUS, ECQUIS HIC EST: Haec separatim pronuntianda sunt. Nam apparet inter haec verba pulsatam ianuam personare.

V. 25. EGO SUM CHREMES: Vide quantum distet ac varia

V. 16. *In Hecyra* Act. II. sc. 1. v. 26.

CH. Dico égo mi insidias fíeri. PY. Thais máxumo
Te orábat opere, ut crás redires. CH. Rús eo.
PY. Fac amábo. CH. Non possum, ínquam. PY. At tu aput nos híc mane,
Dum rédeat ipsa. CH. Níl minus. PY. Cur, mí Chremes?
CH. Malám rem hinc abis? PY. Si ístuc ita certúmst tibi,
Amábo, ut illuc tránseas, ubi illást. CH. Eo.
PY. Abi, Dórias, cito húnc deduce ad mílitem.

V. 30. *ibis.*
V. 32. *cito húnc deduc ad mílitem.*

sit huius rusticitas: EGO SUM CHREMES, a faceta meretricis disciplina: O CAPITULUM LEPIDISSIMUM: Nam rusticum esse statim magis apparebit, ubi dixerit: RUS EO: Et DICO EGO MIHI INSIDIAS FIERI?: Blandimentum rusticus insidias putat. ℐ. O CAPITULUM LEPIDISSIMUM: *'Υποκορίσματα σὺν ΠΟΝΙCΜΩ.*

V. 27. RUS EO: Pro potiore negotio RUS posuit, et maior negatio est, quam si diceret: *Non huc venio.*

V. 28. NON POSSUM, INQUAM: Plus est, quam *nolo.*

V. 29. DUM REDEAT IPSA: IPSA vel domina vel ipsa, de qua agitur. ℐ. NIHIL MINUS: Deest *faciam.*

V. 30. MALAM REM ABIS?: Hoc adverbialiter dixit, quem ad modum dicimus: *Domum abis.* Et apparet illum manu tactum esse, qui sic irascitur, quia dixit Pythias: *Cur, mi Chremes?* quasi dicat: Cur meus sic indignatus est adolescens? Nam ab eo, quod est *meus*, vocativus *mi* facit.

V. 31. AMABO, UT ILLUC TRANSEAS, UBI EA EST: Vide non esse otiosum, quod omnia praetenta sunt potius, quam res importuna fieret, ut cum ad militis domum Chremes deduceretur. Neque enim hoc conveniebat personae Bacchiali: quoniam aut infacetum et praeter usum aut importunum, ideo hoc ipsum Doriae praecepit. ℐ. UT ILLUC TRANSEAS, UBI EA EST: Ut brevem viam demonstraret, non *eas*, sed TRANSEAS dixit. ℐ. AMABO: Interiectio est amantis: sic verbum sonat.

ACTUS TERTI SCAENA QUARTA.

ANTIPHO.

Heri áliquot adulescéntuli coímus in Piraéo,
In húnc diem ut de sýmbolis essémus. Chaeream eí rei
Praefécimus. Dati ánnuli: locus, témpus constitútumst.
Praetériit tempus. Quo ín loco dictúmst, parati níhil est.
Homo ípse nusquamst: néque scio quid dícam aut quid coniéctem.
Nunc mi hóc negoti céteri dedére, ut illum quaéram:
Idque ádeo visam, sí domist. Set quisnam hínc a Thaide éxit?

V. 1. *coiimus in Piraéo.*
V. 7. *set quísnam a Thaide éxit?*

V. 1. Heri aliquot adulescentuli coimus in Piraeo: In hoc proloquio insinuatio personae eius est, cui narraturus est Chaerea, quae a se post scaenam facta sunt. Fit autem hoc populi causa, ut spectator auribus accipiat, quod subiicere oculis poeta non potuit. ¶. Coimus: Coimus, consensimus ac pepigimus, ne sit soloecismus: In Piraeo pro *in Piraeum.* ¶. Heri aliquot adulescentuli: Bene inventa persona est: cui narret Chaerea, ne unus diu loquatur, ut apud Menandrum.

V. 2. Ut de symbolis essemus: Plautus in Menaechmis: *Minore nusquam fui dispendio.* Sed melius essemus producta e littera.

V. 3. Praefecimus: Id est *συμποσιάρχην* fecimus. ¶. Dati annuli: Nihil interim de scorto. Apparet enim ephebos esse.

V. 4. Praeteriit tempus: Quia tempus constitutum est. ¶. Quo in loco: Quia locus constitutus est.

V. 5. Homo ipse: Quia Chaeream ei rei praefecimus.

V. 6. Ceteri dedere: Ceteri exceptis me atque illo.

V. 7. Quisnam hinc a Thaide exit?: Causa sciscitandi est admiratio de habitu commutato et vix sibi agnitus est Chaerea.

Is ést, an non est? ípsus est. Quid hoc hóminis! qui hic ornátust?
Quid illúd malist? Nequeó satis mirári neque coniícere:
Nisi quídquid est procul hínc lubet prius quíd sit sciscitári.

V. 8. *quid hoc ornátist?*

V. 8. Quid hoc hominis?: Vide an longam narrationem possit audire, qui nondum amico narrat, et iam affectus pendet. ℊ. Is est an non: ipsus est: Vide an potuerit meretricem ignotam hoc habitu atque ornatu fallere, qui ab Antiphone vix agnoscitur. ℊ. Quid hoc hominis?: Quod a Thaide ephebus exit. ℊ. Quid hoc ornatus?: Quia eunuchi veste indutus est.

V. 9. Quid illuc mali est?: Quod timidus egreditur.

V. 10. Quid sit sciscitari: Sciscitari est occulta magis et secretiora rimari ac velle cognoscere, ut:

Suspensi Eurypilum scitatum oracula Phoebi
Mittimus.

V. 9. *ut Virgilius Aen.* lib. II. v. 114.

ACTUS TERTI SCAENA QUINTA.

CHAEREA. ANTIPHO.

CH. Númquis hic est? Némo est. Numquis hínc me sequitur? Némo homost.
Iámne erumpere hóc licet mihi gaúdium? Pro Iúppiter!
Nunc ést profecto intérfici, quom pérpeti me póssum,
Ne hoc gaúdium contáminet vita aégritudine áliqua.

V. 2. *Iámne rumpere hóc mihi licet? pró supreme Iúppiter!*

V. 1. NUMQUIS HIC EST: NEMO EST: In hac scaena verba gestum vultumque indicant exeuntis: cui obvia persona obiicitur, sub cuius occasione spectatoribus gesta narrabuntur. Ꝗ. NUMQUIS HIC EST? NEMO EST. NUMQUIS HINC ME SEQUITUR?: Duo metuit, ne quis obvius comprehensor occurrat, et ne quis sui persecutor exsistat.

V. 2. IAMNE ERUMPERE HOC MIHI LICET GAUDIUM: ERUMPERE quasi activum verbum posuit pro neutrali, ut sit: Licetne mihi erumpere hoc gaudium? Aut ERUMPERE quasi exire. MIHI pro *a me*.

*V. 1. NEMO HOMO EST: Quamvis per NEMO homo intelligatur, tamen addidit HOMO, ut veteres solent, τῷ ἀρχαϊσμῷ.

*V. 2. ERUMPERE: Utrumne ERUMPERE pro emittere posuit, an ERUMPERE pro exclamare, ut *erumpere vocem* dicitur, qui exclamat? Nam: PRO IUPPITER, dicturus est.

V. 3. NUNC EST PROFECTO: Tempus. Ordo et sensus hic est: NUNC EST PROFECTO TEMPUS, CUM PERPETI ME POSSIM INTERFICI. Hoc autem, cur ipse dixerit, statim subiicit causam. Ꝗ. CUM PERPETI ME POSSIM: Ubi animadvertendum est, quod si CUM coniuncte legeris, *quando* significat: si separatim vero, *dum* significat. Ꝗ. NUNC EST PROFECTO: Figurate ac coniuncte lege sine disiunctione.

V. 4. CONTAMINET VITA AEGRITUDINE ALIQUA: Mire vitae crimen ostendit, velut ipsa sit campus possessioque fortunae instabilis variorum.

Set néminemne cúriosum intérvenire núnc mihi,
Qui mé sequatur, quóquo eam: rogitándo obtundat, énecet:
Quid géstiam aut quid laétus sim: quo pérgam, unde emergam: úbi siem
Vestítum hunc nactus: quíd mihi quaeram: sánus sim anne insániam?
AN. Adíbo: atque ab eo grátiam hanc, quam vídeo velle, iníbo.

V. 5. SED NEMINEMNE CURIOSUM INTERVENIRE NUNC MIHI?: Apparatus ad intentionem futurae narrationis dicit.

V. 6. QUI ME SEQUATUR: Id cupit gaudens, quod tristibus molestum est. Nam contra Menedemus gravatur narrare, quae dolet. ℐ. OBTUNDAT: Instet ac repetat. ℐ. OBTUNDAT: Molestus et odiosus sit. ℐ. ENECET: Quasi ENECET.

V. 7. QUID GESTIAM: Deest *quaerens*, ut sit: *Rogitando obtundat et enecet quaerens, quid gestiam. Gestire* est motu corporis monstrare, quid sentias: constat autem a pecudibus ad homines esse translatum. ℐ. QUID GESTIAM: *Gestire* proprie est sensum corporis gestu indicare, quod magis brutorum est animalium. Virgilius:

Et studio in cassum videas gestire lavandi.

ℐ. AUT QUID LAETUS SIM: Propter quid. ℐ. UNDE EMERGAM: Proprie dixit EMERGAM, ut ex lustris atque inhonestis locis, utpote meretricis domo. Cicero: *At ne tum quidem emersisti, lutulente, quaeso, ex naturae tuae sordibus.*

V. 8. VESTITUM HUNC NACTUS: Bene NACTUS dixit, ut qui non sumeret, nisi suasisset haec occasio.

V. 9. ADIBO, ATQUE AB EO GRATIAM: Sensus et ordo hic est: ADIBO, ATQUE AB EO GRATIAM HANC INIBO. *Gratiam inire* est dare beneficium ac per hoc alicuius inire gratiam, id est, amicitiam. Sed haec est elocutio: GRATIAM AB EO INIBO pro eius gratiam merebor. Nam adeo amat Terentius *ab eo* pro *eius* ponere, ut in Andria: *Primum animadvertenda ab eo iniuria est*, id est, eius iniuria. *Inire* autem *gratiam* est mereri gratiam. Plautus:

Iniet tamen solidam et grandem gratiam.

V. 12. *Virgilius Georg.* lib. I. v. 387.
V. 16. *Cicero in L. Pisonem* cap. 12. §. 27.
V. 25. *in Andria* Act. I. sc. I. v. 129.
V. 27. *cf. Plautus Curcul.* Act. III. v. 35.

Chaérea, quid est quód sic gestis? quíd sibi hic vestítus quaerit?
Quíd est, quod laetus sís? quid tibi vis? sátine sanus? quíd me adspectas?
Quid taces? CH. O festús dies homínis! amice sálve.
Nemóst hominum, quem ego núnc magis cuperém videre quám te.
AN. Narra ístuc quaeso, quíd siet. CH. Immo ego te óbsecro hercle ut aúdias.

V. 11. *laetus és.*
V. 12. *Quid díces? CH. O festús dies! o méus amicus! sálve:*
V. 13. *Nemo ómniumst, quem ego núnc magis vidére cuperem, quám te.*
V. 14. *quíd sit.*

V. 10. QUID EST, QUOD SIC GESTIS? AUT QUID SIBI HIC VESTITUS QUAERIT?: Facete repetit verba eius interrogationis, ut sciat se iam pridem esse praesentem. ¶. QUID SIBI HIC VESTITUS QUAERIT?: Facete et figurate dictum est. Sic et alibi:

Ut pernoscatis quid sibi Eunuchus velit.

V. 11. QUID EST QUOD LAETUS SIS?: Vide aliud esse gestire, aliud laetum esse. ¶. QUID TIBI VIS?: *Πρὸς τὸ*: Quid mihi velim? ¶. SATIN SANUS ES?: *Πρὸς τὸ*: Sanus sum an vesanus? ¶. QUID ME ASPECTAS? QUID TACES?: His duabus interrogatiunculis descripsit vultum dicturi.

V. 12. O FESTUS DIES HOMINIS! AMICE, SALVE: Decet a salutatione incipere luculente dicturum. Illud autem veri simile est et percussum re nova et audiendi cupidum immemorem exstitisse salutandi. ¶. O FESTUS DIES: Utrum quia causa est festi ac laeti dici? an quia ipse tantus sit, quantus festus dies? ¶. O FESTUS DIES HOMINIS: Pro *homo festi diei.* Sic dicitur etiam *scelus homo.* Ennius: *O pietas animi.* ¶. AMICE, SALVE. NEMO EST OMNIUM, QUEM EGO NUNC MAGIS: Bene additum MAGIS, ut his amicis se antepositum intelligat, quos cum optet videre Chaerea, tamen eum magis, adeo ut aliis amicis antepositum neminem cupit.

V. 13. IMMO EGO TE OBSECRO HERCLE, UT AUDIAS: Bonum compendium, ne multa diceret ad commendandam, ut solet, narrationem futuram. ¶. IMMO TE OBSECRO HERCLE UT AUDIAS: Bene contulit verba, ut ex his appareat quid agere velit. Ille dixit: QUAESO, hic: OBSECRO.

V. 5. *alibi* supra Prol. v. 45.

Nostín hanc, quam amat fráter? AN. Novi: némpe opinor Tháidem.
CH. Istam ípsam. AN. Sic conmémineram. CH. Quaedam hódie est ei donó data
Virgó: quid ego eius tíbi nunc faciem praédicem aut laudem, Ántipho,
Quom ipsúm me noris, quam élegans formárum spectatór siem.
In hác conmotus sum. AN. Aín tu? CH. Primam díces, scio, si víderis.

V. 15. *Nostíne hanc.*
V. 16. *CH. Hodie quaédam.*
V. 17. *Virgo: éius quid ego tíbi nunc.*
V. 18. *Cum me ípse noris.*

V. 15. NOSTIN HANC, QUAM AMAT FRATER?: Quaeritur an veri simile sit Antiphoni notam esse Thaidem, quam frater ipse nesciverit. Sed intelligere debemus modo notitiam non vultus, sed famae positam esse: quam famam potuit ex Phaedria et Antipho scire. At vero aliam notitiam negaverat Chaerea sibi fuisse cum Thaide, hoc est visus vultus, oris et corporis. ℐ. NOVI: NEMPE, OPINOR, THAIDEM: Veri simile est haec scire Antiphonem, qui adeo sit familiaris Chaereae. Et est ordo hic: NOVI: NEMPE, OPINOR, THAIDEM. ℐ. OPINOR, THAIDEM: Optime et ab illo tacitum et ab hoc nomen oblatum est, ut appareat quam noverit et quam possit assequi, quae dicentur.

V. 17. QUID EIUS TIBI FACIEM PRAEDICEM AUT LAUDEM: P r a e d i c a m u s, ut res sunt, l a u d a m u s, extollimus. Vel p r a e d i c a m u s voce, l a u d a m u s argumentis.

V. 18. QUAM ELEGANS FORMARUM SPECTATOR SIEM: E l e g a n s est cunctantis et fastidiosi iudicii, cui non quid placet facile.

*V. 17. QUID EGO EIUS TIBI: Ordo hic esse debet: QUID EGO EIUS TIBI NUNC FACIEM PRAEDICEM AUT LAUDEM, ANTIPHO? IN HAC COMMOTUS SUM: CUM ME IPSUM NORIS, QUAM ELEGANS FORMARUM SPECTATOR SIEM, ut sit sensus: In hac commotus sum, ille, qui solet et scit formas eligere ac fastidire pro merito.

*V. 18. SPECTATOR: Probator, ut *pecuniae spectatores* dicuntur.

V. 19. IN HAC COMMOTUS SUM: Non est consequens: esset autem, si diceretur: *In hac commotum me scias.* Erit ergo ordo et sensus, qui supra. ℐ. PRIMAM DICES, SCIO: O fiduciam elegantiae et de alienis oculis iudicare.

Quid múlta verba? Amáre coepi. Fórte fortuná domi
Erat quídam eunuchus, quém mercatus fúerat frater Tháidi:
Neque ís deductus étiam dum ad eam. Súbmonuit me Pármeno
Ibi sérvos, quod ego adrípui. AN. Quid id est? CH. Tácitus, citius aúdies.
Ut véstem cum eo mútem, et pro illo iúbeam me illoc dedúcier.
AN. Pro eunúchon? CH. Sic est. AN. Quid éx ea re tándem ut caperes cómmodi?
CH. Rogás? viderem, audírem, essem una, quácum cupiebam, Ántipho.
Num párva caussa aut párva ratiost? Tráditus sum múlieri.

V. 21. *fráter fuerat Tháidi.*
V. 22. *étiam tum.*
V. 24. *Ut véstem cum illo mútem, et pro illo iúbeam me illoc dúcier.*
V. 25. *A. quíd ut ex ea re tándem caperes cómmodi?*
V. 26. *quícum.*
V. 27. *aut práva.*

V. 20. QUID MULTA VERBA? AMARE COEPI: Ordine egit. Nam prius est commoveri: inde amare. Et bene non ante dicit, quid aggressus fuerit, nisi amoris mentione praelata, quo cogente nihil est infectum cupientibus.

V. 22. SUBMONUIT ME PARMENO: Leviter monuit, et recte, quia ARRIPUI dicturus est. Et totum optime. Nam ut non erat boni adolescentis hanc technam reperire, sic ab illo repertam fuit plane veri amatoris arripere.

V. 23. TACITUS SIS, CITIUS AUDIES: In oratione solemus corripere extra ordinem percontantem. Et bene celeritatem promisit, qua facile tenetur auditor. Et mire, tanquam sola interrogatio morae sit.

V. 24. ET PRO ILLO IUBEAM ME ILLUC DUCIER: IUBEAM amico dixit, tanquam inter honesta sit, quod vile sit: et turpe factum plerumque perseverante impudentia relevatur.

V. 25. QUID EX EA RE TANDEM CAPERES COMMODI?: Transit a reprehensione facti ad causam ipsius facti.

V. 27. NUM PARVA CAUSSA AUT PARVA RATIO EST?: Sic illata interrogatio est, quasi ad hanc annuere et vultu consentire Antipho sit coactus.

Illa ílico ubi me accépit, laeta véro ad se abducít domum:
Conméndat virginém. AN. Cui? tibine? CH. Míhi. AN. Satis tutó tamen.
CH. Edícit, ne vir quísquam ad eam adeat: ét mihi, ne abscedam, ínperat:
In ínteriore párte ut maneam sólus cum sola: ádnuo,
Terram íntuens modéste. AN. Miser. CH. Ego, ínquit, ad coenam hínc eo:
Abdúcit secum ancíllas: paucae, quaé circum illam essént, manent
Novíciae puéllae. Continuo haéc adornant út lavet:
Adhórtor properent. Dum ádparatur, vírgo in conclaví sedet,

V. 28. LAETA VERO AD SE ABDUCIT DOMUM: COMMENDAT VIRGINEM: Omnia mire, quod laeta, quod abducit domum, quod commendat virginem. Specta singularem et miram virtutem poetae. Hic enim commendandus est locus erroris initium continens apud Thaidem.

V. 29. COMMENDAT VIRGINEM. CUI? TIBINE?: Non interrogat, sed miratur. ℐ. SATIS TUTO TAMEN: Quid hic facit TAMEN? Utrum hoc, etsi meretrix, tamen satis tuto agit, an etsi Chaereae, satis tuto tamen, quia nullus accedat alius?

V. 30. EDICIT: E d i c i m u s, iubemus, vel iure dicimus. EDICTA enim Imperatoris sunt. ℐ. ET MIHI NE ABSCEDAM, IMPERAT: Certe nullus vir accedit.

V. 31. MANEAM SOLUS: Remaneam perseveremque in loco, ac per hoc sum miser, utpote dono datus et serviens meretrici, et est εἰρωνεία.

V. 32. EGO, INQUIT, AD COENAM HINC EO: *Μίμησις* ad imprudentiam mulieris exprimendam, quae hoc die erit secura de custode eunucho.

V. 33. ABDUCIT SECUM ANCILLAS: Memoriter. Nam dixerat abiens: *Vos me sequimini.* ℐ. PAUCAE, QUAE CIRCA ILLAM ESSENT: Relictae nonnullae, ut lavari possit ea virgo, quae sub vitii huius occasione nuptura est. Hoc enim totum sic inducit poeta, ut non abhorreat a legitimis nuptiis in ea praesertim, quae uxor futura est. ℐ. MANENT: Pro r e m a n e n t *ἀφαίρεσις*.

V. 34. NOVITIAE PUELLAE: *Αὔξησις* novitiae et puellae. ℐ. CONTINUO HAEC ADORNANT, UT LAVET: HAEC pluraliter pro *hae*, ut in P h o r m i o n e: HAEC ILLAE ERANT ITIONES. ADORNANT autem ex medio significatu pro apparant.

V. 35. DUM APPARATUR, VIRGO IN CONCLAVI SEDET: Im-

Suspéctans tabulam quámdam pictam: ibi ínerat pictura haéc, Iovem
Quo pácto Dánaae mísisse aiunt quóndam in gremium imbrem aúreum.
Egomét quoque id spectáre coepi: et quía consimilem lúserat
Iam olim ílle ludum, inpéndio magis ánimus gaudebát mihi:

V. 36. *ubi ínerat.*

personaliter dixit. Et DUM APPARATUR pro *dum apparetur*, et SEDET pro sedebat. ℐ. VIRGO IN CONCLAVI SEDET: *Conclave* est separatior locus in interioribus tectis, vel quod intra eum loca multa et cubicula clausa sint adhaerentia triclinio.

V. 36. SUSPECTANS QUANDAM TABULAM PICTAM: Bene accedit repente pictura ad hortamenta aggrediendae virginis, ideo quia non ad hoc venerat Chaerea, ut continuo vitiaret puellam, sed ut videret, audiret essetque una: cum nihil amplius cogitaret, ausus incitatusque dum picturam cerneret. ℐ. IOVEM QUO PACTO: Mira inventio, quia haec pictura domui tribuitur meretricis: adversus omnium pudicitiam amorum, contra parsimoniam, contra dignitatem, contra pudicitiam est Iuppiter.

V. 37. QUO PACTO MISISSE AIUNT: Bene AIUNT et quia fabula est et quia tam turpis Iovi, quam apta meretrici. ℐ. QUO PACTO DANAAE MISISSE AIUNT QUONDAM IN GREMIUM IMBREM AUREUM: Quae aptior pictura domui meretricis ad amatorum illecebras, quam haec, quae exemplum continet amoris et amoris puellae et amoris ad Iovem pertinentis, et amoris non gratuiti nec parvo propositi, sed auro in gremium fluente venalis. Tum quod in gremium Danaae etiam ipse Iuppiter, ut splendidus imber illabitur: nonne videtur meretrix dicere adulescentulis, illam corporis partem auctore Iove velut inauratam fuisse? ℐ. IMBREM AUREUM: Non rorem vel pluviam, sed IMBREM addiderat. O avaritiam meretricis!

V. 38. EGOMET QUOQUE ID SPECTARE COEPI: Moris est ad id oculos vertere, quod videmus et eum, quem aspicimus, intueri.

V. 39. IAM OLIM ILLE LUDUM. Bene non s c e l u s, sed LUDUM dixit. ℐ. IMPENDIO: Id est, magis magisque luserat. Et LUSERAT IAM OLIM ILLE LUDUM, ut:

Hunc oro sine me furere ante furorem.

Figura ἀρχαϊσμός.

V. 30. *ut Virgilius Aen.* lib. XII. v. 680.

Deum sése in hominem cónvertisse, atque ín alienas tégulas
Venísse clanculúm per impluvium fúcum factum múlieri.
At quém deum? qui témpla caeli súmma sonitu cóncutit.
Ego homúncio hoc non fácerem? ego illud véro ita feci, ác lubens.
Dum haec mécum reputo, adcérsitur lavátum interea vírgo:

V. 40. *Deum sése in pretium cónvertisse, et pér alienus tégulas.*
V. 41. *Vénisse clanculúm: per pluviam fúcum factum múlieri.*
V. 43. *non fécerim? ego vero íllud fecerim ác lubens.*

V. 40. Deum sese in hominem convertisse: Philosophice nunc Terentius demonstravit, quam cladem moribus hominum et civitatibus afferant figmenta poetarum, cum exempla scelerum afferant. ℐ. Atque in alienas tegulas: Hic apparet Iovem separatim, separatim aurum fuisse pictum. ℐ. Deum sese in hominem convertisse: Utrum quia Iuppiter humana forma aurum infundens pictus erat in tabulis, non pro Iove aurum, an in hominem, id est, in hominis audaciam atque flagitia? ℐ. Atque in alienas tegulas: Satis comico charactere locutus est et presso stilo.

V. 41. Venisse clanculum per impluvium: Haec omnia non ut difficilia factu, sed ut humilia et Iove indigna proferuntur, ut merito sequatur: Ego homuncio hoc non facerem, quod non solum non Iovi, sed ne homini quidem, nisi furi, aptum erat? ℐ. Fucum factum mulieri: Id est, ut fucum faceret, hoc est, insidias et fraudem. ℐ. Fucum: Astutam fraudem, et mulieri pro feminae.

V. 42. Qui templa caeli summa sonitu concutit: Ab auctoritate personae, ut fit in exemplis. ℐ. Sonitu concutit: Παρῳδία de Ennio. ℐ. Templa caeli: Sententia tragica, sed de industria, non errore.

V. 43. Ego homuncio hoc non facerem?: Oratorie: Ut Iovem extulit, ita detraxit sibi: utputa: Ille est deus et magnus: ego non homo, sed homuncio.

V. 44. Dum haec mecum reputo, accersitur lavatum interea virgo: Servavit ordinem nuptiarum et proprio verbo, quasi de nuptura dixit: Accersitur, ut alibi: *Quam mox virginem accersant?* Nunc ipse illam est habiturus uxorem. ℐ. Dum haec mecum reputo: Hic ostendit, non sibi primum haec nunc in mentem venisse, sed tunc etiam cogitata fuisse, cum esset in domo meretricis.

V. 27. *alibi Adelph.* Act. V. sc. 6. v. 2.

It, lávit, rediit: deínde eam in lectum íllae conlocárunt.
Sto exspéctans, si quid mi ínperent. Venit úna, heus tu, inquit, Dóre,
Cape hóc flabellum, véntulum huic sic fácito, dum lavámur:
Ubi nós laverimus, sí voles, laváto. Accipio trístis.
AN. Tum equidem ístuc os tuum ínpudens vidére nimium véllem:
Qui essét status, flabéllulum tenére te asinum tántum.

V. 45. *Iit, lávit, rediit; deínde.*
V. 47. *Cape hóc flabellum, et véntulum.*

V. 45. IT, LAVIT, REDIIT: *Συντομία*, qua solet, utitur quia his separatim utimur. ℱ. DEINDE EAM IN LECTO COLLOCARUNT: Vide an aliquid deest ita legitimis nuptiis. Nam et ipsum verbum COLLOCARUNT proprium est et adscribitur pronubis.

V. 46. STO EXSPECTANS, SI QUID MIHI IMPERENT: *Ἐνέργεια.* Non enim dixit *stabam.* ℱ. STO EXSPECTANS: Desiderans. Et mire omne tempus exsecutus est salva veritate, in qua Virgilius negligens invenitur, cum post occisum Mezentium, non facta noctis mentione, statim intulit:

Oceanum interea surgens aurora reliquit.

V. 47. CAPE HOC FLABELLUM: VENTULUM: Praeclare non sensum, sed verba ipsa per *μίμησιν* induxit, per quam puellaris error exprimitur. ℱ. VENTULUM HUIC SIC FACITO, DUM LAVAMUR: Demonstrativum et gestu explicandum. ℱ. CAPE HOC FLABELLUM: VENTULUM HUIC SIC FACITO: Quam particulatim, cum qua diligentia! Et *δεικτικῶς* iubet, quasi novitio et imperito.

V. 48. UBI NOS LAVERIMUS, SI VOLES, LAVATO: Vide usum verbi tam cito variatum: DUM LAVAMUR, et: UBI LAVERIMUS. ℱ. ACCIPIO TRISTIS: Id est, tristi similis, ut:

Namque ut conspectu in medio turbatus inermis
Constitit.

ℱ. SI VOLES, LAVATO: Quasi satis facientis est, cum solum illum relinquant cum virgine. ℱ. ACCIPIO TRISTIS: Bene TRISTIS tanquam aliud magis vellet, hoc est lavare aut ludere. Metuit enim ne, quod cupit, prodatur gaudio.

V. 49. TUM EQUIDEM ISTUC OS TUUM IMPUDENS VIDERE VELLEM: Licet iocanti et amico convicium iocunde facere.

V. 50. QUI ESSET STATUS: Statura corpori adscribitur,

V. 7. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 1.
V. 20. *ut Virgilius Aen.* lib. II. v. 67.

CH. Vix élocutast hóc, foras simul ómnes proruúnt se:
Abeúnt lavatum: pérstrepunt, ita út fit, domini ubi ábsunt.
Intérea somnus vírginem opprimít: ego limis spécto
Sic pér flabellum clánculum: simul ália circumspécto
Satin éxplorata sínt. Video esse: péssulum ostio óbdo.
AN. Quid túm? CH. Quid? quid tum? fátue. AN. Fateor. CH. Án ego occasiónem

---

V. 56. *AN. Quid túm? CH. quid tum? quid, fátue?*

status ad habitum refertur. Ergo status est *σχῆμα*, statura longitudo corporis. ¶. FLABELLUM TENERE TE ASINUM TANTUM: Quia hoc ministerium delicatorum servorum est.

V. 51. OMNES PRORUUNT SE: Verbo neutrali, quasi activo usus est.

V. 52. DOMINI UBI ABSUNT: UBI et temporis et loci potest esse.

V. 53. INTEREA SOMNUS VIRGINEM OCCUPAT: Utpote compressam somno et oblectatam flabello atque ab eunucho nihil metuentem. ¶. EGO LIMIS ASPECTO: LIMIS, si nominativus singularis est, transversus significat: si septimus pluralis, deest *oculis*. Nam LIMIS est transversus, unde *limen* dicitur quoque, quod ingredientibus exeuntibusqne transversum est. Quum igitur dissimulant homines se videre, quod vident, et non recta facie, sed transversa intuentur, LIMES dicuntur ASPICERE.

V. 54. SIC PER FLABELLUM CLANCULUM: SIC *δεικτικὸν* est et necessario additum. Nam et LIMIS et PER FLABELLUM, sine demonstratione parum intelligitur.

*V. 53. LIMIS ASPECTO: Cum limi dicantur obliqui generaliter, hoc tamen proprie de oculis dicitur.

V. 55. PESSULUM OSTIO OBDO: Scilicet ut amoveret arceretque auxilium virginis.

V. 56. QUID TUM? FATUE: Quid enim praeter vitium superest, ubi amator est adolescens et virgo dormiens et inclusa? Grate explicata narratio est, quam audientis curiositas finit, et cuius in extrema parte maior attentio est. ¶. FATEOR: Me fatuum, qui hoc quaesierim, subauditur. ¶. AN EGO OCCASIONEM MIHI OSTENTATAM, TANTAM, TAM BREVEM, TAM OPTATAM, TAM INSPERATAM AMITTEREM: Vide quanta dixerit: non voluntatem, sed OCCASIONEM: non animadversam, sed OSTENTATAM: non hanc, sed TANTAM: non angustam, sed BREVEM: non appetitam, sed OPTATAM: non repentinam, sed IN-

Mi osténtam tantam, tám brevem, tam optátam, tam insperátam
Amítterem? Tum pól ego is essem véro, qui simulábar.
AN. Sane hércle ut dicis. Sét interim de sýmbolis quid áctumst?
CH. Parátumst. AN. Frugi es: úbi? domin? CH. Immo áput libertum Díscum.
AN. Perlóngest: set tanto ócius properémus. Muta véstem.
CH. Ubi mútem? perii, nám domo exsuló nunc: metuo frátrem,
Ne intús sit: porro autém, pater ne rúre rediertí iam.
AN. Eámus ad me: ibi próxumumst ubi mútes. CH. Recte dícis.

V. 58. *qui adsimulábar.*
V. 61. *AN. Perlóngest. CH. set tanto ócius properémus. A. Muta véstem.*
V. 62. *nam éxulo domó nunc.*
V. 63. *porro autém patrem, ne rúre redierít iam.*

SPERATAM. Et bene INSPERATAM. Aliud enim sibi promiserat, ut supra diximus, non quod pictura occasioque persuasit.

V. 58. TUM POL EGO IS ESSEM: Eunuchus scilicet.

V. 59. SANE HERCLE UT DICIS: Deest: *ita est.* ¶. SED INTERIM DE SYMBOLIS QUID ACTUM EST?: Bene memor est personae, quam induxit poeta, per hanc interrogationem. ¶. SED INTERIM DE SYMBOLIS: *Παροιμιῶδες· Ἀλλὰ περὶ τοῦ χοιριδίου.*

V. 60. FRUGI ES: Utilis et necessarius, ut fruges humano generi. Frugi est ergo, in quo est aliquid, quo fruamur, id est utamur. ¶. DISCUM: Nomen est proprium DISCUM.

V. 61. SED TANTO OCIUS PROPEREMUS: PROPEREMUS dixit pro ambulemus. ¶. MUTA VESTEM: Haec *οἰκονομία* est ad id, quod in domum Thaidis rediturus est Chaerea.

V. 62. UBI MUTEM? PERII: Vultu ostendit, quod subaudiatur *nescio.* ¶. NAM DOMO EXSULO: Deest *prope* aut *veluti*, ut sit: P r o p e i a m e x s u l o. ¶. EXSULO: Duobus modis dicitur, et de loco, in quo exsul est, et de loco, in quo deiectus est. ¶. METUO FRATER NE INTUS SIT: Causas ostendit, cur domo penitus veluti exsulet.

V. 63. PATER NE RURE REDIERIT: Praeparatur iam interventus senis, et est *ζεῦγμα* ad superiora. Nam et hic METUO est subaudiendum.

V. 64. IBI PROXIMUM EST UBI MUTES: Hoc est, domus mea.

Eámus: et de istác simul, quo pácto porro póssim
Potíri, consiliúm volo capere úna tecum. AN. Fíat.

---

9. Recte dicis: eamus: Ipsa verba quodam modo festinationem sonant.

V. 65. Quo pacto porro: porro postea, deinceps.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

D O R I À S.

Íta me di ament, quántum ego illum vídi, non nil tímeo misera,
Né quam ille hodie insánus turbam fáciat aut vim Tháidi.
Nam póstquam iste advenít Chremes adoléscens, frater vírginis,
Mílitem rogat, út illum admitti iúbeat: ille contínuo irasci:
Néque negare audére: Thais pórro instare, ut hóminem invitet.
Íd faciebat rétinendi illius caússa: quia illa, quáe cupiebat

---

V. 3. *Nám postquam iste advénerat aduléscens, frater vírginis.*

V. 1. Ita me di ament, quantum ego illum: Ea persona quaesita est, quae terribilem credat militem, ut eo magis in experiendo vanus ac ridiculus esse possit. ℐ. Ita me di ament: Hoc loco quid post scaenam gestum sit, hoc est in convivio militis, ancilla demonstrat, ut iam quae in proscaenio geruntur, ex his possimus agnoscere.

V. 2. Ne quam ille hodie insanus: Illum et ille insanus sic effertur, ut omnibus insuavis miles esse noscatur.

V. 3. Nam postquam iste advenit: Admonet, quis scilicet sit Chremes.

V. 4. Militem rogat: Et hoc quasi de odioso: Militem dixit, non T h r a s o n e m. ℐ. Continuo irasci: Ut rivali.

V. 5. Neque negare audere: Ut amicae poscenti. ℐ. Instare ut hominem invitet: Vide impudentiam meretricis. Primum petit, ut iubeat eum admitti: postea, ut invitet, quod est maius.

V. 6. Id faciebat retinendi illius causa: Admonet spe-

Dé sorore eius índicare, ad cám rem tempus nón erat:
Invítat tristis: mánsit: ibi illa cum íllo sermonem óccipit:
Míles vero síbi putare addúctum ante oculos aémulum:
Vóluit facere cóntra huic aegre. Heús, inquit, puer, Pámphilam
Ádcerse, ut deléctet hic nos. Ílla exclamat: Mínume gentium:
Ín convivium íllam? Miles téndere inde ad iúrgium.

V. 8. *Ínvitatust, mánsit: ibi illa cum íllo sermonem óccipit.*
V. 9. *Míles vero síbi putans.*
V. 10. *Vóluit facere cóntra huic aegre: heus, ínquit, puer, i, Pámphilam.*

ctatorem, ne existimet alteri rivali iniuriam fieri Phaedriae. Et simul est hic relictus locus προπαρασκευῇ virginis agnoscendae.

V. 8. INVITAT TRISTIS: MANSIT IBI CUM ILLA: Adolescens scilicet. Et MANSIT pro remoratus est, id est recubuit, nec recessit MANSIT significat. Simile est MANSIT passus est. Sic Chremes mansit, immoratus est, conviva necessitate discessit, accipiendus est. ℐ. TRISTIS: Invitus, non lubenter, ut e contrario Virgilius:

Vobis laetus ego hunc candentem in littore taurum
Constituam ante aras, voti reus.

Et *accipio tristis* eodem modo. ℐ. SERMONEM OCCIPIT: SERMONEM colloquium dicit.

V. 9. MILES VERO PUTARE ANTE OCULOS SIBI ADDUCTUM AEMULUM: Plus dixit ADDUCTUM, quam admissum: et simul quia videbat furibundum Chremem, totum crimen revocat ad Thaidem. Et haec est causa, cur a milite in eius domo nullam rixam patitur Chremes.

V. 10. VOLUIT FACERE CONTRA HUIC AEGRE: Huic Thaidi, non adducto. ℐ. HEUS, INQUIT, PUER: Hic ostenditur, quod supra apparatum est.

V. 11. ACCERSE PAMPHILAM: Non provoca, sed ACCERSE, quia non aptum militi. ℐ. UT DELECTET HIC NOS: Quasi dicat, quod haec non facit. Sed delectare fidicinae est, quia supra de illa dixerat: *Et fidibus scire.* Et bene HIC quasi insuaviter nunc tractemur. ℐ. ILLA EXCLAMAT: Non respondit, inquit, sed EXCLAMAT. ℐ. MINIME GENTIUM: Hoc magis mirum: MINIME GENTIUM, quam *nusquam gentium.*

V. 12. IN CONVIVIUM ILLAM?: Ἐμφατικῶς, ut: *Cantando*

V. 28. *ut Virgilius Ecl.* III. v. 25.

Ínterea aurum síbi clam mulier démit: dat mihi ut aúferam.
Hóc est signi, ubi prímum poterit, se íllinc subducét, scio.

---

tu illum? §. ILLAM?: Deest: *accerses*, et est figura ἀποσιώπησις. §. MILES TENDERE: Proprie dixit TENDERE, quod significat *pertinacem contentionem*. *Virgilius*:

Vasto certamine tendunt.

§. INDE AD IURGIUM: Subauditur: *ventum est.*

V. 13. INTEREA AURUM CLAM SIBI MULIER DEMIT: Ne aurum pro *virgine*, quod retinebat, amitteret. Vel AURUM DEMIT, ut esset ad *fugam* expeditior vel ad *rixam*. Et opportune MULIEREM dixit, non *Thaidem*, ut ostenderet malitiam sexus.

V. 15. HOC EST SIGNI: UBI PRIMUM POTERIT: Ad quam rem SIGNI: Utrum HOC EST SIGNI: *quam ob rem metuam ne quam ille hodie insanus turbam faciat, aut vim Thaidi?* An HOC EST SIGNI: *unde scio, quod, ubi primum poterit, se illinc subducet?* Erit igitur subaudiendum sic: *unde* et *quod*: ut sit: *Unde scio, quod, ubi primum poterit.*

V. 3. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 553.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

PHAEDRIA.

Dum rús eo, coepi égomet mecum intér vias,
Ita út fit, ubi quid ín animo est moléstiae,
Aliám rem ex alia cógitare, et ea ómnia in
Peiórem partem. Quíd opust verbis? Dum haéc puto,
Praetérii inprudens vílam: longe iam ábieram,
Quom sénsi: redeo rúrsum, male veró me habens:
Ubi ad ípsum veni déverticulum, cónstiti:

V. 3. *et ea ómnia.*
V. 4. *Peiórem in partem.*
V. 6. *male me véro habens.*
V. 7. *Ubi ad ípsum venio déverticulum.*

V. 1. DUM RUS EO, COEPI EGOMET: Hic nunc causa narratur, cur statim in urbem redeat Phaedria, qui discesserat abfuturus biduum ad tollendum iurgium militis, sed importune redit. ℐ. DUM RUS EO, COEPI EGOMET: Iam tempus est revocandi in scaenam Phaedriam, postquam acta sunt omnia, quae illius absentiam desiderabant. ℐ. COEPI EGOMET MECUM: Ordo: *Coepi aliam rem ex alia re cogitare.* ℐ. INTER VIAS: Figurate et nove INTER VIAS.

V. 3. ET EA OMNIA IN PEIOREM PARTEM: Utrum subaudiatur *cogitare,* an *ibant*, aut *vergebant* aut quid tale?

V. 4. DUM HAEC PUTO: Id est, existimo, ut Virgilius:

Multa putans, sortemque animo miseratus iniquam.

Et est ἀφαίρεσις pro reputo. Putamus enim instantia, reputamus praeterita.

V. 7. UBI AD IPSUM VENI DIVERTICULUM: DIVERTICULUM est, ubi iter de via flectitur: et proprie diverticula dicuntur in via domicilia, ad quae de itinere divertendum sit. ℐ. CONSTITI: Plus est nunc scientem stetisse, quam praeterisse nescientem.

V. 11. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 332.

Occépi mecum cógitare: Hem, bíduum hic
Manéndumst soli síne illa? Quid tum póstea?
Nihil ést? Quid? nil? Si nón tangendi cópia est:
Eho né videndi quídem erit? Si illud nón licet,
Saltem hóc licebit. Cérte extrema línea
Amáre haud nihil est. Vílam praetereó sciens.
Set quid hóc, quod timida súbito egreditur Pýthias?

V. 8. HEM, BIDUUM HIC MANENDUM EST: HEM interiectio laborantis animi. BIDUUM sic pronuntia, ut longum nimiumque tempus. Tum deinde HIC tamquam in loco solo atque tristi.

V. 9. SOLI SINE ILLA?: Aut sine alio oblectamento? ℱ. SINE ILLA: Satis amanter. ℱ. SINE ILLA?: Iam causa est, cum biduum gravetur loco tristi, cur solatium conquirendum. Sunt autem, qui idem putent SOLI, et SINE ILLA, ut SINE ILLA ἐξήγησις eius sit, quod dixerat: SOLI.

V. 10. NIHIL EST: QUID? NIHIL? SI NON: Amantium disputationes intermiscent quaedam consilia sanae mentis, quae tamen statim resurgentis amoris saevitia devincuntur.

V. 11. EHO, NE VIDENDI QUIDEM ERIT?: EHO, ridicule additum, tamquam omnino non secum loquatur, sed cum altero. ℱ. SI ILLUD NON LICET, SALTEM HOC LICEBIT: Bene bis dictum LICET, LICEBIT, quasi de re magna loquatur. Totum ergo amatorie.

V. 12. CERTE EXTREMA LINEA: Et hoc recte: quia quinque lineae perfectae sunt ad amorem. Prima visus, secunda loqui, tertia tactus, quarta osculari, quinta coitus. An sic dixit *extrema linea*, quem ad modum dicatur *longis lineis quid fieri?* id est, de longinquo.

V. 13. AMARE HAUD NIHIL EST: AMARE modo frui amore dicit. Plautus in Bacchidibus:

Prius hic adero, quam te amare desinam.

Et: *Sine te amem.*

ℱ. VILLAM PRAETEREO SCIENS: SCIENS quidem, sed non minus amator, quam prius.

V. 14. SED QUID HOC, QUOD SUBITO TIMIDA EGREDITUR PYTHIAS?: Ex huius verbis persona in scaenam veniens et locutura describitur et timida. ℱ. TIMIDA: Modo aegra, turbata, commota. Plautus: *Manum ex mari timide.* Et hic ipse: *Uxorem,* inquit, *Philumenam pavitare, nescio quid, dixerunt.* Timidum aliud naturale, aliud eventu est, ut:

Addit se sociam, timidisque supervenit Aegle.

V. 22. *Plautus in Bacchidibus* Act. I. sc. 2. v. 67.
V. 30. *Hic ipse Hec.* Act. III. sc. 1. v. 41.
V. 32. *ut Virgilius Eclog.* VI. v. 20.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

PYTHIAS. PHAEDRIA. DORIAS.

PY. Úbi ego illum scelerósum misera atque ínpium inveniam? aút ubi quaeram?
Hóccine tam audax fácinus facere esse aúsum? PH. Perii, hoc quíd sit vereor.
PY. Quín etiam insupér scelus, postquam lúdificatust vírginem,

---

V. 2. *aúsum? perii. PH. hoc quíd sit vereor.*

V. 1. UBI EGO ILLUM SCELEROSUM MISERA ATQUE IMPIUM INVENIAM: In hac scaena operae pretium est delectationis spectatoribus ex querela ancillae Thaidis atque errore Phaedriae. ℐ. UBI EGO ILLUM: Hoc initio ostenditur, tamquam persequentem fugientem progressam esse personam. ℐ. SCELEROSUM MISERA: Scelerosus est multorum, scelestus vel unius. ℐ. SCELEROSUS: Proprie auctor est sceleris, sceleratus, in quo scelus sit constitutum vel commissum. ℐ. SCELEROSUM: Accusatio personae. ℐ. SCELEROSUM ATQUE IMPIUM: SCELEROSUM in Thaidem, IMPIUM in virginem.

V. 2. AUDAX FACINUS FACERE ESSE AUSUM: FACINUS FACERE figura *ἀρχαϊσμός*. ℐ. HOC QUID SIT VEREOR: Pro duobus unum dixit, scilicet VEREOR pro et nescio et vereor.

V. 3. QUIN ETIAM INSUPER: Accusatio facti. ℐ. SCELUS: *Αὔξησις*. Plus enim est SCELUS, quam scelestus. Ut Lucilius:

Carcer vix carcere dignus.

ℐ. POSTQUAM LUDIFICATUS EST VIRGINEM: Argumentum ab his, quae sunt post negotium gesta. Et mire: POSTQUAM LUDIFICATUS EST, et CONSCIDIT dixit, cum ille videlicet, dum virgo reluctatur, hoc faceret. Et mire expressit vitium illatum virgini ab eo quidem, qui vitiare iam posset, sed tamen eius modi ab adolescentulo, cuius propter teneras adhuc vires ad explendam venerem, longiore noxa adversus virginem utendum fuit. Nam

Vestem ómnem miserae díscidit: tum ipsám capillo cónscidit.
PH. Hem. PY. Quí nunc si detúr mihi,
Ut ego únguibus facile ílli in oculos ínvolem venéfico!
PH. Néscio quid profécto absente nóbis turbatúmst domi.
Adíbo. Quid istuc? quíd festinas? aút quem quaeris, Pýthias?
PY. Ehem Phaédria, ego quem quaéram? In hinc quo dígnus cum donís tuis
Tam lépidis? PH. Quid istuc ést rei?

---

ideo praeter occasionem familiae discedentis tempus, locus et cetera attributa negotio, etiam somnus virginem opprimens adiuvat Chaeream. Et mire LUDIFICATUS potius, quam complexus est, aut tale aliquid, quod amorem indicaret.

V. 4. VESTEM OMNEM MISERAE DISCIDIT: Adeo ut non amore fecerit, sed iniuria. Et vide, ut ex his appareat multum virginem reluctatam esse. ℐ. TUM IPSAM CAPILLO CONSCIDIT: Multo melius, quam si diceret: CAPILLUM ILLI CONSCIDIT.

V. 6. UT EGO UNGUIBUS FACILE ILLI IN OCULOS INVOLEM: Nonne credis Pythiam id comminari, quod a virgine minus factum sit? quod, quia puella, non potuit. ℐ. UNGUIBUS: Quibus armatur hic sexus. ℐ. IN OCULOS: Quasi amatori. ℐ. VENEFICO: Mutanti homines et ex virginibus mulieres facienti. An VENEFICO amatori, quia amor venenum occultum est, ut Virgilius:

Occultum inspires ignem, fallasque veneno.

Et:

Longumque bibebat amorem.

V. 7. NESCIO QUID PROFECTO ABSENTE NOBIS TURBATUM EST DOMI: Aut subdistinguendum est et subaudiendum me, aut ἀρχαϊσμὸς figura est: ABSENTE NOBIS pro *nobis absentibus.* Pomponius: *Sine ergo istuc, praesente amicis, inter coenam.* Varro in Marcellum: *Id praesente legatis omnibus, exercitu, pronuntiat.* ℐ. ABSENTE NOBIS: Cum sic dicit, pro praepositione ponit: ABSENTE, ac si diceret: *Coram amicis.*

V. 8. QUID FESTINAS?: Properas, turbaris et trepidas? Salustius: *Properantibus vel festinantibus in summa inopia patribus.*

V. 9. EGON QUEM QUAERAM?: Deest *rogas.*

V. 14. *ut Virgilius Aen.* lib. I. v. 688. et ibid. v. 749.

PY. Rogás me? eunuchum quém dedisti nóbis, quas turbás dedit!
Vírginem, quam herae dóno dederat míles, vitiavít. PH. Quid ais?
PY. Périi. PH. Temulénta es. PY. Utinam síc sint, qui mihi mále volunt.
DO. Au, óbsecro, mea Pýthias, quod ístuc nam monstrúm fuit?

V. 11. *PY. Rógan? eunuchum.*
V. 12. *déderat dono.*
V. 13. *mihi qui mále volunt.*

V. 11. EUNUCHUM QUEM DEDISTI NOBIS, QUAS TURBAS DEDIT: Aut ἀντίπτωσις est casus pro casu, ut:

Urbem quam statuo, vestra est.,

aut QUEM cum interrogatione pronuntiandum, ut sit: *qualem.* ℑ. EUNUCHUM QUEM DEDISTI: Quidam volunt QUEM distinguere, quasi dicat: *qualem*, sed nesciunt hac figura multum veteres usos esse. EUNUCHUM enim ad DEDISTI verbum rettulit. Nunc ergo addit propter aliud ἀξίωμα assumendum extrinsecus: *is eunuchus.* Nam quotiens uno nomine aut pronomine diversae declinationis enuntiationes conprehenduntur, necesse est, quod alteri accommodatum fuerit, ab altero discrepare. ℑ. QUEM DEDISTI, QUAS TURBAS: Et QUEM et QUAS sic licet accipere, quasi dixerit: *qualem eunuchum*, et *quales turbas.*

V. 12. QUID AIS?: Hoc admirantis est magis, quam interrogantis.

V. 13. TEMULENTA ES: Ebria, a temeto, quo nomine antiqui grave vinum appellabant, eo quod tentaret mentem, id est, labefactaret. Virgilius:

Tenuisque Lagaeos
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam.

ℑ. UTINAM SIC SIENT, QUI MIHI MALE VOLUNT: Bene se non ebriam esse in maledictum verbum probat: quasi vero temulentam esse felicitatis sit. Procul dubio, quia non negat se esse ebriam, sed non vino, verum malo ebriam, malo vult intelligi?

V. 14. AU OBSECRO, MEA PYTHIAS: MEA et MEA TU et AMABO et alia huiusce modi mulieribus apta sunt blandimenta. ℑ. QUID ISTUC NAM MONSTRI FUIT?: Quippe MONSTRUM est omne contra naturam. Si igitur eunuchus est et vitiavit virginem, contra rerum naturam factum est et recte monstrum est. Et ordo est: *Quidnam istuc monstri fuit?*

V. 2. *ut Virgilius Aen.* lib. I. v. 573.
V. 18. *Virgilius Georg.* lib. II. v. 93.

PH. Insánis: qui istuc fácere eunuchus pótuit? PY. Ego illum néscio,
Qui fúerit: hoc quod fécit, res ipsa índicat.
Virgo ípsa lacrumat, néque quom rogites, quíd sit audet dícere.
Ille aútem bonus vir núsquam adparet: étiam hoc misera súspicor,
Aliquíd domo abeuntem ábstulisse. PH. Néqueo mirarí satis,
Quo ílle abire ignávos possit longius, nisi sí domum
Forte ád nos rediit. PY. Víse amabo, núm sit. PH. Iam faxó scies.
DO. Perii, óbsecro tam infándum facinus, méa tu, ne audiví quidem.
PY. At pól ego amatorés mulierum esse aúdieram eos máxumos:

V. 15. *PY. Ego illum néscio: hoc.*
V. 16. *Quod fécit, res ipsa índicat*, omissis verbis: *Qui fúerit.*
V. 20. *Qui hinc ílle.*
V. 23. *audieram múlierum esse eos máxumos.*

V. 15. QUI ISTUC FACERE EUNUCHUS POTUIT?: ISTUC FACERE honestius apud puellam, quam si *vitiare* dixisset. Et potest videri aliquid nutu significare. ¶. EGO NESCIO ILLUM, QUI SIET: HOC, QUOD FECIT: Σύλληψις. Bene vitavit eunuchi nomen, ut vitiasse virginem obtinere possit.

V. 17. VIRGO IPSA LACRUMAT: Nunc ostendit quid fecerit et ostendit argumentis. ¶. NEQUE CUM ROGITES QUID SIT, AUDET DICERE: Quid si verberata esset? sed non puderet queri. Haec autem iniuria apud virginem non habet nomen.

V. 18. BONUS VIR: Εἰρωνικῶς. Non enim eunuchus dixit iam. ¶. NUSQUAM APPARET: Nescias, utrum fuga eius queratur an culpa. Sed constat haec argumenta esse, quod ipse virginem vitiaverit. ¶. BONUS VIR: Bene VIR, quia hoc illum esse contendit. ¶. ETIAM MISERA HOC SUSPICOR: Bene ETIAM, quia et hoc suspicatur virginem vitiatam.

V. 19. NEQUEO MIRARI SATIS: Bene hic omnes suspiciones ad eunuchum, quem novit, revocat: nescit Chaeream si quidem hunc esse. Et mira locutio, pro et quod est: *nescio.* ¶. NEQUEO MIRARI SATIS, QUO ILLE ABIRE IGNAVUS POSSIT LONGIUS: . . . .

V. 21. VISE AMABO, NUM SIT: *Domi* subaudiendum est, aut: *Num sit, quod dicis.*

Set níl potesse: vérum miserae nón in mentem vénerat:
Nam illum aliquo conclusíssem, neque illi cónmisissem vírginem.

V. 24. SED NIHIL POTESSE: Ut voluntatis rei sint, non etiam facti. ¶. VERUM MISERAE NON IN MENTEM VENERAT: Non, nihil posse eos, sed amatores esse maximos. Ad partem enim sententiae pertinet, quod dicit: NON IN MENTEM VENERAT: non ad totum, quod audivisse se dudum. Etiam, nisi penitus negative consideraveris, controversia inerit. Si enim nihil posse audieras, quid est quod in mentem non venerit, ut vitares? Utrum igitur amatores mulierum esse maximos audieras? quod ipsum vitandum fuit. Neque enim hoc satis est ad pudicitiam, stuprum vitasse, cum impudica fieri vel solo osculo possit, quam omnino integram et illibatam velis. An VERUM, non erit coniunctio, sed nomen? ut illud quasi falsum audierit, hoc autem, quod verum inventum est, non ipsa suspicata sit. Nam *in mentem venire* non reminisci tantum, sed etiam cogitare significat. Sic Cicero: *In mentem tibi non venit causam publicam sustinere,* id est, non cogitas, non suspicaris. ¶. VERUM MISERAE: Si VERUM pro coniunctione accipimus, subaudiendum erit: AMATORES MULIERUM EOS ESSE MAXIMOS. ¶. IN MENTEM NON VENERAT: Non, quod audieram, sed, quod hic fecit. An non aliud in mentem venerat? non, scilicet facturum fuisse, quod fecit. ¶. NON IN MENTEM VENERAT: Aut non erat cogitatum, aut ab ea recordatum.

V. 25. NAM ILLUM ALIQUO CONCLUSISSEM: Mire CONCLUSISSEM dixit, ut saevam feram. Sic alibi: *Conclusam hic habeo uxorem saevam.* ¶. NEQUE ILLI COMMISISSEM VIRGINEM: Si vel amatorem tantum meminissem.

V. 15. *Cicero pro Sex. Rosc. Amerino* cap. 21.
V. 24. *alibi Phorm.* Act. V. sc. I. v. 17.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA.

PHAEDRIA. DORUS. PYTHIAS. DORIAS.

PH. Exí foras sceléste: at etiam réstitas,
Fugitíve? Prodi, mále conciliate. DO. Óbsecro. PH. Oh!
Illúd vide os ut síbi distorsit cárnufex.
Quid huc tíbi reditiost? quíd vestis mutátio?

V. 3. *Illúc vide.*
V. 4. *véstis quid mutátiost?*

V. 1. Exi foras sceleste! at etiam restitas, fugitive?: Iocundus error, in quo non dubitet Phaedria ipsum esse, qui quaeritur, verum insuper sic aggreditur, tamquam sit ipse. ¶. Sceleste: Quale est scelestum appellari, qui nihil sciat. ¶. Restitas?: Necessario restitat, qui miratur se protrahi.

V. 2. Fugitive: Et scelestum et fugitivum increpat, in hunc crimen transferens Chaereae. ¶. Prodi, male conciliate: Opportune adolescens hic exprobrat munus magno emptum. ¶. Male: Magno significat, ut Plautus in Amphitruone:

Haec nox scita est exercendo scorto conducto male.

Ergo male conciliate magno empte significat. Nam omnis conventio *conciliatio* nominatur. Conciliatum ergo magno emptum.

V. 3. Os ut sibi distorsit: Et hic memor adolescens insinuandi muneris, dicit illum sibi os distorsisse, qui natura sit pulcher. Os autem dicimus illi distorquere, quem natura pulcrum deturpamus.

V. 4. Quid tibi huc reditio est?: Eleganter ei reditio obiicitur, qui re vera loco se non moverit. ¶. Quid vestis mutatio?: Sic veteres. Plautus in Trinummo: *Quid tibi interpellatio, aut in concilium huc accessio est?* Caecilius Ἁρπαζομένῃ:

V. 10. *Plautus in Amphitruone* Act. I. sc. 1. v. 132.
V. 20. *Plautus in Trinummo* Act. III. sc. 2. v. 83.

Quid nárras? paullulum sí cessassem, Pýthias,
Domi nón offendissem: íta iam adornarát fugam.
PY. Habesne hóminem, amabo? PH. Quídni habeam? PY. Factúm bene!
DO. Istúc pol vero béne. PY. Ubi est? PH. Rogitas? Nón vides?
PY. Videam? óbsecro, quem? PH. Hunc scílicet. PY. Quis hic ést homo?
PH. Qui ad vós deductus hódiest. PY. Hunc oculís suis
Nostrárum nunquam quísquam vidit, Phaédria.

V. 5. *paulum.*
V. 7. *PY. Haben hóminem, amabo? PH. quídni habeam? PY. o factúm bene.*

Quid tibi aucupatio est argumentum aut de meo amore verificatio est patri?

V. 5. PAULULUM, SI CESSASSEM, PYTHIA: Familiare est iratis advertere se ad aliam personam ab ea, in quam commoveantur.

V. 6. ITA IAM ADORNABAT FUGAM: Veste mutatus, nam liberi vestem habebat, utpote Chaereae, servi vero atque eunuchi deposuerat. ℱ. ITA IAM ADORNARAT FUGAM: Ut supra: *Adornant, ut lavet.*

V. 7. HABESNE HOMINEM, AMABO?: Haec omnia Pythias cernens eunuchum loquitur. Id enim erit iocundum, ut quaerat illum quem videt. ℱ. QUID NI HABEAM?: QUID NI, quid, nisi? hoc est: cur non habeam?

V. 8. UBI VERO EST?: Dorionem contemplata, dicit: UBI EST? quia non ipsum, sed alterum novit. ℱ. ROGITAS? NON VIDES?: Stomachatur uterque errans mirifice: illa, quod eunuchum credidit, Chaeream videns: hic, quod eunucho obiecit, quod commisit Chaerea.

V. 9. HUNC SCILICET: Hoc iam tangens eunuchum dicit Phaedria.

V. 10. HUNC OCULIS SUIS NOSTRARUM NUNQUAM QUISQUAM VIDIT, PHAEDRIA: Ἀρχαϊσμὸς est figura pro *nostrorum* vel *nostrarum*, id est, quae familiae nostrae sunt, ut parum sit non vidisse Thaidem, nisi addatur, ne familiarium quidem ullam esse, quae hunc viderit.

V. 11. QUISQUAM: Antiqua locutio est.

V. 8. *supra* Act. III. sc. 5. v. 34.

PH. Non vídit? PY. An tu hunc crédidisti esse, óbsecro,
Ad nós deductum? PH. Námque alium habui némiminem. PY. Au!
Nec cónparandus híc quidem ad illumst: ílle erat
Honésta facie et líberali. PH. Ita vísus est
Dudúm, quia varia véste exornatús fuit:
Nunc eó tibi videtur foédus, quia illam nón habet.
PY. Tace, óbsecro: quasi véro paullum intérsiet.
Ad nós deductus hódie adulescéntulus,
Quem tú videre véro velles, Phaédria.

V. 14. *Ne cónparandus.*
V. 17. *Nunc eó videtur.*

V. 12. NON VIDIT?: Totidem iisdemque verbis repetit. Et interrogatio stuporem admirantis ostendit et iam veluti consentientis.

V. 13. NAM QUEM ALIUM HABUI? NEMINEM: Bene ad illud, quod ait: AN TU HUNC? quasi ex multis. ℐ. AU, NE COMPARANDUS HIC QUIDEM EST: AU interiectio est conturbatae feminae nec constantis sibi.

V. 14. ILLE ERAT HONESTA FACIE ET LIBERALI: Τῷ ἰδιωτισμῷ ERAT, quasi de mortuo aut qui non est in domo Thaidis, quia fugit.

V. 15. HONESTA FACIE ET LIBERALI: Commode descriptus est Chaerea.

V. 17. NUNC EO TIBI VIDETUR FOEDUS: Facete VIDETUR FOEDUS. Non enim est.

V. 18. TACE, OBSECRO: Apte dictum est TACE, femineo stomacho, quasi impudenter assistenti formae improbae, et argumenta inaniter pertinaciterque invocanti. ℐ. TACE, OBSECRO: De consuetudine dictum est TACE et bene additur OBSECRO, ne TACE ipsum videatur iniuria.

V. 20. QUEM TU VIDERE VERO VELLES, PHAEDRIA: Commota adversus Phaedriam cogitur eum laudare, cui irata est: et ideo totum callide. ℐ. QUEM TU VIDERE: Facete, quasi nec hunc nec ipsum, qui misit, conspectum velit. ℐ. QUEM TU: QUEM, talem. Et breviter forma eius laudata est: cum prolixius illius sit describenda deformitas. ℐ. QUEM TU VIDERE VERO: VERO, pulcre. Pulcher enim est, cuius forma nec odium nec convitium commeruit. Lucilius in satira * *Athymnidis sacci ex facie florem delegeris.* ℐ. QUEM TU VIDERE: Quare TU? an quia ista iam non velit videre, irata scilicet ob vitiatam virginem?

Hic ést vietus, vétus, veternosús, senex,
Colóre mustellíno. PH. Hem, quae haec est fábula?
Eo rédiges me, ut, quid émerim, egomet nésciam.
Eho tu, émin ego te? DO. Emísti. PY. Iube mihi
dénuo

V. 22. *Colóre stelljoníno.*

An TU, quasi spectator elegans formarum, et qui amator sis Thaidis?

V. 21. HIC EST VIETUS, VETUS, VETERNOSUS, SENEX: Sic hoc totum pronuntiandum, quasi irascatur huic, propter quem laudaverit Chaeream. ℐ. VIETUS: Mollis, flaccidusque et flexibilis corpore. Unde et *vimina*, *vimenta*, *vites*, *vietores* dicuntur, et *viere* religare dicitur, quia vietis virgis religare possumus quidlibet. Lucretius *araneae* dixit *vietam vestem*, id est putri mollitie praeditam. ℐ. VETUS: Ad vituperationem modo, non ad laudem ponitur: ut: *Veteris poetae maledictis respondeat.* VETUS est, cuius diminutium est *vetulus.* ℐ. VETERNOSUS: Morbo vetere confectus, id est, veterno: quales sunt, qui hydropem patiuntur. Et recte. Nam saepe eunuchi in senecta veternosi fiunt, et cito hoc laborant morbo. ℐ. SENEX: Ex morbo aegritudineque rugosus. ℐ. SENEX: Utrum senex, an quia ita videtur ob deformitatem?

V. 22. COLORE MUSTELLINO: Erravit Terentius, non intelligens Menandricum illud: *οὑτοσὶ δὲ γαλεώτης γέρων.* Ait autem stellionem animal, quod lacertae non dissimile est, maculoso corio: namque ad id genus coloris facies exprimitur eunuchorum corporum, quia plerique lentiginosi sunt. Hinc ergo erravit ideo, quia *γαλῆ mustela* dicitur, *γαλεώτης stellio*, *ὡς παρ' Ἀριστοφάνει ἐν Νεφέλαις·*

ἥσθην γαλεώτῃ καταχέσαντι Σωκράτους.

Ego Adesionem sequor, qui recte intellexit, Terentium dicentem MUSTELINO COLORE eunuchum dixisse coloratum, velut sublivido: quia vere eunuchi aut ex candidissimis lentiginosi fiunt, ut ex Gallis et huius modi occidentalibus, aut ex fuscis sublividi, ut ex Armeniis et aliis orientalibus.

V. 23. UT QUID EMERIM, EGOMET NESCIAM: Pro non meminerim vel non agnoscam.

V. 24. EHO TU: EMIN EGO TE?: Irato stomacho sic ait, et an hoc fecerit, ut ex alio conatur audire: quatenus haec audiat, an hoc fecerit, dubitat. ℐ. IUBE MIHI DENUO RESPONDEAT:

V. 8. *Lucretius* lib. III. v. 384.
V. 10. *ut in Andria* Prolog. v. 7.
V. 23. *ὡς παρ' Ἀριστοφάνει ἐν Νεφέλαις* v. 174.

Respóndeat. PH. Roga. PY. Venístin hodie ad nós? Negat.
At ille álter venit ánnos natus sédecim,
Quem sécum adduxit Pármeno. PH. Agedum, hoc mi éxpedi
Primum: ístam, quam habes, únde habes vestém? Taces?
Monstrum hóminis, non dictúru's? DO. Venit Chaérea.
PH. Fratérne? DO. Ita. PH. Quando? DO. Hódie. PH. Quam dudúm? DO. Modo.
PH. Quicúm? DO. Cum Parmenóne. PH. Norasne eúm prius?

V. 25. *PY. Vénisti hodie ad nós? negat.*
V. 26. *nátus annos sédecim.*
V. 30. *PH. Meus fráterne? D. ita. PH. quando? D. hódie. PH. quam dudúm. D. modo.*

Hoc est, quod in Rhetoricis Cicero ait: *Contra firmam argumentationem aut aliquam aeque firmam aut firmiorem opponimus.* Haec est autem aeque firma. DENUO autem ad RESPONDEAT pertinet, non ad IUBE. ℱ. DENUO RESPONDEAT: Iube vero mihi denuo, intelligendum est.

V. 25. ROGA: Mire utriusque fiducia confertur et apud utrumque veritas, cum uterque fallatur.

V. 26. AT ILLE ALTER VENIT: Bene institit, quasi ex parte iam obtinuerit Pythias.

V. 27. AGE DUM, HOC MIHI EXPEDI: Haec Plautina, cum in iisdem longa sit disputatio, sed mire a Terentio proferuntur ad eius exemplum, et, quod est plus, carent Plautinis nugis. ℱ. AGE DUM: Hortantis est et adiuvat ex animo loquentem.

V. 28. TACES?: Et recte tacet, quia metuit Chaeream.

V. 29. MONSTRUM HOMINIS: Bene eunucho dictum est MONSTUM HOMINIS, hoc est, nec mas nec femina exsistens. Sic et supra *senem mulierem* dixit.

V. 30. QUAM DUDUM? MODO: Nota MODO aperte pro praeterito tempore dictum esse, id est, iam dudum. Nam qui vitiaverat virginem, non modo, sed longe ante vestem mutavit cum eunucho Phaedriae.

V. 31. QUICUM: Praepositio CUM his dictionibus supponitur: *quicum, nobiscum, vobiscum.* In ceteris vero, ita ut ipsum nomen praescribit, praeponitur, ut: *Cum amicis, cum exercitu, cum advocatis.*

DO. Non. PH. Únde igitur fratrem meum ésse sciebas? DO. Pármeno
Dicébat eum esse: ís dedit mi hanc. PH. Óccidi.
DO. Meam ipse índuit: post úna ambo abierúnt foras.
PY. Iám satis credis sóbriam esse me, ét nil mentitám tibi?
Iám satis certumst vírginem vitiátam esse? PH. Age nunc, bélua,
Crédis huic quod dicat? PY. Quid isti crédam? Res ipsa índicat.
PH. Cóncede istuc paúllulum. Audin? Étiam nunc paullulúm. Sat est.

V. 32. *D. Non. PH. Únde fratrem méum esse scibas? D. Pármeno.*
V. 33. *Dicébat eum esse. is mi hánc dedit vestem. PH. Óccidi.*
V. 38. *étiam nunc paulúm: sat est.*

V. 32. UNDE IGITUR FRATREM MEUM ESSE SCIEBAS: Utpote novitius, et eum, qui ex Piraeeo raro discesserit: et longo intervallo in Astu venerit. Et hae sunt obliquae interrogationes, quibus uti oratores videmus, cum derivare testimonium nituntur. Et ideo sic ait Phaedria, ut frustretur omnia, quae confessus est Dorus. Vult enim fratri esse consultum. ℐ. PARMENO DICEBAT EUM ESSE: Prope infirmatum testimonium est. Quod enim sic ait: PARMENO DICEBAT EUM ESSE, falsum esse potest. Et mire sic ait, ut:

Sola mihi talis casus Cassandra canebat.

Sic autem dicimus, quando non semel, quod factum fuerit, sed saepius demonstramus.

V. 35. IAM SATIS CREDIS SOBRIAM ESSE ME: Quia supra dixit: *Temulenta es*: et quasi gravem iniuriam hoc dicto passa sit, memoriter dictum rettulit, ut: *En ego victa situ? et Pulsus ego?*

V. 36. IAM SATIS CERTUM EST VIRGINEM VITIATAM?: Ordine agit, cum primum de se, tum de adversario loquitur.

V. 37. CREDIS HUIC QUOD DICAT: A personae qualitate derogat fidem. Nam quid credendum est servo eunucho fugitivo? ℐ. QUID ISTI CREDAM? RES IPSA INDICAT: Hic a persona, quae convincebatur, oratorie ad factum se rettulit.

V. 38. CONCEDE ISTUC PAULULUM: Ad se versum dicit ISTUC, ut longe sit a Pythia. Eunucho enim dixit Phaedria.

V. 9. *ut Virgilius Aen.* lib. III. v. 183.
V. 14. *ut Virgilius Aen.* lib. VII. v. 452.
V. 15. *et Virgilius Aen.* lib. XI. v. 392.

Díc dum hoc rursum, Chaérea, tuam véstem detraxít tibi?
DO. Fáctum. PH. Et east indútus? DO. Factum. PH. Et pró te huc deductúst? DO. Ita.
PH. Iúppiter magne, ó scelestum atque aúdacem hominem! PY. Vaé mihi:
Étiam nunc non crédis, indignis nós esse inrisás modis?
PH. Mírum ni tu crédas quod iste dícat. Quid agam néscio.
Heús negato rúrsum: possumne égo hodie ex te exscúlpere
Vérum? vidistíne fratrem Chaéream? DO. Non. PH. Nón potest

V. 40. *et eam est indútus?*
V. 42. *Étiam nunc credés indignis nós esse.*
V. 44. *Heús negato rúrsus. possumne hódie ego.*

V. 41. O SCELESTUM ATQUE AUDACEM HOMINEM: Chaeream scilicet vel Parmenonem. Sed sic pronuntiandum est, ut putet ancilla de eunucho dici hoc ipsum qui praesto est. Ideo illa infert: VAE MIHI, ETIAM NUNC NON CREDIS INDIGNIS NOS ESSE INRISAS MODIS. ℐ. VAE MIHI: Hoc totum: VAE MIHI quidam a Pythia usque ad INRISAS MODIS dici existimant.

V. 43. MIRUM NI TU CREDAS, QUOD ISTE DICAT: Utrum, an serva, quod servus? an stulta, quod stultus? an femina, quod eunuchus? ℐ. MIRUM NI TU: Clare dicit: quidam pressius putant.

V. 44. HEUS TU NEGATO RURSUM: RURSUM non ad negationem pertinet, sed ad interrogationem, ut sit rursus interrogatus. ℐ. RURSUS: Retro, id est, e contrario, ac per hoc contrarium superioribus dicito.

V. 45. NON POTEST SINE MALO FATERI, VIDEO: Ampliatio et dilatio quaestionis, argumentum est n i h i l c o n s t i t i s s e. Adde, quod poenam minatur, non tamquam iam incerto, sed etiam falso testi. Deinde ipsum FATERI consideremus, quale sit. Non est testis f a t e r i, sed rei. Hic igitur ut in illum culpam transferat universam, FATERI dixit, non i n d i c a r e: ut ipse reus non alieni facti testis esse dicatur. ℐ. NON POTEST SINE MALO: Quasi nec haec fuerit nec illa confessio, in quibus nulla veritas sit.

Síne malo fatéri, video: séquere hac: modo ait, módo negat.
Óra me. DO. Obsecró te vero, Phaédria. PH. In intro núnc ïam?
DO. Oíei. PH. Alio pácto honeste, quó modo hinc abeam néscio
Áctumst si quidem tú me hic etiam, nébulo, ludificábere?
PY. Pármenonis tám scio esse hanc téchnam, quam me vívere.
DO. Síc est. PY. Inveniám pol hodie, párem ubi referam gratiám.

V. 47. 48. *Óra me. D. Obsecró te vero, Phaédria. PH. I intro? D. Eoi eï.*
PH. Álio pacto honéste quomodo hínc abscedam néscio.

V. 46. SEQUERE HAC: Quasi ad tormenta. ℐ. MODO AIT, MODO NEGAT: Testis aut ab adversario convincitur falsitatis, aut a se ipso, si variaverit dicta. Ergo priora, quia non potuere convinci, ab inconstantia testis praesidium defensionis inquisitum est.

V. 47. ORA ME: Hoc lentius, ut sit causa non saeviendi. ℐ. OBSECRO TE VERO, PHAEDRIA: Bene VERO. Nam quia ille dixerat, ut simularet preces: hic anxius VERO addidit, ostendens v e r o se rogare et e x a n i m o, non ut ille iubebat, dolo. ℐ. IN INTRO: Terribiliter, dummodo eum summoveat. ℐ. INTRO: Utrum INTRO domum ad Phaedriam, an ad Thaidem? sed non oportet ad Thaidem intelligi, ne celandarum rerum index teneatur.

V. 48. OIEI: Bene OIEI σχετλιασμὸν rusticum posuit, utpote et servi et novitii. Et est deploratio ab eis sic dicta.

V. 49. ACTUM EST, SI QUIDEM: Hoc rursus clare. Et sic dicit tamquam adhuc iratus eunucho suo.

*V. 48. ALIO PACTO HONESTE: Contra officium fuit mentiri docuisse servum, et adfuisse mendacio liberalem adolescentulum. Sed vide quem ad modum defendatur animose: dum se mentiri coactum dicit, dum consulit honestati. Hanc autem causam longae sermocinationis ad hoc induxit artifex poeta, ut apud omnes iam certum sit, a Chaerea vitiatam virginem, ne ullo errore impediantur ulterius nuptiae vel finis fabulae differatur. ℐ. ALIO PACTO HONESTE: N u l l o a l i o scilicet n i s i p e r h a n c f a l l a c i a m.

V. 50. PARMENONIS TAM ESSE HANC TECHNAM, QUAM ME VIVERE SCIO: Deest *magis*, ut sit: *Magis scio, quam me vivere.*

V. 51. INVENIAM HODIE POL PAREM: Haec est προοικονο–

Sét nunc, quid faciéndum censes, Dórias? DO. De istác rogas
Vírgine? PY. Ita, utrum táceamne an praedícam? DO. Tu pol, sí sapis,
Quód scis nescis, néque de eunucho, néque de vitio vírginis:
Hác re et te omni túrba evolves ét illi gratum féceris.

V. 53. *Vírgine? PY. Ita, utrum praédicemne an táceam?*

μία ad futurum exitum fabulae. Nam dum se ulciscitur Pythias, fit indicium patri Chaereae et confirmantur nuptiae.

V. 53. UTRUM TACEAMNE AN PRAEDICEM?: Tertium *παρέλκον*. Abundat enim aut UTRUM aut NE aut certe hoc fit, ut sit figura *τμῆσις*. ℐ. TU POL, SI SAPIS, QUOD SCIS, NESCIS: Non possumus nescire, quod scimus, sed ita, ut: *Concordia discors*, et Virgilius:

Sequiturque sequentem.

V. 54. DE EUNUCHO: Quod fuerit.

*V. 53. TU POL, SI SAPIS, QUOD SCIS, NESCIS: Videamus, cur nolit poeta de vitio virginis continuo scire Thaidem, utrum ne improviso malo vehementius commoveatur ac doleat, an ut ex eiusdem virginis habitu vultuque ista cognoscat? quod est actuosius: an quod proximum vero est, ut illam et Thais et frater ignorantes vitiatam animosius adversus militem defendant, repetitum eam venientem, cum tanto strepitu ac minis? Nam quo ore praeterea diceret Thais Chremeti de sororis pudore sollicito: EDUCTA EST ITA, UTI TEQUE ILLAQUE DIGNUM EST, si sciret eam virginem non esse?

*V. 54. DE EUNUCHO: Quod Chaerea sit, non eunuchus. ℐ. QUOD SCIS, NESCIS, DE EUNUCHO: Unde in Heautontimorumeno: *Nescias, quod scis, si sapis.* Et hoc est, quod *κακόζηλον* dicitur. ℐ. QUOD SCIS, NESCIS: Proverbiale est, et multum apud dialecticos tractatum, ut: *Facio et non facio*, et: *Amicus sum et non sum*, et: *Audio et non audio*, et cetera huius modi. ℐ. DE VITIO VIRGINIS: Quod iam mulier facta sit.

V. 55. HAC RE ET TE OMNI TURBA EVOLVES: Causa quaesita, cur ante iurgium cum milite Thais nesciat vitiatam virginem. ℐ. ET ILLI GRATUM FECERIS: Cui, nisi virgini? cuius crimen, ut supra silentio texeris, praesertim tacentis iniuriam suam

V. 7. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 695.
V. 22. *in Heautontimorumeno* Act. IV. sc. 4. v. 26.

Íd modo dic, abísse Dorum. PY. Ita fáciam. DO. Set videón Chremem?
Tháis iam aderit. PY. Quíd ita? DO. Quia quom inde ábeo, iam tum incéperat
Túrba inter eos. PY. Aúfer aurum hoc: égo scibo ex hoc quíd siet.

---

et sic dolentis amissam virginitatem, ut nec confessionem suae calamitatis subire possit.

V. 56. Id modo dic abisse dorum: Id pro *hoc*, subiunctivum pro praepositivo.

V. 57. Thais iam aderit: Bene dixit: Aderit. Huic enim aderit Thais. ℐ. Quia cum inde abeo: Aliam causam ex alia supposuit, quasi diceret: *Video causam.*

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA.

CHREMES. PYTHIAS.

CH. Atát, data hercle vérba mihi sunt: vícit vinum, quód bibi.
Ac dum ádcubabam, quám videbar míhi esse pulcre sóbrius!
Postquám surrexi néque pes neque mens sátis suum officiúm facit.
PY. Chremés. CH. Quis est? ehem Pýthias: vah, quánto nunc formósior

---

V. 4. *Chremé.*

V. 1. ATAT DATA HERCLE VERBA MIHI SUNT: VICIT VINUM: Hic semigravis inducitur vino Chremes priorum memor, titubans in praesentibus, ut fere adpoti solent. ¶. ATAT: Interiectio est paulatim percepti atque intellecti mali. ¶. DATA VERBA: Fraus facta. ¶. DATA HERCLE VERBA: A milite an a meretrice, cuius iam pridem dolum malum in omni re suspicatus est? an magis a vino, quasi captioso aliquo, d a t a v e r b a s u n t? quia bibere dulce est: ebrium fieri turpissimum. Adeo his, quae sequuntur, quasi subtilem fraudem ebrietatis inducit. P l a u t u s de vino: *Pedes captat primo, luctator dolosus est.* V i r g i l i u s de uva:
Tentatura pedes olim vincturaque linguam.

V. 2. AC DUM ACCUBABAM: Hic verba data sunt. ¶. QUAM VIDEBAR MIHI ESSE PULCRE SOBRIUS: Nihil elegantius. Non dixit: v i d e b a r m i h i t u n c e s s e s o b r i u s, sed ut hoc ipsum iam erroris esset ac vinolentiae accumulatio: VIDEBAR, inquit, MIHI NIMIUM SOBRIUS. ¶. PULCRE: Fortiter ac nimis.

V. 3. NEQUE PES: Ad incessum. ¶. NEQUE MENS: Ad facta ac dicta. ¶. SATIS SUUM OFFICIUM FACIT: Bene. Non enim omnino non facit: nam hoc insani est, sed non satis facit, quod est ebrietatis.

V. 4. QUIS EST? EHEM PYTHIAS: *Γνωμικῶς* et satis miro

V. 9. *P l a u t u s Pseud.* Act. V. sc. 1. v. 6.
V. 10. *V i r g i l i u s Georg.* lib. II. v. 94.

Vidére mihi, quam dúdum? PY. Certo tú quidem pol multo hílarior.
CH. Verbum hércle hoc verum erít, sine Cerere et Líbero frigét Venus.
Sed Tháis multo ánte venit? PY. Án abiit iam a mílite?
CH. Iam dúdum: aetatem. Lítes factae súnt inter eos máxumae.

V. 5. *certe.*
V. 7. *Sed Tháis multo me ánte venit.* *PY. Ánne abiit iam a mílite?*

exemplo mutatam credit, postquam ipse mutatus est. ¶. QUANTO NUNC FORMOSIOR VIDERE MIHI QUAM DUDUM: Hoc multum Academicos iuvat, qui aiunt: Prout habiti fuerimus atque affecti, ita nobis aliud atque aliud videri, et ideo nihil certi comprehendi posse.

V. 5. CERTE TU QUIDEM POL: Et CERTE et POL, haec dixit, ut appareret hanc vere loqui, quae sobria est: illum vero ex vino falli. Et honorifice atque ut sobria non dixit temulentior aut lascivior, sed HILARIOR.

V. 6. VERBUM HERCLE HOC: VERBUM, proverbium, ut idem in Andria:

Verbum illud verum est, vulgo quod dici solet.

¶. SINE CERERE ET LIBERO FRIGET VENUS: Hoc si ad sententiam revoces, non conveniet ebrio: si ad petulantiam, quam sic apte dictum est! Nam et improbior factus est, et cum tropice locutus sit, tamen ordinem naturalem servavit: nam primum cibus, deinde potus, postremo libido venerea. FRIGET autem, quia omnis eius modi voluptas in calore sanguinis constituta est, qui his rebus alitur. Et FRIGET proprie, non adhaeret. Translatum enim hoc proverbium FRIGET a picatione vasorum, quae frigida picem non tenent, cum alia multa meliora sunt ad usum frigida, ut ferrum, argentum, aurum et cetera huius modi. Nam sic alibi: *Ubi friget, huc evasit.* Et vide tres *μετωνυμίας* Cererem, Liberum, Venerem.

V. 7. SED THAIS MULTO ANTE VENIT?: Interrogative pronuntiandum hoc. Et scias de his interrogationibus hanc ipsam esse, in quibus ita quaerimus, ut qui interrogantur, responsuri nobis se nescire videantur.

V. 8. IAM DUDUM: AETATEM: Quia IAM DUDUM infinitae morae est, addit AETATEM, ut ostendat multum abiisse temporis,

V. 11. *idem in Andria* Act. II. sc. 5. v. 15.
V. 23. *alibi supra* Act. III. sc. 3. v. 11.

PY. Nil díxit, tu ut sequerére sese? CH. Níl, nisi abiens mi ínnuit.
PY. Eho nónne id sat erat? CH. A't nesciebam id dícere illam, nísi quia
Corréxit miles, quód intellexi mínus: nam me extrusít foras.
Set eccam ípsam: miror úbi ego huic ante vérterim.

V. 10. *nescibam.*

ut factum est. ℐ. IAM DUDUM: AETATEM: Pro longinquo tempore. Lucilius:

Ut multos mensesque diesque:
Non tamen aetatem.

ℐ. AETATEM: Diu longinquoque tempore ac prolixo, ut est aetas. Nam sic dicimus de die: et DIECULAM, aliquantulam moram.

V. 9. NIHIL DIXIT TUM, UT SEQUERERE SESE?: NIHIL pro non. Virgilius:

Deponunt animos nil magnae laudis egentes.

ℐ. NIHIL, NISI ABIENS MIHI INNUIT: Apparet, quasi iratam discessisse Thaidem a milite, et tamen sic iratam, ut illi ira consilium non ademerit. *Innuit*, inquit, *quum abiret.*

V. 10. EHO NONNE ID SAT ERAT?: Adeo simplex hic inducitur adolescens, ut a Pythia reprehendi posset. Nam quid opus fuit dicere, si innuit? ℐ. SED NESCIEBAM ID DICERE ILLAM: DICERE pro velle vel significare. Sic alibi: *Quasi tu dicas factum id consilio meo.* ℐ. NISI QUIA CORREXIT MILES, QUOD INTELLEXI MINUS: Hoc videtur facetius et sapientius, quam dici ab ebrio rustico et adolescente debuisset. Hoc vitium tunc fit, cum poetae ingenium suum in personas conferunt.

V. 11. QUOD INTELLEXI MINUS: Veri simile hunc tantum extrusum fuisse, non etiam vapulasse, quia miles Thaidi magis quam huic irascitur.

V. 12. MIROR UBI EGOMET HUIC ANTEVORTERIM: Id est, hanc praecesserim. ℐ. UBI: In qua parte viae.

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 751.
V. 16. *alibi in Andria* Act. III. sc. 2. v. 22.

ACTUS QUARTI SCAENA SEXTA.

THAIS. CHREMES. PYTHIAS.

TH. Crédo equidem illum iam ádfuturum esse, út illam a me eripiát: sine veniat.
Átqui si illam dígito adtigerit úno, oculi illico écfodientur.
Úsque adeo ego illius férre possum inéptiam, et magnífica verba,

---

V. 1. *ádfuturum, ut íllam.*
V. 2. *attigerit, óculi illi ilico éffodientur.*
V. 3. *Úsque adeo illíus.*

V. 1. Credo equidem illum iam affuturum esse, ut illam a me eripiat: Videsne ex ipsis apparere verbis, quam concitata et recens a litigio veniat Thais. Itaque nec nominat militem nec virginem, sed pronomine utrumque significat, quasi in medio constituta negotio. ℐ. Affuturum esse: Id est adventurum, ut:

Affuit et Mnestheus.

ℐ. Sine veniat: Quasi dicat, sine * nullis. Et comminantis est, ut: *Sine modo.*

V. 2. Atqui si illam digitulo adtigerit uno: Moris comminantium est ad exiguum revocare commissa, quae se ulturos praedicent. ℐ. Oculi illico effodientur: Et femineae minae sunt et in libidinosos quam maxime. Nam hunc suspicatur amatorem esse virginis. Sic et alibi:

Ut ego unguibus facile illi in oculos involem venefico.

In oculos autem maxime saevire feminas et tragoediae fere omnes et comoediae protestantur.

V. 3. Usque adeo ego illius ferre possum ineptias et magnifica verba: Non dixit: Usque adeo illum possum amare, sed, quam insuavis iam diu sit, ostendit, dicendo:

V. 6. *ut Virgilius Aen.* lib. X. v. 143.
V. 15. *alibi supra* sc. 3. v. 6.

Vérba dum sint: vérum enim si ad rem cónferentur, vápulabit.
CH. Tháis, ego iam dúdum hic adsum. TH. O mí Chremes, te ipsum éxspectabam:
Scín tu turbam hanc própter te esse fáctam: et adeo ad te ádtinere hanc
Ómnem rem? CH. Ad me? Quí? quasi istuc . . . . TH. Quía dum tibi sorórem studeo
Réddere et restítuere, haec atque huíus modi sum múlta passa.
CH. Úbi east? TH. Domi aput me. CH. Hém! quid est?
TH. Éducta ita, uti téque illaque dígnumst. CH. Quid aïs? TH. Íd quod res est:

V. 4. *vérum si.*
V. 5. *te ipsum éxpeto.*
V. 7. *quí quaeso istuc?*
V. 8. *Réddere ac restítuere.*

FERRE POSSUM. Et cito ostendit, quae sit amicitia militis. INEPTIAS, inquit, ET MAGNIFICA VERBA.

V. 4. VERBA DUM SINT: Hoc est, quae vim non admisceant rerum. ℐ. VERUM SI AD REM CONFERENTUR, VAPULABIT: Si discesserit a verbis et rem experiri coeperit, vapulabit. Et bona locutio, ut si dicas: *Verba ad rem contulit*, hoc est, agere, quod dicebat, aggressus est.

V. 7. AD ME? QUI? QUASI ISTUC: Et rusticus et timidus et pudens commotus est meretriculae dicto.

V. 8. HAEC ATQUE HUIUS MODI SUM MULTA PASSA: Mulier facunda meretrix haec imputat adolescenti, quae vidit, et alia, quibus non interfuit. ℐ. REDDERE ET RESTITUERE: Proprie redditur cupientibus, ut domino servus: restituitur cupiens, ut patriae civis: redditur et restituitur, cupiens cupientibus, ut parenti filius. Ergo in hac utrumque est, et reddi et restitui.

V. 9. HEM: Extimuit adolescens, cum sororem suam in domo meretricis esse audivit, cui rei statim occurrit Thais.

V. 10. EDUCATA EST: Subauditur DOMI APUD ME. ℐ. EDUCATA ITA, UTI TEQUE ILLAQUE DIGNUM EST: Bene purgavit, quod ex fastu meretricio spectabatur: non, inquit, ut me dignum est, apud me est. ℐ. QUID AIS? Recte, quia mirum apud meretricem liberaliter educatam.

Hánc tibi dono dó: neque repeto pró illa quidquam abs té preti.
CH. Et habétur et referétur, Thais, íta uti merita es, grátia.
TH. Át enim cave, ne príus, quam hanc a me accípias, amittás, Chreme.
Nam haéc east, quam míles a me ví nunc ereptúm venit.
Abi tú, cistellam, Pýthias, domo écfer cum monuméntis.
CH. Viden tu íllum, Thais? PY. Úbi sitast? TH. In rísco. Odiosa céssas?

V. 11. HANC TIBI DONO DO: Ut dominus potior sit, veluti deus: et melius dixit, quam: *dono*, ut donum placidius videatur et praestantius. ¶. NEQUE REPETO PRO ILLA QUIDQUAM ABS TE PRETII: Ex eo, quod potuit iure facere, beneficium demonstravit, oratorie dicens serio non esse facturam.

V. 12. ET HABETUR ET REFERTUR, THAIS: Qui habet apud se gratiam, nondum rettulit. Rettulit, qui destitit habere. Multum ergo hic dixit: *et habetur gratia et refertur:* haberi tamen. Quem sensum transtulit Salustius in bellum Iugurthinum: *Arma, pecuniam sume, utere: et quoad vixeris, nunquam redditam tibi gratiam putaris, semper apud me integra erit.*

V. 13. NE PRIUS, QUAM HANC ACCIPIAS, AMITTAS, CHREME: Hoc in comoedia licet more vulgi dicere. Ceterum non potest amitti, quod nondum acceptum sit. An quia iam dudum sumptum sit?

V. 14. NAM HAEC EA EST, QUAM MILES NUNC EREPTUM VENIT: Non ad deterrendum, sed ad praeparandum animum adolescentis haec dixit, quem audacem putat aliter, ac res ipsa est. Nam mox Thais mutabit orationem et dicet: *Quicum res est tibi, peregrinus est: minus potens quam tu, minus notus, amicorum hic habens minus.*

V. 15. ABI TU, CISTELLAM, PYTHIAS, DOMO EFFER CUM MONUMENTIS: Monumenta sunt, quae Graeci dicunt *γνωρίσματα καὶ σπάργανα.*

V. 16. VIDEN TU ILLUM, THAIS?: Longe videre timoris est indicium. ¶. UBI SITA EST?: Trepidantes personas immiscuit. ¶. IN RISCO: Cista pelle contecta: nomen Phrygium.

V. 10. *Salustius in bell. Iugurth.* cap. 110.

CH. Mílitem secum ád te quantas cópias addúcere!
Áttat. TH. Num formídulosus, óbsecro, es mi homo? CH. Ápagesis,
Égon formidulósus? Nemost hóminum, qui vivát, minus.
TH. Átque ita opust. CH. Ah! métuo, qualem tú me esse hominem exístumes.
TH. Ímmo hoc cogitáto: quicum rés tibi est, peregrínus est.
Mínus potens quam tú, minus notus, mínus amicorum híc habens.
CH. Scío istuc. Set tu quód cavere póssis, stultum admítterest.
Málo ego nos prospícere, quam hunc ulcísci accepta iniúria.

V. 17. QUANTAS COPIAS: Proprie dixit COPIAS: Nam sic dicuntur legiones in unum collectae. Convenit tamen rudi et rustico adolescenti sex homines COPIAS dicere: militem scilicet, parasitum, Donacem, Syriscum, Simalionem, Sangam.

V. 18. NUM FORMIDOLOSUS OBSECRO ES, MI HOMO?: FORMIDOLOSUS et terribilis et timidus intelligitur. ¶. APAGE SIS: Plautus in Trinummo: *Apage, amor.*

V. 20. ATQUE ITA OPUS EST: Ut minus formidolosus sis. ¶. METUO QUALEM TU ME ESSE HOMINEM EXISTUMES: Videtur ebrius factus hic Chremes iam etiam displicere nolle mulieri. Nam idcirco fatetur se timere malam opinionem Thaidis de se. Sed METUO QUALEM TU ME EXISTIMES nove dixit pro: *Metuo ne ignara sis.*

V. 21. PEREGRINUS EST, MINUS POTENS QUAM TU: Quam * post quam. Tamen ipsa non eloquitur, quid efficiatur ex eo, quod ait: PEREGRINUS EST, MINUS POTENS QUAM TU. Bene sic dixit, quia tardum fuit dicere: *Ille impotens, tu potens*, et cetera.

V. 23. SED TU, QUOD CAVERE POSSIS ETC.: Ostendere vult Terentius, plures sententias ad timiditatem congruere, quam ad audaciam. Nam et mox dicturus est: *Omnia prius experiri, quam armis, sapientem decet*: quia ex providentia timor, ex audacia temeritas provenit. ¶. STULTUM ADMITTERE EST: Fieri sinere. Et melius dixit, quam *pati.* Hoc generale est. Nam nunc ADMITTERE pati fieri significat.

V. 24. MALO EGO NOS PROSPICERE: Providere ne fiat, id

V. 7. *Plautus in Trinummo* Act. II. sc. I. v. 25.

Tú abi, atque obsera óstium intus, dúm ego hinc transcurro ád forum.
Vólo ego adesse hic ádvocatos nóbis in turba hác. TH. Mane.
CH. Mélius est. TH. Mane. CH. Omítte, iam adero. TH. Níl opus est istís, Chreme:
Hóc modo dic, sorórem illam tuam esse, ét te parvam vírginem
Ámisisse: núnc cognosse: sígna ostende. PY. Adsúnt. TH. Cape.
Sí vim faciet, ín ius ducito hóminem: intellextín? CH. Probe.

V. 28. *sorórem esse illam tuam.*

est PROSPICERE et CAVERE. Ab eo, quod praecedit, id quod sequitur. ℐ. ACCEPTA INIURIA: Hic causa ostenditur, cur illud malit.

V. 25. TU ABI ATQUE OSTIUM INTUS OBSERA: Pavidi consilium nihil aliud continet praeter claustra et fugam. Nam *sera* est claustrum ianuae. ℐ. DUM EGO HINC TRANSCURRO AD FORUM: TRANSCURRO dixit, non *curro,* ut proximitatem fori ostenderet.

V. 26. VOLO EGO: Quasi minus timeat: *cupio,* non inquit, sed VOLO. ℐ. IN TURBA HAC: Vide timidum TURBAM appellare, quam mulier non timet.

V. 27. MELIUS EST: Fugiendi occasionem hic cupit dari. ℐ. MANE: Hoc gestu iam adiuvatur. ℐ. OMITTE, IAM ADERO: Ex huius verbis apparet, etiam manu comprehensum esse adolescentem. ℐ. OMITTE, IAM ADERO: Quia causam probari non videt, celeritatem redeundi pollicetur. ℐ. NIHIL OPUS EST ISTIS: ISTIS, utrum advocatis an istis omnibus, quae dixisti? Virgilius:

Aut quid petis istis?

V. 28. HOC MODO DIC SOROREM ESSE TUAM: Ordine est exsecutus: primo utrum personam habeat, DIC SOROREM, inquit, ESSE ILLAM TUAM. Utrum negotium habeat: ET TE PARVAM VIRGINEM AMISISSE. Cur hodie agat, NUNC COGNOSSE. ET UNDE PROBET, SIGNA OSTENDE. Haec omnia sic pronuntianda sunt, ut et iusta et factu facilia demonstrentur.

V. 30. SI VIM FACIET, IN IUS DUCITO HOMINEM: Et recte, quia violento civiliter resisti solet.

V. 18. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 94.

TH. Fác animo haec praesénti dicas. CH. Fáciam. TH. Adtolle pállium.
Périi! huic ipsi est ópus patrono, quém defensorém paro.

V. 31. *praesénti ut dicas.*

V. 31. FAC ANIMO HAEC UT PRAESENTI DICAS: Haec non dicerentur a Thaide, nisi in illius vultu pavor nimis appareret. ℐ. FACIAM: Adiuvandum pronuntiatione. FACIAM enim timide dictum est. ℐ. ADTOLLE PALLIUM: His verbis Chremetis demonstravit nimium liberaliter pavidi adolescentuli animum. ℐ. ADTOLLE PALLIUM: Vel quia simplex est vel quia ebrius pallium trahit Chremes.

V. 32. PERII, HUIC IPSI PATRONO OPUS EST, QUEM DEFENSOREM PARO: Haec meretricis querela rudem adolescentulum magis et honeste natum quam culpandum esse demonstrat.

ACTUS QUARTI SCAENA SEPTUMA.

THRASO. GNATHO. SANGA. CHREMES. THAIS.

TH. Hancíne ego ut contuméliam tam insígnem in me accipiám, Gnatho?
Morí me satiust. Símalio, Donáx, Syrisce, séquimini.

V. 1. HANCINE EGO CONTUMELIAM TAM INSIGNEM IM ME ACCIPIAM, GNATHO?: Hic rursus inepti vanitas militis demonstratur, ad amicam tamquam ad hostilem exercitum pergentis, irritato animo, concitato cursu, undanti chlamyde, trepidi et quatientis caput. Et haec verba pro hortatu imperatoris accipienda sunt, quando quidem omnia de exercitu transferuntur. CONTUMELIAM vero proprie et ut miles. Salustius: *Ne qua contumelia etc.* ℐ. CONTUMELIAM TAM INSIGNEM IN ME ACCIPIAM, GNATHO?: Apparet Gnathonem et dehortatorem esse certaminis et ad pocula militem provocare, maxime cum videat persuasisse ista consilia, ut hoc certamen moveretur.

V. 2. MORI ME SATIUS EST: Ridicula praesumptio tamquam adversus meretricem iurgia numquam Thraso sumere ausus esset, nisi morte proposita. Ergo velut mortis contemptu opus est ad tale praelium. ℐ. MORI ME SATIUS EST: Tamquam aliter miles adversus mulierem audere non posset, vel quia amator. ℐ. MORI ME SATIUS EST: Quasi ille sibi dicat, vel molestum esse certamen vel amicam non esse laedendam.

*V. 1. TAM INSIGNEM: INSIGNEM ut miles dixit, quia insignia armorum sunt.

*V. 2. SIMALIO: Et hoc concitate pronuntiandum est. ℐ. SEQUIMINI: Huius modi militia per tumultum repente suscipitur et dicitur *evocatio:* ubi dux alloquitur cives: QUI REM PUBLICAM SALVAM VULTIS, ME SEQUIMINI. Unde Virgilius sic ait:

desuetaque bello
Agmina in arma vocat subito, ferrumque retractat.

Et alibi:

Ipse vocat pugnas, sequitur tum cetera pubes.

V. 24. *Virgilius Aen.* lib. VII. v. 693.
V. 27. *Et alibi Aen.* lib. VII. v. 614.

Primum aédis expugnábo. GN. Recte. THR. Vírginem eripiám. GN. Probe.
THR. Male múlcabo ipsam. GN. Púlcre. THR. In medium huc ágmen cum vectí, Donax:
Tu, Símalio, in sinístrum cornu, tú, Syrisce, in déxterum.
Cedo álios: ubi centúriost, Sanga, et mánipulus furum? SA. Eccum adest.

V. 3. PRIMUM AEDES EXPUGNABO: Debet hic esse vociferatio vana ad hoc, ut verbum militis cum quodam motu ingenti et per immanes minas sine ulla vi rerum vanaque comminatione velle videatur aedes expugnare, cum foris sit meretrix.

V. 4. MALE MULTABO IPSAM: Vide ordinem belli. Primo expugnatio moenium, tum recuperatio captarum rerum, demum poena praedonum. ℐ. PULCRE: Postquam non obtinuit quod volebat Gnatho, assentatur ad omnia. Vide autem manifestam irrisionem ex ipso genere laudandi. Nam quid est in aedium expugnatione recti? quid in virginis ereptione probitatis? quid in male multanda muliere pulcritudinis? Sed hoc est, quod ait supra de se ipso parasitus: *Quidquid dicunt, laudo.* ℐ. IN MEDIUM HUC AGMEN CUM VECTI, DONAX: Mire composita ad contemptum nomina legionariorum sunt. Nam DONAX ab arundine, veluti sit inanis et fragilis, nomen sortitus est: SIMALIO a simio vel a simia derivatum est ob foeditatem oris vel nasi: SYRISCUS iam diminutivum est a Syro. ℐ. IN MEDIUM HUC: Ridicule satis armaturas leves non putat adversus Thaidem idoneas, et ideo agmen cum vecte vult venire in medium: aut ideo cum vecti, quia ad expugnationem venitur aedium?

V. 5. TU, SIMALIO, IN SINISTRUM CORNU: TU, SYRISCE, IN DEXTERUM: Hic agmen instruitur. Facetum autem, cum a rebus magnis res ridiculae derivantur.

V. 6. CEDO ALIOS: Non *reliquos* dixit, sed ALIOS, quasi multi sint. ℐ. SANGA: Nec sangarius saltem, ut nomen esset. ℐ. MANIPULUS FURUM: MANIPULUS proprie est militis. Cum Romani et Latini sub uno centurione bellum aggressuri deputabantur, sibi sertum vel coronam ex manipulo herbae vel huius modi conficiebant, quam pro signo sequebantur. Merito ergo centurionem videns manipulum desideravit, hoc est, coquum videns convivas desiderat: qui apparuerant, quotiens coquus affuit, vel quotiens convivium est constitutum. Alii MANIPULUM FURUM coqui discipulos dici putant. ℐ. ECCUM ADEST: Pro se ac pro discipulis Sanga.

THR. Quid ignáve, peniculón pugnare, qui istúnc huc portes, cógitas?
SA. Egone? ínperatorís virtutem nóveram et vim mílitum,
Sine sánguine hoc fierí non posse, qui ábstergerem vólnera?
THR. Ubi álii? SA. Qui, malum, álii? solus Sánnio servát domi.
THR. Tu hosce ínstrue: hic ego ero póst principia: inde ómnibus signúm dabo.

V. 7. *quí istum huc portes.*
V. 9. *Sine sánguine hoc non pósse fieri.*
V. 11. *Tu hósce instrue: ego ero póst principia.*

V. 7. QUID, IGNAVE?: Apparet coquum ad repentinum strepitum sic exisse, ut ad artem suam fuerat expeditus. ¶. QUI ISTUNC: P e n i c u l u m scilicet.

V. 8. EGONE?: Haec causa est. ¶. IMPERATORIS VIRTUTEM NOVERAM ET VIM MILITUM: Hoc plus habebit salis, si sic intellectum fuerit, ut Sanga uno eodemque tempore et quaerat simulque respondeat quasi dicat: Hoc noveram fieri, sed sine sanguine fieri non posse, scilicet ἀπροσδοκήτως. Quid igitur si hoc sciebat?

V. 9. QUI ABSTERGEREM VULNERA?: Quasi hoc fuerit auxilii genus. Quid hoc est? unde vulnera? quorum vulnera? utrum utriusque partis an, quod magis ridiculum est, suorum?

V. 10. SOLUS SANNIO SERVAT DOMI: Haec figura παρόμοιον dicitur. ¶. SOLUS SANNIO SERVAT DOMI: Ut:

Sola mihi tales casus Cassandra canebat.

¶. SOLUS SANNIO SERVAT DOMI: Pro remanet, ut observet. Nam *servat domum* rectum erat: non SERVAT DOMI, si c u s t o d i t intelligeretur. Vel SERVAT pro sedet: ab eo, quod sequitur, id, quod praecedit. Nam non servat, nisi qui prius in eo loco sederit. ¶. QUI MALUM: MALUM per παρένθεσιν suaviter infertur. P l a u t u s in E p i d i c o: *Quae, malum, haec impudentia est?* Et non interponitur MALUM, nisi oculis conversis ad eum, qui id, quod reprehendimus, dixerit. ¶. MALUM: Nunc interiectio est.

V. 11. POST PRINCIPIA: Magnifice ad risum commovendum. Nam dicere debuit, *post vos.* Et hunc locum sibi optimum elegit, ut timidus. ¶. POST PRINCIPIA: Militare dictum

V. 15. *U t V i r g i l i u s Aen.* lib. III. v. 183.
V. 21. *P l a u t u s i n E p i d i c o.* Hodie non invenitur.

GN. Illúc est sapere! ut hósce instruxit, ípsus sibi cavít loco.
THR. Idem hóc iam Pyrrhus fáctitavit. CH. Víden tu, Thais, quam híc rem agit?
Nimírum consilium íllud rectumst de ócludendis aédibus.
THA. Sané, quod tibi nunc vír videatur ésse, hic nebulo mágnus est:

V. 15. *qui tibi nunc vír videtur ésse.*

est. Et ambigunt multi, an in extremo agmine sit hic locus an in medio. *J.* INDE OMNIBUS SIGNUM DABO: Tamquam non omnibus dari possit, si aliunde detur.

V. 12. IPSUS SIBI CAVIT LOCO: An LOCO simpliciter, quia post principia? an LOCO, in loco, opportune et εὐκαίρως? Terentius in Adelphis: *Pecuniam in loco negligere interdum maximum est lucrum.* An pro de loco?

V. 13. IDEM HOC IAM PYRRHUS FACTITAVIT: Irridet quidem poeta, verumtamen ostendit officium imperatoris hoc esse, ne se in periculum proiiciat. Sic Salustius: *Et in praeliis actu promptus.* Et hoc totum, quasi in palliata, sed concessum poetis fuit. Pyrrhus autem peritissimus stratagematon fuit: primusque qui quem ad modum ars et disciplina per calculos in tabula traderetur ostendit.

V. 14. NIMIRUM CONSILIUM ILLUD RECTUM EST DE OCCLUDENDIS AEDIBUS: Et nova locutio et superiori similis: *Nimirum dabit haec Thais mihi nagnum malum*, pro sine dubio rectum est.

V. 15. SANE QUOD TIBI NUNC VIR VIDEATUR ESSE, HIC NEBULO MAGNUS EST: NE METUAS: Figurata locutio et praeterea ὑπέρβατον intermixtum. Nam hic ordo est: Sane hic nebulo est, ne metuas. An hic erit ordo et sensus, ut sit dictum: Ne metuas: sane qui tibi vir videtur esse, hic nebulo magnus est. Et recte: nam obterretur adolescens et aetate militis, quod iam vir est, et magnitudine, quod magnus corpore: quae utraque in illo vana esse meretrix ut experta denuntiat. NEBULO autem vel inanis vel vanus aut mollis, ut est nebula, dicitur. Et hoc εἰρωνικῶς dictum est. Meretrix frustra metuentem corripiens Chremetem, sane, inquit, nimis consilium rectum est de occludendis aedibus. Et deest, *non est*, ut sit: *Non est*: *quod tibi nunc vir videatur esse, hic nebulo magnus est.* Sic et alibi:

V. 6. *Terentius in Adelphis* Act. II. sc. 2. v. 8.
V. 32. *alibi infra* Act. V. sc. 8. v. 35.

Ne métuas. THR. Quid vidétur? GN. Fundam tíbi nunc nimis vellém dari,
Ut tu íllos procul hinc éx occulto caéderes: facerént fugam.
THR. Séd eccam Thaidem ípsam video. GN. Quám mox inruimús? THR. Mane.

Si te in platea hac offendero post unquam, quod dicas mihi,
Alium quaerebam: iter hac habui: periisti.
Ut sit: N o n e s t q u o d d i c a s m i h i.

V. 16. QUID TIBI VIDETUR?: Non diceret miles, si staret in sententia, sed iam videtur timore mutatus. ℱ. QUID VIDETUR: Dubitandum est quod dictum sit: QUID VIDETUR? Ego sane hoc militem puto dicere, quem paulatim a violentis atque acribus principiis ad terrorem desidiamque perducit timor. Nam primo ipse praecedit, utpote qui dicat: SEQUIMINI. Dum denique propius deventum est, post principia refert pedem. Post iam nihil ipse audet, sed quaerit consilium parasiti. Denique, ubi comminus res gerenda est, dixit MANE, et continet irruentes. Ad postremum diffisus nescit quid agat: ad parasitum spectans: *Quid agimus?* inquit. ℱ. FUNDAM TIBI NUNC: Mire parasitus hoc ait, vel quia militem nolle videt, vel quia audet impugnare, consilium formidulosum et aptum metuenti dedit, subtiliter tamen. Nam funda pugnant, qui comminus non possunt: et ex occulto, qui non audent palam. Sed honesta causa, non quia timeas, inquit, sed ut fugiant, tamquam nisi hostes fugerint, non sit tutum accedere. ℱ. FUNDAM TIBI: Non dixit h a s t a m aut l a n c e a m, sed s a g i t t a m, FUNDAM, quae nimirum longe iactatur, ut ex hoc intervallo pavorem ostenderet, non audentis accedere. Et mire TIBI, tamquam ipse parasitus nec hoc audeat. Sunt autem qui putant haec a Thaide ad Chremetem dici, sed male. Non enim conveniunt ista meretricis dictis superioribus, nisi quia movet me, quod EX OCCULTO dicit: quasi constet ei iamdudum videri militem et ipsum non vidisse, cum qua pugnaturus sit.

V. 17. UT TU ILLOS PROCUL EX OCCULTO: Meretricem scilicet cum suis, ut alibi: *Hos prius introducant.* ℱ. FACERENT FUGAM: Deest rursus, *ut*, ut sit: *Ut facerent fugam*, vel ἀσυνδέτως illatum est. ℱ. FACERENT FUGAM: Desiderat coniunctionem *enim*, ut sit: *Facerent enim fugam.* ℱ. UT CAEDERES: Pro c a e d e n d o c o g e r e s, ut f a c e r e n t f u g a m.

V. 18. SED ECCAM THAIDEM IPSAM: ECCAM et IPSAM, figura ἔμφασις, quasi ECCAM principem belli, et IPSAM, contra quam pugnaturus est. ℱ. QUAM MOX IRRUIMUS: Hoc parasitus

V. 29. *a l i b i supra* Act. III. sc. 2. v. 39.

Ómnia prius éxperiri, quam ármis, sapientém decet.
Quí scis an quae iúbeam sine vi fáciat? GN. Di vostrám fidem,
Quánti est sapere! núnquam accedo quín abs te abeam dóctior.
THR. Tháis, primum hoc míhi responde: quóm tibi do istam vírginem,
Díxtin hos mihí dies soli dáre te? THÁ. Quid tum póstea?

V. 19. *quam árma.*
V. 23. *Díxtin hosce míhi dies.*

irridens militem dixit. Et *irruere* proprie dicuntur, qui cum furore praelium ineunt.

V. 19. OMNIA PRIUS EXPERIRI, QUAM ARMIS, SAPIENTEM DECET: Animadverte quantam vim habeant ad delectandum in comoediis severae sententiae, cum a ridiculis personis proferuntur, quale est apud Plautum, ubi miles suam formam admirans ait: *Nimia est miseria nimis pulcrum esse hominem.* ¶. QUAM ARMIS SAPIENTEM: *Ἀνακόλουθον* pro: *quam arma*, aut *ἔλλειψις* est, si subaudiamus *agere.* Et mire non dixit *me*, sed SAPIENTEM, quod magis ridiculum est.

V. 20. QUI SCIS, AN QUAE IUBEAM: Et mire non *velim*, sed IUBEAM dixit. ¶. IUBEAM: Pro *velim*, ut: *Iubeo Chremetem.* ¶. DI VESTRAM FIDEM: Bona *ἀναλογία*: qui leviora laudaverat, hic exclamare iam debet. Et hoc est, quod supra ait: *Id rursum si negant, laudo id quoque.* Nam negat rursum male pugnandum esse, qui superius retineri non poterat, quin in praelium vel moriturus irrueret. ¶. DI VESTRAM FIDEM, QUANTI EST SAPERE! NUNQUAM ACCEDO QUIN ABS TE ABEAM DOCTIOR: Mire egit personam admirantis per trinam *ἀποστροφήν*: ad deos, ut, DII VESTRAM FIDEM, ad se ipsum: QUANTI EST SAPERE! ad militem: NUNQUAM ACCEDO, QUIN ABS TE ABEAM DOCTIOR. Et ridicule parasitus: *Nunquam accedo ad te*, dixit, qui nunquam recedit.

V. 21. QUIN ABS TE ABEAM DOCTIOR: Nimis impudens assentatio se fieri doctiorem ex militis sapientia.

V. 22. THAIS, PRIMUM HOC MIHI RESPONDE: Vide amissam intentionem repetendae virginis. Non enim iam puellam, sed pactum exigit, ut amator. ¶. CUM TIBI DO: Pro: *Cum tibi darem.*

V. 23. QUID TUM POSTEA: Aut *dixi* respondendum erat,

V. 6. *apud Plautum Mil. glor.* Act. I. sc. 1. v. 68.

THR. Rógitas? quae mi ante óculos coram amátorem adduxtí tuum:
THA. Quíd cum illoc agás? THR. Et cum eo clám te subduxtí mihi?
THA. Lúbuit. THR. Pamphilam érgo huc redde, nísi vi mavis éripi.
CH. Tíbi illam reddat, aút tu illam tangas? ómnium.... GN. Aha, quid agís? Tace.
THR. Quíd tu tibi vis? égo non tangam meám? CH. Tuam autem, fúrcifer?

V. 25. *Quíd cum illoc agás? et cum eo clám te subduxtí mihi.*, ut haec omnia Thrasoni continuentur.
V. 26. *nísi si mavis.*
V. 27. *aút tu eam tangas? ómnium. GN. Ah quid agís? tace.*

aut: *Non dixi.* Sed vide contumaciam meretricis in contemptionem personae militis interrogantem, interrogare maluit, quam per inductionem capi.

V. 24. ROGITAS?: Contentionis genus interrogativae. ℐ. QUAE MIHI ANTE OCULOS CORAM: Utrum significat inepti militis dictum, an ANTE OCULOS minus est quam CORAM? Potest et ANTE OCULOS longe intelligi: CORAM proximitatem significat.

V. 25. QUID CUM ILLO AGAS: Omnino meretrix non putat illum idoneum, cui reddenda sit ratio, cuique se purget: adeo apud illam amicitiae eius pertaesum est. Nam errant qui dicunt, eam se velle militi reconciliare. ℐ. ET CUM EO CLAM TE SUBDUXTI MIHI: Invidiose, ET CUM EO. Nam ut supra legimus, exclusit Chremem. ℐ. SUBDUXISTI MIHI?: Furtim subtraxisti mihi. Virgilius:

Et fidum capiti subduxerat ensem.

V. 26. LUBUIT: Superbum est et meretricium verbum. Sic de Chelidone Cicero ait: *Libenter ait se facturam.* ℐ. HUC REDDE: Idioma est pro contumelia reposcentis. Sic et in Hecyra: *Renumeret dotem huc: eat.* ℐ. NISI VI MAVIS ERIPI: Utrum NISI pro *non* et *si*, ut sit: *si non.*

V. 27. TIBI ILLAM REDDAT?: Hic se primum interponit Chremes, ut adolescentulus potuit iam fracto milite. ℐ. AUT TU ILLAM TANGAS? OMNIUM: Ait utrumque Chremes. Nam quia dixit: *Nisi tibi mavis eripi*, ait: TU ILLAM TANGAS? et addidit OMNIUM. Et est ἀποσιώπησις secunda. Sic autem loqui solent plus gestu, quam verbis conciti.

V. 28. QUID TU TIBI VIS?: Recte. Cum Thaide enim lo-

V. 14. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 524.
V. 17. *Cicero accusat.* lib. I. cap. 52. §. 138.

GN. Cáve sis: nescis cuí male dicas núnc viro. CH. Non tu hínc abis?
Scín tu, ut tibi res se hábeat? si quidquam hódie hic turbae coéperis,
Fáciam ut huius locí dieique meíque semper mémineris.
GN. Míseret tui me, qui húnc tantum hominem fácias inimicúm tibi.
CH. Díminuam ego capút tuum hodie, nísi abis. GN. Ain veró, canis?

---

quebatur, non cum hoc. ℐ. EGO NON TANGAM MEAM?: Bene addidit MEAM. Hinc enim probatur iniuste dictum: TU ILLAM TANGAS? ℐ. TUAM AUTEM, FURCIFER?: Incongrue, ut imperitus adolescens, liberum servilibus convitiis exagitat.

V. 29. CAVE SIS, NESCIS CUI MALEDICAS: Animadverte parasitum neque tacere omnino, ne defuisse patrono videatur, neque in aliena causa rixam in se transferre. ℐ. NON TU HINC ABIS? SCIN TU UT TIBI RES SE HABEAT?: Hoc parasito, illud militi Chremes. ℐ. CAVE SIS: Quia imperativa verba sunt velut contumeliosa, addebant veteres *sis*, quod significat: *si vis.*

*V. 27. TIBI ILLAM REDDAT AUT TU ILLAM: Magna vis in pronominibus et significatio est, ut:

Cantando tu illum?

V. 30. SCIN TU: Non parasito, sed militi dicit.

V. 31. FACIAM UT HUIUS LOCI DIEIQUE SEMPER MEMINERIS: Moris est magnas esse minas hominum meticulosorum. Specta ergo quam acriter timidus comminetur. ℐ. HUIUS LOCI DIEIQUE: LOCI, in quo caesus: DIEI, quo caesus: MEI, a quo caesus.

V. 32. MISERET TUI ME: Hic parasitus nunc quasi monitor Chremeti respondet. ℐ. QUI HUNC TANTUM HOMINEM FACIAS INIMICUM TIBI: Ne nunc quidem parasitus a militis assentatione discedit.

V. 33. DIMINUAM EGO CAPUT TUUM HODIE, NISI ABIS: Rusticius dixit: *Caput tuum diminuam*, quam si diceret: *Diminuam tibi caput.* ℐ. AIN VERO, CANIS?: Hoc verbo impudentibus inimicis convitium fieri solet. Nam militare dictum est in hostem CANIS, et apud Homerum pro gravi contumelia in adversarium dicitur, velut in illo loco:

Τιμὴν ἀρνύμενοι Μενελάῳ σοί τε, κυνῶπα.

V. 13. *ut Virgilius Eclog.* III. v. 25.
V. 29. *apud Homerum Iliad.* lib. I. v. 159.

Síccine agis! THR. Quis tú homo es? quid tibi vís? quid cum illa reí tibi est?
CH. Scíbis: principio éam esse dico líberam. THR. Hem! CH. Civem Átticam. THR. Hui!
CH. Meám sororem. THR. Os dúrum! CH. Miles, núnc adeo edicó tibi,
Né vim facias úllam in illam. Tháis, ego eo ad Sóphronam
Nútricem, ut eam addúcam, et signa osténdam haec. THR. Tun me próhibeas
Meám ne tangam? CH. Próhibebo, inquam. GN. Audín tu? hic furti se ádligat.

V. 34. QUIS TU HOMO ES? QUID TIBI VIS?: Ἐπιτροχασμὸς figura est, ubi multa terribiliter interrogantur, ut:

State viri, quae causa viae, quive estis in armis?
Quove tenetis iter?

V. 35. SCIBIS: Non obsequenter, sed figurate dicitur ab irato. ℐ. PRINCIPIO ESSE EAM DICO LIBERAM: Quo tollitur: *Tuam videri.* ℐ. SCIBIS: Et *scies* et *scibis* dicitur pro productione tertiae coniugationis. ℐ. PRINCIPIO: In tria divisit officium defensionis suae: in assertoris: PRINCIPIO EAM DICO ESSE LIBERAM: in cognitoris: CIVEM ATTICAM: in fratris: MEAM SOROREM. Et bonus est ordo: *Libera, civis, nobilis.* ℐ. CIVEM ATTICAM: Quo etiam negotium potest ei fieri, qui se pro domino gessit in civem. ℐ. HUI: HUI, *hem* et cetera huius modi generis sannae sunt adversus eos, quibus irascimur.

V. 36. MEAM SOROREM: Quo constat praesto esse defensionem puellae. ℐ. OS DURUM: Quasi ex omnibus hoc sit impudentius, quod et sororem suam dicat. ℐ. OS DURUM: Os impudens, et e contra *mollis frontis* dicuntur, qui sunt reverentes. ℐ. NUNC ADEO EDICO TIBI: Ut superbe, quasi militi. Nam *edictum* praetoris dicitur et imperatoris. ℐ. MILES, NUNC ADEO EDICO TIBI: MILES contumeliose dixit. Ab iis enim officiis, qui suo nomine vocandi sunt, data vocabula contumeliosa censentur, sicut in Adelphis: *Delibera hoc, dum ego redeo, leno.*

V. 37. NE VIM FACIAS ULLAM IN ILLAM: Servavit praecepta meretricis, adeo ut meminerit: *Si vim faciet, in ius ducito hominem.* ℐ. EGO EO AD SOPHRONAM: Hoc lentius dixit ad Thaidem Chremes.

V. 39. PROHIBEO, INQUAM: Non satis exercitate adolescens

V. 3. *ut Virgilius Aen.* lib. IX. v. 376.
V. 21. *In Adelphis* Act. II. sc. 1. v. 42.

THR. Sátis hoc tibi est. THR. Idem hóc tu aïs, Thaïs? THA. Quaére qui respóndeat.
THR. Quíd nunc agimus? GN. Quín redeamus: iam haéc tibi aderit súpplicans

---

V. 40. *Sátis tibi est? THR. idem hoc tú ais.*
V. 41. *quín redimus.*

totidem verbis dictum repetit militis. ∮. AUDIN TU? HIC FURTI SE ADLIGAT: Gnatho occasionem finiendi litigii iam dudum quaerit ob desiderium mensae et cibi, et ideo quasi de iure consilium suggerit, hunc reum militi esse posse, qui paratus sit alienam rem suam dicere. ∮. AUDIN TU?: Deest in iure profiteri, hoc est, apud praetorem. Ergo FURTI SE ADLIGAT, id est, reum se efficit fraudis. Nam μεταληπτικῶς *furtum* pro omni fraude et dolo accipimus et iniuria. ∮. ADLIGAT: Astringit, illaqueat et obnoxium facit. Omne igitur, quod fraude fit, furtum est. Sic Virgilius: *Furta paro belli*, id est, insidias, et *dulcia furta*, id est, adulteria. Omne malum factum.

Quae quis apud superos furto laetatus inani
Distulit in seram commissa piacula mortem.

Furtum duobus modis dicitur: uno, cum omne maleficium generaliter significatur, altero, cum res surrepta demonstratur. Nunc ergo furtum maleficium est.

V. 40. SATIS HOC EST TIBI?: Ad repetendam scilicet virginem sumendamque iniuriae vindictam. ∮. QUAERE QUI RESPONDEAT: Et contempsit interrogantem, et indixit inimicitias professione iracundiae, cum dixit indignum militem. ∮. IDEM HOC TU AIS, THAIS: IDEM, id est, hoc, quod Chremes et tamquam Chremes. Et ipsam circumventurus interrogat, quod illa intelligens malitiose ait: QUAERE QUI RESPONDEAT. Satis contumeliose: illud enim quaeritur, quod difficile reperitur. Ergo non modo indignus es, inquit, cui ego respondeam, sed vix invenies, qui te dignum responso iudicet.

V. 41. QUID NUNC AGIMUS?: Vide ut evanuerit actio militis. Primo dixit: OMNIA PRIUS EXPERIRI, QUAM ARMIS, SAPIENTEM DECET. Post: IDEM HOC TU AIS, THAIS? Et postremo: QUID NUNC AGIMUS? Et: QUID NUNC AGIMUS? consilium quaerentis est. ∮. QUID NUNC AGIMUS?: Languidi atque defessi est. ∮. QUID NUNC AGIMUS?: Ubi est illud, quod ait: PRIMUM AEDES EXPUGNABO, ET CETERA. Sed vani impetus hunc exitum semper accipiunt. ∮. QUIN REDEAMUS: QUIN, modo imo. Non abeamus, inquit, sed REDEAMUS, ut irritos conatus uno verbo ostenderet.

V. 10. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 515. *Dulcia furta Idem Georg.* lib. IV. v. 346. *Quae qui etc. Idem Aen.* lib. VI. v. 568.

Últro. THR. Credin? GN. Ímmo certe: nóvi ingenium múlierum:
Nólunt ubi velís: ubi nolis cúpiunt ultro. THR. Béne putas.
GN. Iám dimitto exércitum? THR. Ubi vis. GN. Sánga, ita ut fortís decet
Mílites, domí focique fác vicissim ut mémineris.
SA. Iám dudum animus ést in patinis. GN. Frúgi es. THR. Vos me hac séquimini.

V. 42. CREDIN?: Ex parte consentit, qui sic interrogat. ℐ. CREDIN?: Credere dubitantis est, certum esse fidentis.

V. 43. UBI NOLIS, CUPIUNT ULTRO: Plus intulit spei non revocando verbum, quod exspectabatur, hoc est, *volunt*, sed CUPIUNT. Ergo variavit. Non enim intulit: *Volunt ultro.* ℐ. BENE PUTAS: Hoc est: Recte putas, sapis vel intelligis. Virgilius:

Multa putans, sortemque animo miseratus iniquam.

Vel coniicis, vel PUTAS disputas, vel PUTAS cogitas.

V. 44. IAM DIMITTO EXERCITUM: Dimitti exercitus dicitur, vel pace facta vel vexatis hostibus. Ridicula ergo magnificentia dictorum est, cum sint facta deformia. ℐ. SANGA, ITA UTI FORTES DECET MILITES, DOMI FOCIQUE FAC VICISSIM UT MEMINERIS: Ut mire in coquum, qui focum curat in domo. Quia milites vix fortiter pugnant, qui sunt memores domorum. Vide ergo quam utrumque comicum ad ineundum praelium resque bellicas. Donax enim primus est ad res domesticas, Sanga vero coquus, qui vicissim domi focique ministerium satagebat.

V. 45. DOMI FOCIQUE FAC UT VICISSIM MEMINERIS: DOMI et FOCI genitivi sunt. Caecilius: *Decora domi.* Plautus: *Quanquam domi cupio, opperiar tamen.*

V. 46. IAM DUDUM ANIMUS EST IN PATINIS: Hic aperuit causam poeta, cur et invitus Gnatho iret ad litem et libens domum redeat. ℐ. FRUGI ES: Utilis et necessarius, a frugibus, quae, quod his fruamur, dictae sunt. Inde fructus et frumentum. Frui autem est vesci, a frumine, quae est summa pars gulae, a qua re, etiam his, quae nec cibo nec poculo sunt, frui dicimur, καταχρηστικῶς, utpote rebus venereis et delectatione odoris, visus, auditus et cetera.

V. 7. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 332.
V. 20. *Plautus Trinum.* Act. IV. sc. 1. v. 22.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

THAIS. PYTHIAS.

TH. Pergín, scelesta, mécum perplexé loqui?
Scio, néscio, abiit, aúdivi, ego non ádfui.
Non tu ístuc mihi dictúra aperte es quídquid est?
Virgó conscissa véste lacrumans ópticet.
Eunúchus abiit: quámobrem? quid factúmst? Taces?

V. 1. PERGIN SCELESTA MECUM PERPLEXE LOQUI?: Nunc demum virgo vitiata esse cognoscitur a Thaide: opportune postquam magnopere et defensa est et retenta. Nam statim consequentur nuptiae eius et Chaereae, qui illam vitiavit. 𝔍. PERPLEXE LOQUI?: Ideo PERPLEXE, quia statuerat crimen virginis celare.

V. 2. SCIO, NESCIO, ABIIT, AUDIVI: Mire ex dictis omnibus pauca decerpit et ostendit quid PERPLEXE dixerit, et stomachum saevientis expressit. Domi s c i o flere puellam. N e s c i o vitiatam. A b i i t eunuchus. A u d i v i domi hoc admissum. 𝔍. EGO NON ADFUI: Cum haec fierent. Acriter iratorum est, ea repetere, quae proxime dixerint, quibus irascuntur. Ut:

En ego victa situ, verique effeta senectus.

V. 3. NON TU ISTUC APERTE DICTURA ES QUIDQUID EST: Non est haec interrogatio.

V. 4. VIRGO CONSCISSA VESTE LACRIMANS OBTICET: Haec omnia rixam esse significant. 𝔍. VIRGO OBTICET: T a c e m u s consilia, ut: *Nec tacui demens.* R e t i c e m u s dolores, ut: *Ne verere, ne retice.* O b t i c e m u s, quorum nos pudet, ut in P h o r m i o n e: *Heu quidnam obtices?*

V. 5. EUNUCHUS ABIIT: Non C h a e r e a, sed EUNUCHUS: non f u g i t, sed ABIIT dixit. 𝔍. QUAMOBREM? QUID FACTUM EST? TACES?: Haec ἀσύνδετα instantis dominae vultum habitumque demonstrant.

V. 12. *Ut Virgilius Aen.* lib. VII. v. 452.
V. 17. *Ut Virgilius Aen.* lib. II. v. 94.
V. 19. *in Phormione* cf. Act. V. sc. 9. v. 2.

PY. Quid tíbi ego dicam mísera? Illum eunuchúm negant
Fuísse. TH. Quis fuit ígitur? PY. Iste Chaérea.
TH. Qui Chaérea? PY. Iste ephébus frater Phaédriae.
TH. Quid aís venefica? PY. Átqui certo cónperi.
TH. Quid is, óbsecro, ad nos? quámobrem adductust? PY. Néscio:
Nisi amásse credo Pámphilam. TH. Hem! misera óccidi:
Infélix, si quidem tu ístaec vera praédicas.
Num id lácrumat virgo? PY. Id opínor. TH. Quid aïs, sácrilega?
Istúcine intermináta sum hinc abiéns tibi?

V. 10. *TH. Quid is óbsecro ad me, aut quámobrem adductust?*

V. 7. QUIS FUIT IGITUR?: Haec cunctative pronuntianda sunt, aut quia invita indicat, aut dubitat de nomine ignoti, aut trepidat per timorem, aut, ut non videatur affuisse, cum fuerit factum, aut quia non libenter dicat eius nomen, cui irascitur. Sed ego agnosco ancillarum consuetudinem, quae obliviosae sunt dominarum.

V. 8. ISTE EPHEBUS: Frater. EPHEBUS nomen ad aetatem rettulit, non ad facinus commissum. ℐ. ISTE EPHEBUS: Cito ostendit, cur iste eunuchus creditur.

V. 9. QUID AIS, VENEFICA?: Redit rursum ad iracundiam. aptum convitium et comicum in ancillas veneficas, utpote venefica, lupa, vipera et sacrilega et cetera.

V. 10. QUID IS, OBSECRO, AD NOS?: Non rogantis est OBSECRO, sed dolentis.

V. 11. NISI AMASSE CREDO PAMPHILAM: Deest *quod*, ut sit: *nisi quod.*

V. 13. NUM ID LACRUMAT VIRGO?: Ut supra: *Id vero serio triumphat*, pro o b i d. ℐ. ID OPINOR: Callide Pythias OPINOR dixit, cum sciat. ℐ. QUID AIS, SACRILEGA?: *Αὔξησις*. Nam primo SCELESTA, deinde VENEFICA, postremo SACRILEGA.

V. 14. ILLUCINE INTERMINATA SUM HINC ABIENS TIBI?: Moraliter. ℐ. ILLUCINE INTERMINATA SUM: Pro: N o n i l l u c t i b i c o m m i n a t a s u m? ℐ. ILLUCINE INTERMINATA SUM HINC ABIENS TIBI: Apparet haec post scaenam esse mandata. Nam supra non meminit, sed dixerat tantum:

V. 17. *U t s u p r a* Act. III. sc. 5. v. 30.

PY. Quid fácerem? ita ut tu iústi, soli créditast.
TH. Scelésta, ovem lupo cónmisisti. Díspudet,
Sic míhi data esse vérba. Quid illuc hóminis est?
PY. Hera méa, tace: tace óbsecro, salvaé sumus:
Habémus hominem ipsum. TH. Ubi is est? PY. Hem ad sinísteram,
Vidésne? TH. Video. PY. Compréndi iube, quantúm potest.
TH. Quid illó faciemus, stúlta? PY. Quid faciás, rogas?

V. 16. *TH. Scelésta ovem lupó commisi. dispudet.*
V. 20. *Viden. TH. Vídeo. PY. comprehéndi iube, quantúm potest.*

Hos prius introducam, et quae volo
Simul imperabo, post huc continuo exeo.

V. 15. QUID FACEREM? ITA UT TU IUSTI, SOLI CREDITA EST: Dixerat enim prius Chaerea: *Edicit, ne vir quisquam ad eam adeat, et mihi ne abscedam, imperat.* ℐ. IUSTI: *Συγκοπὴ καὶ μεταπλασμὸς* pro *iussisti.*

V. 16. SCELESTA, OVEM LUPO COMMISISTI: Bene dilatum tot occasionibus proverbium personae Thaidis ascriptum est. Continet enim femineam reverentiam, meretricium sensum reditque rursus ad minora convitia, quia videt se esse convictam. Et est proverbium: OVEM LUPO COMMISISTI.

V. 17. SIC MIHI DATA ESSE VERBA. Videtur plura fuisse dictura, nisi supervenisset Chaerea. ℐ. QUID HOMINIS ILLUC EST?: Per genitivum casum iniuriose dicitur, per nominativum honorifice. ℐ. QUID HOMINIS ILLUC EST?: Non continuo agnoscit hunc hominem meretrix, quia etsi adhuc eunuchi veste indutus est, attamen exuit spadonis incessum, vultum habitumque mutavit, et praeter vestem totus in Chaeream rediit.

V. 18. HERA MEA TACE, TACE, OBSECRO: Blande ac puellariter arridet. ℐ. TACE: Non silentium indicentis est, sed securam facientis, ut: *Tace, egomet conveniam ipsum.*

V. 19. HABEMUS HOMINEM: Mire HOMINEM dixit, ut reum.

V. 20. IUBE COMPREHENDI: Pro comprehende, ut *iubere velle* significat. ℐ. QUANTUM POTEST: Deest *cito.*

V. 21. QUID ILLO FACIEMUS, STULTA?: Subauditur *comprehenso.* ℐ. QUID FACIAS, ROGAS?: Moraliter expressit puellae stupentis verba et non habentis quid respondeat ad ea, quae dicta sunt.

V. 1. *Hos prius supra* Act. III. sc. 2. v. 39 sq.
V. 4. *Edicit supra* Act. III. sc. 5. v. 30.

Vide amábo, si non, quom áspicias, os ínpudens
Vidétur: non est: túm quae eius confidéntiast!

V. 23. *Vidétur. TH. non. PY. tum quaé eius confidéntiast?*

V. 22. VIDE AMABO, SI NON CUM ASPICIAS, OS INPUDENS VIDETUR: Mire ab eo, quod respondere coeperat, ad aliud transit, mirata confidentiam Chaereae, id est, NON EST: TUM QUAE EST EIUS: Non est inpudens, inquit, non est, nisi similis inpudenti. Sic alibi: *Severitas inest in vultu atque in verbis fides.*

V. 5. *alibi in Andria* Act. V. sc. 2. v. 16.

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

CHAEREA. THAIS. PYTHIAS.

CH. Aput Ántiphonem utérque, mater ét pater,
Quasi dédita opera dómi erant, ut nulló modo
Intro íre possem quín viderent me: ínterim
Dum ante óstium sto, nótus mihi quidam ób viam
Venít: ubi vidi, egomet ín pedes, quantúm queo,
In ángiportum quóddam desertum: índe item

V. 5. *ego me ín pedes.*

V. 1. Apud Antiphonem uterque, pater et mater: Etiam rediens in viciniam suam, causam reddit Chaerea, cur non mutaverit vestem. Oportuit autem et de necessitate argumenti fuit, Chaeream non mutasse vestem, ut cum meretrix virginem a Chaerea vitiatam audiret, et eum cum turpi habitu incedentem intueretur, eum reum vitiatae virginis putaret. ℐ. Apud Antiphonem: Dixit pro i n d o m o e i u s. ℐ. Uterque, mater et pater: Non, u t e r q u e p a t e r et u t r a q u e m a t e r, sed uterque parens, quia pater et mater.

V. 2. Quasi dedita opera domi erant: Non tam mirum, s i d o m i e r a n t, sed illud magis mirum, quod in ea domus parte, qua in aedes introeundum erat adolescentulo. ℐ. Ut nullo modo introire possem: Superius causa continetur, cur non mutaverit vestem, inferius autem, cur huc redierit.

V. 3. Quin viderent me: Quin modo pro q u o m i n u s.

V. 4. Dum ante ostium sto: A n t i p h o n i s scilicet. ℐ. Notus mihi quidam obviam venit: An notus, qui me posset agnoscere, an qui me noverit, id est amicus?

V. 5. Quantum queo: Deest v e l o c i t e r.

V. 6. In angiportum: Vide illum non vitasse sub una clausula bis in dicere, in pedes, in angiportum. Angiportum dicebant vicum non pervium: a n g i p o r t u s ergo est v i a p u b l i c a. ℐ. In angiportum quoddam desertum: Deest, f u g i e n s.

In áliud, inde in áliud: ita misérrumus
Fuí fugitando, né quis me cognósceret.
Set éstne haec, Thais, quám video? ipsast: haéreo,
Quid fáciam? Quid mea aútem? Quid faciét mihi?
TH. Adeámus. Bone vir, Dóre, salve: díc mihi,
Aufúgistin? CH. Hera, fáctum. TH. Satin id tíbi placet?
CH. Non. TH. Crédin te inpune hábiturum? CH. Unam hanc nóxiam
Amítte: si aliam admísero umquam, occídito.

V. 7. ITA MISERRIMUS FUI FUGITANDO: Id est fatigatus, lassus et languidus sum, dum fugio. Et honesta locutio est, ut: *Miser amando, miser currendo.*

V. 8. NE QUIS ME COGNOSCERET: Nota improprie dictum pro agnosceret.

V. 9. SED ESTNE HAEC THAIS, QUAM VIDEO?: Iam pridem ipse visus nunc primum videt. ∫. HAEREO: Incertus remaneo atque defigor. Primus metus adimit consilium, sed recogitatio reddit confidentiam.

V. 10. QUID MEA AUTEM: Colligit se rursus ad impudentiam Chaerea. Et vide si non eadem est audacia in Chaerea, quae in suscipiendo facinore fuit. Et ἐλλειπτικῶς: QUID MEA AUTEM? QUID MIHI FACIET?: Opportune se confirmavit, quia, si extimuisset et fugisset, nihil nuptiae promoverentur.

V. 11. BONE VIR, DORE: Hoc totum figurate dicit, ut meretrix, et subtiliter. Nam scit Chaeream esse, quem alloquitur, non eunuchum. Et hic magna occasio datur meretrici adeundi adolescentis, qui habitum non mutavit: et adhuc quasi eunuchus et servus est. ∫. BONE VIR, DORE, SALVE: Maior obiurgatio est per hanc dissimulationem Thaidis adversus Chaeream, quam si illum id, quod est, appellet.

V. 12. HERA, FACTUM: Non potuit subtilius respondere Chaerea, quam accommodare se interroganti. ∫. SATIN ID TIBI PLACET?: Hoc potest et non figurate dici, sed aperte.

V. 13. UNAM HANC NOXIAM AMITTE: Trisyllabo nomine NOXIAM dixit, quasi noxam. Sic alibi dictum est: *Dominam esse extra noxiam.*

V. 14. SI ALIAM ADMISERO UNQUAM, OCCIDITO: Verba servorum, quibus nihil horribile est praeter praesentes plagas. Et non caedito, sed OCCIDITO, et non alias dixit, quasi illa dixerit: Adhuc irrisor es, uti fugitivus.

V. 26. *Alibi in Heautontimorumeno* Act. II. sc. 3. v. 57.

TH. Num meám saevitiam véritus es? CH. Non. TH.
Quíd igitur?
CH. Hanc métui, ne me críminaretúr tibi.
TH. Quid féceras? CH. Paullúm quiiddam. TH. Eho
paullum, ínpudens?
An paúllum hoc esse tíbi videtur, vírginem
Vitiáre civem? CH. Cónservam esse crédidi.
PY. Consérvam! Vix me cóntineo, quin ínvolem in
Capíllum, monstrum, etiam últro derisum ádvenit.
TH. Abin hínc insana? PY. Quíd ita? Vero débeam,

V. 15. *TH. Num meám saevitiam véritu's? CH. non. TH. non? quíd igitur?*
V. 17. *paulúm quid.*
V. 19. *CH. meám conservam crédidi.*

V. 15. NUM MEAM SAEVITIAM VERITUS ES?: Ut fugeres.

V. 16. HANC METUI NE ME CRIMINARETUR TIBI: Perfecte imitatus est verba fugitivorum, quae apud dominos faciunt comprehensi.

V. 19. VITIARE CIVEM: Bene intulit CIVEM, quod plus est, quam virginem vitiare: αὔξησις gradatim facta. ℱ. CONSERVAM ESSE CREDIDI: Locus erat ut diceret: SERVAM ESSE CREDIDI, sed admirabiliter CONSERVAM dixit. Et hoc ipsum miserabiliter pronuntiandum est, tamquam miserabiliter crediderit conservam esse, quae civis erat, atque eam quasi conservam vitiare debuerit.

V. 20. CONSERVAM: Opportune stomachabatur Pythias facta mentione conservae. ℱ. VIX ME CONTINEO QUIN INVOLEM IN CAPILLUM: Minae istae proprie feminarum sunt et in se et in alios unguibus saevientium, ut:

Unguibus ora soror foedans, et pectora pugnis.

Sed INVOLEM ab avibus tractum est, ut apud Virgilium:

Praedam pedibus circumvolat uncis.

Ergo hoc gestu et dicto et corporis motu est adiuvandum. ℱ. INVOLEM IN CAPILLUM: Apparet more veterum intonsum esse.

V. 21. ETIAM ULTRO DERISUM ADVENIT: Mire nunc addidit accusationem, quod non saltem fugeret.

V. 22. QUID ITA VERO?: Abeam subauditur, VERO autem εἰρωνικῶς pronuntiandum est. Sane debere dicimur poenas pro iniuria ei, cui iniuriam fecerimus: quas se non debituram Chae-

V. 15. *Ut Virgilius Aen.* lib. IV. v. 673.
V. 17. *apud Virgilium Aen.* lib. III. v. 233.

Credo ísti quidquam fúrcifero, si id fécero:
Praesértim quom se sérvom fateatúr tuum.
TH. Missa haéc faciamus. Nón te dignum, Chaérea,
Fecísti. Nam si ego dígna hac contumélia
Sum máxume, at tu indígnus qui facerés tamen.
Neque édepol quid nunc cónsili capiám scio
De vírgine istac: íta conturbastí mihi
Ratiónes omnis: út eam non possím suis,
Ita ut aéquom fuerat, átque, ut studui, trádere:

V. 23. *fécerim.*
V. 30. *út eam ne.*
V. 31. *ítaque ut studui.*

reae, ut furcifero, dicit Pythias, si illi caedem intulerit in servili habitu constituto.

V. 23. Si id fecerim: Si involaverim in capillum eius.

V. 25. Missa haec faciamus: Quae? haec scilicet iocularia et futilia. ℐ. Non te dignum, Chaerea, fecisti: Artificiose meretrix ab eo, quod licuit, ad id, quod oportuit, transit, nec tractat quid sit legitimum, sed quid honestum. Itaque totam illam partem facti accusandi omittit, et ab accidentibus personae adolescentis obiurgat. Scit enim uno verbo obstari posse: L i c u i t m i h i, i n d o m o m e r e t r i c i a scilicet et contra meretricem, ne videatur irrationabilis audacia illa ingenui a poeta inducta esse. ℐ. Non te dignum, Chaerea, fecisti: Dignum pro digne, aut deest *facinus*, ut sit: *Non te dignum facinus fecisti.* Mira accusatio mixta laudi et blandimento.

V. 26. Nam si ego digna hac contumelia sum: Deest *et*, ut sit ordo: N a m e t s i m a x i m e. Et bene additum est maxime, ut appareat, quod, etsi digna pati sit meretrix, non tamen maxime digna pati Thais est.

V. 27. At tu indignus, qui faceres tamen: Recte dixit. Quattuor enim sunt modi in huius modi rebus, ita ut aut uterque dignus sit aut uterque indignus, aut altero digno alter indignus, aut e contra.

V. 29. Neque edepol, quid nunc consilii capiam scio de virgine istac: Intelligit Thais amari virginem ab hoc, et ideo sic ait, ut conciliet nuptias. Nam satis signi est, quod eunuchi habitum propter hanc sumpsit. Et vide quem ad modum ad captionem nuptiarum transeat, ut quod dicere non audet Thais, ostendat adolescenti coniecturis, quem tentat, sciens amantem virginem, et viam ostendit petendae sibi uxoris.

Ut sólidum parerem hoc mí beneficium, Chaérea.
CH. At núnc dehinc spero aetérnam inter nos grátiam
Fore, Tháis: saepe ex huíus modi re quápiam et
Maló principio mágna familiáritas
Conflátast. Quid si hoc quíspiam voluít deus?
TH. Equídem pol in eam pártem accipioque ét volo.
CH. Immo íta, quaeso. Unum hoc scíto: contuméliae
Non mé fecisse caússa, sed amorís. TH. Scio.
Et pól propterea mágis nunc ignoscó tibi.

V. 35. *Malo éx principio.*

V. 32. HOC MIHI BENEFICIUM, CHAEREA: Blande nomen repetitum est, CHAEREA.

V. 33. AT NUNC DEHINC SPERO: Nunc iam Chaerea vera veris aequiparans recedit a iocularibus.

V. 34. SAEPE EX HUIUS MODI RE: Hoc est turbulenta. ℱ. QUAPIAM: Quacumque vel aliqua.

V. 36. QUID SI HOC QUISPIAM VOLUIT DEUS?: Pleraque repentinis impulsionibus nata, mirisque proventibus deo ascribi solent, ut:

Descendo ac ducente deo flammam inter et hostes
Expedior.

Et:

Hinc me digressum vestris deus appulit oris.

Et Salustius: *Ut tanta repente mutatio non sine deo videretur.* ℱ. QUID SI HOC QUISPIAM VOLUIT DEUS: Vult amorem intelligi deum.

V. 37. EQUIDEM POL IN EAM PARTEM ACCIPIOQUE ET VOLO: Ut aeterna inter nos sit gratia et ex malo principio compleatur magna familiaritas. ℱ. ET VOLO: Evenire subauditur et est σύλληψις tertia.

V. 38. IMO ITA QUAESO: Utrum meretricem an deos? QUAESO enim utrumque accipi potest, an: QUAESO: UNUM HOC SCITO.

V. 39. SCIO: Unde sciat Thais, inepte quaeritur, cum ipsa res clamet, nunquam hanc condicionem subiturum Chaeream, ut pro eunucho etiam servo se fingeret sine amoris impulsu.

V. 40. NUNC IGNOSCO TIBI: Quod culpa non sit hominis, sed amoris.

V. 9. *ut Virgilius Aen.* lib. II. v. 632.
V. 12. *Et Virgilius Aen.* lib. III. v. 715.

Non ádeo inhumano íngenio sum, Chaérea,
Neque ita ínperita, ut quíd amor valeat nésciam.
CH. Te quóque iam, Thais, íta me di bene amént, amo.
PY. Tum pól tibi ab istoc héra cavendum intéllego.
CH. Non aúsim. PY. Nil tibi quídquam credo. TH.
Désinas.
CH. Nunc égo te in hac re mi óro ut adiutríx sies.
Ego mé tuae conméndo et conmittó fidei.
Te míhi patronam cápio, Thais: te óbsecro.
Emóriar, si non hánc uxorem dúxero.

V. 41. *Non ádeo inhumano égo sum ingenio, Chaérea.*
V. 44. *Tum pól ab istoc tibi, éra.*

V. 41. NON ADEO INHUMANO INGENIO SUM, CHAEREA: Hoc est, immitis non sum, quantum putas, ut:

Non obtusa adeo gestamus pectora Poeni.

V. 42. NEQUE TAM IMPERITA: Id est, non experta. ℐ. UT QUID AMOR VALEAT, NESCIAM: Non INHUMANA, quia homo, non IMPERITA, quia meretrix. Et NEQUE TAM IMPERITA inquit, quasi dicat: Neque tam pudica sum, ut quid amor valeat nesciam.

V. 43. TE QUOQUE IAM, THAIS: Bene QUOQUE. Non enim iam hanc ita amat, ut negligat illam, sed hanc illius causa.

V. 44. POL TIBI AB ISTOC, HERA, CAVENDUM INTELLIGO: Facete, tamquam qui soleat capillum ac vestem eius conscindere, quam amaverit.

V. 45. NON AUSIM: Pro non audebo, et est verbum huius temporis tantum. ℐ. NON AUSIM: Utrum propter aetatem an propter fratrem suum Phaedriam potius? ℐ. NIHIL TIBI QUIDQUAM: *Παρέλκον* quartum, aut NIHIL pro NON. ℐ. DESINAS: Pro eo, quod est, desine, aut deest *fac*, ut sit: *fac desinas.*

V. 47. EGO ME TUAE COMMENDO ET COMMITTO FIDEI: Satis amatorie, ut appareat nunc maxime captum Chaeream ac mancipatum virgini. Commendamus nos cognitis, committimus ignotis. Ergo *αὔξησις* est maioris officii fideique circa Thaidem.

V. 48. TE MIHI PATRONAM CAPIO: TE adiectum vim habet et ex animo supplicantis habitum adolescentis ostendit.

V. 49. EMORIAR, SI NON HANC UXOREM DUXERO: Vide amatorem adolescentulum, cui in ipso flore nihil dulcius vita est, ipsam tamen despicere, si sibi uxor non datur.

V. 2. *Ut Virgilius* lib. I. v. 567.

TH. Tamen sí pater. CH. Quid? áh volet, certó scio:
Civís modo haec sit. TH. Paúllulum opperírier
Si vís: iam frater ípse hic aderit vírginis.
Nutrícem adcersitum iít, quae illam aluit párvolam.
In cógnoscendo túte ipse aderis, Chaérea.
CH. Ego véro maneo. TH. Vín interea, dúm venit,
Domi ópperiamur pótius, quam hic ante óstium?
CH. Immó percupio. PY. Quám tu rem actura óbsecro es?
TH. Nam quíd ita? PY. Rogitas? Húnc tu in aedis cógitas
Recípere posthac? TH. Cúr non? PY. Crede hoc meáe fidei,

V. 50. *TH. Tamen sí pater quid. CH. áh volet, certó scio.*
V. 55. *TH. Vísne interea, dúm venit.*

V. 50. TAMEN SI PATER: *Ἔλλειψις* aut *ἀποσιώπησις* secunda. ℐ. QUID? AH VOLET, CERTO SCIO: QUID? deest *dicat*, sed ista omnia ad confirmationem valent.

V. 51. CIVIS MODO HAEC SIT: Mire hic in votum conversum est, quod timere potuit, non ducturus uxorem. ℐ. PAULULUM OPPERIRIER SI VIS, IAM FRATER IPSE HIC ADERIT VIRGINIS: Adeo cito probari potest.

V. 55. EGO VERO MANEO: Modo VERO consentientis est adverbium, alias confirmantis, alias coniunctio, alias particula ironiam iuvans, ut:

Egregiam vero laudem et spolia ampla refertis
Tuque puerque tuus.

V. 56. DOMI OPPERIAMUR POTIUS, QUAM HIC ANTE OSTIUM: Non ignara illecebrarum meretrix non solum Chaeream retinet, verum etiam vocat, ubi virgo est. Et satis callide interrogat an velit, quasi nesciat velle.

V. 57. IMMO PERCUPIO: Amatorie, non *volo*, sed PERCUPIO.

V. 58. HUNC TU IN AEDES: Pronomen in his plus valet, quam accusatio. ℐ. HUNC TU IN AEDES COGITAS?: Mire, cum illa iam velit: COGITAS, dixit, volens ut ne cogitet. ℐ. ROGITAS? HUNC TU IN AEDES COGITAS RECIPERE: Per ancillae verba vult ostendere, quam sit tractandorum adolescentium experta meretrix.

V. 59. POSTHAC: Post hoc factum, post hanc audaciam. ℐ. CREDE HOC MEAE FIDEI: Puellariter dixit: MEAE FIDEI.

V. 12. *Ut Virgilius Aen.* lib. IV. v. 93.

Dabit híc pugnam aliquam dénuo. TH. Au, tace, óbsecro.
PY. Parúm perspexisse eíus videre audáciam.
CH. Non fáciam, Pythias. PY. Nón pol credo, Chaérea,
Nisi sí conmissum nón erit. CH. Quin, Pýthias,
Tu mé servato. PY. Néque pol servandúm tibi
Quidquám dare ausim, néque te servare. Apage te.
TH. Adest óptume ipse fráter. CH. Perii hercle, óbsecro,
Abeámus intro, Tháis: nolo me ín via
Cum hac véste videat. TH. Quámobrem tandem? an quía pudet?

V. 61. *PY. Parúm perspexe eius míhi videre audáciam.*

V. 60. DABIT HIC ALIQUAM PUGNAM DENUO: Pro stupro, ut:

At non in Venerem segnes nocturnaque bella.

Et: *Vereturque bella et ingens facinus.*

Ut Lucilius:

Vicimus, o socii, et magnam pugnavimus pugnam.

DABIT autem proprie pro inducet, ut:

Dabit ille ruinam,
Arboribus stragemque satis.

¶. AU, TACE OBSECRO: AU interiectio est perturbatae mulieris, ut apud Graecos *ἰού*.

V. 61. PARUM PERSPEXISSE VIDERE EIUS AUDACIAM: PARUM *εἰρωνεία* est. Et non sensisse, sed PERSPEXISSE dixit, ut iam non sit experienda illius audacia, quae sit perfecte cognita.

V. 62. NON FACIAM, PYTHIAS: Bene et moraliter appositum PYTHIAS. ¶. NON POL CREDO, CHAEREA, NISI SI COMMISSUM NON ERIT: Ioculariter, ut ille, PYTHIAS dixit, ita haec CHAEREA.

V. 63. QUIN PYTHIAS: Iterum nomen vultuose est additum. ¶. QUIN: Pro immo.

V. 64. NEQUE POL SERVANDUM TIBI QUIDQUAM DARE AUSIM: Totum garrule et gesticulose, ut puellam cum adolescentulo fabulari videas.

V. 66. ADEST OPTIME IPSE FRATER: OPTIME, opportune. Et non est additum, cuius frater, utpote in re manifesta.

V. 67. NOLO ME IN VIA CUM HAC VESTE VIDEAT: Subtiliter adolescens, quia nihil profecerat dicendo: PERCUPIO, invenit causam, qua tandem ingredi possit.

V. 68. QUAMOBREM TANDEM: Pro tamen. Interrogatio

V. 2. *Ut Virgilius Aen.* lib. XI. v. 736.
V. 7. *Ut Virgilius Aen.* lib. XII. v. 453.

CH. Id ípsum. PY. Id ipsum? vírgo vero. TH. I praé, sequor.
Tu istíc mane, ut Chremem íntroducas, Pýthias.

---

haec increpationem continet impudentissimi facti. §. AN QUIA PUDET?: Haec interrogatio irrisionis plena est in eum, quem nihil pudet.

V. 69. ID IPSUM: Hoc veluti molesto vultu dicitur, adeo ut imitetur dictum vultumque eius Pythias. §. VIRGO VERO: VERO εἰρωνικῶς. Nam εἰρωνεία est, ut:

Egregiam vero laudem.

§. VIRGO: Quasi qui minime pudicitiae statum ac verecundiae virginalis veneretur. §. I PRAE, SEQUOR: Manifestum est, cur meretrix docta capiendorum iuvenum praeire velit Chaeream, in consequendo ipsa sit tardior. Vult enim liberum sine arbitris cum puella esse colloquium, et licitum amorem. Nisi forte putamus Terentium haec sine causa fecisse, qui fuit artificiosissimus poeta. Nam neque ipsa ingreditur cum Chaerea neque ingredi simul permittit Pythiam.

V. 70. TU ISTIC MANE, UT CHREMEM INTRODUCAS: Pythias relicta est ob multas causas, et in primis, ut possit per eam delusus Parmeno pavore suo senem compellere, ingredi ad meretricem et praesentem fieri ad confirmandas nuptias.

V. 6. *Ut Virgilius Aen.* lib. IV. v. 93.

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

PYTHIAS. CHREMES. SOPHRONA.

PY. Quid, quíd venire in méntem nunc possít mihi,
Quidnám? qui referam sácrilego illi grátiam,
Qui húnc supposuit nóbis? CH. Move vero ócius
Te, nútrix. SO. Moveo. CH. Vídeo, sed nil prómoves.
PY. Iamne óstendisti sígna nutrici? CH. Ómnia.
PY. Amábo, quid ait? cógnoscitne? CH. Ac mémoriter.

V. 2. *Qui hunc súpposivit nóbis.*

V. 1. QUID, QUID VENIRE IN MENTEM: In hoc loco cogitantis disputatio est apud se ipsam Pythiae, quatenus Parmenonem dolo possit ulcisci.

V. 2. QUIDNAM: Sic Cicero: *Sed earum rerum artificem, quem? quemnam? recte admones, Polycletum esse dicebant.* ℐ. QUIDNAM? QUI REFERAM: Qui quomodo vel ut.

V. 3. QUI HUNC SUPPOSUIT NOBIS?: Proprie SUPPOSUIT. Nam ut subduci dicuntur, quae nolumus amittere, ita supponi quae non desideramus. Sic Plautus: *Huic pro scorto supponetur hircus unctus nautea.* ℐ. MOVE VERO OCIUS TE, NUTRIX: VERO pro interiectione posuit stomachantis.

V. 4. VIDEO, SED NIHIL PROMOVES: Hinc est illud Virgilianum:

Illa gradum celerans studio properabat anili.

Scilicet non re celerat, sed studio. ℐ. PROMOVES: Proficis.

V. 6. AMABO QUID AIT? COGNOSCITNE?: Exhibitum spectatori est, quid post scaenam geratur, id est, agnitio puellae. ℐ. AC MEMORITER: Plus intulit quam interrogabatur. Nam magna sunt signa, in quibus anilis memoria non errat. ℐ. AC MEMO-

V. 4. *Cicero Accusat.* lib. IV. cap. III. §. 5.
V. 9. *Plautus Casina* Act. V. sc. 4. Gr. v. 7.
V. 13. *Virgilianum Aen.* lib. IV. v. 641.

PY. Bene édepol narras. Nam ílli faveo vírgini.
Ite íntro: iam dudum héra vos exspectát domi.
Virúm bonum eccum Pármenonem incédere
Videó. Vide, ut otiósus it, si dís placet!
Speró me habere, qui húnc meo excruciém modo.
Ibo íntro, de cognítione ut certúm sciam:
Post éxibo atque hunc pérterrebo sácrilegum.

V. 11. *qui húnc excruciem meó modo.*
V. 13. *Post éxeo.*

RITER: Responsionis brevitas attulit compendium perquirenti, ne plura interrogaret.

V. 7. NAM ILLI FAVEO VIRGINI: Quasi dicat, ILLI FAVEO, non Chaereae. Et simul causa est, cur illum ulcisci cupiat, quia scilicet multum illi favet.

V. 9. VIRUM BONUM: *Εἰρωνεία.* ℐ. ECCUM PARMENONEM INCEDERE VIDEO: Res odio dignior, novitate scilicet incessus.

V. 10. VIDE UT OTIOSUS IT: Invidet illi securitatem, quem sollicitum redditura est. Non enim ulla alia erit vindicta post praeter istam. ℐ. VIDE UT OTIOSUS IT: Vultu dicit et gestu eum esse securum. Et mire poeta laetum describit, ut repente ostendat esse commotum. ℐ. SI DIS PLACET: Proprium est exclamantis propter indignitatem alicuius rei.

V. 11. SPERO ME HABERE: Pro habituram, aut SPERO pro credo, more suo. ℐ. MEO MODO: Id est, ut volo.

V. 12. IBO INTRO, DE COGNITIONE UT CERTUM SCIAM: Eleganter defatigare Parmenonem non necessarium putat, sed ex occasione. Nam post eum dicit se ire intro, exitura autem, ut ipsum in timorem coniiciat.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA.

PARMENO. PYTHIAS.

PA. Revíso quidnam Chaérea hic rerúm gerat.
Quod si ástu rem tractávit, di vostrám fidem!
Quantam ét quam veram laúdem capiet Pármeno?
Nam ut míttam, quod ei amórem difficíllumum et
Caríssumum ab meretríce avara, vírginem

V. 5. *Caríssumum, a meretríce avara vírginem,*

V. 1. REVISO QUIDNAM CHAEREA HIC RERUM GERAT. QUOD SI ASTU REM TRACTAVIT: ASTU pro astute modo adverbium est: alias nomen, ut: *An in Astu venit?*

V. 2. DI VOSTRAM FIDEM: Modo non invocantis est, sed admirantis. Et est figura *ἐπιμονὴ* per *ἐκφώνησιν* facta.

V. 4. NAM UT MITTAM, QUOD EI AMOREM ET DIFFICILLIMUM ET CARISSIMUM CONFECI: Quum dicere deberet: quod ei amorem et difficillimum et carissimum confeci, primo quasi oblitus dicti superioris transit ad virginem. Deinde addit causam ex abundanti. Quod si dixisset: *amorem confeci*, posset intelligi CONFECI expedivi, perfeci. At vero VIRGINEM CONFECI quid intelligemus, nisi hoc unum, quod insultanter Parmeno CONFECTAM VIRGINEM: quasi dicat, superatam atque devictam? Nam proprie hoc verbum convenit gladiatoribus iis, qui gravissimis vulneribus occubuerunt. Sic Cicero in Catilinam: *Gladiatori illi confecto et saucio.* Convenit ergo servilibus verbis et velut iocose vernaliterque iactanti, rem confectam esse in puella virgine, et non exhiberi Chaereae damnum vel negotium a meretrice avara.

V. 5. VIRGINEM, QUAM AMABAT: *Ἀποσιώπησις* secunda. DIFFICILLIMUM, quia virginem, quam amabat, CARISSIMUM, quia a meretrice avara.

V. 15. *Cicero in L. Catilinam* orat. II. cap. 11. §. 24.

Quam amábat, eam conféci sine moléstia,
Sine súmptu, sine dispéndio. Tum hoc álterum,
Id vérost quod ego míhi puto palmárium,
Me répperisse, quó modo adulescéntulus
Meretrícum ingenia et móres posset nóscere:
Matúre ut quom cognórit, perpetuo óderit.
Quae dúm foris sunt, níl videtur múndius,
Nec mágis compositum quídquam nec magis élegans:
Quae cum amátore suo quóm coenant, ligúriunt.
Harúm videre inlúviem, sordes, ínopiam,
Quam inhonéstae solae sínt domi atque avida écibi:

V. 6. *Quo amábat, eum conféci sine moléstia.*
V. 14. *[Quae, cúm amatore cúm cenant, ligúrriunt].*

V. 8. ID VERO EST: VERO nisi ornativum esset, nihil significaret. ℐ. PALMARIUM: Palma dignum.

V. 9. QUO MODO ADOLESCENTULUS MERETRICUM INGENIA ET MORES POSSET NOSCERE: Optime, non meretricis dixit, sed potius MERETRICUM.

V. 11. MATURE: Cito et ante tempus. ℐ. UT CUM COGNORIT: Suaviter non noverit, sed COGNORIT dixit, quod est plenae perspicaciae. ℐ. MATURE UT CUM COGNORIT: Bene addidit MATURE. Fere enim cito cognovisse obfuit, sed id ad illicebram fuit quod cognotus est cito.

V. 12. QUAE DUM FORIS SUNT: Apud amantes scilicet. ℐ. NIHIL VIDETUR MUNDIUS: Bene VIDETUR. Non enim sunt.

V. 13. NEC MAGIS COMPOSITUM QUIDQUAM NEC MAGIS ELEGANS: Bona varietas. Nam haec omnia per MAGIS adverbium profert, nec omnia per comparativum gradum. ℐ. NEC MAGIS COMPOSITUM QUIDQUAM NEC MAGIS ELEGANS: More suo, ne diceret compositius aut elegantius, ut supra: *Hoc nemo fuit minus ineptus, magis severus.*

V. 14. QUAE CUM AMATORE SUO CUM COENANT: Unum CUM praepositio est, alterum coniunctio. Et dicitur haec figura λειπτότης. ℐ. LIGURIUNT: Ἀπὸ τοῦ λιγυροῦ, quod secundum Graecos suave intelligitur, ligurire dicitur, qui eleganter et more senum multo fastidio suaviora quaeque degustat.

V. 15. HARUM VIDERE INGLUVIEM: Ordo erat: HARUM VIDERE INGLUVIEM, SORDES, INOPIAM, QUAM INHONESTAE SOLAE SINT DOMI, id est, cum solae sint, ut illotae atque avidae cibi, quae cum foris sunt, coenant scilicet.

V. 17. *ut supra* Act. II. sc. I. v. 21.

Quo pácto ex iure hestérno panem atrúm vorent:
Nosse ómnia haec, salús est adulescéntulis.
PY. Ego pól te pro istis díctis et factís, scelus,
Ulcíscar: ut ne inpúne in nos inlúseris.
Pró fidem deum! Fácinus foedum. O infélicem adulescéntulum!
Ó scelestum Pármenonem! qui ístum huc adduxít. PAR. Quid est?
PY. Míseret me: itaque ut né viderem mísera huc effugí foras,

V. 18. *salúti est.*
V. 20. *ut ne inpúne nos inlúseris.*
V. 21. *Pró deum fidem.*

V. 17. QUO PACTO EX IURE: Ex pro *cum* positum est, aut deest *madidum*, aut *maceratum*, aut *emollitum.* Nam apparet et sordidum eis et quasi acre, ut *Durus uterque panis*, qui ex iure hesterno sit comedendus. Cui contrarium Salustius posuit de deliciis militum loquens: *Panes enim in dies mercari*, inquit. ¶. EX IURE HESTERNO PANEM ATRUM VORENT: Hoc est, ut quidam volunt, ex antiquitate mucidum, quasi panem mucidum hesterno iure accipientes deglutiunt.

V. 19. EGO POL TE PRO ISTIS DICTIS ET FACTIS, SCELUS, ULCISCAR: Miro artificio poetae et ab initio non placatur Pythias nec in gratiam redit Chaereae. Et insuper nunc mire a Parmenone irritatur magis, ut per eam Parmeno terreatur, adeo ut per Parmenonem ingredi ad Thaidem cogatur senex: et demum per senem nuptiae confirmentur. Haec ergo artificibus et eruditis, cetera spectatoribus poeta exhibet.

V. 21. PROH DEUM FIDEM FACINUS FOEDUM: Vim magnam ostendit, deorum implorans fidem, quasi in hoc negotio nihil prosit humanum consilium. ¶. PROH DEUM FIDEM: Simulata perturbatione sui Parmenonem terret Pythias. ¶. PROH DEUM FIDEM: Haec singula pronuntianda sunt pavido et attonito vultu. ¶. FOEDUM: Crudele. Salustius: *Foedi oculi.* ¶. O INFELICEM ADOLESCENTULUM: Plus est miseriam adolescentis dicere Pythiam, quam irasci ei.

V. 22. O SCELESTUM PARMENONEM: Ut verba sunt, periit profecto miser adolescens, cum in eodem peccato irascitur Parmenoni Pythias, non Chaereae.

V. 23. MISERET ME: Haec omnia quasi secum loquitur et fingit se nescire, quod assistat Parmeno.

V. 5. *Salustius bell. Iug.* cap. 44.
V. 21. *Salustius in bell. Catil.* cap. 15.

Quaé futura exémpla dicunt ín eum indigna. PAR. O Iúppiter,
Quaé illaec turbast? númnam ego perii? Adíbo. Quid istuc, Pýthias?
Quíd aïs? in quem exémpla fient? PY. Rógitas, audacíssume?
Pérdidisti istúm, quem adduxti pro eúnucho adulescéntulum,
Dúm studes dare vérba nobis. PAR. Quíd ita? aut quid factúmst? cedo.
PY. Dícam: virginem ístam, Thaidí quae hodie donó datast,
Scís eam hinc civem ésse, et fratrem eius ésse adprime nóbilem?
PAR. Néscio. PY. Atqui síc inventast: éam iste vitiavít miser.

V. 29. *Thaidi hódie quae donó datast.*
V. 30. *Scís eam civem hinc ésse? et fratrem eii ésse.*

V. 24. QUAE FUTURA EXEMPLA DICUNT IN EUM INDIGNA: Graves poenae, quae possunt ceteris documento esse, EXEMPLA dicuntur. ℐ. QUAE FUTURA DICUNT EXEMPLA IN EUM INDIGNA: Modo per INDIGNA foeda crudeliaque significat. Ut Virgilius:

atque illi Misenum in littore sicco,
Ut venere, vident indigna morte peremptum.

V. 25. QUAE ILLAEC TURBA EST?: An quam loquitur, an quam ostentat ex vultu ac dictis, sed apparet ex vultu Pythiae, turbam dicere, ut in Andria: *Sed quidnam Pamphilum exanimatum video? Vereor quid siet: opperiar ut sciam nunc, quidnam haec turba tristitiae adferat.*

V. 26. ROGITAS AUDACISSIME: Totum hoc terribile est in gestu ac vultu Pythiae ac nimis usitatum et femineum.

V. 27. PERDIDISTI ISTUM, QUEM ADDUXTI PRO EUNUCHO: Artificiose non accusat quid peccaverit adversus Thaidem, quasi ex poena adolescentis plus doleat quam irascatur Parmenoni.

V. 28. DUM STUDES DARE VERBA NOBIS: Bene: STUDES DARE: neque enim dedisti. ℐ. QUID ITA?: Deest *dicis*, ut sit: *Quid ita dicis?*

V. 30. SCIS EAM CIVEM HINC ESSE: EAM abundat, quem ad modum supra: *Quam amabat virginem, eam confeci sine molestia.* ℐ. ET FRATREM EIUS ESSE APPRIME NOBILEM?: Haec ad terrorem et gratiam aucta sunt. Nam primo VIRGINEM posuit, post CIVEM, ad ultimum NOBILIS SOROREM.

V. 31. NESCIO: Perturbatur Parmeno nec negare potuit

V. 5. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 162.

Íllc ubi id rescívit factum, fráter violentíssumus . . . .
PAR. Quídnam fecit? PY. Cónligavit prímum eum miserís modis.
PAR. Cónligavit? PY. Átque equidem orante, út ne id faceret, Tháide.
PAR. Quíd aïs? PY. Nunc minátur porro sése id, quod moechís solet.
Quód ego nunquam vídi fieri, néque velim. PAR. Qua audácia
Tántum facinus aúdet? PY. Quid ita tántum? PAR. An non tibi hoc máxumumst?
Quís homo pro moecho únquam vidit ín domo meretrícia
Préndi quemquam? PY. Néscio. PAR. At ne hoc nésciatis, Pýthias,

---

V. 34. *et quídem orante.*
V. 38. *umquam pro moécho.*

nec consentire volebat, sed quasi defensionis loco dixit: NESCIO. ℐ. ATQUI SIC INVENTA EST: Facile est, ut credat, quod n e s c i a t. Ergo Pythias non laborat, ut suadeat civem esse. ℐ. ATQUI SIC INVENTA EST: Magnum horrorem incutit audienti non a c c u s a n d o, sed m i s e r a n d o Chaeream.

V. 32. FRATER VIOLENTISSIMUS: Hoc inventum est, quod daretur ad nobilem.

V. 33. COLLIGAVIT PRIMUM EUM: Mira tarditas ad torquendum Parmenonem, simul etiam relictus ad succurrendum locus.

V. 34. ATQUE EQUIDEM ORANTE, UT NE ID FACERET, THAIDE: Adeo v i o l e n t i s s i m u s, et recte hoc additum, ne speret auxilium a Thaide.

V. 35. NUNC MINATUR PORRO SESE: MINATUR, ut succurri possit ei, qui non sit passus. ℐ. MINATUR PORRO SESE: Deest FACTURUM. ℐ. QUOD MOECHIS SOLET: Deest *fieri.*

V. 37. QUID ITA TANTUM?: Nimis callide Pythias hunc dicit violentum, et tamen iniustum audacemque dici non patitur, sed defendit, ut magis terreat Parmenonem.

V. 38. IN DOMO MERETRICIS DEPREHENDI QUEMQUAM: Causa finalis, virginem civem apud meretricem vitiavit: mercedem offert: petitur ad supplicium.

V. 39. NESCIO: Quam astute dixit NESCIO, ne laborans ad contradicendum amitteret fidem simplicis personae ac vera dicentis. Vult enim magis nuntii officio fungi, quam persuadentis.

Díco, edico vóbis, nostrum esse íllum herilem fílium. PY. Hem,
Óbsecro an is est? PAR. Né quam in illum Tháis vim fierí sinat:
Átque adeo autem cúr non egomet íntro eo? PY. Vide, Pármeno,
Quíd agas, ne neque ílli prosis ét tu pereas. Nam hóc putant,
Quídquid factumst, éx te esse ortum. PAR. Quíd igitur faciám miser?
Quídve incipiam? ecce aútem video rúre redeuntém senem:
Dícam huic an non dícam? dicam hercle, étsi mihi magnúm malum
Scío paratum: sét necesse est, huíc ut subveniát. PY. Sapis.

V. 44. *á te esse ortum.*

V. 40. DICO, EDICO VOBIS: *Αὔξησις*, ut supra: *Ubi quaeram, ubi investigem?* ¶. DICO: Tibi, Pythias. ¶. EDICO: Omnibus tuis. Ergo ad universos utrumque refertur, et DICO et EDICO.

V. 41. OBSECRO AN IS EST?: Insultantis, ut in Phormione: *Ah! tune is eras?* Nam sciebat eum esse. ¶. NE QUAM IN ILLUM THAIS VIM FIERI SINAT: Quam bene providet Pythias!

V. 42. ATQUE ADEO AUTEM CUR NON EGOMET INTRO EO? PY. VIDE, PARMENO, QUID AGAS, NE NEQUE ILLI PROSIS ET TU PEREAS: Totum hoc ad id addidit, ut senex intromittatur ad confirmandas nuptias, sed poeta hoc agit, personae nesciunt.

V. 45. QUIDVE INCIPIAM?: Facimus mediocria, incipimus ingentia. ¶. ECCE AUTEM VIDEO RURE REDEUNTEM SENEM: Choragi est administratio, ut opportune in proscaenium.

V. 46. DICAM HUIC, AN NON?: Quod non esset veri simile, nisi dubitasset. Quid enim ad Chaeream pertinet, si quid ad ipsum pertinet, dubitat?

V. 47. SCIO PARATUM, SED NECESSE EST: Haec causa dubitandi fuit, quod hinc Parmenonis, illinc adolescentis periculum cernitur. ¶. SAPIS: SAPIS dicit, non videns quid futurum sit, sed tamen derisisse contenta. ¶. SED NECESSE EST: *Me*

V. 6. *in Phormione* Act. V. sc. 8. v. 52.

Ego abeo intro: tu ísti narra omnem órdinem, ut factúm siet.

V. 48. *tu ísti narra omne órdine, ut factúm siet.*

huic dicere subaudiendum est, ut sit: *Sed necesse est dicere.* Et ἀσυνδέτως inferendum est, quod sequitur. Deest enim *propterea* vel quid tale.

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA.

LACHES. PARMENO.

LA. Ex meó propinquo rúre hoc capio cónmodi:
Neque agrí neque urbis ódium me unquam pércipit.
Ubi sátias coepit fíeri, conmutó locum.
Set estne ílle noster Pármeno? et certe ípsus est.
Quem praéstolare, Pármeno, hic ante óstium?

V. 1. EX MEO PROPINQUO RURE HOC CAPIO COMMODI: Annotandum, quod huius senis nomen apud Terentium non est, apud Menandrum Simon dicitur. ℐ. EX MEO PROPINQUO RURE HOC CAPIO COMMODI: Firmatur status mentis trepidantis senis, ut appareat, quam inopinato malo amens fieri possit, quod ipsum superius etiam in Parmenone servatum est. Imparatis enim mentibus mala maiora sunt. Ergo nunc tam otiosus incedit senex, ut neque mores increpet nec quidquam suspicetur mali, sed agat gratias proximae villae, cuius beneficio non scit quid in urbe agerent filii. Et nunc adest, ubi opus est poetae. Et vide hanc causam fuisse, cur non ad villam diverterit: cum omnes villas comicas suburbanas esse, commoditatem ipsam nunc explicat et ostendit.

V. 2. NEQUE AGRI NEQUE URBIS ODIUM ME UMQUAM PERCIPIT: Tragicus apparatus. Delicias memorat, qui pericula cogniturus est. ℐ. ODIUM ME UNQUAM PERCIPIT: Fastidium ex abundantia est.

V. 3. UBI SATIAS COEPIT FIERI: Suffecerant ad hanc sententiam duo superiores ii versus: sed ἐνέργεια est senilis eloquii, faceti et garruli simul. ℐ. COMMUTO LOCUM: Mira brevitate duas res explicuit simul. UBI SATIETAS: et deest *nam*, ut sit: *Nam ubi satietas coepit fieri*, et COEPIT pro COEPERIT. ℐ. SATIETAS: Odium, ab eo, quod praecedit, id, quod sequitur.

V. 4. SED ESTNE ILLE NOSTER PARMENO? ET CERTE IPSUS EST: Et dubitavit et firmavit postea, utpote senex, visu iam languido atque oculis aetate defessis.

V. 5. QUEM PRAESTOLARE, PARMENO, HIC ANTE OSTIUM?:

PAR. Quis homóst? Ehem, salvom te ádvenire, here, gaúdeo.
LA. Quem praéstolare? PAR. Périi: lingua haerét metu.
LA. Hem! quíd est quod tu trepidás? Satin salve? díc mihi.
PAR. Here, prímum te arbitrári, quod res ést, velim:
Quidquíd huius factumst, cúlpa non factúmst mea.

V. 6. *ehem, salvom te ádvenisse, gaúdeo.*
V. 7. *L. hem*
V. 8. *Quid est quód tu trepidas?*
V. 9. *arbitrári id quod res ést velim.*

Inquit nove: non: Cui praestolare, sed QUEM dixit. Aliter Tullius in Catilinam: *Qui tibi ad forum Aurelium praestolarentur.* Praestolari est praesto esse et apparere, hoc est, obsequi.

V. 6. QUIS HOMO EST? Quare: QUIS HOMO, quum praeviderit venientem, utrum non vult videri praevidisse, ne quid fallaciae parasse videatur? Sic et in Andria: *Quasi de improviso respice ad eum.* Vel quia perturbatur exanimatus, qui dum quid apud Thaidem geratur, auscultet, non videt senem propius accedere, quem longe |viderat? An vero idcirco hoc fingit, quia quod parabat dicere de Chaerea, postquam comminus ventum est, non audet loqui?

V. 7. LINGUA HAERET METU: Virgilius:

Et vox faucibus haesit.

V. 8. QUID EST? QUID TREPIDAS?: Instandum est seni ad audienda quae de facili nunquam fateretur Parmeno. ℐ. SATIN SALVE?: SALVE, integre, recte, commode. Plautus in Trinummo: *Benevolens tuus atque amicust.* LE. *satin salve?* ℐ. SATIN SALVE? DIC MIHI: Nunc adverbium est, producta est E littera. Salustius: *Inde ortus sermo, percontantibus utrimque: Satin salve, quam grati ducibus suis, quantis familiaribus copiis agerentur.*

V. 9. HERE, PRIMUM TE ARBITRARI ID QUOD RES EST VELIM: Quod ante narrationem confirmatio inducitur, contra morem et praecepta est, sed merito, quia perturbatus est, licet simul * ut non possit dicere.

V. 10. QUIDQUID HUIUS FACTUM EST: Absolute, ut supra:

V. 2. *Tullius in Catilinam* orat. I. cap. 9. §. 24.
V. 7. *in Andria* Act. II. sc. 5. v. 6.
V. 13. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 774.
V. 18. *Plautus in Trinummo* Act. II. sc. 2. v. 53.

LA. Quid? PAR. Récte sane intérrogasti: opórtuit
Rem praénarrasse me. Émit quendam Phaédria
Eunúchum, quem dono huíc daret. LA. Cui? PAR.
Tháidi.
LA. Emít! perii hercle. Quánti? PAR. Vigintí minis.
LA. Actúmst. PAR. Tum quandam fídicinam amat hic
Chaérea.
LA. Hem, quíd? amat? an scit iam ílle quid meretríx
siet?
An in Ástu venit? áliud ex alió malum.

V. 15. *amat hinc Chaerea. L. hem*
V. 16. *Quid? ámat? an iam scit ílle quid meretríx siet?*

Et quidquid huius feci, causa virginis feci. Aut deest *rei*, ut sit: *huius rei:* Stomachose: QUID? interrogat. Quis enim ante crimen, quam obiiciatur aut proponatur, neget?

V. 11. RECTE SANE INTERROGASTI: Docte Terentius ipse se reprehendit. Nam ordine factum non est prae timore et conscientia.

V. 12. EMIT QUENDAM PHAEDRIA EUNUCHUM: Vide narrationem a necessariis et urgentibus coeptam non in se continere, nisi quod rei condicio cogit fateri. EMIT, inquit, QUENDAM EUNUCHUM, QUEM DONO HUIC DARET: Non dixit: Cui dono daret. Aliter ab amoris mentione coepisset. Deinde τὸ QUENDAM *ἐξουθενισμὸν* significat et *εὐτέλειαν ἀνδρός*.

V. 13. HUIC: HUIC more suo dixit potius, quam meretrici. Quin etiam interrogatus, THAIDI potius dicturus est, quam ut nomen dicat, quo offenditur senex. Eunuchi autem solius mentio necessaria est, quia dicturus est, pro eunucho deductum Chaeream.

V. 15. ACTUM EST: Desperantis verbum. ℐ. QUANDAM FIDICINAM: Extenuatio criminis est, quod virginem, quod civem vitiaverit. ℐ. TUM QUANDAM FIDICINAM AMAT HIC CHAEREA: Mire et necessario variavit. Ille emit ut eunuchum mittat ad Thaidem: hic amat, ut deduci se pro eunucho velit.

V. 16. HEM, QUID? AMAT?: Haec singula pronuntianda sunt, ut stuporem nimiae indignationis ostendat. ℐ. AN SCIT ILLE IAM QUID MERETRIX SIET?: Quia fidicina meretrix est.

V. 17. AN IN ASTU VENIT: IN ASTU in urbem de Piraeeo. Sic Athenienses vocabant urbem suam, unde ipsi incolae *ἀστοὶ*

V. 1. *supra* Act. I. sc. 2. v. 122.

PAR. Here, né me spectes: me ínpulsore haec nón facit.
LA. Omítte de te dícere: ego te, fúrcifer,
Si vívo. Sed istuc quídquid est, primum éxpedi.
PAR. Is pro íllo eunucho ad Tháidem dedúctus est.
LA. Pro eunúchon! PAR. Sic est. Húnc pro moecho póstea
Compréndere intus ét constrinxere. LA. Óccidi.
PAR. Audáciam meretrícum specta. LA. Núm quid est

V. 21. *ad Tháidem huc dedúctus est.*

vocantur. ℐ. ALIUD EX ALIO MALUM: Hoc separatim dixit senex, fixis in Parmenonem oculis.

V. 18. HERE, NE ME SPECTES: ME IMPULSORE HAEC NON FACIT: Ipsum accusat conscientia. Non enim, quod levius est, dixit, *me sciente*, quum plus inferat: *me impulsore*.

V. 19. EGO TE, FURCIFER, SI VIVO: Modo omnis saevitia comica aut in comminatione est aut in apparatu verborum. ℐ. SI VIVO: Ἀποσιώπησις: te ulciscar, quia necessario sequitur.

V. 20. SED ISTUC QUIDQUID EST: Inventa causa cur supplicia differantur, donec uxorem ducat Chaerea et ipse purget Parmenonem, secundum argumenta, quae sibi ipse prospexit, iussu coactuque fecisse et imperio herilis filii sui, Chaereae scilicet.

V. 21. IS PRO EUNUCHO AD THAIDEM HANC DEDUCTUS EST: Bene deductor ipse siletur.

V. 22. PRO EUNUCHON: Non interrogat, sed exhorrescit. ℐ. HUNC PRO MOECHO POSTEA: Bene studuit Terentius PRO bis numero dicere, et PRO EUNUCHO et PRO MOECHO. PRO MOECHO autem quasi excusans dixit. Nam vere in virginem Atticam non pro moecho, sed moechus. ℐ. SIC EST. HUNC PRO MOECHO POSTEA: Bene utrumque PRO, quia neque eunuchus est, qui vitiavit virginem, neque moechus, qui in domo meretricia. Et specta quam oratorie transtulerit mentionem vitiatae virginis. PRO MOECHO, inquit, ut culpam Chaereae sub meretricis accusatione celaret. ℐ. HUNC PRO MOECHO: Bene totum PRO: quia neque eunuchus, qui ephebus, neque adulter, qui amator.

V. 23. COMPREHENDERE INTUS ET CONSTRINXERE: Quo dicto vim ingentem inferri significat Chaereae. ℐ. COMPREHENDERE: Significat strictim aliquem in facinore deprehensum.

V. 24. AUDACIAM MERETRICUM SPECTA: Maior ἔμφασις

Aliúd mali damníve, quod non díxeris,
Relíquom? PAR. Tantum est. LA. Césso huc intro-rúmpere?
PAR. Non dúbium est, quin mi mágnum ex hac re sít malum:
Nisi quía necessus fúit hoc facere, id gaúdeo,
Propter me hisce aliquid ésse eventurúm mali.
Nam iám diu aliquam caússam quaerebát senex,

V. 28. *Nisi quía necessum fúit.*

accusationis est per pluralem numerum, quam singularem. Sic alibi:

an potius ita me comparem,
Non perpeti meretricum contumelias?

𝔍. AUDACIAM MERETRICUM: Oratorie avertit iram senis a se et Chaerea, atque dirivat in meretricem. 𝔍. NUM QUID EST ALIUD MALI DAMNIVE?: Bene interrogat, quia omnia invitus servus dicere videbatur. Et cum damnum malum sit, de proximo collatum discernitur: et damnum ad emptionem eunuchi, malum ad comprehensum pertinet et constrictum Chaeream.

V. 26. CESSO HUC INTRORUMPERE?: In tantam formidinem coniectus est senex, ut non miremur, quod tam cito nuptias firmet et ephebi et virginis, et quamvis non honestae, tamen quia ex ingenti metu vel indigno matrimonio filii vitam pacisci vellet.

V. 27. NON DUBIUM EST QUIN MIHI MAGNUM MALUM EX HAC RE SIET: Suave est nescire personas, quid agat poeta. Ita non periclitaturus Parmeno.

V. 28. NISI QUIA NECESSE FUIT: NECESSE est nomen. Nam *necessus*, *necessis* et *necessitas* et *necessum* lectum est. 𝔍. ID GAUDEO: Scilicet, ut succuratur Chaereae periclitanti.

V. 29. PROPTER ME: Plus dixit, quam si per me diceret. 𝔍. HISCE ALIQUID: Meretricibus, non adolescentibus. Et item pluraliter suo more, ut:

Audaciam meretricum specta.

Et:

Non perpeti meretricum contumelias.

V. 30. NAM IAM DIU ALIQUAM CAUSAM QUAEREBAT SENEX: Nota CAUSAM pro occasione.

V. 3. *Sic alibi supra* Act. I. sc. 1. v. 2 sq.

Quamobrem ínsigne aliquid fáceret iis: nunc répperit.

V. 31. *Quamobrem áliquid aegre fáceret iis: nunc répperit.*

V. 31. QUAMOBREM ALIQUID INSIGNE FACERET: Manifestius hoc Menander explicat, iam pridem infestum meretrici senem post corruptum ab ea Phaedriam, nunc demum se inventa occasione vindicaturum. ℐ. QUAMOBREM: Quamvis dixisset CAUSAM, intulit QUAMOBREM. ℐ. INSIGNE ALIQUID: Magnum et nobile facinus. ℐ. FACERET: Ἰδιωτικῶς dixit.

ACTUS QUINTI SCAENA SEXTA.

PYTHIAS. PARMENO.

PY. Nunquam édepol quidquam iám diu, quod mágis vellem evenire,
Mi evénit, quam quod módo senex intro ád nos venit érrans.
Mihi sólae ridiculó fuit, quae quíd timeret sciébam.
PAR. Quid hoc aútem est? PY. Nunc id pródeo, ut convéniam Parmenónem.
Set ubi óbsecro est? PAR. Me quaérit haec? PY. Atque éccum video: adíbo.
PAR. Quid ést, inepta? quíd tibi vis? quid rídes? pergin? PY. Périi:

V. 6. *quíd tibi est.*

V. 1. NUMQUAM EDEPOL QUIDQUAM IAM DIU: Pythias egreditur veluti irrisura Parmenonem, ut ipsa putat. Egredi autem a poeta cogitur, ut doceat populum, quid intus egerit senex. Ergo persona cachinnans inducitur quaerens Parmenonem, aspectuque eius ob nimium risum vix loqui posse. ℐ. NUMQUAM EDEPOL QUIDQUAM: Rarum est evenire, quod velis, et quod maxime velis, id rarum magis.

V. 2. INTRO AD NOS VENIT ERRANS: Non gressu errans nec via, sed animo et opinione.

V. 3. MIHI SOLAE RIDICULO FUIT: *Soli* regulariter dicitur: *solae* non recte, sed antique, ut alibi: *Hoc ipsa in itinere, alterae dum narrat, forte audivi.*

V. 4. QUID HOC AUTEM EST?: Ridentem miratur Parmeno. ℐ. NUNC ID PRODEO: Propter id.

V. 6. QUID RIDES? PERGIN?: Ex huius verbis ostendit, quam multum rideat petulans puella. ℐ. PERII: Proprie hoc verbum est aptum, quasi sit lassa ridendo.

V. 11. *alibi Heautontimorumeno* Act. II. sc. 3. v. 30.

Deféssa iam sum mísera te ridéndo. PÁR. Quid ita? PY. Rógitas?
Nunquám pol hominem stúltiorem vídi nec vidébo: ah,
Non póssum satis narráre, quos ludós praebueris íntus:
At étiam primo cállidum et disértum credidi hóminem.
Quid? ílicone crédere ea quae díxi, oportuít te?
An poénitebat flágiti, te auctóre quod fecísset
Adulèscens, ni miserum ínsuper etiám patri indicáres?
Nam quíd illi credis ánimi tum fuísse, ubi vestem vídit

V. 9. *quos praebúeris ludos íntus.*
V. 10. *ac disertum.*
V. 14. *Nam quíd illi credis túm animi.*

V. 8. NUNQUAM POL HOMINEM STULTIOREM VIDI: Postquam ROGAS dixerat, quasi narratura videbatur, sed rediit ad insultationem.

V. 9. QUOS LUDOS PRAEBUERIS: Ex errore et metu nimio senis credentis constrictum filium se offensurum in domo meretricis.

V. 10. AT ETIAM PRIMO CALLIDUM AC DISERTUM CREDIDI HOMINEM: Haec omnia sic in scaena pronuntianda sunt, ut risu interrumpi verba puellae videantur morisque insultationis esse, si is, qui fagitat risu alterum, dicat se ante de illo multum risisse, quod illico crediderit. Non autem hoc ideo dicit, quod personae suae fidem deroget, sed quod res incredibilis fuerit, quam illi persuaserit, aut certe si credendum fuerit, non autem statim neque examinata neque facta rei cognitione.

V. 11. ILICONE CREDERE: Obiurgatio de tempore.

V. 12. AN POENITEBAT FLAGITII: Illud, quod supra, a stulto, hoc, quod nunc dicit, a malo fieri potuit. Illud ab imprudente, hoc, quod peius est, a sciente. ℑ. AN POENITEBAT FLAGITII: Parum videbatur. Ipse alibi: *Quantum hic operae fiat, poenitet.* Plautus in Truculento: *Poenitetne te, quod ancillae sunt iam?*

V. 13. NI MISERUM INSUPER ETIAM PATRI INDICARES: Duo obiicit: unum, quod male consuluerit, alterum, quod male prodiderit consilia sua. Et bene INDICARES. Nam *indicium* dicitur eius, qui una peccaverit.

V. 14. NAM QUID ILLI ANIMI CREDIS TUM FUISSE?: Adolescenti scilicet.

*V. 13. NI MISERUM INSUPER ETIAM PATRI INDICARES?: Ad invidiam Parmenonis, miserum dicit adolescentem, eo modo, quo Iuno accusans Venerem ait:

Illam ésse eum indutúm pater? quid est? iám scis te perísse.
PAR. Hem, quíd dixisti, péssuma? an mentíta es? etiam rídes?
Itan lépidum tibi visum ést, scelus, nos ínridere? PY. Nímium.
PAR. Si quidem ístuc inpune hábueris. PY. Verúm! PAR. Reddam hercle. PY. Crédo.
Set ín diem istuc, Pármeno, est fortásse quod mináre.
Tu iám pendebis, quí stultum adulescéntulum nobílitas
Flagítiis, et eundem índicas: utérque in te exempla édent.

V. 15. *quid? iám scis.*
V. 20. *stúlte, qui adulescéntulum.*
V. 21. *Flagítiis et patri indicas: utérque exempla in te édent.*

an miseros qui Troas Achivis
Obiecit.

Sic enim agimus, quum ab his, qui falso rei sunt, in auctores culpam sceleris removemus.

V. 15. QUID EST? IAM SCIS TE PERIISSE: Hoc non stupentibus ac culpam patientibus dicitur.

V. 16. HEM, QUID DIXTI, PESSUMA?: Nunc demum intelligit Parmeno se esse delusum. ¶. ETIAM RIDES?: Apparet eam ex huius stomacho vehementius cachinnare.

V. 17. NOS IRRIDERE?: Nos superbius dixit, quam si diceret *me*.

V. 18. SI QUIDEM ISTUC, IMPUNE HABUERIS: ['Ελλειπτικῶς.] Subauditur: T u m n i m i u m. ¶. VERUM: Irridentis interrogatio.

V. 19. SED IN DIEM ISTUC, PARMENO, EST FORTASSE: In longam dilationem, unde d i l a t i o est dicta diei prolatio.

V. 20. TU IAM PENDEBIS: IAM nimiam velocitatem significat. ¶. NOBILITAS FLAGITIIS, ET EUNDEM INDICAS: Duas res significat simul, et cogis flagitia facere et facientem indicas.

V. 21. UTERQUE EXEMPLA IN TE EDENT: Nova ac mira tormenta, quae pro exemplis narrentur, aut quae documenta sint ceteris, ne delinquant, EXEMPLA dicuntur. Et EDENT et EDET legitur. Si EDENT, figuratum est: si EDET, recte. Et plus est EDET, quam *dabit*.

V. 1. *an miseros Virgilius Aen.* lib. X. v. 89 sq.

PAR. Nullús sum. PY. Hic pro illo múnere tibi honós
est habitus: ábeo.

PAR. Egomét meo indició miser, quasi sórex, hodie périi.

V. 22. NULLUS SUM: Hoc secum Parmeno. HIC PRO ILLO TIBI MUNERE HONOS EST HABITUS: ABEO: *Εἰρωνικῶς* et *μεταφορικῶς*. J. PRO MUNERE: Et HONOS munerigerulis haberi solet.

V. 23. EGOMET MEO INDICIO MISER, QUASI SOREX, HODIE PERII: Proprium soricum est, vel stridere clarius, quam mures, vel strepere magis, quum obrodunt frivola: ad quam vocem multi se intendentes, quamvis per tenebras noctis, transfigunt eos. Plautus: *Confessorem te faciam soricina naenia.* J. EGOMET MEO INDICIO: Proverbium in eos, qui ipsi se produnt, quia sorex non facile caperetur, nisi emitteret vocem noctu. J. QUASI SOREX HODIE PERII: Quia latere potuit nec occidi, si taceret.

ACTUS QUINTI SCAENA SEPTUMA.

GNATHO. THRASO.

GN. Quíd nunc? qua spe aut quó consilio huc ímus? quid coeptás, Thraso?
THR. Égone? ut Thaidí me dedam, et fáciam quod iubeát. GN. Quid est?
THR. Quí minus, quam Herculés servivit Ómphalae? GN. Exemplúm placet.

V. 1. QUID NUNC? QUA SPE AUT QUO CONSILIO HUC IMUS?: Reminiscere hunc esse, qui supra militi dixerit de Thaide: *Iam dudum te amat*, et rursus: *Iam tibi haec aderit supplicans ultro:* et hinc videbis, quos exitus habeat assentatio. Nam idem militi auctor est summae desperationis. Et animadverte, quod semper a mensa Gnatho invitus abstrahebatur. Nam et supra, cum ad litem venitur, ex verbis Thrasonis manifestum est, et Gnathonem invitum sequi, ubi dicit: *Hancine ego ut contumeliam tantam? tam insignem in me accipiam, Gnatho? Mori me satius est.* Et bene QUA SPE, et QUO CONSILIO, tamquam omnia expertus et nec muneribus gratus nec terroribus metuendus. §. QUID NUNC? QUA SPE: A parasito intelligitur quid agat miles, sed ad hoc inducitur interrogare ipsum militem, ut populus audiat, quo consilio veniat ad Thaidem. §. QUID NUNC? QUA SPE?: Summa desperatio est apud militem reconciliandae amicae ad hoc, ut aequo animo ferat admitti Phaedriam, dum ipse quoque recipiatur. Nam neuter erit in fine fabulae contristandus. §. QUID INCEPTAS, THRASO?: Incipere magnorum facinorum est et audaciae.

V. 2. UT THAIDI ME DEDAM: Post indictionem belli et instructionem pugnae, quid sequatur nisi deditio superatorum? §. ET FACIAM QUOD IUBEAT: Proprie. Nam in deditione victores iubent, victi obsequuntur.

V. 3. QUI MINUS, QUAM HERCULES SERVIVIT OMPHALAE?: Hic Terentius exprimit consuetudinem, in qua ignavis rationes criminum et exempla suppeditant. Nam sic et supra de

Útinam tibi commítigari vídeam sandalió caput.
Sét fores crepuérunt ab ea. THR. Périi quid hoc autémst mali?
Húnc ego nunquam víderam etiam: quídnam hic properans prósilit?

Pyrrho. Omphale Lydiae regina fuit, quae Herculem sibi servientem etiam ad lanificium compulit, cum ipsa calathum et colum cultusque femineos cum sagittis et clava leonisque tegmine mutasset. ℐ. HERCULES SERVIVIT OMPHALAE?: Subauditur: *Et ego serviam Thaidi?*

V. 4. UTINAM COMMITIGARI TIBI VIDEAM SANDALIO CAPUT: COMMITIGARI est tundendo deprimi atque deponi. ℐ. SANDALIO CAPUT: Plus dixit CAPUT, quam si aliam partem corporis, ut alibi, diceret verberari: et mire c a l c i a m e n t o c a p u t.

V. 5. PERII, QUID HOC AUTEM MALI EST?: Eunuchi habitu Chaerea, sed virili confidentia prosilit et militem velut novi rivalis terret aspectu.

V. 6. HUNC EGO NUMQUAM VIDERAM: Ideo Chaeream miratur.

ACTUS QUINTI SCAENA OCTAVA.

CHAEREA. PARMENO. PHAEDRIA. GNATHO. THRASO.

CH. Ó populares, écquis me vivit hódie fortunátior?
Nemo hércle quisquam: nam ín me plane dí potestatém suam
Omnem óstendere, cuí tam subito tót contigerint cónmoda.
PAR. Quid hic laétus est? CH. O Pármeno mi, o meárum voluptatum ómnium
Invéntor, inceptór, perfector: scín me in quibus sim gaúdiis?

V. 1. *hodie vivit.*

V. 1. O POPULARES, ECQUIS ME VIVIT HODIE FORTUNATIOR?: Hic persona Chaereae est fervens gaudio, ut adolescentuli est in prosperis rebus. ℐ. O POPULARES: Non mirum, si insane exsultat nuptiis, qui iam dudum ob id solum, quod vitiaverat virginem, laetabatur.

V. 2. NEMO HERCLE QUISQUAM: Et interrogavit et respondit sibi. ℐ. NEMO HERCLE QUISQUAM: *Παρέλκον* tertium.

V. 3. CUI TAM SUBITO TOT CONTIGERINT COMMODA: TAM qualitatis et TOT quantitatis est.

V. 4. QUID HIC LAETUS EST?: Inventa persona est, ad quam gesta haec narret Chaerea, ut populus et miles instruatur, quid intus gestum sit.

V. 5. INVENTOR, INCEPTOR: I n v e n i r e sapientis est, i n c i p e r e audacis, p e r f i c e r e constantis. Ergo plena laudatio est, et constat hoc Chaeream laudative dicere. Nam in subditis solum consilium attributurus est Parmenoni. ℐ. SCIN ME IN QUIBUS SIM GAUDIIS?: *Σύλληψις*. Et nota: SCIN ME, quum sufficeret SCIN. Ergo ME abundat, et est figura *ἀρχαϊσμός*.

Scis Pámphilam meam invéntam civem? PAR. Audívi. CH. Scis sponsám mihi?
PAR. Bene, íta me di ament, fáctum. GN. Audin tu hic quíd ait? CH. Tum autem Phaédriae
Meo frátri gaudeo ésse amorem omnem ín tranquillo: unást domus.
Thaís patri se cónmendavit ín clientelam ét fidem:
Nobís dedit se. PAR. Frátris igitur Tháis totast? CH. Scílicet.
PAR. Iam hoc áliud est quod gaúdeamus: míles pellitúr foras.

V. 9. *Tháis se patri cónmendavit: ín clientelam ét fidem.*
V. 11. *míles pelletúr foras.*

V. 6. SCIS PAMPHILAM MEAM: Amatorie dixit MEAM, vel potius sponsam meam, vel quam amo. ℐ. INVENTAM: Cognitam. ℐ. CIVEM: Deest *esse*. ℐ. SCIS SPONSAM MIHI?: Deest et *esse*. Et est SPONSAM nunc participium.

V. 7. AUDIN TU QUID HIC AIT?: Hoc vultu mutato et turbato dixit.

V. 8. AMOREM OMNEM IN TRANQUILLO: Bene, IN TRANQUILLO, quia mari et tempestatibus omnis amicae mobilitas et instabilitas comparatur. Sic Horatius:

Simplex munditiis, heu quoties fidem
Mutatosque deos flebit: et aspera
Nigris aequora ventis
Emirabitur insolens,
Qui nunc te fruitur credulus aurea, et cetera.

V. 9. THAIS PATRI SE COMMENDAVIT IN CLIENTELAM ET FIDEM: Hoc est, quod profuit Phaedriae, quia una est domus post Pamphilae nuptias. ℐ. IN CLIENTELAM ET FIDEM: IN CLIENTELAM, ut ametur: IN FIDEM, ut defendatur.

V. 10. FRATRIS IGITUR THAIS TOTA EST: Bene TOTA, ut ne ex parte quidem sit militis.

V. 11. MILES PELLITUR FORAS: Sunt gaudia ex nostris bonis, sunt gaudia ex aliorum malis, hostium aut inimicorum. Ergo utrumque genus gaudiorum complexus est.

V. 9. *Horatius Carm.* lib. I. od. 5. v. 5 sqq.

CH. Tu, fráter ubiubi est, fác quam primum haec aúdiat. PAR. Visám domum.
TH. Num quíd, Gnatho, tu dúbitas, quin ego núnc perpetuo périerim?
GN. Sine dúbio opinor. CH. Quíd conmemorem prímum, aut laudem máxume?
Illúmne, qui mihí dedit consilium, út facerem, an me, qui aúsus sim
Incípere, an fortunám conlaudem, quaé gubernatríx fuit,
Quae tót res, tantas, tam ópportune in únum conclusít diem,
An meí patris festívitatem et fácilitatem? o Iúppiter,

V 15. *qui mi dédit consilium, ut fácerem, an me, qui id aúsus sim.*

V. 12. VISAM DOMUM: Bene domi quaeritur amator exclusus. Nam neque ruri neque in foro est.

V. 13. PERPETUO PERIERIM: Quia illud periisse supra temporale videbatur. ℐ. QUIN EGO NUNC PERPETUO PERIERIM: Hic iam militi neque serviendi amicae, ut apparet, praebetur locus.

V. 14. SINE DUBIO OPINOR: Quia non quis dicitur perpetuo periisse. Quid enim opus hac exceptione est, quando nemo ita perit, ut temporaliter pereat et postea fiat non perditus? Correxit parasitus stulti dictum militis, non illum perpetuo, sed sine dubio periisse opinari respondens. Non est enim contrarium id: *Opinor te periisse sine dubio*, pro certo periisse. Confirmatur periisse miles, ut post tanta munera ex desperato supplex, ex supplice patiens rivalis exsistat. ℐ. QUID COMMEMOREM PRIMUM: *Διαπόρησις* oratoria familiaris laudantibus. Cicero: *Unde igitur potius incipiam?* Hoc autem fit, ubi omnia et magna videntur et paria.

V. 15. ILLUMNE QUI MIHI DEDIT CONSILIUM?: Attribuuntur personis consilia, facta, casus et orationes. Ergo hic laudatur consilium Parmenonis, factum Chaereae, casus fortunae, id est eventus: oratio senis. ℐ. ILLUM QUI MIHI DEDIT CONSILIUM: Tria sunt in vita hominum consilia, facta, successus. Consilium animi est, factum corporis, successus fortunae. ℐ. ILLUM: Parmenonem scilicet.

V. 17. QUAE TOT RES TANTAS TAM OPPORTUNE IN UNUM CONCLUSIT DIEM: Bene TOT RES, quasi dicat eunuchum, pro quo duceretur, commendationem virginis, absentiam meretricis, occasionem vitii inferendi, patris interventum in nuptias.

V. 18. AN MEI PATRIS FESTIVITATEM?: Etiam patri laus

Serva óbsecro haec bona nóbis. PH. Di vostrám fidem! incredíbilia
Pármeno modo quaé narravit! Sét ubi est frater? CH. Praésto adest.
PH. Gaúdeo. CH. Satis crédo. Nihil est Tháidi hac, fratér, tua
Dígnius quod ametur: ita nostrae ómnist fautrix fámiliae. PH. Hui
Míhi illam laudas? THR. Périi, quanto mínus spei est, tanto mágis amo.
Óbsecro, Gnatho, ín te spes est. GN. Quíd vis faciam? THR. Pérfice hoc

---

V. 22. *omni est.*

impartienda est. Nam non erat transeundum festivitatem, qua et festivus amatori non obstitit, quod ignovit, ut facilis: unde festivitas in dictis, facilitas vero in animo et factis. ℱ. FESTIVITATEM: Laetitiam, ut: *Festivus dies est.*

V. 19. DI VESTRAM FIDEM: Cito intervenit Phaedria, utpote qui domi erat.

V. 20. QUAE NARRAVIT: Nimius affectus in utramque partem defectus orationis amat. Est ergo ἔλλειψις. Deest enim *gaudeo.*

V. 21. SATIS CREDO: Sic dici nota agentibus solet. Recte igitur huic dicitur, cui fiunt nuptiae: *gaudeo*, et ille sic respondet, ut amicis gratulantibus decet: SATIS CREDO. CREDO autem ideo, quia multi sese fingunt congratulari, quum invideant, gaudere, quum doleant.

V. 23. MIHI ISTAM LAUDAS?: MIHI, scilicet gaudenti amatori. Et HUI et MIHI pronuntiatione iuvandum est. ℱ. PERII: QUANTO MINUS SPEI EST, TANTO MAGIS AMO: Hic vero est ardor insanissimus, ut Virgilius:

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini.

Et profecto sic est: Sapientes spe maxime ad amorem coguntur, stulti forma tantum.

V. 24. OBSECRO, GNATHO, IN TE SPES EST: Mire, quasi desperatis omnibus auxiliis, abiecta nimis supplicatio inducitur. Nam et OBSECRO, et GNATHO id significant, et IN TE SPES EST. ℱ. QUID VIS FACIAM?: Non est hoc interrogantis, sed ostendentis non esse quid faciat.

Précibus, pretio, ut haéream in parte áliqua tandem apud Tháidem.
GN. Dífficile est. THR. Si quíd conlibuit, nóvi te. Hoc si efféceris,
Quódvis donum, praémium a me optáto: id optatúm feres.
GN. Ítane? TH. Sic erít. GN. Si efficio hoc, póstulo ut mihi túa domus,
Té praesente absénte pateat: ínvocato ut sít locus

V. 26. *si quíd conlíbitumst.*
V. 28. *ut tua míhi domus.*

V. 25. PRECIBUS, PRETIO: Nihil militi superest praeter precem, ut victo, et pretium, ut diviti. Nihil igitur aliud optat, quam sic res eant, ut persona Thaidis conveniri possit. ¶. PRECIBUS, PRETIO: *Ἀσύνδετα*, velut afflicta et lassa pronuntianda sunt. ¶. PRETIO: Varie, quia alibi dixit: *precario.* ¶. UT HAEREAM: *Tò* HAEREAM ultimum genus beneficii est. Et IN PARTE ALIQUA: Non enim PARTE dixit, ut aequa intelligatur. ¶. TANDEM: Et desperantis est et difficulter credentis. ¶. TANDEM: Non est adverbium temporis, sed *nunc saltem* significat.

V. 26. NOVI TE: Deest *perficere*, sed ubique plura gestu significat miles, utpote infantissimus. ¶. DIFFICILE EST: Vultu et pronuntiatione et asseveratione firmandum est. ¶. SI QUID TIBI COLLIBITUM EST: *Ἔλλειψις* pro: *Si quidem collibitum est, efficis.*

V. 27. QUODVIS DONUM ET PRAEMIUM A ME OPTATO: DONUM praemium est et munus praemium. Sed DONUM praemium dis datur, munus praemium hominibus. Nam separatim donum deorum est, praemium virorum est fortium, munus hominum. Et donum munusque tam ante factum, quam post factum datur, praemium non nisi post factum est. Donum voluntarium, praemium debetur. Omnia ergo *ἀσυνδέτως* pronuntiavit, primo DONUM, et sic PRAEMIUM, quasi unam partem orationis. ¶. QUODVIS DONUM PRAEMIUM: DONUM, ut a largo homine: PRAEMIUM, ut a praeclaro facinore. ¶. QUODVIS DONUM, PRAEMIUM A ME OPTATO, ID OPTATUM FERES: Donum optato, ob quod praemium accipias. ¶. PRAEMIUM A ME OPTATO: Totum militariter. Nam et optio dicitur et optari a militibus, ut alibi: *Vir fortis optet quod volet praemium.*

V. 28. SI EFFICIO HOC, POSTULO UT MIHI TUA DOMUS TE PRAESENTE ABSENTE PATEAT: Proverbiale est PRAESENTE ABSENTE, ut, *sursum deorsum, ultro citro* et cetera huius modi: *fanda infanda, iusta iniusta, digna indigna, velit nolit.*

V. 29. INVOCATO UT SIT LOCUS SEMPER: INVOCATO non

Sémper. TH. Do fidém futurum. GN. Adcíngar. PH. Quem ego hic aúdio?
Ó Thraso. THR. Salvéte. PH. Tu fortásse quae facta híc sient
Néscis. THR. Scio. PH. Cur te érgo in his ego cónspicor regiónibus?
THR. Vóbis fretus. PH. Scín quam fretus? míles, edicó tibi:
Sí te in platea offéndero hac post úmquam, quod dicás mihi:
Álium quaerebam: íter hac habui, périisti. GN. Eia haud síc decet.

---

vocato significat. *In* et auget et minuit dictionem. ∮. INVOCATO: Male intelligitur precibus vocato, quum sit αὐτομάτῳ, id est, etiam non invitando, quin ultro venire debeat in suam domum.

V. 30. DO FIDEM: Iuro, confirmo, spondeo. ∮. ACCINGAR: Non quia facile est, quod negavit supra, sed suis votis parasitus adductus est ad conandum. Ideo et ACCINGAR dixit. Sic enim dicimus in magnis rebus suscipiendis, ut: *Accingunt omnes operi.*

V. 31. SALVETE: Supplex sine gratia et sine timore, modo inimicus et infestus. ∮. TU FORTASSE QUAE FACTA HIC SINT NESCIS?: Hoc totum superbe ac minaciter inquit adolescens.

V. 32. SCIO: Compendium poetae, ne rursus eadem dicerentur. ∮. CONSPICOR: Commune verbum est CONSPICOR.

V. 33. VOBIS FRETUS: Et hoc stulte. Quis enim et rivalibus et inimicis fretum se esse dicat? Deinde ἀνακόλουθον et vitiosa responsio est. Nisi enim addideris SUM, erit soloecismus conveniens loquenti, impolito homini et militi. ∮. SCIN QUAM FRETUS?: *Esse debeas*, subaudiendum est. ∮. MILES, EDICO TIBI: Hoc contumeliose et proprie, ut militi: MILES, inquit, EDICO TIBI.

V. 34. SI TE IN PLATEA OFFENDERO HAC: Hoc est: Si vel casu invenero. Et IN PLATEA, inquit, non circa meretricis fores. ∮. NIHIL EST QUID DICAS: NIHIL pro non, ut sit: non est quod dicas mihi, id est, NIHIL EST QUOD DICAS, pro ut dicas mihi, ut sit: QUOD pro ut, QUOD pro quid dicas mihi. Certum est autem, sic veteres locutos esse.

V. 35. ALIUM QUAEREBAM: Aut ALIUM pro quendam posuit, ut sit: *quendam quaerebam*, id est, aliquem, aut ALIUM, hoc est, non quem tu putas, hoc est, alium, non Thaidem. Sed si *aliam* diceret, neque commode neque ἐμφώνως loqueretur. Praevalet enim masculinum genus. ∮. PERISTI: Ordo est, post-

PH. Díctumst. GN. Non cognósco vostrum tám superbum. PH. Síc erit.
GN. Príus audite paúcis: quod quom díxero, si plácuerit,
Fácitote. PH. Audiámus. GN. Tu concéde paullulum istúc, Thraso.
Príncipio ego vos ámbos credere hóc mihi vehementér velim:
Me húius quidquid fácio, id facere máxume caussá mea:

V. 38. *paulum.*
V. 39. *Príncipio ego vos crédere ambos hóc mi vehementér volo.*
V. 40. *fáciam.*

quam in platea hac offendero, periisti. § EIA: Interdum hortantis est eia. Nunc EIA correctionem significat.

V. 36. NON COGNOSCO VESTRUM TAM SUPERBUM: Locutio annotanda. Mire laudavit, ut persuadere potuisset. § VESTRUM TAM SUPERBUM: Non, vestrum superbum. § VESTRUM SUPERBUM: Absolute, ut: *Pol Crito antiquum obtines.* Ergo subaudiamus vel *ingenium* vel *animum* vel *morem* vel *institutum.*

V. 37. PRIUS AUDITE PAUCIS: Mira insinuatione agit, qui non ut consentiant, sed ut audiant petit. Et bene PRIUS, quasi non obstet, quo minus faciant quod velint. Tum deinde quo attentiores exsistant, addidit PAUCIS. Deinde SI PLACUERIT. Facilius enim flectitur, cum quo non pugnamus, ut consentiat. § PRIUS AUDITE: Quod fiduciam ostentat persuasoriam rem dicturi.

V. 38. AUDIAMUS: Bene non faciamus, sed AUDIAMUS dixit. Nam prima oratoris impetratio in mala causa est, audiri meruisse. § TU CONCEDE PAULULUM ISTUC, THRASO: Thraso hoc in bonam partem accepit, et ideo paret. Putat enim vel turpe esse, si humiliter precetur suo nomine seque audiente parasitus: vel incongruum sibi, si in os praesens a Gnathone laudetur. § ISTUC, THRASO: Non ad se vocat, sed locum ostendit, quo abeat atque concedat.

V. 39. PRINCIPIO EGO VOS AMBOS: Videt neque se odio haberi neque offendi animos audientium in militis nomine. Hoc ergo oratorie: Pro eo homine, in quo offenditur, eum, in quo non offenditur, posuit.

V. 40. ME HUIUS QUIDQUID FACIO, ID FACERE MAXIME CAUSA MEA: Deest *rei* aut *est*, ut sit: *Me huius quidquid est quod facio, id facere maxime causa mea.* Hic a persona dis-

Vérum si idem vóbis prodest, vós non facere inscítiast.
PH. Quíd id est? GN. Militem égo rivalem récipiendum
cénseo. PH. Hem,
Récipiendum! GN. Cógita modo, tu hércle cum illa,
Phaédria,

---

cessit, et rem non odiosam pro odiosa posuit, id est, parasiticam pro aemuli amore et commodo.

V. 41. VERUM SI IDEM VOBIS PRODEST: Multum attulit ad persuadendum, non esse commodum militi admitti, et suum commodum et ipsorum esse commodum. 𝒥. VOS NON ID FACERE, INSCITIA EST: Oratorie et secundum insinuationis praecepta sic dixit. Nam remittendo et dubitando magis flectit animos, quam si aperte ac pertinaciter asseveret.

V. 42. MILITEM EGO RIVALEM RECIPIENDUM CENSEO: Artificiose satis semel intulit omne, quod durum dictu ad persuadendum erat. Nam quod militem et rivalem dixit, ad eam rem valet, ut magis admittendus sit, quam excludendus. Et simul fiducia sic dicentis parat animos ad audienda, quae dicet. 𝒥. MILITEM EGO RIVALEM RECIPIENDUM CENSEO: Rivales dicuntur aemuli de mulieribus, facta translatione nominis a feris bestiis, quae sitientes cum ex eodem rivulo haustum petunt, in praelium contra se invicem concitantur. Sic Cicero pro Caelio: *Sin erit ex illo fonte rivalis*, inquit, et Homerus .... 𝒥. CENSEO: Vide virtutem poetae. Non enim dixit peto, sed CENSEO, tamquam illis modo consulat, neque pro milite agat. 𝒥. MILITEM RIVALEM EGO: Considera quo vultu hoc dicendum sit, et intelliges et MILITEM et RIVALEM et RECIPIENDUM et EGO CENSEO, quanta significent. Non enim dixit Thrasonem, sed MILITEM, quod nomen ad stultitiam valet. Non socium, sed RIVALEM, quod ostendit, quando quidem rivalis in meretrice capiendus est, hunc potius eligendum. Nec non excludendum, sed RECIPIENDUM dixit: ut et ostenderet adeo prodesse, ut etiam de industria retinendus sit. Non volo aut rogo, sed CENSEO, ut consiliarius, non parasitus, videatur loqui. Nam quod EGO addidit, eo dicto usus est, quo uti solent, qui plus in negotio vident. Nam sic in Phormione iuris consulti: *Ego quae in rem tuam sint, ea velim facias. Ego sedulo hunc dixisse credo. Ego amplius deliberandum censeo.*

V. 43. COGITA MODO: MODO aut tantummodo significat aut temporis est adverbium, et simul incerta distinctio est.

V. 15. *cf. Cicero pro Caelio* cap. 8. §. 19.
V. 29. *in Phormione* Act. II. sc. 4. v. 9 sqq.

Et lubenter vívis: etenim béne lubenter víctitas.
Quód des, paullulum est: ét necesse est múltum accipere Tháidem,
Út tuo amori súppeditare póssit sine sumptú tuo:
Ad ómnia haec magis ópportunus, néc magis ex usú tuo
Némo est: principio ét habet quod det ét dat nemo lárgius.
Fátuus est, insúlsus, tardus: stértit noctes ét dies.

V. 44. *Út libenter vívis* (*et enim béne libenter víctitas*).
V. 45. *paulumst.*
V. 47. *Omnia.*
V. 49. *bardus.*

V. 44. Et libenter vivis: Id est, bonorum ciborum es atque edax.

V. 46. Suppeditare possit sine sumptu tuo: Aut suppeditare pro suppeditari, aut deest *se*, ut:

Accingunt omnes operi.

V. 47. Ad omnia haec magis opportunus nec magis ex usu tuo nemo est: Locutio est ex negativis tertia, ut: *Agrum in his regionibus meliorem nemo habet.* ℐ. Magis ex usu: Pro utilior, et magis opportunus pro opportunior. ℐ. Nemo est: Hoc est opportunus.

V. 48. Habet quod det: Ut dives. ℐ. Et dat nemo largius: Ut liberalis.

V. 49. Fatuus est: Hoc est ex usu tuo. ℐ. Insulsus: Sine sale et sapientia, aut sine saltu et facilitate. ℐ. Tardus: In Venerem scilicet. ℐ. Stertit: Plus dixit quam dormit. ℐ. Noctesque et dies: Plus significat, quam si diceret diebus et noctibus, ut hoc ipso nomine consiliarii auctoritas inesse videatur. ℐ. Fatuus: Inepta loquens: a fando *fatuus* dicitur: unde Fauni fatui et Nymphae fatuae dictae sunt. Fatui igitur sunt, qui verbis et dictis fatui sunt, insulsi vero corde et animo. ℐ. Tardus: Corpore et membris, quamquam et intellectu tardos vocamus, qui stulti sunt. Sed melius est sic intelligi, ut ea vitia videatur dicere, quae inamabilem faciant etiam divitem largumque amatorem. Nam aut verba commendant, ut:

Pendetque iterum narrantis ab ore.

Hic fatuus est: aut sapientia gratum facit, ut:

Multa viri virtus animo.

V. 4. *Ut Virgilius Aen.* lib. II. v. 235.
V. 25. *Ut Virgilius Aen.* lib. IV. v. 79.
V. 27. *Ut ibid.* v. 3.

Néque istum metuas, né amet mulier: fácile pellas, úbi velis.
PH. Quíd agimus? GN. Praetérea hoc etiam, quód ego vel primúm puto,
Áccipit homo némo melius prórsus neque prolíxius.
PH. Mírum, ni illoc hómine quoquo pácto opust. CH. Idem ego árbitror.

V. 52. *prórsum.*

Et hic insulsus est. Sed mihi videtur FATUUM dicere, tantum qui glorietur et blandiri amicae nesciat, i n s u l s u m, qui non sit salax et cupidus coitus, t a r d u m, qui non facile explicet Venerem, quae res meretricibus odiosa est. ℱ. FATUUS EST, INSULSUS: Sunt qui f a t u u m animo putant, i n s u l s u m dictis, sed male. Nam f a t u i quoque dii sunt, qui et F a u n i dicuntur, et non stulti, sed multum fantes, id est, loquentes. ℱ. FATUUS EST, INSULSUS: Haec, quae nunc addidit, non ex superioribus pendent, sed cum superiora valeant plurimum: nam quia dives et liberalis, potuit obesse rivalibus: haec omnia bona in milite corrumpuntur, quod fatuus, quod insulsus et cetera, quae ipse persequitur. ℱ. FATUUS EST, INSULSUS: Haec bene adduntur, quia dixit: ET HABET QUOD DET, ET DAT NEMO LARGIUS. Ad rem eam valebat, ut amaretur miles a meretrice et praeponendus omnibus esset, sed ingrata sunt mulieribus maximeque lascivis haec omnia, quae subiicit. ℱ. FATUUS EST, INSULSUS: Hoc pro acervo vitiorum cum quadam vultus improbitate prolatum est, quo magis res in medio posita esse videatur.

V. 50. UBI VELIS: Quando vel cum.

V. 51. QUID AGIMUS?: Initium consensionis dubitatio est eius, qui negaverit. ℱ. HOC ETIAM: Deest e s t vel h a b e t. ℱ. QUOD EGO: Parasitus scilicet. ℱ. PRIMUM PUTO: PRIMUM PUTO, quasi parasitus.

V. 52. ACCIPIT HOMO NEMO: ACCIPIT, pascit, invitat, ut:

Illos porticibus rex accipiebat in amplis.

ℱ. NEMO MELIUS PRORSUS NEQUE PROLIXIUS: Horum alterum apparatum, alterum indicat copiam.

V. 53. MIRUM NISI ILLOC HOMINE QUOQUO PACTO OPUS EST: Facete dixit adolescens rei parcus et qui putet amorem sine damno esse oportere, quique fefellerit meretricem, non solum eiiciendum non esse militem, sed etiam quovis modo sustinendum ac perferendum. ℱ. MIRUM NI ILLOC HOMINE QUOQUO PACTO: Obtinuit parasitus iam, quod negabatur. Primo deliberatum, ut:

V. 24. *Ut Virgilius Aen.* lib. III. v. 353.

GN. Récte facitis. Únum etiam hoc vos óro, ut me in vostrúm gregem
Récipiatis: sátis diu hoc iam sáxum volvo. PH. Récipimus.
CH. Ác lubenter. GN. Át ego pro istoc, Phaédria, et tu, Chaérea,
Húnc comedendum et déridendum vóbis propinó. CH. Placet.
PH. Dígnus est. GN. Thraso, úbi vis adcede. TH. Óbsecro te, quíd agimus?

V. 54. *Únum etiam vos.*
V. 57. *et ébibendum.*

Quid agimus? post concessum, ut: Mirum ni illoc homine quoquo pacto opus est. ℐ. Mirum ni illoc: Hic, inquit, eius modi est, ut etiam cum mala condicione patiendus sit. ℐ. Idem ego arbitror: Sane opus fuit consensione, praecipue Phaedriae, cuius res agitur. Nam ita et servata persona est tarde consentientis amatoris.

V. 54. Recte facitis: Gratiarum actio est. ℐ. Unum etiam hoc vos oro: Subtiliter etiam parasitus hic se adiungit suasque partes circa hoc agit.

V. 55. Satis diu iam hoc saxum volvo: Vide quem ad modum serpat paullatim etiam in eorum assentationem ex vituperatione militis. ℐ. Hoc saxum volvo: Proverbium in eos, qui inextricabili labore afflicti sunt. Et bene saxum de stulto milite ait, et se ipsum Sisyphum Phaedriae fecit. ℐ. Hoc saxum volvo: Velut Sisyphus apud inferos.

*V. 54. Ut me in vestrum gregem: Iam hos laudat, et nimis parasitus est, si recorderis eundem dixisse: *Facete, lepide, laute, nil supra.*

V. 56. At ego pro istoc, Phaedria: Subaudiamus et *sum hic.* Aliter non, ut parasitus ait. ℐ. Phaedria, et tu, Chaerea: Ambos nominat, quasi legibus paciscantur.

V. 57. Hunc comedendum: Cum ceteris rebus summus poeta etiam fidem ostendit amicitiae parasiticae, exemplo Gnathonis de milite loquentis hoc modo. ℐ. Propino: Facete sic dixit, ut parasitus, et ut qui de eo convivio loqueretur.

V. 58. Dignus est: Haec verba ultima longi sermonis eius modi sunt, ut miles haec audiens laudatum se esse et approbatum existimet. ℐ. Ubi vis: Honorifice revocat ablegatum cum iniuria dicendo: Ubi vis, quia accede imperativum erat, et ubi nisi q u a n d o intellexeris, vitium est.

GN. Quíd? isti te ignorábant: postquam eis móres ostendí tuos,
Ét conlaudaví secundum fácta et virtutés tuas,
Inpetravi. THR. Béne fecisti: grátiam habeo máxumam.
Núnquam etiam fui úsquam, quin mé omnés amarent plúrumum.
GN. Díxin ego in hoc ésse vobis Átticam elegántiam?
PH. Níl praeter promíssum est. Ite hac. ω. Vós valete et plaúdite.

V. 61. *béne fecistis.*
V. 62. *amarint.*

V. 59. ISTI TE IGNORABANT: Figura *διλογία.* Ad utrumque enim pertinet, et ad laudem et ad mores. Ostendit et hoc ambiguum.

V. 60. SECUNDUM FACTA ET VIRTUTES TUAS: Et hoc *ἀμφίβολον.* Nam VIRTUTES *εἰρωνικῶς* pro vitiis posuit, ut: *Nescis qui vir siet*, et, *Ornatus esses ex tuis virtutibus.* ¶. FACTA ET VIRTUTES: Proprie f a c t a militibus adscribuntur. ¶. FACTA ET VIRTUTES: Amarior est *εἰρωνεία* in vitiosos homines, quam veritas.

V. 62. NUMQUAM ETIAM FUI USQUAM: NUMQUAM et locum et tempus significat, USQUAM locum magis, NUMQUAM pro non. Et NUMQUAM USQUAM *τῷ ἀρχαϊσμῷ* pro n o n u s q u a m, id est, n u s q u a m. ¶. QUIN ME OMNES AMARENT PLURIMUM: Contrarium superiori. Quid est enim, quod bene non fecerit quicquam, si in illo est, ut ametur?

V. 63. ATTICAM ELOQUENTIAM: Et hoc *εἰρωνικῶς*, ut illa quae supra. ATTICAM dicit veram atque germanam, quia excultior eloquentia dicitur A t t i c a, et summi oratores A t t i c i appellati sunt.

V. 64. PRAETER PROMISSUM EST: Et hoc anceps est, intellectu gemino ad utrumque. ¶. ITE HAC: Quo vocat parasitus, an ad meretricem an ad coenam militis, ut promisit? *Hunc ego comedendum et deridendum vobis propino.* ¶. ITE HAC: Comessatum ad militem vel ad Thaidem. Si coenae interfuit meretrix, quo modo post acta sunt omnia, cum mentio noctis non facta sit? Omnia post coenam gesta sunt, et non completa per rixam coena superfuit plurimum temporis ad agendum. AELII DONATI V. CL. ORATORIS URBIS ROMAE COMMENT. IN TERENTII EUNUCHUM EXPLICIT.

INCIPIT

EUGRAPHII COMMENT.

IN PUB. TERENTII

EUNUCHUM.

PROLOGUS.

V. 1. SI QUISQUAM EST: Hic prologus habet controversias duas: unam ex accusatoris persona, aliam ex defensoris. Nam et Terentius obiicit crimen et obiectum purgat. In eo, quod obiicit, talis est controversia. Comoedias dedit adversarius, in his unam, qua priori loco causam dicit, a quo petitur, non ille, qui petit, hoc ita quod crimen stultitiae est et imprudentiae. Ita status est qualitas. Alia controversia est, qua obiicitur Terentio, quae talis est. Graecam Comoediam in Latinam transferre licet. Eunuchum Terentius dedit comoediam, parasiti et militis: quod Plautus in sua comoedia habuerit, nunc Terentius in Eunucho posuit. Reus est, quod contra legem fecerit. Hic status primo qualitas absoluta ex iuris ratione, deinde qualitas venialis per ignorantiam. Nunc iam singulas, ut proposuimus, explicemus. ℐ. SI QUISQUAM EST, QUI PLACERE SE STUDEAT BONIS: Controversiae principium semper est ad benevolentiam captandam auditorum, aut a nostra persona aut ab auditorum aut a iudicum aut a rebus ipsis. Hic nunc utrumque complectitur, et a nostra persona et ab auditorum: a nostra sic: si est aliquis, qui placere se studeat bonis, et minime multos laedere, in his poeta nomen profitetur suum: ab adversariorum: tum si quis est, qui dictum in se inclementius existimavit esse, sic existimet. ℐ. BONIS QUAM PLURIMIS: Quidam intelligunt, quam plurimis bonis. Nos intelligamus extrinsecus PLURIMOS, nihil aliud posuisse nisi malos: boni enim admodum pauci sunt: ita quod dixit in numero, PLURIMIS, qualitatem potius declaravit.

V. 2. ET MINIME MULTOS LAEDERE: Duo praecepta posuit, placere bonis, nec multos laedere, haec et hic tenuit: *in causis iudiciisque publicis ita sim versatus, ut defenderim multos, laeserim neminem.*

V. 4. INCLEMENTIUS: Id est, iniustius, acerbius.

V. 6. RESPONSUM, NON DICTUM ESSE, QUIA LAESIT PRIOR: Ne videatur Terentius improbam continuo maledici subisse personam, quod prior laederet, dixit, respondisse potius, non maledixisse: hoc enim est quod positum est: NON DICTUM. DICTUM enim Cicero de Oratore maledictum ponit, hoc est maledicere, *dicta dicere.* Sequitur controversia ipsa et criminatio a parte accusatoris: QUI BENE VERTENDO ET EASDEM DESCRIBENDO MALE. Bene vertit de Graeco in Latinum: male scribit, male verba componit.

V. 9. IDEM MENANDRI PHASMA NUNC NUPER DEDIT: Aliter FANA. Nomen fabulae FANA est, et bene addidit NUNC NUPER, ut crimen istud, quod obiicit, non longi temporis, sed ut recens memoria videatur peccati esse.

V. 10. SCRIPSIT CAUSSAM DICERE: In comoedia sua hoc argumentum est. Quidam agrum vendidit, illic habuit patrium monimentum, in quo thesauros emptor invenit, comperit venditor. In iudicium venitur. Utique ex ratione et ex consuetudine prior loqui debet ille, qui petit. Petitor autem hic venditor est: ut secundo loco respondeat, a quo petitur, hoc est emptor. At contra Luscius Lanuvinus fecit, ut prior loqueretur, unde petitur, quam ille, qui petit. Ergo propositio criminis collocata est: incipit enim eius caussae quaestio. Ac primo praescriptionis est status potestque dicere Luscius Lanuvinus reprehendi non possum. Placuit in hac comoedia hanc praescriptionem solvi sic: NE FRUSTRETUR IPSE SE, AUT SIC COGITET, DEFUNCTUS IAM SUM: NIHIL EST QUOD DICAT MIHI. Sed hanc praescriptionem donat et admonet, ne peccet, quam rem subtili accusatione composuit. Ex hoc enim plus accusatur: si quidem de praeteritis se donare promittit crimen, et monet quasi iterum peccaturum. Simul et alia multa crimina se donare dicit. Nunc nolle, et nihilo minus postea nolle male dicere, si tum laedat inimicus: quibus rebus et personam suam commendat et adversarium ad confirmandam impudentiam iniecit.

V. 19. ITA UTI FACERE INSTITUIT: Omni enim genere laborare debemus, ut adversarios aut in odium aut in contemptionem aut in invidiam ducamus. Ita enim in odium adduxit, quod dixit: SI PERGET LAEDERE, ITA UT FACERE INSTITUIT: in contemptionem, quod dixit esse tali ingenio, ut ignoraverit, qui prior loqui in actione deberet. Subiungit deinde

---

V. 2. cf. Ciceronis divin. in Q. Caecilium Cap. I. §. 1.

alteram controversiam: QUAM NUNC ACTURI SUMUS MENANDRI EUNUCHUM POSTQUAM AEDILES EMERUNT: Hic a narratione incipit, quia supra exordium collocatum. Ergo haec tota narratio usque ad propositionem criminis et quaestionis, quae incipit ex hoc versu [v. 23.]: EXCLAMAT FUREM, NON POETAM, FABULAM DEDISSE, ET NIHIL DEDISSE VERBORUM. Pulcre primo generaliter proposuit illam ex adversarii persona: ita enim oportet, ut species sic subiiciatur, quae qualitatis est, ut diximus supra, de Latino in Latinum transferri non licere. Haec quaestio sic proponitur: Colacem esse Naevii et Plauti veterem fabulam: parasiti personam inde ablatam et militis, personam autem hic intelligo non nomina, quod postea declarabo. Subiungit responsionem, primo quasi quodam statu finitivo, quae sic iungit: Si id est peccatum, peccatum hoc est: an hoc peccatum sit verum donat. Hoc ad qualitatem ipsam descendit venialem, quam sic proponit peccatum imprudentia est poetae. Venia enim tribus modis fit, vi, casu, ignorantia. Cum autem imprudeutia vel una de tribus fuerit, coniectura erit, nec aliquid animus faciet. Adiunxit ergo Terentius [v. 28.]: NON QUOD FURTUM FACERE STUDUERIT: Haec tantum verba repromissionem argumentorum tenent, non veritatem. Ergo adiungit: ID ITA VOS ESSE IAM IUDICARE POTERITIS. Quoniam diximus illa lege, ex Graeco in Latinum transferre liceat. Hoc namque dico, quod Colax Menandri est. In ea est fabula de parasito Colace et glorioso milite. Parasitus autem Colax, id est adulator: hoc enim significat et *miles gloriosus* apud Latinos, quod *Colax* apud Graecos. Sicut igitur supra diximus, inde est ablata persona parasiti et militis. Ergo hae personae in Menandri comoedia sunt: quod concludit. Eas se personas non negat transtulisse in Eunuchum suam ex Graeca. Ergo iam non contra legem fecit, quod ex Graeca transtulit, quoniam et Latinae comoediae sunt. Redit ad venialem statum, ut nescisse se dicat [v. 33.]: SED EAS FABULAS FACTAS PRIUS LATINAS SCISSE SE, VERO ID PERNEGAT: Sic iungitur qualitas absoluta de iuris ratione, quod licitum est ex necessitate rerum, ut nota similitudo personas singulas reservet. Hoc est enim, quod dicit: QUOD SI PERSONIS IISDEM ALIIS NON LICET UTI: haec enim semper necessitate naturali sunt apta et inligata personis. Ita fit, ut quicumque personam aliquam collocat, eius debeat mores exprimere: quam rem concludit: DENIQUE NULLUM DICTUM EST, QUOD NON DICTUM SIT. Sed hic res intelligamus non verba, haec quae dicunt Graeci πράγματα, naturaliter sunt omnibus semper aequalia. At DICTA verba sunt: sed haec controversia est. Sequitur iam ratio prologi, quam in Andriam praecepi, ut audientiam a populo petat, concludens simul cum veniali statu prologum: QUARE AEQUUM EST VOS COGNOSCERE ATQUE IGNOSCERE, ut hic est absoluta qualitas per exempla, cum tacita sit: deinde sic audientia petitur. ET CUM SILENTIO ANIMADVERTITE, UT PER-

NOSCATIS QUID SIBI VELIT. Hic iam comoediae ipsius res potestatemque noscimus.

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

V. 1. QUID IGITUR FACIAM: Prima scaena deliberativam integram tenet, quae talis est. Deliberat adulescens an expulsus a meretrice, cui munera missurus est, rursus rogatus ut redeat, revertatur. Haec igitur deliberativa duas partes in propositione deliberantis continet ex utraque parte argumenta. Sed ea hic servus accedet, ut possit partem alteram persuadere. Deliberativa utique ab honesto est et ab utili et ab eo, an fieri possit et an necesse sit, semper dividitur. Haec igitur an servata sint considerare debemus. Ac propositio est primo: QUID IGITUR FACIAM, quae communis est ad utramque partem. Deinde incipit una pars: NON EAM. Adiecit causam, cur ire debeat: NE NUNC QUIDEM CUM ULTRO ACCERSOR. Deinde alterius partis est propositio: AN POTIUS ITA ME COMPAREM. Ab honesto divisio ponitur: NON PERPETI MERETRICUM CONTUMELIAS.

V. 4. EXCLUSIT: REVOCAT: Rursus divisio illa in alteram partem ex divisione illa, an fieri possit, ut amator contemnat quam diligit.

V. 5. SI QUIDEM HERCLE POSSIS NIHIL PRIUS, NEQUE FORTIUS: Et quasi asserit fieri non posse. Deinde adiungit ab honesto, quod ultro ad eam veniat. Atque hic adiungit et ab inutili, quod confessus fueris. Consideratis partibus adulescens concludit ad ipsam rursus deliberationem.

V. 11. PROIN TU DUM EST TEMPUS: Hic iam persuasio accedit, quoniam cogitatio superior ex utraque parte concepta, ad integrum aequali cogitationum ratione prorupit.

V. 12. HERE, QUAE RES: Persuadet Parmeno, ut revertatur ad meretricem, ab eo, quod fieri non possit, ut non revertatur. Respondet autem, se iniuriam passum. Verum quaestioni opponit illud, quod semper amantium ista sit consuetudo. Ergo primo an possit repugnare proponit. QUAE RES, inquit. Adversus iniuriam, quam passus est, opponitur consuetudo, ubi sic adsumitur: HAEC OMNIA VITIA SUNT: INIURIAE, SUSPICIONES: et post ita concludit: INCERTA IGITUR HAEC. Sensus est hic: si ea, quae in amore semper varia contigerunt ac propterea videntur incerta, tu volueris ratione corrigere, ut certa perficias, tale erit, inquit, ut, si operam des, ut cum ratione insanias. Subiungit deinde orationem irascentis amatoris exclusi: in qua exprimitur ira, quae nunquam verba complet, quod cogitat mens. Ita posuit: EGONE ILLAM, scilicet puniam. QUAE ILLUM, scilicet amat, et me exclusit. Sic enim iram exprimimus. Haec igitur

molesta iungit. Tu vero ea vitia noli cumulare, ne sollicitudo geminetur.

V. 25. O INDIGNUM FACINUS: Ex his, quae amori accidunt, et se et illam esse aliter asserit: se miseram, illam scelestam dicens. Cui servus persuadet, ut se ab ea redimat, quam minimo queat pretio. Quam etiam Bacchidem longius supra translatione definit quid sit, scilicet calamitas nostri fundi, id est miseria, per ὑπαλλαγὴν, quod miseros facit. Et quoniam servi persuasio parum profecerat circa adulescentis dolentis animum, quod erat exclusus, optima ratione subiungitur scaena, in qua meretrix ipsa est, cuius praesentia et oratio et vultus persuadere possint, ut amator iniuriam ignoscat.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

V. 1. MISERAM ME: In hac scaena primo controversia est: dein deliberativa. Controversia talis est. Adulescens amator missurus munera fuerat, quae eadem meretrix postulaverat, et multa alia. Cui alter amator promiserat quandam virginem, quae aliquando eius meretricis soror dicebatur. Sed aberraverat, a praedonibus rapta et venundata. Hanc, inquam, amator alius cum promisisset, meretrix adulescentem amatorem a se exclusit. Rea fit iniuriarum. Haec controversia venialem statum continet: confitetur enim se fecisse iniuriam. Verum dicit necessitate, quod velit eam puellam a milite recipere, quae sibi soror antea fuerat. Et quoniam semper venialis status sub qualibet purgatione coniecturam tractat, an hoc animo fecerit sive necessitate sive alia qualibet caussa: hic erit tractata etiam coniectura similiter, quam quidem rem breviter percurrit ipse dicens. N o n q u o q u e n d a m p l u s d i l i g a m, e o f e c i, s e d i t a e r a t r e s, f a c i e n d u m f u i t. Haec controversia accusationem habet et defensionem. Sed defensio perseverat usque ad deliberativam orationem. Nam petitura est meretrix aliquos dies et pollicetur haberi deinceps se a Phaedria adulescente suo amatore. Omnis autem petitio deliberativam tenet. Ergo secundum ordinem ad singula revertamur. Egreditur meretrix primo: ex hoc declarat, se quod fecerit, necessario fecisse, dicens: VEREOR NE ILLUD GRAVIUS PHAEDRIA TULERIT, NEVE ALIORSUM ATQUE EGO FECI, ACCEPERIT. Duo posuit, ne factum meum aliter acceperit Phaedria, quam a me factum est. Propositionem iniuriae tenuavit, non quod quasi minus est ab excluso. Non enim dixit quod exclusus est, sed quod intromissus non est.

V. 5. ACCEDE AD IGNEM: Quidam intelligunt, AD IGNEM ad amorem, hoc est, ad ipsam meretricem. Sed melius est illud, quod quidem Menander aperte dixit, meretrices iuxta domum

suam vel in atrio solitas habere aram Veneris vulgariae, cui quotidie sacrificarent. Ut hoc sit: ACCEDE AD IGNEM, hoc est ad aram, ut iocatus servus sit Parmeno dicens: IAM CALESCES PLUS SATIS.

V. 6. TUN HIC ERAS: Optimum principium sumpsit meretrix. Cum rea ipsa sit facti, adulescentem coepit arguere, quod non ingressus est.

V. 7. CETERUM DE EXCLUSIONE: Hoc servus dicit, quod meretrix callide loquitur. Dicit tantum de iniuria: unde intelligi licet, quod hic exclusionem posuit. Quia servus accusatoris animo dicit ad illa supra, quod intromissus non est.

V. 9. SANE QUIA HAE: Accusatio hic sumit exordium, quod quanto temperamento dictum est? quod non semper fores meretricis amatori pateant: quod rivalis sibi praeponatur. Hoc enim dixit: QUIA SUM APUD TE PRIMUS. Et cum meretrix dissimularet totum impetum, rursus adulescens accusationes effudit.

V. 11. O THAIS, THAIS: Iteratio nominis accusantis ostendit iracundiam. ℣. UTINAM ESSET MIHI: Sensus hic est. Utinam et tu amatoris et partem mecum amoris habuisses. Si enim hoc fuisset, posset contingere, ut in hac iniuria aut tibi doleret, ut mihi dolet, aut mihi non doleret, ut tibi non dolet. Hoc enim dixit.

V. 14. EGO ISTUC ABS TE FACTUM: Hoc est, factum tuum contemnerem.

V. 15. NE CRUCIA, TE OBSECRO: Incipit defensio, quae optimum principium tenuit, ut irascentis primum animus temperaretur. Deinde consilio generaliter subiungit argumentum meretrix, sed coniecturale, quod non hoc animo fecerit, quo alium apud se videatur habere potiorem. Hoc enim dixit: NON POL QUO QUEMQUAM PLUS AMEM, AUT PLUS DILIGAM, EO FECI. Similiter subiungit generale aliud argumentum, status venialis ex necessitate: SED ITA ERAT RES. Post meretrix conturbata oratione servi, petit audientiam, ut plenior origo narretur. Non tantum exclusionem ipsius narrare debet, sed et caussam. Post principia petit audientiam, qua concessa narratio incipit.

V. 27. SAMIA MIHI MATER: Brevitas semper in narratione servanda est et in dictione aperta verba. Ita hic et nomen et affectum et locum posuimus habitationis. Narrat matri suae datam puellam dono, a quodam mercatore ab Atheniensi civitate sublatam. At se ignorare dicit, utrumne ipsa civis Atheniensium fuisset: tantum de civitate sublata sit. Adiecit illud, quod nomen matris et patris dicebat. Ipsum hoc proficit ad causam eius rei, quam petitura est. Scimus enim in narratione rationem futuris quaestionibus collocari. Quoniam ergo dictura est, concedi sibi debere aliquot dies, ut puellam recipiat, et hanc adiungit causam, ut suis parentibus reddat. Volo enim, inquit, amicos sic parare beneficio meo. Ideo praemisit matris nomen

et patris, ut veri simile sit, posse hinc parentes sciri, si nomina iam tenentur. Denique adiecit et alia signa: sibi cognitam esse quia mercator ex praedonibus unde emerat, se vidisse dixerit abreptam esse e Sunio. Sunio autem intelligit locum prope Athenas, iuxta mare collocatum. Redit rursus ad affectum, quod dicit, sibi carissimam esse puellam, cum mater sic eam educaverit, ut opinione populi filia diceretur. Inde narrat discessum suum. Excitat enim, quod cum hospite Athenas venerit, quae sibi haec omnia, quae habebat meretrix, dereliquit. Quam rem quidem illa non sine causa videtur adiecisse, sed ut ostenderet, quanta semper mercede dilecta sit, ut adulescens intelligat, non se maximum munus dedisse, cum videat, tantum donari meretrici. Hoc quidem servus negat factum, dicens et dominum multa donasse. Contendit mulier ad narrationem rediens: dicit, profectum militem amatorem adulescentis Phaedriae notitiam, sed hunc pervenisse. Qua in re commendat animum cum dixit [v. 47.]: Tute scis post illa, quam intimum habeam te, et mea consilia ut tibi credam omnia. Pergit igitur narrationis partes universas complere, quod mortua matre frater materna bona invaserit, virginem venumdederit, et speciosam et peritam artis, quod fidibus sciret. Deinde, quod eam ille amator suus emerit miles, quod venerit et irascatur, quod meretrix coeperit alium amatorem habere. Hic intelligendum acriter illud est, quod supra dixit miles, te amatorem. Interea loci te cognovi. Ut ideo miles puellam tanto pretio emerit, quod sciret se tantum amari a meretrice, quippe cum eam sic reliquisset, cum adhuc haberet nullum amatorem. Ergo consequenter hodie irasci miles, postea quam invenit meretricem cum hoc amatore. Hoc ergo adiungit [v. 58.]: Fingit caussas ne det sedulo. Et hoc temperate ostendit, hoc militem velle, ut praeponatur alteri amatori. *Quare acceptasse pollicetur munus, miles quod comparaverat donaturus.

V. 59. Si fidem habeat, se iri praepositum tibi: Hoc est, si accipiat fidem, me praeposuisse tibi.

V. 60. Apud me ac non id metuat: Duo sunt, si fidem habeat, et si non metuat. Quid autem non metuat? ℱ. Ne ubi acceperim sese relinquam: Hic iam caussas petitionis ostendit. Hoc autem petitura est meretrix, ut paucos interim dies, quousque puella dono detur, miles apud meretricem in amore praeponatur. Finita narratione concludit a suspicione, nescio quem exitum narrantis, quod idem miles iam amisso amatore meretricis, nunc virginem diligat. Hoc enim dixit [v. 62.]: Sed ego quantum intelligo, ad virginem animum adiecit. Petit rursus Phaedriam, ut paucos dies sibi commodet, quibus prior apud se miles esse possit. Dicit caussas, quod soror dicta est, quod velit parare amicos beneficio suo. Sed post haec iratus adulescens redit ad accusationem vehementer, quo eam de-

clarare possit ingratam: enumerans, quae beneficia sua, vel quae praestiterit, vel quae paraverit. Quibus accusationibus meretrix victa, quo facilius adulescenti persuadere possit, quod antea postulaverat, dicit se ei ad omnem voluptatem commodare consensum, ne eum aliquo offendat. Qua re victus adulescens omnia se, meretrix quae vellet, facturum esse promittit: et monet, ut memoriam sui nominis teneat * quidquid inciderit. Et ita secum loquitur, quod vehementer diligat Phaedriam, neque aliquid callide fecerit, sed cuncta ratione complerit.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

V. 1. Fac ita ut iussi: Haec scaena tenet prima parte mandata servi, ducantur ad meretricem illa dona, quae ante comparavit.

V. 2. Satin hoc mandatum: Aperte, inquit, dicta sunt ista tibi.

V. 3. Rogitare quasi: Sensus: quasi si quid me fugit, sic interrogas. ¶. Difficile sit: utinam aliquid: Sensus: Tam facile utinam lucri aliquid invenias, quam facile istud amittas.

V. 8. Aemulum quod poteris: Mandat adulescens servo, ut munus suum verbis ornet, et militem meretricis ab amore discludat.

V. 10. Nullus moneas: Hoc est, etsi non moneas, quod alio in loco ait: *Nullus dixeris, alias uti possim caussa hac integra.*

V. 19. Di boni, quid hoc: Servus confirmatus dat consilium domino, ut rus pergat, quia meretrici antea promisit. Secum conloquitur conquerens fortunas domini, quae est allocutio sola continens dolorem. Generaliter tractat tamen, cum non tam de domino, quam de amore conquiritur.

V. 24. Mirum, ni ego: Mirum est, inquit, ni turpiter ego hic accipiar.

V. 25. Cum decrepito eunucho: Decrepiti dicuntur magis senes, si quidem longa senectute vix loqui possunt, et tantum modo fractis vocibus loquuntur ac sunt quasi quaedam crepitacula.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

V. 1. Di inmortales: Haec scaena exsultationem continet, in qua nihilo minus parasitus loquitur, cuius de moribus et persona . . . . . cum dixit colax, id est, adulator. Nam cum

parasitorum personae antea his moribus essent, uti plagis atque verberibus risum dominis concitarent, hic novo more artem exerceri monstratur, ut omnia omnibus consentiendo, hoc genus artis exerceat. Ita enim dixit, hanc novam personam de Graeco esse translatam. Ergo hic mores exprimit suos. Et fit comparatio per qualitatem, quae melior ars in parasito esse videatur, utrum illa quae plagis ac verberibus vitam turpiter continebat, an haec quae assentando et arridendo ipsa potius habere videatur in potestate dominos. ℐ. HOMINI HOMO QUID PRAESTAT: Sensus est: Homini stulto homo non intelligens quid praestat, id est, praecellit. Hoc ad Salustianum accedit: *Omnis homines, qui sese student praestare ceteris animalibus.*

V. 3. MEI LOCI ATQUE ORDINIS: MEI LOCI pauperem dicit, ORDINIS parasitum.

V. 4. HAUD INPURUM: Non malum. Impuros enim crudeles ac saevos appellant, unde et *spurcos* dicebant saevissimos, ut Tullius in Gallia * *aqua spurce dictum commemorarent, in libera civitate.* ℐ. PATRIA ABLIGURRIERAT: Abligurire est, leviter cibos suspensis quodam modo digitis tangere. Ut idem Terentius dixit de meretricibus: *quae foris cum coenant, ligurriunt.* Ita adiecta praepositione, *abligurrire,* plurimum consumere significat.

V. 5. VIDEO SENTUM: Miserorum expressio his modis semper impletur, vultu, habitu corporis atque vestitu. Ita vestitus est quod dixit: SENTUM ET PANNIS OBSITUM. Corporis habitus est, *squalidum annisque obsitum.* Vultus: AEGRUM. Sic Virgilius:

Respicimus, dira illuvies immissaque barba,
Consertum tegmen spinis.

Et supra: *memorandaque vultu.* Procedit: PANNIS ANNISQUE OBSITUM. Obtectum intelligimus OBSITUM, unde intellectus verbi ipsius efficitur: pannis obsitum et annis obsitum.

V. 6. QUID ISTUC ORNATI: Ornamenta et in malis dicimus, non solum in pulcris et melioribus, cum supra de deterioribus dixerit, subiecit: QUID, INQUAM, ORNATI EST. Ipse similiter paulo post, cum eunuchum mutata veste vestitum videret indecore: Ut, *ita iam adornabat fugam,* alibi: *ornatus esses ex tuis virtutibus.*

V. 8. HIC EGO ILLUM CONTEMSI: Hoc est, me considerans illum miserum dixi.

V. 11. *Hoc ad Salustianum in bell. Catilin.* cap. I. §. I.
V. 17. *Tullius in oratione pro Q. Gallio* cf. Orell. Fragmenta Tulliana. Vol. IV. Part. II. p. 454.
V. 20. *Terentius in eunucho* Act. V. sc. 4. v. 14.
V. 27. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 593.

V. 10. Ex eodem ortum loco: Scilicet, quia supra dixit: *quendam mei loci atque ordinis.*

V. 11. Qui color: Hoc est, quod supra positum, video aegrum. ℐ. Nitor, vestitus: Quod supra dixerat: *sentum.* ℐ. Quae habitudo: Id est, annis obsitum, cum contra Virgilius dixisset:

macie confecta suprema.

Hic interrogatus ille nescio, qui, cur tali habitu et miseria esset ornatus, docet illam quae in parasitis antea fuerat * ideo subiecit [v. 13.]: at ego infelix, neque ridiculus esse, neque plagas pati possum. Itaque utrumque, quod in disciplina fuerat, brevi responsione concludit, quod et ridiculus antea fuerit et verberatus. At contra colax parasitus, quod nunc melius artis genus parasitorum esse videatur, idque dicit a se primum institutum: propterea quod est hominum genus, qui omnium rerum sibi vindicant principatum, quos sectando et consensum his commodando, facile in amorem tuum possis inducere. Exinde natum dicit parasitorum hoc genus, ut colaces sint.

V. 17. Qui se primos omnium: Omnium rerum primos: in omnibus primos.

V. 22. Is quaestus nunc est: Et concludit, hanc parasitorum sectam omnibus esse potiorem.

V. 23. Scitum hercle hominem: Scitum inquit, id est elegantem. *Εἰρωνεία.* Quod autem dixit, hunc facile ex stultis reddere insanos, certa ratione concludit, quod semper insanos faciat prava laudatio. Ut Salustius.

V. 24. Interea loci ubi ad macellum: Significavit iam interea loci, nihil aliud tenere, nisi interim, ut loci adiectio sit, nihil significans.

V. 25. Cupedinarii omnes: Cupedinarii sunt qui cupiditatibus populi serviunt, quos omnes enumerat. Cetarii sunt, qui salsamenta vendunt. Nam cetariae dicuntur bolonae. Cete genere neutro pisces sunt, qui ad salsamenta proficiunt.

V. 26. Lanii, coqui, fartores, piscatores, aucupes: Aucupes sunt cupedinarii omnes. Fartores dicimus, qui farciunt, ut in meliorem sagena pinguescant.

V. 27. Quibus et re salva et perdita: Supra dixerat hic parasitus de alio, itidem patria qui abligurrierat bona. Unde et se bona quoque patria consumpsisse. Ergo sensus hic est: Quibus cupedinariis et de meo patrimonio demens ad victum necessaria profueram et de aliena cum aliis obsonaram. Hoc enim dixit: quibus et re salva, cum integrum patrimonium haberem, cum de meo emerem: et perdita, cum consumpto patrimonio de aliena re mercarer.

V. 7. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 590.

V. 28. SALUTANT, AD COENAM VOCANT: Quidam intelligunt AD COENAM VOCANT, invitant. Solet enim advenientibus coena promitti. Plautus in multis comoediis:

advenienti quid tibi coenae dabitur.

Sed melior sensus est: AD COENAM VOCANT, hoc est, ad emenda, quae in coena sunt necessaria. Hoc est veri simile, quod qui aliquid vendat, lucrum potius velit ab eo, quam ad se venire, aut quiddam per obsequium velle.

V. 30. FACILE VICTUM QUAERERE: Hic vere quasi quidam intellectus superior ille explicatur, quod dixit AD COENAM VOCANT, ut inde intellexerit ille nescio qui facile quaerat victum. Quamquam et si ad coenam emendam intelligat, nihilo minus poterit cognoscere, facile sibi parasitos victum quaerere.

V. 32. TANQUAM PHILOSOPHORUM: Nomina disciplinae apud philosophos saepe ab auditoribus videntur imposita, ut a Platone Platonici, ab Epicuro Epicurei. Ita hic parasitus exsultans novamque disciplinam parasitorum cum adulatione complens, dicit suum nomen imponi, quod ipse eam primus invenerit: si quis se parasitus huic nationi et actui voluerit applicare, ut Gnathonicus esse dicatur.

V. 34. VIDEN OTIUM ET CIBUS: Duo ad detrectationem posuit. OTIUM, cum neque animus neque corpus excitus curationem humanitatemve cognoscit. Verum istud parum est, adiecit: CIBUS ALIENUS, ut et devinctus sit iam nulla cogitatione.

V. 37. RIVALIS SERVUM: Rivales dicuntur, qui unam amant vel meretricem vel amicam, quod quasi uno rivo amoris utantur. ¶. SALVA RES EST: Hic sensus est: Integra nobis sunt omnia, si quidem adversarii ante ostium stantes, propterea frigide agunt.

V. 38. NEBULONEM: Vel vanum, ut nebula est: neque enim aliquod corpus vel ulla soliditas. Vel NEBULONEM furem, quoniam nebula semper utuntur. Homerus: *Κλέπτῃ δέ τε νυκτὸς ἀμείνω.* ¶. HISCE HOC MUNERE: HISCE nominativus pluralis, quo hi credunt exinde suam Thaidem esse, quod tale munus adducit.

V. 40. IMPERTIT: Participem facit.

V. 41. NUM QUIDNAM HIC QUOD NOLIS: Hoc dicit Parmenoni obiiciens virginem in aspectum, quod cum videre se Parmeno frequenter dissimulasset, etiam frequenter obiectum parasitus interrogare maluit.

V. 42. SED QUID VIDETUR TIBI HOC MANCIPIUM, ut tam pulcra virgo mancipium diceretur. Deinde nunciat irridens servum, hoc munus Thaidi mitti: quod quidem ille cognoscit. Idcirco dicit, quod dominus suus intelligatur exclusus.

V. 32. *Homerus in Iliade* lib. III. v. 11.

V. 45. OMNIUM RERUM HEUS VICISSITUDO: Ubique servis Terentius vehementes gravesque sententias applicavit, ut in Andria Sosia dixit: *Ut ne quid nimis.* Est enim astutum servorum genus, et satis ad intelligendum mente versutum. Sensus est, nihil in proprio statu perpetuo permanere, sed verso ordine in diversas vices cuncta mutari.

V. 46. SEX EGO TE TOTOS: Familiare Terentio sex menses dicere: est enim dimidia anni pars, unde non paululum tempus est. Sic alibi: *Ac non prius sex mensibus olfecissem.*

V. 48. ECQUID BEO TE: Hoc est, beatum te reddo.

V. 50. TUM TU IGITUR PAULULUM: Pulcra parasiti inlusio, ut cum ipse adducat munus, nuntiari ab adversario servo velit. Cum enim stultum est, cum adversarius adversarium nuntiat dona esse missurum.

V. 52. NUNC QUEM EVOCARE: Et haec arte tractata sunt. Nam cum parasitus domum fuisset ingressus, Parmenoni dicit, an aliquem sibi velit evocari, tanquam ipse ingrediendi iam non habeat potestatem. ℣. SINE BIDUUM HOC: Scit enim dominum affuturum, et ita eum meretrici absentiam promisisse.

V. 54. CALCIBUS SAEPE: Frustra in fores exsultabis calcibus, hoc est, insilies.

V. 55. ETIAM NUNC HIC: Per silentium intelligimus parasitum iam ingressum esse ad meretricem, et dona tradidisse. Non ingredi Parmenonem, et nunc stare ante ostium.

V. 57. FACETE DICTUM: Suave, iucunde.

V. 59. EX PIRAEO: Locus est mari vicinus iuxta Athenas, aptus ad voluptatem. Denique commemorat postea adulescens, illic sibi convivium praeparasse. Quibus Chaerea est . . . . . . praepositus coenam contubernalibus praeparet. Ideo adiecit: NAM IBI CUSTOS PUBLICE EST NUNC.

V. 60. NON TEMERE: Non passim, non sine caussa.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

V. 1. OCCIDI: Haec scaena prima parte questionem tenet, quod impeditus sit, cum virginem sequeretur, in cuius amorem inciderat, quo minus eam deduceret, et ubi habitaret agnosceret. Post cognitionem fit agnitio, ubi maneat servo indicante. Efficitur deliberatio, an ad eam pro eunucho ire debeat. Illae divisiones plenae sunt suasoriis verbis, ab utili, ab honesto, ab eo, quod fieri potest: quas ut aequum est, suo loco per ordinem tractabimus. Nunc ad conquestionem revertamur.

V. 3. *in Andria* Act. I. sc. 1. v. 34.
V. 9. *Sic alibi in Adelphis* Act. III. sc. 3. v. 48.

V. 3. Ubi quaeram: Quaerere est, alicubi rem repositam persequi, investigare, suspicione aliquid, ubi lateat, inquirere. ℐ. Quem perconter: Quem interrogem. Inter percontationem et interrogationem hoc interest, quod percontatio responsionem habet, non aut * ex scientia confirmante, vel ex narratione. Cum dicimus ubi habitat, hic enim hoc nescire se dicit responsurus * est in via, vel aliquid tale. Interrogatio vero est cui respondetur, velut fecisti quod iusseram? cui necessario de duobus superioribus afficitur ab eo, qui interrogatus est. Responsio ergo hic est. Quem perconter? Vides utique quia de habitatione futura fuerat interrogatio. Ita et in Andria, cum Crito quaereret ubi habitaret, et Chrysis dixisset: *Quos perconter video.*

V. 6. Taedet cotidianarum: Iam, inquit, me poenitet videre mulieres cotidianas et assueta forma.

V. 8. Hic vero est: Sensus est: hic adulescens, si amare coeperit, fratrem eius Phaedriam dices ludum et iocum fuisse, hoc est, non amasse: ita enim hic insanivit in amore.

V. 10. Ut illum di deaeque: Hic incipit conquestio.

V. 12. Quid tu es tristis: Dicitur cum quodam gaudio idem tristis. Nam ex hoc, quod vidisse se pulcram virginem dicit, quadam laetitia contractus est, quod eandem tamen ex aspectu perdidit, tristis es, ut debes non solum in fine, verum et in principio significare.

V. 13. Unde is: Unde advenis?

V. 18. Cum in cellulam: Hoc in loco persuadet servo, ut auxilium sibi et consilium accommodet: et repetit gratiam, quam dicit se ante praestitisse, ut in Andria: *Si te in germani fratris dilexi loco, seu tibi morigera fuit in rebus omnibus.* ℐ. In cellulam ad te patris penum: Apte se ante beneficium praestitisse, quod conveniret personae dixit, cum servulis de cellula patris omnem penum sit solitus transferre. Penum autem intelligimus omne quidquid ad victum est. Quidam enim tantum modo pulmentaria hoc sermone significata voluerunt. Ut Virgilius:

quibus ordine longo
Cura penum struere, et flammis adolere penates.

V. 19. Age, inepte: Ineptum prorsus est, quod non aptum est, ideo age inepte.

V. 20. Sive adeo digna: Sensus est: si talis res est haec, ubi omnes tuas cogitationes possis intendere, et plurimum laborare. Denique digna res est, ubi laborandum sit. Continuo

---

V. 11. *in Andria* Act. IV. sc. 5. v. 5.
V. 29. *in Andria* Act. I. sc. 5. v. 57 sqq.
V. 36. *Ut Virgilius Aen.* lib. I. v. 794.

subiungit: HAUD SIMILIS VIRGO EST: QUAS MATRES STUDENT DIMISSIS HUMERIS ESSE, non cibo in tota aliqua pinguedine sublevatis.

V. 22. VINCTO PECTORE: Macie ita deductae, ut vinctae esse videantur. ℱ. GRACILES SIENT: Legitur et GRACILAE, ut declinaverit Terentius *haec gracila.*

V. 23. SI QUA EST HABITIOR PAULO: Si est aliqua corpulentior. ℱ. DEDUCUNT CIBUM: Minus cibi dant.

V. 24. REDDUNT CURATURA IUNCEAS: Per hanc operam ita instituendi et ita cibos dandi, reddunt virgines iunco similes, quod herbae genus est ita in longitudinem aequali modo porrectum, ut nulla per corpus appareat vel nodo affecta pinguedo.

V. 25. NOVA FIGURA ORIS: Et in Andria diximus formam esse laudandam. Ibi: *Video adulescentulam forma, etc.*

V. 26. COLOR VERUS: Et hoc quoque ad pulcritudinem proficit, ut apud Virgilium:

lumenque iuventae purpureum,

in quo et anni declarati sunt, quod *iuventae*, ita et hic anni indicati sunt plurimi, id est *flos ipse.*

V. 27. VEL VI VEL CLAM: Petitio a maioribus ad inferiora descendit, sicut semper diximus in petitione esse faciendum.

V. 28. DUM POTIAR: Quaelibet caussa sit, dum modo ad hoc perveniam, ut possim potiri.

V. 29. QUID? VIRGO, CUIA: Hic iam quaeritur an fieri possit a facultate, quam rem interrogatus adulescens redit ad conquestionem, quod sic eam de conspectu impeditus amiserit.

V. 37. IMMO ENIMVERO: Recte adulescens reprehendit servum dicentem: INCOMMODE. Incommodum est enim, cum nos nobis caussa sumus, ut aliquid damni sentiamus. At vero hic parum feliciter gesta res est, vel INFELICITER potius, cum ex eventu et ex fortuna quidam occurreret senex, ut impedimento esset. Et certe mihi videtur idcirco mutasse genus calamitatis, ut infelicitatem potius quam incommodum diceret. Quod incommodum iam malum est, quod evenerit: infelicitas vero id malum est, quod perversa fortuna contingit: quod tamen consilio et virtute corrigi et sustineri potest.

V. 39. LIQUET MIHI DEIERARE: Manifeste, inquit, possum iurare. LIQUET enim, hoc est, clarum et manifestum est. Ut Cicero pro Cluentio: *Quidam sibi iudices non liquere dixerunt.* DEIERARE est sancte iurare.

V. 43. ACCURRIT AD ME: Hic in omnibus exprimenda est

V. 15. *Ibi* Act. I. sc. I. v. 92.
V. 17. *apud Virgilium Aen.* lib. I. v. 593.
V. 40. *cf. Cicero pro Cluentio* cap. 28. §. 76.

tarditas, quod impedimentum non parvi temporis possit ostendere. Nam licet ADCURRIT dixerit, tamen certum est istam properationem in senem fuisse tardissimam. Deinde adiecit et locum, quod dixit: QUAM LONGE QUIDEM. Isti corporis qualitatem subiungit TREMENS, deinde LABRIS DIMISSIS. Haec iam ad impedimenta loquendi videntur apposita. Et quod dixit TREMENS, scimus enim retortis ad hiatum labris, sed praeminentioribus, minus facile sonus exprimi. Adiecit tamen GEMENS, quod tardius in gemitu naturae * senectutis expresso sono aliquid locutura prorumpat. Deinde congeminat quasi revocationem et salutationem. HEUS, HEUS, inquit. Ostenditur tarditas simulque istud declaratur, quod vere vox ista ab eo coeperit sono, qui et vocem et gemitum declararet.

V. 45. TIBI DICO: Et hic quam stulte, ut cum iam revocaverit, adiiceret TIBI DICO. Sed inde subiunxit, cum utique paratus esset adulescens ad audiendum: SCIN QUID EGO TE VOLEBAM. Quam enim stultum est, ut cum ante debeat dicere, veluti interroget ac dicat. *Scis quid ego te volebam?* Ita coactus est adulescens respondere, ut diceret: DIC. Inter vices vocum magna tarditas declaratur. Contra respondet ille: CRAS EST MIHI IUDICIUM. Et hoc stultum est, quod ait. Quod cras fuerat futurum pridie nuntiavit. Deinde tarda narratio est, quod dicit: EST MIHI IUDICIUM. Denique dolor adulescentis et hac narratione exprimitur, quod dicit: QUID TUM? atque ille verba pene non necessaria adiecit, cum respondet: UT DILIGENTER NUNTIES PATRI ADVOCATUS MANE MIHI ESSE UT MEMINERIT. Denique istac sic expressa et hoc intelligi datur, cum adiunxit: DUM HAEC DICIT, ABIIT HORA. Atque iniecit: ROGO NUNQUID VELIT. Quod quidem fortasse veri simile videatur esse, eum, qui properaret tacente eo, qui retinebat, amplius interrogare voluisse. Verum hoc ad festinantem magis pertinet. Cui enim dixit: ROGO NUNQUID VELIT, metuebat ne forte discedentem rursus senex revocaret. Denique cum ille respondisset: RECTE, INQUIT. Tunc dicit adulescens: ABEO. CUM HUC RESPICIO AD VIRGINEM: Post locutionem diu habitam, respicio, inquit, ad eam, quam sequebar, virginem.

V. 52. MIRUM NI HANC DICIT: Hic cognitio efficitur eius, quae quaerebatur.

V. 54. COMITES SECUTI: Interrogat signa, quo facilius quam suspiciatur, eam virginem esse cognoscat.

V. 55. IPSA EST, ILICET: Quoties caussa ab oratoribus finiebatur, et a iudice sententia ferri habuerat, semper conclamabatur ILICET, hoc est ire licet. Signum ergo finis et cognitionis plenae.

V. 57. ISTUC: Illud scilicet: DESINE CONCLAMATUM EST.

V. 62. DURAS FRATRIS PARTES: Si enim eum rivalem habet frater, cum ipse sit pauper. Et bene huius comparatione

lapsus est sermo ad id, quod necessarium fieri possit ad consilium, responderet servus: IMMO ENIM SI SCIAS QUOD DONUM HUIC DONO CONTRA COMPARET: Indicat enim eunuchum mitti, ex quo consilium nascitur, ut ipse pro eunucho ad meretricem pergat.

V. 65. INHONESTUM HOMINEM: Quod contra est, ut ipse dixit, facies honesta ac liberalis. ¶. SENEM MULIEREM: Singula sunt, ut aetatis indicium sit, quod senex mulier, quod sexus amare videatur alienus.

V. 70. OBSECRO, HERCLE: Res redit ad preces, quam quidem se effecturum servus pollicetur, et fingit se discessurum, sed tenetur a domino, et dum laudantur fortunae eunuchi, quod ad eam iturus est domum, ubi virgo pulcherrima est, sic subit ratio, ut ipse debeat pergere: quam rem providus servus agnovit.

V. 77. QUID SI NUNC TUTE FORTUNATUS FIAS: An fieri possit, ut dixit, deliberativae praecepta percurrit a facultate.

V. 78. CAPIAS TU ILLIUS VESTEM, PRO ILLO TE DUCAM, TE ILLUM ESSE DICAM. Deinde ab utili: TU ILLIUS FRUERE COMMODIS, QUIBUS TU ILLUM DICEBAS MODO, ET RELIQUA. Deinde an fieri possit: QUANDO QUIDEM ILLARUM NEQUE TE QUISQUAM NOVIT, NEQUE SCIT QUI SIES. Praeterea: FORMA ATQUE AETAS IPSA EST, FACILE UT PRO EUNUCHO PROBES. Hoc quidem ioco dicebat servus, sed rem inventam pulcre cogit fieri adulescens. Cumque diu repugnaret ad terrendum eum: Periculum futurum est, ait, ne in domo meretricia tanquam adulter teneatur. Hic ille respondet: Adulterum in domo meretricis esse non posse, per statum finitivum.

V. 89. IN ME CUDETUR FABA: Ex proverbio. Nam dicunt quendam avarum rusticum, cum fabam coxisset et cum socio invaderet, partem sibi depoposcisse, ut cum socio invaderet in eodem vasculo: et aquam adiecisse parti suae, quae corrupta et alteram quoque corrupit: unde communis faba corrupta et in eum qui hoc fecerat tota conversa est. Igitur proverbium, ut qui malefacit, in eum recidat quod fecit.

V. 91. NOS NOSTRAMQUE ADULESCENTIAM: Quasi incertam et ad se quadam divisione pendentem, quale est illud:

ferroque faces inspicat acuto.

V. 94. AN POTIUS HAEC PATI: Melius est, inquit, in domum meretriciam deducar, referam gratiam quam patrem fallam.

V. 96. IUBEO, COGO ATQUE IMPERO: Cum necessitate sunt.

ACTUS TERTI SCAENA PRIMA.

V. 1. MAGNAS VERO: Haec scaena gloriosi militis tenet iactationem exsultationis, quae narratio brevissime agitur: primo

---

V. 36. *illud Virgilius Georg.* lib. I. v. 292.

cum nuntiatum fuisset, meretricem libenter missa dona sumpsisse, parum credidit, nisi iterum diceretur. Itaque interrogat: MAGNAS VERO AGERE GRATIAS.

V. 2. INGENTIS: Hic persona Colacis parasiti custoditur. Nam cum ille dixisset: MAGNAS, hic adiecit: INGENTES. Ita cum ipse quaesisset: LAETA EST: adiecit parasitus: NON TAM IPSO QUIDEM VERO DONO, QUAM ABS TE QUOD DATUM EST, SERIO TRIUMPHAT.

V. 5. EST ISTUC DATUM: Haec oratio gloriosi est militis, nimiam sibi gloriam vindicantis: quippe cum dicat sibi fato, vel quadam natura esse concessum, uti cuncta, quae faciat, grata sint omnibus.

V. 7. VEL REX MIHI: VEL *et* significat, ut:

Carmina vel caelo possunt deducere lunam.

Est sensus: E t r e x m i h i m a x i m a s a g e b a t g r a t i a s, e t q u a e c u n q u e f e c e r a m.

V. 8. ALIIS NON ITEM: Pulcre adiecit, ne natura regis talis esse videretur, ut maximas gratias omnibus ageret.

V. 9. LABORE ALIENO: Sensus: E x a l i e n o l a b o r e g l o r i a m p r a e p a r a t a m s o l o s e r m o n e i n s e t r a n s f e r r e p o t e s t, q u i c u n q u e i n s t r u c t u s e s t c o r d e.

V. 16. EXSPUERET MISERIAM: Ut posset curam et solicitudinem ex animo removere.

V. 18. SIC HOMO EST PERPAUCORUM: Talis est, inquit, ut cum paucis esse velit. Denique hoc intellexit et Parmeno, cum dixit: IMMO NULLORUM ARBITROR, SI TECUM VIVIT.

V. 21. EGO FLOCCI PENDERE: Contemnere ac nullius momenti ducere.

V. 23. ELEPHANTIS QUEM: Quem praeposuerat elephantis, qui sunt ex India.

V. 28. QUIDNI ESSET: Dubium non est, quin mutus exsisteret.

V. 29. MISERUMQUE ET ILLUM SACRILEGUM: MISERUM dixit militem: SACRILEGUM, parasitum, quia is laudabat militem. ℐ. ME HERCULE: Quod utique falso iuravit.

V. 30. RHODIUM TETIGERIM: Hoc est, quem ad modum per iocum male tractaverim atque pulsaverim.

V. 34. COEPIT AD ID LUDERE: Ad id scortum ludere.

V. 36. LEPUS TUTE ES: Hic est sensus: cum tute ipse praeda sis, praedam quaeris Quidam intelligunt: LEPUS TUTE ES, quod natura leporis talis est, ut incesto sexu vivat. Iterum ergo hic quasi tactus adulescens.

V. 42. EMORIRI: Comice tantum dicitur. Nam *emori* facit.

V. 44. HEUS TU, PURGON?: Hic quasi consilium petitur, an purget sese miles apud Thaidem, quod Thais credit, militem iam virginem amare. Sicuti etiam ipsa supra dixit: *Sed ego quantum suspicor, ad virginem animum adiecit.* Dat autem

consilium parasitus, ut magis augeat suspicionem, et huius argumentum profert, quod prosit, ut si quando illa mentionem Phaedriae fecerit, miles contra Pamphilam nominet. Et sic invicem iniuriae Thaidis parem gratiam referat. Hoc enim dixit: PAR PRO PARI REFERTO, QUOD EAM MORDEAT.

V. 56. SI QUIDEM ME AMARET: Bona quaestio, contempsisse doleat. Non, inquit, diligit. Hic respondet parasitus, probans, quia diligit, ex his argumentis, quando illud, quod dat miles, meretrix spectat atque amat. Ergo utile est consilium, quod tibi dedi.

V. 62. RIDICULE: NON ENIM COGITARAS: Parasitus, tametsi bonum consilium invenerit, tamen quoniam Colax est, dicit, ipsum militem, si cogitasset, melius invenire potuisse.

ACTUS TERTI SCAENA SECUNDA.

V. 1. AUDIRE VOCEM: Haec scaena sublationem munerum tenet, quippe Parmeno oblaturus Aethiopissam et eunuchum, quos ut oportet secundum praeceptum domini laudavit. Igitur demonstrativum genus caussae, ubi laus erit. Sed quoniam praesens est miles et eius parasitus, erit et vituperatio. Quae omnia ex oratoriae artis partibus tractabuntur. Quippe cum omnis laus vel vituperatio homines taxat, dividatur ex animi bonis vel malis. Haec omnia exsequentur suo loco. Ac primum miles meretricem convenit et ab ea petit, ut dicat, quem ad modum donum susceperit. ℐ. AUDIRE VOCEM VISA SUM: Pulcre factum ut meretrix intus posita vocem militis audire se dixerit. Est enim consuetudo hominum, ut ob recens munus omnia officia et obsequia praebeamus. Superba illa meretrix et in amatores suos, quae et Phaedriam paulo ante excluserat, domo venientem, nunc post munus acceptum egreditur et audire se vocem militis dicit.

V. 4. FIDICINA ISTHAC: Quae fidibus scit, hoc est, citharam novit.

V. 5. PLURIMUM MERITO: Astuta meretrix, ne muneris gratia diceret se amare militem, respondit: A m o t e, sed m e r i t o t u o.

V. 7. UBI VIS, NON MOROR: NON MOROR, non impedimento sum.

V. 9. ITURAN, THAIS: Interrogat Parmeno, an aliquo itura sit.

V. 12. QUID STAMUS?: Miles, posteaquam rivalis servum videt adferre dona, properat, ut discedat meretrix, ne cogatur ea accipere.

V. 13. QUAESO, HERCLE, UT LICEAT: Bene tanquam cum milite: PACE QUOD FIAT TUA.

V. 15. PERPULCRA, CREDO: Vituperationis exordium su-

mitur: generale tamen, et a corporeis bonis vel malis; quippe sua dona per comparativam qualitatem ab donis corporis collaudavit. Hoc scilicet donis detrahens rivalis sui.

V. 18. Ex AETHIOPIA: Hic quoniam supra adversarius dixerat, *perpulcra dona*, *haud nostris similia*, quam Aegyptus produxerat, a corporis bonis laudare non potuit, laudavit extrinsecus, scilicet ex loco et ceteris partibus, ut ex longinquitate regionis gratiam muneri praepararet. *J*. HIC SUNT TRES MINAE: Hic vituperatio rursus extrinsecus facta est ab opinione, ab existimatione, a proprii qualitate. Ubi totum donum * callide a Parmenone factum, uti primum ea, quae in corpore non placebat, primo promitteretur: post eunuchus, qui utique erat pulcherrimus, quia adulescens Chaerea. Hic omnis laus a corpore, quod dixit: EUNUCHUM TIBI QUAM LIBERALI FACIE, QUAM AETATE INTEGRA? Haec quidem aetas naturalis est, et eunuchus equidem naturae datur. Sed haec omnia personae sunt attributa.

V. 21. QUID TU AIS, GNATHO?: Hic exsultat Parmeno, quoniam pulcherrimum donum a meretrice iam probatum est. Et concludit ex eo, quod non audeat vituperare, et conticescant potius, quam satis laudent. Adiecit ab animi bonis laudem: FAC PERICULUM, inquit, IN LITTERIS, FAC IN PALAESTRA, IN MUSICIS, QUAE LIBERUM SCIRE AEQUUM EST, ADULESCENTEM SOLLERTEM DABO. Artes et disciplinas animi bona nos tradimus, et liberos adulescentes aequum est ista cognoscere. Sunt autem litterae, palaestra, musica. Et praecipua duo, palaestra vel musica, alia animi scientia, de quibus et Plato de Republica loquitur, dicitque omnes cives in adulescentia his artibus operam debere tradere, ut omnia . . . more adulescenti * robur ad virtutis indolem suscitetur. Et hoc igitur contra militem est. Nam his rebus dicit Plato milites et viros fortes posse existere meliores. Unde Achilles ab Homero inducitur, vir fortissimus ac arte doctissimus, ut reliqui qui in palaestra plurimum valent. Idcirco adiecit: QUAE LIBERUM SCIRE AEQUUM EST ADULESCENTEM SOLLERTEM DABO, id est, peritissimum exhibebo.

V. 26. EGO ILLUM EUNUCHUM: Pulcherrimum eunuchum quoniam negare non potest miles, detractionem repperit, quod in eunucho ad turpitudinem libidinis pulcritudo verti potest. Et quoniam sine Cerere et Libero friget Venus dixit: HUNC IAM SOBRIUS EUNUCHUM SI OPUS SIT, intelligitur autem, quod consequatur.

V. 27. ATQUE HAEC QUI MISIT: Memor est mandatorum. Nam quoniam dominus dixerat: *Munus nostrum ornato verbis quod poteris*, hoc supra factum est. Et quia adiecerat dominus: *Et istum aemulum quod poteris ab ea pellito*: nunc hoc exsequitur, cum dicit: DOMINUS MEUS NEQUE PUGNAS NARRAT, NEQUE CICATRICES OSTENTAT SUAS.

V. 24. HERCLE NEMO POSSET: Istum enim servum, quod

malus sit, nemo posset, inquit, perpeti, si haberet tantum, unde alium compararet, ut ostendatur dominus pauper. Haec propter malitiam, qui neque nudare se posset, ut alius compararetur.

V. 44. Istuc, quod dixti: Colax parasitus suum ubique implet officium. Nam cum leviter locutus miles fuisset, qui dixerat Parmenoni: *Domini similis es*, continuo risum sibi commovet ex commemoratione illius dicti, quod Rhodium adulescentulum miles dixerat sese videre coepisse.

V. 48. Si Chremes huc: Hic est Chremes frater puellae, quae a milite Thaidi donata est: hunc fratrem esse eiusdem et meretricis suspicatur. Hanc caussam mandat ancillae, ut si venerit, maneat. Et vide, quemadmodum quae mandat tria praecepta sunt, quae scilicet secundum gradus petitionis ad minora descendunt. Primo enim, quod maius est, petimus, hoc dixit: Ut maneat: deinde quod minus est, si commodum non est, ut redeat. Tertio, quod ultimum ex necessitate: Si id non poterit, ad me deducito, quae tria servabit ancilla.

V. 51. Quid? quid aliud: Expressit morem domo proficiscentium. Ut in properatione mandare aliquid cupiamus, et in oblivionem veniat, post memoria repetatur.

ACTUS TERTI SCAENA TERTIA.

V. 1. Profecto quanto: Haec scaena suspicionem habet adulescentis, quod sibi meretrix insidias praeparet, quo facilius se ad amorem posset adducere, unde sic ad coniecturam argumenta sumuntur. Ac primo ipsa summa est: Profecto quanto magis magisque cogito, nimirum dabit haec Thais mihi magnum malum. Deinde incipiunt argumenta a dictis, quo me accersiri iussit. Deinde a factis, quod cum venissem, caussam ut ibi manerem repperit. Rursus a dictis, quod ait rem divinam fecisse se et rem seriam velle agere. A factis, quod ipsa accumbere mecum, mihi sese dare, sermonem quaerere. Deinde a dictis, quod quaesivit, q u a m p r i d e m m i h i m a t e r e t p a t e r m o r t u i e s s e n t. R u s S u n i i e c q u o d n u n c m i h i s i t. Haec a summo ad imum argumenta dicuntur, quorum quidem caussae denudatio manifesta est. Nam haec omnia fecit meretrix, non ut adulescentem in amorem possit inducere, sed ut de puella, quod quaerit, agnoscat. Haec omnia ex derivatione caussae. Explicabimus singula. Namque quaesivit, rus Sunii ecquod: quia supra in narratione dictum est, abreptam puellam e Sunio. Quaesitum est, quam longe a mari, propterea quod puella a praedonibus rapta est: deinde reliqua quae consequuntur, aperte hanc indicant caussam, de puella scilicet, quod adiecit. Ecqua inde parva perisset soror: ecquis cum ea una; quid habuisset cum periit.

V. 5. ROGET QUIS: Si quis interroget, quid mihi cum meretrice sit, respondebo: NE NORAM QUIDEM.

V. 7. REM DIVINAM FECISSE: Hoc est, sacrificium fecisse. ℐ. REM SERIAM VELLE AGERE: Ei cum rem necessariam et gravem mecum loqui fingeret, ubi oratio deficit, et quod agat non haberet: HUC EVASIT, eo usque conscendit et exivit. Ut: *Evado summi fastigia culminis. Eam sese intendit esse, ut est fallacia.* Hanc sese mihi obiicit et intendit et probare cupit, ut est audacia.

V. 26. ANNOS NATAST SEDECIM: Certos adulescens dixit annos sororis suae, quod et nuper adulescens Phaedriae indicaverat: cum dixit: *anni sedecim sunt.* Et ita ut nos diximus, optimus sensus est, quod annos nata sedecim sit, non maior: post inferatur: THAIS QUAM EGO SUM MAIUSCULA EST.

V. 25. O CAPITULUM: Impetratura primum praebet obsequium, deinde mandata exsequitur tria illa, quae supra dixit. Nam primum, THAIS MAXIMO TE ORABAT OPERE, UT CRAS REDIRES. At cum hoc nollet offerre, aliud: AT TU APUD NOS HIC MANE: quod utique ordinem bene vertit. Post infert: SI ISTUC SATIS CERTUM EST, TE AMABO, UT ILLAC TRANSEAS, UBI ILLA EST.

ACTUS TERTI SCAENA QUARTA.

V. 1. HERI ALIQUOT: Hic adulescens unus ex illis est, qui in Piraeo convivium sibi praepararunt: cui praeparando praepositus Chaereas, qui in amorem pro eunucho nunc suppositus, ad meretricis domum deductus est. Quaerit igitur hic adulescens convivii praepositum.

V. 2. DE SYMBOLIS: De collationibus. ℐ. UT ESSEMUS: Hoc est, cibos sumeremus.

V. 5. QUID CONIECTEM: Quid suspicer.

V. 7. QUISNAM HINC: Quoniam supra dixerat Chaerea: *Nescivi Thaidem nobis vicinam.* Pergens e vicina domo meretricis exeuntem Chaeream videt, in habitu eunuchi, idcirco dicit: QUISNAM HINC EXIT.

ACTUS TERTI SCAENA QUINTA.

V. 1. NUM QUIS HIC EST: Haec scaena allocutionem tenet exsultantis et laetantis, quam brevi tempore amoris voluptatem compleverit. ℐ. NUM QUIS HIC EST: Ita inquirere videtur adulescens, non tamquam metuat, ne aliquis superveniat, aut ut possit evadere: quam rem consequenti versu significat, quippe cum dixit:

V. 2. IAMNE ERUMPERE HOC LICET MIHI GAUDIUM: Sed

quod sequitur, repugnat: Sed neminem hic curiosum intervenire nunc mihi, qui me sequatur, quoquo eam interrogando obtundat.

V. 3. Nunc est profecto: Modo est, inquit, omne tempus, cum pati me possum necari. Ideo scilicet, ne gaudium meum aliqua turpitudine vita contaminet.

V. 5. Sed neminem hic curiosum: Ad aetatem adolescentiae et animos eorum, qui in re Venerea amoris sui effectum, cum tenuerunt * pertinet hoc, quod volunt, indicare semper. Nam integrum et honestum gaudium magis silentio crescit, ut hoc apud Terentium est: *Sed ut tacita mecum gaudeam.* Apud Virgilium:

Latonae tacitum pertentant gaudia pectus.

V. 10. Chaerea, quid est?: Ea omnia, quae adulescentem velle cognoverat, interrogata sunt. Et tamquam non cito respondentem, rursus: Quid me aspectas? quid taces? O festus dies hominis. Quid est, festus dies hominis?

V. 14. Obsecro hercle ut me: Expressit morem laetantium, ut dixi, maxime eorum, qui rem Veneream compleverunt. Ipsi enim magis cupiunt indicare.

V. 15. Nostin hanc: Hinc est narratio, cum exordium a meretrice coepit. Virginem ei missam dono, dicit: simul et laudat et de amore confitetur. Indicat etiam, quod frater meretrici dare praeparasset eunuchum, quod consilium servi, quia ipse pro eunucho ad meretricem deductus sit. Et ne stultum videretur, adiecit caussas, quas et supra posuerat. Ut viderem, inquit, audirem, essem una, cum qua cupiebam.

V. 27. Traditus sum mulieri: Persequitur quemadmodum ad effectum suae cupiditatis pervenerit.

V. 29. Satis tuto tamen: In amicos dictum.

V. 33. Abducit secum ancillas: Quod ipsa meretrix descendit ad coenam, quod paucae circa virginem remaneant: eaedem novitiae puellae, ita ut et morem propter novitatem nesciant et propter aetatem nihil valeant suspicari.

V. 85. Virgo in conclavi: Conclave dicimus locum, quem * multa patefaciunt.

V. 36. Iovem quo pacto Danaae: Haec pictura, inquit, erat in tabula, quomodo Iupiter Danaae imbrem aureum misit, sed in gremium.

V. 38. Quia consimilem luserat: Quia, inquit, Iupiter et ipse propter amoris flammas conversus in imbrem aureum sese commutaverat ad fraudem et similem lusum luserat, ut ego pro eunucho ad virginem veneram.

V. 39. Impendio magis: Amplius ex hac re, quod Iupiter fecerat, mihi gaudebat animus.

V. 40. Deum sese in hominem convertisse: Utique intelligimus Iovem venisse humana figura. Deinde per implu-

vium, per alienas regulas clanculum descendisse, fucum factum mulieri, fraudem scilicet. Sunt enim cum fraude, quae fuco videntur infecta.

V. 44. DUM HAEC MECUM REPUTO: De Iovis facto cogito.

V. 45. IT: LAVIT: REDIT: Apta narrationi oratio est, ubi facta multa breviter explicantur. Sicuti ipse in Phormione quaedam breviter explicat.

V. 50. FLABELLUM TENERE TE: Vehementer, inquit, vellem te videre, tantum asinum flabellum tenentem. ℐ. QUI ESSET STATUS: Hoc est, quae forma, qui habitus in te erat, cum flabellum tantus asinus contineres. Hic turpiter quidam legunt potius * quam tantum, ut sit asinum tantum, quod in scaena esse dictum, ob indignitatem Terentiae comoediae, minime conveniebat.

V. 51. OMNES PRORUUNT SE: Se foras simul proferunt.

V. 53. EGO LIMIS SPECTO: Quidam intelligunt, LIMIS obliquis, quod limen cum ambulamus, itineri nostro obliquum est. Alii intelligunt LIMIS OCULIS, paululum tortis. Alii LIMIS, coniunctis ad flabellum: ut Plautus dixit: *Numquam cum ea limavi caput*, id est, coniunxi.

V. 55. PESSULUM OSTIUM OBDO: Id est, obduco.

V. 58. TUM POL EGO IS: Si enim occasionem istam praetermitterem, vere eunuchus essem, quem me esse fingebam. Postea adulescens hortatur, ut pergat propter id, quod sibi mandatum est. Deinde ut vestem mutet, et hanc mutationem in domo patris metuit, vel propter fratrem vel propter ipsum patrem. Exiit, ut ad amici domum pergat: illic mutet, illic consilium capiat, rursus ad meretricem quemadmodum revertatur.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

V. 1. ITA ME DI AMENT: Haec scaena allocutionem ancillae tenet, quae coniecturali statu argumenta colligit, militem cum meretrice litem parare: ita prior propositio est, quod timere se dicit, ne ipse insanus hodie turbas faciat cum Thaide. Deinde incipit narratio: NAM POSTQUAM ISTE ADVENIT CHREMES ADULESCENS FRATER VIRGINIS. Deinde in narratione argumenta praeiaciuntur, quae veniant ad quaestionem: ideo adiecit: CONTINUO IRASCI. Deinde expurgat Thaidem: ID FACIEBAT, inquit, RETINENDI ILLIUS CAUSSA, QUIA ILLA, QUAE CUPIEBAT DE SORORE EIUS INDICARE, AD EAM REM TEMPUS NON ERAT. Concludit quaestionem. MILES VERO PUTARE SIBI ADDUCTUM ANTE OCULOS AEMULUM. Et quoniam in coniectura facta vel dicta sunt, ex quibus suspicio colligitur, facta sic ponit: VOLUIT FACERE CONTRA HUIC AEGRE. Deinde dicit: HEUS, inquit, PUER PAMPHILAM ACCERSE,

UT DELECTET HIC NOS. Memor est miles praeceptorum parasiti, cui cum dixisset: *Purgon me de isthac Thaidi*, quod eam me amare suspicatur: respondet militi: *Imo auge magis suspicionem: si laudabit haec illius formam, tu huius contra.* Concluditur. Quod negat meretrix, ipse perseverat: INDE AD IURGIUM, inquit, hoc est, ad litem.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

V. 1. DUM RUS EO: Haec scaena quaestionem habet adulescentis, quod nimio amore multa officia non integra mente compleverit.

V. 7. AD IPSUM VENI DIVERTICULUM: Ad ipsum locum, ex quo diverti ad villam deberet.

V. 12. EXTREMA LINEA: Quinque lineae esse dicuntur amoris: videre, accedere, conloqui, osculari, concumbere. Veluti enim postremam diximus rem atque usum, prior fit postrema illa, quam nos collocavimus: videre scilicet. Ergo ita concludit: S i n o n t a n g e n d i e s t c o p i a, n e c v i d e n d i q u i p p e e r i t.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

V. 1. UBI EGO ILLUM: Haec scaena controversiam tenet talem. Munera meretrici amator misit, in his eunuchum: qui commendatam virginem scissa veste laniavit, fugit. Reus est iniuriarum, qui dona misit. Hic primo qualitas, deinde coniectura, an hoc animo miserit, ut iniuriam faceret. Rursus alia coniectura, an eunuchus vitiaverit virginem vel vitiare potuerit. Haec per versus suos plenius explicabimus. Primo propositio fit summae per conquestionem. HOCCINE, inquit, TAM AUDAX FACINUS FACERE ESSE AUSUM. Deinde quasi testimonii genus adiicit: QUIN ETIAM INSUPER SCELUS POSTQUAM LUDIFICATUS EST VIRGINEM, VESTEM OMNEM MISERAE DISCIDIT.

V. 3. LUDIFICATUS EST: Per ludum et iocum inrisit.

V. 6. UT EGO UNGUIBUS FACILE: In eius oculos unguibus meis involem. ℐ. VENEFICO: Scelerato, malo.

V. 7. PROFECTO ABSENTE NOBIS: Me absente.

V. 9. EHEM PHAEDRIA: Hinc incipit accusatio. Deinde narratio: CUM DONIS TUIS. Simul propositio: EUNUCHUM QUEM DEDISTI NOBIS, QUAS TURBAS DEDIT, VIRGINEM QUAM HERAE MILES DONO DEDERAT, VITIAVIT. QUAS TURBAS DEDIT, id est, quantas seditiones fecit. Deinde negatio. TEMULENTA ES, inquit, quae stuto * obices adiungit. INSANIS, QUI ISTUC FACERE POTUIT EUNUCHUS? Hic iam quaestiones sunt et argumentum a defensore,

an veri simile sit eunuchum adulterium facere potuisse. Sumpsit argumentum ergo a persona, sed contra argumentum personae accusatur: EGO ILLUM NESCIO QUI FUIT, HOC QUOD FECIT RES IPSA INDICAT. Deinde supponit de summo ad imum: VIRGO IPSA LACRUMAT, NEQUE CUM ROGITES QUID SIT, AUDET DICERE. Deinde a testimonio: ILLE AUTEM BONUS VIR NUSQUAM APPARET.

V. 21. VISE AMABO: Interponitur comica dictione. ℐ. NUM: Ne hic significat.

V. 22. TAM INFANDUM FACINUS: Hoc est, tam infandum facinus non solum gestum non vidi, sed ne audivi quidem.

V. 23. AT POL EGO AMATORES: Hic non credunt virginem esse vitiatam, sed eunuchum incitatum ad vitiandam virginem, ut ei vellet facere, quod non posset implere. Ideo ait: Eunuchos audieram maximos esse amatores, tametsi nihil possent.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA.

V. 1. EXI FORAS: Haec scaena adhuc superioris controversiae vim tenet: quippe hoc confirmat, quod vitiata virgo est: quod utique diximus esse coniecturae, ut ex hoc concluderet, quod Phaedria iniuriam amicae fecerit, cui talia miserit dono. Cognoscit Chaeream fratrem Phaedriae pro eunucho ad meretricem mutata veste venisse, et sic vitiasse virginem.

V. 2. MALE CONCILIATE: Male empte. Nam CONCILIUM nundinas dicimus.

V. 6. DOMI NON OFFENDISSEM: Domi non invenissem. ℐ. ITA IAM ADORNARAT: Veste mutata se ad fugam praepararat. Ut supra diximus, ornamenta ponit ad utramque partem, et ad divitias et ad miseriam. Quomodo parasito dictum: *quid istuc ornati est.*

V. 14. NE COMPARANDUS IS: Sic distinguendum, ut sit sensus: Ad illum, qui ad nos venit, hic eunuchus ne comparandus quidem.

V. 16. VARIA VESTE EXORNATUS: Eunuchi veste utebantur versicolore, ut multis coloribus texta fulgerent.

V. 18. QUASI VERO PAULULUM: Vestis adiectio aliquid formae adiicit vel detrahit, non tamen novam efficit.

V. 21. VIETUS, VETUS, VETERNOSUS: Vietus ac turpitudine oppressus. Ut Virgilius:

Nec torpere gravi passus sua regna veterno.

V. 22. COLORE MUSTELINO: Nigro scilicet, qui color est in mustelis, supra domorum tecta currentibus. Cognoscitur deinde, quod hic eunuchus non venerit ad meretricis domum, ideo efficitur interrogatio a domino. AGEDUM HOC NUNC MIHI EXPEDI, PRIMUM ISTAM QUAM HABES, UNDE HABES VESTEM. Quam rem

interrogatus narrat eunuchus, venisse Chaeream, suam accepisse vestem, hanc, quam habet sibi dedisse. Deinde cum Parmenone continuo egressum foras. Qua re confirmata accusantis conclusio efficitur: IAM SATIS CREDIS SOBRIAM ESSE ME, ET NIHIL MENTITAM TIBI. SOBRIAM, quia supra illi adulescens dixerat: *Temulenta es.* Adiungit enim terminationis summam. Iam satis certum est, virginem vitiatam esse. Hic conclusionibus nihilo minus pugnat adulescens, dicens eunucho non esse credendum.

V. 37. AGE NUNC, BELUA: Illa rarius, quae accusabat a persona, rem ad facta deducit. Convictus adulescens, etiam cum tacito interrogasset eunuchum, ne vereatur iniuriam fecisse meretrici, monet, ut, quod dixerat, neget.

V. 45. POSSUMNE HODIE EX TE: Hoc est, producere et formare: quemadmodum formas reddunt illi, qui exsculpunt geminas.

V. 49. ALIO PACTO HONESTE: Quoniam, inquit, constat de iniuria, nullo pacto me hinc liberare possum, nisi dum neganti eunucho vehementer irascor. Haec autem secum loquitur.

V. 50. ACTUM EST, SI TU ETIAM ME HIC, NEBULO, LUDIFICABERE: Actum est, inquit, si etiam me tu inludis. NEBULO, hoc est, fraudator et pessimus.

V. 51. HANC TECHNAM: Hanc fraudem.

V. 53. SET NUNC QUID: Hic secum ancilla deliberat, an indicandum sit dominae, virginem esse vitiatam. Quod brevi argumento percurritur. Primum sic positum est: Taceam, an vero dicam. Suadet autem, ut taceat, ab utili: TU POL SI SAPIS, QUOD SCIAS NESCIS, NEQUE DE EUNUCHO, NEQUE DE VITIO VIRGINIS.

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA.

V. 1. ATAT DATA: Haec scaena adulescentis narrationem habet, quod sit inlusus.

V. 3. NEQUE MENS, NEQUE PES: Impedita omnia sunt vino, ut membra se ad actus suos explicare non possint.

V. 6. VERBUM HERCLE HOC: Hoc proverbium in aetate sempiternum.

V. 12. UBI ANTEVERTERIM: Ubi ergo iam antecesserim.

ACTUS QUARTI SCAENA SEXTA.

V. 1. CREDO EQUIDEM: Haec scaena repetit puellae accusationem, quod noluerit meretrix pacta servare. Verum anteponitur adulescens, qui adversus militem possit obsistere, ne con-

turbata, cum suam puellam duxerit, cedat, sed hanc audacter suam sororem esse dicat.

V. 6. TURBAM HANC: Turbationem.

V. 8. HAEC ATQUE HUJUS MODI: Commendat hic munus, cum maximas se iniurias passam dicit.

V. 10. QUID AIS?: Vehementer miratus adulescens, quod apud meretricem educta sit soror: quemadmodum dictum: ITA UTI TEQUE ILLAQUE DIGNUM EST.

V. 15. ABI, TU CISTELLAM: Soliti fuerant semper, quos exponebant, aliquid dare monumentorum pueris, ut ex his monumentis fieret postero tempore cognitio. Haec igitur monumenta petit, uti de cistella deferantur: quo facilius Chremes interlocutus sit, quod militem venire videat. Illa intercedit, tamen interrogans ubi cistella.

V. 16. IN RISCO: *Riscum* cistellae genus de vimine factum et tectum corio intelligimus.

V. 18. APAGE SIS: Hoc est, timidus ego, discede, non sum.

V. 25. OBSERA OSTIUM: *Serare* est claudere. Ita compositum *obserare*. Contrarium est vero, *reserare*, quod est aperire.

V. 30. IN IUS DUCITO: Ad forum in iudicium.

V. 31. ADTOLLE PALLIUM: Quoniam comoedia Athenienses personas habet, idcirco PALLIUM dixit. Sunt enim comoediae quae TOGATAE dicuntur, quae personas Romanas habent.

V. 32. IPSI EST OPUS PATRONO: Hic, inquit, qui mihi defensor paratur, ita timet, ut ei potius patronus adhibendus sit.

ACTUS QUARTI SCAENA SEPTUMA.

V. 1. HANCINE EGO: Repetiturus, ut diximus, puellam, advenit miles extemplo: sic enim supra etiam Thais ipsa dixerat: *Velle se illam mihi dare, verum id vereri, ne ubi acceperim, sese relinquam.* Et alio loco: *fidem habeat se iri praepositum tibi apud me.* Nunc vero cum de Chaerea pactum sit, ut praeponatur ille, et hodie introduxerit Chremetem, quem miles suspicatur amatorem, dicit contra pactum esse hoc factum. Unde istum credit repetiturum esse, quod dono dedit. Et vide militis gloriosi stultitiam, quasi aciem et praelium ante disponit: et eo consensum commodat parasitus, quem Colacem in hac comoedia intelleximus.

V. 4. IN MEDIUM HUC AGMEN CUM VECTE, MANIPULUS FURUM: *Manipuli* dicuntur in legione, certi et collecti milites, quemadmodum turma est, ita et manipulus. Et hic miles *manipulum* se habere dicit *furum*.

V. 7. QUID, IGNAVE? PENICULON: Intelligimus Sangam co-

quum cum peniculo egressum, ac propterea militem interrogare, cum peniculum portet. Sed quoniam et familiae et domini mores novit, perite respondit: EGONE IMPERATORIS VIRTUTEM NOVERAM ET VIM MILITUM.

V. 10. SOLUS SANNIO SERVAT DOMUM: Aut absolute dictum SERVAT DOMI, aut servat ea, quae domini sunt.

V. 11. EGO POST PRINCIPIA: PRINCIPIA dicuntur acies et frons prima exercitus. Ita POST PRINCIPIA est postrema aciei pars. Denique intelligens parasitus, prudentem appellat militem, quod sibi in periculoso loco caverit.

V. 22. THAIS, PRIMUM MIHI: Hic propositio est pactorum: unde arguit, quod sibi non sint pacta servata. Deinde proponit, quemadmodum servata non sint: QUAE MIHI ANTE OCULOS CORAM AMATOREM ADDUXTI TUUM.

V. 25. QUI CUM ILLO AGAS: Scit amatorem suum non esse, et ideo omnia militi permittit, ut nullum faciat, quem credit amatorem.

V. 26. PAMPHILAM EGO HUC: Quoniam meretrix dixit LIBUIT, ideo Pamphilam nunc repetit.

V. 27. TU ILLAM TANGAS: Tandem excitatus Chremes intercedit et furentis more verba non exprimit, quippe cum intercedat parasitus, iam intelligens futurum iurgium, quod dicit: HA QUID AIS? TACE.

V. 30. SCIN TU UT TIBI RES: Vis, inquit, scire, quemadmodum res istae sint? Si aliquid hodie hic turbaveris aut litis feceris, perficiam ut verberibus diei locique huius et mei semper memineris.

V. 32. MISERET TUI ME: Parasitus, quantum potest, refregit audaciam Chremetis, et miserere se dicit, quod talem inimicum militem faciat, cum repugnare non possit.

V. 35. EAM DICO ESSE LIBERAM: Hic iam respondetur militi repetenti puellam, et primum opponitur libertas, deinde quod civis est, tertio quod nobilissimi adulescentis soror: postremo edicitur militi ne vim faciat in Thaidem.

V. 39. AUDIN TU HIC FURTI SE ALLIGAT: Dum hoc proponitur, furti tibi crimen intenditur.

V. 44. UT FORTES DECET MILITES: Quoniam pro labore satis exactum est, vicissim id agit, ut procuret milites.

V. 45. FOCI ET DOMI: Ad cibos scilicet praeparandos.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

V. 1. PERGIN?: Et haec coniecturali modo accusat: quippe conqueritur, an virgo vitiata sit: denique argumenta colligit. VIRGO CONSCISSA VESTE LACRUMANS OBTICET. Satis plenum est. Nam si iniuria fuerat, facile loqueretur: nunc vero tacet, quae est pudoris amissio.

V. 13. QUID AIS SACRILEGA, ISTUCCINE: Quasi intendat crimen, quod neque custodierit virginem. At illa praecepto se paruisse respondet: QUID FACEREM? ITA UT IUSTI, SOLI CREDITAST.

V. 16. OVEM LUPO COMMISISTI: Praedam, inquit, praedatori dedisti. ℐ. DISPUDET: Valde ego hic et vehementer erubesco.

V. 17. SIC MIHI DATA ESSE VERBA: Sic me esse deceptam. ℐ. QUID ILLIC HOMINIS EST?: Hic intelligitur reverti Chaeream, adhuc eunuchi veste indutum, sicuti post cognoscitur: et ideo miraculum fit. ERA MEA TACE OBSECRO, SALVAE SUMUS.

V. 22. VIDE AMABO, SI NON CUM ASPICIAS, OS IMPUDENS: AMABO dixit, quod semper inter poetas nulla significatione est. Sensus autem talis: vide impudentiam, vide aspectum, quem ad modum incedit. *Os ergo impudens* videtur, cum aspicias venire. Et quasi aliquid meretrix dixerit, ita subiungit: NON EST? quasi negas esse, quod dico. Et hoc, ut confirmet adiungit: *Cur igitur tanta confidentia fretus incedit.*

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

V. 1. APUD ANTIPHONEM: Haec scaena iniuriarum actionem tenet. Reum facit Chaeream meretrix iniuriae. At ille se veniali statu purgat dicens, se quod fecerit amore fecisse. At primo quidem loquitur, cur non mutata veste nunc venit.

V. 6. IN ANGIPORTUM QUODDAM: ANGIPORTUM dicimus et angustum et tortuosum * nam anguis modo flectitur.

V. 11. BONE VIR, DORE: Fingit adhuc meretrix illum eunuchum esse, uti sic salutatum facilius tanquam subiectum et sibi deditum invehi possit.

V. 16. HANC METUI NE: Hanc, inquit, Pythiam timui, ne me reum apud te faceret.

V. 17. EHO PAULULUM INPUDENS: An paululum hoc esse tibi videtur, virginem vitiare civem. Hic iam intelligimus, quod non eunuchum credat esse, cum quo loquitur meretrix. Verum adhuc latet, quis iste sit. Ita quamvis ille convictus est de vitiata virgine, adhuc tanquam servus proponit ut dicat: CONSERVAM ESSE CREDIDI.

V. 24. PRAESERTIM CUM SE SERVUM: Nihil est, inquit, quod metuam, si iniuste aut per iniuriam aliquid fecero, maxime cum hic servum tuum fateatur se esse.

V. 25. MISSA HAEC FACIAMUS: Hic iam meretrix sublata simulatione accusat adulescentem iniuriarum, dicens, quod non dignum factum adeo fecerit, etsi digna pati potuerit ipsa. Exprimit deinde quid incommodi sibi evenerit ex vitiata virgine, quod non possit suis illam, uti decreverat, reddere, et maximum beneficium et perpetuam gratiam collocare.

V. 33. AT NUNC DEHINC: Defensionem adulescens sub promissione inchoat: dicit enim aeternam ex hac re futuram gratiam. Hoc enim intelligi vult, quod illam sit ducturus uxorem. Denique adiecit: SAEPE EX HUIUS MODI RE QUAPIAM, ET MALO PRINCIPIO MAGNA FAMILIARITAS CONFLATA EST. Frequenter, inquit, ex tali re aliqua et initio non bono ad familiaritatem maximam concordiamque perventum est.

V. 34. HUIUSMODI RE QUAPIAM: Comico loquendi stilo QUAPIAM aliquam intelligimus.

V. 37. EQUIDEM POL IN EAM: Intelligit meretrix quid sibi ab adulescente dictum sit, et ideo adiecit, hoc quidem accipio ex dictis tuis, quod vehementer desidero.

V. 38. UNUM HOC SCITO: Hic illa defensio, quam venialem supra diximus.

V. 41. NON ADEO INHUMANO: Quoniam meretrices ab amatoribus suis quasi quasdam exigant poenas, ideo se purgat, ut dicat, non tam inhumano ingenio se esse, ut amor quid sit ignoret.

V. 45. NON AUSIM: Quoniam Pythias dixerat, timendum esse dominae Chaeream, hoc est, ne quam vim pateretur, respondit ille: Non audeo. Scit enim fratris amicam esse.

V. 50. TAMEN SI PATER: Pendens haec oratio sensum plenum habet: tamen si voluerit pater. Sed continuo, cum hoc intellexisset adulescens, respondit: Quid volet scio, civis modo haec siet. Apud Athenas dedecoris maximi erat, non civem ducere uxorem. Unde et in Andria Simo ita loquitur: *Adeon est demens ex peregrina?*

V. 51. PAULULUM OPPERIRIER: Exspectare.

V. 57. IMMO PERCUPIO: Cupit adulescens, ut ingredi vellet domum, quoniam illic ea puella est, quam videre desiderat. Sed hoc intellexit Pythias et propugnat dicens: QUAM TU REM ACTURA OBSECRO ES?

V. 60. DABIT HIC ALIQUAM PUGNAM: Proprium verbum est et familiare ad exprimendum semper, cum aliquid fieri dicitur. Ut, *imbelles dant praelia cervi*, et hic: DABIT ALIQUAM PUGNAM.

V. 62. NON POL CREDO: Verbis talibus fidem non habeo, neque quod dicit fieri credo, nisi fuerit factum.

V. 66. PERII HERCLE: Ex hoc exprimitur, quod supra dixit: IMMO PERCUPIO. Viso enim Chremete noto et nobili viro, vehementer erubescit, quod cum eunuchi veste sit.

V. 69. ID IPSUM? VIRGO: Quidam intelligunt, confusus es quasi virgo: erubescis ex veste et confusionem pateris, quod virgo patiatur, quam vitiasti. Et rursus est quasi admo-

---

V. 26. *in Andria* Act. III. sc. 1. v. 11.

nitio, ut et pudori non sit, quod ista veste indutus est, si quidem vitiavit virginem. *Ϛ.* I PRAE, SEQUOR: Antecede, ego te sequar.

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

V. 1. QUID? QUID VENIRE: Haec scaena consilium quaerentis ancillae tenet, quem ad modum se possit ulcisci. Deinde admonitionem, ut Chremes cum nutrice ingrediatur.

V. 4. NIHIL PROMOVES: Expressit tardos gradus ancillae ambulantis. Motum, inquit, corporis video, sed itineris nulla progressio est.

V. 10. VIDE UT OTIOSUS: Attende, inquit, ut securus Parmeno ambulat et otiosus.

V. 11. SPERO ME HABERE: Credo iam me repperisse consilium, quem ad modum istum tormentis afficiam et cruciem pro mea voluntate.

V. 12. IBO INTRO: Pergam intro, ut cognoscam an puella cognoscatur.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA.

V. 1. REVISO, QUIDNAM: Haec scaena allocutionem tenet servi gloriantis, quod consilio tantum beneficium dederit, uti amorem ei difficillimum explicaverit. Cuius partes enumerat, quod eum confecit sine molestia, sine sumptu, sine dispendio. Illud maxime providisse gloriatur, ut adulescens meretricum ingenia moresque cognosceret, ut cum cognovisset, semper odisset.

V. 8. PUTO ESSE PALMARIUM: Hoc est, quod ego arbitror mihi esse gloriosum, ibi palmam debere sumi.

V. 14. LIGURRIUNT: Ut supra dixi, leviter cibos tangunt, cui contrarium ABLIGURRIRE, quod significat absumere.

V. 17. QUO PACTO EX IURE: Expressit meretricum sordes, si quidem praeter cetera et ius dixit hesternum, quod significat aquam pinguem, quod ab amatore tulerunt, aut domi fuerit ac remanserit, quod foris coenaverint.

V. 20. NE INPUNE IN NOS: Ne sine poena nobis iniuriam feceris.

V. 21. PRO DEUM FIDEM: Dum progreditur Pythias, fingit adulescentem Chaeream intus captum et pro moecho deprehensum, quo facilius Parmeno terreatur.

V. 24. EXEMPLA: *Exemplum* dicit gravem poenam, scili-

cet quae ceteris esse possit ad exemplum. Nam alias dicit: *uterque in te exempla edent.*

V. 30. Scis istam civem: Ut vitiatori crimen increscat, dicit virginem esse civem et eius fratrem adulescentem nobilem, qui facile possit consurgere. Praeterea dixit esse violentissimum.

V. 35. Id, quod moechis solet: Hinc intelligimus quaedam in moechos esse supplicia, vel spadari vel aliud quidlibet ad crudelitatem sive turpitudinem. Haec Pythias reticet.

V. 38. Quis homo pro moecho: Et supra isto consilio usi sunt, ut impunitatis spem sibi in domo meretricis pollicerentur: ita et nunc arguit Parmeno, quod pro moecho in domo deprehensus sit meretricia adulescens.

V. 40. Dico, edico: Uti iracundiam vel meretrix vel quilibet alius temperare possit, maluit qui ille adulescens sit confiteri, ne propter nobilitatem in eum aliquid constituatur.

V. 41. Ne quam in eum Thais: Bene adiecit Thais, quae eius fratrem habet amatorem.

V. 42. Cur non ego: Credit iam se non posse succurrere. Verum quoniam Pythias mentitur, metuit ne ingressus Parmeno aliud inveniat, ideo obsistit et prohibet, ne ingredi vellet, quod illi potius irascuntur, quod credunt ipsius consilio cuncta perfecta.

V. 45. Ecce autem video: Supponit deliberativae speciem, utrum indicet domino an non: ut oportuit, celeri consultatione quid faciendum esset elegit, dicens: necessitatem esse dicendi. Ita et honestum et utile semper vincitur, si modo necessitas sit, ob quam aliter quam cogitur, fieri non potest.

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA.

V. 1. Ex meo propinquo: Haec scaena narrationem continet, quem ad modum filius eius in domo meretricis pro eunucho captus simul cum defensione et adulescentis, qui captus est, et ipsius, qui narrat, ne videatur ipse suis ad periculum consiliis dominum impulisse. ℐ. Ex meo propinquo: Ex solo et vicino agro.

V. 5. Quem praestolare: Notandum quod hic per accusativum protulit: quem praestolare. At vero Cicero per dativum: *Qui tibi ad forum Aurelium praestolentur armati.*

V. 9. Primum te arbitrari: Ante quam crimen vel admissum aliquod facinus narraret, prius voluit quod factum esset a se removere. Ne me, inquit, spectes, hoc est, ne de me esse credas. Sed hoc stulte factum, nisi crimen vel facinus dixisset, purgare non debuit personam suam. Ideo senex inter-

---

V. 2. *Cicero in Catilinam* ŏrat. I. cap. 9. §. 24.

rogat quid factum sit. Et Parmeno: RECTE, inquit. OPORTUIT REM PRAENARRASSE ME. Hoc est crimen, quod est admissum, prius oportuit dicere, et sic adhiberi in omnibus purgationem.

V. 12. EMIT QUENDAM PHAEDRIA EUNUCHUM: Cum Aethiopissam etiam, tamen de eunucho tantum narrat, quia ipse pertinet ad caussam et ne dominum in muneribus onerare videatur.

V. 18. HEM QUID! AMAT? AN SCIT IAM: Licet breviter supra Parmeno utrumque narraverit, vel ipsum emisse * meretrici, vel Chaeream amare coepisse, tamen utriusque calamitatis sensus, senex graviter indignatus conqueritur: SCIT IAM ILLE QUID MERETRIX? Sed ita non adulescenti crimen instituit, quod vir sit, sed quod scit, quid meretrix siet. An quia quodam astu et calliditate, mala haec mihi ingeminata sunt, ut aliud malum ex alio nasceretur. Aliud enim malum computat eunuchum, aliud quod minor filius coeperit amare meretricem.

V. 18. HERE, NE ME SPECTES: Narratio caussae redit ad defensionem suam, quam supra dimiserat.

V. 22. HUNC PRO MOECHO: Bene ita PRO MOECHO dixit, quia in domo meretricis moechi crimen nullum est.

V. 23. ET CONSTRINXERUNT: Hoc est, vinculis alligarunt.

V. 24. AUDACIAM MERETRICUM: Iam servus meretrices accusare coeperat et audaces dicere, ut exinde a crimine suo per accusationem avocet dominum. ℐ. NUM QUID EST ALIUD MALI DAMNIVE: MALI pertinet ad hoc, quod Chaereas pro moecho intus est deprehensus et ligatus: DAMNI ad illud, quod est a Phaedria emptus eunuchus.

ACTUS QUINTI SCAENA SEXTA.

V. 1. NUNQUAM EDEPOL: Haec scaena continet insultationem, quod cum ingressus esset senex in domum Thaidis, quasi timidus et sollicitus de filii poena, invenerit eum indutum veste eunuchi, quod se Pythias per dolum fecisse laudat, ut Parmeno deciperetur, ac metu territus domino indicaret, quod celare debuerat. Pulcre autem factum, quod metu quodam compulsus senex ingressus est in domum meretricis, ut filio subveniret et sic dum illic Chremes est, frater quoque vitiatae virginis adest et Chaereae promissio ad nuptias completur.

V. 11. QUID? ILLICONE: Accusat Parmenonem stultitiae, primum, quod credit ea, quae sibi ab ancilla et ab amata dicerentur. Deinde quod ea, quae celare debuerat, indicaverit domino.

V. 12. AN POENITEBAT: An, inquit, te poenitebat eius flagitii, quod factum esset ab adulescente * indicare patri et prodere, quo eius facinus publicaretur.

V. 14. QUID ILLI CREDIS ANIMI: Qualem, inquit, credis adulescenti fuisse animum eo tempore, quo se visum vidit a patre, quod eunuchi veste esset indutus.

V. 17. NOS IRRIDERE SCELUS: TU SCELUS, hoc est, sceleratus. Sic enim res ipsa ponitur pro persona. Ut Salustius in Iugurthino: *Ad hoc facinorum circum se tanquam stipatorum catervas habebat.*

V. 19. IN DIEM ISTHUC: Videlicet, quod mihi minitaris supplicium adhuc imminet et impendet: at tu iam punieris.

V. 20. QUI STULTUM ADULESCENTEM NOBILITAS: Hoc est, peccatis notum omnibus reddis: eundem indicas.

V. 21. UTERQUE EXEMPLA IN TE EDENT: Adulescens, qui nobilitatus est flagitiis, et pater, cui hoc est indicatum.

ACTUS QUINTI SCAENA SEPTUMA.

V. 1. QUID NUNC?: Inducitur in hac scaena miles Thraso ad Thaidem reverti velle, ut recipiatur, quoniam se intelligit exclusum esse. Eius autem posterior vis est, quamquam hoc dissuadet parasitus. Sed quoniam colax est, dat consensum.

V. 3. QUI MINUS QUAM HERCULES: Omphalen dicitur Herculcs amasse vehementer, ita ut indutus muliebri habitu, opera quoque feminea faceret, et habitum suum amicae eidem daret. Ergo miles, quoniam serviturum se esse meretrici dicere volebat, ne turpe videretur, quod miles esset, et vir meretrici se subiiceret, exemplum ab Hercule suscepit. Ita enim gloriosi faciunt, ut peccent, et peccendi tamen se habere profiteantur exempla.

V. 4. CONMITIGARI VIDEAM SANDALIO CAPUT: Sandalium genus calciamenti est. Utinam tibi comminui et percuti videam caput, ut vere servire videaris. Hoc quidem paululum summissiore voce parasitus dixit.

ACTUS QUINTI SCAENA OCTAVA.

V. 1. O POPULARES: Exsultationem haec scaena habet, quod Chaerea consilium complere potuerit suum: est ergo hic allocutio gaudentis. Laudat ergo Parmenonem, se atque fortunam. Parmenonem, quod consilium dederit, [se] quod aggressus est, fortunam, quae cuncta complevit. Mox ea, quae istic acta sunt, narrat, et sibi esse sponsam et illam cognitam civem: et meretricem tantum fratris esse Phaedriae et militem exclusum. Idcirco Parmeno adiecit: FRATRIS IGITUR THAIS TOTAST. Hoc cum miles audisset, vehementer in amoris flammas incensus deliberat, quid facere debeat. Sumit consilium, ut hos roget. Ac primum allocutio. Rursus interponitur Phaedria, qui exsultationem gaudii sui exprimit, et de suis facultatibus gaudet: gratias agit patri, quod festive et iocunde interveniens cuncta compleverit.

V. 19. Di vostram fidem: Ingressus Parmeno Phaedriae narravit universa, quae dixerat frater: ita cum fratrem continuo vidisset, nihil aliud dixit, quam gaudium et laetitiam se habere. Nam ostendit se cuncta a Parmenone cognovisse.

V. 21. Nihil est Thaide hac tua frater dignus, quod ametur: Melius nihil quod amari possit.

V. 23. Mihi Thaidem illam laudas: Utique, cum scias me amatorem, quodam modo supervacuum est mihi illam quod laudas. ℐ. Perii, quanto minus spei: Amorem etiam concitari manifestum est, et rursus, ut hic Terentius dixit, desperatione incendi. Verum illa desperationis quadam spe ducatur * quod pervenire possit amor, minus inceditur. Denique hoc miles, quoniam recipi se in partem sperat, idcirco quanto minus spei est, inquit, tanto magis amo.

V. 24. Perfice hoc precibus: Hic persuadet Parmenoni, ut quocunque pacto hoc compleatur, ad meretricem possit admitti.

V. 26. Si quid conlibuit, novi te: *Εἰρωνεία* est: quidquid conlibitum est.

V. 27. Quodvis donum, praemium: Novi te, si hoc effeceris, quod vis donum praemio donasse, hoc inquam, a me poscito: id, cum optaveris, accipies. Atque ultra merita sunt dona, praemium vero est, quod quasi ob meritum datur. Proprium enim verbum est, ut: *Optet praemium vir fortis, quod volet.*

V. 28. Si efficio hoc, postulo: Varia distinctio: quidam enim sic dicunt, sic distingunt. Si efficio hoc, ut postea subiungant: Postulo ut mihi tua domus te praesente absente pateat. Parasitus nil aliud desiderat praemii loco, nisi ut sibi cibus suppeditari possit: et sive praesens miles sive absens sit, nunquam vocatus, semper tamen ad coenam veniat.

V. 30. Do fidem futurum: Iam fidem promitto, spondeo.

V. 33. Scin quam fretus: Etsi praesumis, inquit, de nobis, praedico, ut scias istam nos habere sententiam. Quod si te in hac platea aliquando invenerimus, ita accipieris, ut nunquam tibi subvenire possit ista defensio, quod alium quaerebas, aut iter quod hac te habere dicas.

V. 36. Non cognosco vestrum: Hoc, quod respondisti, est superbum. Nam vestrum esse non cognosco, nec credo.

V. 37. Prius audite paucis: Hoc deliberativae species est. Deliberat Phaedria an rivalem in partem meretricis recipiat. Est ergo principium ab . . . . collocatum, cum dixit: si placuerit, facitote.

V. 39. Principio ego vos ambos etc.: In hoc principio rursus Gnatho, quoniam scit odiosum militem interponi, se utilitatis caussa id facere confitetur. Verum ne sibi consulere intelligatur tantum, cum utique alienus sit, qui cupiat persuadere, adiecit: Verum si id vobis prodest, vos non facere inscitiast. Exemplum deinde apponit ipsius sententiae, per propositionem,

V. 42. MILITEM EGO RIVALEM RECIPIENDUM CENSEO: Primum hoc deliberativum est, ut qui suadet, aliquam sententiam dicat, quemadmodum in Philippicis: *Qua re ita censeo.*

V. 43. COGITA MODO, TU HERCLE: Post sententiae propositionem subnectit ea, quae utilia sunt Phaedriae, ut libenter capiat victum. Ipsum quidem non plurima dare, Thaidem contra plurima velle accipere.

V. 47. NEC MAGIS EX USU TUO: Hoc est, nec est aliquis, qui magis sit ex tua utilitate, quia habet quod det, et largius nemo dat. Sed ne incidat quaestio, forte datorem amare incipiat meretrix, subiunxit: FATUUS EST, INSULSUS, TARDUS, STERTIT NOCTES ET DIES: NEQUE ISTUM METUAS, NE AMET MULIER: FACILE PELLAS, UBI VELIS. Ad ista omni genere aptus est miles, velut dona det, velut facile contemni possit.

V. 51. PRAETEREA HOC ETIAM: Post ea, quae supra commoda narraverat, adiungit, quod etiam sibi maxime necessarium est, quod nemo melius accipiat, quam miles. ACCIPIT autem pascit. Virgilius:

Illos porticibus rex accipiebat in amplis.

V. 53. MIRUM NI ILLOC HOMINE: Sive quia nemo melius accipiat, neque prolixius, id est abundantius: sive quoniam multa dona meretrici donare potest. Ad quaecunque hic homo necessarius est.

V. 54. UT ME IN VESTRUM GREGEM: Etiam de se persuadere voluit, ut non excludatur, sed pariter cum his possit vivere, etiam horum auxilio.

V. 55. DIU HOC IAM SAXUM: Olim cum isto milite laboro: quem silicem ob stultitiam appellavit, ut quasi

dura silex, aut stet Marpesia cautes.

Ubicunque enim quaedam stupiditas, silici comparatur.

V. 63. DIXIN EGO IN HOC: Quidam intelligunt hoc versu de Terentio dici, qui et comoediam scribit, ut is in se habeat Atticam, hoc est, Menandri eloquentiam, qui fuit Atticus. Quidam de milite, ut per εἰρωνείαν dictum sit, quasi ad praesentem, ut credat se esse laudatum. Dixin ego quod miles habeat in se eloquentiam Atticorum? si quidem modo dixerat: NUNQUAM ETIAM FUI USQUAM, QUIN ME OMNES AMARENT PLURIMUM. Ita usque ad extremum melius servata est militis gloriosi oratio.

V. 64. NIHIL PRAETER PROMISSUM: Omnia, quae dixisti invenimus, in milite: an omnia quae promisimus tibi implebuntur, et nihil est vel erit praeter id, quod diximus.

EXPLICIT COMMENT. EUNUCHI.

V. 18. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 353.
V. 28. *Dura Virgilius Aen.* lib. VI. v. 470.

TERENTI
HEAUTONTIMORUMENOS.

GRAECA EST MENANDRU. ACTA LUDIS MEGALENSIB. L. CORNELIO LENTULO L. VALERIO FLACCO. AEDILIB. CURULIB. EGIT AMBIVIUS TURPIO. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI. ACTA PRIMUM TIBIIS INPARIBUS. DEINDE DUABUS DEXTRIS. ACTAST III. M'. IUVENTIO TI. SEMPRONIO COSS.

PERSONAE.

CHREMES senex.
MENEDEMUS senex.
CLITIPHO adulescens.
CLINIA adulescens.
SYRUS servos.
DROMO servos.
BACCHIS meretrix.
ANTIPHILA virgo.
SOSTRATA matrona.
NUTRIX.
PHRYGIA ancilla.

C. SULPICI APOLLINARIS PERIOCHA IN HEAUTONTIMORUMENON.

In militiam proficisci gnatum Cliniam
Amantem Antiphilam conpulit durus pater,
Animique sese angebat facti poenitens.
Mox, ut reversus est, clam patre devortitur
Ad Clitiphonem: is amabat scortum Bacchidem.
Cum arcesseret cupitam Antiphilam Clinia,
Ut eius Bacchis venit amica, ac servolae
Habitum gerens Antiphilà. Factum id, quo patrem
Suum celaret Clitipho. Hic technis Syri
Decem minus meretriculae aufert a sene.
Antiphila Clitiphonis reperitur soror.
Hanc Clinia, aliam Clitipho uxorem accipit.

TERENTI HEAUTONTIMORUMENOS.

PROLOGUS.

Ne cuí sit vostrum mírum, cur partís seni
Poéta dederit, quaé sunt adulescéntium:
Id prímum dicam: deínde, quod veni, éloquar.
Ex íntegra Graeca íntegram comoédiam
Hodié sum acturus Heaútontimorúmenon:
Duplex quae ex arguménto facta est símplici.
Novam ésse ostendi, et quaé esset: nunc qui scrípserit,
Et cúia Graeca sít, ni partem máxumam
Exístumarem scíre vostrum, id dícerem.
Nunc, quámobrem has partis dídicerim, paucís dabo.
Orátorem esse vóluit me, non prólogum:
Vostrúm iudicium fécit: me actorém dedit.
Set hic áctor tantum póterit a facúndia,
Quantum ílle potuit cógitare cónmode,
Qui orátionem hanc scrípsit, quam dictúrus sum.
Nam quód rumores dístulerunt málevoli,
Multás contaminásse Graecas, dúm facit
Paucás Latinas: íd esse factum hic nón negat,
Neque sé pigere, et deínde facturum aútumat.
Habét bonorum exémplum: quo exempló sibi
Licére id facere, quód illi fecerúnt, putat.
Tum quód malevolus vétus poeta díctitat,
Repénte ad studium hunc se ádplicasse músicum,

V. 6. *Simpléx quae ex arguménto facta est símplici.*
V. 13. *Si hic áctor etc.*
V. 23. *Repénte ad studium se ápplicasse hunc músicum.*

EXCERPTA FAERNIANA.

V. 4. Ex INTEGRA GRAECA: A nullo tacta.

Amícum ingenio frétum, haud naturá sua:
Arbítrium vostrum, vóstra existumátio
Valébit. Qua re omnís vos oratós volo,
Ne plús iniquom póssit, quam aequom orátio.
Facite aéqui sitis: dáte crescendi cópiam
Novárum qui spectándi faciunt cópiam
Sine vítiis: ne ille pró se dictum exístumet,
Qui núper fecit sérvo currenti ín via
Decésse populum: cúr insano sérviat?
De illíus peccatis plúra dicet, quóm dabit
Aliás novas, nisi fínem maledictís facit.
Adéste aequo animo: dáte potestatém mihi
Statáriam agere ut líceat per siléntium:
Ne sémper servos cúrrens, iratús senex,
Edáx parasitus, sýcophanta autem ínpudens,
Avárus leno, adsídue agendi sínt mihi,
Clamóre summo, cúm labore máxumo.
Mea caússa caussam hanc iústam esse animum indúcite:
Ut áliqua pars labóris minuatúr mihi.
Nam núnc novas qui scríbunt, nil parcúnt seni:
Si quaé laboriósa est, ad me cúrritur:
Si lénis est, ad álium defertúr gregem.
In hác est pura orátio: experímini,
In utrámque partem ingénium quid possít meum.
Si núnquam avare prétium statui artí meae:
Et eum ésse quaestum in ánimum induxi máxumum,
Quam máxume servíre vostris cónmodis:
Exémplum statuite ín me, ut adulescéntuli
Vobís placere stúdeant potius, quám sibi.

V. 32. *Dixísse populum.*
V. 45. *Sin lénis est.*

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

CHREMES. MENEDEMUS.

CH. Quamquam haéc inter nos núper notitia ádmodumst,
Inde ádeo quod agrum in próxumo hic mercátus es,
Nec reí fere sane ámplius quidquám fuit,
Tamén vel virtus túa me vel vicínitas,
Quod ego ín propinqua párte amicitiaé puto,
Facit, út te audacter móneam et familiáriter:
Quod míhi videre praéter aetatém tuam
Facere ét praeter quam rés te adhortatúr tua.
Nam pró deum atque hominúm fidem, quid vís tibi?
Quid quaéris? annos séxaginta nátus es,
Aut plús eo, ut coniicio, ágrum in his regiónibus
Melíórem neque pretí maioris némo habet.
Servós conpluris: proínde quasi nemó siet,
Ita túte adtente illórum officia fúngere.
Numquám tam mane egrédior neque tam vésperi
Domúm revortor, quín te in fundo cónspicer
Fodere aút arare aut áliquid ferre dénique:
Nullúm remittis témpus, neque te réspicis.
Haec nón voluptati tíbi esse, satis certó scio.
At enim díces, quantum hic óperis fiat, poénitet.
Quod in ópere faciundo óperae consumís tuae,
Si súmas in illis éxercendis, plús agas.
MEN. Chremé, tantumne ab ré tuast otí tibi,

V. 5. *Quod ego ésse in aliqua párte amicitiaé puto.*
V. 11. *Aut plús, ut coniicio.*
V. 13. *Servós non pluris.*
V. 20. *At enim me quantum hic óperis fiat, poénitet.*

Aliéna ut cures éaque, nil quae ad te ádtinent?
CH. Homó sum: humani níhil a me alienúm puto.
Vel mé monere hoc vél percontarí puta:
Rectúmst: ego ut faciam: nón est: te ut detérream.
MEN. Mihi síc est usus: tíbi ut opus factóst, face.
CH. An quoíquam est usus hómini se ut cruciét? MEN. Mihi.
CH. Si quíd laboris est, nóllem: set quid istúc mali est,
Quaesó? quid de te tántum meruistí? MEN. Eheu.
CH. Ne lácruma: atque istuc, quídquid est, fac me út sciam:
Ne rétice: ne verére: crede, inquám, mihi:
Aut cónsolando aut cónsilio aut re iúvero.
MEN. Scire hóc vis? CH. Hac quidem caússa, qua dixí tibi.
MEN. Dicétur. CH. At istos rástros intereá tamen
Adpóne: ne labóra. MEN. Minume. CH. Quám rem agis?
MEN. Sine mé, vacivom témpus ne quod dém mihi
Labóris. CH. Non sinam, ínquam. MEN. Ah, non aequóm facis.
CH. Hui, tám gravis hos quaéso? MEN. Sic meritúmst meum.
CH. Nunc lóquere. MEN. Filium únicum, adulescéntulum
Habeo: áh, quid dixi? habére me? immo habuí, Chreme:
Nunç hábeam necne incértumst. CH. Quid ita istúc? MEN. Scies.
Est é Corintho hic ádvena anus paupércula:
Eius fíliam ille amáre coepit vírginem,
Prope iam út pro uxore habéret: haec clam me ómnia.
Ubi rém rescivi, coépi non humánitus,
Neque ut ánimum decuit aégrotum adulescéntuli,
Tractáre: set vi et viá pervolgatá patrum:
Quotídie accusábam: Hem, tibine haec díutius

V. 24. *Aliéna ut cures; éa quae nihil ad te ádtinent?*
V. 30. *Si quíd laboris, nóllem.*
V. 31. *meruísti? MEN. oiei.*

Licére speras fácere me vivó patre,
Amícam ut habeas própe iam in uxorís loco?
Errás, si id credis, ét me ignoras, Clínia.
Ego té meum esse díci tantispér volo,
Dum quód te dignumst fácies: set si id nón facis,
Ego quód me in te sit fácere dignum invénero.
Nulla ádeo ex rè istuc fít, nisi ex nimio ótio.
Ego istúc aetatis nón amori operám dabam,
Set in Ásiam hinc abii própter pauperiem: átque ibi
Simúl rem et gloriam ármis belli répperi.
Postrémo adeo res rédiit: adulescéntulus
Saepe éadem et graviter aúdiendo víctus est:
Putávit me et aetáte et benevoléntia
Plus scíre et providére, quam se ipsúm sibi:
In Ásiam ad regem mílitatum abiít, Chreme.
CH. Quid aís? MEN. Clam me est profectus: mensis trís abest.
CH. Ambo áccusandi: etsi íllud inceptúm tamen
Animi ést pudentis sígnum et non instrénui.
MEN. Ubi cónperi ex iis, qui eí fuere cónscii,
Domúm revortor maéstus atque animó fere
Pertúrbato atque incérto prae aegritúdine:
Adsído, adcurrunt sérvi, soccos détrahunt:
Video álios festináre, lectos stérnere,
Coenam ádparare: pró se quisque sédulo
Faciébat, quo illam míhi lenirent míseriam.
Ubi vídeo haec, coepi cógitare: Hem, tót mea
Solíus solliciti súnt caussa, ut me unum éxpleant:
Ancíllae tot me véstiant? sumptús domi
Tantós ego solus fáciam? set gnatum únicum,
Quem páriter uti his décuit aut etiam ámplius,
Quod illa aétas magis ad haéc utenda idóneast,

V. 57. *nisi nimio ex ótio.*
V. 69. *quí fuere ei cónscii.*
V. 71. *Contúrbato.*
V. 73. *Inde álii festináre, lectos stérnere.*
V. 75. *Faciébant.*
V. 76. *Ubi vídeo, haec coepi cógitare.*
V. 77. *Solíus solliciti sínt causa.*
V. 79. *qui gnatum únicum.*

Eum ego hínc eieci míserum iniustitiá mea.
Maló quidem me dígnum quovis députem,
Si id fáciam. Nam usque dum ílle vitam illám colet
Inopém, carens patria ób meas iniúrias,
Intérea usque illi dé me suppliciúm dabo,
Labórans quaerens, párcens, illi sérviens.
Ita fácio prorsus: níl relinquo in aédibus,
Nec vás nec vestiméntum: conrasi ómnia.
Ancíllas, servos, nísi eos, qui opere rústico
Faciúndo facile súmptum exsercirént suum,
Omnís produxi ac véndidi: inscripsi ílico
Aedís mercede: quási talenta ad quíndecim
Coégi: agrum hunc mercátus sum: hic me exérceo.
Decrévi tantispér me minus iniúriae,
Chremé, meo gnato fácere, dum fiám miser:
Nec fás esse ulla mé voluptate híc frui,
Nisi ubi ílle huc salvos rédierit meus párticeps.
CH. Ingénio te esse in líberos lení puto,
Et illum óbsequentem, sí quis recte aut cónmode
Tractáret: verum néc tu illum satis nóveras,
Nec te ílle: hoc, quod fit, úbi non vere vívitur.
Tu illúm nunquam ostendísti quanti pénderes,
Nec tibi íllest credere aúsus, quae est aequóm patri.
Quod si ésset factum, haec núnquam evenissént tibi.
MEN. Ita rés est, fateor: péccatum a me máxumumst.
CH. Menedéme, at porro récte spero, et illúm tibi
Salvom ádfuturum esse híc confido própediem.
MEN. Utinam íta di faxint. CH. Fácient: nunc si cónmodumst,
Dionýsia hic sunt hódie: aput me sís volo.
MEN. Non póssum. CH. Cur non? quaéso, tandem aliquántulum
Tibi párce: idem absens fácere te hoc volt fílius.
MEN. Non cónvenit, qui illum ád laborem inpéllerim,

V. 101. *néque illum tu satis nóveras.*
V. 109. *nunc si est cómmodum.*
V. 113. *hinc pépulerim.*

V. 91. EXSERCIRENT: Resarcirent.

Nunc me ípsum fugere. CH. Sícine est senténtia?
MEN. Sic. CH. Béne vale. MEN. Et tu. CH. Lácru-
mas excussít mihi,
Miserétque me eius. Set út diei témpus est,
Tempúst monere me húnc vicinum Phániam,
Ad coénam ut veniat: íbo, visam sí domi est. —
Nihil ópus fuit monitóre: iam dudúm domi
Praesto áput me esse aiunt: égomet convivás moror.
Ibo ádeo hinc intro. Sét quid crepuerúnt fores
Hinc á me? Quisnam egréditur? Huc concéssero.

V. 117. *Monére oportet me húnc vicinum Phániam.*

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

CLITIPHO. CHREMES.

CL. Níhil adhuc est quód vereare, Clínia: haud quaquam étiam cessant:
Ét illam simul cum núntio tibi ádfuturam hodié scio:
Próin tu sollicitúdinem istam fálsam, quae te excrúciat, mittas.
CH. Quícum loquitur fílius?
CL. Páter adest, quem vólui: adibo. Páter, opportune ádvenis.
CH. Quíd id est? CL. Hunc Menedémum nostin nóstrum vicinúm? CH. Probe.
CL. Huic fílium scis ésse? CH. Audivi esse ín Asia. CL. Non ést, pater:
Aput nós est. CH. Quid aïs? CL. Ádvenientem, e návi egredientem ílico,
Abdúxi ad coenam: nám mihi magna cum eo iam índe usque a puéritia
Fuit sémper familiáritas. CH. Voluptátem magnam núntias:
Quam véllem Menedemum ínvitatum, ut nóbiscum esset hodie ámplius,
Ut hánc laetitiam néc opinanti prímus obiicerem eí domi!
Átque etiam nunc témpus est. CL. Cave fáxis: non opus ést, pater.

V. 3. *Audivi esse: ín Asia.*
V. 9. *Abdúxi ad cenam: nám mihi cum eo jam índe a puéritia.*
V. 11. *ut nóbiscum esset ámplius.*
V. 13. *Atque étiam satis témpori est. CL. cave fáxis; non est ópus, pater.*

CH. Quaprópter? CL. Quia enim incértumst etiam, quíd se faciat: módo venit.
Timet ómnia, patris íram et animum amícae se erga ut sít suae,
Eam mísere amat: proptér eam haec turba atque ábitio evenít. CH. Scio.
CL. Nunc sérvolum ad eam in úrbem misit, ét ego nostrum uná Syrum.
CH. Quid nárrat? CL. Quid ille? míserum se esse. CH. Míserum! quem minus créderest?
Quid rélicuist? quin hábeat quae quidem in hómine dicuntúr bona?
Paréntis, patriam incólumem, amicos, génus, cognatos, dívitias?
Atque haéc perinde súnt, ut illius ánimus, qui ea póssidet:
Qui utí scit, ei bona: ílli, qui non útitur recté, mala.
CL. Immo ílle fuit senex ínportunus sémper: et nunc níl magis
Vereór, quam ne quid in íllum iratus plús satis faxít pater.
CH. Illéne? set repprimám me: nam in metu ésse hunc illi est útile.
CL. Quid túte tecum? CH. Dícam: utut erat, mánsum tamen opórtuit.
Fortásse aliquantum iníquior erat praéter eius lubídinem:
Paterétur: nam quem férret, si paréntem non ferrét suum?
Huncíne erat aequom ex íllius more, an íllum ex huius vívere?
Et quód illum insimulat dúrum, id non est: nám parentum iniúriae
Unius modi sunt férme: paullo qui ést homo tolerábilis,

V. 30. *Et quód illum insimulant dúrum.*

V. 31. PAULLO QUI EST HOMO TOLERABILIS: Aut *ei* subauditur aut *eum:* si *ei*, sic intelligimus: *Unius modi sunt ei, qui est homo tolerabilis*, aut: *eum scortari crebro nolunt*, ut sit,

Scortári crebro nólunt, nolunt crébro conviválier:
Praebént exigue súmptum, atque haec sunt támen ad virtutem ómnia.
Verum ánimus ubi semél se cupiditáte devinxít mala,
Necésse est, Clitiphó, consilia cónsequi consímilia: hoc
Scitúmst, periclum ex áliis facere, tíbi quod ex usú siet.
CL. Ita crédo. CH. Ego ibo hinc íntro, ut videam nóbis quid coenaé siet:
Tu, ut témpus est diéi, vide sis né quo hinc abeas lóngius.

V. 36. *Scitúmst periclum ex áliis facere, tíbi quid ex usú siet.*
V. 37. *ut videam nóbis cenae quíd siet.*

filium, qui sit tolerabilis, aut singularem numerum pro plurali posuit, id est, qui sunt tolerabiles.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

CLITIPHO.

Quam iníqui sunt patrés in omnis ádulescentis iúdices,
Qui aequom ésse censent, nós a pueris ílico nascí senes:
Neque illárum adfines ésse rerum, quás fert adulescéntia.
Ex suá lubidiné moderantur, núnc quae est, non quae olím fuit.
Mihi si únquam filiús erit, ne ille fácili me utetúr patre.
Nam et cógnoscendi et ígnoscendi dábitur peccatí locus.
Non út meus, qui míhi per alium osténdit suam senténtiam.
Perii! ís mi ubi adbibít plus paullo, súa quae narrat fácinora!
Nunc aít, periclum ex áliis facito, tíbi quod ex usú siet.
Astútus: ne ille haud scít, quam mihi nunc súrdo narret fábulam.
Magis núnc me amicae dícta stimulant: Dá mihi atque adfér mihi:
Cui quíd respondeám, nil habeo, néque me quisquam est míserior.
Nam hic Clínia, etsi is quóque suarum rérum sat agit, át tamen
Habét bene ac pudíce eductam, ignáram artis meretríciae.
Meást potens, procáx, magnifica, súmptuosa, nóbilis.
Tum quód dem ei rectest: nám nihil esse míhi, religiost dícere.
Hoc égo mali non prídem inveni: néque etiamdum scít pater.

V. 2. *nós iam a pueris ílico nascí senes.*
V. 9. *tíbi quid ex usú siet.*
V. 12. *Cui quód respondeám.*
V. 13. *sat agitát, tamen.*
V. 15. *Meást petax.*

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

CLINIA. CLITIPHO.

CLIN. Si míhi secundae rés de amore méo essent, iam dudúm scio
Veníssent, set vereór, ne mulier me ábsente hic conrúpta sit.
Concúrrunt multae opíniones, quaé mihi animum exaúgeant:
Occásio, locus, aétas, mater, cuíus sub inperióst, mala:
Cui níl iam praeter prétium dulcest. CLIT. Clínia. CLIN. Hei miseró mihi.
CLIT. Etiám caves, ne vídeat forte hinc te á patre aliquis éxiens.
CLIN. Faciám: set nescio quíd profecto mi ánimus praesagít mali.
CLIT. Pergín istuc prius diiúdicare, quám scias, quid verí siet?
CLIN. Si níl mali esset, iam híc adessent. CLIT. Iam áderunt. CLIN. Quando istúc erit?
CLIT. Non cógitas, hinc lóngule esse? et nósti mores múlierum:
Dum móliuntur, dúm conantur, ánnus est. CLIN. O Clítipho,
Timeó. CLIT. Respira: eccúm Dromonem cúm Syro, una adsúnt tibi.

V. 2. *Venísset.*
V. 3. *Concúrrunt multa, opínionem hanc quaé mihi animo exaúgeant.*
V. 6. *hic te á patre.*
V. 8. *quám scias quid reí siet?*
V. 9. *Si níl mali esset, iam híc adesset. CLIT. iam áderit. CLIN. quando istúc iam erit?*
V. 12. *una: adsúnt tibi.*

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

SYRUS. DROMO. CLITIPHO. CLINIA.

SYR. Aín tu? DR. Sic est. SY. Vérum interea dúm sermones caédimus,
Íllae sunt relíctae. CLIT. Mulier tíbi adest, audin, Clínia?
CLIN. Ego vero audió nunc demum et vídeo et valeo, Clítipho.
SY. Mínume mirum: adeo ínpeditae súnt: ancillarúm gregem
Dúcunt secum. CLIN. Périi. Unde illi súnt ancillae? CLIT. Mén rogas?
SY. Nón oportuít relictas: pórtant quid rerum. CLIN. Heí mihi.
SY. Aúrum, vestem: et vésperascit ét non noverúnt viam.
Fáctum a nobis stúlte est: abi dum tú, Dromo, illis ób viam,
Própere: quid stas? CLIN. Vaé misero mi, quánta de spe décidi.
CLIT. Quíd istuc? quae res té sollicitat aútem? CLIN. Rogitas quíd siet?
Víden tu? ancillas, aúrum, vestem? quám ego cum una ancíllula
Híc reliqui: unde ésse censes? CLIT. Váh! nunc demum intéllego.
SY. Dí boni, quid túrbaest? aedes nóstrae vix capiént, scio.
Quíd comedent? quid ébibent? quid séne erit nostro míserius?

V. 3. *et vivo et valeo.*
V. 10. *Quí istuc?*

Sét video eccos, quós volebam. CLIN. O Iúppiter! ubinam ést fides?
Dum ego própter te errans pátria careo démens, tu intereá loci
Conlócupletasti, Antíphila, te et me in hís deseruistí malis:
Proptér quam in summa infámia sum et meó patri minus sum óbsequens:
Cuius núnc pudet me et míseret: qui harum móres cantabát mihi,
Monuísse frustra: néque potuisse eum únquam ab hac me expéllere:
Quod támen nunc faciam: túm quom gratum mi ésse potuit, nólui:
Nemo ést miserior me. SY. Híc de nostris vérbis errat vídelicet,
Quae hic súmus locuti. Clínia, aliter túum amorem, atque est, áccipis:
Nam et vítast eadem et ánimus te erga idem ác fuit:
Quantum éx ipsa re cóniecturam cépimus.
CLIN. Quid est óbsecro? nam míhi nunc nil rerum ómniumst
Quod málim, quam me hoc fálso suspicárier.
SY. Hoc prímum, ut ne quid huíus rerum ignorés: anus,
Quae est dícta mater ésse ei antehac, nón fuit:
Ea óbiit mortem: hoc ípsa in itinere álterae
Dum nárrat, forte audívi. CLIT. Quaenamst áltera?
SY. Mane: hóc, quod coepi, prímum enarrem, Clítipho:
Post ístuc veniam. CLIT. Própera. SY. Iam primum ómnium,
Ubi véntum ad aedis ést, Dromo pultát fores:

V. 15. *Sét eccos video quós volebam.*
V. 20. *néque cum potuisse úmquam ab hac me aspéllere.*
V. 25. *cóniecturam fécimus.*
V. 30. *Ea óbiit mortem: ex ípsa in itere hoc, álterae.*

V. 16. TU INTEREA LOCI: LOCI parhelcon: nam LOCI omni significationi addi solet. Ennius:

Flamma loci postquam conclusast turbine saevo.

Anus quaédam prodit: haéc ubi aperuit óstium,
Contínuo hic se coniécit intro: ego cónsequor.
Anus fóribus obdit péssulum: ad lanám redit.
Hic scíri potuit aút nusquam alibi, Clínia,
Quo stúdio vitam suám te absente exégerit,
Ubi de ínproviso est ínterventum múlieri.
Nam ea rés dedit tum exístumandi cópiam,
Cotídianae vítae consuetúdinem,
Quae cuíusque ingenium ut sít declarat máxume:
Texéntem telam stúdiose ipsam offéndimus:
Medióeriter vestítam veste lúgubri,
Eius ánuis caussa, opínor, quae erat mórtua:
Sine aúro: tum ornatam, íta uti quae ornantúr sibi:
Nullá malam re esse éxpolitam múliebri:
Capíllus passus, prólixus, circúm caput
Reiéctus neclegénter: pax! CLIN. Syre mi, óbsecro,
Ne me ín laetitiam frústra coniiciás. SY. Anus
Subtémen nebat: praéterea una ancíllula
Erat: éa texebat úna, pannis óbsita,
Neclécta, inmunda illúvie. CLIT. Si haec sunt, Clínia,
Vera, íta uti credo, quís te est fortunátior?
Scin hánc, quam dicit sórdidatam et sórdidam?
Magnum hóc quoque signumst, dóminam esse extra nóxiam:
Quom eíus tam neclegúntur internúntii:
Nam dísciplina est ísdem, munerárier

V. 35. *haéc ubi aperit óstium.*
V. 36. *Contínuo hic se intro cóniicit, ego cónsequor.*
V. 41. *Nam ea túm res dedit exístumandi cópiam.*
V. 48. *Nullá mala re intérpolatam múliebri.*
V. 49. *Capíllus sparsus, prómissus.*
V. 58. *Cum tám neclegitur éius internúntia.*

V. 48. „MALAM: Id est, maxillam." GLOSSEMA CODD.

V. 50. PAX: Tranquillantis, admirantis et sollicitudinem adimentis.

V. 52. SUBTEMEN: SUBTEMEN dictum ab eo, quod subeat stamen.

V. 58. CUM EIUS TAM NEGLIGANTUR INTERNUNTII: Internuntios pro servis posuit, sed sententia haec ita est: Qui non neglegerentur, si essent internuntii.

Ancíllas primum, ad dóminas qui adfectánt viam.
CLIN. Perge, óbsecro te, et cáve ne falsam grátiam
Studeás inire: quíd aït, ubi me nóminas?
SY. Ubi dícimus redísse te et rogáre uti
Veníret ad te: múlier telam désinit.
Contínuo et lacrumis ópplet os totúm sibi:
Ut fácile scires desíderio id fierí tuo.
CLIN. Prae gaúdio, ita me dí ament, ubi sim néscio.
Ita tímui. CLIT. At ego nil ésse sciebam, Clínia.
Agedúm vicissim, Sýre, dic quae illast áltera.
SY. Addúcimus tuam Bácchidem. CLIT. Hem! quid Bácchidem?
Ého sceleste, quo íllam ducis? SY. Quó ego illam? ad nos scílicet.
CLIT. Ád patremne? SY. Ad eum ípsum. CLIT. O hominis ínpudentem audáciam! SY. Heus:
Nón fit sine períclo facinus mágnum nec memorábile.
CLIT. Hóc vide, in mea víta tu tibi laúdem is quaesitúm, scelus?
Úbi si paullulúm modo quid te fúgerit, ego périerim.
Quíd illo facias? SY. Át enim. CLIT. Quid enim? SY. Sí sinas, dicám. CLIN. Sine.
CLIT. Síno. SY. Ita res est haéc nunc, quasi cum .... CLIT. Quás, malum! ambagés mihi
Nárrare occipít? CLIN. Syre, verum hic dícit, mitte: ad rém redi.
SY. Énimvero reticére nequeo: múltimodis iniúrius,
Clítipho, es neque férri potis es. CLIN. Aúdiundum hercle ést: tace.
SY. Vís amare, vís potiri, vís quod des illi éffici:

V. 66. *Ut fácile scias.*
V. 72. *Heus tu.*
V. 73. *et commemorábile.*
V. 76. *Quíd illa facias? SY. Át enim. CLIT. Quid enim? SY. Sí sinis, dicó. CLIN. Sine.*
V. 80. *Clítipho, neque férri potis es. CLIN. Aúdiundum hercle ést, tace.*

V. 68. SCIEBAM: Quod timebas.

Túum esse in potiundó periclum nón vis: haud stulté sapis:
Sí quidem id saperest, vélle te id quod nón potest contíngere.
Aút haec cum illis súnt habenda aut ílla cum his miténda sunt.
Hárum duarum cóndicionum núnc utram malís, vide:
Étsi hoc consiliúm, quod cepi, réctum esse et tutúm scio.
Nam áput patrem tua amíca tecum síne metu ut sit, cópiast:
Túm quod illi argentum és pollicitus, eádem hac inveniám via:
Quód ut efficerem, orándo surdas iam aúris redderás mihi.
Quíd aliud tibi vís? CLIT. Si quidem hoc fit. SY. Sí quidem, experiundó scies.
CLIT. Áge age, cedo istuc tuúm consilium, quíd id est? SY. Adsimulábimus
Túam amicam huius ésse. CLIT. Pulcre: cédo quid hic faciét sua?
Án ea quoque dicétur huius, si úna haec dedecori ést parum?
SY. Ímmo ad tuam matrem ábducetur. CLIT. Quíd eo? SY. Longumst, Clítipho,
Sí tibi narrem, quámobrem id faciam: véra caussa est. CLIT. Fábulae.
Níl satis firmi vídeo, quamobrem accípere hunc mi expediát metum.
SY. Máne, habeo aliud, si istúc metuis: quod ámbo confiteámini
Síne periclo esse. CLIT. Huíus modi, obsecro, áliquid reperi. SY. Máxume.
Ibo ób viam hinc: dicam út revortantúr domum. CLIT. Hem!

V. 86. *Étsi consilium hóc, quod cepi.*
V. 90. *Quíd alid tibi vis? CLIT. Síquidem hoc fiet.*
V. 94. *déducetur.*
V. 97. *SY. Máne, habeo aliud, si íste est metus, quod ámbo confiteamini.*
V. 99. *Ibo óbviam huic; dicam, út revortatúr domum.*

Quid díxti? SY. Ademptum tíbi iam faxo omném metum,
In aúrem utramvis ótiose ut dórmias.
CLIT. Quid ágo nunc? CLIN. Tune? quíd boni est .... CLIT. Syre, díc modo
Verum. SY. Áge modo: hodie séro ac nequidquám voles.
CLIN. Datúr, fruare dúm licet: nam néscias
Eius sít potestas pósthac an nunquám tibi.
CLIT. Syre, ínquam. SY. Perge pórro, tamen istúc ago.
CLIT. Verum hércle istuc est: Sýre, Syre, inquam, heus-heús, Syre!
SY. Concáluit: quid vis? CLIT. Rédi, redi. SY. Adsum, díc quid est?
Iam hoc quóque negabis tíbi placere. CLIT. Immó, Syre,
Et mé et meum amorem et fámam permittó tibi.
Tu es iúdex: ne quid áccusandus sís, vide.
SY. Ridículum est, te istuc me ádmonere, Clítipho,
Quasi istíc minor mea rés agatur quám tua.
Hic sí quid nobis fórte adversi evénerit,
Tibi erúnt parata vérba: huic homini vérbera.
Quaprópter haec res neútiquam neclectuíst mihi:
Set istúnc exora, ut suam ésse adsimulet. CLIN. Scílicet.
Factúrum me esse: in cúm iam res rediít locum,
Ut sít necessus. CLIT. Mérito te amo, Clínia.
CLIN. Verum ílla ne quid títubet. SY. Perdoctást probe.
CLIN. At hóc demiror, quí tam facile pótueris
Persuádere illi, quaé solet quos spérnere!
SY. In témpore ad eam véni, quod rerum ómniumst

V. 102. *quód boni —.*
V. 104—106. *Di dánt, fruare, dúm licet: nam néscias —*
CLIT. Syre ínquam. SY. Perge pórro, tamen istúc ago.
CLIN. Eius sít potestas pósthac an numquám tibi.
V. 111. *Tu es iudex.*
V. 113. *Quasi ístic mea res mínor agatur, quám tua.*
V. 116. *Quaprópter haec res ne útiquam neglectu ést mihi.*
V. 118. *Factúrum me esse: in eúm res rediit iám locum.*
V. 119. *Ut sít necessum.*

Primúm: nam quemdam mísere offendi mílitem
Eius nóctem orantem: haec árte tractabát virum,
Ut íllius animum cúpidum inopia incénderet:
Eadémque ut esset áput te hoc quam gratíssumum.
Set heús tu, vide sis, né quid inprudéns ruas:
Patrém novisti ad hás res quam sit pérspicax:
Ego te aútem novi, quam ésse soleas ínpotens:
Invérsa verba, evérsas cervicés tuas,
Gemitús, screatus, tússis, risus ábstine.
CLIT. Laudábis. SY. Vide sis. CLIT. Tútemet mirábere.
SY. Set quám cito sunt cónsecutae múlieres!
CLIT. Ubi súnt? cur retines? SY. Iám nunc haec non
ést tua.
CLIT. Scio, áput patrem: at nunc ínterim. SY. Nihiló
magis.
CLIT. Sine. SY. Nón sinam, inquam. CLIT. Quaéso
paullispér. SY. Veto.
CLIT. Saltém salutare. SY. Ábeas, si sapiás. CLIT. Eo.
Quid istic? SY. Manebit. CLIT. O hóminem felicem!
SY. Ámbula.

V. 124. *num miserum quéndam offendi ibi mílitem.*

V. 124. NAM QUENDAM MISERE: MISERE, nimis: quia nimium non bonum. Alibi: *Eam misere amat.*

V. 127. EADEMQUE UT ESSET APUD TE HOC QUAM GRATISSUMUM: EADEMQUE antique posuit pro u n a.

V. 131. INVERSA VERBA, EVERSAS CERVICES TUAS: INVERSA ambigua, figurata: EVERSAS deiectas.

ACTUS SECUNDI SCAENA QUARTA.

BACCHIS. ANTIPHILA. CLINIA. SYRUS.

BA. Édepol te, mea Antíphila, laudo et fórtunatam iúdico:
Íd quom studuisti, ísti formae ut móres consimilés forent:
Mínumeque, ita me dí ament, miror sí te sibi quisque éxpetit.
Nám mihi quale ingénium haberes, fúit indicio orátio.
Ét quom egomet nunc mécum in animo vítam tuam consídero,
Ómniumque adeó vostrarum, vólgus quae abs se ségregant:
Ét vos esse istíus modi, et nos nón esse, haud mirábilest.
Nam éxpedit bonás esse vobis: nós, quibuscum est res, nón sinunt:
Quíppe forma inpúlsi nostra nós amatorés colunt.
Haéc ubi inminúta est, illi súum animum alio cónferunt.
Nísi si prospectum ínterea aliquid ést, desertae vívimus:
Vóbis cum uno sémel ubi aetatem ágere decretúmst viro:
Cuíus mos maxumést consimilis vóstrum, hi se ad vos ádplicant:
Hóc beneficio utríque ab utrisque véro devincímini,
Út nunquam ulla amóri vestro incídere possit cálamitas.
ANT. Néscio alias: mé quidem semper scío fecisse sédulo,

V. 8. *Nam éxpedit bonís esse vobis.*
V. 10. *Haéc ubi inmutáta est.*
V. 11. *Nísi prospectum intérea a nobis ést, desertae vívimus.*

Út ex illius cónmodo meum cónpararem cónmodum. CL. Ah!
Ergó, mea Antiphila, tú nunc sola réducem me in patriám facis.
Nam dum ábs te absum, omnes mihi labores fuére, quos cepí, leves:
Praetérquam tui caréndum quod erat. SY. Crédo. CL. Syre, vix súffero.
Hoccíne me miserum nón licere meó modo ingeniúm frui?
SY. Immo, út patrem tuum vídi esse habitum, díu etiam durás dabit.
BAC. Quisnam híc adulescens ést, qui intuitur nós? ANT. Ah, retine me, óbsecro.
BAC. Amábo, quid tibi ést? ANT. Disperii, périi misera. BAC. Quíd stupes,
Antíphila? ANT. Videon Clíniam an non? BAC. Quém vides? CL. Salve, ánime mi.
ANT. O mi éxspectate Clínia, salve. CL. Út vales?
ANT. Salvóm venisse gaúdeo. CL. Teneóne te,
Antíphila, maxume ánimo exoptatám meo?
SY. Ite íntro: nam vos iám dudum exspectát senex.

V. 22. *Immo, út patrem tuum vídi, partes díu etiam durás dabit.*
V. 27. *Salvum ádvenisse gaúdeo.*

V. 22. DIU ETIAM DURAS DABIT: Hoc est, durum se praebebit, vel absolute, DURAS, ut dicitur: *Bonas ei dedit*, vel *dabit poenas.* Cicero: *Quam primum adveniens dedisti*, et in Verrinis: *Verum illa est prae* * * *.

ACTUS TERTI SCAENA PRIMA.

CHREMES. MENEDEMUS.

CH. Luciscit hoc iam: césso pultare óstium
Vicíni? primum e me út sciat sibi fílium
Rediísse: etsi adulescéntem hoc nolle intéllego.
Verúm, quom videam míserum hunc tam excruciárier
Eius ábitu: celem tam ínsperatum gaúdium,
Quom illí pericli níhil ex indició siet?
Haud fáciam. Nam, quod pótero, adiutabó senem.
Item ut fílium meum amíco atque aequalí suo
Video ínservire et sócium esse in negótiis:
Nos quóque senes est aéquom senibus óbsequi.
MEN. Aut égo profecto ingénio egregio ad míserias
Natús sum, aut illud fálsumst, quod volgo aúdio
Dicí, diem adimere aégritudinem hóminibus.
Nam míhi quidem cotídie augescít magis
De fílio aegritúdo et, quanto diutius
Abést, magis cupio tánto et magis desídero.
CH. Set ipsúm foras egréssum video: ibo, ádloquar.
Menedéme, salve: núntium adportó tibi,
Cuius máxume te fíeri participém cupis.
MEN. Num quídnam de gnató meo audistí, Chreme?
CH. Valet átque vivit. MEN. Ubinamst quaeso? CH. Aput mé domi.
MEN. Meus gnátus! CH. Sic est. MEN. Vénit! CH. Certe. MEN. Clínia

---

V. 2. *primum ex me.*
V. 11. *ad miseriam.*
V. 21. *Aput me hic domi.*

V. 7. NAM QUOD POTERO: QUOD pro quantum.

Meus vénit! CH. Dixi. MEN. Eámus, duc me ad eum, óbsecro.
CH. Non vólt te scire sé redisse etiam ét tuum
Conspéctum fugitat própter peccatum: hóc timet,
Ne túa duritia antíqua illa etiam adaúcta sit.
MEN. Non tu eí dixisti, ut éssem? CH. Non. MEN. Quamobrém, Chreme?
CH. Quia péssume istuc ín te atque in illum cónsulis,
Si té tam leni et vícto animo esse osténderis.
MEN. Non póssum: satis iam, sátis pater durús fui. CH. Ah!
Veheméns in utramque pártem, Menedeme, és nimis,
Aut lárgitate nímia aut parsimónia.
In eándem fraudem ex hác re atque ex illa íncides.
Primum ólim potius quám paterere fílium
Conmétare ad muliérculam, quae paúllulo
Tum erát contenta, cuíque erant grata ómnia,
Protérruisti hinc: éa coacta ingrátiis
Post ílla coepit víctum volgo quaérere.
Nunc quóm sine magno intértrimento nón potest
Habéri, quidvis dáre cupis. Nam ut tú scias,
Quam ea núnc instructa púlcre ad perniciém siet:
Primúm iam ancillas sécum adduxit plús decem,
Onerátas veste atque aúro: Satrapes sí siet
Amátor, nunquam súfferre eius sumptús queat:
Nedúm tu possis. MEN. Éstne ea intus? CH. Sít rogas?
Sensí: nam unam ei coénam atque eius cómitibus
Dedí: quod si iterum míhi sit danda, actúm siet.
Nam ut ália omittam, pýtisando módo mihi,

V. 25. *Conspéctum fugitat: própter peccatum hóc timet.*
V. 29. *et vícto esse animo.*
V. 31. *Veheméns utramque in pártem.*
V. 43. *satrapa sí siet.*

V. 39. NUNC SINE MAGNO INTERTRIMENTO NON POTEST: INTER et DE tantundem significant ad augmentum ostendendum. Hinc dicitur: *Interfectus.*

V. 46. SENSI: SENSI cum gemitu pronuntia.

V. 48. PYTISANDO: Expressis labris spuendo, dum saporem vini probat.

Quid víni absumpsit! Síc hoc dicens: Ásperum,
Pater, hóc est: aliud lénius sodés vide:
Relévi dolia ómnia, omnis sérias:
Omnís sollicitos hábui: atque haec úna nox.
Quid té futurum cénses, quem adsidue éxedent?
Sic mé di amabunt, út me tuarum míseritumst,
Menedéme, fortunárum. MEN. Faciat quód lubet:
Sumát, consumat, pérdat, decretúmst pati:
Dum illúm modo habeam mécum. CH. Si certúmst tibi
Sic fácere, illud permágni referre árbitror,
Ut né scientem séntiat te id síbi dare.
MEN. Quid fáciam? CH. Quidvis pótius quam quod có-
gitas,
Per álium quemvis út des: falli té sinas
Technís per servolum: étsi subsensi íd quoque,
Illós ibi esse, id ágere inter se clánculum.
Syrus cum íllo vestro cónsusurrant: cónferunt
Consília ad adulescéntis: et tibi pérdere
Taléntum hoc pacto sátius est, quam illó minam.
Non núnc de pecunia ágitur: set illud, quó modo
Minumó periclo id démus adulescéntulo.
Nam sí semel tuum ánimum ille intelléxerit,
Prius próditurum té tuam vitam ét prius
Pecúniam omnem, quam ábs te amittas fílium: hui!
Quantám fenestram ad néquitiem pateféceris.
Tibi aútem porro ut nón sit suave vívere.
Nam déteriores ómnes sumus licéntia.
Quod cuíque cumque incíderit in mentém, volet:
Neque íd putabit právom an rectum sit, quód petet.

V. 52. *Omnís sollicitos hábuit.*
V. 72. *Quantam éii fenestram.*
V. 75. 76. *[Quod cumque inciderit in mentem volet: neque id Putabit pravom an rectum sit, quod petet.]*

V. 50. PATER: Et hoc ei displicet, quod eum meretrix patrem appellet.

V. 54. AMABUNT: AMABUNT pro a m e n t.

V. 70. PRIUS PRODITURUM TE TUAM VITAM ET PRIUS PECUNIAM OMNEM: Minor est pecunia, quam vita: sed in oratione potiora nobis sunt, de quibus agitur.

Tu rém perire et ípsum non poterís pati.
Dare dénegaris: íbit ad illud ílico,
Quo máxume aput te sé valere séntiet:
Abitúrum se abs te esse ílico minitábitur.
MEN. Vidére vera atque íta, uti res est, dícere.
CH. Somnum hércle ego hac nocte óculis non vidí meis,
Dum id quaéro, tibi qui fílium restítuerem.
MEN. Cedo déxtram: porro té idem oro ut faciás, Chreme.
CH. Parátus sum. MEN. Scin, quíd nunc facere té volo?
CH. Dic. MEN. Quód sensisti illós me incipere fállere,
Id út maturent fácere: cupio illí dare,
Quod vólt: cupio ipsum iám videre. CH. Operám dabo:
Syrus ést prehendendus átque adhortandús mihi.
A mé nescio quis éxit: concede hínc domum,
Ut né nos inter nós congruere séntiant.
Paullulúm negoti mi óbstat: Simus ét Crito
Vicíni nostri hic ámbigunt de fínibus:
Me cépere arbitrum: íbo ac dicam, ut díxeram
Operám daturum me, hódie non posse iís dare.
Contínuo hic adero. MEN. Ita quaéso: di vostrám fidem!
Ita cónparatam esse hóminum naturam ómnium,
Aliéna ut melius vídeant et diiúdicent,
Quam súa? an eo fit, quia ín re nostra aut gaúdio
Sumus praépediti nímio aut aegritúdine?
Hic mihi nunc quanto plús sapit, quam egomét mihi?
CH. Dissólvi me: otiósus, operam ut tíbi darem.

V. 81. *Vidére verum, atque íta uti res est, dícere.*
V. 84. *porro te óro idem ut faciás, Chreme.*
V. 89—91. Bentleius reiecit ad finem scaenae.
V. 91. *Ne nós inter nos cónsentire séntiant.*
V. 92. *Paulum hóc negoti mi óbstat.*
V. 96. *Contínuo hic adsum.*
V. 99. *Quam súa? an eo fit, quía re in nostra aut gaúdio.*

V. 81. VIDERE VERA: VERA utilia. Salustius ***.

V. 89. SYRUS EST PREHENDENDUS ATQUE ADHORTANDUS MIHI: PREHENDENDUS deest *ad:* sed ideo praetermisit, quia dicturus erat ADHORTANDUS.

ACTUS TERTI SCAENA SECUNDA.

SYRUS. CHREMES.

SY. Hac íllac circumcúrsa, inveniendúmst tamen
Argéntum: intendenda ín senem est fallácia.
CH. Num mé fefellit hósce id struere? vídelicet
Ille Clíniaï sérvos tardiúsculust:
Idcírco huic nostro tráditast província.
SY. Quis hic lóquitur? perii, númnam haec audivít?
CH. Syre. SY. Hem.
CH. Quid tu ístic? SY. Recte equidém: set te mirór,
Chreme,
Tam máne, qui heri tántum biberis. CH. Níl nimis.
SY. Nil, nárras? visa vérost, quod dicí solet,
Aquilaé senectus. CH. Heía. SY. Mulier cónmoda et
Facéta haec meretrix. CH. Sáne. SY. Idem visa ést tibi?
Et quidem hércle forma lúculenta. CH. Síc satis.
SY. Ita nón ut olim, sét uti nunc sané bona:
Minuméque miror, Clínia hanc si déperit:
Set habét patrem quemdam ávidum miserum atque ári-
dum,
Vicínum hunc: nostin? át quasi is non dívitiis
Abúndet, gnatus eíus profugit ínopia.
Scis ésse factum, ut díco? CH. Quid ego nésciam?
Hominém pistrino dígnum? SY. Quem? CH. Istunc
sérvolum
Dico ádulescentis. SY. Sýre, tibi timuí male.

V. 1. 2. *inveniendum és tamen,*
Argéntum.
V. 7. *SY. recte. equidém te demirór, Chreme.*
V. 11. *Facéta haec meretrix. CH. Sáne idem visa ést mihi.*
V. 18. *Quid ego ní sciam?*

CH. Qui pássus est id fíeri? SY. Quid facerét? CH. Rogas?
Aliquíd repériret, fíngeret fallácias:
Unde ésset adulescénti amicae quód daret:
Atque húnc difficilem invítum servarét senem.
SY. Garrís. CH. Haec facta ab íllo oportebát, Syre.
SY. Eho quaéso, laudas quí heros fallunt? CH. Ín loco
Ego véro laudo. SY. Récte sane. CH. Quíppe qui
Magnárum saepe id rémedium aegritúdinum est:
Iam huíc mansisset únicus gnatús domi.
SY. Iocón an serio íllaec dicat, néscio:
Nisi míhi quidem addit ánimum, quo lubeát magis.
CH. Et núnc quid exspectát, Syre? an dum hinc dénuo
Abeát, quom tolerare húius sumptus nón queat?
Nonne ád senem aliquam fábricam fingit? SY. Stólidus est.
CH. At te ádiutare opórtet adulescéntuli
Caussá. SY. Facile equidem fácere possum, sí iubes:
Etením quo pacto id fíeri soleat, cálleo.
CH. Tanto hércle melior. SY. Nón est mentirí meum.
CH. Fac érgo. SY. At heus tu, fácito dum eadem haec mémineris,
Si quíd huius simile fórte aliquando evénerit,
Ut súnt humana, túus ut faciat fílius.
CH. Non úsus veniet, spéro. SY. Spero hercle égo quoque:
Neque eó nunc dico, quó quidquam illum sénserim:
Set sí quid, ne quid: quaé sit eius aetás vides.
Et ne égo te, si usus véniat, magnificé, Chreme,
Tractáre possim. CH. De ístoc, quom usus vénerit,
Vidébimus quid ópus sit: nunc istúc age.
SY. Numquám conmodius únquam herum audiví loqui,
Nec quóm malefacerem, créderem mi inpúnius
Licére. Quisnam a nóbis egreditúr foras?

V. 29. *Huic iám mansisset.*
V. 30. *ílle haec dicat.*
V. 33. *Abigát, cum tolerare íllius sumptus nón queat.*
V. 49. *Nec cúm malefacere créderem mi inpúnius.*

V. 27. QUIPPE QUI: Parelcon: abundat QUI.

ACTUS TERTI SCAENA TERTIA.

CHREMES. CLITIPHO. SYRUS.

CH. Quíd istuc quaeso? quí istic mos est, Clítipho? Itane fíeri oportet?
CL. Quíd ego feci? CH. Vídine ego te módo manum in sinum huíc meretrici
Íngerere? SY. Acta haec rés est: perii. CL. Méne? CH. Hisce oculis, né nega:
Facis ádeo indigne iniúriam illi, quí non abstineás manum:
Nam istaéc quidem contumélia est:
Hóminem amicum récipere ad te atque éius amicam súbagitare:
Vél heri in vino, quám inmodestus fuísti? SY. Factum. CH. Quám molestus!
Út equidem, ita me dí ament, metui quíd futurum dénique esset!
Nóvi ego amantium ánimum: advertunt gráviter quae non cénseas.
CL. At míhi fides aput húnc est, nil me istíus facturúm, pater.
CH. Ésto: at certe cóncedas hinc áliquo ab ore eorum áliquantisper.

V. 3. *Ínserere?*
V. 6. *Súbigitare.*
V. 9. *Nóvi ego amantis: ánimum advertunt gráviter, quae non cénseas.*
V. 10. *Át fides mi aput húnc est, nil me istíus facturúm, pater.*
V. 11. *Ésto: at certe ut hínc concedas áliquo ab ore eorum áliquantisper.*

Múlta fert lubído: ea facere próhibet tua praeséntia.
Égo de me facio cóniecturam: némost meorum amícorum hodie,
Apút quem expromere ómnia mea occúlta, Clitipho, aúdeam:
Aput álium prohibet dígnitas: aput álium ipsius factí pudet,
Ne inéptus, ne protérvos videar: quód illum facere crédito.
Set nóstrum est intellégere, utcumque atque úbicumque opus sit, óbsequi.
SY. Quíd istic narrat? CL. Périi. SY. Clitipho, haéc ego praecipió tibi,
Hóminis frugi et témperantis fúnctus officiúm. CL. Tace sodes.
SY. Récte sane. CH. Sýre, pudet me. SY. Crédo: neque id iniúria: quin
Míbi molestumst. CL. Pérgis hercle. SY. Vérum, dico quód videtur.
CL. Nón accedam ad íllos? CH. Eho quaeso, úna accedundí via est.
SY. A'ctumst: hic prius se índicarit, quám ego argentum effécero.
Chremé, vin tu homini stúlto mi auscultáre? CH. Quid faciám? SY. Iube hunc
Abíre hinc aliquo. CL. Quó ego hinc abeam? SY. Quó lubet: da illís locum.
Abi deámbulatum. CL. Deámbulatum! quó? SY. Vah! quasi desít locus:
Abi sáne istac, istórsum, quovis. CH. Récte dicit: cénseo.

V. 12. *prohibet fácere.*
V. 13. *Dé me ego facio cóniecturam.*
V. 17. *Sed nóstrum est intellégere; atque utcumque, úbicumque opus est óbsequi.*
V. 20. *iniúria: quin*
V. 21. *Míhi molestum est. CL. Pérgin? SY. Hercle vérum dico, quód videtur.*
V. 22. *Nonne áccedam ad íllos?*

CL. Di te éradicent, Sýre, qui me hinc extrúdis. SY. At tu pól tibi
Istas pósthac conprimitó manus.
Cénsen vero? quíd illum porro crédis facturúm, Chreme,
Nísi eum, quantum tíbi opis di dant, sérvas, castigás, mones?
CH. Égo istuc curabo. SY. Átqui nunc, here, híc tibi adservándus est.
CH. Fíet. SY. Si sapiás: nam mihi iam mínus minusque obtémperat.
CH. Quíd tu? ecquid de illó, quod dudum técum egi, egistí, Syre? aut
Rópperisti tibi quód placeat an nondum étiam? SY. De fallácia
Dícis? est: invéni nuper quámdam. CH. Frugi es: cédo quid est?
SY. Dícam: verum, ut áliud ex alio íncidit. CH. Quidnám, Syre?
SY. Péssuma haec est méretrix. CH. Ita vidétur. SY. Immo sí scias.
Váh! vide quod incéptet facinus. Fuít quaedam anus Corínthia
Híc: huic drachmárum argenti haec míle dederat mútuum.
CH. Quíd tum? SY. Ea mortuást. Reliquit fíliam adulescéntulam.
Éa relicta huic árraboni est pro íllo argento. CH. Intéllego.
SY. Hánc secum huc addúxit: ea quae est núnc aput uxorém tuam.

V. 28. 29. *CL. Di te éradicent, qui ístinc me extrudás, Syre.*
SY. At tú tibi istas pósthac comprimitó manus.

V. 34. *Syre?*

V. 35. *Aút est, tibi quod pláceat, an nondum étiam? SY. De fallácia.*

V. 40. *Híc; huic drachumárum argenti haec mílle dederat mútuum.*

V. 43. *eam quae est núnc aput uxorém tuam.*

CH. Quíd tum? SY. Cliniam órat, sibi uti id núnc det: illam illí tamen
Póst daturam mile nummum póscit. CH. Et poscít quidem. SY. Hui!
Dúbium id est? CH. Ego síc putavi: quíd nunc facere cógitas?
SY. Égone? ad Menedemum íbo: dicam hanc ésse captam ex Cária,
Dítem et nobilém: si redimat, mágnum inesse in eá lucrum.
CH. Érras. SY. Quid ita. CH. Pró Menedemo núnc ego tibi respóndeo:
Nón emo. SY. Quid ágis? optata lóquere. CH. Atqui non ést opus.
SY. Nón opus est? CH. Non hércle vero. SY. Quíd istuc, miror. CH. Iám scies.
SY. Máne, mane, quid est quód tam a nobis gráviter crepuerúnt fores?

V. 44—46. *CH. Quíd tum? SY. Cliniam órat, sibi ut id núnc det: illa illí tamen*
Póst datum iri mílle numum praés sit. CH. et praes sít quidem? SY. Hui,
Dúbium id est? ego síc putavi. CH. quíd nunc facere cógitas?
V. 48. *mágnum esse in ea ré lucrum.*
V. 50. *quid áis?*
V. 51. *SY. Nón est opus? CH. non hércle vero. SY. Quí istuc, miror. CH. iám scies.*

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

SOSTRATA. CHREMES. NUTRÍX. SYRUS.

SOS. Nisi me ánimus fallit, híc profecto est ánulus, quem ego súspicor:
Is, quícum exposita est gnáta. CH. Quid volt síbi, Syre, haec orátio?
SOS. Quid est? ísne tibi vidétur? NUT. Dixi equidem, úbi mi ostendisti, ílico,
Eum ésse. SOS. At ut satis cóntemplata módo sis, mea nutríx. NUT. Satis.
SOS. Abi núnc ïam intro: atque ílla si iam láverit, mihi núntia:
Hic égo virum interea ópperibor. SY. Té volt: videas quíd velit:
Nescío quid tristis ést: non temerest: tímeo quid sit. CH. Quíd siet!
Ne ista hércle magno iám conatu mágnas nugas díxerit.
SOS. Ehem mí vir. CH. Ehem mea úxor. SOS. Te ipsum quaéro. CH. Loquere quíd velis.
SOS. Prímum hoc te oro, né quid credas me ádversum edictúm tuum
Fácere esse ausam. CH. Vín me istuc tibi, etsi íncredibilest, crédere?
Crédo. SY. Nescio quíd peccati pórtat haec purgátio.
SOS. Méministin me esse grávidam et mihi te máxumo opere edícere,

---

V. 4. *at satis ut cóntemplata.*
V. 7. *métuo, quid sit.*
V. 13. *Méministin me grávidam, et mihi te máxumo opere edícere.*

Sí puellam párerem, nolle tólli? CH. Scio quid féceris.
Sústulisti. SOS. Síc est factum. SY. Dómina, ergo herus damno aúctus est.
SOS. Mínume: set erat híc Corinthia ánus, haud inpura: eí dedi
Éxponendam. CH. O Iúppiter, tantam ésse in animo inscítiam!
SOS. Périi: quid ego féci? CH. At rogitas? SOS. Sí peccavi, mí Chreme,
Ínsciens feci. CH. Íd equidem ego, si tú neges, certó scio,
Te ínscientem atque ínprudentem dícere ac facere ómnia:
Tót peccata in hác re ostendis: nám iam primum, sí meum
Ínperium exsequí voluisses, ínteremptam opórtuit:
Nón simulare mórtem verbis, re ípsa spem vitaé dare.
Át id omitto: mísericordia, ánimus maternús: sino.
Quám bene vero abs té prospectum est! quíd voluisti? cógita.
Némpe anui illi pródita abs te fília est planíssume,
Pér te vel uti quaéstum faceret vél uti venirét palam.
Crédo, id cogitásti: Quidvis sátis est, dum vivát modo.
Quíd cum illis agás, qui neque ius néque bonum atque aequóm sciunt.
Mélius, peius: prósit, obsit: níl vident, nisi quód lubet.
SOS. Mí Chreme, peccávi, fateor, víncor: nunc hoc te óbsecro.
Quánto tuus est ánimus natu grávior, ignoscéntior,
Út meae stultitiae ín iustitia tuá sit aliquid praésidi.
CH. Scílicet equidem ístuc factum ignóscam: verum, Sóstrata,

V. 15. *Sústulisti. SY. síc est factum: mínor ergo erus damno aúctus est.*
V. 26. *Némpe illi anui.*
V. 29. *Quíd cum illisce agás.*
V. 32. *Quánto tu me es ánnis gravior, tánto es ignoscéntior.*
V. 33. *Út meae stultitiaé iustitia túa sit aliquid praésidi.*

Mále docet te méa facilitas múlta: set istuc quídquid est,
Quá hoc occeptumst caússa, loquere. SOS. Ut stúltae et miserae omnés sumus
Réligiosae, quom éxponendam dó illi, de digito ánulum
Détraho: et eum díco ut una cúm puella expóneret,
Sí moreretur, ne éxpers partis ésset de nostrís bonis.
CH. Istuc recte: cónservasti té atque illam. SOS. Is hic est ánulus.
CH. Únde habes? SOS. Quam Bácchis secum addúxit adulescéntulam. SY. Hem!
CH. Quíd illa narrat? SOS. Éa lavatum dum ít, servandum míhi dedit.
Ánimum non advórti primum: sét postquam aspexi, ílico
Cógnovi: ad te exsílui. CH. Quid nunc súspicare aut ínvenis
De ílla? SOS. Nesció, nisi ex ipsa quaéras, unde hunc hábuerit,
Sí potis est reperíri. SY. Interii: plús spei video, quám volo:
Nóstra est, si ita est. CH. Vívitne illa, cuí tu dederas? SOS. Néscio.
CH. Quíd renuntiávit olim? SOS. Fécisse id quod iússeram.
CH. Nómen mulierís cedo quod sit, út quaeratur. SOS. Phíltere.
SY. Ípsa est. Mirum ní illa salva est, ét ego perii. CH. Sóstrata.
Séquere me intro. SOS. Ut praeter spem evénit! quam timuí male,
Né nunc animo ita ésses duro, ut ólim in tollendó, Chreme.
CH. Nón licet hominem ésse saepe ita út volt, si res nón sinit:
Núnc ita tempus ést mi ut cupiam fíliam: olim níl minus.

V. 36. *Quá hoc occeptumst caúsa, eloquere.*
V. 40. *SOS. hic is est ánulus.*
V. 42. *Quíd ea narrat?*
V. 49. *Nómen mulierí cedo quod sit.*
V. 51. *Séquere me intro hac.*
V. 54. *Núnc ita tempus fért, mi ut cupiam fíliam; olim níl minus.*

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

SYRUS.

Nisi me ánimus fallit, haúd multum a me áberit infortúnium:
Ita hác re in angustum óppido nunc meaé coguntur cópiae,
Nisi áliquid video, ne ésse amicam hanc gnáti resciscát senex.
Nam quód de argento spérem aut posse póstulem me fállere,
Nihil ést: triumpho, sí licet me látere tecto abscédere.
Crució, bolum tantúm mi ereptum tám desubito e faúcibus.
Quid agam? aút quid comminíscar? ratio de íntegro ineundást mihi.
Nil tám difficilest, quín quaerendo invéstigari póssiet.
Quid si hoc núnc sic incipiám? nihil est, quid, sí sic? tantundem égero.
At síc opinor: nón potest: immo óptume: euge! habeo óptumam.
Retraham hércle opinor ád me idem illud fúgitivom argentúm tamen.

V. 1. *Nisi ánimus fallit, haút permultum a me áberit infortúnium.*
V. 3. *Nisi áliqua video, ne ésse amicam hanc gnáti resciscát senex.*
V. 6. *Cruciór bolum mihi tántum ereptum tám desubito e faúcibus.*
V. 9. *Quid, si hóc nunc sic incípiam? nihil est, quíd, si sic? tantúndem ago.*

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

CLINIA. SYRUS.

CL. Nullá mihi res posthác potest iam intérvenire tánta,
Quae mi aégritudinem ádferat: tanta haéc laetitia obórta est.
Dedó patri me núnc ïam, ut frugálior sim quám volt.
SY. Nil mé fefellit: cógnita est, quantum aúdio huius vérba.
Istúc tibi ex senténtia tua óbtigisse laétor.
CL. O mí Syre, audisti óbsecro? SY. Quid ní? qui usque una adfúerim?
CL. Cui aéque audisti cónmode quidquam évenisse? SY. Núlli.
CL. Atque íta me di ament, út ego nunc non tám meapte caússa
Laetór, quam illius: quam égo scio esse honóre quovis dígnam.
SY. Ita crédo: set nunc, Clínia, age, da té mihi vicíssim:
Nam amíci quoque res ést videnda, in tútum ut conlocétur.
Ne quíd de amica núnc senex. CL. O Iúppiter! SY. Quiésce.
CL. Antíphila mea nubét mihi. SY. Sicíne mi interloquére?
CL. Quid fáciam, Syre mi? gaúdeo: fer mé. SY. Fero hercle véro.

V. 7. *Cuiquam aéque audisti cómmode quicquam évenisse? SY. núlli.*

V. 11. *Nam amíci quoque res, ést videndum, in túto ut conlocétur.*

CL. Deórum vitam aptí sumus. SY. Frustra óperam opinor súmo.
CL. Loquere: aúdio. SY. At iam hoc nón ages. CL. Agám. SY. Videndum est, ínquam,
Amíci quoque res, Clínia, tui in túto ut conlocétur.
Nam sí nunc a nobís abis et Bácchidem hic relínquis,
Senéx resciscet ílico esse amícam hanc Clitiphónis:
Si abdúxeris, celábitur itidem, út celata adhúc est.
CL. At enim ístoc nihil est mágis, Syre, meis núptiis advórsum:
Nam quo óre adpellabó patrem? Tenés quid dicam? SY. Quíd ni?
CL. Quid dícam? quam caussam ádferam? SY. Quin nólo mentiáre.
Apérte, ita ut res sése habet, narráto. CL. Quid aïs? SY. Iúbeo
Illám te amare et vélle uxorem: hanc ésse Clitiphónis.
CL. Bonam átque iustam rem óppido inperás et factu fácilem:
Et scílicet iam me hóc voles patrem éxorare, ut célet
Senem vóstrum. SY. Immo, ut rectá via rem nárret ordine ómnem. CL. Hem!
Satin sánus es aut sóbrius? Tu quídem illum plane pródis.
Nam quí ille poterit ésse in tuto? díc mihi.
SY. Huíc equidem consílio palmam do: híc me magnifice écfero,
Quí vim tantam in me ét potestatem hábeam tantae astútiae,
Véra dicendo út eos ambos fállam: ut quom narrét senex
Vóster nostro esse ístam amicam gnáti, non credát tamen.
CL. Át enim spem istoc pácto rursum núptiarum omnem éripis:
Nám dum amicam hanc méam esse credet, nón conmittet fíliam.

V. 19. *Nostér resciscet ílico esse amícam hanc Clitiphónis.*
V. 21. *meis núptiis.*
V. 24. *Apérte, ita ut res sése habet, narráre — CL. quid aïs? SY. júbeo.*

Tú fortasse quíd me fiat párvi, dum illi cónsulas.
SY. Quíd, malum, me aetátem censes vélle id adsimulárier?
Únus est diés, dum argentum erípio: pàx: nihil ámplius.
CL. Tántum sat habes? quíd tum quaeso, si hóc pater resciverit?
SY. Quíd si redeo ad íllos, qui aiunt: quíd si nunc caelum ruat?
CL. Métuo quid agam. SY. Métuis? quasi non éa potestas sít tua,
Quó velis in témpore ut te exsólvas, rem faciás palam.
CL. Áge, age, traducátur Bacchis. SY. Optume, ipsa exít foras.

V. 37. *Tú fors quid me fíat parvi péndis, dum illi cónsulas.*

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA.

CHREMES. SYRUS.

CH. Ita mé di amabunt, út nunc Menedemí vicem
Miserét me, tantum dévenisse ad cúm mali.
Illáncine mulierem álere cum illa fámilia?
Etsí scio, hosce aliquót dies non séntiet:
Ita mágno desidério fuit ei fílius:
Verum úbi videbit tántos sibi sumptús domi
Cotídianos fíeri, nec fierí modum,
Optábit rursum ut ábeat ab se fílius.
Syrum óptume eccum. SY. Césso hunc adorirí? CH. Syre. SY. Hem.
CH. Quid ést? SY. Te mi ipsum iám dudum optabám dari.
CH. Vidére egisse iám nescio quid cúm sene.
SY. De illó quod dudum? Díctum ac factum réddidi.
CH. Bonán fide? SY. Bona hércle. CH. Non possúm pati
Quin tíbi caput demúlceam: accede húc, Syre:
Faciám boni tibi áliquid pro ista re, ác lubens.
SY. At sí scias quam scíte in mentem vénerit.
CH. Vah! glóriare evénisse ex senténtia?
SY. Non hércle vero, vérum dico. CH. Díc quid est?
SY. Tui Clitiphonis ésse amicam hanc Bácchidem
Menedémo dixit Clínia, et ea grátia
Secum ádduxisse, né tu id persentísceres.

V. 5. *[Ita magno desiderio fuit ei filius.]*
V. 7. *Cotídiano fieri, nec fierí modum.*
V. 10. *CH. Quid ést? SY. te mi ipsum iám dudum exoptó dari.*
V. 13. *CH. Bonán fide? SY. bona. CH. hércle non possúm pati.*
V. 21. *Se eam tráduxisse, né tu id persentísceres.*

CH. Probé. SY. Dic sodes. CH. Nímium, inquam. SY. Immo, sí scias.
Set pórro ausculta, quód superest falláciae.
Sese ípse dicit tuám vidisse fíliam:
Eius síbi conplacitam fórmam, postquam aspéxerit.
Hanc cúpere uxorem. CH. Módone quae inventást? SY. Eam.
Et quídem iubebit pósci. CH. Quamobrem istúc, Syre?
Nam prórsum nihil intéllego. SY. Vah, tárdus es.
CH. Fortásse. SY. Argentum dábitur ei ad núptias,
Aurum átque vestem, quí, tenesne? CH. Cónparet?
SY. Id ípsum. CH. At ego illi néque do neque despóndeo.
SY. Non? quámobrem? CH. Quamobrem? mé rogas? homini? SY. Út lubet.
Non égo dicebam in pérpetuum illam illi út dares,
Verum út simulares. CH. Nón meast simulátio:
Ita tu ístaec tua miscéto, ne me admísceas.
Egon, cuí daturus nón sum, ut ei despóndeam?
SY. Credébam. CH. Minume. SY. Scíte poterat fíeri:
Et ego hóc, quia dudum tú tanto opere iússeras,
Eo coépi. CH. Credo. SY. Céterum equidem istúc, Chreme,
Aequí bonique fácio. CH. Atqui quam máxume
Volo té dare operam ut fíat, verum aliá via.
SY. Fiát: quaeratur áliud, set illud quód tibi
Dixí de argento, quód ista debet Bácchidi,
Id núnc reddendumst ílli: neque tu scílicet
Eo núnc confugies: quíd mea? num míhi datumst?
Num iússi? num illa oppígnerare fíliam
Meám me invito pótuit? verum illúd, Chreme,

V. 22. *SY. immo síc satis.*
V. 23. *Set pórro ausculta; quíd super falláciae est.*
V. 24. *Se deínde dicit tuám vidisse fíliam.*
V. 28. *Nam prórsus nihil intéllego. SY. vah, tárdus es.*
V. 32. *Nam quámobrem?*
V. 33. *Non égo dicebam sério, ut illam illí dares.*
V. 34. *CH. nón meumst simulatio.*
V. 36. *Ego cuí daturus nón sum, ut ei despóndeam.*
V. 40. *cum máxume.*
V. 47. *vere illúd, Chreme.*

Dicúnt: ius summum saépe summa est málitia.
CH. Haud fáciam. SY. Immo, aliis sí licet, tibi nón licet.
Omnés te in lauta et bene ácta parte députant.
CH. Quin égomet iam ad eam déferam. SY. Immo fílium
Iube pótius. CH. Quamobrem? SY. Quía enim in hunc suspíciost
Transláta amoris. CH. Quíd tum? SY. Quia vidébitur
Magis véri simile id ésse, quom hic illí dabit:
Et símul conficiam fácilius ego, quód volo.
Ipse ádeo adest: abi, écfer argentum. CH. Écfero.

V. 50. *Omnés te in lauta esse ét bene aucta ré putant.*

ACTUS QUARTI SCAENA SEXTA.

CLITIPHO. SYRUS.

CL. Nulla ést tam facilis rés, quin difficilís siet,
Quam invítus facias: vél me haec deambulátio,
Quam nón laboriósa, ad languorém dedit!
Nec quídquam magis nunc métuo, quam ne dénuo
Miser áliquo extrudar hínc, ne accedam ad Bácchidem.
Ut té quidem omnes dí deae, quantum ést, Syre,
Cum istóc invento cúmque incepto pérduint:
Huiús modi mihi res sémper comminíscere,
Ubi me éxcarnufices. SY. Í tu hinc quo dígnus es:
Quam péne tua me pérdidit protérvitas!
CL. Vellem hércle factum: ita méritu's. SY. Meritu's? quó modo?
Ne me istúc ex te prius aúdivisse gaúdeo,
Quam argéntum haberes, quód daturus iám fui.
CL. Quid ígitur dicam tíbi vis? Abiistí, mihi
Amícam adduxti, quám non liceat tángere?
SY. Iam nón sum iratus: sét scin ubi nunc sít tibi
Tua Bácchis? CL. Aput nos. SY. Nón. CL. Ubi ergo. SY. Aput Clíniam.
CL. Perií. SY. Bono animo es: iam árgentum ad eam déferes,
Quod eí pollicitu's. CL. Gárris. Unde? SY. A tuó patre.
CL. Ludís fortasse me. SY. Ípsa re experíbere.
CL. Ne ego fórtunatus hómo sum: deamo té, Syre.
SY. Qua caússa id fiat, óbsecundato ín loco.
Set páter egreditur, cáve quidquam admirátus sis:
Quod ínperabit, fácito: loquitor paúcula.

V. 9. *Ubi me éxcarnufices. SY. íbin hinc quo dígnus es.*
V. 12. *Ne me ístuc prius ex te aúdivisse gaúdeo.*
V. 14. *Quid ígitur tibi vis dícam? adisti míhi manum.*
V. 22—23. *SY. Set páter egreditur. cáve quicquam admirátus sis,*
Qua caúsa id fiat: óbsecundato ín loco.

ACTUS QUARTI SCAENA SEPTUMA.

CHREMES. CLITIPHO. SYRUS.

CH. Ubi Clítipho nunc est? SY. Éccum me, inque. CL. Eccum híc tibi.
CH. Quid reí esset dixti huic? SY. Díxi pleraque ómnia.
CH. Cape hóc argentum ac défer. SY. I, quid stás, lapis?
Quin áccipis? CH. Cedo sáne. SY. Sequere hac me ócius.
Tu hic nós, dum eximus, ínterea opperíbere:
Nam níhil est illic quód moremur díutius.
CH. Minás quidem iam décem habet a me fília,
Quas hórtamentis ésse nunc ducó datas:
Hasce órnamentis cónsequentur álterae.
Porro haéc talenta dótis adposcént duo.
Quam múlta iniusta ac práva fiunt móribus!
Mihi núnc relictis rébus inveniúndus est
Aliquís, labore invénta mea cui dém bona.

V. 1. *CH. Ubi Clítipho nunc? SY. Éccum me, inque. CL. eccum híc tibi.*
V. 8. *Quas pró alimentis ésse nunc ducó datas.*
V. 10. *Porro haéc talenta dótis adposcét duo.*
V. 11. *Quam múlta, iusta iniústa, fiunt móribus?*

ACTUS QUARTI SCAENA OCTAVA.

CHREMES. MENEDEMUS.

MEN. Multo ómnium nunc mé fortunatíssumum
Factúm puto esse, gnáte, quom te intéllego
Resipísse. CH. Ut errat. MEN. Té ipsum quaerebám, Chreme:
Servá, quod in te est, fílium et me et fámiliam.
CH. Cedo quíd vis faciam? MEN. Invénisti hodie fíliam.
CH. Quid tum? MEN. Hánc sibi uxorém dari volt Clínia.
CH. Quaesó, quid tu hominis és? MEN. Quid est? CH. Iamne oblítus es,
Intér nos quid sit díctum de fallácia,
Ut eá via abs te argéntum auferretúr? MEN. Scio.
CH. Ea rés nunc agitur ípsa. MEN. Quid narrás, Chreme?
Immo haéc quidem, quae apút me est, Clitiphónis est
Amíca: ita aiunt. CH. Ét tu credis? MEN. Ómnia.
CH. Et illum áiunt velle uxórem, ut quom despónderis,
Des qui aúrum ac vestem atque ália, quae opus sunt, cónparet.
MEN. Id ést profecto: id amícae dabitur. CH. Scílicet
Datúrum. MEN. Vah! frustrá sum igitur gavisús miser.
Quidvís tamen iam málo, quam hunc amíttere.
Quid núnc renuntiem ábs te responsúm, Chreme?

V. 1. *Multo ómnium me núnc fortunatíssumum.*
V. 6. *CH. Quid tum? MEN. hánc uxorem síbi dari volt Clínia.*
V. 7. *Quaesó, quid hominis és. MEN. quid? CH. iamne oblítus es.*
V. 12. 13. *Amíca. CH. ita aiunt: ét tu credis ómnia:*
Et illam áiunt velle uxórem, ut cum despónderim.
V. 16. *Datum íri. MEN. ah, frustra sum ígitur gavisús miser.*

Ne séntiat me sénsisse atque aegré ferat.
CH. Aegré! nimium illi, Ménedeme, indulgés. MEN. Sine:
Incéptumst: perfice hóc mihi perpetuó, Chreme.
CH. Dic cónvenisse: egísse te de núptiis.
MEN. Dicám: quid deinde? CH. Mé facturum esse ómnia:
Generúm placere: póstremo etiam, sí voles,
Despónsam quoque esse dícito. MEN. Hem, istuc vólueram.
CH. Tanto ócius te ut póscat, et tu id, quód cupis,
Quam ocissume ut des. MEN. Cúpio. CH. Ne tu própediem,
Ut istám rem video, istíus obsaturábere.
Set haéc utut sunt, caútim et paullatím dabis,
Si sápies. MEN. Faciam. CH. Abi íntro: vide quid póstulet.
Ego dómi ero, si quid mé voles. MEN. Sané volo.
Nam té scientem fáciam quidquid égero.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

MENEDEMUS. CHREMES.

MEN. Égo me non tam astútum neque ita pérspicacem esse, íd scio.
Sét hic adiutor méus et monitor ét praemonstratór Chremes,
Hóc mihi praestat: ín me quidvis hárum rerum cónvenit,
Quaé sunt dicta in stúltum, caudex, stípes, asinus, plúmbeus.
Ín illum nil potést: exsuperat eius stultitia haec ómnia.
CH. Óhe, iam desiné deos uxor grátulando obtúndere,
Túam esse inventam gnátam: nisi illos éx tuo ingenio iúdicas,
Út nil credas íntellegere, nísi idem dictumst cénties.
Sét interim quid illíc iam dudum gnátus cessat cúm Syro?
MEN. Quós aïs hominés, Chremes, cessáre? CH. Ehem, Menedeme, ádvenis?
Díc mihi, Cliniaé quae dixi núntiastin? MEN. Ómnia.
CH. Quíd aït? MEN. Gaudere ádeo coepit, quási qui cupiunt núptias.
CH. Áhaheh. MEN. Quid risísti? CH. Servi vénere in mentém Syri
Cálliditates. MEN. Itane? CH. Voltus quóque hominum fingít scelus.
MEN. Gnátus quod se adsímulat laetum, id dícis? CH. Id. MEN. Idem istúc mihi

---

V. 4. *Quaé sunt dictae in stúltum, caudex, stípes, asinus, plúmbeus.*
V. 10. *MEN. Quós ais homines céssare? CH. ehem, per témpus, Menedeme, ádvenis?*
V. 12. *CH. Quíd aït? MEN. gaudere ádeo occepit; quási qui cupiunt dúcere.*
V. 13. *Háhahe.*

Vénit in mentém. CH. Veterator. MEN. Mágis, si magis norís, putes
Íta rem esse. CH. Ain tu? MEN. Quín tu ausculta. CH. Máne: hoc prius scire éxpeto,
Quíd perdideris: nam úbi desponsam núntiasti fílio,
Cóntinuo iniecísse verba tibi Dromonem scílicet,
Spónsae vestem, aurum, átque ancillas ópus esse, argentum út dares.
MEN. Nón. CH. Quid non? MEN. Non, ínquam. CH. Neque ipse gnátus? MEN. Nil prorsúm, Chreme.
Mágis unum etiam instáre, ut hodie cónficerentur núptiae.
CH. Míra narras: quíd Syrus meus? ne ís quidem quidquám? MEN. Nihil.
CH. Quámobrem? MEN. Nescio: équidem miror, qui ália tam plané scias.
Sét ille tuum quoqué Syrus idem míre finxit fílium,
Út ne paullulúm quidem suboleat ésse amicam hanc Clíniae.
CH. Quíd aïs? MEN. Mitto iam ósculari atque ámplexari: id níl puto.
CH. Quíd est quod ampliús simuletur? MEN. Váh! CH. Quid est? MEN. Audí modo:
Ést mihi ultumís conclave in aedibus quoddám retro:
Húc est intro látus lectus, véstimentis strátus est.
CH. Quíd postquam hoc est fáctum? MEN. Dictum fáctum huc abiit Clítipho.
CH. Sólus? MEN. Solus. CH. Tímeo. MEN. Bacchis cónsecutast ílico.
CH. Sóla? MEN. Sola. CH. Périi. MEN. Ubi abiere íntro, operuere óstium. CH. Hem!

V. 17. *Íta rem esse. CH. aín tu? MEN. quín tu ausculta. CH. mánedum, hoc prius scíre expeto.*
V. 20. *Spónsaë aurum, véstem, ancillas, ópus esse: argentum út dares.*
V. 21. *MEN. Nón. CH. qui non? MEN. non ínquam. CH. neque ipse gnátus? MEN. nil prorsúm, Chreme.*
V. 24. *CH. Quámobrem, nescio. MEN. équidem miror, qui ália tam plané scias?*
V. 26. *Út ne paululúm quidem subolat ésse amicam hanc Clíniae.*

Clínia haec fierí videbat? MEN. Quídni? mecum uná simul.
CH. Fili ést amica Bácchis, Menedeme: óccidi.
MEN. Quamobrém? CH. Decem diérum vix mi est fámilia.
MEN. Quid? istúc times, quod ille óperam amico dát suo?
CH. Immó quod amicae. MEN. Sí dat. CH. An dubium íd tibi est?
Quemquámne animo tam cómi esse aut lení putas,
Qui sé vidente amícam patiatúr suam?
MEN. Quidní? quo verba fácilius dentúr mihi.
CH. Derídes? merito míhi nunc ego suscénseo.
Quot rés dedere, ubi póssem persentíscere,
Ni essém lapis, quae vídi! vae miseró mihi.
At né illud haud inúltum, si vivó, ferent:
Nam iám. MEN. Non tu te cóhibes? non te réspicis?
Non tíbi ego exempli sátis sum? CH. Prae iracúndia,
Menedéme, non sum apút me. MEN. Tene istúc loqui?
Nonne íd flagitiumst, te áliis consiliúm dare,
Foris sápere, tibi non pósse te auxiliárier?
CH. Quid fáciam? MEN. Id, quod me fécisse aiebás parum,
Fac té patrem esse séntiat: fac ut aúdeat
Tibi crédere omnia, ábs te petere et póscere,
Ne quam áliam quaerat cópiam, ac te déserat.
CH. Immo ábeat multo málo quovis géntium,
Quam hic pér flagitium ad ínopiam redigát patrem.
Nam si ílli pergo súppeditare súmptibus,
Menedéme, mihi illaec véro ad rastros rés redit.
MEN. Quot incónmoda tibi in hác re capies, nísi caves!
Diffícilem ostendes te ésse et ignoscés tamen

V. 39. *Quemquámne tam animo cómi esse et lení putas.*
V. 42. *CH. Derídes? merito, ut míhi nunc ego suscénseo.*
V. 44. *Nisi si éssem lapis? quae vídi? vae miseró mihi.*
V. 51. *CH. Quid fáciam? MEN. id quod tu mé fecisse aibás parum.*
V. 52. *Fac té esse patrem ut séntiat: fac ut aúdeat.*
V. 55. *CH. Immo ábeat potius málo quovis géntium.*
V. 57. *Nam si íllius pergo súppeditare súmptibus.*
V. 58. *Menedéme, mihi illic vére ad rastros rés redit.*
V. 59. *MEN. Quod incómmodi tibi in hác re accipies, nísi caves?*

Post, ét id ingratum. CH. Ah, néscis quam doleam.
MEN. Út lubet,
Quid hoc, quód volo, ut illa núbat nostro? nísi quid est
Quod mávis. CH. Immo et géner et adfinés placent.
MEN. Quid dótis dicam té dixisse fílio?
Quid ópticuisti? CH. Dótis? MEN. Ita dico. CH. Áh.
MEN. Chreme,
Ne quíd vereare, sí minus: nil nos dós movet.
CH. Dúo talenta pró re nostra ego ésse decreví satis,
Sét ita dictu opúst, si me vis sálvom esse et rem et
fílium,
Mé mea omniá bona doti díxisse illi. MEN. Quám rem
agis?
CH. Íd mirari té simulato et íllum hoc rogitató simul,
Quámobrem id faciam. MEN. Quín ego vero, quámobrem
id facias, néscio.
CH. Égone? ut eius ánimum, qui nunc lúxuria et lascívia
Dífflluit, retúndam, redigam, ut quó se vortat, nésciat.
MEN. Quíd agis? CH. Mitte: síne me in hac re gérere
mihi morém. MEN. Sino,
Ítane vis? CH. Ita. MEN. Fíat. CH. Ac iam, uxórem
ut accersát, paret.
Híc ita, ut liberós est aequom, díctis confutábitur.
Sét Syrum. MEN. Quid eum? CH. Égone? si vivo,
ádeo exornatúm dabo,
Ádeo depexum, út dum vivat, méminerit sempér mei:
Quí sibi me pró ridiculo ac délectamentó putat.
Nón, ita me di amént, auderet fácere haec viduae mú-
lieri,
Quae ín me fecit.

V. 68. *Sét ita dictu est ópus, si me vis sálvom esse et rem et fílium.*
V. 74. *MEN. Quíd agis? CH. mitte ac síne me in hac re gérere mihi morém. MEN. Sino.*
V. 77. 78. *Sét Syrum. MEN. quid eum? CH. égo, si vivo, eum ádeo exornatúm dabo,*
Ádeo pexum, usque út dum vivat, méminerit sempér mei.
V. 79. *Quí sibi me pro déridiculo ac délectamentó putat.*

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

CLITIPHO. MENEDEMUS. CHREMES. SYRUS.

CLIT. Ítane tandem quaéso est, Menedeme, út pater
Tam ín brevi spatio ómnem de me eiécerit animúm patris?
Quódnam ob facinus? quíd ego tantum scéleris admisí miser?
Vólgo faciunt. MEN. Scío tibi esse hoc grávius multo ac dúrius,
Cuí fit: verum ego haúd minus aegre pátior, id qui néscio,
Néc rationem cápio, nisi quod tíbi bene ex animó volo.
CL. Híc patrem adstare aíebas? MEN. Eccum. CH. Quíd me incusas, Clítipho?
Quídquid ego huius féci, tibi prospéxi et stultitiaé tuae.
Úbi te vidi animo ésse omisso, et suávia in praeséntia
Quaé essent, prima habére, neque consúlere in longitúdinem:
Cépi rationem, út neque egeres, néque ut haec posses pérdere,
Úbi cui decuit prímo, tibi non lícuit per te mihi dare,
Ábii ad proxumós, tibi qui erant: eís conmisi et crédidi:
Íbi tuae stultítiae semper erit praesidium, Clítipho:
Víctus, vestitús, quo in tectum té receptes. CL. Hei mihi.
CH. Sátius est, quam te ípso herede haec póssidere Bácchidem.
SY. Dísperii, sceléstus quantas túrbas concivi ínsciens!

V. 5. *Cuí fit: verum ego haút minus aegre pátior. id qui néscio.*
V. 7. *CL. Híc patrem astare aíbas.*

CL. Emori cupió. CH. Prius quaeso dísce quid sit vívere:
Úbi scies, si dísplicebit víta, tum istoc útitor.
SY. Hére licetne? CH. Lóquere. SY. At tuto? CH. Lóquere. SY. Quae istast právitas,
Quaéve amentia ést, quod peccavi égo, id obesse huic? CH. Ilicet.
Né te admisce: némo accusat, Sýre, te: nec tu arám tibi,
Néc precatorém pararis. SY. Quid agis? CH. Nil suscénseo,
Néc tibi, nec tíbi: nec vos est aéquom, quod fació, mihi.
SY. Ábiit: vah, rogásse vellem. CL. Quid? SY. Únde mi peterém cibum:
Íta nos alienávit: tibi iam esse ád sororem intéllego...
CL. Adeón rem rediisse, út periclum etiám fame mihi sít, Syre?
SY. Modo líceat vivere, ést spes. CL. Quae? SY. Nos ésuriturós satis.
CL. Irrídes in re tánta, neque me quídquam consilio ádiuvas?
SY. Immo ét ibi nunc sum et úsque id egi dúdum, dum loquitúr pater:
Et quántum ego intellégere possum. CL. Quid? SY. Non aberit lóngius.
CL. Quid id érgo? SY. Sic est, nón esse horum te árbitror. CL. Quid istúc, Syre?
Satin sánus es? SY. Ego dícam, quod mi in méntem est: tu diiúdica.
Dum istís fuisti sólus, dum nulla ália delectátio,
Quae própior esset, te índulgebant, tíbi dabant: nunc fília

V. 20. *quae istaec právitas.*
V. 25. *SY. Abiít? rogasse véllem. CL. quid, Syre? SY. únde mi peterém cibum.*
V. 26. *Ita nós abalienávit. tibi iam esse ád sororem intéllego.*
V. 27. *CL. Adeón rem rediisse, út periclum etiam á fame mihi sít, Syre?*
V. 32. *CL. qui istúc, Syre?*

Postquam ést inventa véra, inventa est caússa, qua te expéllerent.
CL. Est véri simile. SY. An tu ób peccatum hoc ésse illum iratúm putas?
CL. Non árbitror. SY. Nunc áliud specta: mátres omnes fíliis
In péccato adiutríces, auxilio ín paterna iniúria
Solent ésse: id non fit. CL. Vérum dicis: quid érgo nunc faciám, Syre?
SY. Suspícionem istánc ex illis quaére: rem profér palam:
Si nón est verum, ad mísericordiam ámbos adducés cito,
Aut scíbis cuius sis. CL. Récte suades: fáciam. SY. Sat recte hóc mihi
In méntem venit. Námque adulescens quam ín minuma spe sítus erit,
Tám facillumé patris pacem in léges conficiét suas.
Étiam haud scio, an uxórem ducat: ác Syro nil grátiae.
Quíd hoc autem? senéx exit forás: ego fugio: adhúc quod factumst
Míror, continuó non iusse me ábripi: ad Menedémum hunc pergam.
Eúm mihi precatórem paro: sení nostro fideí nil habeo.

V. 36. *Postquam ést inventa, invénta vero est caúsa qua te expéllerent.*
V. 41. *rem profér palam: aut.*
V. 45. *Tam difficillumé patris pacem in léges conficiét suas.*
V. 46. *Etiam haút scio anne uxórem ducat: ác Syro nil grátiae.*
V. 47. *Quid hoc aútem? senex exít foras: ego fúgio. adhuc quod fáctumst*
V. 48. *Mirór, non iusse me ábripi hinc: nunc ád Menedemum hunc pérgam.*
V. 49. *Eum míhi precatorém paro: sení nóstro nil fidei hábeo.*

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

SOSTRATA. CHREMES.

SOS. Profécto nisi cavés tu homo, aliquid gnáto conficiés mali:
Idque ádeo miror, quó modo
Tam inéptum quidquam tíbi venire in méntem, mi vir, pótuerit.
CH. Pergín mulier odiósa esse? nullamne égo rem unquam in vitá mea
Voluí, quin tu in ea ré mi fueris ádvorsatrix, Sóstrata?
At sí rogitem iam, quíd est quod peccem, aut quámobrem hoc faciam, néscias:
In quá re nunc tam cónfidenter réstas stulta? SOS. Ego néscio.
CH. Immó scis, potius quám quidem redeat ad íntegrum haec eadem orátio.
SOS. Oh, iníquos es, qui mé tacere dé re tanta póstules.
CH. Non póstulo: iam lóquere: nihilo mínus ego hoc faciám tamen.
SOS. Fácies! CH. Verum. SOS. Nón vides quantúm mali ex ea re éxcites?
Súbditum se súspicatur. CH. Aín tu? SOS. Certe síc erit,

V. 4. *CH. Oh, pergín mulier ésse? nullamne égo rem unquam in vitá mea.*
V. 5. *Voluí, quin tu in eá re mi advorsátrix fueris, Sóstrata?*
V. 6. *At sí iam rogitem, quíd est quod peccem; aut quámobrem id facias; néscias.*
V. 8. *CH. Immó scis potius. quám quidem redit ad íntegrum eadem orátio. SOS. oh.*
V. 9. *Iníquos es.*

Mí vir. CH. Confitére. SOS. Au! obsecro te ístuc inimicís siet.
Égon confitear meúm non esse filium, qui sít meus?
CH. Quid? métuis ne non, quóm velis, convíncas esse illúm tuum?
SOS. Quod fília est invénta? CH. Non: set quó magis credendúm siet:
Id quód est consimilis móribus,
Convínces facile ex té esse natum: nám tui similis ést probe:
Nam ílli nil viti ést relictum, quín id itidem sít tibi.
Túm praeterea tálem, nisi tu, núlla pareret filium.
Sét ipse egreditur: quám severus! rém quom videas, cénseas.

V. 13. *CH. Cónfitere. SOS. au óbsecro, istuc nóstris inimicís siet.*
V. 16. *set quó magis credendúm siet.*
V. 17. *Quod ést consimilis móribus.*

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA.

CLITIPHO. SOSTRATA. CHREMES.

CLIT. Si únquam ullum fuit témpus, mater, quom égo voluptatí tibi
Fúerim, dictus fílius tuus tuá voluntate, óbsecro,
Eíus ut memineris, atque inopis núnc te miserescát mei,
Quód peto et voló, parentis meós ut conmonstrés mihi.
SOS. Óbsecro, mi gnáte, ne istuc ín animum inducás tuum.
Álienum esse té. CL. Sum. SOS. Miseram me, hócine quaesisti, óbsecro?
Íta mihi atque huic sís superstes, ut éx me atque hoc nátus es.
Ét cave posthac, sí me amas, unquam ístuc verbum ex te aúdiam.
CH. Át ego, si me métuis, mores cáve in te esse istos séntiam.
CL. Quós? CH. Si scire vís, ego dicam: gérro, iners, fraus, hélluo,
Gáneo, damnósus: crede, et nóstrum te esse crédito.
CL. Nón sunt haec paréntis dicta. CH. Nón si ex capite sís meo
Nátus, item ut aiúnt Minervam esse éx Iove, ea caussá magis
Pátiar, Clitiphó, flagitiis tuís me infamem fíeri.
SOS. Dí istaec prohibeánt. CH. Deos nescio: égo quod potero, sédulo.
Quaéris id quod habés, parentis: quód abest, non quaerís, patri

---

V. 7. *Íta mihi atque huic sís superstes, ut éx me atque ex hoc nátus es.*

Quó modo obsequáre, et serves, quód labore invénerit.
Nón mihi per fallácias addúcere ante oculós? pudet
Dícere hac praesénte verbum túrpe: at te id nulló modo
Fácere puduit. CL. Éheu, quam ego nunc tótus displiceó mihi:
Quám pudet! neque quód principium incípiam ad placandúm, scio.

V. 18. *Tén mi per fallácias addúcere ante oculós? pudet.*

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA.

MENEDEMUS. CHREMES. CLITIPHO. SOSTRATA.

MEN. Énimvero Chremés nimis graviter crúciat adulescéntulum,
Nímisque inhumane: éxeo ergo, ut pácem conciliem. Óptume
Ípsos video. CH. Ehém, Menedeme, cúr non accersí iubes
Fíliam et, quod dótis dixi, fírmas? SOS. Mi vir, te óbsecro,
Né facias. CL. Pater, óbsecro ut mi ignóscas. MEN. Da veniám, Chreme:
Síne te exorem. CH. Egon méa bona ut dem Bácchidi donó sciens?
Nón faciam. MEN. At id nos nón sinemus. CL. Sí me vivom vís, pater,
Ígnosce. SOS. Age, Chremés mi. MEN. Age quaeso, né tam obfirmaté, Chreme.
CH. Quíd istic? video nón licere, ut coéperam, hoc perténdere.
MEN. Fácis, ut te decét. CH. Ea lege hoc ádeo faciam, si íd facit,
Quód ego hunc aequom cénseo. CL. Pater, ómnia faciam: ínpera.
CH. Úxorem ut ducás. CL. Pater. CH. Nihil aúdio. MEN. Ad me récipio,

---

V. 6. *Síne te exorent. CH. Méa bona ut dem Bácchidi donó sciens?*

V. 7. *MEN. at nos nón sinemus.*

Fáciet. CH. Nil etiam aúdio ipsum. CL. Périi. SOS. An dubitas, Clítipho?
CH. Ímmo, utrum volt. MEN. Fáciet omnia. SY. Haéc dum incipias, grávia sunt,
Dúmque ignores: úbi cognoris, fácilia. CL. Faciám, pater.
SOS. Gnáte mi, ego pol tíbi dabo illam lépidam, quam tu fácile ames,
Fíliam Phanócratae nostri. CL. Rúfamne illam vírginem,
Caésiam, sparso óre, adunco náso? Non possúm, pater.
CH. Heía, ut elegáns est! credas ánimum ibi esse. SOS. Aliám dabo.
CL. Ímmo, quando quídem ducenda est, égomet habeo própe modum,
Quám volo. SOS. Nunc laúdo, gnate. CL. Archónidi huius fíliam.
SOS. Pérplacet. CL. Pater, hóc nunc restat. CH. Quíd? CL. Syro ignoscás volo,
Quaé mea caussa fécit. CH. Fiat. *ω.* Vós valete et plaúdite.

V. 23. *Vós valete et plaúdite*, omissa nota *ω.*

INCIPIT

EUGRAPHII COMMENT.

IN PUB. TERENTII

HEAUTONTIMORUMENON.

PROLOGUS.

Omnes hae comoediae de Graeco translatae sunt, a Menandro quidem quattuor, duae ab Apollodoro. Heautontimorumenos Menandri est: cuius prologus partitionem tenet, in qua docet, quid in quaestione sit, id ipsum ne populus miraretur, dissolvere.

V. 1. NE CUI SIT VESTRUM MIRUM CUR PARTES SENI POETA DEDERIT, QUAE SUNT ADULESCENTIUM: Duas partes proponit, unam, quod contra consuetudinem senex prologus processit in publicum: solet enim istud officium adulescentibus dari. Ergo quoniam contra consuetudinem in prologum persona processit senex, idcirco hanc primam populo vult solvere quaestionem.

V. 3. DEINDE QUOD VENI ELOQUAR: Altera haec pars est. Simile autem mihi videtur huic esse principium divinationis. Namque et illic, quod subito mutata voluntate ad accusandum descenderat, mirum dixit videri, vel iudicibus vel circumstantibus: ac propterea se primum id velle dissolvere: *Si quis vestrum, iudices, aut eorum, qui adsunt, forte miratur.* Vides hic verbum NOVERIT, semper apponi: ita enim et hic dixit: NE CUI SIT VESTRUM MIRUM. Hanc igitur partitionem solvit, uti dicat cur partes seni poeta dederit, quae sunt adulescentium. Quod primo proposuerat, primo solvit.

V. 11. ORATOREM ME ESSE VOLUIT, NON PROLOGUM. VESTRUM IUDICIUM FECIT, ME ACTOREM DEDIT. Quod autem dixit QUOD VENI ELOQUAR, illud est: NAM QUOD RUMORES DISTULERUNT

V. 13. *Divinationis M. Tulli in Q. Caecilium* Cap. I. §. I.

MALIVOLI, MULTAS CONTAMINASSE GRAECAS, DUM FACIT PAUCAS LATINAS, ID ESSE FACTUM HIC NON NEGAT. Ergo ut propositio collocata est, ita etiam solutionis est ordo servatus. Sed nunc ad interpretationem superiorum revertamur.

V. 4. EX INTEGRA GRAECA INTEGRAM COMOEDIAM SUM HODIE ACTURUS: Quoniam Andria ex duabus comoediis videtur esse confecta, quippe illic et Perinthia et Andria continentur: quod quidem criminis loco adversarius dederat: ideo hic: EX INTEGRA, inquit, COMOEDIA INTEGRAM COMOEDIAM ACTURUS SUM: ne videatur ab altero tacta, aut ipse alteram tetigisse, sed unam comoediam et integram ad Latinum sermonem interpretatione mutasse. Denique ideo adiecit:

V. 6. DUPLEX, QUAE EX ARGUMENTO FACTA EST SIMPLICI: Ut simplex argumentum sit, duplex comoedia: dum et Latina eadem et Graeca est. Novam esse ostendit propterea, cum a Graeco tantum dicta est, et Latine nunc acta est. Nunc primum in scaenam procedit, idcirco dicitur nova, et quae esset supra dixit, Heautontimorumenon, et cuia Graeca sit, ni partem maximam existimarem scire vestrum, id dicerem. Duplex hic pronuntiatio est, qui scripserit, et cuia Graeca sit, ni partem maximam existimarem scire, id ut post inferatur.

V. 10. NUNC QUAMOBREM HAS PARTES DIDICERIM PAUCIS DABO: Illud, quod supra positum est, videtur adiectum: nunc redit ad partitionem supra collatam, cur partes adulescentium senex sumpserit.

V. 11. ORATOREM ME ESSE VOLUIT, NON PROLOGUM: Ut apud vos agerem caussam potius, non officio fungerer prologorum. Prologi enim, sicuti iam dictum, aut argumentum narrant aut poetae personam commendant aut audientiam postulant: nunc autem ego apud vos acturus sum caussam et defendam, si quod fuerit forte in Terentium ab adversario, loco criminis intentatum. Ideo enim dixit: VOSTRUM IUDICIUM FECIT, ME ACTOREM DEDIT: SED HIC ACTOR TANTUM POTERIT A FACUNDIA, QUANTUM ILLE POTUIT COGITARE COMMODE, QUI ORATIONEM HANC SCRIPSIT, QUAM DICTURUS SUM, poeta, inquit, me actorem esse voluit, qui tantum in facundia excellit, et praevalet ingenio, quantum et ego, qui eandem comoediam acturus sum, in agendo praevaleo: ita hic actor, hoc est, ego non degenerabo ab eo, qui cogitavit.

V. 16. NAM QUOD RUMORES MALIVOLI: Hic iam incipit caussam dicere, cur venerit, sicut supra diximus, ut purget quaestiones ipsas et obiecta ab adversariis solvat. MALIVOLI autem quod dixit, vel numero plurali, ut malivoli rumores ipsi, vel singulari, ut sit huius malivoli, hoc est, Luscii Lanuvini. DISTULERUNT, id est, in diversum disseminarunt.

V. 17. MULTAS CONTAMINASSE: Hoc est illud, quod dixi-

mus, quando hic praelocutus est, ut diceret: Ex integra Graeca integram comoediam sum acturus hodie: ita et hic, hoc sibi crimen dicit obiectum, quod Terentius multas Graecas contaminaverit comoedias, dum paucas Latinas facit. Hoc autem crimen Terentius non negat factum, sed sibi licere demonstrat, et licere scilicet per aliorum exempla: quemadmodum Tullius dixit: *Adductus sum, iudices, fide, misericordia, multorum exemplo bonorum.* Et hic habet bonorum exemplum.

V. 19. FACTURUM AUTUMAT: Facturum dicit et profitetur.

V. 22. NAM QUOD MALIVOLUS VETUS DICIT: Aliud crimen est, quod obiectum nunc proponit, quoniam Luscius Lanuvinus dicit, Terentium non peritum artis musicae, ad comoedias scribendas accessisse, praesumente potius ingenio amicorum, non suo.

V. 25. ARBITRIUM VESTRUM, VESTRA EXISTIMATIO VALEBIT: Hoc locutionis genus satis mirum est, cum dicit, de hac re vos iudicare poteritis, an id, quod obiicitur nobis, verum sit, ut Terentius non natura sua fretus, neque ingenio, sed amicorum potius, ad scribendas comoedias accesserit. Est namque rumor, quod Terentius cum Scipione Africano familiarissimus fuit, semper istas comoedias cogitarit: hoc igitur prologus nititur solvere. Et quoniam non est erubescendum, tali viro fuisse coniunctum, idcirco minus curat hoc crimen dissolvere: dicit tantummodo: Vestrum iudicium est, et vestra existimatio.

V. 26. QUARE VOS OMNES ORATOS VOLO: Hic iam sequitur officium prologi, ut benivolentiam petat. Quae benivolentia et in adversarios odium concitat, quod adiecit:

V. 27. NE PLUS INIQUUM POSSIT QUAM AEQUUM ORATIO, DATE CRESCENDI COPIAM, NOVARUM RERUM QUI SPECTANDI FACIUNT COPIAM SINE VITIIS: Quoniam petitio generaliter fuerat collocata, uti novis poetis faverent auditores, adiecit novis, sed qui sine vitiis comoedias dant, illis Luscius Lanuvinus novas comoedias profert, sed cum vitio adiecit: NE ILLE PRO SE DICTUM EXISTIMET. Et ne Luscius Lanuvinus etiam pro se petitum arbitretur.

V. 31. QUI NUPER FECIT SERVO CURRENTI IN VIA DECESSE POPULUM: Proponit vitium, quod admiserit poeta Luscius Lanuvinus: quippe cum omnis comoedia aut errorem teneat ex amatoribus aut iniuriam meretricum aut suppositionem filiorum aut aliquid tale, quod ad moralitatem videtur esse coniunctum. Quod tale hic est, cum servus currit, cum populus decedit, quod domino insano obediat servus: ne potius aliena a comoediis sint, aperte ait ac breviter ea, quae sunt

---

V. 7. *Tullius in divinatione in Q. Caecilium* Cap. 2. §. 5.

comoediarum, explicemus. Omnis comoedia aut amoris habet agnitionem aut suppositionem amoris habet, ut ex Andria, quam quidem in agnitionem esse cognoscimus: nam cognoscitur Glycerium, quia civis sit. Suppositionem habet, ut apud Plautum, qui est Truculentus: militi enim supponitur filius, ut exinde in meretricis affectum arctius et strictius colligetur. Ergo cum videamus haec esse necessaria in comoediis teneri, vehementer erravit Lanuvinus, qui extra haec comoediam instituit: et servum currere, populum per viam discedere, quod insano serviat domino. Unde apertissimum vitium in comoedia reprehendit Terentius.

V. 36. STATARIAM AGERE, UT LICEAT PER SILENTIUM: Quidam STATARIAM genus esse putant comoediae: alii in quibus stantes, unde hanc statariam nominant. Mihi enim videtur: STATARIAM AGERE, UT LICEAT PER SILENTIUM, ideo dixisse, ut perpetuo et stabiliter agatur haec comoedia, neque populi adversis suffragiis foras pellatur. Ideo adiecit: UT LICEAT PER SILENTIUM, et subiungit: NE SEMPER SERVUS CURRENS, IRATUS SENEX, ETC. ASSIDUE AGENDI SINT MIHI CLAMORE SUMMO CUM LABORE MAXIMO. Haec autem, quae nunc nominantur, propria videntur esse personarum. Nam servi officium est currere, senis irasci: parasitus autem edax est, impudens sycophanta, leno avarus est. Ergo sunt haec propria sermonis, quae necesse habeo ex necessitate personarum complere. Debetis mihi potius favere, quam adverso suffragio conatus facere.

V. 41. MEA CAUSSA CAUSSAM HANC IUSTAM IN ANIMUM INDUCITE, UT ALIQUA PARS LABORIS MINUATUR MIHI: Quantum ad eum, qui comoediam scribit, pertinet: potuit enim secundum morem ingenio universa complere. Ergo, quia haec pronuntiaturus sum, necesse habeo silentium. Ideo, inquit, propter me hanc mihi operam exhibete, nt cum silentio attendatis.

V. 46. IN HAC PURA EST ORATIO: Quoniam, sicut dixerat laboriosas potius comoedias ad se deferri, leves ad alium: ne praeiudicium huic comoediae fecisse videretur, quod ipse dicit illa aut exinde iam a superiori populo iudicare posset, adiecit: IN HAC PURA EST ORATIO: EXPERIMINI IN UTRAMQUE PARTEM INGENIUM QUID POSSIT MEUM. Non omnia aequalitas: modo utrumque possunt: et levia perferre et gravia complere. Ita ait IN UTRAMQUE PARTEM: quoniam semper in asperioribus: nunc quoque levioribus nosse debetis.

V. 51. UT ADULESCENTULI VOBIS PLACERE STUDEANT POTIUS, QUAM SIBI: Si mihi nunc honorem per silentium dederitis, facile eos adulescentes compelletis, ut vobis placere potius velint, quam sibi: quoniam officium prologorum adulescentes sumunt, multa in comoediis ipsi acturi sunt, ita factum cum mihi ex hac

actione esse cognoverint, facile ipsi laborem hunc capere possint, ut vobis placeant.

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

V. 1. QUAMQUAM HAEC INTER NOS: Haec scaena continet iniustam accusationem, quod gravis senex de se exigat poenas, defensionemque continet iustam. Memorat quippe ita se meritum, ut ipse de se exigat poenas. Quare qualitatis esse intelligimus status: et non tam esse accusationem, quam obiurgationem. Huius modi etenim in auctoribus, qui non apud iudicem controversiam dicunt, vim debemus potius intelligere, quam controversiam: non enim iudices praesunt. Sed quoniam talis est actio, ut videatur vim controversiae continere, idcirco status hic est, et secundum istum cuncta dicuntur. Ergo in hac scaena status qualitatis est absolutae, utrum iuste fecerit, vel faciat, quod de se senex exigat poenas. Quam rem docet iuste fieri, ex eo quod se meritum dicit, propterea quia ipse filium suum, amantem adulescentum more, miserit in militiam duram, saepius accusando, inde sibi iuste imponi has ipsas, quas implet, gravissimas poenas. ℐ. QUAMQUAM HAEC: Chremes vicinus, cum conspiceret senem, eundemque olim divitem, graviter laborare ac tota die in opere consistere vehementer, accedit interrogans, et, ut oportet apud ignotum longa utitur oratione, simulque sibi etiam quaestionem facit et quasi ipse sibi respondet. Quo pacto vim ostendit eius, qui interrogat, cum sit ignotus. Aliter enim senem in dolore positum, et calamitatibus pressum ad loc .... provocare non posset, nisi secum in se interrogans illud ita loqueretur, uti adiiceret, quae ipse respondere potuisset. Ac primo purgat personam: quamvis antea familiaritas nulla fuerit, audeat tamen hodie accedere, et eum alloqui, dicit * quod nimius labor, quem ipse de se exigat ille, qui senex et dives est, in se taciturnitatem esse non permiserit, sed potius compulerit ad interrogandum, etiam si parva amicitia fuisset atque notitia, ex hoc quod vicinum agrum non longe ante mercatus est.

V. 3. NEC REI SANE AMPLIUS: Nec aliquid inter nos fuit rei, ex quo facilius iungeremur.

V. 4. VEL VIRTUS TUA ME: Quam honesto verbo usus: laborem et calamitatem virtutem potius nominavit *

V. 5. IN PROPINQUA PARTE: Vicinitas agrorum et domorum quasi quaedam pars amicitiae est.

V. 6. AUDACTER MONEAM ET FAMILIARITER: AUDACTER, quod quaedam dicturus est, veluti accusans: FAMILIARITER, quod ita accedit, quasi ex notitia praeterita.

V. 7. QUOD MIHI VIDERE ETC.: Ipse partitionem suam persequitur: nam propter aetatem sic subiungit: ANNOS SEXAGINTA

NATUS ES, AUT PLUS EO, UT CONIICIO, AGRUM IN HIS REGIONIBUS MELIOREM, NEQUE PRECII MAIORIS NEMO HABET. MELIOREM ad usum refert, PRETII MAIORIS ad opinionem populi de ipso agro.

V. 15. NUNQUAM TAM MANE ETC. Hic est labor ille, qui fit plurimus, quo cotidie . . . . labore constitutus, quod aut fodere invenitur aut aliquid facere.

V. 18. DENIQUE NULLUM REMITTIS: NULLUM REMITTIS, ad illud pertinet, quod dicit: NUNQUAM TAM MANE EGREDIOR, NEQUE TAM VESPERI DOMUM REVERTOR. NEQUE TE RESPICIS, ad illud, vel quod senex est, vel quod dives.

V. 20. AT ENIM DICES: Optima, ut diximus, ratione ipse sibi quaestionem facit, et utitur respondentis ratione, ut eum provocare possit ad loquendum, qui frequenter pressus dolore conticescit. Sed dices mihi, inquit, poenitet me quantum hic operis fiat: cui respondet, tanquam hoc sibi propositum sit. Sed in opere faciendo, quod consumis, si id consumas in exercendis servis, plus agas.

V. 23. TANTUMNE EST AB RE: Bene tanquam alienum alloquitur Menedemus, ut illi et otium esse dicat et tantum otium a rebus suis, ut aliena curet et ea, quae ad se nihil attinent.

V. 26. VEL ME MONERE HOC VEL PERCONTARI: MONERE si sciam, quod faciat: PERCONTARI, si nescit.

V. 27. RECTUMST: EGO UT FACIAM: Ad superiora pertinet sensus, ut intelligi possit: vel percontari puta, si rectum est: ideo quaero, ut faciam: si non est rectum, ut te deterream.

V. 28. MIHI EST USUS: Mihi sic expedit.

V. 34. AUT CONSOLANDO AUT CONSILIO ETC.: Apponit caussas, cur aliena incommoda queri videatur. Hoc enim, quod interrogo, proderit tibi * Ita boni amici ordinem custodivit, ut crederet se aliquo modo prodesse *

V. 47. COEPI NON HUMANITUS: Hic iam se arguit, quod iuste de se exigat poenas: si quidem, cum animadvertisset filium amare mulierem non humano modo, neque uti decuit adulescentuli animum sic tractavit, sed aperte vi et more patrum cotidie accusavit. Subiungit deinde allocutionem, qua usus est, cum accusaret filium: EGO TE MEUM TANTISPER DICI VOLO, DUM QUOD TE DIGNUM EST FACIES. Dici te filium meum tam diu volo, quam diu facis, quod te dignum est. Sin autem non feceris, ego inveniam quod in te dignum sit facere.

V. 60. SIMUL ET REM ET GLORIAM: Ut uno tempore militiae labore proprio et fortunas reperirem et dignitates.

V. 62. SAEPE EADEM ET GRAVITER: His onerat caussam suam, quod frequenter dixerit, et graviter, tandem adulescens victus discesserit in militiam.

V. 65. IN ASIAM AD REGEM MILITATUM: Singula in pronuntiatione sunt collocanda. Nam IN ASIAM, quod dixit, intel-

ligere debemus, in longinquum locum. AD REGEM vero, hoc est, quasi ad servitutem. IN MILITIAM, ubi scilicet durus labor et periculum est.

V. 66. CLAM ME EST PROFECTUS: Hic curavit, quod facile illi poterat opponi; cur ergo non cum eum videres proficisci * 𝔍. MENSES TRES ABEST: Hic dolorem suum exprimit, temporis longinquitate.

V. 67. AMBO ACCUSANDI: Nec dum tota exposita est, idcirco aequalem partem accusationis suae posuit Chremes, quod dixit: AMBO ACCUSANDI. Quamquam inclinavit, ut adulescentem defendere videatur, cum inquit: etsi illud incoeptum videtur esse pudentis animi signum, et non minus obsequentis. Hoc est enim quod dixit: NON INSTRENUI.

V. 72. SOCCOS DETRAHUNT: Dixi iam comoedias istas esse palliatas, hoc est, ibi personae sunt Graecae. Ideo ergo dixit: SOCCOS DETRAHUNT.

* * * * * * * * * * * * * * *

V. 89. CONRASI OMNIA: Hoc est, collegi universa, quae venderem.

V. 90. OPERE FACIUNDO FACILE SUMPTUM: Servos universos produxit et vendidit, exceptis his, qui suo opere suos sumptus tolerare possent.

V. 92. INSCRIPSI ILLICO AEDES: Hoc est, aedes meas locavi.

V. 94. HIC ME EXERCEO: Non hic ad voluptatem positum EXERCEO, sed ad laborem, quemadmodum Virgilius:

Nate Iliacis exercite fatis.

V. 95. DECREVI TANTISPER ME: Hoc enim iudicavi, me non tantam iniuriam facere meo filio, quem expuli, si et ipse miser sim.

V. 100. SI QUIS RECTE AUT COMMODE: Supra accusaverat utrumque, cum diceret: *ambo accusandi:* modo utrumque defendit, quod hunc ingenio leni dicit, et illum obsequentem, si minus aliquid recte et commode tractaret. Alterum nam hoc factum esse dicit, quod neuter se noverit.

V. 102. UBI NON VERE VIVITUR: Ubi non integre vita ostenditur, ubi non nudatur, ut quis qualis sit, agnosci queat.

V. 103. QUANTI PENDERES: Quantum diligeres.

V. 105. QUOD SI ESSET FACTUM, HOC NUMQUAM: Si autem tu mores tuos, aut ille tibi, qualis esset, ostenderet, facile ad hoc calamitatis genus non perveniretis.

V. 106. ITA RES EST: Quoniam utrumque quodammodo accusaverat Chremes, quod neuter ibi mores ostendisset, omne crimen potius derivat senex ac dicit: FATEOR, PECCATUM A ME MAXIMUM EST.

V. 26. *Virgilius Aen.* lib. III. v. 182.

V. 107. Menedeme: Ad personam: hoc ex illis, quae supra promisit, inveniet, quid adferat, scilicet consolationem. Si quidem dicit: filium adfuturum hic confido propediem. Confido, hoc est, fiduciam gero.

V. 110. Dionysia hic sunt: Optume factum, ut post narratam calamitatem, cui quidem praeter consolationem subvenire non poterit, tamen in eo, quod ex ipso auxilio esse potuisset, vult eum ad coenam vocare: quia dicit: hodie Dionysia sunt, quae sunt sacra Liberi patris apud Athenas.

V. 119. Nihil opus fuit monitore: Iam in domo inventus est ille atque mire: cupiebat illum vocare ad coenam. Monitore ergo opus, inquit, non fuit, nuntia illum in domo esse.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

V. 1. Nihil adhuc: Haec scaena habet Cliniae adulescentis suspicionem, quod amica sua se absente corrupta est. Sumit igitur per coniecturam argumenta, quae suo loco plenius apertiusque narrabimus. Ac primum quasi quoddam argumentum, servum, qui missus sit, non redire, cui iam multum temporis videatur assumptum. Unde efficitur consolatio a Clitiphone amico, cum dicit: Nihil quod verearis esse solicitus, haudquaquam cessant, hoc est, non diutissime tardant. Verum cum intus positum Cliniam allocutus esset, Clitipho egreditur, patrem prospicit, ei commendat officium suum, ne videatur nescio quem adulescentulum recepisse, ut merito hoc effecisse declaret. Sumit igitur exordium, quod commendat adulescentem: sibi olim iam fuisse cognitum, ac se coactum amicitia eum recepisse: ideo adiecit: nam mihi cum eo magna ex pueritia familiaritas.

V. 10. Voluptatem magnam: Scit enim Chremes vehementer patrem esse sollicitum. Quod audit ergo reversum adulescentem, dicit sibi natam magnam voluptatem. Denique huius voluptatis caussam in animo habens subiunxit: quam vellem Menedemum invitatum amplius, ut hanc laetitiam nec opinanti prius obiicerem domi: Uti non suspicanti, amplius etiam quam speret, hanc laetitiam domi obiiceret.

V. 13. Cave faxis: Cave facias, nec enim necesse est. Nescit namque a patre filium desiderari, ideo prohibet patrem suum aliquid facere, quo vindicetur adulescens reversus.

V. 13. Atque abitio: Hoc est, discessio.

V. 18. Miserum? quem minimum: Quoniam ille dixit, miserum esse adulescentem, vel quod ipse se adulescens miserum putet, negat esse hic miserum, si quidem omnia habet, quae quidem in homine dicuntur bona. Et subiun-

git [v. 21]: ATQUE HAC PERINDE SUNT, UT ILLIUS ANIMUS EST, QUI EA POSSIDET. Atque haec talia sunt, qualis animus illius est, qui haec tenet. Nam qui scit uti his omnibus, bona sunt: illi vero, qui non utitur recte, utique mala sunt. Simul et disiectionem collocavimus, et intellectum didicimus: NE QUID IN ILLUM PLUS SATIS FAXIT PATER. Hoc amplius vereor, ne aliquid amplius habeat: quidquid satis est faciat pater, ideo iniustum est patri ostendere. Si quidem poeta negat esse contemptum * eacus ad hunc laboret filius.

V. 25. ILLENE: Hoc utique intelligitur propterea dictum, quia scit Chremes animum Menedemi. Haec ne proderet, repressit se et reliqua verba contexuit, dicens hanc caussam, quod in metu esse filium patri vehementer est utile.

V. 26. UTUT ERAT, MANSUM: Qualiscunque, inquit, fuit, tamen oportuit patrem sustinere.

V. 30. NAM PARENTUM INIURIAE ETC.: Praeter hunc morem, qui est innatus parentibus, hic ferme paulo est tolerabilis, praebent exigue sumptum et modice.

V. 36. HOC SCITUM EST: Optima occasione senex, dum aliorum mores et facta demonstrat, occasionem filii corrigendi repperit, ut moneret. Scitum est, inquit, et perelegans ex aliis periculum facere, hoc est, tentamentum, quod tibi vehementer expediat.

V. 38. TU UT TEMPUS EST DIEI: Tempus non solum summum est, sed et pars partis est, sicuti hic posuit: DIEI TEMPUS, cum temporis dies esse videatur.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

V. 1. QUAM INIQUI: Remansit solus Clitipho, et secum conqueritur de patris hortatione. Ordo est: Quam iniqui sunt iudices patres in omnes adulescentes.

V. 2 NOS A PUERIS ILLICO: Qui arbitrantur iustum esse in pueritia moribus senum nasci.

V. 5. MIHI SI UNQUAM FILIUS: Si aliquando mihi filius contingat. ℐ. FACILI ME UTETUR PATRE: Id est, valde me utetur bono et facili patre.

V. 4. EX SUA LIBIDINE ETC.: Modum imponunt adulescentibus de moribus suis, quos nunc habent in senectute, non quos in adulescentia habuerunt.

V. 6. NAM ET COGNOSCENDI ETC.: Facile, inquit, filio meo hanc facultatem dabo, ut universa eius facta cognoscam: tamen si peccarit, ignoscam.

V. 12. CUI QUOD RESPONDEAM: Expressit inopiam, si quidem non solum dixit, cui quidem nihil habeo, verum ad respondendum verba desunt.

V. 13. Suarum rerum satagit: Etsi is quoque de suis rebus plurimum cogitat.

V. 15. Mea est potens: Ad hoc positum, ut ex nobilitate plurimum audeat postulare. Procax a petendo dictum est, unde et proci dicuntur nuptiarum petitores. §. Sumptuosa: Ut et necessitatem sibi petendi propter suos sumptus faciat. §. Nobilis: Ab omnibus nota.

V. 16. Nam nihil esse mihi religio est: Dicere me hoc non habere, maxima mihi religio est. Ut Virgilius:

Relligione patrum multos servata per annos.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

V. 1. Si mihi secundae: Hic illud est, quod supra diximus, quod per coniecturam Clinia credit, amicam se absente corruptam. Ac primum argumentum fecit ex eo, quod missus servus nondum redit. Deinde proponit ipsam suspicionem: Sed vereor [ne mulier] me absente hic corrupta sit. Adiungit et opiniones et argumenta a tempore, quod est occasio: occasionem autem hic intelligimus, quod absens fuit ipse. Deinde ponit locum Athenas, ubi magna hominum multitudo est et civium, variis moribus viventium. Adiungitur aetas, hoc est, a persona, et a tempore, quod adulescentulae, ac propterea vario ingenio. Deinde addidit: Mater. Hoc nomen parum est. Nam adderetur mala. Sed ne rursus suae voluntatis et iudicii . . . . . ideo adiecit: Cuius sub imperio est: cui nihil iam praeter precium dulce est.

V. 8. Pergin istuc prius: Perseveras ante hoc quasi certo iudicio tenere, quam scias quid in vero sit.

V. 9. Si nihil mali esset: Ad consequentiam argumentum cepit ex eo, quod non redit missus servus. Certa mihi, inquit, suspicio est illam esse corruptam: nam hic adessent. §. Quando istuc erit: Illud enim quod dixit: Iam aderunt, hoc amanti tardum est: ideo adiecit: Quando istuc erit?

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

V. 1. Ain tu?: Haec scaena exsolvit illam suspicionem, quam Clinia habuit. Et haec coniectura deinde rursus habet aliam caussam, quod amicam Clitiphonis adduxerit servus, ita ut in domo patris esse possit. Quae res an fieri possit, deliberationis vim tenet. Ita prior caussa in controversia est, secunda in deliberativa: aut controversia est ex coniectura. Ergo par-

---

V. 9. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 715.

tibus tractabitur, hoc est, uti dicta et affectus, quod *πάθος* Graece dicunt, suggerant argumenta: sicut suis locis explanabimus. *§*. DUM SERMONES CAEDIMUS: Caedere sermones dicitur, qui frequenter et plurimum loquitur.

V. 2. MULIER TIBI ADEST: Quia ita locutio servi fuerat, ut diceret: RELICTAE MULIERES.

V. 4. MINIME MIRUM ADEO IMPEDITAE: Mirandum non est, quod impeditae sunt mulieres, quae et ancillarum gregem ducunt secum et plurima comportant.

V. 5. PERII: UNDE ILLAE SUNT?: Crescit error Cliniae, ut magis credat esse corruptam, quod ancillas habeat et aurum. Haec omnia meretricis, non illius mulieris sunt. Sed adhuc ignorat adulescens.

V. 7. ET VESPERASCIT: Hoc est, nox fit: a vespere factum verbum est.

V. 15. O IUPITER UBINAM EST FIDES: Necdum soluta sibi suspicione queritur adulescens se esse desertum, ... omisso amore amatoris sui in meretricios mores esse delapsam.

V. 17. CONLOCUPLETASTI: Divitem fecisti.

V. 19. CUIUS NUNC ME PUDET: Patris me pudet et miseret, qui frequenter harum mores dixit mihi et frustra monuit.

V. 24. NAM ET VITAST: Prima propositione volens servus solvere errorem suspicionis Cliniae dicit, et vita est eadem amicae, et animus ille, qui circa te fuit. Verum meminisse debemus duas res esse propositas, ut et vita eadem probetur et idem animus. Potuit enim in eadem muliere castitas perseverare, ut esset eadem vita, non tamen idem animus: potuit namque oblivisci amatoris sui et non eum desiderare. Ideo adiecit: ET ANIMUS TE ERGA IDEM AC FUIT.

V. 28. NE QUID HUIUS RERUM: Quod nuntiet servus anum periisse, quae ei mater esse dicebatur, ad caussam minime pertinebat: ideo adiecit: Hoc primum tibi dico, ne aliquid harum rerum ignores.

V. 30. ALTERAE DUM NARRAT: Hic iam praemissio alterius narrationis effecta est. Nata est suspicio, ut quaereretur, quae sit altera: cuius narrationem differt. Prior enim est de amica Cliniae narratio.

V. 34. UBI VENTUM AD AEDIS: Hic ergo breviter omnia argumenta, quae a summo ad imum sunt, colligamus. Ac primum colloccetur. Casta est mulier et eadem, quae fuit ante, perseverat: quod anus processit: quod hostium aperuit: quod continuo ingressus est servus: quod postquam ingressus: statim anus pessulum rursus foribus obdit: quod ad lanam redit: quod texentem telam studiose ipsam invenerit: quod mediocriter vestitam; quod sine auro: quod ita ornatam, quemadmodum sibi ornatur: quod nulla mala re expolitam muliebri: quod capillus ab ea reiectus circum caput fuerat negligenter: quod cum ancilla ea texebat pannis ipsa contexta.

Haec sunt, quae vitam probant. Rursus subiungitur, an idem animus circa Cliniam perseveret. Ideo interrogavit: Quid ait, ubi me nominas? Subiungit ille: Ubi dicimus redisse te etc. Ergo et hic coniectura est, an idem animus perseveret. Probamus autem, quod perseveret ex eo, quod ubi te nominavimus: Mulier telam deserit continuo, et lacrumis opplet os totum sibi, ut facile scires, desiderio id fieri tuo. Completa igitur omni re, ad alteram narrationem necessario cito devolvitur, ut ostendat, quae illa altera sit mulier, de qua ante dixerat.

V. 70. Adducimus tuam: Quo facilius blandiri adulescenti possit *

V. 73. Non fit sine periculo: Quoniam interrogatus servus, quo duceret Bacchidem, respondit, ad patrem. Quod aegre ferens adulescens, cum indignatione audacem servum pronuntiavit: continuo ille respondit: facinus magnum et memorabile fieri nunquam posse, sine aliquo periculo. Ita in hoc quoque periculum est, cum patre praesente in domo futura sit meretrix. Tamen studet, ut nihilo minus celari possit.

V. 74. Hoc vide: in mea vita: Scelus, quam astutus ad gloriam. Si quidem meo periculo tu tibi comparare vis laudem.

V. 75. Parum modo fugerit: In quo negotio si te fefellerit aliqua consilii pars, ego continuo perierim.

V. 76. Quid illo facias: Quid deinde facturus es. At enim pendens oratio hac intercessione efficitur adulescentis: qui non patitur eum ambagibus circuire. Ideo enim dicit: Quid enim?

V. 77. Ita res est: Hic nunc voluit servus quasi quandam similitudinem dare, ut sic ostenderet, quale sit illud consilium, quod ipse disposuit. Sed quoniam similitudo, cum datur, quidam est in oratione circuitus, idcirco adiecit: Quas, malum, mihi ambages narrare occipit. Denique et alter adulescens hoc intellexit, unde adiecit: Syre, verum hic dicit, mitte ista, quaeso. Scilicet externa et per similitudinem translata: unde admonuit eum, quod dixit: Atque ad rem redi.

V. 79. Enimvero reticere nequeo: multimodis iniuriosus Clitipho es: Unde iam tacere non possum. Bene indignationem suam servus extulit, quo facilius sibi adulescentem per suam iracundiam praepararet.

V. 82. Haud stulte sapis: Non stulte, inquit, sapis, et cum ames et potiri desideres, et pecuniam dari, interea tu nullum periculum velis sustinere. Hoc autem stultitia est protinus velle id, quod non potest, contingere.

V. 84. Aut haec cum illis sunt: Aut enim debent fructum et potiundi utilitatem cum periculo sustinere, aut pariter et commoditas omittenda est, si periculum devitatur.

V. 85. Harum duarum nunc: De duabus illis propositis condicionibus aut periculum aut fructum capiat, aut si periculum

fugiat, utilitatem etiam pariter contemnat. Ex his, inquit, quamlibet condicionem eligat.

V. 86. SCIO HOC CONSILIUM: Incitare adulescentem cupit, ne frustra operam perdiderit, quod meretricem adduxit, itaque ostendit tutum consilium esse, quod suscepit: ut apud patrem amica sit sine metu, et argentum, quod promissum est, inveniri possit.

V. 90. SI QUIDEM HOC FIT: Quam cito est motus adulescens, quando utrumque est dixit praeparatum, et ut amica in domo patris sine metu sit, et argumentum ei, quod debitum est, reddi possit. ℱ. EXPERIUNDO SCIES: Ipsa actione expertus agnosces.

V. 96. NIHIL SATIS FIRMI: Nullam rationem video firmitatis in consilio, ut debeam talem metum suscipere, ut apud patrem amica mea sit.

V. 97. MANE: HABEO ALIUD: Hoc irridens dicit: vult enim obvius ire meretrici, et dicere ut domum revertatur. Aliter enim incitari adulescentis animus non potest, qui fastidiosus coepit esse per copiam, nisi id, quod cupit, denegetur.

V. 102. TUNE? QUID BONI: Praecisa haec oratio ordine tali. TUNE, QUOD BONI EST FRUARE, DUM LICET. Rursus alia praecisa: NAM NESCIAS: cuius ordo est: EIUS SIT POTESTAS POSTHAC AN NUNQUAM.

V. 108. CONCALUIT: Calore subito concitatus est.

V. 113. QUASI ISTA MINOR: In hoc consilio magis mihi periculum propositum est, quam tibi. Nam si aliquid adversi contigerit, tibi v e r b a sunt praeparata, mihi vero v e r b e r a. Unde hanc rem negligere omnino non possum.

V. 118. IN EUM IAM RES REDIIT: Intelligit Clinia, cum apud illum sit hospes, necessitatem sibi impositam, uti hoc, quod ab eo petitur, negare possit, ut assimulet amicam suam esse meretricem.

V. 123. IN TEMPORE AD EUM: In occasione. Ut:

Sola viri molles aditus et tempora noras.

V. 124. QUENDAM OFFENDI MILITEM: Haec fuit occasio, quod voluit miserum militem de negatione sua in amorem amplius suscitare.

V. 131. EVERSAS CERVICES: Quod iactantis et superbi est penitus.

V. 132. GEMITUS, SCREATUS: Haec omnia adulescentuli faciunt, quotiescunque videre, aut videri volunt ab his, quos desiderant: ita sub quodam metu, ut quasi dum aliud necessitate conficiunt, sic impleant voluntatem.

V. 34. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 423.

ACTUS SECUNDI SCAENA QUARTA.

V. 1. Edepol te mea: Haec scaena comparationem continet earum mulierum, quae amicae sunt, ita ut uni serviant, et earum, quae plurimis sui corporis exhibent potestatem. Et ne videantur meretrices iniustae, defensio est, et quasi forma quaedam hic controversiae continetur. Res enim fiunt meretricis, quum iniustae sunt amatoribus suis et adversae, dum plurimum petant. Quam rem purgans meretrix, dicit se hoc, quod faciunt, facere necessitate, ne cum aetas abierit et senectute exstincta pulcritudo discesserit, inopia maneat, nisi antea quaesiverint lucrum, quo possint sustentare decrepitam ac miseram senectutem. §. Laudo et fortunatam iudico: Vehementer te beatam felicemque iudico, cum id egisti, ut mores tuae formae convenirent. Ut oportuit iam defensionem suam videtur meretrix exorsa. Si quidem scit, quod oporteat fieri, et laudat eam, quae cum pulcritudine tenet integram castitatem.

V. 3. Minimeque ita me di: Etenim non valde miror, si cum his moribus et hac sis pulcritudine, ne non sit aliquis qui te diligat, et te sibi petat.

V. 4. Nam mihi quale: Namque mores tuos mihi sermonibus indicasti.

V. 5. Et cum egomet: Hic iam reparat accusationis defensionem, quae in se esse possit: dicitque merito huiusmodi mulieres, quae uni serviunt, hoc est, quae se separant a vulgo, recte scilicet et bene facere. Nec minus mirabile esse, quod meretrices malae sunt. Hoc enim dixit: Et vos esse istiusmodi, et nos non esse, haud mirabile est. Vobis enim cum sit voluntas cum uno viro semper esse, debetis servare bonitatem: nos autem bonas esse non sinunt hi, cum quibus rem habemus. Nam propter pulcritudinem nostram amatores esse volunt, qui continuo mutant voluntatem, si fuerit forma mutata. Ergo nisi prospectum ante fuerit, desertae et cum inopia in senectute vivimus. Unde sic purgatum, quod male audire potuisset, non iuste malas esse meretrices.

V. 13. Cuius mos maximest: Verum his moribus se sociant vobis, qui habent hunc morem et similem voluntatem.

V. 15. Ut nunquam ulla amori vestro incidere possit calamitas: Ut semper inter vos amor valeat, neque senectute aut ullo morbo discidium possit exsistere.

V. 16. Nescio alias: me quidem: Quid agam vehementer ignoro: illud certum est, nunquam meum me commodum sine illius commodo comparasse.

V. 18. Ergo, mea Antiphila: Adulescens venientem amicam intuetur et secum loquitur, quod eius amore factum sit, ut in patriam reverteretur.

V. 19. Nam dum abs te absum omne mihi: Cum enim abs te discessi, universos labores leves arbitratus sum, excepto hoc, quod te carebam.

V. 21. Hoccine me miserum: * hoc ingenio bono amicae meo modo frui non licere vehementer ingemisco.

V. 22. Diu etiam duras dabit: Diu etiam durus ...... exsistet.

ACTUS TERTII SCAENA PRIMA.

V. 1. Luciscit hoc iam: Notandum ex hac comoedia, quod in nulla alia licet reperiri, ut biduum tempus in comoedia sit. Omnes enim uno die actus suos explicant, ex eo ipso, quo cuncta effici possunt, ut aut nuptiae celebrentur, aut cognitio fiat expo . . . . aliquid. At hic bidui rationem versari intelligimus. Ergo dixit luciscit hoc. Habet haec scaena allocutionem, in qua ostendit se properare, uti Menedemo nuntiet filium redisse: quamquam hoc nolit adulescens, cum patris sui nesciat voluntatem.

V. 6. Cum illi nihil periculi: Ut celem tam insperatum gaudium, cum ipsi adulescenti nihil periculi sit, ex eo quod indicatur.

V. 11. Aut ego profecto: Haec scaena persuasionem habet, quemadmodum pater filium suscipiat, et falli se per servos sinat. Neque tanta facilitate utatur, ne corruptis filius moribus vivat, si semel facilitatem erga se patris agnoscat. Tenebit ergo divisiones, ut omnis deliberativa ab utili et honesto similiter fieri possit. Quae omnia suo loco plenius explicabimus, ne tantum ea, quae obscura sunt, dicamus.

V. 18. Nuntium adporto: Bene generaliter in nuntio votum futurum esse promisit, ut animus cupidus probari possit, cum non aliud suspicatur, quam quod in desiderio fuerat collocatum. Deinde subiungit [v. 20.]: Numquidnam de gnato meo audisti, Chreme? valet: Temperavit primo nuntium, ut cresceret gaudium. Nam primo valet atque vivit inquit, quod utique diversum esse manifestum est. Nam valemus cum integra salute sumus: vivimus cum spiritum ducimus.

V. 21. Ubinam est?: Parum credit gaudii, quod sibi salus filii nuntiatur. Nunc de loco quaeritur. Ipse quippe qui eius absentiam dolere videatur * * *

V. 22. Meus gnatus: Cum iterum, quod cupiebat, senex audisset, tanquam parum credat, interrogationem repetit. Denique percussis omnibus, cum confirmationem nuntii audisset, perseverat gaudium: ideoque adiecit: Duc me ad eum obsecro.

V. 24. Num tu ei dixti, ut essem: Num tu ei dixisti, quemadmodum nunc essem.

V. 28. Quam pessime in te: Hic iam incipit suasoria: illa, quae animum patris componit, ut circa filium temperet lenitatem aut largitatem nimiam aut parcitatem. Utroque genere peccas, dum aut nimium largus es, ut ante nimium parcus. Ex hoc, ut in unum malum ex diversis moribus venias.

V. 34. Primum olim potius: Hoc tibi initium mali fuit, quod non filium permisisti ad mulierculam commeare . . . . . . quod tunc paulo videbatur esse contenta, cum omnia grata esse potuerunt, quae filius faceret. At tu iniustitia cum adulescentem tuis sermonibus terruisti, exinde illa coacta necessitate, ingratiis coepit victum sibi quaerere.

V. 39. Nunc cum sine magno intertrimento: Unde modo sine magno damno haberi non potest. *Intertrimenta* autem sunt, quae intus terendo damna perficiunt.

V. 40. Quidvis dare cupis: Scio enim, quodcunque desideras, dare.

V. 41. Quem ea nunc instructa: Verum ut possis intelligere, quemadmodum nunc illa meretrix instructa sit adversus filium tuum, et ad quam perniciem adiecta.

V. 43. Oneratas veste atque auro: Parum dixerat, ancillas decem, quae res tantum in numero collocata videbatur: adiecit: oneratas veste atque auro, ut pudori sit ancillas tales ita vestitas levi cibo pascere, aut certe servili. ℐ. Satrapes siet: Apud Babylonios satrapae appellantur ditissimi, et satellites regum.

V. 48. Pytissando modo mihi: Quantum vini absumserit vide, dum pytissat. Proprie autem pytissare dicitur, quod gustare, quasi cum quadam probatione exspuere. Denique adiecit: Sic hoc dicens, asperum, pater, hoc est, aliud lenius sodes vide.

V. 51. Relivi dolia omnia: Linire est contegere et operire, contrarium est relivi, id est, aperui.

V. 52. Omnis sollicitos habui: Hoc est, ebrios. Significat enim sollicitos, id est, solo citatos, quod ebriis contingit, quibus non sunt firma vestigia, sed motu corporis citi sunt.

V. 53. Quem assidue exedent: Quem quotidie comedent vel certe frequenter.

V. 54. Ut me tuarum fortunarum: In meo damno magis misericordiam pro te passus sum et pro fortunis tuis.

V. 55. Faciat, quod lubet: Indulgentissimus pater et qui vehementissime filium desiderabat, licet damna audisset, tamen omnia se dicit filio permittere velle, dum modo ipsum habeat in potestate.

V. 57. Si certumst tibi: Hic iam persuadet, ut illud, quod supra diximus, velit adulescentis animo veluti nesciens dare, cum artibus servi inductam pecuniam dat, et ad luxuriam ministrat. Denique ipsum consilium suum, quod sit, proponit.

Falli te sinas technis per servum. An fieri possit adiungit: Subsensi illos hoc quoque agere. Ex eo enim, quod iam agunt et praeparant, fieri potest. Deinde ab utili adiunxit: Et tibi perdere talentum hoc pacto satius est, quam illo minam. Melius est, velut insciens plurimum perdas, quam sciens minimum: cum ex hoc filius, quod licentiam agnoverit, iam ei lubebit maiora committere. Dein adiungit ab honesto: Nunc de pecunia agitur. Ostendit honestum et utile declaravit. Denique perseverat circa id ipsum, ut dicat: Cum enim intellexerit animum tuum, te prius vitam tuam proditurum et omnem pecuniam, quam abs te filium dimittas: vide quam fenestram ad turpitudinem, ad luxuriam nequitiamque patefeceris, hoc est, quantam ianuam dederis, peccatorem perire.

V. 77. Ipsum non poteris pati: Statim tu interire bona, et filium vivere luxuriose et malis operibus non patieris.

V. 78. Ibit illico ad illud: Sibi veluti remedium suscipiet, et abiturum se esse minitetur, maxime cum scit apud te se plurimum valere.

V. 81. Videre verum atque ita: Videre mihi verum dicere, et ita quemadmodum filium reddam.

V. 82. Somnum oculis non vidi: Somnum oculis meis non cepi, quaerens quemadmodum filium reddam.

V. 90. Vicini nostri hic ambigunt de finibus: Litem vicini habent de limitibus.

V. 91. Me cepere arbitrum: Me iudicem esse voluerunt.

V. 94. Itan comparatam esse etc.: Sensus hic est. Satis miror, cur prudentius sapit Chremes. An ita natura hominum comparata est, ut melius videant ea, quae aliena sunt, quam quae sunt sua. An hoc ideo fit, quia dum nos in re nostra sumus, aut gaudio impedimur aut aegritudine animum occupatum ad prehendendas vel respuendas res adhibere non possumus.

V. 99. Dissolvi me ocius: Cito revertens ab eo, quo erat, Chremes, dicit se ex eo negotio solutum et amico operam traditurum.

ACTUS TERTI SCAENA SECUNDA.

V. 1. Hac illac circumcursa: Servus argentum desiderans, quod dare meretrici possit, tamen hoc, quod loquitur, non videtur domino praesenti esse suspectum. Quoniam enim supra dixerat servus, Syrum quasi in Menedemum dolos tendere, uti argentum meretrici per fallacias quaereretur, ideo in senem generaliter dictum. Denique hoc suspicatus Chremes, quod si in Menedemum, ita fiat, dixit: Num me fefellit hosce id struere: fortasse ille Cliniae servus tardus est, ideo noster Syrus hanc

provinciam sumpsit, hoc est istud officium suscepit, ut ipse quaerat argentum.

V. 7. TE MIROR, CHREME: Te valde miror mane vigilare, qui heri tantum biberis.

V. 8. NIHIL NIMIS: Non multum.

V. 10. AQUILAE SENECTUS: Aiunt aquilam in senectute, quod ei rostri superior pars vetustate et incremento curvata foramen includat, ad cadaver accedere, et sic sanguinem in potum sumere, et quodammodo bibendo vivere. Hoc igitur ait servus domino, quasi bibendo totum tempus hesterna coena egerit, visa vero est quasi aquilae senectus.

V. 12. FORMA LUCULENTA: Non solum commoda et faceta mulier et speciosa forma, ita enim ut olim seduci, nunc sane bona. Hic intelligi datur, quod senex sciat eandem ante fuisse castam, ante pauperem, nunc vero meretricio more viventem. Ideo adiecit servus, non quemadmodum antea bona, sed uti nunc sibi ipsi compararetur, sane bona.

V. 16. AT QUASI IS NON DIVITIIS ABUNDET: Ex more inopiam male meritis adiecit.

V. 18. QUID EGO NESCIAM?: Ut facilius servum dominus incitare posset, quod cupiebat servo adiutorem eum esse, ad tendendam in Menedemum fallaciam propter argentum, fingit se irasci servo Cliniae: HOMINEM, inquit, PISTRINO DIGNUM: cui iungitur, QUI PASSUS ID FIERI. Callide servum, tanquam ignoret, quid fieri debuisset, incusat, ut maiorem suscipiat voluntatem. Qui fallendi dominum hunc ipsum cum * denique sibi hoc praeparans, sic postea dixit: LAUDAS, QUI HEROS FALLUNT.

V. 26. IN LOCO VERO LAUDO: Bene adiecit, ne perpetuam malefaciendi licentiam servis daret.

V. 27. QUIPPE QUIA MAGNARUM: Nam, quia fallunt tempore, maximum saepe remedium est, ne gravior aegritudo videatur.

V. 30. IOCONE AN SERIO ILLA: An consilio isthaec dicat, an ioco, intelligere non possum: unum tantummodo intelligo, quod mihi ad hoc, quod disposui, cumulat voluntatem.

V. 32. ET NUNC QUID EXSPECTAT?: Hic iam dum accusat adulescentis servum, hortatur suum dominus, qui ipse hos dolos tendat. Denique adiecit: AT TE ADIUTARE OPORTET ADULESCENTULI CAUSSA.

V. 36. FACILE EQUIDEM FACERE POSSUM, SI IUBES: Peritiam suam circa huius modi rem declaravit servus: sed dixit metuere domini voluntatem, et posse se facile, si ipse voluerit imperare.

V. 27. CALLEO: Peritus et doctus sum.

V. 39. FACITODUM EADEM HAEC: Iam praeparat sibi dominum: monetque, ut meminerit, si quando haec omnia evenerint, sicut humana sunt omnia, uti et filius eius possit ista perficere.

V. 42. NON USUS VENIET: Non hoc continget, neque fieri potest.

V. 43. NEQUE EO NUNC DICO: Bene purgat id, quas immiserat suspiciones, ne vero iam credat adulescentem filium pater talia vel facere vel cogitare. Dixitque se servum ex suspicione ista metuere, quod eius aetas iam talis, uti si necessitas, ut Chremetem ita ducat et tractet, quemadmodum nunc senex videtur hortari.

V. 46. DE ISTHOC CUM USUS: Si quid tale contigerit, tunc videbimus, quod necessitas coget facere.

V. 47. NE QUUM MALEFACEREM: Nisi cum me senex adhortatur.

ACTUS TERTI SCAENA TERTIA.

V. 1. QUID ISTUC: Haec scaena locum communem tenet in eum, qui hospitis sui amicum corrumpat. Pater tamen non sicuti cur tanquam communi * at ita respondet filius tanquam negans, ut magis coniecturae caussa sit, quam communis locus. Verum patrem tanquam communem locum dicentem accipiamus, hoc primnm generaliter cum invidia: deinde cum interrogatus esset, quidnam fecisset, ille continuo non factum, sed vere factum protulit, dicendo: VIDINE EGO? ut a probatione exordiretur, et post ostenderet crimen, quod manum adulescens in sinum meretricis inserebat.

V. 3. ACTA HAEC RES EST: Syrus servus credit senem invenisse filium amare meretricem, quae res antea per dolum celabatur: ideo vehementer metuit.

V. 5. ISTAE QUIDEM CONTUMELIAE: Supra quidem INIURIA dixerat, verum adiecit CONTUMELIAE SUNT. Est enim i n i u r i a, quasi cum violentia aliquid in corpus efficitur: c o n t u m e l i a vero, cum praeter violationem corporis est. Et violatio opinionis: EIUS AMICAM SUBAGITARE. Hoc est crimen, quod supra posuit. *Subagitare* autem, perfectionem ipsam libidinis intelligimus.

V. 7. VEL HERI IN VINO: Hoc ex antecedentibus argumentum colligens dixit: NOVI EGO AMANTIUM ANIMOS, ADVERTUNT GRAVITER, QUAE NON CENSEAS. Ita enim mos est amatoribus, ampliora suspicentur, quam tu haud poteris suspicari.

V. 11. ESTO: AT CERTE: Hic mandat pater, ut discedat a domo filius: aliter enim negat fieri posse, ut impudentia adulescentis comprimi possit. Dicit enim multa libidinem velle, eamque sub cuiusque praesentia se minus audere complere.

V. 13. EGO DE ME FACIO: Hoc est, ita ex me suspicor. Nam nemo est amicorum, apud quem universa velim exponere, atque narrare ea, quae occulta habeo: quippe aut in summa honestate amicus, et id quodcunque cogito, eius dignitate deterreor,

ne indicem: aut ipsa certe res, propter sui turpitudinem, eam narrationem comprimit. Hoc est, quod dicit: IPSIUS FACTI PUDET, NE INEPTUS, NE PROTERVUS VIDEAR, si cum eo loquar, qui habet maximam dignitatem.

V. 24. VIN TU HOMINI STULTO AUSCULTARE MIHI: Quemadmodum in proverbio est: mihi si vis, stulto homini auscultare licet, hoc est, obaudire.

V. 29. ISTAS POSTHAC COMPRIMITO: Quoniam pater dixerat, vidi ego te manus modo meretrici huic in sinum inserere, ideo servus ait, istas ergo manus comprimito tibi.

V. 30. CENSEN VERO: Subblanditur domino per obsequium servus, eum de adulescente quasi quendam metum habere se dicit. Vide iam, inquit, qualis sit, qualem futurum putas, nisi eum, quantum tibi facultatis numina concedunt, servas, mones atque castigas.

V. 32. ATQUE NUNC, HERE: Bene praesens tempus in metu ponit, ut ille sciat iam filium nescio quid moliri.

V. 33. MINUS MINUSQUE: Et hoc pulcre videtur adiectum, quo, si qua in culpa inventus fuerit filius, continuo iam videatur servus esse purgatus, quod eius imperium filius contemnat.

V. 37. VERUM ALIUD EX ALIO: Hoc videtur obscurum quidnam sit, sed ex his, quae consecuntur, manifestum fiet. Nam interrogatus a domino, quid esset, respondit: Pessima haec est meretrix. Ita quod hic pessime de meretrice pronuntiatum est, supra contrario dictum, commodo facta haec est meretrix. Ergo iure dictum: ALIUD EX ALIO INCIDIT.

V. 38. IMMO, SI SCIAS: Vidit dominum servus quasi consensum commodasse, non quo verum indicium de meretrice * ideo adiecit. VIDE QUOD INCEPTET FACINUS.

V. 39. FUIT QUAEDEM ANUS: Hoc consilium dicit se servus adversus Menedemum sumsisse, quo possit pecuniam ab eo exprimere, quae meretrici daretur. Verum hoc consilium in hoc provenit, ut prosit vehementer Clitiphoni. Namque fingit nunc Antiphilam, quae amica sit Cliniae, apud meretricem ac quandam anum Corinthiam arrabonis nomine collocatam: et nunc velle ad Menedemum pergere, ut ab eo pecuniam accipiat, quae data sit pro puella: ut si eandem redimeret, maxima inde lucra possit accipere. Sed hoc displicet domino consilium. Verum provenit ad adventum futurum. Nam cum cognita fuerit, quod filia sit Chremetis, iam fiet necessarium, uti meretrici hoc sine Chremete debeatur argentum.

V. 42. ARRABONI: Pignori.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

V. 1. NISI ME ANIMUS: Haec scaena tenet maximam controversiam: quippe maritus dum gravidam videret uxorem, man-

davit, ut, puellam si peperisset, exstingueret. Mater puellam peperit et exposuit. Quae cum exponeretur, anulum dedit. Inventus est apud quandam puellam anulus: interrogatur unde sit: illa respondit, ipsum esse, cum quo esset exposita. Hoc cum cognovisset senex, agnitam puellam, quam exstingui iusserat, ream facit uxorem, quod adversus edictum suum fecisset. Hic primo venialis est status. Feci, sed pietate feci. Ergo primo inter se loquuntur, an ipse anulus sit, cum quo exposita sit filia.

V. 4. At ut satis contemplata: Sed ut satis integre pleneque perspexeris, nutrix mea.

V. 8. Magno cum conatu: Magno cum impetu una quaeque pronuntiat.

V. 9. Ehem, mi vir: Hinc exordium sumptum, quod ab obsequio coepit, ut benivolentiam comparare possit. Deinde adiectum, quod purgationis loco ponitur, quae res ad veniam pertinet, quod tamen adhuc principium sit. Primum hoc te oro, ne quid credas, me adversus edictum tuum. Denique sic adiunctum ex persona servi: Nescio quid peccati portet haec purgatio. Finit principium: narratio supponitur: Meministin me esse gravidam, et mihi te maxumopere dicere, si puellam parerem, nolle tolli etc.

V. 15. Ergo herus damno auctus: Nove positum auctus damno, quod ei coheres puella venerit, quam dedit exponendam. Quia supra dixerat senex: Sustulisti, idcirco ait: Exponendam dedi, quo minus videatur esse delictum. Hic iam inmutatus vehementer senex, quod exposita puella esset et exposita adversus edictum. Ita cum impetum generalis accusationis sumpsisset, statim illa ad quaestionem descendit et statum apertissime collocavit venialem, cum dixit: Si peccavi, mi Chremes, insciens feci. Deinde supponitur plenior accusatio: Id quidem ego, et si tu neges, certum scio te imprudentem dicere aut facere omnia. Deinde post principium accusationis subiunguntur omnia crimina, quae a summo ad imum dicuntur. Tot peccata in hac re ostendis. Et proponit sibi quasi quandam quaestionem mulier, quae contra imperium mariti fecisset, et dicit se hoc pietate et materno egisse animo.

V. 23. Spem vitae: Scilicet non oportuit simulare re ipsa, sed verbis. Huic responderetur: Quam bene abs te prospectum est etc. Unde epilogorum loco adiunctum est, quantum incommodi consecutum sit.

V. 29. Quid cum illis: Sensus hic obscuritatem habet, qui talis est. Exposita tibi est filia, suscepta ab ea, quae pudorem filiae tuae venderet: sed tu cogitasti satis esse, dum modo viveret. Ego nunc cogor eam suscipere, sed defendere eius pudorem non possum. ¶. Quid cum illis agam: Sibi dicit violata filia nullam esse posse vindictam.

V. 31. CHREME, PECCAVI: Hic iam deprecantis venia supponitur, cum dicit: OBSECRO QUANTO TUUS ANIMUS ETC. Quod tuus enim animus aetate maior est pietate et clementia, stultitiae meae debet in tua iustitia esse praesidium, id est, aliquid defensionis et auxilii.

V. 34. ISTUC FACTUM AGNOSCAM: Hanc quidem veniam tibi dabo. Verum mea clementia multum ad peccata compelleris.

V. 35. SED ISTUC QUIDQUID: Perempta controversia ad originem res ducitur, facto a generali ad speciale argumento.

V. 37. QUUM EXPONENDAM DO: Cum dedissem puellam exponendam, anulum de digito mihi detraho, ut una cum puella exponeretur. Et subiungit caussam, si moreretur, ne aliena esse a nostris bonis potuisset. Neque enim liberos etiam mortuos, fas erat fraudari bonis.

V. 46. PLUS SPEI VIDEO: Hoc servus cum gemitu dicit: si quidem fieri potest, ut cognoscatur haec Antiphila, quod filia domini sit. Quo facto vehementer metuit, ne incipiat Clinia amicam suam confiteri, et cognoscat pater, quod meretrix amica Clitiphonis sit. Denique ideo dicit, cum nomen dictum esset eius, cui data esset puella, ut exponeretur: MIRUM NI ILLA SALVA EST, ET EGO PERII.

V. 52. NON LICET HOMINEM: Non licet nobis perpetuam gerere voluntatem, maxime cum res non permittat: ita mutamus cum tempore voluntatem.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

V. 1. NISI ME ANIMUS: Servus hic vehementer aestuat, quod animadvertit fieri posse, ut puella agnoscatur, et ingemit, quod sibi multum infortunium adfuturum sit. ℐ. Non longe: Hoc est, HAUD MULTUM.

V. 2. IN ANGUSTUM OPPIDO: Translatio facta est ab illo, cum periclitatur exercitus, in angustum coactus. ℐ. OPPIDO: Valde significat.

V. 5. TRIUMPHO, SI LICET: Summum gaudium est, si tutus sine vulnere discedam, hoc est, latere tecto et custodito. Non ergo de argento cogitare debeo, quemadmodum id eripiam, sed quemadmodum tutus ipse discedam.

V. 6. BOLUM: Praedam.

V. 7. QUID COMMINISCAR: Quid argumenti capiam. Et est COMMINISCOR invenio vel recordor, cuius simplex in usu non est.

V. 9. QUID SI HOC: Cogitantis animo, quasi dum multa deliberando quaerit, invenit quaedam, non placita repudiat. Post id, quod sit optimum, invenisse se dicit, ut ad se illud argumentum revocare possit, quod omiserat.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

V. 1. NULLA IAM MIHI RES: Allocutio est Cliniae exsultantis gaudio, quod sua amica sit cognita. Ita dicit mentem suam oneratam gaudio, ut nulla res possit intercedere, quae adferat aegritudinem. AEGRITUDINEM dixit pro aegrimonia, id est, tristitia vel infirmitate.

V. 3. DEDO PATRI ME: Uti frugalitatem, id est, parcitatem, quam in me voluit, compleam, quippe cum velit eam me habere uxorem, quae sit honestis moribus, scilicet Chremetis filia. Unde non mea caussa laetor, sed potius ipsius puellae, quam diligo.

V. 10. DATE MIHI VICISSIM: Id est, quemadmodum nunc ego verba tua audivi, ita vicissim te mihi da, uti, quod necessarium est, facias, ne resciscat pater amicam filii sui esse meretricem.

V. 12. O IUPPITER!: Per προσφώνησιν omissis vocibus servi, secum Clinia gaudet. Parum credit sibi contigisse, quod efficitur in gaudio repentino, nisi aliquid procreatur.

V. 15. DEORUM VITAM APTI: πάρισον sive παραβολὴ, quae sunt species ὁμοιώσεως, se quasi deum esse asserit, ut in Andria: *Deorum vitam propterea esse sempiternam arbitror.* APTI significat adepti.

V. 16. VIDENDUM EST, INQUAM: Persuadet servus Cliniae, uti secum ducat meretricem ad domum patris, ne, si remanserit in domo, facile senex filii amicam possit agnoscere.

V. 21. AT ENIM ISTHOC: Haec res mihi videtur esse vehementer contraria. Nam quomodo rogabo patrem, ut mihi filiam det, si sciat meam amicam esse meretricem.

V. 23. QUIN NOLO MENTIARE: Hoc ex consilio dicit servus, uti non mentiatur, sed continuo dicat, illam filiam Chremetis se uxorem velle, et esse hanc amicam Clitiphonis. Sic enim persuasurus est postea domino servus, tale repperisse se consilium, uti a Menedemo filius petat pecuniam, quo quasi dicat, se velle filiam Chremetis uxorem ducere, uti ad nuptias habeat necessaria: et hoc credat senex propterea adulescentulum petere, quo per fallaciam dari possit: ita ut, cum utrumque dixerit adulescens, per fallaciam dicere credatur.

V. 27. UT CELET SENEM NOSTRUM: Nesciens adulescens hoc consilium adiecit. Et fortasse hoc velis, ut celet patrem Clitiphonis noster senex, quod ipsius amica sit meretrix.

V. 31. CONSILIO PALMAM DO: Id est, maximam victoriam et gloriam mihi concedo, ut verum dicendo ambos fallam. Secundum hoc, quod supra diximus, ut non credat senex noster

---

V. 21. *Ut in Andria* Act. V. sc. 5. v. 3.

amicam filii sui esse meretricem, etiam si audierit. Quod fit per figuram *διασυρμὸς*, quae est elevatio, quando auditorem vera dicendo in errorem inducit.

V. 35. AT ENIM SPEM: Si enim crediderit senex amicam filii sui esse meretricem, filiam suam mihi non dabit.

V. 38. QUID, MALUM: Credis hoc me velle simulare. MALUM autem interiectio nihil significat, sed exclamationis continet locum. Quomodo Cicero pro Scauro: *Quae, malum! est ista ratio?*

V. 41. QUID? SI NUNC CAELUM RUAT: Stultus metus est de caelestibus metuere. Ergo stulte id in metu, et sic ponis, quod fieri omnino non potest. Ut sit argumentum ab impossibili.

V. 42. QUASI EA POTESTAS NON SIT: Pulcre persuadet, ut faciat hoc, quod monetur, cum dicit in potestate eius futurum, quo velit tempore, ut se exsolvat.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA.

V. 1. SATIS POL PROTERVE: Satis aspere.

V. 4. AUT CUM VENTURAM: Immo potius vero me esse venturam *

V. 6. TERGO POENAS: TERGO, id est, dorso: si quidem *tergum tergi* dorsum, *tergus* vero *tergoris* corium dicitur.

V. 7. SATIS SCITE PROMITTIT: Id est, valde eleganter promissa tibi dabit, per utrique per . . . . intelligitur.

V. 8. DORMIUNT, EGO POL: Vult excitare eos, qui sibi pecuniam promiserunt, nec dederunt: uti fingat se evocatam esse a nescio quo et velle discedere. Itaque consentiente ancilla fingit mendacium.

V. 11. CURRICULO PERCURRE: Propera et festina.

V. 13. VERBA HIS ME: Hoc est, me dicturam aliquid, unde decipiam illos.

V. 15. QUIN EST PARATUM: Intellexit servus callidus, quod idcirco se adcersiri diceret, quod argentum quaereret. Et hac ratione ei pollicetur. ℣. QUIN EGO HIC MANEO: Qui argentum dari posset, et nihilo minus illud fieri, quod dispositum est. Itaque et de tempore adiecit: ATQUI IAM DABITUR.

V. 17. TUA POMPA: Id est, nobilis comitatus, scilicet ancillae decem et ceteri comites, qui venerunt.

V. 18. EGONE? ARGENTUM CUDO: Quaeris, cur te ad Cliniam transire volo? argentum cudo: id est, produco, quod tibi dem. *Cudo* proprie est compono vel tundo, unde *incus*, ubi tunditur ferrum.

V. 19. QUAM INLUDAS: Per accusativum casum hic dictum est. Virgilius:

Certantque illudere capto,

per dativum. Item ipse:

Virtutem illude superbis.

V. 24. SUMPTUM SIBI LEVATUM: Cum discesserit tanta ancillarum multitudo, dominus credet sibi allevatum sumptum, id est, impensam, sed nescit ex ea re damnum ad se esse venturum, dum hac re maxime ab eo extorquebitur argentum.

V. 26. TU NESCIS: Id age, ut nescisse videaris: et ille per ὑπερβολὴν, MUTUM ME DICES.

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA.

V. 1. ITA ME DI: Discedentibus ancillis senex ingemiscit, quod tanta ad Menedemum multitudo ventura sit, quam et ipse cum unam diem sustineret, magno se dixit affectum damno. Nam et domina pytissando, id est, leviter gustando et spuendo multum vini absumit et reliqua familia: si quidem per *χαρακτηρισμὸν*, id est, futurae rei descriptionem, argumentatur, quid sit consequens: videlicet filii discessio. Et est *ἠθοποιία*, quae fit, quando loquentem introducimus quamlibet personam.

V. 5. MAGNO DESIDERIO FUIT: Tantum desiderium filii absentis pater habuit, ut primis diebus damna a meretrice non sentiat.

V. 11. VIDERE EGISSE: De eo, quod tecum locutus sum, videris iam aliquid fecisse. Nam supra ait: *Huic nostro tradita est provincia.*

V. 12. DICTUM AC FACTUM: Hoc est, cum dixisses, factum continuo reddidi.

V. 14. TIBI CAPUT DEMULCEAM: Quod solet fieri, his qui placent, ut manus per caput tractu ducta quasi quaedam videatur esse laudatio.

V. 17. GLORIARE EVENISSE?: Hoc tibi pro voluntate contigisse gloriaris?

V. 19. TUI CLITIPHONIS: Hoc est, illud consilium, quod supra significatum est, ut veritas dicta nihilo minus implicare possit errorem: quippe cum dicit Clinia patri Clitiphonis amicam esse hanc: ut hoc dum indicat servus, nihilo minus dominus filii sui amicam meretricem esse non credat.

V. 27. ET QUIDEM IUBEBIT POSCI: Et volet, ut filiam tuam pater suus postulet. Quam rem cum non intellexisset, cum si-

---

V. 2. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 64.
V. 4. *Item ipse Aen.* lib. IX. v. 634.

mulata videretur, respondit ille, uti argentum filio dari possit ad nuptias necessarium.

V. 31. NEQUE DESPONDEO: Id est, non promitto, unde *sponsa* dicitur. Nam et sponsio et dos a patre puellae dabatur.

V. 34. NON MEA EST SIMULATIO: Boni et sapientis viri hic sensus est, ut nunquam audeat, quod nunquam sit facturus, polliceri.

V. 35. ITA TU ISTHAEC: Ita igitur haec efficto, ut sine mea persona haec compleas.

V. 42. QUOD TIBI DIXI DE ARGENTO: Quod supra nos diximus, ut eventus impleret consilium, hic nunc conficit: si quidem postea puella cognita est, pro qua iam debitor Chremes factus est, cum constet eam arrabonis nomine apud meretricem collocatam.

V. 45. NUM MIHI DATUM: Sane dominus hac responsione uti posset, ut non redderet argentum. Sed servus callidus occurrit: non potes dicere istud non te accepisse, neque iussisse, neque invito filiam oppignorare potuisse.

V. 48. SUMMUM IUS: Id enim, quod datum est, utique reddendum est. Sed iure cautum est, ut filia quidquid acceperit vel filiae nomine datum fuerit, quae in familia est, non recte datum videatur. Itaque aequitas est, ut debitum solvi debeat, ius est, ut sic datum reddatur. Sed ille renititur a caussa, quod non debeat, et fit controversia ex negotio. ℐ. SUMMUM IUS: Vulgo dicitur: *Qui plus potest, peius facit.*

V. 50. OMNES TE IN LAUTA: Hoc a persona persuadet potius reddere quam negare.

ACTUS QUARTI SCAENA SEXTA.

V. 1. NULLA EST TAM FACILIS: Nunc adulescens Clitipho redit, graviter ferens, quod ab amica sit exclusus.

V. 2. QUAM INVITUS FACIAS: Etiam si facilis sit, ex animo facientis habet maximam difficultatem.

V. 10. PROTERVITAS: Asperitas vel superbia.

V. 12. EX TE PRIUS AUDISSE: Gaudeo, quod istuc ex te prius audivi, unde me laesisti, ante quam tibi argentum dedi, quod daturus fui.

V. 14. QUID IGITUR DICAM: Quid enim possum tibi dicere, cum mihi amicam adduxeris, quam non liceat tangere. Bene . . . longe factus est adulescens ab iniuria, postquam comperit argentum iam paratum.

V. 21. DEAMO TE: Id est, valde amo.

V. 22. QUA CAUSSA ID FIAT: Qua caussa fiat, noli quaerere, tantum obtempera et obsequere.

V. 23. Cave quidquam admiratus: Id vide, ne prae nimio gaudio admireris, id tibi patrem praecipere, sed quasi nescius suspicionem eius a te dolo amove.

V. 24. Loquitor paucula: Ne ex sermonibus tuis nascatur ulla suspicio.

ACTUS QUARTI SCAENA SEPTUMA.

V. 2. Dixi pleraque omnia: Supra diximus in Andria *omnia* abundare et *pleraque* significationem suam propriam continere.

V. 4. Sequere me: Posteaquam argentum traditum est, continuo hunc adulescentem vocat servus, ne aliquid aut ex admiratione, aut locutione suspicionis pater possit accipere.

V. 6. Nam nihil est illic: Pulcre adiectum, ut omnino suspicio tolleretur, non esse amicam Clitiphonis: si quidem non diu illic moraturus est.

V. 7. Minas quidem decem: Consuetudo patris semper est, ut de damnis cogitet, tametsi filiis det.

V. 8. Quas pro hortamentis: Hoc est, nutrimentis. *Hortatores* enim dicuntur, qui equos nutriunt. Denique alia hortamentis, alia ornamentis contulit.

V. 10. Porro haec talenta: *Talentum* genus est ponderis, quod habet in se LXII aut LXX libras.

V. 11. Quam multa iusta iniusta: Si quidem nunc relictis omnibus rebus quaerendus mihi est aliquis, cui meo labore inventa dare possim, ut filiam meam ducat uxorem.

ACTUS QUARTI SCAENA OCTAVA.

V. 1. Multo omnium: Scaena haec actionem tenet, quippe Menedemus gaudet plurimum, quod filium videt et integris moribus et uxorem eam velle ducere, quae honestissimi viri filia sit. Et quod dixit, quum te intelligo resipisse, quasi hoc nesciat, quod eadem puella sit, quam amaverat, quae nunc filia sit Chremetis: aut dissimulat, quod quasi a meretrice animum filii ad nuptias transtulerit, aut errat ex dolis servi. Credit Chremes interpellatum Menedemum esse a filio, non vere ut uxorem duceret, sed ut nuptiarum gratia argentum a patre susciperet.

V. 4. Serva quod in te est: Petens nuptias filio suo, posteritatem respicit totam.

V. 7. Quaeso, quid hominis: Redigere vult in memoriam Chremes Menedemo * Arguit igitur, quod veluti stultus non intelligat, quod de dolo nunc agatur.

V. 11. Nempe haec, quae apud te: Ut facile docere possit senem, non vere ad nuptias peti filiam suam, sed uti nuptiarum gratia adulescenti dari possit argentum, commemorat: Nempe haec, quae apud te est, Clitiphonis est amica: uti ex his, quae apud eam gesta sunt, sciat Menedemus esse fallaciam.

V. 15. Id amicae dabitur. Vel confirmantis pronuntiatione accipi potest, vel quasi cum affirmatione interrogantis . . . . Nam interrogatio interdum ad negationem, interdum ad affirmationem dirigitur.

V. 16. Scilicet daturum: Licet damnum intelligat senex, et deceptus de gaudio sit, tamen memor doloris pristini et calamitatis, omnia vult sustinere, quam id, quod passus est, rursus pati.

V. 19. Quid nunc renuntiem: Quid ergo vis renuntiem filio abs te esse responsum, ne intelligat me hoc intellexisse, quod non vere nuptias petit.

V. 25. Desponsam quoque esse: Petitionis uxorum nomina haec sunt. Nam primum *inventa* dicitur, deinde *pacta*, tertio *desponsata*, quarto *uxor*. Ita ut vicinum nomen iam petitionis ostenderet circa nuptias, dixit: Postremo desponsam quoque esse dicito, hoc enim vicinum ad uxorem. Nam supra *pacta* dicitur, ut est apud Virgilium:

et pactae coniugis ostro.

Denique primo Menedemus cum audisset Chremetem: Dic convenisse, egisse te de nuptiis. Quoniam conventae nomen dixerat, quod longe est positum, quaesivit: Quid deinde? Quasi hoc parum est, et pervenit usque ad appellationem prope uxoris.

V. 28. Istius obsaturabere: Facile eius fastidium habere poteris.

V. 32. Nam te sciente faciam: Faciam te sciente, hoc est, non te ignaro.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

V. 1. Ego me non tam: Haec scaena coniecturalem statum continet, quoniam argumentis collectum est, Clitiphonem amicam habere meretricem. Hoc ut probari possit, argumenta dicentur. Denique sic sumpsit exordium a persona sua et Chremetis. Ego me non tam astutum: hoc est, acutum et perspectorem rerum.

V. 3. Hoc mihi praestat: In hoc me antecedit. Set hic. * ITAPAIT POCA OYETA . . . ponis eum tractat, in se multa maledicta.

V. 4. Caudex, stipes etc.: Caudex est truncus arboris, conversa O in au, fit pro *codex* caudex, sicut pro *cote cautis*. Stipes similiter est truncus cuiuslibet ligni et declinatur *stipes*

stipitis. *Stipes* vero *stipis* est praebenda militum. Haec singula pronuntianda sunt per *ἀστισμὸν*, ut stulti vis exprimi possit.

V. 5. IN ILLUM NIHIL: Hoc est, quod supra dixi, contra opinionem dictum. Nam adiecit: EXSUPERAT STULTITIA EIUS HAEC OMNIA.

V. 14. VULTUS QUOQUE HOMINEM: Adhuc perseverat Chremes, ut credat a Syro ad Menedemum compositam esse fallaciam, ita ut et vultus hominem sceleratissimum fingat.

V. 16. SI MAGIS NORIS PUTES: Hic iam aperit veritatem Menedemus. Magis qualis sit Syrus intelligas, si magis, quae fecerit, cognoscas.

V. 17. MANE HOC PRIUS: Cum narrare vellet Menedemus, ut crederet Syrum adversus Chremetem potius insidias tetendisse, intercedit et dicit quidnam perdiderit, quod negatum a Menedemo est. Unde se mirari vehementer dicit, quod haec non fuerit suspicatus.

V. 25. SET ILLE TUUM QUOQUE: Hic iam prorumpit in narrationem. Ille, inquit, Syrus mire tuum finxit filium, ut amicam eius tu Bacchidem suspicari non possis. Haec argumenta colligit a factis. MITTO IAM OSCULARI ET AMPLEXARI. Deinde a loco, quod in ultimis aedibus retro concläve positum sit, quo eis introlatus est lectus: utique discessio haec longe a conspectu multorum posita, ideo sumta conspicitur, ut magis facinus celaret. Deinde quod ingressi sunt solus Clitipho et sola Bacchis. Haec dicens a praecedentibus argumentatur, quid consecutum sit, scilicet concubitus. Unde, quia rem coniecturaliter collegerat, addit: OPERUERE OSTIUM, ET CLINIA HAEC FIERI VIDEBAT? Fieri enim non potest, ut si amica Cliniae esset meretrix, ipso praesente cum altero adulescente concluderetur. Qua re probata Chremes vehementer exclamat, memor coenae datae, DECEM DIERUM VIX MIHI EST FAMILIA, ut dicat haud esse unde familiam sustentet.

V. 37. QUID ISTUC TIMES: Inscitia se rem probatam habere Menedemus illudit faceta satis urbanitate.

V. 41. UT FACILIUS MIHI VERBA DENTUR: Haec facta sunt.

V. 42. MERITO MIHI NUNC EGO SUCCENSEO: Hic iam ab argumentis, quae a Menedemo dicta sunt, alia colligit Chremes de praeterito, quod illum in sinum meretricis viderit manum inserere.

V. 46. NAM IAM: Affectio est illa irascentis, de qua saepe diximus. Ut quod ait Virgilius: *Quos ego?*

V. 47. NON EGO TIBI EXEMPLI: *Παράδειγμα* est, ad deterrendum dictum.

V. 52. FAC TE PATREM: Comoediarum vice versa sunt omnia. Nam ille, qui accipiebat ante consilium, nunc dare coepit. Mores enim per comoediam expressit, et qualis humana hominum vita declaratur.

V. 58. AD RASTROS RES: Ad rastros sum non dolore, sed paupertate rediturus.

V. 64. QUID DOTIS DICAM TE DIXISSE: Proprium iuris est verbum, cum dicitur dos, quod exprimitur, QUID OBTICUISTI? Postea quam dos petita est, Chremes diu deliberavit consilium quaerens, non quo summam quaereret dotis * quod intelligi datur ex sequentibus. Compromissa dote adiungit, SI ME VIS SALVUM: aliter enim filium corrigi non posse credit, nisi dotis nomine omnia bona filiae promisisse videatur, unde crederet filius exheredem se. Denique ID, inquit, MIRARI TE SIMULATO, ut ad eius notitiam veniat. Quam quidem rem cum intellexisset Menedemus, explanat se idcirco promisisse, ut animum adulescentis luxuria et lascivia diffluentem inopia retunderet et ad integram frugem necessitate revocaret.

V. 76. DICTIS CONFUTABITUR: Solis sermonibus male tractabitur.

V. 77. SET SYRUM: Cum utique maiora tormenta servo minatus sit, irascentis more, quod esset facturus, exprimere non potuit. §. ADEO EXORNATUM: Id est, *comptum*, per εἰρωνείαν.

V. 78. ADEO DEPEXUM: Hoc est, *compositum poenis et tormentis*.

V. 80. VIDUAE MULIERI: Facilis enim illusio est in eam, quae et mulier et vidua est.

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

V. 1. ITANE TANDEM: Ad satisfaciendum valet haec scaena et veniam petit.

V. 4. VULGO FACIUNT: Quod meretrices omnes amant adulescentes, et argumentatur, quia quod omnibus licet, uni licet.

V. 8. QUIDQUID EGO HUIUS: Quidquid ego tale feci.

V. 9. ET SUAVIA IN PRAESENTIA: Ut tantum praesentia cogitares, neque de futuris curam gereres.

V. 12. UBI DECUIT: Quia primo tibi non licuit dare. Hoc enim optimum est parentibus, semper filiis bona tradere. Sed hoc cum mihi non licuerit, proximo tibi, qui erat, tradidi, hoc est leviro, qui sororem tuam ducit uxorem.

V. 14. UBI TUAE STULTITIAE SIT PRAESIDIUM: Circa victum atque vestitum, et tectum habeat, quo te recipias.

V. 20. QUAE ISTHAEC EST: Servus iram domini in personam suam inclinare cupiens, ut adulescenti possit succurrere, interponit haec verba.

V. 23. NEC PRECATOREM PARARIS: Ne, inquit, ut adsolent servi, velis et tu habere precatorem, qui pro te roget. Vobis enim non irascor, cum multa feceritis: ita aequum est et mihi vos ne irascamini. Post iracundiam apta sententia est.

V. 25. Abiit: Quo facilius terreret, senex discessit.

V. 27. Adeone rem: Optimum equidem sensum ex necessitate collectum in dolore adulescens collocavit: quippe cum postremum omnium malorum fames sit. Denique:

Obscaenamque famem, quae prima pericula, vito.

V. 32. Sic est: Diu finxit, se nescio quid cogitare, servus, reperit tamen astute. Consulit, uti dicat hunc adulescentem filium non esse, et quaerit argumenta, quod ante quam puella esset inventa hunc diligebant: postea exheredatur. Adiicit et illud, cum matres semper pro filiis intervenire consueverint, nunc in iracundia non rogat mater. Compellet igitur adulescentem, uti parentes roget. Aut enim precibus ad misericordiam commoturus est ambos aut suos parentes facile cognoscet. Sed conventum ex posteriori oratione cognoscimus, cum dixit satis recte. Cum enim in periculo maiore positus fuerit filius, tum facile parentibus potest movere pietatem, vel pacem ab iracundo patre suscipere. Pacem autem dixit veniam, ut Virgilius: *pacemque per auras exquirunt*: id est, benevolentiam ac veniam.

V. 46. Ac Syro nihil sit gratiae: Certus sum, quod ex hoc consilio in gratiam est filius reversurus, ut fortasse etiam concedat veniam et uxorem ducere compellat.

V. 49. Seni nostro fidei: Non credam seni quasi ignoscenti, itaque Menedemum precatorem parabo.

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

V. 1. Profecto nisi: Coercet hic uxor maritum, quod exheredationem filii velit errore. Ex illo consilio sexus iam continuo notatur, quasi morum vitium est, ut alibi: *Tu, inquam, mulier, quae me omnino lapidem, non hominem putas.* Aliud tamen est mulierem dicere per naturam, aliud per vitium.

V. 6. At si rogitem: Quam stultus sis perspice. Quid faciam vides, cur faciam nescis, unde stulte resistis.

V. 12. Subdisum se suspicatur: Hic iam intelligendum venisse adulescentem et matri, hoc est, mitiori de parentibus, suam suspicionem indicasse.

V. 16. Quod filia est inventa: Exinde putas posse inveniri hunc esse filium meum, quod et inventa est filia. Hoc est, eodem pacto, ut et hic noster, quemadmodum et illa inventa est, inveniri possit.

V. 21. Rem cum videas, censeas: Cum videas, ex vultu mores eius agnoscas.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA.

V. 1. Si unquam ullum: Ad commovendam pietatem commemorat praeteritos affectus, qui sic facilius possit agnosci. Ut:

Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum.

V. 10. Gerro, iners: Gerro est piscis nullius saporis vel momenti, aut gerro dicuntur machinamenta, quae adversus civitates fiebant, magno impetu cum * deicerent: eadem gerras appellabant. ¶. Helluo: Est invasor et qui plurimum consumit. ¶. Ganeo: Tabernis operam dans et conviviis turpioribus.

V. 16. Quaeris, quod habes: Scilicet parentes. ¶. Quod abest, non quaeris: Hoc est, quemadmodum patri obsequaris, et est compositum ex contrariis, quae figura dicitur *ἀντίθετον* vel *πάρισον*, id est, aequatio sententiae.

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA.

V. 1. Enimvero, Chremes: Procedit Menedemus, ut omnis persona in postrema parte praesens sit. Venia datur filio, ut cunctus error possit absolvi. Adhuc tamen perseverans Chremes convenit Menedemum, ut filiam ducat.

V. 12. Ad me recipio: Id est, ego facio ut hic promittat.

V. 14. Haec dum incipias: In exordio habent haec semper difficultatem, ubi aggressus fueris, facilia fiunt.

V. 16. Ego tibi illam: Hic illudit, ut ioco tristitia solvatur, cum promittit filiam nescio cuius admodum foedam.

V. 18. Caesiam: Id est, oculis obtortis vel caesuras, id est, rugas habentem, aut lenticulosam. ¶. Sparso ore: Id est, dissoluto, aut ore dixit vultu, et significat sparso, asperso, quasi maculis quibusdam infecto vultu.

V. 19. Ut elegans est: Id est, prudens in discernendis puellis, quia ibi, id est, in hac electione totus est. Quod vero subiunxit arconidis filiam aut Bacchidem dicit, aut aliam quamlibet, ad quam adulescens contumeliis patris appulerat animum.

V. 22. Syro ut ignoscas: Petit veniam etiam Syro, sed non omnium factorum, ne infinitum esset, quod petere videtur. Et transfert in se crimen servi, dicens: quod fecit, mea caussa fecit.

Explicit Comment. in Heautontimorumenum.

VARIETAS LECTIONIS SCHOLIORUM AELI DONATI.

ANDRIAE PROLOGUS. P. 7. Ed. Venet. 1485 hanc habet inscriptionem: AELII *Donati grammatici clarissimi in sex .P. Terentii Afri comoedias examinata interpretatio.* Ed. pr. nullam. v. 2. 3. quod pudens, quod honestus, quod prudens Terentius] Sic ed. pr. *quod prudens: quod honestus: quod prudens Terentius* Ed. Venet. *quod prudens, quod honestus Terentius* volgo. V. 4. hoc ipso nomine, de quo laborat, ornaret] Sic edd. pr. Venet. *hoc ipso, de quo laborat, nomine ornaret* volgo. V. 5. POETA CUM PRIMUM ANIMUM AD SCRIBENDUM APPULIT] Sic edd. pr. Venet. POETA QUUM PRIMUM reliquis omissis volgo. Sed haec similiaque posthac non adnotabimus, vide praef. V. 8. minimeque errantem] Sic etiam edd. pr. Ven. *minimeque errati* MS. R. vet. cod. Petri Danielis. V. 8 — 11. *J.* POETA — defendit.] Sic edd. pr. Venet. nisi quod haec in fine: peccat *descendit.* Volgo haec adnotatio omissa est. V. 13. Luscio Lanuvino] Sic nos scripsimus. Edd. pr. Venet. *Luscio Lavinio.* Cod. Dan. *Luscio Lanivino.* Volgo: *Lucio* (sic) *Lavinio.* V. 16. appellere] Ed. Venet. *appellare.* V. 19. Pro APPULIT] Sic ego scripsi ex edd. pr. Venet. *P. appulit.* Volgo: *adpulit.* magis, ut Terentius] Sic edd. pr. Venet. Volgo *magis*, omissis verbis: *ut Terentius.* V. 21. ID SIBI N.: Negotium modo] Ed. pr. *Id sibi negocium. modo.* Ed. Venet. *Id sibi negocii: modo.* Volgo: *Negoti.*] *Modo.* V. 22. significat modo: non est coniunctio] *significat modo non est coniunctio* Ed. pr. *significat: modo non est coniunctio* Ed. Venet. *significat; nec est modo coniunctio* volgo. V. 26. Unde poetae a faciendo dicti sunt, ἀπὸ τοῦ ποιεῖν] Sic ed. pr., quae relicto vacuo spatio verbis Graecis hunc locum adsignat, et Ed. Venet. Volgo: *Unde et poetae ἀπὸ τοῦ ποιεῖν, id est, a faciendo dicti sunt.*

P. 8. v. 4. se elegisse] Edd. pr. Venet. *se legisse.* V. 7. ut: *Dis aliter visum est.*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Virgilius: Dis aliter visum.* V. 10. OPERAM ABUTITUR] Edd. pr. Venet. *Opera abutitur.* Ibid. quae ab amantibus] Sic etiam

edd. pr. Venet. Sed cod. Dan. *quae amantibus*, Exc. Reg. *quae a manentibus.* Unde A. Wielingius coniecit: *Quo I. Ap. A. Man. sol. usus*, ut esset: *Quoius iure apud alium manente solus usus nobis subministratur*, coll. Isidor. Orig. lib. V. cap. 25. [n. 29. ed. Lindem. *Usus fructus autem vocatus, quia solo usu habetur eius fructus, manente apud alium iure.*]. Alia coniectura adnotatur: *quum ea manente salva usus nobis subministratur.* Possit etiam scribi: *quae a mandantibus solo usu nobis subministratur.* V. 15. [*et oleariis*]] Haec verba om. Edd. pr. Ven. V. 17. Hoc in Topicis habetur] Sic ed. pr. ed. Ven., nisi quod haec *in tropicis* peccat. Volgo: *Haec in Topicis.* V. 19. *Ꝭ*. QUI: Pro ut. QUI ergo modo non est pronomen] Sic legendum cum edd. pr. Venet. Volgo: *Qui.*] Pro *ut:* ergo non est modo pronomen. V. 22. Vetus plerumque refertur ad laudem] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Veteris.*] *Vetus plerumque ad laudem.* V. 24. rancidi] Sic etiam edd. pr. Ven. MS. Lind. *rancioli* peccat. V. 26. crimen et maledictum] Corrige *maledictum et crimen.* V. 29. Luscius] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Lucius.* V. 30. malevoli maledictis veteris] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *malevolis veteris poetae maledictis.* V. 33. NUNC QUAM REM: Quam, qualem.] Ordinem adnotationum, quae sunt ad v. 8., mutavimus ex edd. pr. Venet. Sed haec ac similia posthac non adnotabimus. Vide praefationem.

P. 9. v. 2. multa facit] Quamquam edd. pr. Venet. sic habent, lege tamen *multos facit*, ut volgo scribitur. V. 4. QUAESO: Propositio est] Sic edd. pr. Venet., nisi quod haec *praepositio.* Volgo: *Nunc quam rem vitio.*] *Propositio est.* V. 10. ab eo, quod eas transtulit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *pro eo, quod est, transtulit.* V. 13. XX] Edd. pr. Venet. MS. Boend. *XII.* V. 19. ἀνακόλουθον] in edd. pr. Venet. om. in vacuo spatio. V. 26. in ipsa re] Sic Westerhovius coniecit, libri et edd. *in tempore*, ut volgo Ibid. sed prolata oratione] Sic ed. Venet. *sed in prolata oratione* ed. pr. *sed in probata oratione* MS. Lindenb. *sed probatione* MS. Hulst. V. 27. et in cogitatione] Edd. pr. Venet. Volgo: *in cogitatione.* V. 29. in poemate] Sic etiam edd. pr. Venet. *Et poema* Exc. Reg. et cod. Dan. MS. Hulst. V. 31. ex Perinthia] Sic etiam edd. pr. Ven. Volgo: *de Perinthia.* ibid. iisdemque] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *iisdem.* Ibid. perscripta] Ed. pr. *prescripta.* Ed. Ven. *p̄scripta.* conpendio conmutato. V. 32. *Ꝭ*. QUAE — transtulit] Haec om. ed. pr.

P. 10. v. 2. videri] Ed. Ven. *videre.* V. 5. solus] Ed. Venet. *solum.* V. 8. *Quid petis istis?*] Ed. Venet. *quid petis? isti:* ut *isti* ad *vituperant* trahatur. V. 10. contaminare] *contaminari* Edd. pr. Venet. V. 11. et adtingere] Sic ed. pr. *et contingere* MS. Hulst. Volgo: *attingere.* V. 12. *Linqui*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Linquere*, ut in Virgili l. l. ibid.

i. e.] om. edd. pr. Venet. V. 14. ac per hanc volvi et foedari] Edd. pr. Venet. *ac per hoc voluit foedari.* Volgo: *ac per hoc velut foedari*, quod fortasse erat retinendum. V. 15. *vita*] Sic ed. pr. Volgo: *vitam.* V. 19. [n e id est n o n,]] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *id est*, *non.* ibid. alii pro] Corrige *alii n e pro.* Ibid. Valde, ut] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *valde, nimis, multum, plurimum, ut.* V. 20. *Ne illi*] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *Ne illi vehementer errant.* V. 22. Hunc] *hanc* ed. pr. V. 23. In] om. ed. pr. ibid. auctoritatis] *auctoritas* ed. pr. V. 25. quod est summae] *quod summae* ed. pr. ibid. *Ꝭ.* Quorum — plurimum] Sic edd. pr. Venet. Volgo haec omissa sunt, sed vide ne pertineant ad v. 19. V. 29. bonis omnibus] Ed. pr. *donis omnibus.* Ed. Venet. *bonis hominibus.* V. 31. Recte est] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Recte.* ibid. nam] *Non* MS. Hulst.

P. 11. v. 1. q u i e s c e illi dicitur] Sic MS. R. Lindenb. et cod. Dan. Volgo: *quiescere ille dicitur*, ut etiam edd. pr. Venet. V. 3. *moneo*, *praedico.* a d m o n e o] Sic edd. pr. Ven. cod. Dan. Volgo: *moneo*, *praedico*, *ante denuncio.* V. 3. etiam terret criminaturus] Sic edd. pr. Venet., nisi quod ed. pr. *terre et.* Volgo: *etiam terret alibi etiam criminaturus.* MS. Hulst. *enim respondet* legit pro *etiam terret.* V. 7. captat] *cepit* edd. pr. Venet. quasi dicat] Sic adiungit ed. pr. *quasi dicac*, ed. Ven. *q. d.* Volgo: *F a v e t e*]. *Quasi dicat.* V. 8. Vos vero] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Vos ergo.* ibid. ac a d e s t e] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Et a d e s t e.* V. 9. non] om. ed. pr. ibid. quippe] *quid* ed. pr. V. 10. estote. — *Ꝭ.* Favete: Silete. Volgo: *estote*, *favete*, *silete.* V. 12. scilicet] s. edd. pr. Venet. V. 14. *Ꝭ.* Malefacta — *audiant.*] Sic edd. pr. Venet. uterque cod. Westerhovi. Volgo haec omissa sunt. V. 16. Pernoscite] *Pernoscit* ed. pr. V. 17. *orator*] *oratur* ed. pr. V. 18. *sinite exorator siem*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Sinite exorator ut sim.* V. 20. Pro r e l i q u o r u m] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Sunt qui p r o r e l l i q u o r u m.* V. 22. *cognostis*] *cognoscetis* edd. pr. Venet. V. 23. *hanc*] *bene* ed. pr. V. 24. ergo quasi adverbium est, id est τὸ λοιπόν] Ed. pr. *ergo queso adverbium est: vel*, et deinde vacuum spatium. Ed. Ven. *ergo quaeso adverbium ē uel .i. τὸ λιποv.* Volgo: *Ergo adverbium est*, *id est*, *τὸ λοιπόν.* V. 26. geminato *u*] Sic edd. pr. Venet. cod. uterque Westerhovi. Volgo: *geminato ll.* V. 27. Posthac faciet: Scribet.] Sic edd. pr. Venet. Volgo haec omittuntur. V. 30. Ad verbum] *Adverbium* ed. pr. V. 31. ut fabulae, probandae] *ut fabulae propalāde* ed. pr. *ut fabulae propalandae* ed. Venet. Volgo: *ut fabulae, id est, probandae.*

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA. P. 12. v. 2. narratio esse] *narratione* edd. pr. Venet. Fortasse vere. Volgo: *narratio.* V. 6. vel *θεῶν ἀπὸ μαχανῆς* vel periocham] *vel*

et peritiam edd. pr. Venet. Sed in ed. Venet. manu *θεῶν ἀπὸ μαχανῆς* adscriptum est, ut fere alias. Sed haec posthac non notabo, vide praef. V. 7. et rei] *ut res* edd. pr. Ven. V. 13. ferimus quae] Corrige *ferimus ea*, *quae.* V. 15. quia respicientes properantes discernit] Sic Rob. Stephanus. *quia respicienter properat et discernit* edd. pr. Venet. *quia et respectantes properat et discernit* MS. Lindenb. MS. Hulst. Volgo: *Quia et respectantes properant, et discernit.* V. 16. protatica] *protacita* ed. Ven. Sed leviora haec vitia singularum editionum tantum a typographis commissa posthac omittam. Vide praef. V. 19. est autem adiectio syllabica.] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *est enim productio et adiectio syllabae, ut Ehodum ad me.* V. 20. aut *verbis*] Sic edd. pr. Ven. MS. Boend. Volgo: *verbis.* ibid. ellipsis] Exc. Reg. *syllepsis.* ibid. ADESDUM — *ad me*] Sic edd. pr. Ven. Volgo haec om. V. 25. famulatrix] Sic etiam edd. pr. Venet. *adulatrix* MS. Lind. Hulst. ibid. *δεικτικῶς*] *dicdicos* edd. pr. Venet. V. 27. et est] Corrige *et deest.*

P. 13. v. 3. partes] *species* MS. R. V. 4. fortitudo et temperantia] *patientia et fortitudo* MS. Hulst. *fortitudo et patientia* MS. R. V. 6. desiderat] Sic edd. pr. Venet. MS. R. Volgo: *designat.* V. 7. arte non opus est, sed opus est artibus] Edd. pr. Venet. *arte: nunc opus est artibus.* Volgo: *arte opus non est, sed opus est artibus.* V. 10. artes esse — Quae] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *artes esse*, *id est*, *ἀρετάς*, *quae*, ceteris omissis. V. 11. quae virtutes in te] Sic edd. pr. Ven. Huc ducit etiam MS. Hulst. *quae virtutes vitae.* Fuit *uite.* Volgo *in te* om. V. 12. scilicet] sic ed. pr. *scʒ.* ed. Venet. *s.* Volgo om. V. 16. in silendo] Sic ego scripsi. Edd. pr. Ven. *in silentio*, ut volgo. V. 18. complenda] *complendam* ed. pr. *cōtēplāda* ed. Venet. V. 21. explicasset] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *dixisset.* ibid. quid velit] Edd. pr. Venet. *quid velis.* Volgo: *quod velis.* V. 26. Non emi a parvo] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *A parvulo.*] *Non enim a parvo.* V. 27. UT — Mea] Sic edd. pr. Venet. Volgo haec om. V. 34. moderata aequalitas] Sic edd. pr. Venet. cod. uterque Westerh. *moderata qualitas* MS. R. Volgo: *moderata*, *aequalis.*

P. 14. v. 6. *patres conscripti*] *patres C.* edd. pr. Venet. MS. Hulst. *patres plebem* MS. R. Volgo: *P. C.* V. 11. Ac si] *At si* edd. pr. Ven. V. 15. ad aliquem] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *ad aliquid*, ut MS. R. Verba: *aut ideo — dicitur* a MS. Hulst. absunt. ibid. mihi, ne] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *mihi, non filio, ne.* V. 16. debebat] Sic ed. pr. Volgo: *debeat.* ibid. Mire addidit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Mire addit.* V. 17. ostenderet] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *exprimeret.* V. 21. *Magnanimi — locarim*] om. edd. pr. Venet. V. 23. aptum] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *aptum est.* V. 25. *factum est*] Edd. pr. Venet. Volgo: *factum.* ibid. a vobis] *a nobis*

edd. pr. Venet. V. 26. *et, si*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *atque etiam, si.* V. 28. *magis* dicendum] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *dicendum magis.* V. 28. debuerit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *dederit.* Fuit fortasse *p̄buerit* olim. V. 29. Non enim dixit] Sic edd. pr. Ven. *Non enim dicit* cod. uterque Westerhovi. Volgo: *Nunc enim dicit.* V. 35. adhuc] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *tamen adhuc.*

P. 15. v. 3. non beneficiis praerogatum] Sic edd. pr. Ven. cod. uterque Westerhovi. *beneficiis prorogatum* MS. R. Volgo: *beneficium erogatum.* V. 6. non me] Corrige: *Vetuste*: *non me etc.* V. 7. Legitur *muto:* an] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *An.* V. 13. quod si est, intelligeretur nollem factum] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quod si est, sic intelligitur, non nollem factum.* V. 15. admirabiliter] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *adverbialiter*, ut MS. Reg. et Exc. R. ibid. *factum nollem hunc exitum*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *nollem factum, nollem huc exitum.* V. 18. eum] om. ed. pr. V. 20. quae facienda] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quae facta et facienda.* V. 24. advertor, sed alibi] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *adverto, sicut alibi,* quod iam probo. V. 25. pro] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quod.* V. 30. ut, *memorem Iunonis ob iram*] om. ed. pr. V. 31. quasi exprobatio est] Sic ed. Venet. *quasi e. e.* ed. pr. Volgo: *quasi est exprobratio.*

P. 16. v. 4. quod] *quid* edd. pr. Venet. V. 7. *meum*] *enim* edd. pr. Venet. ibid. *Micio*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *tu, Micio.* V. 8. *omnium*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *omnium est.* V. 10. Volgo: *Nam — significare,* ad praecedentem adnotationem vocabatur. V. 11. quod] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et quod.* V. 12. permittit] Corrige *promittit.* ibid. cum dicit] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *ibi dicit.* V. 19. ergo ab eo, quod sequitur, id, quod praecedit, dicit] Sic edd. pr. Ven. Exc. Reg. MS. Hulst. MS. Boend. Volgo: *Ergo ab eo, quod praecedit, id, quod sequitur, dicit.* V. 27. distinctio] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *distributio.* V. 28. in narratione, in ante actam] *in narrationem ante factam* edd. pr. Venet. V. 29. mala ab] Sic edd. pr. Venet. MS. R. Volgo: *mala ibi.* V. 30. quam iustus dolor patri sit spe decepto] MS. Hulst. *Quam iuste doleat patri sic spe decepto.* V. 33. pronomen, anaphora] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *pro nomine. ἀναφορὰ.*

P. 17. v. 3. *Ꝗ.* POSTQUAM — vitam] Haec adiiciunt edd. pr. Venet. volgo omissa. V. 5. pueritiae] *pueritia* edd. pr. Ven. V. 8. ante] om. edd. pr. Venet. ibid. magisterque] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *magister.* V. 13. *nosci non quita est*] *s. n. q. c.* edd. pr. Ven. V. 15. Intercidit] Sic etiam edd. pr. Ven. Volgo: *intercedit*, err. typogr. V. 16. Locus.] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *locus necessarius.* V. 20. positum est] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *positum.* V. 25. ad singulare] Sic edd. pr.

Ven. Volgo: *ad singula.* V. 27. *qui studeat placere*] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *qui placere se studeat.* V. 29. *aperite aliquis actutum ostium*] Sic ego scripsi ex ed. pr. *aperite a. a. o.* ed. Venet. *apte a. o.* Volgo: *aperite actutum ostium.* V. 31. *παρέλκον*] *apologum* edd. pr. Venet.

P. 18. v. 1. *subiguntur*] *subigūt* ed. pr. *fugiunt* ed. Ven. V. 3. *§*. QUOD PLERIQUE] Hanc adnotationem sic ex edd. pr. Venet. constituimus. Volgo verba inde ab: *Horum — studebat* ad v. 31. trahebantur. V. 6. rectum esset] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *esset rectum.* V. 9. ignoscat] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ignoscatur*, quod praestare videtur. V. 10. accommodent] Sic etiam ed. pr. *commodent* ed. Ven. MS. Boend. Volgo haec omnia om. errore typ. V. 12. alit] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *alunt.* V. 13. orationem] *rationem* edd. pr. Ven. MS. Hulst. V. 17. corrige *ad aliquod studium.* V. 19. Animum] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *ut animum.* V. 20. eligitur] ed. pr. *dirigitur.* V. 29. et admirabiliter dicimus] Sic ed. pr. Venet. Volgo: *Ut.*] *Admirabiliter.* V. 31. quia est] *quia et* ed. pr. *quia* ed. Venet. V. 32. huius modi] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *eius modi.*

P. 19. v. 2. quia] Sic ed. Venet. MS. Boend. Volgo: *qua*, ut ed. pr. ibid. narrat pater] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *errans pater.* V. 3. amicorum] Sic edd. pr. Ven. MS. Boend. Volgo: *amicorum crediderit.* MS. Hulst. *amicorum duxerit.* V. 8. una cum] volgo omissa add. edd. pr. Ven. V. 11. Id est commodis eorum scilicet] Sic scripsimus ex ed. pr. *i. commodior. scʒ.* et ed. Ven. *id est commodior: scilicet.* Volgo: *Commodiorum, scilicet.* V. 13. His sese dedere — Consentientibus] Haec sic constituimus ex edd. pr. Venet. Volgo tantum legitur: *Iis sese dedere.*] *Dedere se et obsequi superioribus: non adversari paribus, non se praeponere inferioribus.* V. 18. *omnis*] Sic edd. pr. Venet Volgo: *omnes.* V. 20. *Migrantis*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Migrantes.* Sed talia posthac non diserte enotabo. V. 27. perimproprius] Ed. Venet. *per improperiam.* Volgo: *per improprium*, ut ed. pr. V. 28. primo] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *primum.*

P. 20. v. 2. magis probabilis] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *propabilis magis.* V. 4. quasi] Sic edd. pr. Venet. Sed corrige: *non, quasi*, ut volgo legitur. V. 9. *Pastores*] *P.* edd. pr. Ven. Volgo omittitur. V. 14. Chrysidis Pamphilo domus] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *domus Chrysidis Pamphilo.* V. 17. HUIC — locorum] Sic edd. pr. Venet. *ut huic locorum* Exc. Reg. Volgo: *Huc viciniae. Viciniae παρέλκον. huc loci vel huc locorum. Legitur et huic viciniae.* V. 19. moribus [Pamphili]] *moribus* edd. pr. Venet. Volgo: *Pamphili moribus.* V. 22. eam constet] Sic corrige. Ed. pr. *causa constet.* V. 26. *§*. HUIC — VICINIA] Sic edd. pr. Venet. Volgo hoc om.

P. 21. v. 20. victum dixit. Cibus est enim] Sic edd.

pr. Venet. Volgo: *victum. Cibus enim est.* V. 31. educi] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *educari.* V. 32. fingi] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *fingere.* V. 35. inquit post] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *inquit enim post.*

P. 22. v. 3. quaestum cum altero] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quaestus non est.* ibid. quom est] Sic nos scripsimus. Volgo: *non est*, ut edd. pr. Venet. V. 5. peccaverat] *peccaverit* ed. Venet. V. 7. cum uno certamen] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *pactio cum uno*, quod fortasse praestat. Ceterum has adnotationes ex edd. pr. Ven. sic constituimus. V. 14. capiat] Sic ed. Venet. *capiant* ed. pr. Volgo: *caperet.* V. 15. Una — caperet] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *Una esset*] *Simul, id est, una cibum caperet.* V. 20. quaesitum est] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quaesitum esse.* V. 21. versabar] Sic edd. pr. Venet. Sed scribe *versabam*, ut volgo. V. 28. captus est] Volgo adiicitur ἰδιωτισμός om. in edd. pr. Venet. V. 34. Mane adverbialiter] MS. R. *Utrum Pamphilum an adverbialiter.* ibid. erat et etiam habet, tamen] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *erat, et haec tamen.*

P. 23. v. 2. *et si scias*] Sic edd. pr. Venet. Sed corrige: *et sis, si vis*, ut volgo legitur. V. 7. peregrinae mulieri] *peregrinis meretricibus* MS. R. V. 11. Symbolum] Corrige Symbolam et sic infra, ut volgo legitur. ibid. Non: *quid symbolam dedit?*] Haec adiecimus ex MS. Hulst. volgo, et in edd. pr. Ven. omissa. V. 18. quidem] *quod* MS. R. Mox corrige *celatum*, ut etiam edd. pr. Venet.

P. 24. v. 1. Neque — *eius*] Sic edd. pr. Venet. Volgo haec omittuntur. V. 9. praemisso *licet* vel *quamquam* subiecit tamen] *premissio licet quamquam subiecit* ed. pr. V. 12. Cum] *Tum* edd. pr. Ven. ibid. Cum, praeterquam] *Tum praeterquam q3.* ed. pr. *Tum praeterquam* ed. Ven. V. 16. Fortunas pro me fortunatum] Sic edd. pr. Ven. Volgo: Ἐμφατικώτερον *fortunas quam fortunam.* V. 21. eduxit] *adduxit* ed. pr. *addixit* ed. Venet. V. 22. Laudare — *fortunam*] om. edd. pr. Venet. Nos ex volgata haec sic constituimus. V. 24. Et singula] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *singula.* V. 25. Non est stultitia falsus, sed impulsus] Sic edd. pr. ed. Venet., sed om. *est.* Volgo: *non esse stultitia falsum, sed impulsum.* V. 29. adseverantius] *asseverantium* edd. pr. Venet. V. 30. at] *aut* ed. pr. *ait* ed. Venet.

P. 25. v. 1. pauperem, at] *pauperem, ait* edd. pr. Venet. Volgo: *pauper est? at.* V. 5. vetere] Sic ed. pr. Volgo: *veteri.* V. 13. *huic viciniae*] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *huc viciniae.* V. 17. ut mediocri] Sic ed. pr. Volgo *aut mediocri*, ut ed. Venet. V. 18. excipiatur] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *excipitur.* Volgata: *aut — excipitur*, aut etiam: *excipiatur*, videtur iam pene praestare. V. 25. Ἀρχαϊσμὸς est] *a. p. x. a. i.*

u. e. edd. pr. Venet. Volgo: *'Αρχαϊσμός.* V. 27. *his*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *iis.* V. 28. adhaereamus] Sic ed. pr. Volgo: *adhaeremus.*

P. 26. v. 3. Ut] *Utrum* edd. pr. Venet. V. 4. Discretio est] Sic ed. Venet. *discretiue* ed. pr. Volgo: *Descriptio est.* V. 7. qui eum amabant et amiserant] Sic ed. pr. Volgo: *qui, quam amabant, amiserant*, ut ed. Venet. Non male. V. 8. Glycerium suam] Corrige *suam Glycerium.* V. 9. commodabat] *commendabat* edd. pr. Ven. V. 10. et sensum] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *sensum.* V. 12. cogitantis] *cogitationis* edd. pr. Ven. ibid. quod dicitur] *cum dicitur* edd. pr. Ven. Volgo: *et dicitur.* V. 13. convivii] *communi* edd. pr. Ven. V. 15. *symbolum*] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *symbolam.* V. 18. Vel] Adiiciunt edd. pr. Ven. volgo omissum. V. 24. oberravit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *aberravit.* V. 25. ostenderet] Edd. pr. Ven. Volgo: *ostenderit.* V. 26. in futurum] *in futuram* ed. pr. MS. Boend. *in futura* ed. Venet., quod repone, ut volgo. V. 30. an etiam ut ego, quem quasi] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *aut etiam ego, quem.*

P. 27. v. 2. in ipsum officium aut in pompam] Sic edd. pr. Venet. Volgo tantum: *in pompam.* V. 4. funes cerei fomites] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *funes, et * in genu cerei fomites*, in quo *et ingenium* MS. Pith. P. Dan. Hulst. V. 7. HEM] Hanc adnotationem om. edd. pr. Venet. V. 9. *Exportant tectis — carentum*] Sic edd. pr. Venet., nisi quod habent *exportans.* Volgo: *inquit: tum corpora luce carentum exportant tectis, et tristia funera ducunt.* V. 13. *suo*] Sic edd. pr. Ven. *s.* Volgo omissum est. V. 14. extra consuetudinem] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ex consuetudine.* V. 21. sunt quam forma] Sic ed. pr. — Ed. Ven. habet: *sunt arte quam forma.* V. 29. cernimus praest.] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *cern. hoc praest.* V. 30. esse eam] Sic edd. pr. Venet. Volgo omissum est. V. 30. recognoverit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *cognoverit.*

P. 28. v. 14. fuit.] Ita in edd. pr. Ven. Volgo: *fuit?* V. 11. adm.] Edd. pr. Ven. *adm. vocem*, quod ex sequenti *hoc* ortum esse patet.

P. 29. v. 7. vicerit] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *vinceret.* V. 17. non accedit] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *nec.* V. 20. dicto, affectus] Sic edd. pr. Ven. V. 27. amator hoc] Sic edd. pr. Ven. Volgo omissum hoc. V. 31. suspicarere] Sic nos scripsimus. Volgo: *suspicaretur*, ut etiam edd. pr. Venet.

P. 30. v. 2. *Quis umquam*] Sic ed. Venet. *quamvis umquam* ed. pr. Volgo: *Quis enim umquam* V. 4. *ne haec*] *ut hoc* edd. pr. Venet. Volgo: *ut ne haec.* V. 5. Interrogantis est] Sic edd. pr. Venet. Volgo *est* om. V. 16. praetulit] *protulit* edd. pr. Venet. V. 17 — 18. quod est — *Αὔξησις*] Haec om. edd. pr. Venet. V. 18. Et *feci*] Edd. pr. Venet. *etiam feci.* V. 25. ratiocinationem] *rationem* ed. Ven. V. 30.

idem] om. edd. pr. Venet. V. 31. *animum quoque*] om. edd. pr. Venet.

P. 31. v. 6. venire] *invenire* ed. Venet. V. 7. sciri possit] Sic ed. Venet. *scire possit* ed. pr. Volgo: *sciri posset.* V. 8. indignantis] *indignatus* ed. pr. V. 9. Scilicet] Sic edd. pr. Venet. *s.* Volgo *scilicet* om. V. 10. est, ut] Corrige *ut.* V. 10. *hoc est*] Haec adiiciunt edd. pr. Venet. volgo omissa. V. 11. dolet] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *doleat.* V. 15. pudentem] *Prudentem* edd. pr. Ven. V. 16. Mire — pro uxore] Haec exciderunt ex edd. pr. Ven. V. 17. excusat] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *excusatur.* ibid. denegaturum socerum] *denegaturi soceri* edd. pr. Venet. Volgo: *denegaturus socer.* V. 20. es] Sic edd. pr. Venet. Sed corrige *est*, ut volgo. V. 21. etiam meretrices] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *meretrices etiam.* V. 26. Factum: Impersonaliter] om. edd. pr. Venet. V. 28. *Simia*: est *ἀρχαϊσμός*] Sic locum constituimus ex Plauti versu. Ed. Ven. *Simile est ἀρχαϊσμός.* Ed. pr. *Simile est.* Volgo: *similis est ἀρχαϊσμός.* Tum edd. pr. Venet. addunt *est.* V. 29. factum dicere] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *dicere factum.*

P. 32. v. 1. Ita] *Iam* edd. pr. Venet. V. 7. inclamandum] Ed. pr. *inclinandum.* V. 11. capienda] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *carpenda.* V. 21. *nolet*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *nollet.* V. 26. ut iam sit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ut iam hoc sit.* V. 30. amphiboliam] *amphibologiam* edd. pr. Venet. Volgo: *ἀμφιβολίαν.*

P. 33. v. 1. ab illo] Sic edd. pr. Venet. *ab alio* volgo, quod praestare videtur. V. 6. *falsas*] Edd. pr. Venet. *falsa.* V. 13. enim] om. edd. pr. Venet. V. 17. Mala — ratio] om. edd. pr. Venet. V. 25. Confore — *quod volo*] Haec om. edd. pr. Venet. V. 28. Confieri] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Confieri, id est.*

P. 34. v. 6. quid facere] *quod facere* ed. Venet.

ACT. I. SC. II. p. 35. v. 2. iam habita] *peractu* MS. Lind. *peracta narratione* MS. Hulst. V. 6. confirmandisque] ed. pr. *confirmandis.* V. 8. Sensi] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Sensit.* V. 14. necessarie] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *necessario.* ibid. *digamma*] *digamon* edd. pr. Venet. V. 15. *DaFus, serFus, corFus*] Edd. pr. Venet. *Dauus seruus coruus.* V. 17. spectatoribus, multa gesturus] Ed. pr. *spectantibus: et multa gesturus.* Ed. Venet. *spectaturus: et multa gesturus.* V. 18. leviter] *leniter* ed. pr. V. 19. autem *οὕτως*] om. edd. pr. Ven. in lacuna. V. 20. sic] *id est sic* edd. pr. Venet. V. 22. Et heri semper lenitas verebar: An semper lenitas] Ed. pr. *Et heri scȝ. verebar animo lenitas.* Ed. Venet. *Et heri .s. verebar: an semper lenitas.* V. 25. Ac per hoc simulata] Edd. pr. Ven. *ac in hoc simulata.* Volgo: *Ac per simulata.* semper lenitas]

Edd. pr. Venet. *nunc lenitas.* Volgo: *lenitas*, oratione cum superioribus coniuncta.

P. 36. v. 5. exiguitates] *exiguitatis* MS. Hulst. V. 8. nec] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ne.* V. 15. aut ID, quo modo] *aut id fit quō* edd. pr. Venet. V. 17. NEC — 'Υφέν.] om. edd. pr. Venet. V. 19. prolatare] *prolatari* edd. pr. Venet. ibid. feras] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ferae.* V. 20. et senis] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *et vitae senis.* V. 22. quasi corpus sit metus brutum] Sic ed. pr. *quasi metus corpus brutum sit* ed. Venet. Volgo: *quasi metus sit corpus brutum.* V. 25. vel nihil] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *id est*, *nihil.* V. 27. Miranda] MS. Reg. *Imitanda.* MS. Hulst. *mira.* V. 31. *Carcer vix carcere*] Ed. pr. *Carnifex carcere* Ed. Venet. *carcer vir carcere.*

P. 37. v. 1. PROVIDERAM — Providentia — providemus] *prev. — prev. — prev.* Ed. pr. *p̄v. — p̄v. — p̄v.* ed. Venet. V. 3. Nunc quasi] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Quasi.* V. 4. intensionem] Corrige *intentionem.* V. 6. et vernali gestu] *et a vernali gestu* ed. pr. *et avernali gestu* ed. Venet. Volgo: *et vernili gestu.* V. 7. voltuose] *invidiose* MS. Reg. V. 13. ne amittat] *nec amittat* ed. Venet. V. 14. rumorigeratio] Lege *rumigeratio*, ut ed. pr. et volgo. *remigeratio* ed. Venet. V. 15. sicut Virgilius] Sic ed. pr. *sic Virgilius* ed. Ven., ut volgo. V. 19. *agite*] Corrige *age.* V. 20. *agite*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *agite sultis.* ibid. *nunc iam*] Ed. pr. *non iam.* ed. Ven. *non.* V. 21. Simul] Sic ed. pr. *Sumit'* ed. Ven. Volgo: *pronuntians simul.* Cum *pronuntians* etiam cod. Dan., qui *sultis* ipse quoque omittit, tueatur, hoc iam non spreverim. V. 22. ISTUC] *istoc* ed. Ven. V. 25. *antehaec*] Sic edd. pr. Ven. cod. uterque Westerhovi. Volgo *ante hac.* V. 26. superius] om. edd. pr. Venet. V. 28. Deest] Sic edd. pr. Venet. *Absolute et deest* volgo. V. 30. *praescripsti*] *p̄scripsisti* ed. Venet. *d.* ed. pr. ibid. ❡. AD EAM — *se*] Sic edd. pr. Venet. Volgo haec omissa sunt.

P. 38. v. 1. ad bonam frugem] *ad bouum* ed. pr. non ed. Venet. V. 7. Pro *diversam*] *Perversam* ed. pr. V. 8. *visum est*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *visum.* V. 10. fecit nomine appellando] Sic ed. Venet. *facto nomine* ed. pr. Volgo: *fecit nomen appellando.* V. 12. exinde reditus sit erroris ad rectam viam] Edd. pr. Ven. *exinde ius sit erroris ad rectam vitam.* Volgo: *qui devius sit et errarit a recta via.* V. 13. ❡. SIVE — ἐπανόρθωσις] Haec om. edd. pr. Ven. V. 14. ἔλλειψις] om. edd. pr. Venet. V. 16. tepida consensio] Sic edd. pr. Venet. MS. Reg. Lind. MS. Hulst. MS. Boend. et sic corrige librari errorem *tepida* in nostra editione. Volgo: *trepida confessio. tepida consensio* ea est, quae neque frigida neque calida est, id est, ubi quis neque ait neque negat, ut hoc loco, sed volgo dici concedit.

Cf. Act. II. sc. V. v. 9. *consensio ea segnis ac tepida.* V. 18. 19. ut Geta — *magistrum*] *gestat* ed. pr. *getha* ed. Venet. reliquis omissis. V. 21. Pro aegro] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *pro aegrum.* V. 25. Sphinga] *spingam* ed. pr. *sphingā* ed. Venet. Volgo: *Sphingem.* V. 26. etiam per] *per* ed. pr. V. 29. Sphinga] Sic etiam ed. pr. *sphingā* ed. Venet.

P. 34. v. 1. Corrige: *duo sunt.* V. 4. quia qui sanus est, validus est] Sic ed. Venet. *quia si sanus validus est.* Volgo: *quia qui sanus, et validus est.* V. 6. sic] Sic edd. pr. Venet. MS. Hulst. Boend. Volgo: *fit.* V. 7. ut] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ut in.* ibid. ardeat. Mire hodie, nam ad tempus non plenum] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ardeant minae. Hodie non ad tempus non plenum.*, quod praestat. V. 9. *nunquam*] om. edd. pr. Venet. V. 10. *omnes*] om. edd. pr. Venet. V. 15. et pronomine] Sic ed. Venet. Volgo: *in pronomin*, ut etiam ed. pr. V. 16. inultum] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo hoc omissum est. V. 22. leges] *legis* ed. pr. ibid. servatis] Exc. Reg. Cod. Dan. MS. Hulst. *servatitiis.* V. 23. ea condicione] Sic ed. Venet. *se a conditione* ed. pr. Volgo: *ea lege et conditione.* V. 24. auspicato] *auspicacio* ed. pr.

P. 40. v. 4. id est] Sic ed. pr. Volgo *id est* omissum est. V. 6. *locus peccandi*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *peccandi locus ullus.* V. 7. in *εἰρωνείᾳ* est *εὐφημισμὸς*] Haec om. edd. pr. Venet. V. 10. *Οὐδέν με λανθάνοις ἄν*] *Οὐδέν με λανθάνεις* ed. Venet. Haec omnia om. ed. pr. Volgo: *νυνὶ καὶ οὐδὲν λέληθάς με ἄν.* V. 11. 12. est — *ἄν*].] Haec om. ed. pr. Ven. V. 12. *οὐδέν με λανθάνοις*] *Οὐδέν με λανθάνεις* ed. Venet. om. haec ed. pr. in lacuna, ut fere semper. V. 14. Tu HAUD] *tu hoc* ed. pr. *haud tu* ed. Venet. V. 15. consentivam] Sic edd. pr. Venet. *confessivam* MS. Reg. Volgo: *affirmativam.* V. 18. *neque haud tu dicas*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *neque tu haud dicas.* ibid. intelligentes] *intelligit'* ed. pr. *intelligūt* ed. Ven. V. 21. Neque haud subditiva] Edd. pr. Ven. *neque hoc subditiva.* Volgo: *Neque haud subdititia.*

ACT I. SC. III. p. 41. v. 2. magnam deliberationem plurimarum rerum] Haec ita corrige: *magna exspectatione plurimarum rerum*, ut edd. pr. Venet. habent pro volgata: *magna exspectatione populum plurimarum rerum.* ibid. commotura] *commotiva* MS. Boend. ed. Venet. V. 3. excitantis] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *metu et cura aestuantis*, ut Exc. Reg. „quibuscum in parte consentiunt MSS. reliqui.“ LINDENBR. V. 5. aut et ab altero commendatur et a se ipsa] Haec om. edd. pr. Ven. ibid. et ab altero commendatur] Sic MS. Hulst. Volgo: *et ab altero.* V. 6. supra descripta est] *ut supra scriptum est* ed. pr. non Venet. V. 9. nimium] *nimiam* edd. pr. Venet. ibid. irritati] *iritati* ed. pr. *irati* ed. Venet. V. 10. *Hic tum alius ex alia parte — vocetur mulier*] Ed. pr. *hic cū aliis et alia*

parte. Enimvero ferendū est u. m. Ed. Ven. *Hic cū aliis ex alia parte enimvero ferendum est n. m.* V. 17. sicut quis] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *sicut si quis.* ibid. providerit] *providit* edd. pr. Venet. V. 18. sic] *hic* ed. pr. om. Venet. V. 19. velut] *velut in* ed. pr. Fuit: *veluti.* V. 20. non undam] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *undam.* ex adverso] Edd. pr. Venet. *sed ex adverso.* prora exceperit] Edd. pr. Venet. *proram exceperit.* Volgo: *prora non exceperit.* V. 21. pessum ibit.] Edd. pr. Ven. *pessum dabit.* Volgo: *in pessum abit.*

P. 42. v. 5. et his] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et iis.* V. 8. Quoi] Sic ed. pr. Volgo: *Cui.* ibid. ad illud] Sic ed. Venet. MS. Hulst. *An illud* ed. pr. Volgo: *et illud.* V. 10. partem se sequi] *patrem esse qui* edd. pr. Venet. V. 11. est] om. edd. pr. Venet. V. 12. gravida est] *gravidam esse* edd. pr. Venet. V. 13. ʽΥφέν] om. edd. pr. Ven. V. 18. Nuptiis] Sic ed. Venet. *in nuptiis* ed. pr. V. 19. *cepit*] om. edd. pr. Venet. ibid. *ipsum animum aegrotum*] Haec addunt edd. pr. Venet. volgo omissa. V. 22. qualia] *que* ed. pr. *quae* ed. Ven. V. 23. Ipsa re] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *In ipsa re.* ibid. gravida est Glycerium] *gravidam Glycerium servat* edd. pr. Ven.

P. 43. v. 3. audiamus] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *audimus.* ibid. hoc pretium est operae] *preciū est opere hoc* ed. pr. non Venet. V. 9. Quaedam — *παρονομασίαι*] Hunc locum sic constituimus ex edd. pr. Venet., in quibus tamen ultima vox *παρονομασίαι* non est. Volgo: *Et quidem si in verbis sunt, παρόμοιον dicitur: in nominibus παρονομασία.* In his MS. Reg. *Paromonea* et cod. Dan. *ΠΑΡωΝΟΜΑCΙΑΙ* exhibere dicuntur. V. 12. paritur] *pariter* ed. pr. Ed. Ven. haec sic habet: *parit enim aut masculum aut foeminam.* V. 17. Etiam quandam] Sic edd. pr. Venet., quae possunt tamen etiam ad lemma trahi. Volgo haec omissa sunt. V. 18. credit vera esse] *credit facturum esse* ed. pr. *credit esse* ed. Ven. MS. Boend. Volgo: *credit futura esse.* V. 19. Fallaciam quandam] Sic edd. pr. Venet. Volgo *et* interponitur. V. 20. contentionis] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *contemtionis.* V. 21. Fuit olim — abrogatur fides] Haec om. edd. pr. Ven. V. 27. *qualis — figuras*] om. edd. pr. Venet. V. 29. *Parvam* — veri simile] Haec sic habent edd. pr. Venet.: *Praedixit ut sit verum.* V. 30. Redit] om. ed. pr., non Venet.

P. 44. v. 1. pro tamen: ut sit] *pro huc sit* ed. pr., non Veneta. V. 5. Semper] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *semper autem.* V. 8. quae ferax est] Sic ed. Venet. *que est* ed. pr. Volgo: *quae est ferax.* V. 9. vernalitate] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *vernilitate.* V. 10. Thylacus] *chilacus* edd. pr. Venet. *Thylacus* restituit Lindenbrogius ex Exc. Reg. adferens Dig. l. 44. *de manum. testam. Saccus servus meus et Eutychia etc.*

ACT. I. SC. IV. p. 45. v. 1. Hae sunt inventiones] Sic ed.

Venet. ed. pr., nisi quod haec *hee.* Volgo: *Haec sunt inventionis.* V. 4. quod] *qua* ed. pr. V. 5. adduci iubere fingitur] *adduci iubet et fingitur* edd. pr. Venet. Volgo: *adduci iubet.* V. 7. quod] *que* ed. pr. V. 9. Utrum iam dudum — iam primum intelligant] Ed. pr. *verum iam dudum, iam primum intelligant* ceteris omissis. V. 10. distinctio est] *distinctio* ed. Venet. V. 12. alias, valide] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *alias pro valide.* V. 14. Produc] Sic ed. pr. *Producit* ed. Venet., ut volgo. V. 17. tentet] Sic etiam ed. pr. *tenet* ed. Venet. MS. Boend. V. 25. syllepsis] om. in lacuna ed. pr. *eclypsis* ed. Ven. Volgo: *δύο δι᾽ ἑνός.* V. 27. *externum tulit*] om. ed. pr., non Venet.

P. 46. v. 2. *Dum*] om. edd. pr. Venet. V. 3. *accolet*] om. edd. pr. Venet. V. 4. quia vi coacta est] Sic edd. pr. Ven. MS. Boend. Volgo: *quod vi coacta.* V. 5. Scilicet] Addunt ed. pr. *sc*ȝ. ed. Ven. *s.* volgo omissum. V. 8. *ἀποσιώπησιν*] Sic ipsis litteris ed. Venet. Volgo: *ἔλλειψιν*, om. ed. pr. in lacuna. V. 15. *positum Pallantis Acoetes*] Ed. pr. *p. u. a.* Totum hunc versum om. ed. Venet. MS. Boend., in quibus pro hoc ille versus legitur, quem uncis inclusum nos adiecimus, cum esset a ceteris MSS. et edd. omissus. V. 17. *¶.* SED QUIDNAM ETC.] Haec sic constituimus ex edd. pr. et Venet., quae tamen inverso ordine haec habet. Volgo in unam adnotationem haec conflata ita sunt, ut legatur: *Sed quidam putant quid pro quare,* et haec post verba: *quid sit negoti,* adiiciantur. V. 18. *veniant*] *veniat* edd. pr. Venet. V. 19. nam] Sic ed. Venet. Volgo: *aut*, ut ed. pr. ibid. *ut sit quid*] Sic ed. pr. *ut si* ed. Venet. Volgo: *ut sit, quid esse potest?* ibid. Scilicet exanimatus Pamphilus] Sic ed. pr., nisi quod *Pamphilus* omittit. Ed. Venet. *Quid ob id propter quid sit exanimatus*: qua re ego iam volgatam scripturam tueor: QUID ob quid, propter quid sit exanimatus. V. 22. Hoc comicum est] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Comicum est.* V. 23. exceptis] Edd. pr. Ven. Volgo: *exemptis,* non male. Ceterum, quod volgo post *Terentianum* repetitur *num quidnam* cum edd. pr. Venet. omisimus.

ACT. I. SC. V. p. 47. v. 5. ad resistendum] *ad respondendum.* ed. pr. ibid. indicenti] *inducenti* ed. pr. *inducendi* ed. Ven. V. 9. Pro suasore] *Persuasorie* edd. pr. Ven. V. 10. ab invectione] *ab inventione* edd. pr. Ven. ibid. primo] om. ed. pr. V. 11. accuset] Edd. pr. Ven. Volgo: *accusat.* V. 12. quid fecit] Edd. pr. Venet. Volgo: *quod fecit.* V. 16. ab efficiendo] *ab officiendo* ed. pr., non Venet. V. 19. hoc, quod] *hoc est, quod* edd. pr. Venet. V. 20. cum stomacho dictum] Sic etiam edd. pr. Venet. *Cum stomacho. δεικτικόν* MS. Reg. Lindenbr. V. 22. *iudicium corrumpere*] Edd. pr. Venet. *is*, quod est natum ex litteris *i. c.*, id est, *iudicium corrumpere.*

P. 48. v. 1. Propositio] *posito* ed. pr., non Venet. V. 2.

consentiret] Corrige *consentirem.* Ed. pr. *nec si consentiret.* ed. Venet. *nec sic consentiret.* V. 5. Quam] Edd. pr. Ven. *o quam.* V. 7. ad Pamphilum] Sic ed. Ven. *hoc Pamphili* ed. pr. Volgo: *Pamphilum.* V. 12. pro ἀξίωμα] Haec om. edd. pr. Venet. V. 13. id est] om. ed. pr. V. 14. Transit: a patre nunc ad socerum redit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Transit a patre nunc, et ad socerum redit.* V. 15. τὸ quid] *id quid* edd. pr. Ven. ibid. ad Chremetem dicitur] Edd. pr. Venet. *ad Chremetem.* ibid. *ad illum*] *illum* ed. pr. V. 16. est et non] *etenī* ed. pr. *dr: et nō* ed. Ven. V. 17. Chremeti] *Chremetē* edd. pr. Ven. ibid. Nove] *Nōne* ed. pr. *Nōnō* ed. Venet. V. 18. QUI DENEGARAT] Edd. pr. Venet. *quid*, unde feci *qui d.*, id est, QUI DENEGARAT. V. 20. *auditum fuerat*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *audierat.* V. 22. Nove dixit i d. τὸ id enim ad *denegarat*] *nōne dixti id tu id enim addenegarat.* Ed. pr. *noue dixit .n. obdenegarat.* V. 23. Putat veras] *paraverat* edd. pr. Venet. Volgo: *putaverat.* V. 25. *Παρόμοιον* — dicitur] haec om. ed. pr. Graeca tantum ed. Venet. V. 26. nomina] Ed. pr. *nomine.* V. 27. facere est facere] *facere est* ed. Venet. *est facere* ed. pr. V. 28. cum conatu] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *cum conatu facere.* ibid. perseverante] *perseverantē* ed. pr. *perseveranter* ed. Venet., ut volgo. V. 29. niti] om. ed. pr. non Venet.

P. 49. v. 3. adversus] *adversū* edd. pr. Venet. V. 5. Neminem] Quod hic volgo praemissum legitur: *Alia exclamatio est adversum socium*, id cum edd. pr. Venet. delevimus. V. 8. irascitur] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *queritur.* V. 9. adeo se hominem esse infelicem] Sic edd. pr. Venet. MS. Hulst. Volgo: *Adeon hominem.* V. 10. Amatoris amore] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *Amatorie. amore.* V. 15. et quem] *est quem* ed. pr. V. 19. quia] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quod.* V. 20. Virgilius] om. edd. pr. Venet. V. 27. intelligemus] *intelligimus* ed. pr. *intelligeremus* ed. Venet. ibid. dicere] om. ed. pr. ibid. quia] Edd. pr. Venet. Volgo: *quod.* V. 28. repudiaret] *repudiare* ed. pr. V. 29. *Id*] *ꝑ* ed. Venet. om. ed. pr.

P. 50. v. 1. Quasi haec] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quasi et haec.* V. 6. alibi] Sic ed. Ven. om. ed. pr., ut volgo. V. 9. dixit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *dixerat.* V. 11. infringi] *infundi* ed. Venet. *infligi* MS. Reg. V. 13. ad utilitatem] Sic edd. pr. Venet. Sed corrige: *ad vilitatem*, ut volgo. V. 14. quod ultro] Adde *venit*, a librario omissum. V. 21. NAM — Chremetem?] Haec om. edd. pr. Venet. V. 24. quod voluit fieri] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *quod nolit fieri.* V. 25. summam nati] Sic edd. pr. Venet. MS. Hulst. Volgo: *summam voti.* V. 28. accusatio] *excusatio* ed. pr. *Accusatio* praeter MS. Reg. habet etiam ed. Venet.

P. 51. v. 5. Ut] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Et.* V. 10.

Duo] *duo tempora* edd. pr. Venet. V. 11. in defensione] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *in defensione.* V. 12. reprehendi potest] *reprehenditur. Post.* ed. pr. V. 15. Quis] om. edd. pr. Venet. V. 16. qui si rescierit] Sic ed. pr. *qui se rescierit* ed. Venet. ibid. §. Quid — Ὑποφορά.] om. edd. pr. Venet. V. 19. et partes] *et per partes* ed. pr. V. 21. distrahimus] *detrahimus* edd. pr. Venet.

P. 52. v. 1. ὅσιον] Sic MS. Reg. Lindenbr. Ἀπὸ τοῦ αἰσίου volgo, quod edd. pr. Ven. MS. Hulst. om. in lacuna. ibid. Ἀμφιβολία] *Amphibologia* edd. pr. Ven. et sic fere semper. V. 2. Sollicitatio] *Sollicitudo* edd. pr. Venet. V. 6. in quo] *in qua* edd. pr. Venet. ibid. sit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *sit sibi.* V. 7. Et — *pater*] om. ed. pr. V. 8. vim qualitatis] *qualitatem* ed. pr. V. 9. tam] om. edd. pr. Venet. V. 10. atqui] *quia* edd. pr. Ven. ibid. sed] *si* ed. Ven. Ceterum haec sic constituimus ex edd. pr. Ven. Volgo: *consistat.* V. 11. consisteret] Sic edd. pr. Ven. MS. Boend. V. 12. sed] om. ed. pr. *et* ed. Ven. V. 12. revolvetur] Sic ed. pr. *revolveretur* ed. Venet. Volgo: *devolvitur.* V. 14. Me] om. ed. pr. Venet. V. 15. Calliditati] *Calliditate* ed. pr. V. 16. Cum] *Nunc* edd. pr. Venet. Volgo: *Ipsa, nunc.* V. 21. et cum] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *cum.* incerta] *interea* edd. pr. Venet. ibid. facile] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *facillime.* V. 22. Loquitur?] Edd. pr. Venet. addunt: *Mysis salve.* V. 23. Mysis] om. edd. pr. Venet. V. 24. pluraliter] adiicit ed. Venet. Volgo om., ut in ed. pr. ibid. salvete] *salvere* ed. pr. V. 25. huius verbi] *habes verbum* ed. pr. rara est] *et recta est* ed. pr.

P. 53. v. 2. Amatorie] *Amatiue* ed. pr. ibid. non enim dixit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *non addidit.* V. 3. quae] *Qui* ed. pr. V. 7. dicit] Corrige *dicit: unum*, ut etiam edd. pr. Venet. V. 7. partus et aegritudinis] Sic ed. Venet. *paritudinis* ed. pr. Volgo: *partitudinis.* ibid. sollicitudinis] *solitudinis* ed. pr. V. 9. utrumque] Sic ed. Venet. MS. Reg. MS. Hulst. *utraque* ed. pr. et volgo. V. 13. propter mentionem] Sic ed. Ven. *mentionem* ed. pr. Volgo: *mentione.* ibid. addit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *addidit.* ibid. ut] Edd. pr. Venet. Volgo: *cur.* V. 17. nec addidit] Sic ed. Ven. *addit* ed. pr., ut volgo. ibid. quasi a Pamphilo] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Quasi et a Pamphilo.* ibid. sint] *sunt* ed. pr. V. 18. An] *ac* ed. pr. V. 19. quamvis] *quā̃* ed. pr. ibid. renuntiaverit] Sic ed. Venet. *denunciaret* ed. pr. Volgo: *renuntiaverat.* V. 20. et supra] *ut supra* ed. Venet. ibid. §. Tum — a Pamphilo] om. ed. pr., non Veneta. V. 22. ostendit] Sic ed. Venet. *oñdit.* Volgo hoc omissum est. V. 23. rerum incertarum magis est] *rerum inceptarum magna est* edd. pr. Ven. V. 28. Istud] Corrige istuc. V. 29. dixit] Addit ed. Veneta volgo et in ed. pr. omissum. Deinde sic repone, ut volgo legitur: *sed conari velle aliquid*

ad scelus, effectio est, etiam si., ubi tamen edd. pr. Venet. habent: *effectio est iam si.* V. 33. facta facere] Sic edd. pr. Venet. Volgo tantum: *facere.*

P. 54. v. 1. cum sunt] Sic ed. pr. Volgo: *sunt*, ut ed. Venet. V. 3. *quae illum*] om. edd. pr. Venet. Volgo: *Egone illam? quae me? quae illam?* V. 4. id, est, *amat*] *id est amat* ed. Venet. *.i. amat* ed. pr. Volgo: *deest, amat.* ibid. id est, non amat] *.i. non amat* edd. pr. Venet. Volgo: *deest non amat.* V. 6. Quae mihi suum animum: Ab] Edd. pr. Venet. *Quae scilicet nihil sumat ab.* V. 9. Vel argumentum a] Sic ed. pr. *argumentū a* ed. Ven. Volgo: *Argumenta a.* V. 12. Egregie, praeter cetera, id est, nimis] *Nihil praeter cetera sic est nimis* ed. pr. *nihil praeter caetera si est animus* ed. Venet. V. 14. *lana* — educatam] om. ed. pr. ibid. praestruat] *p̄servat* ed. Ven. V. 15. educatam] *ductam* ed. Venet. V. 16. non pertinet] Sic ed. Venet. Volgo: *et non pertinet*, ut ed. pr. V. 17. Ab honesto] *ad honeste* ed. pr. V. 19. quia] *qua* ed. Venet. om. ed. pr. V. 21. Propterea, quod Chrysis] *Propter id Chrysidis* edd. pr. Venet. V. 22. coacta] *.i.* edd. pr. Venet. V. 23. Et non paupertate, cui] *Et non paupertate, sed paupertate cui* ed. pr. *non paupertate, sed paupertate cui* ed. Venet. Volgo: *Non paupertate, sed egestate, cui.* V. 25. Arguit] Sic edd. pr. Venet., sed praestat *Acuit*, ut volgo legitur. V. 28. Ut] *Ut ne* ed. Venet. ibid. posuit] *possis* edd. pr. Venet. ibid. ut sit] *ut possit* ed. pr. ibid. *queas — ne non*] om. ed. pr. V. 29. Et: ne] *Et ut ne* ed. Venet. V. 31. A verisimili] *aut verisimile* ed. pr. *an verisimile* ed. Venet. ibid. ignavum] om. ed. pr. V. 33. ad fidem] *ad finem* edd. pr. Venet. ibid. pertinent] *pertinentia* ed. Venet., non ed. pr.

P. 55. v. 1. Ignavum] *ingenium* edd. pr. Venet. V. 5. *Αὔξησις*] om. edd. pr. Venet. in lacuna satis magna. V. 6. omnis] *hominis* ed. Venet. V. 7. est] Delendum est nec in edd. pr. Ven. comparet. V. 8. At] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *Ira*, errore typogr. pro *Ita.* V. 11. Nunc ordine] *Nunc ordinē* edd. pr. Venet. Volgo: *Non ordine.* V. 12. reddidit] Sic ed. Venet. Volgo: *reddit*, ut ed. pr. V. 16. *Durus amor?*] om. edd. pr. Venet. V. 17. C o n s u e t u d o — i n g r a t u m a n i m u m] Haec om. ed. pr. V. 20. Commoveat — *Ἀπόδοσις*] om. ed. pr. V. 20. *Αὔξησις* est] om. ed. Ven. in lacuna. V. 21. *Ἀπόδοσις*] om. ed. Ven. in lacuna. V. 22. Exquisite: non enim dixit] Sic ed. Venet. *exquisite dixit* ed. pr. Volgo: *Exquisite: non dixit.* ibid. contemnam] *contemnerem* ed. pr. *contemnem* ed. Venet., ut fortasse fuerit: *contemnerem.* V. 24. Unum hoc scio — quod dicit] om. ed. pr., non Veneta. V. 27. *§.* Unum hoc scio — aut parum] om. edd. pr. Venet. V. 30. Quasi dicat] Sic ed. Venet. *quasi* ed. pr. Volgo: *Quasi hoc dicat.* V. 31. unum] *nūc* ed. pr., non Venet. ibid. *§.* Ut memor — Pamphi-

lus] om. ed, pr., non Veneta. V. 32. oblito] *abdite* ed. Ven. V. 33. praeterito usus est] Sic ed. Venet. *preterito et futuro* ed. pr. Volgo tantum: *praeterito*, omissa voce *usus est*. V. 34. et miserabilia] Haec adieci ex MS. Hulst. volgo et in edd. pr. Venet. omissa.

P. 56. v. 6. quam] *quasi* ed. pr. *quod* ed. Venet. V. 7. verborum meminit Chrysidis, meminerit etiam de Glycerio] Sic ed. pr. Volgo: *verborum meminerit Chrysidis de Glycerio*, ut etiam ed. Veneta, nisi quod haec habet *meminit* pro *meminerit*. V. 10. Ideo] Sic edd. pr. Venet. Volgo omissum est. V. 11. nos] Corrige *non*. V. 17. ἀσύνδετον καὶ ἔλλειψις] om. edd. pr. Venet. V. 19. Habuit] *ibi* edd. pr. Venet. V. 22. quasi] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et quasi*. V. 23. meditate] *mediante* ed. pr. *mediāte* ed. Ven. V. 27. Μίμησις per προσωποποιίαν] *Et prosopeia* ed. pr. *Et prosopopeia* ed. Venet. V. 31. parva] *parvam*. edd. pr. Venet. V. 32. caussa] *animus causa*. ibid. formae et aetatis] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *forma et aetas*. V. 34. *Forma etc.*] om. edd. pr. Venet.

P. 57. v. 1. Vide] *Vides* ed. pr. ibid. vocem] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *voci*. ibid. densis] *designat* ed. pr. ibid. interruptam] *intersumptam* ed. pr. V. 2. interveniente] *interveniente̅* ed. Venet. V. 3. UTRAEQUE INUTILES: Legitur et UTILES SIENT] Sic ed. Venet. Sed ed. pr. haec ita habet: *Utreque legitur. Utiles et inutiles: sicut.* Volgo: *Utraeque inutiles*]: *Legitur et utiles.* V. 5. Propter aetatem. Ἀπόδοσις] Haec om. ed. pr. Ed. Veneta tantum: *quia aetate̅*. V. 6. propter] *post* edd. pr. Venet. V. 7. ut Virgilius] *ut* ed. pr. *Virg.* ed. Venet. Volgo: *ut*. V. 9. Et est ordo: *Propter quod te oro*] *Et ordo post quod oro.* edd. pr. Venet. V. 10. cum, ut] *.n.* ed. pr. V. 11. conventio] *conventionis*. edd. pr. Veneta. V. 15. propter] *post* edd. pr. Ven. V. 17. *Per eversae*] *Per cum se.* edd. pr. Ven. V. 18. *Excidia obtestor*] Haec om. edd. pr. Venet. V. 19. Ad fidem] *ad finem* ed. pr., non Veneta. V. 20. ad solitudinem] *ad solicitudinem*. ed. Veneta. V. 21. ne aliam] *ne illam* ed. pr., quae mox *ut* pro *aut* habet. ibid. etiam si non ducas aliam] Sic ed. Venet. *etiam si non ducas illam* ed. pr. Volgo: *etiamsi aliam ducas*. Falso. V. 22. manu] *amantem* edd. pr. Venet. V. 23. Propter] *Post* edd. pr. Ven. ibid. et aetatem] *et aetatem amantem* edd. pr. Venet. V. 24. Lege: TE OBTESTOR pro *te obtestor*. V. 27. Sic] *si* ed. Ven. V. 28. volumus] Sic edd. pr. Venet. Sed praestat *nolumus*, ut volgo. V. 30. *Si qua — tulit*] Ed. pr. *Si quam*, cetera omissa in lacuna sunt. Ed. Venet. *si quae̅ u. q. m. p. h.*

P. 58. v. 5. aut te] *autem* edd. pr. Venet. ibid. mihi quoque] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *mihi*. V. 6. amatorem] *amantem* edd. pr. Venet. V. 9. *Fuit*] om. edd. pr. Venet. V. 11. diximus] *dicimus* edd. pr. Venet. Deinde corrige: *singula sunt*.

V. 12. nec] *ne* ed. pr. V. 13. sed non] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et non.* V. 15. et illud] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Ad illud.* V. 16. Ad] *et ad* ed. pr. V. 18. iunctis dextris] *iungens dextras* MS. Reg. Lindenbr. V. 19. *oro*] *orē* ed. Ven. V. 24. per manuum coniunctionem] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *per in manum conventionem.* V. 26. locuta non est] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *nihil locuta est.* V. 31. est] om. ed. Ven. V. 33. tulerit] *rettulerit* edd. pr. Venet.

P. 59. v. 1. Et interrogatio] *Et interrogat* ed. pr. *interrogat* ed. Ven. V. 2. corrige *eat* pro *abeat.* V. 4. ἔλλειψις] om. edd. pr. Venet. V. 4. quo] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quod.* V. 5. Corrige *futuras.* ibid. indixerat] Sic ed. pr. *induxerat* ed. Venet. Volgo: *indixerit.* V. 6. disturbatae] *distributae* edd. pr. Venet. V. 7. quidem] Corrige *quidam*, ut etiam edd. pr. Venet. V. 9. ἔλλειψις] om. edd. pr. Venet.

ACT. II. SC. I. P. 60. v. 2. quidem] *quid* ed. pr. V. 3. periculis] Sic edd. pr. Ven. MS. Dan. Hulst. MS. Boend. Volgo: *pavoribus.* V. 6. addidit] *addit* edd. pr. Venet. V. 7. ne τραγικώτερον] om. edd. pr. Venet. in lacuna. sic etiam MS. Hulst. Sed. MS. Reg. Lindenbrogi: *Ne AπOΘeATON.* V. 7. Philumenum] *Philomenam* edd. pr. Ven. et sic fere semper. V. 8. aut sine] Sic ed. Venet. *sane sine* ed. pr. Volgo: *sine.* V. 9. Byrrhiam nuntiasse] *Birinā.* ed. pr. V. 10. nuptias futuras] *nuptias factas* ed. pr. *futuras nuptias factas* ed. Venet. V. 11. Saepius] Corrige *Saepius ergo.* V. 12. amatorie, velut] *velut de amatore velut* ed. pr. *velut amatorie* ed. Venet. ut volgo. V. 15. *etiam — sensus*] om. edd. pr. Venet. V. 16. Ergo] *et ergo* edd. pr. Venet. V. 21. quatenus hoc, unde] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quatenus? Unde hoc.* V. 22. *apud forum*] Sic edd. pr. Venet. MS. Hulst. volgo om. V. 23. Vae] *Hei* ed. pr. ibid. productus est] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Lege: *perductus est.* Volgo: *pervictus est.* V. 24. Vae] *Hei* ed. pr.

P. 61. v. 1. Usque] om. ed. pr. V. 2. praeposuit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *posuit.* V. 3. est velut] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *est velut tantum.* V. 3. Ut] *et* ed. Venet. ibid. *audire*] *audirem* ed. pr. *auditus* ed. Venet. V. 4. Usque] om. ed. pr. V. 5. sed usque] ed. Venet. Volgo: *usque*, ut etiam ed. pr. V. 6. est] om. ed. pr. V. 7. Lassus stupet] *Lassus et si.* ed. pr. V. 8. id est] om. edd. pr. Ven. ibid. sic aut] *sicut* edd. pr. Ven. Volgo: *sic.* V. 8. aut percussus] *ut percussus* ed. pr. *est percussus* ed. Ven. V. 10. Lassus] om. edd. pr. Ven. V. 12. velut rogantis] Sic edd. pr. Venet. *Vel etiam rogantis* volgo. V. 15. possit] *possis* edd. pr. Venet. Volgo haec: *id ut velis, quod possit*, omissa sunt. V. 16. Nisi] *enim nisi* ed. pr. ibid. Hoc] *Hoc* ed. pr. V. 20. Corrige: *volo aliam.* V. 24. Legitur] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Legitur et.*

P. 62. v. 4. pronomen] *prenomen* ed. pr. V. 7. hunc] Sic ed. Venet. *hanc* ed. pr. Volgo: *haec.* Deinde corrige: *habuit.* V. 8. Et est promissio] *et promissio* edd. pr. Venet. V. 9. SED — finguntur] *Pam. t. c. p. o. c. cũ* (Ven. *cō*) *finguntur* edd. pr. Venet. V. 10. Hoc idem] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Idem.* V. 14. Bene] *Aliene* ed. pr. V. 15. etiam] om. ed. pr. V. 17. magis] *malis.* V. 15. Non] om. ed. pr. ibid. voluntatem] *voluptatem* edd. pr. Ven. V. 19. HUIC] *ac* ed. pr. V. 21. rationem] *narrationem* edd. pr. Venet. ibid. qua nova et improba res] *quam novam et irreprobans.* V. 22. PRODAT] *Protrahat* edd. pr. Venet. V. 23. petentes] *petens* ed. pr. ibid. verbo] om. edd. pr. Venet.

P. 63. v. 2. *ad* abundat] *abundat* edd. pr. Venet. V. 7. NI] om. ed. Venet. V. 3. QUID NISI] *Quid ni et sic* edd. pr. Venet. V. 5. Et si quid ni] *Et siquidem* edd. pr. Ven. V. 6. *ut te arbitretur*] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *ut, si nihil impetres, te arbitretur.* V. 7. *Nihil impetres* per ὑστερολογίαν] *Nihil per ironiam.* edd. pr. Ven. V. 8. id est] *si quod* ed. pr. *siquidem* ed. Ven. ibid. id est, *si nihil petas*] Sic ex edd. pr. Ven. locus constitutus est. Volgo tantum: *pro petas.* V. 10. SALVE] *Sed* edd. pr. Venet. V. 11. ut] *et* ed. pr. V. 14. *hic*] om. ed. pr. V. 16. Charini] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Charino.* V. 17. AD] *Ut ad* ed. pr. ibid. AUXILIUM CONSILIUM] *consilium auxilium* ed. pr. V. 20. expetat] *expectat* ed. Ven. V. 21. *Tu da salutem, qui spem dedisti*] *Tu da qui dedisti* ed. pr., non Veneta. V. 23. deliberativis] Sic edd. pr. Venet. Sed corrige *deliberatione*, ut volgo legitur. V. 26. neque copia] *neque pol* edd. pr. Venet. ibid. In his] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *His.*

P. 64. v. 1. ISTUD] *istuc* ed. Venet. ibid. aderit] Sic ed. pr. Sed ed. Veneta *adderet*, ut volgo, et praestat. V. 2. Charino] *Charini* edd. pr. Ven. V. 5. DUCIS] *duces* ed. pr. V. 6. De re] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *de ea re.* V. 8. FACIS] *facies* ed. pr. V. 9. dixit] *dixisse* ed. pr. V. 10. POSTREMUM ME VIDES] Sic ed. Venet. om. ed. pr. V. 12. A necessario] Ante haec verba in edd. pr. Ven. lacuna satis ampla est. V. 13. adverbium est] *modo adverbium est* ed. Veneta. V. 15. facete] *facere* ed. Venet. ibid. παῤῥησίᾳ servili] *servuli* ed. pr. *servuli sermone* ed. Venet. ibid. narravit] *narrant* ed. pr. V. 16. et Cicero] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Cicero.* ibid. Nae illi vehementer errant] *Ne isti valde. t.* edd. pr. Venet. V. 20. neque adhuc] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *nec adhuc.* V. 23. *Nae quem*] Sic nos scripsimus ex edd. pr. Ven. Volgo: *Nae* omisso *quem.* ibid. in arce] *arte* ed. pr., *in arce* habet iam ed. Veneta. ibid. *discerpsi*] *descripsi* edd. pr. Venet. V. 24. NUM — AH] om. edd. pr. Venet. V. 26. τὸ πρέπον] om. ed. pr. in lacuna. Habet iam ed. Veneta. V. 27. Utique vitiatam] Sic scripsi ex

edd. pr. Venet. MS. Boend., in quibus est: *Utique vitiata.* Volgo tantum: *Utique.*

P. 65. v. 1. Ut ne] *ne* ed. pr., non Veneta. V. 2. Plus ipse promisit] Sic ego scripsi. *Plus iste promisit* ed. Venet. *plus illi promisit* ed. pr., ut volgo legitur. V. 6. si id esset] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *nam si idem esset.* ibid. supervacue esset additum] Sic ed. Venet. *supervacuum esset additum* ed. pr. Volgo: *supervacuum esset additum, Cordi.* V. 8. acuto] Edd. pr. Venet. Volgo *acute.* quod probo. V. 9. Cum pronuntiatione legendum est] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Pronuntiatione levandum est.* V. 14. Virgilius] om. ed. pr. V. 20. Nunc iam] *nuncia* ed. pr. ibid. sustineat audire] *sinat audire* edd. pr. Venet. V. 21. de exsilio] om. ed. pr. V. 23. seria semper et vera] Volgo: *sera semper, sed vera*, ut etiam edd. pr. Venet., et quodam modo poterit defendi. V. 24. *Me natam — erat*] Edd. pr. Ven. *Me natū g. n. s. g. p. f. c.* V. 27. deberi] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *haberi.* V. 29. fugio, quam] Sic edd. pr. Venet. Pertinet ad Chremetis filiam. Volgo: *fugio, quod.*

P. 66. v. 1. dicimus] *diximus* ed. Ven. V. 3. est mercedis dignus] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *mercedis dignus est.* V. 5. ut] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *aut.* V. 6. Nil] om. edd. pr. Ven. ibid. ut] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *ut Virgilius.* V. 7. fecere] *facere* ed. pr. V. 11. E] *et* ed. Ven. V. 13. et mereatur] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *vel mereatur.* ibid. mercedis] *mercedem* ed. Ven. V. 15. machaera] *in Ecyra* ed. pr. *in aecyra* ed. Venet. V. 17. Apponi] *poni* edd. pr. Ven. V. 16. ℐ. Postulare — mereat] Haec addidi ex ed. Venet. Volgo et in ed. pr. omissa sunt. V. 20. dicit] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *dicitur.* Mox corrige: *hoc est*, ut etiam edd. pr. Ven. habent. V. 28. *mature opus facto est*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *mature facto opus est.* V. 30. recusantis] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *metuentis.* ibid. ℐ. Qui detur — p. 67. v. 2. dicebant] om. MS. Hulst.

P. 67. v. 1. Detur] *videtur* ed. pr. V. 4. opus est] Sic ed. Ven. Volgo: *opus*, ut etiam ed. pr. ibid. ducet] *dicit* ed. pr. V. 5. Sic] *Sat* edd. pr. Venet., ut videatur fuisse: sat habeo antiqui pro *sufficit* dicebant. V. 6. abundat] *abundant* ed. pr. V. 7. An] *an* ed. Venet. ibid. Affers] *effers* edd. pr. Venet. V. 8. *dicis*, *nuntias*] *dices: nuntiabis* ed. pr. V. 9. Sunt] *fuit* ed. pr. V. 10. *Sic est*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *By. sic est. Ch. qui scis? By.* ibid. *e Davo*] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *de Davo.* V. 12. abigentis] *arguentis* edd. pr. Venet.

ACT. II. SC. II. P. 68. v. 4. Non mirum] *Ni mirum* ed. pr. V. 6. timidus] *timendus* ed. pr. V. 13. prius metum] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *prius enim metum.* V. 15. propter — *propter*] *post — post* edd. pr. Venet. V. 16. Quid] om. edd. pr. Venet.

P. 69. v. 1. AUT QUO NUNC: In omnes] Sic edd. pr. Ven. Volgo tantum: *Nunc in omnes.* V. 3. ABEO] *habeo* ed. Venet. ibid. constitisse] *exstitisse* edd. pr. Venet. V. 5. Per H] om. edd. pr. Venet. V. 6. QUIS HOMO EST, QUI ME: Vocat] Sic ed. pr., quae *v.* habet, ed. Ven. Volgo verbo *vocat* omisso haec in uno lemmate continuantur. V. 11. dolentis] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *dolentibus.* V. 12. ad indicanda] *in iudicanda* ed. pr. *ad iudicanda* ed. Ven. ibid. non] om. ed. Ven. V. 13. QUIN modo] *modo* edd. pr. Venet. V. 15. Certa sententia est] om. ed. pr. V. 18. potest] om. ed. pr. V. 22. periturum] *pariturum* ed. pr. ibid. ET TU QUID] *Et quid tu.* edd. pr. Ven. V. 24. ET QUID TU] *Et tu quid* edd. pr. Ven. V. 27. *si*] om. ed. Ven. V. 28. scientis] Sic edd. pr. Ven. Sed corrige *sciens*, ut volgo. ibid. TAMETSI INTELLIGO] *Id est* ed. pr. *.i.* ed. Ven.

P. 70. v. 3. Potest esse *ἀναστροφή*, sed] om. edd. pr. Ven. V. 7. Hoc Charino dixit] Sic ed. Venet. om. ed. pr. Volgo: *Hoc Charino.* V. 8. ISTUC] *istud* ed. Venet. V. 10. VIDE] om. ed. Venet. V. 11. *me habes*] edd. pr. Venet. Volgo: *me habe.* V. 19. postea — non esse] Sic edd. pr. Venet. Sed corrige: *vel postea — esse*, ut volgo legitur. V. 23. MODO] *non* ed. pr. V. 24. addita aspiratione] *addita haspiratione* ed. pr. Fuitne: *addita H. aspiratione.*

P. 71. v. 2. si] om. ed. Venet. ibid. audirent] *audiret* ed. pr. V. 3. desinant] om. edd. pr. Venet. V. 7. territus] *tertius* ed. Venet. V. 9. et spatium eius] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *spatium.* V. 20. quae] *quam* ed. pr. et sic sepone, ut volgo legitur. *quae* ed. Venet. V. 12. adniti] *amitti* ed. pr. *admitti* ed. Venet. V. 14. *properans* dixerit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *dixerit properans.* V. 20. HUIUS] om. ed. pr. V. 22. *a Davo*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *De Davo.* V. 25. parce] *perparce* ed. Venet. V. 25. IMPROVISO] om. ed. Venet. V. 27. docet quod] Ed. pr. *dixit quod.* Ed. Ven. *dicit quod.* Volgo: *docet quid.*

P. 72. v. 1. continuo] Sic edd. pr. Venet. MS. Hulst. Volgo: *continuo ad Chremetem.* V. 3. *duco*] *dico* edd. pr. Ven. ibid. vel consuetudine] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Consuetudine.* ibid. *ἐλλειπτικῶς*] om. ed. pr. *etcetera* ed. Venet. V. 5. dicimus] om. ed. pr. ibid. Daren] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ut Darem.* V. 6. OSTIUM] *Hostium* edd. pr. Venet. et sic infra. V. 7. ab his] om. ed. pr. ibid. deberent] Sic ed. Ven. *decerent* MS. Hulst. Volgo: *deceret.* ut ed. pr. V. 8. aversum] *conventum* edd. pr. Venet. V. 9. Pamphilum] *filium* edd. pr. Venet. V. 11. *iam se — superbis*] om. edd. pr. Venet. V. 13. RECTE DICIS. PERGE] *Recte iam dicit.* ibid. Et vultu] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Vultu.* V. 14. Ne: At parum temporis fuisti] Ed. pr. *Ne temporis fuerit.* Ed. Venet. *Ne temporis fuerit dilatio.* MS. Hulst. *Ne temporis fieret dilatio.* V. 15.

longi] *loci* edd. pr. Venet. ibid. A] om. edd. pr. Ven. V. 16. factis] *facti* ed. Ven. V. 21. Nam] *Non* edd. pr. Ven. V. 24. Sic] Corrige *hic.* ibid. attribuit coniecturis] *accommodat coniecturas* ed. pr. V. 25. opinionem] Sic edd. pr. Volgo: *opinor.*

P. 73. v. 4. magno] *magno pretio* ed. Ven. V. 5. de pretio] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *ex pretio.* ibid. quid si] *quod sic* ed. Ven. V. 6. omnibus] *non omnibns* ed. Ven. ibid. *seni*] *sed in coenam seni.* ed. Ven. V. 10. ut Achilli] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *et Achilli.* V. 12. Misere] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *Mire.* V. 14. Nullus: Pro non] *Nullus sum pro non sum* edd. pr. Ven. V. 15. Quidita] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Quid ita.* Sed etiam talia grammatici scribendo coniunxerunt, plane ut *egomet.* Vide supra ad v. 24. V. 17. hominem] *hominem se* ed. Venet. ibid. συνεκδοχὴ τρόπος] *synedoche tropus* ed. pr. *synecoche tropus* ed. Venet. V. 21. Hic] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Hoc.* V. 28. Vale: Confirmata re] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Confirmata re*, ut haec cum superioribus continuentur.

ACT. II. SC. III. P. 74. v. 2. Et bene igitur] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Igitur: Bene igitur.* V. 3. Stomachose etiam] *c stomachose et* ed. pr. *stomachose et* ed. Venet. V. 4. Virgilius] Edd. pr. Venet. *ut ille.* V. 6. Succenseat] Sic ed. pr. *.s.* ed. Venet. quasi si sit *scilicet.* Volgo omittitur. Mox *post id* pro *propter id* edd. pr. Venet. V. 7. Id est] ed. pr. *id.* om. ed. Venet. ibid. usque] *neque* ed. Venet. V. 10. perfecte] Sic ed. Venet. Volgo: *perfectum*, ut ed. pr. V. 11. Illae] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *τὸ illae.* V. 12. patiarne] *patiar me* edd. pr. Ven. V. 15. potestatis] *potestati* ed. Ven. V. 15. his verbis] *his rebus* edd. pr. Venet. Volgo: *his tribus*, quod recte se habere videtur. V. 16. *Difficile est*] *resistere difficile est* ed. Venet. ibid. *sola*] Sic ed. pr. Sed corrige *sola est*, ut in ed. Venet. et volgo legitur. V. 17. Quid vis] *Quibus* ed. pr. ibid. *evenerit*] *vis evenire* ed. pr.

P. 75. v. 1. Hoc resistere] Sic ed. pr. Sed quom ed. Ven. cum volgata: *Hoc est resistere,* congruat, id iam reponam. V. 4. cum vultu] om. ed. Ven. Contra ed. pr. habet: *deest resistere: cum vultu desistere.* V. 6. id est] *vel* edd. pr. Ven. V. 7. Haec] edd. pr. Ven. Volgo *est.* V. 8. ad eius] *ad eum* edd. pr. Ven. V. 10. cum caveat Pamphilo, tum cum maxime] *quia tum caveat Pamphilo, tum cum maxime* edd. pr. Venet. Volgo: *quia tum caveat Pamphilo, cum maxime.* ibid. formidat] Sic etiam ed. pr. *formidet* ed. Ven. V. 12. Illo admirante] *Illo admirantis* ed. pr. *Illo admiranti* ed. Ven. V. 13. confirmat] Edd. pr. Venet. Volgo: *confirmavit.* V. 14. numeri est tantum: cetera etiam pluralis] Sic nos locum constituimus. Vide p. 76. v. 5. sq. *cetera etiam pluralis* iam habet Venet. 1545. *numeri est cetera pluralis tantum* ed. pr. *numeri est: caetera tempora pluralis tantum* ed. Venet. Volgo: *tantum numeri est: caetera pluralis.* V. 15.

Ducturum] ed. pr. *dicturum,* sicut paullo infra peccat. V. 18. infra peccat. V. 18. *Tò*] om. ed. pr. in lacuna. Habet iam ed. Venet. V. 22. Fiet] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *fiat.* In Graecis, quae om. edd. pr. Veneta, volgo legitur *ἐμβάσεως.* Falso. *ἐκβάσεως* iam habet ed. Venet. 1545. V. 24. illi] *illic* edd. pr. Venet. Westerhovius coniecit legendum esse: *ab illa. hinc. Huc. Nec sexum etc.* V. 27. atque] *quam* ed. Ven. V. 28. Davum] *dictum* ed. pr.

P. 76. v. 3. Ab imitatione] *a limitatione* ed. pr. ibid. *μιμήσει*] om. ed. pr. in lacuna satis magna. *μιμις* ed. Venet. Ducitur enim hoc *nempe* a possibili] Sic edd. pr. Venet., nisi quod haec *dicitur.* Volgata: *Ab imitatione* (*μίμησις enim dicitur*) *deducitur. Nempe hoc: A possibili.*, mihi non satis facit. V. 9. *Acesthes*] Corrige: *Alethes.* Edd. pr. Venet. tantum *a. m. a.* V. 17. promisisti] Sic edd. pr. Venet. Recte volgo *promiseris.* V. 20. Patri dic velle: Te.] Sic edd. pr. Ven. Volgo *Te* omissum est, ut haec cum iis, quae sequuntur, coniungantur. V. 21. Scilicet] *Sed* edd. pr. Venet. V. 22. neget] ed. pr. *negat.* V. 23. alium] *aliam* ed. pr. V. 25. Speres] Bis edd. pr. Venet. *speras.* Ceterum totum locum sic ex edd. pr. Venet. constituimus. Volgo legitur: *Sunt qui pro speres timeas habeant: ut sit, Nam quod tu timeas, scilicet aliam daturum.* V. 26. aliam] *illam* ed. Venet. V. 28. etiam si] *et si* ed. pr. V. 29. pro eo] *pro id* edd. pr. Venet.

P. 77. v. 3. id est, inveniet elevationem et superbiam] Haec verba uncis inclusa edere volui, leguntur tantum in ed. pr., volgo et in ed. Venet. omissa. V. 4. Sed ne] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Sed nec.* V. 9. Alia] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Aliam.* ibid. Interea — inveniet] Haec om. edd. pr. Ven. V. 10. ne: At] Sic edidi ex edit. Veneta H. Scoti 1545. Volgo: *ne,* et deinde *inveniat* aut etiam *inveniet.* V. 11. adolescenti] *adolescentis* edd. pr. Venet. V. 12. ostendit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ostentat.* V. 13. Acciderit] *Deciderit* ed. pr. om. ed. Venet. V. 14. Nota] *Nō* ed. Ven. V. 16. quam est interrogatus] *qua si interrogatus* ed. pr. *quam interrogatus sit* ed. Venet. V. 18. quia supra dixit] *quia rursum dicit* ed. pr. *quia sursum dixit* ed. Venet. ibid. Hac] Sic etiam edd. pr. Venet. Volgo: *Huc,* errore typogr. V. 19. succenseat Pamphilus Davo] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Davo succenseat Pamphilus.* V. 20. Cur non securus es, significat. nam nunc tacere] Sic corrige hunc locum. *Cur non securus significat. nam non tacere* edd. pr. Venet. Volgo: *Cur non securus es? significat iam nunc tacere.* V. 22. dicenti tacens] Sic ed. Ven. *dicūti tacens.* ed. pr. Volgo: *dicenti Quin taces?* quod reponendum est. V. 25. ne timeat] *Carino ne timeat.* edd. pr. Venet. V. 25. non tacere] Sic edd. pr. Venet. Sed lege aut *nunc tacere* aut *tacere,* ut volgo. V. 30. accipimus] *acce-*

pimus edd. pr. Venet. V. 32. *peperisset*] edd. pr. Venet. *peperit.* V. 33. puerum παῖδα] Sic ed. Venet. *puerum* ed. pr. ibid. Πρίαμος] om. ed. Venet.

P. 78. v. 1. Πριάμοιό τε] Πριάποιό τε ed. Venet. Ed. pr. Graeca omittit. V. 2. que] om. ed. Venet. ibid. Cautione opus est] *cautionē est opus.* ed. Venet. V. 4. et] *et cautio et* ed. Ven. V. 7. ut hanc] *ut cum hanc* ed. Venet. V. 7. *qui*] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *qui se.* ibid. *deserturum se*] Sic ed. Venet. Volgo: *deserturum.* V. 9. esse] Ed. pr. 8. om. ed. Venet.

ACT. II. SC. IV. P. 79. v. 2. nodum] *nondum* ed. Venet. ibid. iniecit erroris] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *iniicit erroris.* V. 4. Πρὸς τὸ QUID AGANT] Sic scripsimus ex MS. Hulst. Volgo: Πρὸς τὸ, omissum est, ut in edd. pr. Ven. utroque loco. V. 5. CONSILII] om. edd. pr. Venet. ibid. sagacitate] *satietate* ed. Venet. V. 6. dixit] *dicit* edd. pr. Venet. V. 6. idem] *.s.* ed. pr. V. 7. *quid agat*] *quid agat cum illo* add. Venet., mox omittit. V. 8. tamen] *tantum* ed. Venet. V. 9. Cogitando] Sic ed. Venet. Volgo: *cogitatione*, ut ed. pr. ibid. gerendo] *regendo* ed. pr. V. 14. possit] *poscit* ed. pr. V. 15. ALICUNDE] *aliunde* edd. pr. Venet. Volgo omissum est. V. 16. Εὑρετικὴν — αἴροντες] haec om. edd. pr. Venet., sed haec in lacuna. Ex verbo αἴροντες mansit tamen in ed. pr. *pontes*, in Venet. *potens.* V. 17. hortatio est] *habitaco* ed. pr. V. 18. iubetur — p. 80. v. 7. Plus asseve-] om. ed. pr. V. 21. *differt nubila*] *c. d. n.* ed. Venet. V. 23. Me miserum] Sic ed. Venet. Volgo: *Miserum me.* V. 24. rapit, dissipat] Sic etiam ed. Ven. et volgo. Sed recte coniecit Westerhovius: *rapior*, *dissipor.* ibid. Non ne] *Ne non* ed. Venet.

P. 80. v. 5. ℐ. POSSIM: Ad me esse] Sic ego edidi. Volgo: *Possim apud me esse*, ut cum superiore adnotatione coniungantur. V. 6. eventu] *eventum* ed. Venet. V. 8. inulti] *multi* ed. pr. V. 10. verba commutare — V. 13. hoc est] om. ed. pr. V. 10. *commutare*] *mutare* ed. Venet. V. 11. *Duo*] ed. Venet. *tua.* Volgo: *Tria*, quod repone. ibid. *commutabitis*] *comutabis* ed. Venet. ibid. vos] *nos* ed. Venet. V. 12. est] om. ed. Venet. ibid. dabis et accipies] Sic ed. Venet. Volgo: *dabitis et accipietis.* ibid. iurgabitis] *iurgabis.* ed. Venet.

ACT. II. SC. V. P. 81. v. 2. cum] *eum* edd. pr. Venet. ibid. sibi] om. ed. pr. V. 3. exitus] Corrige *exitu.* ibid. inopinato] *inopina* ed. pr. ibid. et Simo — Byrrhia] om. edd. pr. Venet. V. 5. venit] *veniet* ed. Venet. ibid. in errorem conciliet] *in errore conculpat* ed. pr. *in maerore conculcet.* V. 8. coeperis] *coeperit* edd. pr. Venet. V. 11. dimittuntur] Sic ed. Venet. Volgo: *relinquuntur*, ut ed. pr. V. 16. praeposuit] *posuit* ed. pr. V. 17. HUNC] *habet* ed. pr. V. 18. propter] Sic ego scripsi. Volgo: *post*, ut etiam edd. pr. Venet. V. 20. nam est] om. ed. pr.

P. 82. v. 4. *Magnam*] om. edd. pr. Venet. V. 5. quasi dixit de improviso] Sic edd. pr. Venet. Volgo hoc omissum est. V. 5. Respice] *id est* ed. pr. V. 6. meditata] *mediata* ed. pr. ibid. habuisse] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *eum habuisse.* V. 9. *Dromo — nolo*] Edd. pr. Venet. *d. u. m. ia* (Ed. Ven. *a*) *s. s. l. p. u. c. u. e* (om. Venet.) *p. volo.* V. 14. volentis] Sic ed. Venet. *non volentis* ed. pr. et volgo. Boeclerus recte coniecit: *Non recusantis est magis quam volentis.* V. 20. pro] om. ed. Venet. V. 22. Nota hic] *Non hanc* ed. pr. ibid. hic] om. Ven. V. 23. non] *nunc* ed. pr. V. 25. Audio] *a. ab* ed. pr. *a. b.* ed. Venet.

P. 83. v. 2. Quod] *quia* ed. pr. V. 3. Nullane] *Nulla* ed. Venet. V. 4. sed neque] *sed ne* edd. pr. Venet. V. 7. cum] om. ed. Venet. *et* ed. pr. V. 4. *subiisse*] *subiesset* ed. Venet. V. 12. *Verere*] *Vereris* ed. Venet. ibid. *lucri est Te fallere?*] *nihil esset id ad rem perspexerit* ed. Venet. *hic ad rem* ed. pr. V. 14. Id est] *Id.* edd. pr. Venet. V. 21. Aut] *Et* edd. pr. Venet. V. 22. [*et non videre*]] Sic ed. Venet. Volgo et in ed. pr. haec omissa sunt. V. 24. *me tum fieri pavum*] Sic Lindenbrogius ex MS. Reg. restituit. *me quam fieri pavidum* edd. pr. Venet. MS. Hulst. MS. Boend. Volgo: *me tum fieri pavidum.* V. 25. Alibi: *Sic*] Volgo: *Alibi sic.* V. 28. benevolentior] *benivolentiam* ed. Venet. *benevidentior* ed. pr.

P. 84. v. 1. per noctem ait. Virgilius] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *per noctem. ut Virgilius.* V. 3. die] *dies* ed. pr. V. 4. ut Plautus] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Plàutus.* V. 6. Quam illum amplecti: Quia] *Da nunc quia* ed. pr. *Det nunc* quia ed. Venet., omissis verbis: *quam illum amplecti.* Corrige: *Dicit nunc*, *quod volgo dicitur*, ut volgo legitur.

ACT. II. SC. VI. P. 85. v. 4. nullus spectator] „*spectator non senex* MS. Reg.“ Lindenbrogius. V. 5. sed hoc ait] *sed hoc agit* MS. Reg. Lindenbr. V. 7. locutus] *locus* ed. pr. V. 11. adversum] *adversus* ed. Venet. V. 13. explicat, dum ait] *explicandum dat* edd. pr. Venet. ibid. *nihilne? — nihil*] om. ed. pr. V. 14. Id est] *Id* ed. pr. V. 15. Prorsus] om. ed. pr. V. 21. Non enim iocularitei dixit virum] Sic ed. pr. Sed ed. Venet. consentit cum volgata: *Modo enim virum ilocalariter dixit.* V. 22. *Virum* enim modo ad] Sic ed. pr. Sed ed. Venet. cum volgata: *Virum: Ad.* ibid. ad laudem modo] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *ad laudem vero.* V. 23. sine] *sumitur* edd. pr. Venet.

P. 86. v. 2. pro *potis*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *id est, potes.* V. 3. *Ionios*] *ironios* ed. Venet. V. 4. illic *es*] *illi* edd. pr. Venet. V. 7. significatio est minimae rei] Sic ego scripsi ex edd. pr. Venet. *significationem minimae rei*, cf. infra ad p. 91. v. 2. eandem scripturae varietatem. Volgo: *significationem minimae rei habet.* V. 10. cum nominibus suis] Cor-

rige *cum suis nominibus.* V. 13. ait SI ADEO] Sic ed. pr. *ait se adeo* ed. Venet. Volgo: *aut si adeo.* V. 14. si] *sibi* ed. pr. V. 19. retractavit] *tractavit* ed. Venet. V. 22. Per te] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Deest, per te.* V. 26. et] om. ed. pr. V. 27. Sic et] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *Sic veteres et.*

P. 87. v. 2. Pamphilum] *et Pamphilum* ed. Venet. V. 7. denuntiatione quadam] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *denuntiatio est quaedam.* Paullo post corrige *seni* pro *sibi.* V. 8. marini] Edd. pr. Venet. Volgo: *et marini.* V. 12. ut *subtristis* et *subridet*] *ut subridet* ed. pr. *et subridet* ed. Venet. Volgo: *ut subtristis, subridet.* V. 13. est] om. edd. pr. Venet. V. 15. servatum] *senatum* ed. Venet. V. 17. ingenuum celare tristitiam] *ingenium celare tristitiam* edd. pr. Ven. et volgo. V. 29. *Occultanda*] Sic edd. pr. Venet. MS. Hulst. Volgo: *celanda.* ibid. quia et] Sic ed. pr. Volgo: *quia.* V. 20. retrahebat] *retrahat* ed. Venet. V. 21. SUCCENSEAT] Sic utroque loco edd. pr. Venet. Volgo: *succenset.* V. 22. proposuit] Sic Westerhovius. *apposuit* ed. Venet. *opposuit* ed. pr., ut volgo. Mox corrige: *opposuit* pro *apposuit.* V. 24. irasci] *et irasci* ed. pr.

P. 88. v. 1. Corrige: AIT NIMIUM PERPARCE FACERE SUMPTUM, ut etiam ed. Venet. habet. V. 2. Mirum ipsum dicere] Sic edd. pr. Ven. MS. Hulst. Volgo: *Mire ipsum dicere.* ibid. MENE. ET NIMIUM PARCE FACERE SUMPTUM] Sic etiam ed. Ven. Ed. pr. *et minimum parce ꝑce equaliū facere sumptum.* V. 4. posuit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ostendit.* V. 6. Etenim] *r. n.* ed. pr. ibid. potior *potis potissimus*] *potis. or. tissimus facit* ed. Venet. V. 11. perparce — sumptum] om. ed. pr. V. 12. Et PERPARCE — *Ne quid nimis*] Haec sic restituimus ex ed. Venet. Ed. pr. tantum: *Et perparce: et nimium cum sufficeret: percīm et ꝑ nimium vituperatione: ut ne quid nimis.* Volgo: *Et perparce et nimium, cum sufficeret unum. Et nimium, vituperatio est: ut, Ne quid nimis.* V. 14. NON LAUDO: Et quia] *Non laudo: quia* ed. Ven. *quia non ꝑ laudo nam.* ed. pr. V. 17. quam reprehendo vel vitupero] Sic ed. Ven. *quam vitupero* ed. pr., ut volgo. V. 19. senis] Corrige *seni.* Edd. pr. Venet. quidem habent *senis.* V. 24. veniunt] Edd. pr. Ven. *veniant.* V. 27. in omni] *una* edd. pr. Ven. V. 29. ex] add. edd. pr. Venet. volgo omissum.

P. 89. v. 4. ILLE] Sic ed. pr. Sed corrige cum ed. Venet. *Illic,* ut volgo. V. 6. Latio] *latii* edd. pr. Venet.

ACT. III. SC. I. P. 90. v. 3. id agit] *id ait* edd. pr. Ven. V. 5. quaedam agit velut casu eveniant] Sic ed. Venet. *quaedam velut casu eveniunt* ed. pr., ut volgo. V. 9. apparuit] Sic ed. pr. Volgo: *apparet,* ut etiam ed. Venet. V. 12. UT DIXTI] *ut dixit* ed. pr. om. ed. Venet. V. 23. ergo] hic add. edd. pr. Venet. volgo om.

P. 91. v. 2. significatio est] *significationem* ed. pr. V. 5.

Qui audire non possit] *ne audire possit* ed. Venet. *qui audire non possunt* ed. pr. V. 9. faciunt partus] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. MS. Hulst. Volgo: *faciunt parentes.* ibid. matris et patris. *§.* Tolli] Ed. pr. *matris ē pater matris tollere.* Ed. Venet. *matris ē patris tollere.* Volgo: *matris est: patris tollere.* V. 13. *ilicet*] *.s.* edd. pr. Venet. i. e. *scilicet.* V. 14. rem actam] *re acta* edd. pr. Venet. V. 15. *Actum, aiunt, ne agas*] Ed. pr. *Actum enim aiunt.* Ed. Venet. *Actum enim, aiunt, ne agas.* V. 20. Adeon est] om. edd. pr. Ven. V. 20. autem] om. edd. pr. Venet. V. 22. reperto] *repertum* edd. pr. Venet. ibid. quia demens est] Sic edd. pr. Venet. et omnino vetustiores. MS. Hulst. Volgo: *quia tam demens est.* V. 23. Ex peregrina: Id est] Sic nos locum constituimus. Volgo haec superioribus continuantur: *ex peregrina, id est.* V. 25. ea] *f. e.* Ed. Venet. V. 27. taceri] *tacere* ed. Venet. ibid. *hoc*, id est, te meretricem] Sic ego scripsi. Edd. pr. Venet. *hoc quidem potest* (ed. pr. hic addit *taceri*) *hoc* (*hanc* ed. Venet.) *meretricem.* Volgo: *h o c q u i d e m, hoc est, meretricem.* V. 28. habuisse] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *habuisse te.*

P. 92. v. 4. Et] *Te* Ed. Venet. *Ex* ed. pr. V. 7. sensibiles] *nos sensibiles* ed. Ven., non pr. Volgo: *sensibiles* V. 8. *planeque sentiam*] *pleneque scilicet* ed. pr. *pleneque sententiam* ed. Venet. V. 9. quo] *duo* Ed. Venet. V. 10. ratione] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ratiocinatione.* Sic etiam paullo post. V. 12. punctun ait] Sic Ed. Venet. Volgo: *punctum.* V. 14. secum] Edd. pr. Venet. *senex.* Volgo om. V. 15. ex multis fallaciis] Sic ed. Venet. Volgo: *ex multis*, ut ed. pr. V. 16. Davus. V. 14. Quo Chremetem: quo, qua re] Sic ed. Venet. Ed. pr. *Davus contra Chremetem: qua re.* Volgo: *Davus contra Chremetem.* V. 14. *Q u o: Qua re.* V. 17. Iuno lucina — dicta] Haec om. edd. pr. Venet. *Εἰλείθυια* dicitur, Latine] pro his cod. Dan. hoc habere dicitur: *Εἰλίθυια. Latini nixos dicunt.* V. 21. geminata] Ed. Venet. Volgo: *gemina*, ut ed. pr. ibid. ut partus] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Ut et partus.* V. 24. etiam] add. ed. Venet. volgo et in ed. pr. omissum. V. 25. proscaeniis] Ed. pr. *prosceniis.* Ed. Venet. *proscaenis.* Volgo: *proscenio.* V. 29. appellet] *appellat* edd. pr. Venet. V. 29. hoc sentiat] *sentiat hoc* ed. pr. V. 30. Tam] *Nam tam* ed. Venet. V. 30. facilitatem] *felicitatem* edd. pr. Venet. Fuitne: *velocitatem.* V. 32. si sit adverbium] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *adverbium sit.*

P. 93. v. 4. non] om. ed. pr. ibid. percepit] Edd. pr. Ven. Volgo: *percipit.* V. 5. illae agunt] *ille agat* edd. pr. Venet. V. 6. Num immemores discipuli] *Non immemor discipuli* ed. pr. *num. im. s. d.* ed. Ven. V. 7. per quos omnis] Sic ed. Ven. Volgo et in ed. pr. *omnes, per quos.* V. 10. improbum] *improbam* ed. pr. V. 11. Num — discipuli?] Haec om. edd. pr. Venet. ibid.

significari] *significare* edd. pr. Venet. V. 11. magister. Nam nomina] *magistri nomen est* edd. pr. Ven. V. 13. tunc] *nunc* edd. pr. Venet. V. 17. fabula sit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *fabulam.* ibid. NUM IMMEMORES] Ed. pr. *Non immemor es.* Ed. Venet. *num inmemor es.* V. 18. *Nunc* deest] *Nunc desunt* ed. Venet. *desunt nunc* ed. pr. ibid. quia supra magistrum] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quia ipsum magistrum supra.* V. 22. consili] *consilii* edd. pr. Venet. V. 23. *nunc*] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *nunc, cum nihil obsint doli.* V. 24. adortus] *adoriri* ed. Venet.

ACT. III. SC. II. P. 94. v. 2. scita] Corrige *scite.* V. 3. ex aegri] *de aegri* ed. Venet. *egri* ed. pr. V. 6. sic] *sicut* edd. pr. Venet. V. 7. ex rebus] om. ed. pr. ibid. firma intimabant] Sic edd. pr. Venet. MS. Hulst. *firme intimabant* MS. Reg. Lindenbr. *futura* coniecit Westerhovius. Volgo: *firme nuntiabant.* V. 10. OPORTENT] *oportet* ed. pr. V. 19. ut cum lavisse ait non lavisse a parte totum significet] Sic ed. Venet. *cum lavisse: aut non lavisse: a parte totum significent* ed. pr. Volgo: *cum lavisse, aut non lavisse dicimus, a parte totum significantes.* V. 20. Sed Terentius] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *Et Terentius.* V. 21. *ista* dicendo] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *isthaec dicendo.* V. 23. ISTA] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *isthaec.* ibid. ex puerperio] *ex puero* ed. pr. V. 24. istam] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *isthaec.* V. 25. *τάχιστα*] *ytisa* MS. Reg. Lindenbr. ibid. imperitiae] *imperite* ed. pr.

P. 95. v. 1. DATE] *dare* ed. pr. V. 2. DATE BIBERE] om. edd. pr. Venet. V. 2. magis] om. ed. pr. V. 3. in quinto] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *in sexto.* V. 3. *summo*] Hic edd. pr. Venet. adiiciunt: *date bibere.* V. 4. verba] *una* ed. pr. *verba una* ed. Venet. ibid. coniuncta] Sic ed. Venet. *iniuncta* ed. pr. MS. Reg. Lindenbr. Volgo: *activa.* ibid. nullam] *nulla* ed. pr. V. 5. DATE EI] Sic ed. Ven. *Da mihi* ed. pr. V. 7. QUOD IUSSI: QUANTUM] Sic ed. pr. Volgo et in ed. Venet. haec omissa sunt. V. 8. REVERTOR] *redeo* edd. pr. Venet. et post *vide* omittunt. V. 9. non] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et non.* V. 12. incertum, qualem dicat] Sic edd. pr. Venet., etiam Veneta H. Scoti. Volgo: *incertum aevi.* V. 13. itaque] *ita et* ed. pr., cetera, ut nos. Sed fortasse scribendum: *itaque, ut ita dicam, a matre etc.* ex ed. Venet., quae habet: *atque, ut ita dicam, a matre etc.* Volgo: *et, ut ita dicam etc.* V. 15. subblanditur] *subauditur* edd. pr. Venet. V. 17. Corrige *iurandi.* ibid. dixit, ut] Sic ed. Venet. Volgo: *ut*, ut etiam ed. pr. V. 19. *Anchisae -- ad undam*] *m. u. s. s. a. u.* ed. pr. *Anchisae r. s. s. a. u.* ed. Venet. V. 21. puer] add. edd. pr. Venet. volgo omissum. ibid. quem] *quae* ed. Venet. ibid. *ὡραῖον*] Ed. Venet. *ὥρεος.* Volgo: *κόσμιον.* V. 22. quis scit] *qui sunt* edd. pr. Venet. V. 23. ut in Hecyra] *in hec ita* ed. pr. *ut*

in hoc ed. Venet. V. 25. paucos] *perpaucos* ed. Venet. ibid. *reperias — amatores*] om. edd. pr. Venet. V. 26. *Perquam*] *quam* ed. pr. V. 27. superstites] *superstites: superstites* ed. Venet. V. 28. anus] *auus* ed. Venet. ibid. Quia senes multis superstites] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quia aetate multis superstites iam delirant etc.* ibid. aetate delirant] Sic ed. Ven. *erant aetate* ed. pr. V. 29. qui] *quia* ed. pr. V. 30. delirantis] Hic edd. pr. Venet. Volgo: *deliramenti.* ibid. SUPERSTES nunc salvus] Sic edd. pr. Venet. haec verba collocant. V. 32. caussales] Sic ed. Venet. *casuales* ed. pr. Volgo: *coniunctiones causales.* ibid. quoniam] *quin* ed. pr. ibid. et pro quia] om. ed. Venet.

P. 96. v. 1. QUIS] *quod* ed. pr. V. 1. vero] Corrige *modo.* V. 2. non est] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *est.* V. 5. Et *Carmina — lunam*] *.t. patȝ. d.* ed. pr. *t. p. d.* ed. Ven. V. 11. ad omnes palam] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *palam ad omnes.* ibid. FACTO ESSET] *est facto: est* edd. pr. Venet. ibid. Etiam imperative] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Esset impersonative.* Westerhovius coniecit: *Impersonaliter dicitur.* V. 13. ut sit] om. ed. pr. ibid. imperaret] *imperet* ed. pr. V. 14. ESSET] *est* edd. pr. Venet. V. 15. dicitur] *dr̄* ed. Venet. om. ed. pr., ut volgo. ibid. πρωτοτόκος, quae primum] om. edd. pr. Ven. V. 17. peperit] om. edd. pr. Venet. ibid. Et] om. edd. pr. Ven. V. 19. INTUS, CLAMAT] *interclamat* ed. pr. V. 20. oportuerit] Sic ed. Venet. MS. Reg. Lindenbr. *non potuerit* ed. pr. Volgo: *potuerit.* ibid. et — oportuerit] om. ed. pr. V. 21. est factum] Sic ed. Venet. Volgo: *factum est.* cum] *eum* ed. Venet. V. 23. intus] om. edd. pr. Venet. V. 24. adeone] Sic ed. pr. *usque adeo ne* ed. Venet. Volgo: *usque adeone.* ibid. contemnor] *ita contemnor* ed. Ven. V. 25. Temnor] *temno* ed. pr. V. 26. παρὰ τὸ τέμνομαι] om. edd. pr. Venet. V. 27. *temno*] om. ed. pr. in lacuna. *τέμνω* ed. Ven. ibid. IDONEUS] om. edd. pr. Ven. V. 28. ad existimationem] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *ad aestimationem.* ibid. eum] *eius* edd. pr. Venet. V. 30. a quo] *quo* edd. pr. Venet. ibid. et huic] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et ei.* V. 31. *Δύο δι' ἑνὸς*, et] *Cito* edd. pr. Venet.

P. 97. v. 1. Mire] *et mire* edd. pr. Venet. V. 2. hortatus] *hortatum* ed. pr. V. 5. Et — resciverim] om. ed. pr. V. 19. EDIXIN] *edixit* ed. Ven. INTERMINATUS — FACERES] om. ed. pr. ibid. Hic] *hinc* ed. Venet. V. 11. FACERES] *facias* ed. pr. V. 12. Aulularia] om. ed. pr. V. 15. *interbibere — potest*] Ed. pr. *interbibere sola sibi.* Ed. Venet. *interminet sola sibi*, ceteris omissis. V. 16. NUM] *non* ed. pr. ibid. VERITUS] *veritus es* ed. Venet. V. 18. CREDON PAMPHILO] om. ed. pr. V. 20. tibi non] *non tibi* ed. Venet. V. 23. Davo] *Dave* edd. pr. Venet. V. 25. QUASI — HAEC] om. ed. pr. V. 26. aut

propter] *aut* ed. pr. ibid. QUID CREDAS] *aut propter quid credas* edd. pr. Venet. V. 27. qua re] *quasi* ed. pr.

P. 98. v. 2. nunc] Corrige *modo*, ut etiam edd. pr. Venet. V. 3. vocantis, ut] Sic ed. Venet. Volgo et in ed. pr. om. *ut*. V. 4. id est] Sic edd. pr. Ven. Volgo hoc omissum est. V. 5. MEO] om. ed. pr. V. 6. pro] *pro me* ed. Venet. ibid. credimus] *creditur* edd. pr. Venet. V. 7. id] *ad id* ed. pr. V. 13. *Idaeumque tenentem*] Ed. pr. *Id cumque etiam o. c. a. t. pr.* Ed. Venet. *Idēque etiam o. c. a. t. pater.* V. 14. istis] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *illis*. V. 15. SI QUID] *quid tibi* edd. pr. Venet. V. 19. Salustius] om. ed. pr.

P. 99. v. 1. sedulo] *pseudulo* edd. pr. Venet. Sic post *pseudule*. V. 3. *mu*] om. edd. pr. Ven. nec habet volgata. V. 4. *mutire*] *mutos* edd. pr. Venet. Ibid. quod Graeci φθέγγεσθαι] om. ed. pr. Et est una vacua pagina. Ibid. φθέγγεσθαι om. ed. Venet. V. 5. NEMINEM] *enim* ed. pr. V. 7. HIC] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et hic*. ibid. dicendo] *ideo* ed. pr. V. 8. feminino] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *foemineo*. V. 10. DEFERUNT] *Refertur* ed. pr. *defertur* ed. Venet. ibid. PUERUM] *puer* edd. pr. Venet. ibid. DEFERUNT — nobis] *Proferetur: ut quasi videtur nobis.* ed. pr. Ed. Venet. tantum pro DEFERUNT habet *defertur*. V. 12. EGO IAM] *iam ego.* ed. pr. et mox *renuntiabo*. V. 14. praedixit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *praedixerit*. V. 15. ut modo] om. edd. pr. Venet. V. 16. *Renuntiatur*] *Renuntiat* ed. Venet. V. 18. Commodius] *cum odiis* ed. pr. V. 19. magis] *magna* edd. pr. Venet. ibid. quam si MEO] *quasi sine eo* ed. pr. *quasi sine eo scire* ed. Venet. V. 21. PRORSUS] alterum om. ed. pr. V. 23. versus] *versis* ed. pr. ibid. μακρὰν] πόῤῥω ed. Venet. om. pr. ibid. Quidam] om. ed. pr. *longum vel tractum* ed. Venet. V. 24. ego] *ergo* ed. pr. V. 26. nimis molestam] Corrige: *nimis molestam, nimis suspicacem.* V. 27. ille] *Vir.* ed. Venet.

P. 100. v. 2. Solemque] *Solem* ed. pr. *solent* ed. Ven. ibid. sua] *h.* ed. pr. V. 6. Bene] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *Et bene*. ibid. subiunxit] *subiungit* ed. Ven. V. 7. In coniecturam] ed. pr. *qui coniecturam* ed. Ven. V. 8. ut] *in* ed. Venet. ibid. coniectura confletur] *coniecturam conflatur.* Ed. Ven. V. 11. EST] om. ed. pr. ibid. Secundam] *Sed* ed. pr. ibid. credit] *credat* edd. pr. Ven. V. 12. Et] *est* ed. pr. ibid. etiam et] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *et ex*. V. 14. VIDET] *vidit* edd. pr. Venet. ibid. DOMI APPARARI] *parari* edd. pr. Venet. V. 15. omisit] *amisit* ed. pr. V. 17. αὐτόθεν ἐπέμφθη] om. ed. pr. ευθυκ ed. Ven. V. 20. Differuntur] *differantur* edd. pr. Venet. V. 21. INTELLEXERAS] *intellexerat* edd. pr. Venet. V. 21. Qua se] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *Quaqua se*. V. 22. tamen ita versute] *tam etiam versante* ed. pr. *ita versute tamen* ed. Venet. V. 23. it] *ut* edd. pr. Venet. ibid. ut etiam] *etiam* ed. pr. *ut* ed. Venet.

P. 101. v. 1. Et] *ut* ed. Venet. V. 5. *Divellimur — mecum*] Ed. pr. *Divellerent inde infixum per vim.* ed. Venet. *Divelimur inde Iphitus et p.* ceteris omissis. V. 7. Hic] *Hoc* ed. Ven. et MS. Hulst. Volgo: *Hoc sic.* ibid. subaudiendum est] Sic edd. pr. Venet. MS. Hulst. Volgo: *sic audiendum est.* V. 8. De proiectione] *pro dilatione* ed. pr. *pro dilatatione* ed. Ven. V. 10. integrum] *negotium* ed. pr. V. 11. *eorumque*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et eorumdem*, quod recte se habet. V. 12. quod] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quod est.* V. 16. pro] om. ed. pr. ibid. ut sit: — *facis*] Edd. pr. Venet. *ut tu tamen has nuptias*, ceteris omissis. V. 17. Id — negotii] om. edd. pr. Venet. V. 18. appositione] *oppositione* ed. Venet. V. 20. Diserte — para] om. ed. pr. ibid. et] *ac* ed. pr. V. 22. Omnino] *animo* ed. pr. V. 23. ut] om. ed. pr. ibid. crederem] *crederent* ed. Venet. V. 24. Et cum dixit] om. edd. pr. Venet. V. 25. iam esse] tamen esse ed. pr. MS. Boend. *tamen est* ed. Venet. ibid. cautum] *tantum* edd. pr. Venet. V. 26. inducit] *induci* ed. Venet. ibid. peperisset] *pepercisset* ed. pr. V. 28. Omnia] om. edd. pr. Venet. ibid. postea Davus] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *postea dixit Davus.* V. 29. vera] *verba* ed. pr.

P. 102. v. 2. adiunxerunt] *affixerunt* ed. pr. V. 3. Quod] *quid* ed. pr. V. 4. promissio] *promissio est* ed. Venet. V. 16. Quid pro cur] *procul* ed. pr. ℐ. Alias: alio tempore] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *alias*, *alio tempore*, una oratione cum superioribus coniuncta. V. 9. dictionem] Sic ed. Venet.

ACT. III. SC. III. P. 103. v. 2. redigit] Sic ed. Venet. *agit* ed. pr. Volgo: *adigit.* ibid. non videatur] *videatur* ed. Ven. non pr. V. 3. posse vitari] *non posse mutari* ed. Venet., non ed. pr. V. 4. fient] *fiunt* ed. pr. V. 5. ergo] om. ed. pr. ibid. *salvere*] *salve* ed. Venet. V. 7. *Reddique — iubebant*] *Redid̄itque* (sic) *viro p. i.* ed. pr. *reddiditque viro p. i.* ed. Venet. V. 8. Volumus enim] *.n. volumus* ed. pr. V. 10. cognitioni] *cognicione* ed. pr. V. 15. quia — adierunt] om. ed. pr., non Veneta. V. 16. importune] *importunum* ed. pr. V. 20. E Davo modo audivi] *e Davo modo* ed. pr. *a Davo mō.* ed. Venet. Volgo: *De Davo modo audivi.* V. 22. ut] om. ed. Venet. V. 23. Tun an] *tu an* edd. pr. Venet.

P. 104. v. 5. *Per ego te Has lacrimas*] *per has ego te* edd. pr. Venet. V. 9. cognitam] Sic edd. pr. Venet. Praestat *coitam*, quod volgo legitur. V. 13. *enim*] om. ed. Venet. ibid. *Dianae Venit amor*] *n. a.* edd. pr. Venet. V. 15. praepositione] *preposicionē* ed. pr. V. 20. subiungit] *subiunxit* ed. Ven. V. 21. Datur servandi] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *servandi datur.* V. 22. per eas res] *per ea* ed. Venet., non pr. V. 24. *flamma extrema meorum*] *f. c. m.* edd. pr. Venet. V. 26. *eversae*] *ensem* ed. pr. *ensē* ed. Venet. V. 27. *Excidia*] *et excidia* ed. pr. *excidat* ed. Venet.

P. 105. v. 1. Ut — petitionem] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Haec volgo omissa sunt. V. 3. Hoc] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *Et hoc.* ibid. non vitabant] Edd. pr. Venet. *non mutabant*, ut volgo. V. 4. *me*] om. ed. pr. ibid. *τω* ENINMACOR] om. edd. pr. Ven. Pithoeus coniecit scribendum: *τῷ ἑλληνισμῷ· Μὴ λιτάνευε, μὴ μάχον.* V. 8. quod est iustum] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quod non est iustum.* V. 12. *en dextra fidesque*] *et u. q. f.* edd. pr. Ven. V. 13. pro] om. ed. pr. V. 17. lemmate negat] *a. h. m. m. at. h. ne. g. at.* ed. pr. *a. l. m. m. at. h. ne. g. at* ed. Venet. Volgo: *λήμματι negat.* V. 18. Sed — commodi] Sic edd. pr. Venet. Haec volgo omissa sunt. V. 19. Utrique] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *uterque.* V. 20. non alteri utile, alteri inutile] *non alteri inutile* ed. pr. *q. d. si mihi utile, et tibi etiam utile et alteri et nulli alteri inutile.* V. 22. ex plurali singularem] *ex plurali singulare* ed. pr. *pluralem in singularem* ed. Venet. ibid. fiant] *fiat* ed. pr. ibid. Ex] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et ex.* V. 25. Varietatem] *veritatem* ed. pr. ibid. Non enim dixit] Sic ed. Venet. *non enim* ed. pr. Volgo: *non dicit.* ibid. *illa*] om. ed. pr. V. 26. *et*] om. ed. pr. V. 27. in re] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *in rem.* V. 28. Itaque modo] *atque modo* ed. pr. V. 30. *Itaque una inter nos*] *Atque unam inter nos* ed. pr. *itaque unam inter nos.* Volgo: *Itaque nos una inter nos.*

P. 106. v. 1. Bene — postulem] Sic ed. Venet. Volgo et in ed. pr. haec omissa sunt. V. 4. Simo] Corrige: *Simo. Et hoc a possibili est*, ut etiam edd. pr. Venet. V. 6. Mox] Sic ed. pr. *more* ed. Venet. *mox* volgo omissum est. V. 9. a specie] *a spe* ed. Venet. V. 10. *παροιμία*] om. ed. pr. in lacuna. *καθολυκα* ed. Ven. ibid. enim] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *autem.* V. 14. Prius — *contumelias*] om. ed. Venet. ibid. Hic invidiosius] Sic edd. pr. Volgo: *Invidiosius.* V. 18. *animum*] Corrige: *animum aegrotum.* ibid. *deteriorem ad*] *ad d.* V. 19. *Ἠθικῶς* demus] *deinde* ed. pr. *demus* ed. Venet. Volgo tantum: *Ἠθικῶς.* V. 21. *Quo modo*] *Quin* edd. pr. Venet.

P. 107. v. 3. Periculum tentamen] *tentamentum* edd. pr. Venet. V. 4. *Tute — fecisti*] *tu ce ti q. f.* ed. pr. *Vu te m. q. f.* ed. Venet. Volgo: *Tute melius periculum feceris.* V. 6. At] *Ast* ed. pr. ibid. Memorabile dictum] *Mirabile factum animus* ed. pr. *Mirabile dictum nimis* ed. Venet. V. 7. cesserit] *cesseris* ed. pr. V. 8. Eveniat] *veniat* ed. pr. V. 9. per] *pro* ed. pr. V. 10. Quot — vide] *quot co. m.* ed. pr. *quot co. im.* ed. Venet. V. 15. Istic] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *istuc.* V. 16. Istic] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *istuc.* V. 17. Istic] Sic ed. Venet. Volgo et in ed. pr. *istuc.* ibid. hominem significat] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *significat hominem.* ibid. ac de sententia decedere] *et sententiam secedere* ed. pr. *et sententia secedere* ed. Venet. V. 19. Si ita istuc] *Sed id* ed. pr.

Si ita ed. Venet. Ibid. INDUXTI] *induxit* ed. pr. V. 20. per] om. ed. pr. V. 21. QUI — EORUM] *q. r. e. c.* edd. pr. Ven.

P. 108. v. 1. *e Davo*] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *de Davo.* V. 3. AUDIES VERBA] om. ed. pr. ibid. *παρέλκεται*] om. edd. pr. Ven. V. 5. *Turpe*] *Tu quoque.* ed. pr. ibid. quem — incertum] *quemquam* ed. pr. *tantum quemquam* ed. Ven. ceteris omissis. V. 8. *eccum, eccuius*] *et cuius cuium* ed. pr. *eccum* ed. Venet. V. 9. *ecce illum*] *ecce eum, ecce illum* ed. Veneta.

ACT. III. SC. IV. P. 109. v. 1. QUIDNAM — UXOR] om. ed. Venet. V. 3. unam] om. ed. Venet. V. 5. utimur] *utitur* ed. pr. ibid. *DaFus — corFus*] *Dauus, seruus, vulgus, coruus* edd. pr. Venet. V. 6. Locus est] *Hic est locus* ed. Ven. V. 6. discrimen] *discretionem* ed. pr. V. 7. producta] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *perducta.* V. 11. Et] *oro* edd. pr. Ven. V. 14. *nunc nuper*] *nunc semper* ed. Venet. V. 15. SUM, DAVE, ABS TE] *Dave* edd. pr. Venet. V. 16. *sum*] om. ed. pr. V. 16. *Hei*] Sic edd. pr. Venet. *Heu* volgo. V. 17. *Quae*] Sic ed. Veneta. *quod* volgo et in ed. pr. V. 18. a diis] *ab hiis* ed. pr. *ab his* ed. Venet. ibid. *eos*] om. ed. Venet.

P. 110. v. 5. audituro] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *auditori.* V. 6. Id est — significat] Sic edd. pr. Ven. MS. Boend. Volgo haec omissa sunt. ibid. iam hoc est] Hic adde PROPE MODUM ex edd. pr. Venet. MS. Boend. ibid. cuius accusativus est a *modus*] *cuius* (*eius* ed. pr.) *actus est admodum* edd. pr. Venet. MS. Boend. V. 8. *οὕτως ἔχει*] *χαρὴ* ed. Venet. om. pr. V. 10. *παρέλκεται*] om. edd. pr. Venet. ibid. in] om. edd. pr. Venet. V. 11. QUIDNAM] *Quisnam* ed. pr. V. 12. *Τί δήποτ᾽ ἀκούσω*] om. edd. pr. Venet. *ΠΡΟΤΟΝΚΥΜΕ* MS. Reg. Lindenbr. V. 13. OPTIME] om. edd. pr. Ven. ibid. usus est] *uisus sum* ed. pr.

P. 111. v. 1. HUC] *huic* edd. pr. Venet. V. 2. TE] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Te, id est.* V. 4. *sive*] *si* ed. pr. ibid. *oro*] *rogo* ed. pr. ibid. Ibi] *ubi* ed. pr. V. 5. dicit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *dixit.* ibid. *sive aequum est*] *si aequum* ed. pr. *sive aequum* ed. Venet. V. 8. haec] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *hoc.* V. 12. *Quirites*] *q. q. que* ed. pr. *q. q.* ed. Ven. V. 14. ad fucum] *hercle sedo: ault sucum* ed. Venet. V. 15. IRRITATUS] *iratus* ed. pr. V. 17. in P h o r m i o n e] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *In P h o r m i o n e irritor.* ibid. Ducitur] *Dicitur* ed. pr. ibid. verbum a] om. ed. pr. V. 17. canibus] *carnibus* ed. Venet. V 18 R imitantur] *iterant* ed. pr. *imitantur* ed. Venet. V. 21. *egi atque oravi tecum*] ed. pr. *egique ore intentum.* ed. Venet. *egitque ore intentum.* V. 22. Facito] *facio* ed. pr. V. 23. intulit] *inculcat* ed. pr. ibid. fingens] Sic ed. Venet. Volgo: *fugiens*, et ed. pr. V. 24. quasi miror. — ni domi est] Sic edd. pr. Venet. Volgo tantum: *quasi, hoc est mirum, ni domi est.* V. 24. quasi] *quasi si* ed. Venet. V. 25.

Caute] *hanc* ed. pr. ibid. callidum] Corrige *callidam.* V. 26. excepit] *excipit* ed. Venet. ibid. memor] *et memor* ed. Venet. V. 18. Eadem] *idem* ed. Venet. V. 29. pro *idem*] Corrige: *pro item.*

P. 112. v. 2. vel] om. ed. Ven. V. 4. Quin hinc] *quin nunc hic* ed. pr. *quin nunc hinc* ed. Venet. V. 5. ut] *vel* edd. pr. Venet. ibid. impulsionem] *impulsione* edd. pr. Venet. ibid. lucri] *lustri* edd. pr. Venet. V. 6. ut non] *aut* ed. pr. om. Venet. V. 7. enim in] *in* ed. pr. *enim* ed. Venet. V. 18. plana non dixit tantum] *plana* (*plena* ed. pr.) *dixit non tantum* edd. pr. Venet. Volgo: *plana dixit non tantum recta.* V. 15. qua] *quam* ed. pr. ibid. mirifice] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *magnifice.* ibid. exaggeravit] *exaggregavit* ed. pr. V. 18. nec solum] *ne dum* edd. pr. Venet. V. 19. Hodie tempus] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *tempus hodie.* Mox corrige: *ut ne.* ibid. quidem] *quaedam* ed. Venet. ibid. eius sit] *revisit* ed. pr. V. 23. abundet] *abundat* edd. pr. Ven. V. 27. Darem] om. edd. pr. Venet.

ACT. III. SC. V. P. 113. v. 2. etiam] om. edd. pr. Ven. ibid. praestruxit] *praestrinxit* ed. Venet. V. 3. ad] om. ed. Venet. V. 10. subiungit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *subiunxit.* V. 13. *nullo nulli, solo soli*] *nullus nulli, solus soli* MS. Hulst. V. 16. quod futile dicitur futilis] Sic ed. Venet. *futilis* om. edd. pr. et volgo. V. 17. quod non deponit nisi minister] Sic ed. pr. Venet. Volgo: *quod non deponunt ministri.* Fortasse: *quod non deponit minister sacrorum.* ibid. quod quidem vas] Sic edd. Venet. Volgo et in ed. pr.: *quod.* V. 18. Instabili significat futili] Sic ed. Ven. *Instabilique* ed. pr. Volgo: *eoque instabile est.*, quod ferri potest. V. 20. *auctor*] om. edd. pr. Venet.

P. 114. v. 1. Id est praemium. Praemium vero] Sic ed. Venet. *auctor praemium. Praemium vero* ed. pr. Volgo: *Ergo pretium et praemium.* V. 2. bono] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *bene.* V. 2. sed praemium et pretium ita discernuntur] Sic ed. Venet. Volgo et in ed. pr.: *Sed discernitur ita.* V. 4. praemium] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *pretium.* ibid. pro virtute et sapientia honor est] Sic ed. Venet. *pro virute. pretium honor est* ed. pr. Volgo: *pro virtute, honor est.* V. 8. Sic Plautus] *Sic et Plautus* ed. Venet. ibid. locutus est] om. *est* edd. pr. Venet. V. 8. Et] om. edd. pr. Venet. V. 9. *Illam*] Corrige: *Illum.* V. 10. *affecit pretio*] om. edd. pr. Venet. V. 12. *Invidisse*] *invenisse* ed. pr. ibid. *ut redditus oris*] om. edd. pr. Venet. V. 14. nunquam] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *Numquan nos.* V. 15. potuerimus] *poterimus* ed. pr. V. 17. Sed hoc sic inquit Davus: Periculum] Sic ed. Venet. *Sed hoc sic inquit: periculum* ed. pr. Volgo: *Sed hoc dicit: Sic, inquit, periclitor.* V. 19. *ἄν — ΟΠΟΔΥΜΙΙΙΙΕ*] MS. Dan.

ΑΝΘcΟCΘe ThΟΚΑΝΑ ΠΟΔeΙΜτπe. V. 22. QUID] *quod* ed. pr. V. 23. exsurgat] *exsurget* ed. Venet. V. 27. Se percutiendo] Sic ed. Venet. Sed om. ed. pr. et volgo. V. 28. quia fiducia] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et fiducia.*

P. 115. v. 1. Ablativus — casu] Haec constitui ex ed. Venet. Ed. pr. tantum: *Ablativus casus me*, ceteris omissis. V. 2. me] *nec* ed. Venet. V. 3. cum] om. ed. Venet. ibid. ATQUE — faciam] om. ed. Venet. V. 3. Corrige: *Id quaero, hoc est.* V. 5. ALIQUAM PRODUCAM MORAM: PRODUCTEM legitur et PRODUCAM] *Aliquam productam legitur*, ceteris omissis ed. pr. *Aliquam producam moram et productam legitur* ed. Ven. V. 7. AIS] *agis* edd. pr. Venet. V. 8. cum] *cum pro* ed. pr. V. 9. dicimus] Sic etiam edd. pr. Venet. Sed praestat, quod est in MS. Hulst. *ducimus.* V. 10. Hoc est] *tum hoc* ed. pr. V. 12. proprie est] Sic ed. Venet. Volgo: *est proprie*, ut ed. pr. V. 14. AT IAM EXPEDIAM: Ille non defendit] Pro his ed. Veneta: *ille enim non defendit.* ed. pr. *ille non defendit.* Volgo: *Non se defendit.* V. 15. promittit] Corrige ex ed. Veneta *se promittit*, volgo et in ed. pr. omissum est *se.* ibid. ad] om. edd. pr. Venet. V. 17. SPERO] *Scilicet* ed. pr. *S.* ed. Venet. V. 18. usus] Sic edd. pr. Venet. *est usus* volgo. V. 20. magis] *et magis* ed. pr. V. 21. ferre] om. ed. pr. V. 22. monere] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *summonere.* V. 24. *Quo*] *quod* ed. pr.

P. 116. v. 1. IMPEDITAM] *modo impeditam* ed. Ven. ibid. dixit] *dicit* ed. Veneta. V. 2. Integram] *Rem integram* ed. Venet. ibid. et] *quia* ed. pr. ibid. restituas] *restitues* edd. pr. Venet. ibid. TU] om. edd. pr. Venet. Ibid. qui integram] *tegram* ed. pr. V. 3. expeditamque] *impeditamque* ed. pr. *perditamque* ed. Venet. V. 6. *hac*] Sic ed. pr. *hoc* ed. Venet. V. 8. ultro] Sic coniecit Lindenbr. Volgo: *vultu*, ut etiam edd. pr. Venet. V. 11. Ad se] om. ed. pr. V. 13. Victus ad se redit] *ad se redit* ed. pr. *Victus ad se redit* ed. Veneta. Volgo: *Victus redit ad se.* V. 14. Hoc de corpore dixit] Sic ed. Ven. *de corpore dixit* ed. pr. Volgo: *Et hic de corpore dixit.*

ACT. IV. SC. I. P. 117. v. 10. *consuetudo — iudices*] *locus. quam .n. s. u. sed dum hoste clare. o.* ed. pr. *locus: q̃. n. s. u. idē. Hoccine se nōdū hoste dare. o. g. s. o. h. i.* V. 12. INNATA] om. edd. pr. Venet. Ibid. UT] *s. ut* edd. pr. Venet. V. 15. *se*] om. edd. pr. Venet. V. 16. *et*] om. edd. pr. Ven. V. 17. *hic*] om. edd. pr. Venet. V. 18. ut COMPARET] Sic edd. pr. Venet. Volgo haec omissa sunt. V. 19. ATQUE — ALTERIUS] *alienis commodis sua* ed. pr. *alienis incommodis sua* ed. Venet. Ibid. Hic *gaudeat* subauditur] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *Et hic gaudeant subauditur.* V. 20. acquirat vel aestimet] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *acquirant vel aestiment*, *metiantur.* V. 21. ALTERIUS] *alienis* edd. pr. Venet. ibid. COMPARENT] *p.* edd. pr. Venet. V. 21. intelligit] Sic edd. pr. Venet. Volgo:

intelligunt. V. 23. ea] *eē* ed. Venet. ibid. aestimaverit] *aestimaverint* ed. pr.

P. 118. v. 2. se] om. ed. pr. ibid. probavit] *probat* ed. Venet. V. 4. Parum] *pravum* ed. pr. V. 5. IDNE EST] *id* ed. pr. *id est* ed. Venet. ibid. VERUM] om. ed. Venet. V. 10. non adest] *et non adest* ed. Venet. V. 12. Mire autem] Sic ed. Venet. *mox autem* ed. pr. Volgo: *Mire ait.* V. 13. natura] *non* ed. pr. ibid. necessitas] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *necessitas autem.* V. 15. in pectoris altitudine] Sic edd. pr. Ven. uterque codex Westerhovi. Volgo: *intra pectoris altitudinem.* V. 18. malorum] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *etiam malorum.* Ibid. Malitia] *Mala* ed. pr. V. 19. tanquam] *quia* ed. Venet. V. 20. QUIS MIHI] *Quid mihi* edd. pr. Venet. V. 22. MEAM] *mea* edd. pr. Venet. V. 24. HEUS] *hec* ed. pr. V. 26. mihimet sum, quam alieni] Sic ed. Venet. *mihimet sum, quam alienis* ed. pr. Volgo: *mihimet ipsi sum, quam quisquam alienus.* V. 28. *Quo*] om. ed. Venet. V. 29. *quum illum*] *quam se illam* ed. pr. ibid. *maluit*] om. ed. pr.

P. 119. v. 3. malefacti] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *mali facti.* V. 5. sed ἠθικῶς, id est populariter additum est] *Sed et negas, vel simulas .i.* (hoc *.i.* om. ed. Venet.) *populariter additum est.* Edd. pr. Venet. Volgo tantum: *Sed ἠθικῶς additum est.* V. 6. Hic, ubi promiserunt] Sic ed. Venet. *ibi non providerant* ed. pr. Volgo: *Ubi promiserant.* V. 7. Nota et] *et* ed. pr. *et nota* ed. Venet. Haec volgo omissa sunt. ibid. IBI] *ubi* ed. Venet. esse] Sic ed. Venet. Hoc volgo om. ibid. esse irascenti repetitionis] *petitionis* ed. pr. ceteris omissis. V. 8. UBI] om. edd. pr. Venet. V. 12. *pudor*] om. edd. pr. Venet. ibid. *adest*] om. edd. pr. Venet. Volgo: *est paululum.* V. 13. Unum abundat] Sic edd. pr. Venet. Sed corrige: *Et unum ad abundat*, ut volgo legitur. V. 14. ET] *ut* ed. Venet. V. 15. Expostulatio] om. ed. pr. V. 19. ita se] *se ista* ed. pr. *ista se* ed. Venet. V. 21. *profeceris*] *profueris* edd. pr. Ven. V. 22. respondebo] *respondemus* ed. pr. V. 23. Non] om. edd. pr. Venet. ibid. quo] *quoquo* ed. pr. V. 24. illud] *aliud* edd. pr. Venet. V. 25. promovero] *primo vero* ed. pr. *promonere* ed. Venet. Ibid. Nam] *n.* ed. pr. om. ed. Ven. ibid. EI FUERO] *sed* edd. pr. Ven. V. 26. primovero] *primo vero* ed. pr. ibid. vel] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ei.* V. 27. MOREM GESSERO] *modo* ed. pr. *moram gessero* ed. Venet. V. 28. atque perturbationem] Sic ed. Venet. *et verberationem* ed. pr. Volgo: *atque turbationem.* V. 29. quid] Corrige *quod.* V. 31. Mire et] *Nunc* ed. pr. V. 32. priorem] om. ed. pr. ibid. perfringendam] *perstringendam* ed. pr. V. 33. vociferari] *vociferare* edd. pr. Venet. V. 35. esset] *essent* ed. pr.

P. 120. v. 5. ITANE] *Eadem* ed. pr. *ita tu* ed. Ven. ibid. Quia] *et quia etiam* ed. Venet. V. 6. per] *esset per* ed. pr.

V. 7. per informationem] *post infirmationem* ed. pr. *post confirmationem* ed. Venet. V. 8. a Pamphilo] Sic ed. Ven. Volgo: *Pamphilo*, ut ed. pr. ibid. quo] *quod* ed. Venet. ibid. nititur] Hic repetit ed. Ven. *quin tuum a. quin legitur et cum.* V. 9. participium est] *participium* edd. pr. Venet. V. 10. Si Pamphilus dicit] Sic ed. Venet. *Si Pamphilum d.* ed. pr. Volgo: *Si Pamphilus id dicit.* V. 14. voluptatem] *voluntatem* edd. pr. Venet. V. 15. dicitur] om. ed. pr. V. 16. HABEAM] om. ed. Venet. V. 17. *sunt cordi. Cordi?*] om. ed. pr. *sunt cordi* ed. Venet. V. 18. QUANTASQUE] *quas* ed. pr. *quanta tu* ed. Ven. V. 19. VERSER] *versus* ed. pr. V. 20. ut] Sic edd. pr. Venet. MS. Hulst. Volgo: *aut ut.* V. 21. *restitueris — virum*] om. edd. pr. Venet.

P. 121. v. 3. in me] *in me meus* ed. Venet. V. 6. an] *aut* edd. pr. Venet. ibid. ut alibi ipse] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ut ipse alibi.* V. 10. CUM — non sunt] om. ed. pr. V. 11. CUM — ALTERCASTI] om. ed. Venet. V. 13. Argumentum] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Hoc argumentum.* V. 16. TU MINUS] *tu minus tu* — ed. pr. *minus tu* ed. Venet. V. 17. *minus scis*] om. edd. pr. Venet. V. 18. vel quo] *vel qūo* ed. Venet. ibid. qua re] Corrige: *aut qua re.* ibid. cum] *in* ed. pr. ibid. huiusce] Sic ed. Venet. Volgo: *huius* et in ed. pr. V. 19. tamen] om. ed. Venet. V. 19. quo tu] *qui* ed. pr. *quid* ed. Venet. V. 21. apparabantur] *ap.* ed. Venet. *parabuntur* ed. pr. Volgo: *parabantur.* V. 21. ipso] *ipse quo* ed. pr. V. 22. fallit] *facit* ed. Venet. ibid. irascique] *irasci quam.* edd. pr. Ven. ibid. me] *mihi.* ed. pr. V. 23. immerito] *merito* edd. pr. Ven., ut volgo. V. 24. HAEC] *hoc* edd. pr. Venet. V. 25. APPARABANTUR] *parabantur* ed. pr.

P. 122. v. 1. COACTUS — ES] *tua voluntate tu coactus* edd. pr. Venet. V. 3. dixit] *dicit* ed. pr. ibid. quod] *quo* edd. pr. Venet. V. 4. Crucias] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *excrucias.* V. 7. quarto] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. *quarè* MS. Hulst. Volgo: *quando.* V. 9. pronuntiat] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *pronuntiandum.* ibid. ut et hic] *ut hic* edd. pr. Venet. Volgo: *et hic, ut.* V. 11. modo nominis non exigit additamentum] Pro his habet volgata: *modo non mediocriter significat.* V. 11. adauctiva particula] *particula* ed. pr. *particula activa* ed. Ven. V. 12. EI INTER — significat] *Et inter modo pro non mediocriter significat* ed. pr. *adeo ut non pro mediocri significatione sit* ed. Venet. *Et inter modo non pro mediocri significatione est* MS. Hulst., sed ut videtur eo loco, quo volgata, ut supra dixi, haec habet. Ibid. ut *interfectus*] *est enim acutiva particula ut interfectus* ed. pr. *sed quia maiorem habere non potest, ut interfectus* ed. Venet. V. 13. *interceptus*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *interemptus.* V. 13. vel INTER modo pro p o s t] Sic ed. Venet. *vel inter modo post* ed.

pr. Volgo: *Modo post.* V. 14. Tiberinus] *Tiberius* ed. pr. V. 15. *Vorticibus — arena*] *R.* edd. pr. Venet. V. 16. prorumpit] *prorupit* edd. pr. Venet. V. 18. quia] om. ed. Venet. ibid. *quia*, ut sit] *quod absit* ed. pr. V. 20. DAVE] om. ed. pr. ibid. credat] om. ed. pr. V. 21. interrogat] *interroget* ed. pr. V. 23. increpationi aptum] Sic ed. Venet. *increpationis actum* ed. pr. Volgo: *ad increpationem aptum.*

P. 123. v. 3. *Terras — genus*] *Et terras et ah. g.* edd. pr. Ven. V. 4. EHO DIC] *dic* edd. pr. Ven. V. 5. *τὸ*] om. edd. pr. Ven. ibid. dic mihi] *dic mihi dic mihi.* ed. pr. ibid. imperiosum] *iniuriosum* edd. pr. Venet. et volgo. V. 10. *Tὸ* scio] *te scio* ed. pr. *id* ed. Venet. V. 11. reddit] *rettulit* ed. Venet. V. 13. *conabamur*] *conabantur* ed. Venet. V. 14. AGGREDIAMUR] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *aggrediemur.* V. 15. adoriamur — enitamur] edd. pr. Venet. Volgo: *adoriemur — enitemur.* ibid. dicere] Corrige: *dicitur.* V. 17. *Μεταληπτικῶς* vel *μετωνυμικῶς*] om. edd. pr. Venet. V. 19. *enixae*] *enixe* edd. pr. Venet. V. 20. intulit] *rettulit* edd. pr. Ven. V. 22. *manibus pedibusque*] om. edd. pr. Venet.

P. 124. v. 2. *Ὑπερβολικῶς*] om. edd. pr. Venet. V. 4. perpetuum] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *perpetuo.* V. 5. EVENIT — media] *eveniet pene eveniet: aveniet modo* ed. pr. *evenit pene evenit: aut evenit media* ed. Venet. V. 6. Si nostram est officia] *Sed vestrum est officium* edd. pr. Venet. V. 8. successus ostendat] Corrige: *ostendat successus.* V. 12. Haec est utilis] Sic ed. Venet. *Hoc est utilis* ed. pr. Volgo: *Utilis.* V. 14. ME] om. edd. pr. Venet. ACCEPISTI] *c.* ed. pr. V. 16. consulturo] *consulto* MS. Hulst. V. 20. Haec enim ad cogitantem] *.n. haec ad cogitata* ed. pr.

ACT. IV. SC. II. P. 125. v. 1. IAM] *Iamiam* ed. pr. ibid. In hac scaena] Corrige: *In scaena hac.* V. 4. frangatur] *stringatur* ed. pr. *astringatur aut frangatur* ed. Venet. ibid. IAM] *iamiam* ed. pr. ibid. aestuante] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *aestuanti.* V. 6. promiserit patri] *promiserit* om. edd. pr. Ven. V. 8. ad ipsum] Sic ed. Venet. Volgo: *ad*, ut ed. pr. V. 9. excitat] *cogitat* edd. pr. Venet. ibid. quod eum] *ad eum* ed. pr. V. 10. videre] om. ed. pr. ibid. INVENTUM] *eum inventum* ed. pr. V. 11. UBIUBI] om. edd. pr. Venet. V. 12. *quaqua*] om. ed. pr. V. 13. *utcunque*, *quacunque*] *quocunque* edd. pr. Venet. V. 15. adducturum] *adducturum* ed. pr. *adductust* ed. Venet. V. 18. MI] om. edd. pr. Venet.

P. 126. v. 2. redditur] Sic ed. Venet. *reddatur* ed. pr. Volgo: *redit.* V. 4. *Integrat*] om. edd. pr. Venet. V. 6. aut] *et* ed. Venet. V. 8. horrorem] *honorem* edd. pr. Venet. V. 12. excitus] *exitus* ed. Venet. MS. Hulst. V. 14. quantum] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quantum hic.* V. 15. mitigandum] *irritandum* edd. pr. Venet. V. 18. EST] om. edd. pr. Venet.

V. 20. Ad adauctiva] Sic etiam MS. Boend. *ad auctiva* ed. Ven. *ad auctivi* ed. pr. V. 21. est] om. edd. pr. Venet. ibid. ut] *aut* ed. pr. ibid. mirabiliter] *admirabiliter* ed. pr. V. 22. amissa fide, ut] *ut amissa fide* ed. Venet. *amissa fide* ed. pr. V. 23. Si] om. ed. pr. mihi — homines] *s. i. o. h.* edd. pr. Venet. V. 25. significaret] *significat* ed. pr. ibid. patrem] *pater* ed. pr.

P. 127. v. 1. est] om. edd. pr. Venet. ibid. *ut*] *ne* ed. pr. V. 3. alibi] om. edd. pr. Venet. V. 4. Neptuni] *neptunia* ed. pr. V. 5. sed] *hic* om. edd. pr. Venet. V. 6. fiant] *fiat* ed. Venet. V. 8. id quod] ed. Venet. *et id quod* ed. pr., quae mox *etiam* omittit. V. 11. *aeternum — vale*] *com. m. m. p. e. q. u.* V. 13. optaturus] *operaturus* ed. pr. V. 16. Renuntiationis] *enuntiationis* ed. Venet. V. 19. nemo adimet haec] Edd. pr. Ven. Volgo *haec* omissum est, sed post *concessio* legitur *hic.* V. 20. Hanc — nemo] *Hanc nisi mors etsi valeant nisi mors adimit nemo* edd. pr. Ven. V. 22. revocant] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *revocat.* V. 24. Ut ne pro *non*] *Ut ne nomini* ed. pr. *ut ne non* ed. Venet. Volgo: *Ut ne pro ne non*, quod revocandum est. V. 25. esse] Sic edd. pr. Venet. *factum esse* volgo. ibid. Virgilius] *ille* ed. pr. V. 28. Aliter] *alter* ed. pr. ut] *et* ed. pr. V. 29. Stant — ut idem] om. ed. pr. *et castaneae hirsutae*] om. ed. Venet.

P. 128. v. 1. horrent] Sic ed. Venet. Volgo: *horreat.* ibid. ut idem] om. ed. Ven. V. 2. *Stant limine primo*] Edd. pr. Venet. Volgo: *Stant limina flamma* vel *lumina flamma.* V. 3. Lucilius] *Lucius* ed. pr. V. 4. sentibus] *sensibus* edd. pr. Venet. V. 7. Miser] *miseri* ed. pr. Ibid. atque ego] *et* edd. pr. Venet. V. 8. Nam volebat sibi dici: fortis] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Nam volebat Pamphilus sibi dici: Et fortis.* V. 10. interrogat] *interrogaverat* ed. Venet. V. 11. palam] *Pamphilum* ed. Venet. V. 12. quidem] *quid est* edd. pr. Venet. ibid. sed] om. ed. pr. V. 15. significat] *signum* ed. pr. V. 17. etiam] om. edd. pr. Venet. V. 19. adversus] Corrige *adversum.* V. 20. dat] *dat'* ed. Venet. V. 22. pro] *quod* per conpendium ed. pr. V. 22. hoc dici] *hoc dicit* edd. pr. Ven., ut volgo. V. 23. a Charino] *de chario* ed. pr. V. 24. et quod] ed. pr. *quod* ed. Venet. Volgo: *et quid.* ibid. ipse] *p̃* ed. pr. om. ed. Venet., ut volgo.

P. 129. v. 1. Esse] *non esse* edd. pr. Venet. V. 2. sit] *si* ed. pr. V. 3. paria sint] *parta sunt* ed. pr. *paria sunt* ed. Venet. V. 5. et] *etiam* ed. pr. V. 7. abit] *abiit* edd. pr. Venet. ibid. amoliri] Sic ed. Venet. Volgo: *amolitur*, ut ed. pr. V. 10. *Abite*] *Abiite* ed. pr. V. 11. iniecta] *infecta* ed. Venet. ibid. imperat dominis] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *domino imperat.* V. 12. Nam mihi impedimento] *iam mihi imperat* ed. pr. V. 15. Hinc] *hac* ed. pr. ibid. ut] om. ed. Ven., quae mox: *ostendit.* V. 16. et tardi] *tardi* edd. pr. Venet.

V. 17. dicuntur] *domini* edd. pr. Ven. V. 19. *ordine — agebat*] om. ed. Venet. *o. d. n. i. h. v. t. c. alibi* ed. pr. V. 23. eum, quo] *ubi* ed. pr. ibid. quo vadat vel] om. ed. Ven. V. 24. Id] *et id* ed. Venet. *vel* ed. pr. V. 15. abscedat Charinus] *abscondat Charinus* ed. pr. *Carinus discedat* ed. Venet. V. 26. Pro initio] *promissio* ed. pr. V. 27. Ac sic] *Activum si est* ed. pr. *An sic* ed. Venet. ibid. non dici sibi velle Davum] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *non dicere velle Davum*. V. 29. NARRATIONIS] om. ed. Venet. V. 31. narrationis est] *narrationem est* ed. pr. *nationum est* ed. Venet. Volgo: *narratum est.* V. 33. sic illi IMPUDENS] *si illi imprudens* ed. pr.

P. 130. v. 3. sit] *est* edd. pr. Venet. ibid. habeat] *habet* edd. pr. Venet. V. 4. TIBI] *tibi iam* ed. pr. V. 5. ADDO: DIECULAM, id est, moram] *i. horam.* ed. Venet. *horam* ed. pr. V. 10. PROMOVEO] *Dimoveo* ed. pr. V. 12. ne videar] *n. n. u.* edd. pr. Venet. V. 17. est] *est et* edd. pr. Venet. V. 18. DUM EXEO] *dum ex eo* ed. pr.

ACT. IV. SC. III. P. 131. v. 2. quod] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quo.* V. 3. comoedia] om. ed. pr. V. 4. attribui] *habui* ed. pr. V. 5. agatur] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *agitur.* V. 8. PROPRIUM] *proprium est* edd. pr. Ven. ibid. Virgilius] om. edd. pr. Venet. V. 10. Propria] *prima* ed. pr. ibid. *si dona fuissent*] *sunt dona* edd. pr. Venet. V. 14. quae] *et quae* ed. Venet. ibid. *potest*] om. ed. pr. V. 15. et a re] *a re* ed. Venet. V. 16. a persona] *et a persona* edd. pr. Ven. V. 17. aut mutuum] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *ac mutuum.* Ibid. Admirantis] *Admirationis* edd. pr. Venet. V. 20. *Tyrrhenamque*] *in re namque* ed. pr. V. 21. pro] *quod* ed. pr. V. 24. amans] *amavit* ed. Venet. V. 25. quod ait] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quae ait.* V. 26. *potui*] *potuit* ed. pr.

P. 132. v. 1. Catullus] *Catulus* edd. pr. Venet. V. 4. ut] *aut* ed. pr. V. 5. ostenderet] *ostenderat* ed. pr. V. 6. PARATUM] om. edd. pr. Venet. ibid. dixit ad omnes] *dixerat omnes ad.* ed. pr. V. 12. DOLOREM] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *laborem.* V. 15. id quod est] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *id est.* V. 17. DOLOREM: Dolorem] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Laborem: Laborem.* ibid. distingue] *detraxit* ed. pr. V. 19. in dolore scilicet et metu] *in dolore s. metus* edd. pr. Venet. Volgo: *in labore et metu scilicet.* ibid. ILLIC BONI] om. edd. pr. Venet. V. 21. dixit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *dicit.* ibid. existimamus] *aestimamus* ed. Venet. V. 23. In dolore] *plus mali in dolore* edd. pr. Venet. Volgo: *In labore.* Mox corrige: *diximus.* V. 27. OBSECRO] *mali* ed. pr. *m.* ed. Venet. V. 29. OBSECRO] *mali* edd. pr. Venet. ibid. et puerum] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *puerum et.* V. 31. TUA MIHI AD HANC REM] *ad hanc rem tuam mihi* ed. pr. *a. h. r. m.* ed. Venet.

P. 133. v. 1. EX PROMPTA] *et prompta* edd. pr. Venet.

V. 3. strenue] om. ed. pr. in lacuna. ibid. imperet] *imperat et* ed. pr. *imperaret* ed. Venet. V. 4. sit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *sit Davi.* V. 6. *immemores*] *ui* edd. pr. Venet. V. 7. SUME] *sume: sume* edd. pr. Venet. V. 8. *Δήλιον*] *cassion* edd. pr. Venet. MS. Boend. V. 9. in] om. ed. Venet. V. 11. VERBENAE] om. edd. pr. Venet. V. 12. *Tò* TIBI] om. edd. pr. Ven. V. 15. herbae] *herbenae* edd. pr. Venet. ibid. frondesque] *et frondes quae* ed. Venet. V. 16. puro] *pure* edd. pr. Venet. V. 19. ID] om. edd. pr. Venet. ibid. FACIS] *facis id* edd. pr. Venet. Ibid. TUTE] om. ed. pr. V. 20. pronomen] *pronomine* ed. pr. V. 23. SIT] om. edd. pr. Venet. ibid. IURANDUM] *iure iurandum* ed. pr. ibid. Missi] om. ed. pr. Venet. V. 24. Sic] *sit* ed. pr. V. 25. iurandum pro IUSIURANDUM] *iusiurandum pro iurandum* edd. pr. Venet.

P. 134. v. 1. et] om. ed. pr. V. 5. Corrige: *Mire non dixit.* V. 6. rursus] *misis rursus* ed. Venet. V. 8. Domum modo] *modo domum* ed. pr. *domum* ed. Venet. ibid. *ut apparentur*, *dicam*] *dicam ut apparentur* edd. pr. Venet. V. 11. capiendas] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *captandas.* V. 12. Chremem] *Chremetem* ed. Venet. V. 15. quae non sunt] *quae nobis sunt* edd. pr. Venet. Volgo: *quae nobis non sunt.* V. 16. ADSIMULABO] *Si* ed. pr. om. ed. Venet. V. 17. et] om. ed. Venet. V. 20. ORATIONI: Meae] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *orationi*, ut hoc cum sequentibus continuetur. V. 24. intelligis] *intelligas* ed. Venet. V. 26. REMORARI] om. edd. pr. Venet. V. 27. navim] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *naves.* ibid. *ἐχενηΐς*] *ἐξενηΐς* ed. Venet. om. ed. pr.

P. 135. v. 11. et] om. ed. Venet. V. 20. QUID] *Quot* edd. pr. Venet.

P. 136. v. 4. TU] *te* ed. pr. *tu te* ed. Venet. ibid. HIC ME] *me hic* edd. pr. Venet. ibid. tertia] om. ed. pr. V. 6. qui] *quasi* ed. Venet. ibid. ignoret] *ignorat* ed. Ven. V. 10. Chremem] *Chremetem* ed. Venet. V. 12. admiratio] *ignoratio* ed. pr. V. 13. *eloquar*] *alloquar* ed. pr. *loquar* ed. Venet. V. 17. *assimulo*] *si* edd. pr. Venet. V. 18. *eum*] *enim* ed. Venet. *.n.* ed. pr. V. 20. UNUM] *ullum* ed. Venet. V. 21. comminatur Davus] *comminate Davo* ed. pr. V. 23. Hoc ut et senex sentiat] Sic edd. pr. Venet. MS. Hulst. *Hoc ut senex sentiat* MS. Boend. Volgo: *Hoc est*, *sensim*, *et ut senex sentiat.* V. 24. FAXIS] om. edd. pr. Venet. V. 26. inferret] *infert* ed. Venet.

P. 137. v. 1. convitium] *cum convitium* edd. pr. Venet. V. 3. Nove MALEDICIS] *none* edd. pr. Venet. V. 5. esse] *hic esse* ed. Venet. V. 6. dictum] *qui dictum* ed. pr. V. 7. derivantis] hic lacuna in ed. pr. *derivantis per illud* ed. Venet. V. 8. Hic] *hic non* ed. pr. V. 13. morem] *more* ed. pr. V. 16. ablativo] Sic ed. Venet. Volgo: *septimo*, ut ed. pr. V. 17. te] *in te* ed. pr. V. 17. Sed *in* in primo] Sic Westerhovius.

Edd. pr. Venet. tantum: *Sed primo.* Volgo: *sed in primo.* V. 18. *illudatis*] om. edd. pr. Venet. V. 19. effecit] *efficit* edd. pr. Ven. V. 20. ex qua] *quia* edd. pr. Ven. V. 22. ADEON] *sic illudatis adeon* edd. pr. Venet. Totam hanc adnotationem om. MS. Hulst. V. 23. Cum prorsus] *Opportune cum visus* ed. Venet. V. 25. temperi] *tempori* edd. pr. Venet., ut volgo. V. 27. presse] *expresse* edd. pr. Venet. V. 28. EX ISTOC EXCESSIT] *isto excessit* edd. pr. Venet.

P. 138. v. 1. et] *ut* ed. pr. V. 4. *dic, da mihi*] Sic ed. pr. *dico mihi* ed. Venet. Volgo: *Dic, et dic mihi.* V. 10. repetisse] *repetit* ed. Venet. ibid. VESTRI] *nostri* ed. pr. V. 11. Davus simul] om. edd. pr. Venet. ibid. ut] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et ut.* V. 13. adolescentis] om. ed. pr. V. 14. ut senex] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *velut.* V. 15. effecit] Sic ed. Venet. Volgo: *efficit*, ut ed. pr. V. 21. HERI VIDI] om. edd. pr. *v.* ed. Venet. V. 22. irritare] Corrige: *irritare mulierem.* V. 27. leviter] *leniter* ed. Venet.

P. 139. v. 7. *claudam*] *cludam* ed. pr. V. 10. Chreme] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Chremete.* V. 11. dolo] *dicendo* ed. pr. V. 15. ILLA] *illec* ed. pr. V. 17. *Ἐν — μίμησις*] om. edd. pr. Venet. in lacuna. V. 18. imitativum] *mutatum* edd. pr. Venet. V. 20. quando] *ante* edd. pr. Venet. V. 27. LUTO] *loco* ed. pr. PERVOLVAM] *provolvam* edd. pr. Venet. ibid. De proximo *παρόμοιον*] *in luto de proximo* edd. pr. Venet. V. 28. Et quando] *quoniam* edd. pr. Venet. V. 29. *παρόμοιον*] *paronomenon* edd. pr. Venet.

P. 140. v. 3. ut puer] Sic ed. pr. *ut iam puer* ed. Venet. et volgo. ibid. tollatur] *portatur* ed. Venet. ibid. in medium] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *e medio.* V. 6. SEBRIUS, hoc separatus ab ebrio, ut *secretus*] Sic ed. Venet. *Sebrius, hoc, est, ab ebrio separatus, ut secretus* MS. Hulst. Volgo: *seobrius, hoc est, ebrio separatus, secretus.* ibid. ab ebrio, ut *secretus*, separatus] om. ed. pr. V. 7. ab his] edd. pr. Ven. Volgo: *ab iis.* V. 19. AH NE] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *Anne.* V. 20. TU] om. edd. pr. Ven. V. 21. subauditur] om. ed. pr. V. 22. AUDISTIN] *nisi* ed. pr. V. 27. IN CRUCIATUM] Sic ed. Venet. Volgo et in ed. pr. omittitur *in.* V. 28. HIC ILLE EST] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Hic ille est.*

P. 141. v. 2. LUDERE] *L.* ed. pr. *ill.* ed. Venet. V. 5. est] *esset* ed. Venet. Ibid. MI] *me miseram* edd. pr. Venet. ibid. Suppalpatio] Sic etiam ed. pr. *suppalpitatio* ed. Venet. V. 6. mulieris] Corrige: *muliebris.* V. 10. reticetur] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *reticeatur.* V. 11. enim tacet] om. edd. pr. Venet. V. 12. prima] *persona* ed. pr. V. 13. dicet] edd. pr. Venet. Volgo: *dicit.* ibid. silet] *s.* ed. Venet. V. 18. *multum.* Et] *multarum* edd. pr. Venet. V. 19. FERT] *infert* ed. pr. Ibid. Figura — NATURA] om. ed. pr. V. 20. nisi] *vis* ed. Venet.

V. 21. a Terentio — prolata est] *ab initio probata est* edd. pr. Venet. V. 26. ut] *et* edd. pr. Venet. V. 27. *cui*] om. edd. pr. Venet.

ACT. IV. SC. V. P. 142. v. 2. loquitur] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *nunc loquitur*. V. 3. erroris eius] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *errori eius*. V. 4. Simul ex] *Simul et* ed. Venet. V. 7. PLATEA] *plateam* edd. pr. Ven. V. 24. et] *de* ed. Ven. V. 25. *egregia forma*] ed. pr. *f.* ed. Venet. Volgo haec omissa sunt.

P. 143. v. 2. REDIERUNT] *redeunt* edd. pr. Venet. V. 5. aut *sic*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *aut etiam*. V. 6. horum] *horum: interrogatio* ed. Venet. V. 6. *habitat*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *habitabat*. V. 8. et modeste] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *etiam modeste*. ibid. interrogaturus] *interrogatus* edd. pr. Venet. V. 10. CHRYSIDIS] om. edd. pr. Venet. V. 11. dicit] *dixit* ed. Venet. V. 12. si sunt] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ut sint*. V. 14. SALVE] Hic adde ex edd. pr. Venet. *salvus sis, Crito*. V. 17. gemitu] Edd. pr. Venet. et volgo: *gemitus*. V. 22. id est: Puto] *idem putas* edd. pr. Ven. V. 24. *Τὸ*] om. edd. pr. Ven. V. 25. nudum] *nōdū* ed. Ven. ibid. significativum] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *significatio*. ibid. lentitudinis] *lenitudinis* edd. pr. Venet. V. 26. AIUNT] *ait* edd. pr. V. 28. excusatur] Corrige: *purgatur*. V. 29. meretricio] *meretricis* edd. pr. Venet.

P. 144. v. 2. indici] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *indici*. V. 3. bono ordine] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ordine*. V. 9. TETULISSEM] *rettulissem* ed. Venet. et sic infra. V. 11. *Sperasti*] om. ed. Venet. V. 14. altius esse charactere] Sic ed. Venet. *alterius esse charactere* ed. pr. Volgo: *alienus esse a charactere*. V. 17. inveteraverint] *inveteraverant* ed. pr. *intervertant* ed. Venet. V. 21. ET ME et HOSPITEM et LITES SEQUI] Haec ex MS. Hulst. adieci, volgo et in edd. pr. Venet. omissa. V. 22. Mire dicit ME et eum ἐμφάσει] *Mire dicit et cum ἐμφάσει* MS. Hulst. *Mire dicit me: cum emphasi* edd. pr. Venet. et volgo.

P. 145. v. 2. id] adieci ex edd. pr. Venet. volgo omissum. ibid. GRANDIUSCULA] om. edd. pr. Venet. Volgo: *grandis*. ibid. natu est] *natu* ed. Venet. V. 3. ad summam] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et ad summam*. V. 4. pariliter] Sic MS. Reg. Lindenbr. MS. Hulst. Volgo et in edd. pr. Venet. *pariter*. ibid. et comparative et similitudinarie] Sic edd. pr. Venet. Volgo haec omittuntur. V. 5. cum a me conveniuntur lite] Sic ego scripsi. Edd. pr. Venet. *cum in me conveniuntur lites*. Volgo: *cum in me conveniunt lites*. V. 6. *S*. SYCOPHANTAM] om. edd. pr. Ven. V. 7. nisi] Corrige: *quam*. V. 8. infer] *infert* ed. Ven. V. 16. Et est ordo] Sic corrige. ibid. UT — TENI] om. edd. pr. Venet. V. 18. Bene] *Bene enim* edd. pr. Venet.

ACT. V. SC. I. P. 146. v. 5. cum iniuriarum reus sit

Simo] Sic ed. Venet. *iniuriarum reus sit Simo* ed. pr. Volgo: *iniuriarum reus fit Simo.* V. 10. de fide promissa] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. cf. ad Eun. p. 235. v. 3. Volgo: *de fide promissi.* V. 13. ENIM] om. edd. pr. Venet. V. 14. POSTULO] *peto* ed. pr. *p.* ed. Venet. V. 16. ad fidem promissam] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *ad fidem promissi.* V. 17. INITUM] om. edd. pr. Venet.

P. 147. v. 2. Id est, non cogitas] om. ed. Venet. V. 3. quantum] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quam.* V. 6. Hic] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Haec.* V. 8. Occultans] *Occultanti* edd. pr. Venet. V. 10. TETULIT] *retulit* ed. pr. *r.* ed. Venet. *detulit* MS. Hulst. V. 11. positum est] Sic ed. Venet. Volgo: *est*, ut ed. pr. V. 12. altius] *alterius* ed. pr. V. 19. HAEC] *hoc* edd. pr. Venet. V. 21. *ea*] *eas* edd. pr. Venet.

P. 148. v. 1. *¶.* QUAMOBREM HAEC FACIUNT] edd. pr. Ven. V. 4. NEUTER TUM PRAESENSERIT] *neuter senserit* edd. pr. Ven. Ibid. Credit. Etsi] *Creditur: etsi* edd. pr. Venet. Volgo: *Credit. aut etsi.* Sed quom MS. Hulst. item, ut videtur, MS. Boend. *queritur* pro *creditur* haberent, coniecit Westerhovius: *Quaeritur: Quid si visus a Myside erat? Tamen ignorabatur esse Chremes.* V. 7. ADESSE] *adesset* edd. pr. Venet. V. 8. quid velit] Corrige *quod vidit.* V. 12. *propter*] om. ed. Venet.

ACT. V. SC. II. P. 149. v. 2. indicii] *iudicii* edd. pr. Ven. V. 10. vel magis] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *sed.* ibid. dicitur] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *dicit.* V. 11. Id est] om. edd. pr. Venet. V. 15. commodus esse in homine quis] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et commodus esse quis.* V. 16. potest et commodum esse in homine, sed opportunum malum et adventum habere potest: Nam] Sic edd. pr. Ven. MS. Boend. Volgo tantum: *potest. Nam*, ceteris omissis. V. 19. ADVENTUM, TEMPUS] om. edd. pr. Venet. V. 20. QUEMNAM] *quem* ed. pr. *q.* ed. Venet. V. 23. INVADO] om. edd. pr. Venet.

P. 150. v. 3. enim omne] *omne enim* ed. pr. ibid. spreverit] Sic MS. Hulst. *separaverit* ed. pr. *superaverit* ed. Ven., ut volgo. V. 4. laudamus] *laudant* ed. pr. V. 8. ut solet] om. edd. pr. Venet. V. 9. dixerat enim] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *enim dixerat.* V. 9. *quod*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et quod.* V. 11. Non enim] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Non est enim.* V. 12. adverbium est] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *adverbium.* ibid. Valide] *Valde* ed. Venet. V. 13. idem est] *is est* ed. Ven. *idem et* ed. pr., ut volgo. ibid. ID] *is* edd. pr. Venet. V. 16. hortatio] *oratio* ed. Venet. V. 17. et ISTIC] Sic ed. Venet. *istic* ed. pr. Volgo: *et istuc.* V. 22. patefieri] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *fieri.* V. 23. perturbatum — Davum] *perturbationum inducit ab conscientia* (*ad conscientiam* ed. Venet.) *Davi* edd. pr. Venet. V. 26. a] om. ed. pr.

P. 151. v. 1. ad exitum] *exitum* ed. Venet. *ad extremum*

ed. pr. ibid. et resolutionem] *de resolutione* ed. Venet. V. 6. Chremi] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Chremeti.* V. 17. *redintegratio amoris est*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *amoris integratio est.* V. 9. Credo] *Cedo* ed. pr. *Coedo* ed. Venet. ibid. hunc foras] *h. p.* edd. pr. Venet. V. 10. dixit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *dixerat.* V. 14. quem iam] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quem etiam.* ibid. precatorem] *preceptorem* ed. pr. V. 16. quatenus] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quod quasi.* ibid. ei his] *eius. s.* edd. pr. Venet. V. 17. eius] Sic ego scripsi. Ed. Ven. *aīus,* ed. pr. *animus.* Volgo *eius* omissum est. ibid. vitiaverit] *nuntiaverit* edd. pr. Venet. V. 20. minus] *mimis* ed. pr. *nimis* ed. Venet. V. 21. vel *ellum*] *ellum* edd. pr. Venet. V. 22. pro ipso domum] MS. Hulst. *pro ipsa domo.* V. 27. in eo — id est] om. ed. pr. et volgo. Nos Venetam in his secuti sumus. V. 29. non] *nam* edd. pr. Venet. ibid. CATUS] *cautus* edd. pr. Venet. V. 30. *καίειν*] *καίω* ed. Venet. ibid. Ingeniorum etenim igneus vigor esse videtur. V. 15. QUANTIVIS] *Ingenuorum etenim ingenuus vigor est. Videtur esse quantivis* MS. Hulst. V. 31. esse videtur] *est* ed. Venet.

P. 152. v. 2. non ad parvitatem] *ad parvitatem* edd. pr. *ad gravitatem* MS. Hulst. ibid. oratorie] *oratoris* edd. pr. Ven. ibid. alterum — alterum] *alter — alter* edd. pr. Venet. V. 13. sublime] Sic ed. pr. om. Venet. Volgo: *in sublime.* V. 16. indignantium] *indignantum* edd. pr. Venet. V. 17. Ut supra] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Hoc sensu, ut supra.* V. 18. *Aut*] *ut* edd. pr. Venet. V. 20. Davo] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Hoc Davo.* V. 21. Hic — OCCIDITO] om. ed. pr.

P. 153. v. 1. genus sit sic dictum] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *genus sic dicitur.* V. 2. an QUADRUPEDEM, ut feram] Sic ed. Venet. Volgo et in ed. pr. hoc omissum est. V. 4. Sic] *ut* edd. pr. Venet. V. 7. ira] *ita* edd. pr. Venet. ibid. nec quidquam tentat, ne quoquam tendat ulterius] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo tantum: *nec quidquam tendat ulterius.* V. 13. *qui*] om. edd. pr. Venet. V. 14. *audebit*] *audeat* edd. pr. Venet. V. 20. parricidam] *particulam* ed. pr. V. 23. L a b o r pro molestia] om. edd. pr. Venet.

ACT. V. SC. III. P. 154. v. 5. irato] *irati* edd. pr. Ven. V. 9. POSSIET] *possit* ed. pr. *p.* ed. Venet. V. 10. quam — quam] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quam quod — quam quod.* V. 12. una] *unde* MS. Reg. Lindenbr. V. 13. dixerat] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *dixerit.* V. 16. ITA] om. edd. pr. Venet. V. 17. repetantur] *repetuntur* edd. pr. Venet. V. 23. fiducia] *fidentia* MS. Reg. Lindenbr. V. 24. QUID] *quasi* ed. pr. V. 25. poenitent] *poenitet* ed. Venet.

P. 155. v. 6. qualitatem] *significationem* ed. pr. ibid. Num] *num mater* ed. pr. V. 8. velle] om. edd. pr. Venet. V. 10. nec eum] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *nec enim.*

V. 11. PRAETER contra. Nunc enim *praeter* contra significat] Sic edd. pr. Venet. Volgo tantum: *Praeter contra nunc significat.* V. 12. Minus potenti] Sic ed. Venet. Volgo: *Nimis potenti*, ut ed. pr. V. 19. quia] *que* ed. pr. *qua* ed. Venet. V. 20. vitium mentis dicat esse, non impulsum dei] MS. Hulst. *vitio mentis dicat quasi esse impulsum.* V. 21. dei] om. ed. Venet. V. 23. Quia] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *qui.* V. 15. ISTUC, OLIM] om. edd. pr. Ven. V. 27. Virgilius] *ille* edd. pr. Ven. V. 28. *Divum — opes*] *Divum c. d. e. o.* edd. pr. Ven.

P. 156. v. 1. ACCIDIT] om. edd. pr. Venet. V. 6. scilicet *promoveo*] om. edd. pr. Venet. V. 10. IMMO] *immo hanc* edd. pr. Venet. ibid. VALEAT] om. edd. pr. Venet. V. 15. Virgilius] *ille* edd. pr. Venet. V. 20. INVENTI] Sic ed. pr. *et inventi* ed. Venet., ut volgo.

P. 157. v. 3. *τίς ἐρᾷ*;] Sic iam ed. Venet. H. Scoti. om. edd. pr. Venet. in lacuna. *τῆς ἐρωμένης* volgo. V. 8. me etiam] Edd. pr. Venet. Volgo: *etiam me.* V. 10. *me*] om. edd. pr. Venet. V. 10. Si id quoque peccare est] Sic edd. pr. Venet. Volgo hoc omittitur. V. 15. et non] Sic ed. Venet. Volgo et in ed. pr. *non.* V. 17. ab] om. ed. pr.

P. 158. v. 3. non *adducam*] Sic ed. pr. et volgo. *nam adducam* ed. Venet. *Hunc adducam*, MS. Hulst. Recte, ut videtur. V. 4. COMPERIAM] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *comperiar.*

ACT. V. SC. IV. P. 159. v. 2. quod] om. edd. pr. Venet. V. 3. quod] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quid.* V. 13. *etiam loci insolentia*] *iam loci* edd. pr. Venet. V. 16. *et superba est*] om. edd. Venet. *superba est* om. ed. pr. V. 17. EVENIT] om. ed. pr. V. 18. vide] *videt* ed. pr. *vidisse* ed. Venet. V. 20. *hereditatem*] Sic ed. Venet. om. ed. pr. Volgo: *hereditates.*

P. 160. v. 2. compositus dolo] MS. Hulst. *compositor doli.* V. 3. Nunc acriter] Sic edd. pr. Ven. MS. Boend. Volgo: *Mire acriter.* V. 4. generalem fecit] Sic edd. pr. Ven. MS. Boend. Volgo: *generale.* V. 8. *haec*] *hoc* edd. pr. Ven. ibid. *triplici — circumdo*] Edd. pr. Ven. *t. d. e. l. e.* V. 10. *ligia*] Corrige: *quasi ligia.* V. 12. LACTAS] om. ed. pr. V. 13. est] om. edd. pr. Ven. ibid. tenere] *retinere* ed. Venet. *re tenere* MS. Boend. V. 14. et delectare et oblectare] Ed. pr. *et delectare* Ed. Ven. *oblactare et delectare.* V. 17. iam dudum] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *dudum.* V. 22. *Metuo, ut memoriam retineas*] Ed. pr. *tu iam et memoriam ut retinebas.* Ed. Venet. *tuam ut memoriam retineas.* Volgo: *tuam ut memoriam retineas.* V. 23. in ipso] *ipso* edd. pr. Venet. et volgo.

P. 161. v. 9. NUMQUAM] om. edd. pr. Venet. V. 12. volet] Sic ed. pr. *volebat* ed. Venet. Volgo: *voluit.* V. 14. *Clamitent*] *ut clamitent* edd. pr. Venet. V. 15. *persequi*] *sequi* edd. pr. Ven. V. 17. *sycophantam*] om. edd. pr. Ven. V. 18. Mire] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *mitte*, ut hoc ad lemma traha-

tur. V. 19. sic eum esse] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *sic esse eum.* ibid. Οὗτος] Οὕτως volgo. V. 20. item] om. edd. pr. Venet. V. 21. SI] om. edd. pr. Venet. ibid. QUAE] *quod* edd. pr. Venet. V. 27. in filio] Sic ed. Venet. MS. Reg. Lindenbr. *amorem filii* MS. Hulst. Volgo: *in filium*, ut ed. pr. ibid. an] *aut* ed. Venet. V. 28. Et quaeritur] *Et querens* ed. pr. *quaerens* ed. Venet. ibid. pro Pamphilo veniente] Sic edd. pr. Venet. *Pamphilo venienti* MS. Hulst. Volgo: *Pamphilo veniente.*

P. 162. v. 2. fidei] om. edd. pr. Venet. V. 6. quae et supra iam dicta] *qua et supra iam dictum* ed. Venet. V. 8. dicitur] Sic ed. Venet. Volgo et in ed. pr. omissum est. V. 10. INCEPTAT] om. edd. pr. Venet. V. 13. OLIM] om. ed. Venet. V. 18. si non] *sin* edd. pr. Venet. V. 21. Magna] *Magis* edd. pr. Venet. V. 23. se dicturum] *sese ducturum* ed. Venet.

P. 163. v. 2. submonenti] *summonenti* edd. pr. Venet. V. 3. An] om. ed. Venet. ibid. ad] om. edd. pr. Venet. V. 4. in filiam] *in filia* ed. Venet. ibid. peccarat] *peccaret* edd. pr. Venet. V. 5. ideo] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et ideo.* V. 7. Piraeeus et Rhamnus] *Pireūm et Rhamnus pagus Atticae et Rhamnus* edd. pr. Venet. V. 8. huiusce] *huius* ed. Venet. ibid. oppida] *proprie* edd. pr. Ven. ibid. Rhamnus — Atticae] om. h. l. edd. pr. Ven. V. 10. dicitur] *ducitur* edd. pr. Ven. V. 15. ius iurandum tabulae absentisque personae] Sic scripsi ex ed. Venet. Volgo: *iusiurandum, tabulae, absentesque personae.* V. 19. verbis] om. edd. pr. Venet. V. 25. non erat] *non sequentis erat* ed. Venet.

P. 164. v. 1. Persequitur] *sequitur* ed. Ven. V. 3. *Quae te sola*] om. edd. pr. Venet. V. 6. laetitiam] *ad laetitiam* ed. Venet. V. 7. non sit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *iam non sit.* V. 13. *gaudentque nec auras Respiciunt*] om. edd. pr. Venet. V. 18. TAM] om. edd. pr. Venet. V. 20. *isti — errant*] *iste — errat* edd. pr. Venet. V. 23. *Et ei*] *ex* edd. pr. Venet. V. 26. sed non: INVENIRI GAUDEO] Sic scripsi ex edd. pr. Ven., quae mox INVENIRI GAUDEO — omittunt. V. 27. nisi] *nisi eum* ed. pr.

P. 165. v. 2. *Spargimus*] edd. pr. Venet. V. 3. Sed quo modo infra] *Sed non quo modo dicit* edd. pr. Venet. V. 9. a scrupulo] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *a scrupo.* Recte. V. 12. *Scrupea tuta*] *scrupe at.* ed. pr. *at scrupulus at* ed. Venet. V. 14. Aut DIGNUS ODIO] Sic edd. pr. Venet. Volgo haec omissa sunt. V. 17. palustris res est levissima] *palustris res est lenissima* (*senissima* ed. pr.) edd. pr. Venet. Volgo: *palustris res et levissima.* V. 20. sine] Corrige: *scirpus sine.* ibid. levis] *lenis* edd. pr. Venet. V. 21. *curatura*] *curvatura* ed. Ven. ibid. *Scirpos induitur ratis.*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Scirpea inducitur ratis.* V. 24. OBSTARE: Et nunc] *obstaret non*

edd. pr. Venet. V. 25. Chremes] *Chreme* ed. pr. *Chrem.* ed. Venet.

P. 166. v. 2. et quam] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et quod.* ibid. audiverat] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *audierit.* V. 3. quam sua] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quod sua.* V. 4. Hoc] *hoc gaudere* edd. pr. Venet. ibid. hac] *in hac* ed. Venet. V. 6. *voce magna vehementer*] *n. m. n.* edd. pr. Venet. V. 12. et vultu] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *vel vultu.* ibid. significant] *significat* edd. pr. Venet. V. 16. ab acceptione] *ob acceptum* edd. pr. Venet. V. 17. Hic eho] *huc eho* ed. pr. *eho* ed. Ven.

P. 167. v. 2. Non recte] *non iuste recte* edd. pr. Venet. V. 3. Haud] *At* ed Venet. ibid. stringi] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *constringi.* V. 5. iculariter] *et iculariter* ed. Venet. V. 6. Haud] *At* ed. Ven. V. 10. Haud] *At* ed. Ven. V. 11. *constringito*] om. edd. pr. Venet.

ACT. V. SC. V. P. 168. v. 4. per compendium] *post compendium* edd. pr. Venet. et volgo. Fuit olim: *propter.* V. 10. distingendum] *instinguentes* ed. Venet. V. 11. putent] *putant* edd. pr. Venet. ibid. volunt] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *volent.* V. 14. aut proprium. Mutuum est] om. ed. pr. V. 23. Hanc] *Habeat* edd. pr. Venet. V. 24. de] om. ed. Venet.

P. 169. v. 1. scit] *fit* edd. pr. Venet. V. 2. Et est] *Et eum* ed. Venet. V. 7. Intercesserit] *inter est* edd. pr. Ven. V. 12. Gavisurum gaudia] om. edd. pr. Venet.

ACT. V. SC. VI. P. 170. v. 4. Homo] *hic* edd. pr. Venet. V. 5. per compendium] Corrige *propter compendium.* Volgo: *post compendium* et in edd. pr. Venet. V. 10. Sim] *sum* edd. pr. Venet. V. 12. Ad hoc] om. edd. pr. Venet. V. 13. quam ipse Glycerium cognitam] *quam quod is Glycerium cognitam* edd. pr. Venet. Volgo: *quam ipse cognitam Glycerium.*

P. 171. v. 1. Voluit] *vellet* ed. pr. V. 5. Omnia] *Omne* edd. pr. Venet. V. 11. Chremes] *Carinus* edd. pr. Ven. ibid. in secundo] Sic etiam edd. pr. Venet. Sed MS. Hulst. MS. Reg. Lindenbr. *in septimo.* V. 12. praetor] *preter* ed. pr. *precor* ed. Venet. ibid. *homo Gentilis*] *homo gentili* edd. pr. Ven. V. 13. Tu Dave — inferantur] om. MS. Boend. V. 16. inferantur] *inserantur* ed. Venet. *ferantur* MS. Hulst. V. 17. Nos] om. edd. pr. Venet.

P. 172. v. 2. Hac] om. edd. pr. Venet. V. 5. Exeant] *exeat* edd. pr. Venet. V. 7. populum audiendi] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *audiendi populum.* V. 12. parvae rei] Sic ed. Venet. *parve* ed. pr. Volgo: *parvo rei.* ibid. tractatu] *tractacio* ed. pr.

EUNUCHI PROLOGUS. P. 221. v. 3. ℐ. BONIS — personam] om. edd. pr. Venet. V. 8. Corrige: *mos.* V. 9. Et bene] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Bene.* ibid. Luscium Lanuvinum] *Luscium Lavinium* edd. pr. Venet. Volgo: *L. Lavinium.* Eadem infra varietas est. V. 15. EXISTIMAVIT: Pro existimat.] *existimat pro existimavit* edd. pr. Ven. Volgo: *Existimet: Pro existimavit.* V. 18. *quid*] om. ed. Venet.

P. 222. v. 3. *πλοκή*] om. edd. pr. Venet. V. 4. modo] om. edd. pr. Venet. V. 6. *quidvis*] *quibus quibus* ed. pr. V. 9. Plautus] om. edd. pr. Ven. et volgo. V. 11. PHASMA NUNC NUPER DEDIT] *Nunc nuper dedit. Phasma* edd. pr. Venet. et *τὸ αὐτὸ* ipsis litteris habet ed. Venet., om. ed. pr. in lacuna. V. 18. eductam — proximum] *ductam: cum apud vicinum latebris haberet in proximum* edd. pr. Venet. R. Bentleius scripsit: *furtim eductam. et cum apud vicinum proximum haberet in latebris.* V. 21. in] om. edd. pr. Venet. V. 23. evocaret] *et vocaret* edd. pr. Venet. Volgo: *evocabat.* V. 29. celebratione] *celebritate* edd. pr. Venet. V. 30. totam] *tantam* edd. pr. Venet. V. 31. an non hoc tantum, de quo] *ac non hoc de quo tantum* edd. pr. Venet. MS. Hulst. MS. Boend. Volgo: *an hoc tantum, de quo.*

P. 223. v. 5. sine N] Sic etiam ed. pr. *sine h.* ed. Venet. ad nequitiam] Sic etiam edd. pr. Venet. Sed R. Bentleius scripsit: *nequitia.* V. 15. usus est] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *usus.* V. 22. arguit et notat] Sic scripsit R. Bentleius. Volgo et in edd. pr. Veneta: *argumenta notat*, quod per se ferri potest.

P. 224. v. 1. *παρὰ προσδοκίαν*] om. ed. pr. in lacuna, ed. Veneta hic habet: *σχῆμα κτἑ.*, quae infra leguntur v. 3. V. 3. DEFUNCTUS — inviolabili] om. ed. Venet. ibid. *Σχῆμα διανοίας, ἠθοποιΐα*] *idest iam egi fabulas meas* ed. pr., quae tamen eadem infra suo loco habet. V. 17. NUNC — SUMUS] *Ita, ut facere instituit* edd. pr. Venet. V. 18. accusativum] Ed. Venet. addit: *ac bñ.* i. e. *Ac bene*, non male.

P. 225. v. 8. e contrario] *de contrario* edd. pr. Venet. V. 9. *Rem*] om. edd. pr. Venet. Ed. pr. mox *censeres.* V. 12. non enim stultitia] Corrige ex edd. pr. Venet. *Non enim stultitia abest.* V. 17. enim] Dele *enim.* ibid. et purgat] om. edd. pr. Venet., sed restant vestigia huius vocis, quod in his falso scribitur *per imprudentiam* et sic cetera. V. 19. et sequens] *sequens* ed. pr. *sequens vero* ed. Venet. V. 22. Virgilius] om. edd. pr. Venet.

P. 226. v. 2. Bacchidem] Hic adde ex ed. Veneta: ℐ. FACERE: *Δρᾶν*, unde *δρᾶμα* fabula. ℐ. BONAS MATRONAS FACERE, MERETRICES MALAS:, quorum verborum vestigia sunt etiam in ed.

pr. *facere . . . . . unde . . . . fabula. Bonas matronas etc.* V. 4. *crebro nolunt*, *nolunt*] *crebro volunt* ed. pr. *n. crebo volunt* ed. Venet. ibid. *convivarier*] *convivari* edd. pr. Venet. Fuit: *convivarier. Artificiose etc.* V. 12. in infinitivo modo] Haec addunt edd. pr. Venet. MS. Boend. volgo omissa. V. 18. Et — FACIUNT, et] om. edd. pr. Venet. V. 21. *advertite*] *attendite* edd. pr. Venet. V. 22. plene] *plane* edd. pr. Venet.

ACT. I. SC. I. P. 227. v. 2. ponitur] Edd. pr. Venet. Volgo: *proponitur.* V. 7. *fuerint*] Edd. pr. Venet. Volgo: *sient.* ibid. *dent*] *det* ed. pr. V. 8. *virisque — oppugnassere*] *armisque oppidum oppugnassem* edd. pr. Venet. Volgo in his *expugnassere* legitur. V. 9. Hinc] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Sic.* V. 16. Corrige: *secundum Menandri.* ibid. iungunt] habet ed. Venet. post *legunt.*

P. 228. v. 2. potius] *et potius* edd. pr. Venet. V. 7. non *petat*] *et non petit* edd. pr. Venet. V. 8. *oret* nec *roget*] Corrige: *roget nec oret.* V. 9. est] *esse* edd. pr. Venet. V. 12. *perdita*] p *di. Virg.* ed. Venet. V. 13. Laomedonteae] *Laumedontee* ed. pr. V. 20. in alto] *in altum* edd. pr. Venet. V. 23. Re, non verbis] edd. pr. Venet. *non verbis*, ut volgo. V. 26. Ad] om. edd. pr. Venet.

P. 229. v. 1. *nos eludet*] Sic edd. pr. Venet. Volgo *nos* omissum est. V. 7. facere non licet] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *non ferre licet.* Lindenbrogius scripserat: *non fere licet.* V. 12. *omnes*] om. edd. pr. Venet. V. 13. Duas] Edd. pr. Venet. Volgo: *Duae.* V. 14. et] add. edd. pr. Venet. volgo omissum. V. 17. pacem] Volgo et in edd. pr. Venet. *partem.* V. 23. *adolescentuli — egregie*] *adolescentes. Ad horum* (ed. Venet. *dorum*) *ille nihil* edd. pr. Venet.

P. 230. v. 2. Scilicet] s. add. edd. pr. Venet. volgo omissum. V. 3. nec necesse habet] Sic ego scripsi. Volgo et in edd. pr. Veneta: *necesse habet.* V. 4. explere] Corrige: *complere.* V. 7. ἐμφατικῶς] om. ed. pr. *proprie* ed. Venet. V. 8. effectura sint] *effectiua sunt* edd. pr. Venet. V. 9. ducens: Et] *dicens* edd. pr. Venet. V. 21. *scio*] om. ed. Venet.

P. 231. v. 6. Unde etiam sit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ut etiam.* V. 11. Corrige: *captus.* V. 12. Perseveravit] Edd. pr. Venet. Volgo: *Perseverat.* V. 20. *Quae — potest*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quae mihi interbibere sola, si vino scateat, Corinthiensem etc.*

ACT. I. SC. II. P. 232. v. 4. levius] *lenius* ed. Venet. V. 5. At Phaedria] om. edd. pr. Ven. V. 8. ut] Edd. pr. Ven. *et* volgo. V. 10. post *adurat* add. edd. pr. Ven. *inquit igitur.* V. 13. Aptius] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *potius.* V. 17. est alimentorum, ut ignis] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *est, ut ignis alimentorum.*

P. 233. v. 5. Corrige: *hoc convenit*, et v. 6. *gratiora*, quam-

quam edd. pr. Venet. *gratiosa* habent. V. 11. callida et] Sic quidem edd. pr. Venet., sed corrige *callide*, ut volgo legitur. V. 12. quid] *quod* MS. Boend. V. 14. Et VERO ad] Sic MS. Hulst. Volgo et in edd. pr. Veneta: *et vero et.* ibid. adiumenta] Corrige ex MS. Hulst. *adiumentum.* V. 14. ut in verbis] *illatum est, ut in verbis* edd. Venet. MS. Hulst. *in verbis* ed. pr. *et in verbis* volgo. V. 23. Corrige: *ridente.* V. 31. *Cui*] *Quum* edd. pr. Venet. ibid. *pariter*] *parietem* ed. pr., non Venet.

P. 234. v. 6. Haec rursum] Sic edd. pr. Venet. Volgo tantum: *Haec.* V. 8. in eo gestu] Edd. pr. Venet. *eo gestu* volgo. V. 16. *Arma — viro*] *Arma a.* edd. pr. Ven. V. 20. ut si quis quempiam amet] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ut quis, quem amet.*

P. 235. v. 4. fidem] Corrige *vicem.* V. 7. Haec] add. edd. pr. Venet. volgo omissum. V. 16. vecordiae] *uerecundiae* edd. pr. Venet. V. 31. Scilicet] Sic scripsi ex ed. Ven. *s.* Volgo: *Hoc*, quod ed. pr. om.

P. 236. v. 1. sunt amoris causa] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *amoris causa sunt.* V. 10. ipsa] add. ed. pr. volgo et in ed. Ven. om. V. 11. cognosceret] Sic ed. pr. *cognoscet* ed. Ven. *cognoscit* volgo. V. 12. domum — eius] *domum, patriam, regionem* edd. pr. Venet. MS. Boend. V. 20. Et quomodo: *E Davo audivi*] Haec add. edd. pr. Venet. volgo omissa. V. 21. Corrige: E SUNIO. V. 22. in eo rerum venalium emporium est] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et in eo forum rerum venalium, ἐμπόριον.* V. 23. in narratione] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *in narrationibus.* V. 29. an Ubi] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *aut.* V. 30. *b.*] add. edd. pr. Venet. *o.* MS. Hulst.

P. 237. v. 2. esset Thaidis] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *est Thaidi.* V. 7. non nunc] *et non nunc* edd. pr. Ven. V. 11. Ideo] *adeo* edd. pr. Venet. V. 16. Quippe quae] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quippe qui.* V. 20. quasi] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et quasi.* ibid. exprobret] Edd. pr. Venet. Volgo: *exprobrat.* V. 25. negandum meretrici] Sic edd. pr. Venet. *meretrici* volgo post *Parmeno* legitur.

P. 238. v. 5. peccatum] *erratum* edd. pr. Venet. V. 7. puellae] Sic ed. pr. MS. Hulst. *puella* ed. Venet., ut volgo. V. 23. *sultis*] *si uultis* ed. Venet., non pr. V. 28. amore] Corrige: *amor.* V. 31. AD REM AVIDIOR] Edd. pr. Venet. Volgo: *avidior. Et rem.*

P. 239. v. 3. meruerat] „Lege: *meruerit.*“ Westerhovius. V. 6. *Et sonantes*] *stabula frenosas* edd. pr. Venet. V. 7. AC VENDIT: Nam proprie] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *vendit. Proprie. Nam.* V. 25. Corrige: SEDULO, *sine dolo.* V. 27. vel audientibus aut] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et audientibus*

vel. V. 32. Necessaria] Edd. pr. Venet. Volgo: *ac nec.* ibid. dure dicta] Edd. pr. Venet. Volgo: *dura dictu*, quod praestat.

P. 240. v. 3. deliniret] Sic etiam ed. pr. Sed corrige ex ed. Venet. MS. Boend. *declinet.* V. 5. inferatur] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *inferat.* V. 7. et nollet] Haec corrupta reliqui, ut sunt in edd. pr. Venet. Volgo: *et nolit.* ibid. Munde] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Mundat.* V. 11. Optime] Corrige: *Necessario.* V. 15. in experto] Sic ed. Venet. Volgo: *experte*, ut ed. pr. V. 27. 28. Restituimus — reddimus] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Sed corrige: *Restituimur — reddimur*, ut volgo.

P. 241. v. 3. An quia] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quia.* V. 7. Ne — nomen] Sic corrupta haec habent edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo tantum: *In necessariis interponi nomen licet audientis.* V. 11. et suo] Sic etiam ed. pr. *et alieno* ed. Ven. V. 21. Nihil mihi] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Nihil respondes?* V. 22. cui] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *qui.* V. 24. *amoris — est*] Sic ed. pr. Volgo: *amoris integratio est.* Ed. Veneta: *r. a. e.* V. 25. Vir es: Doluit] Sic ipsis litteris ed. pr. Volgo: *Nimis doluit.*

P. 242. v. 14. libenter] Edd. pr. Venet. Volgo: *liberaliter.* V. 18. *sicubi*] Edd. pr. Venet. Volgo: *sit ubi.* Post: *si quo etc.* videtur scribendum. V. 27. qui — ausus] Sic etiam ed. pr. Sed Veneta: *quae — ausa.* Non male.

P. 243. v. 6. exhibeat aerumnas] Sic edd. pr. Venet. aliae veteres editiones. Volgo: *exhibeat, atque.* V. 7. imposuisse] Sic eaedem edd. Volgo: *dicat imposuisse.* V. 16. auctor exstat] *antiquior exstat* edd. pr. Ven. Volgo: *auctor est.* V. 26. *syNeN*] *hNHN ΓηNeN* Lindenbr. V. 28. *qui se placere*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *qui placere se.* V. 33. eunuchum] Hic volgo additur: *quo solae utuntur reginae*, om. in edd. pr. Ven. V. 39. honeste] libri et edd. *honesta.*

P. 244. v. 1. has] add. edd. pr. Venet. V. 6. pretium, quam si] Sic ed. Venet. *quū p̄cium ut* ed. pr. Volgo: *pretium dixit, quam ut.* ibid. emeret] Edd. pr. Venet. Ferri volgata *emerit* potest. V. 9. confitetur] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *confitebitur.* V. 16. Et *Vel quas tulit*] Haec add. edd. pr. Venet. V. 20. exprobrationem] Sic ed. Ven. *probationem* ed. pr. Volgo: *prolationem.* V. 21. indicativo modo] Sic ed. Venet. *hoc modo* ed. pr., ut volgo. V. 23. Corrige: *remoramur.* V. 28. *qua*, hoc est, ex te] *quia hoc est ex te* edd. pr. Ven. V. 29. contentione quaedam negari, qua] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *contentione quadam negari. Ergo.*

P. 245. v. 3. agit] *ait* scribi volt Westerh. V. 4. Corrige: *exspectabat.* V. 8. remittere] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *remitte*, ut proverbium a verbis: *Quod summa etc.*, incipiat. V. 12. hoc] add. edd. pr. Venet. V. 8. est, quia] Edd. pr. Venet. *quia*

est volgo. Fallatur] Edd. pr. Ven. *fallat* volgo. V. 30. blanda] Corrige *blande.* V. 34. *ex Aethiopia — quaesivi?*] om. edd. pr. Venet.

P. 246. v. 1. Non *quod munus,* inquit, *voluisti*] *Non quam rem inquit voluisti* edd. pr. Venet. Volgo: *Quam ioco rem voluisti? Non munus inquit.* V. 2. dixit] add. edd. pr. Venet. V. 4. Corrige: *voluptati.* V. 10. non] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et non.* ibid. ego] Edd. pr. Venet. Volgo: *ego hoc.* V. 15. *apud me habere*] *decīa* ed. pr. *et cetera* ed. Ven. Volgo: *apud me obtinere.* V. 23. Non *quod oportet* dicendo] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Non quod oportet, sed quod vis dicendo.* Videtur legendum: QUOD VIS, *non quod oportet dicendo.*

P. 247. v. 19. *Vale* — ALIUD] om. edd. pr. Venet. V. 20. et intelligendum] Sic ed. Venet. Volgo: *et subintelligendum est.* V. 28. ab amore] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *amore.*, quod per se falsum non est. V. 31. atque animi et obsequii] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *atque etiamnum obsequii.*

P. 248. v. 10. Corrige: *vult animum nunc.* V. 24. aut quia] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *aut ideo, quia.* V. 36. ut per ellipsim] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *aut per ἔλλειψιν ut.*

P. 249. v. 8. hominem] Sic ed. Venet. *hominem quidem* volgo. V. 9. enim] add. edd. pr. Venet.

ACT. II. SC. I. P. 250. v. 3. facete] Sic ed. pr. *facere* ed. Venet. Volgo: *facit.* ibid. minus] Sic Westerhovius coniecit. *nimis* libri et edd. V. 6. haec] Sic edd. pr. Venet. hic et infra v. 9. Volgo *hoc.* V. 12. te. Mirum est] Sic edd. pr. Ven. Sed lege: *te, ut sit: mirum est te rogitare,* ut volgo. V. 11. *Non quaeris patri quo modo*] *Sic patri commodo* edd. pr. Ven. V. 17. dicitur] *dicuntur* edd. pr. Venet.

P. 251. v. 5. respondente Chaerea] Sic ed. pr. MS. Hulst. *respondere* ed. Venet. Volgo: *responderet ei Chaerea.* V. 18. Ideo] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Et ideo.* ibid. putat] Sic MS. Hulst. MS. Boend. Volgo et in edd. pr. Ven. *putant.* ibid. ipse] Sic edd. pr. Venet. MS. Hulst. MS. Boend. Volgo: *ipsa.* V. 21. amatorem] Edd. pr. Venet. Volgo: *amore.*

P. 252. v. 6. grata] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ingrata.* V. 7. ab invitis] *ab inimicis* volgo. V. 21. Corrige *aberit.*

P. 253. v. 7. voluit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *valuit.* V. 10. persona] *personam* edd. pr. Venet., ut iure Westerhovius coniecerit respici ad prologi verba: *parasiti personam inde ablatam et militis.* V. 14. Corrige: *laetos.* V. 25. non tamquam est] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *non vituperari Thaidem, sed tanquam ὑπερβολικῶς dici.*

ACT. II. SC. II. P. 254. v. 6. eius modi] *eius* edd. pr. Venet. Volgo: *huius modi.* V. 10. et] *et se* edd. pr. Venet.

V. 15. Alii — INTEREST] Sic edd. pr. Venet. codd. vett. Westerhovi. Volgo haec omissa sunt. V. 23. Dixit] Edd. pr. Ven. Volgo: *Non dixit.* Mox *sed* ante *quia* habent edd. pr. Venet.

P. 255. v. 6. O quam] Sic edd. pr. Venet. Fuit fortasse: *u. quam*, i. e. *Vide quam.* Volgo: *Quam.* V. 14. debitum] Edd. pr. Venet. Volgo: *debitum.* V. 24. ad decus] Sic MS. Boend. Volgo: *ad dedecus*, ut edd. pr. Ven. V. 17. EN] *hem* edd. pr. Venet. et volgo.

P. 256. v. 3. *scito, ad te venit*] *advenit* ed. pr. *ad te venit* ed. Venet. V. 4. se] *sese* edd. pr. Venet. suis] om. edd. pr. Venet. V. 7. *S.* UT SPES — *quisque*] om. edd. pr. Venet. V. 14. *etiam*] om. edd. pr. Venet.

P. 257. v. 7. *clamant*] *damnant* edd. pr. Venet. V. 28. exsequor, venio] Sic edd. pr. Venet. Volgo tantum: *obsequor.* Ut legendum videatur: *obsequor*, *venio.*

P. 258. v. 2. e contrario] Edd. pr. Venet. Volgo: *ex contrario.* V. 16. *Nam hoc tempore*] om. edd. pr. Venet. V. 20. vita] *cura* edd. pr. Venet. ibid. *bono*] *iusto* edd. pr. Venet. V. 21. *indulgendo vel assentando*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *assentando*, *indulgendo.* ibid. *Micio*] *mitior* ed. Venet. om. ed. pr. et volgo.

P. 259. v. 5. *Numerius*] *Munerius* ed. pr. *Numerus* ed. Venet. V. 6. *Cupes*] *cuppes* edd. pr. Venet. ibid. *Romanius*] *Aomanius* edd. pr. Venet. V. 8. *habitabant* — *Ubi*] om. ed. pr. ibid. *eque*] *aeque* ed. Ven. V. 9. *penatum*] Sic ed. Ven. Volgo: *penatium.* ibid. *habitabant*] *habitant* ed. pr. V. 11. Cupedinis] *cupidinis* ed. pr. *cuppedinis* ed. Venet. V. 14. sint] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *sunt.* V. 21. Nam in palliata] Sic ed. Venet. *ut in palliata* ed. pr. Volgo: *in palliata.* V. 23. manticinor et impendo] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *nanciscor et expendo.*

P. 260. v. 1. Corrige: *pravum.* V. 18. PARASITI — accipimus] om. edd. pr. Venet. V. 25. Corrige: *Nam.*

P. 260. v. 2. ideo] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *video.* ibid. Nec valet] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Nec hoc valet.* V. 7. HISCE: Pro HI] *hisce pro his* ed. pr. *isce* pro *is* ed. Venet. Volgo: *Hice: Pro hi.* V. 9. *hisce*] *isce* ed. Ven. ibid. HISCE] Sic ed. pr. *isce* ed. Venet. Volgo: *Hice.* V. 20. cum] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *cui.* V. 27. *sequerere*] Volgo *sequerer.*

P. 262. v. 4. Et URO] Sic ed. Venet. MS. Boend. Volgo: *Et.* ibid. *dolere cogo*] Sic etiam ed. pr. et volgo. Unde coniecerunt: *dolore coquo. dolore angor* ed. Ven. MS. Boend. Unde coniecerunt: *dolore ango.* V. 8. Corrige: *quod.*

P. 263. v. 5. ibi] *illi* edd. pr. Venet. om. volgo. Sed locus est corruptus. V. 26. infacete] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *inficete.*

ACT. II. SC. III. P. 265. v. 11. Hoc plus iterum] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Hoc tertium plus intulit.*

P. 266. v. 4. *Cum me ipsum noris quam*] *Cum me ipsum tam* edd. pr. Venet. Volgo: *Cum ipsum me noris, quam.* V. 5. *In hac*] *in hanc* edd. pr. Venet. V. 12. Hoc dicto] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Hoc dictum.* V. 13. catastrophen] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ac catastrophen.* V. 24. *Arboribus*] om. edd. pr. Venet. V. 27. in amore fieri] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *in amorem ferri*, quod videtur praestare.

P. 267. v. 20. Quidve es alacris — aut laetus est.] Sic ego scripsi ex ed. Veneta, quae habet: *Quid ne es alacris: aut velox aut laetus est.* Volgo tantum: *Aut laetus es.*

P. 268. v. 8. id est recte vel omnino] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *recta, id est, omnino.* V. 10. *prosa*] Edd. pr. Venet. Volgo: *prorsa.* V. 18. Esse] *se* ed. pr. et volgo, om. ed. Venet. V. 21. quod] Sic edd. pr. Ven. MS. Boend. *quid* Lindenbr. Volgo: *qui.* V. 25. Plus est probasse, quod promiserit] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *plus est promiserit.* ibid. corrige: *quid possit.* V. 27. anus, quae] Sic etiam edd. pr. Venet. Sed MS. Hulst. *an is qui.* V. 29. *hoc penus*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *hoc penu.*

P. 269. v. 3. morae esse] *de amore esse* edd. pr. Venet. MS. Boend. V. 10. *si*] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *sive.* V. 14. ut] add. edd. pr. Venet. volgo omissum. V. 29. alae in modum] *athletico modo* MS. Hulst. Non male.

P. 270. v. 1. dicerctur] Volgo *diceret: aut.* V. 17. facta] add. edd. pr. Venet. Volgo hoc omissum est. V. 23. accipientisque] Sic ed. pr. *accipientis quae* ed. Venet. Volgo: *accipientis.* V. 24. aut de ficto] add. edd. pr. Venet. volgo omissa.

P. 271. v. 2. Exinde] add. edd. pr. Venet. volgo omissum. V. 15. desiderat, vult facere, quemadmodum potiatur, dum potiatur] *de se rapuit facere quēadmodum patiatur, dum potiatur* ed. pr. Volgo et ed. Veneta: *de se rapuit facere quemadmodum potiatur.* V. 20. Nisi] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Si non.* V. 21. fuisset aut vidisset] Edd. pr. Venet. Volgo: *vidisset.* V. 22. fuisset] Edd. pr. Ven. Volgo: *esset.*

P. 272. v. 4. nimiae. Dixit autem] Sic ego scripsi. *novae. Dixit autem* edd. pr. Venet. Volgo: *Nove autem dixit.* V. 6. tantae] add. edd. pr. Venet. V. 14. *seta et dentibus atris*] *seta dentibus atris* edd. pr. Venet. V. 16. *Phrygii — undam*] om. ed. pr. Ed. Venet. pro his *τρεπτικὴ* habet. V. 28. *παράδοξον*] add. ed. Ven. ibid. amatorem fuisse incessu virginis] Sic ego scripsi ex edd. pr. Veneta: *amorem fuisse in incessu virginis.* Volgo: *futurum amatorem incessu virginis.*

P. 273. v. 5. claudicat, claudum est] *claudicat* edd. pr. Venet. *claudum est* volgo. V. 19. Saepe enim volumus, tamen non est opus] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Saepe enim nolumus*

tantum, nunc etiam opus non est. V. 24. Labeae simorum] *labrae asinorum* edd. pr. Venet. *labra asinorum* volgo. V. 27. *Perditus Tiresia tussi*] om. edd. pr. Venet. V. 30. *Defecisse videt*] om. edd. pr. Venet.

P. 274. v. 8. Labia] om. volgo. V. 33. est] add. edd. pr. Venet. V. 34. commodum fuisset] Sic ed. Veneta, quae tamen INTEREA COMMODUM omittit. Volgo haec omissa sunt.

P. 275. v. 8. hoc dictum est, non ut nescire videatur] Sic ed. Venet. *sed scire videtur* ed. pr. Volgo: *sed sic, ut scire videatur.* V. 24. IPSA EST — *Thaidem*] Sic haec constituimus ex ed. Veneta. Volgo haec v. 15. post *significat* ita leguntur: *ipsam eandem esse, vel pulchram esse, quia et ipse dixerat: Haec superat ipsam Thaidem.*, in quibus ed. pr. *idem esse* et *Thaidem* habet.

P. 276. v. 11. idem] add. edd. pr. Venet. V. 19. addidit] *addidit ita* edd. pr. Venet. MS. Boend. et om. *παρελκόντων* in lacuna.

P. 277. v. 18. *Οἰκονομία*] Hic lacunam habet ed. Venet. Volgo hoc legitur v. 21. post VICINAM. V. 28. Corrige: FERTUR.

P. 278. v. 19. *qui nota mihi tua*] *non in tua* edd. pr. Venet. V. 20. *Iuppiter*] om. edd. pr. Venet. V. 26. QUID — posse] Hic haec locant edd. pr. Venet.

P. 279. v. 10. iam] Edd. pr. Ven. Volgo: *tamen.* V. 14. repetitione] Sic ed. Ven. Volgo: *repetitio*, ut ed. pr. V. 15. Chaerea] Sic ed. Venet. *Chaeream* ed. pr. om. volgo.

P. 280. v. 10. Nunc] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Probes.* V. 12. *tu his*] *tuis* ed. Venet. V. 23. quae ostendisse ipse non poterat] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quae ostendi per se ipsa non poterant.* V. 24. per Chaeream Parmenonem] *per Chaeream Parmenone* edd. pr. Venet. Volgo: *Chaeream Parmenone.* ibid. dicente] *ducente* edd. pr. Venet.

P. 281. v. 10. aut] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *an.* V. 14. exuitur tunsa fustibus] *exuitur et intertunsa fustibus* ed. Ven. *intertunsa fustibus* ed. pr. *intertunsa fustibus* habet etiam MS. Boend. V. 16. eius granum saxo] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *saxo.* V. 21. promitur] Sic etiam ed. pr. *promittitur* ed. Ven. MS. Boend. V. 23. ad faciendum — deducatur] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *ad faciendum. Si in domum meretriciam deducar.* V. 24. ut nulla] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *nulla.* ibid. ut defendatur, quod licitum est] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *et defendatur in licitum.* V. 28. a persona eius, cui fit] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *a persona eius fit.*

P. 282. v. 4. *primo*] om. edd. pr. Venet. V. 23. NUMQUAM — *inulti.*] Haec addidi ex edd. pr. Venet. MS. Boend., nisi quod habent *tuam* pro NUMQUAM.

ACT. III. SC. I. P. 283. v. 2. et] add. edd. pr. Ven. V. 9.

§. SERIO — locus est] Haec constituimus ex edd. pr. Venet., nisi quod eae *παρέλκεται* omittunt et post *idem* addunt *parelcon.* Volgo: *Alius παρέλκεται, id est, productionis locus est.* V. 13. Nunc] Sic edd. pr. Ven. MS. Boend. Volgo: *Ut.* V. 20. esto] *isto* edd. pr. Venet.

P. 284. v. 2. *spumante Sages*] *spumantis acer* edd. pr. Venet. V. 15. adulatur: hoc] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *adulator hoc.* V. 21. *Tartessum*] *Tartesum* edd. pr. Ven. V. 22. *Gandirum*] Sic MS. Reg. Lindenbr. *Gandirus* ed. pr. *Grandirus* ed. Venet. Volgo: *Gadirum.* V. 26. irridebis] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ridebis.* V. 27. motum esse — c o n s i l i a] Sic edd. pr. Venet. Volgo tantum: *notum esse, qui.* V. 28. CREDERE CONSILIA] om. edd. pr. Venet.

P. 285. v. 11. Corrige: *res.* *§*. H O M I N U M AUT N E G O T I: *Eos, qui gerunt, et ea, quae geruntur.* Sic plane edd. pr. Ven. Volgo tantum: *res hominum* ceteris omissis. V. 27. supererat, ut qui scilicet] *superat, quis scilicet* edd. pr. Ven. Volgo: *Supererat, ut qui.* V. 28. voluptatibus quoque regiis princeps] Sic edere volui ex ed. pr. ed. Ven., quae servat *regis.* Volgo: *voluptatum quoque regis particeps.* Non male.

P. 286. v. 24. qui et maiores sunt] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *qui et mitiores sunt.* V. 28. i d e o n e e s significatur] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ideone significans.*

P. 287. v. 3. additum est] *quod est* volgo. ibid. quin et IUGULARAS] *quia et iugularas* edd. pr. Ven. Volgo haec omissa sunt. V. 5. verbo] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *verbis.* V. 21. ut aequetur — aequatur] Repraesentavi corruptam ed. Ven. scripturam. Volgo tantum: *ut aequatur aut.*, ut ed. pr. V. 23. cui intelligentia non est] Sic ed. Venet. *qua intelligentia est* ed. pr. *qua et intelligentia est* volgo. V. 25. dum vult ad dictum] Sic coniecit Westerhovius. *dum multa ad dictum* volgo. V. 26. post *Abdomen* lacuna est in edd. pr. Venet. V. 25. et dicitur *scortum*, quia tunc aperiuntur dura coria dicta scorta] Sic ed. Venet. *quia ideo scorta sunt dura coria* ed. pr. *ideo quia scorta sunt dura coria* volgo. V. 29. *ἀπὸ τοῦ ἀσκαίρειν*] Sic ego scripsi ex ed. Venet. *ἀπὸ τοῦ ἠσκαίρειν.* Volgo: *ἀπὸ τοῦ σκαίρειν.*

P. 288. v. 2. ait, ob eam] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ait, lib. 4. ob eam.* V. 6. pro infamia multa] *pro infamia ob multa* MS. Hulst. Lege cum Westerhovio: *pro infami ob multa.* V. 14. ac] Sic etiam edd. pr. Venet. V. 18. tunc] Sic ed. Venet. Volgo: *nunc.*

P. 289. v. 12. Eum nec non infestat *] Sic ed. Veneta. *tam meriti* ed. pr. Volgo: *Tam festive* *. V. 14. Nove inquit Parmeno: non cum ipso] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Nove Parmeno, non ipsi.* V. 18. stultas sententias verbaque vitiosa] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ut stultas sententias, ita etiam vitiosa*

verba. V. 19. *Latrones: ibus ego dinumerem stipendium*] *Sibi de munere stipendium* ed. pr. *sibi dinumerem stipendium* ed. Venet., ut scribendum videatur: *ibus dinumerem stipendium.* Volgo: *Latronibus ego denumerem stipendium.*

P. 290. v. 5. ILLAM] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *hanc.*

P. 291. v. 15. *par pro pari*] *par pari* volgo.

ACT. III. SC. II. P. 292. v. 8. Corrige: *visaeque.* V. 9. *Adventante*] Sic ed. pr. *adventare* ed. Ven. V. 10. SALVE, MI THRASO — non honestum sit.] Haec addidi ex vett. editt. apud Westerhovium. Quibus accedit etiam ed. Ven., quae habet: *Salue mithraso: quasi cum nomine militis apud illum thraso non honestum sit.* Volgo et in ed. pr. haec omissa sunt. V. 11. *G.* THRASO — apud illum, THRASO.] Sic etiam ed. pr. om. ed. Venet. V. 22. *Quid est, Catilina?*] om. edd. pr. Venet. ibid. *ecquid — ecquid*] Sic etiam ed. Ven. *et quid — et quid* ed. pr.

P. 293. v. 10. tum praecipue] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *praecipue.* V. 16. suum] add. edd. pr. Venet. V. 17. Quique] *Quisque* ed. pr. V. 24. qui et debet] Sic ed. Venet. *est ut debet* ed. pr. Volgo: *et debet.* V. 28. QUID RESTAS? quasi dicat:] Haec add. edd. pr. Venet. volgo omissa. V. 31. quasi iam prope accessurus] Haec add. edd. pr. Venet. MS. Boend., nisi quod ed. pr. peccat *accesseras.* V. 32. ubi videlicet: EN ALTERUM: ubi ALTERUM] Sic ed. Venet. et ed. pr., nisi quod haec *ibi videlicet*, ut MS. Boend. habet. Volgo *ubi videlicet* omissum est et in nova adnotatione: *Hem alterum: Alterum.*

P. 294. v. 11. adinvenit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *invenit.* V. 13. retrudat] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *retundat.* V. 27. Corrige: *liceat dona.* V. 30. adversa] Sic ed. Venet. Volgo: *ad verba*, ut ed. pr. *voluntate*] *voluptate* edd. pr. Ven. V. 31. *permisso*] *permissio* ed. Ven. *premisso* ed. pr. Volgo: *promisso.*

P. 295. v. 16. *Nonne — ancillulam*] *cupere te ex Aethiopia* edd. pr. Venet. V. 18. facit] Sic etiam edd. pr. Venet. Lege: *ait.* ibid. *quod*] *quoad* edd. pr. Venet. V. 27. comparet] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *comparat.* V. 28. USQUE] add. edd. pr. Ven. V. 29. Pachyno] *pachinno* edd. pr. Ven. V. 31. Lucilius] *Lucanus* ed. pr. *Lucil.* ed. Venet. V. 32. *Carcer*] om. ed. pr., non Veneta.

P. 296. v. 1. debuerat] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *debuit.* ibid. ut] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *et.* V. 4. EUNUCHUM, TIBI intulit] Sic ed. Venet. Volgo: *Eunuchum porro dixti velle te.* ed. pr. *eunuchum velle dixti te.* Westerhovius coniecerat ex antiquis edd. scribendum esse: *Mire postquam* EUNUCHUM *dixit*, TIBI *intulit*, *q. d. etc.* V. 5. Quasi dicat — repperi] Sic ed. Venet. Volgo et in ed. pr. haec omissa sunt. Videntur

hic duae adnotationes conflatae esse. V. 15. *afflarat*] *affirmat* ed. Venet., non pr.

P. 297. v. 5. *ἀρετῇ*] Volgo *ἀρετη*. V. 6. *ἀρετῇ*] Volgo *ἀρετὴ*. V. 27. *Et*] *ut* edd. pr. Venet. Volgo omissum est. cf. p. 299. v. 26. ibid. *aemulum*] *eunuchum* ed. pr. ibid. *quod*] *quoad* ed. Venet. ibid. ipsa] *ea* ed. Venet. V. 32. insigne foeditatis] *insigne felicitatis* edd. pr. Venet. MS. Boend.

P. 298. v. 2. forma] *fortuna* edd. pr. Venet. MS. Boend. V. 4. *corpori*] *corporis* edd. pr. Ven. V. 19. sed ubi — pateris] Sic ed. Venet. Volgo et in ed. pr. tantum: *in milite pateris*. V. 23. quae sponte susceperat] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *quod sponte susceperit*. V. 33. quae praesupponit hanc, quam dixerat miles] Sic edd. pr. Venet. Volgo tantum: *quam quam dixerat miles*.

P. 299. v. 2. hac sententia] Sic ed. pr. Volgo: *haec sententia*. V. 8. PETERE CIBUM, hoc est alimentum] haec add. edd. pr. Venet. volgo omissa. V. 12. Mordaciter] Sic ed. Venet. *mordicus* ed. pr. Volgo: *mordetque*. V. 17. nota] *tota* edd. pr. Venet. om. volg. V. 19. ut sit pro] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ut sit post pro*. ibid. *ἀποκοπή*] Volgo: *'ΑΠΟΡΩΤΙΗΔΕ*, unde Westerhovius: *ΑΠΟΚΟΠΗ τοῦ ΕΑ*. ibid. pro postremo *post*] Sic etiam edd. pr. Venet. *post pro postremo* MS. Hulst. V. 27. *quod*] *quoad* edd. pr. Venet.

P. 300. v. 4. actum] add. edd. pr. Venet. V. 5. Corrige: *interrogat*. V. 12. Corrige: *vel fiet*. V. 13. sibi, ut sint parata domi. Et haec] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *sibi. Domi ut sint parata omnia*. V. 20. *Quem? quemnam? Recte admones:*] *Quamquam recte nō admones* edd. pr. Venet.

ACT. III. SC. III. P. 301. v. 16. Corrige: *Leti*.

P. 302. v. 4. AIT REM — significat] Haec adieci ex ed. Venet. volgo et in ed. pr. omissa. V. 11. scindere] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *caedere*. V. 15. testatur] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *testatur initio lib. 4.* V. 25. imprudenter] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *impudenter*. V. 28. ECQUA — SOROR] Haec addidi ex edd. pr. Venet. *Et quia* (*qui* ed. Ven.) *in die parua periisset soror.*, volgo omissa.

P. 303. v. 12. utramque esse primaevam] *utraque esse primae* MS. Hulst. V. 16. *Ac*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *at*.

P. 304. v. 3. ubi dixerit: RUS EO, et DICO EGO] Haec sic composui ex edd. pr. Venet. Volgo post: RUS EO., statim adiiciuntur haec: *Ὑποκορίσματα κτέ.*, ut verba: DICO — *putat*, novam adnotationem constituant. V. 5. O CAPITULUM LEPIDISSUMUM] Haec adieci ex edd. pr. Venet. volgo omissa. ibid. *σὺν ΠΟΝΙCΜΩ*] *σὺν ποππυσμῷ* coniecit Westerhovius. V. 11. ABIS] Sic edd. pr. Venet., ut mox *abis* pro *ibis*. V. 18. ut cum] Corrige *ut*. V. 19. Bacchiali] Sic ed. pr. *Bacchanali* ed. Venet. V. 20. infacetum] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *inficetum*.

ACT. III. SC. IV. P. 305. v. 10. *Minore nusquam*] *minime essemus minore: ut cū fui* ed. pr. *minime essemus minore: nō cū sui* ed. Venet. Volgo: *Minore nunquam.* V. 11. E littera] Sic edd. pr. Venet. Volgo: (*e*) *littera.* V. 12. *συμποσιάρχην*] Sic ego scripsi ex ed. Venet. *συμαποσιάρχιν.* Volgo: *συμποσίαρχον.* V. 20. sibi] add. edd. pr. Venet. Fuit fortasse: *ibi.*

P. 306. v. 12. *Mittimus*] om. edd. pr. Venet.

ACT. III. SC. V. P. 307. v. 16. Tempus] add. edd. pr. Venet.

P. 308. v. 2. dicit] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *dicitur.* Westerhovius mavolt: *ducit.* V. 5. Instet] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Odiose instet.* V. 6. odiosus] Sic etiam ed. pr. Sed ed. Veneta: *tediosus.* ibid. Quasi ENECET] Sic edd. pr. Venet., sed vereor tamen ne ex volgata: *εὐφωνότερον quam enicet*, ortum sit. V. 13. *lavandi*] *laudandi* ed. pr. V. 17. *lutulente*, *quaeso*] *lutulente queso* ed. pr. *luculente quaeso* ed. Venet. Volgo: *lutulente Caesoni.* ibid. *ex naturae*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ex miserrimis naturae.* V. 24. Nam adeo] Sic edd. pr. Venet. *Nam ab eo* volgo, post omisso *ab eo*, quod add. edd. pr. Venet.

P. 309. v. 8. Sanus sum, an vesanus] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Sanus sim an insaniam.* V. 15. Corrige: *quantus est.* V. 21. cupit] Sic edd. pr. Venet. etiam Veneta H. Scoti. Sed alia sententia ferri etiam volgata: *cupiat*, poterit. V. 23. ad commendandam] Sic ed. Venet. Volgo: *ad commendandum.* Ed. pr. hanc totam adnotationem omittit.

P. 310. v. 4. ex Phaedria et Antipho] Sic ed. pr. ed. Ven. H. Scoti. *ex Phaedria Antipho* ed. Venet. Volgo: *ex Phaedria et Antiphone.* V. 10. nomen oblatum est] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *nomen ablatum est.* V. 11. quam possit assequi] Sic edd. pr. Ven. MS. Boend. Lindenbr. Volgo: *quam possibile sit assequi.* V. 13. extollimus] Edd. pr. Venet. Volgo: *extollendo.* V. 16. Est cunctantis] *est concertantis* edd. pr. Ven. Volgo: *spectator est*, *qui sit cunctantis.* V. 22. qui solet et scit formas eligere] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *ille scilicet, qui, ut scis, formas solet eligere.*

P. 311. v. 10. percontantem] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *percontantes.* V. 14. quod vile sit] Sic edd. pr. Venet. Ed. Veneta H. Scoti. Volgo: *quod utile sit.*

P. 312. v. 2. quod *abducit domum*] *quod deducit domum* edd. pr. Venet. Volgo: *quod abducit, quod domum.* V. 3. Specta singularem et miram] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *specta singula et mirare.* V. 5. apud Thaidem. V. 29. COMMENDAT VIRGINEM CUI? TIBINE?] Sic correxi volgatam scripturam: *apud Thaidem convitium.* V. 29. *Tibine. Convitium* ortum est ex *cō. vi. cui,* id est, *commendat virginem. cui?* V. 9. accedat] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *accedet.*

P. 313. v. 10. quia] Edd. pr. Venet. Volgo: *qua.* V. 12. pudicitiam est Iuppiter] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *pudicitiam.* V. 19. parvo] Sic edd. pr. Ven. MS. Boend. Lindenbr. Volgo: *parvi.*

P. 314. v. 4. afferant] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *afferant peccatoris*, quod videtur sine auctoritate esse. V. 8. in hominis] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *hominis.* V. 28. Nunc] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Nam.* V. 30. fuisse, cum] *fore, cum* edd. pr. Venet. Volgo: *cum nondum.*

P. 315. v. 1. *Συντομίᾳ*, qua solet, utitur] Haec om. edd. pr. Veneta. ibid. quia his separatim utimur] Haec add. edd. pr. Venet. volgo omissa. V. 20. *inermis Constitit*] om. edd. pr. Venet. V. 27. convitium] Sic edd. pr. Venet. etiam Veneta H. Scoti, MS. Boend. Volgo: *officium.*

P. 316. v. 15. LIMES] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *l i m i s.* V. 20. proprie de oculis] Sic edd. pr. Ven. MS. Boend. Volgo: *de oculis* om. *proprie.*

P. 317. v. 17. in quo deiectus est] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ex quo deiectus est.*

ACT. IV. SC. I. P. 319. v. 2. ut eo magis] Sic MS. Hulst. *eo magis* ed. Venet. *et eo magis* ed. pr. et volgo. V. 6. geruntur] Sic edd. pr. Venet. Corrige: *gerantur.* Volgo: *agantur.* V. 9. Admonet] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *Instanter admonet.*

P. 320. v. 2. hic relictus locus προπαρασκευῇ] *hic relictus locus* edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *hic παρασκευὴ.* V. 4. recubuit] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *accubuit.* V. 5. Sic C h r e m e s — accipiendus est] om. MS. Hulst. V. 8. V i r g i l i u s] locus est *Aen.* lib. V. v. 236. V. 9. *hunc*] Ed. pr. Sed corrige *hoc.* V. 10. *Constituam — reus*] om. edd. pr. Ven. V. 15. totum crimen] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *et totum crimen.* V. 17. patitur] Edd. pr. Ven. Volgo: *patiatur.* V. 22. quia non aptum militi] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quia uon est aptum militi.*

P. 321. v. 1. accerses] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *accersas.*

ACT. IV. SC. II. P. 322. v. 3. sed importune] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *et importune.*

P. 323. v. 5. Satis amanter] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Satis amatorie.* V. 7. SOLI et SINE ILLA] *soli esse sine illa* edd. pr. Venet. Volgo: *s o l i esse et s i n e i l l a.* V. 23. *hic adero, quam*] *adde per quam* ed. pr. *adde per quem* ed. Ven. V. 28. Ex huius] Sic edd. pr. Venet. Sed praestare videtur volgata: *ex his.* V. 29. et timida. *Ꝭ.* TIMIDA] Sic edd. pr. Venet. Volgo tantum: *Et t i m i d a.* V. 31. *nescio quid*] *nescio qui* edd. pr. Venet.

ACT. IV. SC. III. P. 324. v. 2. est delectationis] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *delectationis est.* V. 8. *Ꝭ.* SCELEROSUM] Accusatio personae.] Haec addidi ex edd. pr. Veneta volgo omissa. V. 20. Et CONSCIDIT] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Et discidit.* V. 21. faceret] Edd. pr. Ven. Volgo: *fecerit.*

P. 325. v. 15. *fallasque*] *fallaxque* ed. Ven. V. 17. *Longumque*] *Longum* ed. Ven. V. 21. *istuc*] *istac* ed. pr. V. 26. *Properantibus vel festinantibus*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Festinantibus.*

P. 326. v. 2. Aut *ἀντίπτωσις* est casus pro casu] Sic edd. pr. Venet., nisi quod ed. pr. *ἀντίπτωσις* om. in lacuna. Volgo: *Aut ἀντίπτωσις est.* Sane alterum supervacaneum est. V. 21. Bene — malo vult intelligi] Haec ex edd. pr. Venet. describenda curavi, corrupta. Volgo legitur: *Bene non. — in maledictum vertit: quasi. — felicitatis sit. An non.* V. 24. malo vult] Sic ed. pr. Volgo et in ed. Veneta: *vult.* V. 30. *Quidnam istuc*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quid istucnam.*

P. 327. v. 10. Non enim eunuchus dixit iam] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Non enim iam Eunuchus.* V. 11. Corrige: *quaeratur.* V. 13. *Ϛ.* BONUS VIR: Bene VIR] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Bene igitur vir*, ut haec verba coniungantur cum illis: *Non enim iam Eunuchus.*

P. 328. v. 3. posse] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *potesse.* V. 22. aut ab ea recordatum] Sic edd. pr. Venet. Sed praestat: *aut non eram recordata*, ut volgo legitur.

ACT. IV. SC. IV. P. 329. v. 21. *interpellatio — accessio est*] *interrogatio aut consilium huc* (*hūc* ed. Venet.) *accessit* edd. pr. Venet. *in consilium* etiam volgo legitur. ibid. Caecilius *Ἁρπαζομένῃ*] *Celius* ed. pr. *Cecilius* ed. Venet.

P. 330. v. 1. *meo*] om. edd. pr. Venet. verificatio] *verificato* edd. pr. Venet. Volgo: *verbificatio.* V. 2. advertere] Edd. pr. Venet. Volgo: *avertere*, quod repone. V. 6. ITA — mutatus.] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Quid vestis mutatio.* V. 14. Dorionem] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Dorum.*

P. 331. v. 9. aut qui non est in domo Thaidis] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *aut qui non est, scilicet Thaidi.* V. 14. Non enim est] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Non est enim.* V. 27. *Athymnidis sacci*] om. ed. pr. *Athīnidi sacci* ed. Venet. *Athymidi facti* MS. Hulst. *Athimudi sacci* MS. Boend. *Lucilius in Satyra Athymnidis* MS. Lindenbr. V. 29. ista — irata] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *iste — iratus.* Dicitur hoc: *Qua re* TU*? an quia ista* (an *ipsa*) *iam non velit videre, irata etc.* Quasi *tu* pronomen acuatur, quod ipsa nolit, Phaedria velit.

P. 332. v. 6. *vietores*] Sic ed. Ven. *victores* ed. pr. Volgo: *et vietores.* V. 9. mollitie] Edd. pr. Venet. Volgo: *mollitia.* V. 15. quia ita videtur] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quia videtur.* V. 18. *οὑτοσὶ δὲ*] Sic ed. Veneta H. Scoti. Volgo: *οὗτός ἐστι.* V. 25. Adesionem] Sic etiam edd. pr. Venet. *Edesionium* MS. Reg. Lindenbr. Ibid. dicentem] Edd. pr. Venet. Volgo: *scientem.* V. 30. EMERIM] om. ed. pr. *e.* ed. Venet. Volgo: *egerim.* V. 32. Irato] Edd. pr. Venet. Volgo: *Miro.* V. 33. et an hoc fecerit, ut ex alio conatur audire] Sic edd.

pr. Venet. Volgo: *quod ipse fecit, id ex alio conatur audire.* ibid. quatenus haec audiat] Edd. pr. Venet. Volgo: *et donec haec audiat.*

P. 333. v. 2. *aut aliquam*] Sic ed. Venet. *aliquam* ed. pr. Volgo: *aliam.* V. 7. Corrige: *est veritas.* V. 13. Hortantis est] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Dum παρέλκον est.* V. 24. In ceteris] Edd. pr. Venet. Volgo: *Ceteris.*

P. 334. v. 3. in Astu] Sic ed. Venet. *in vastum* ed. pr. Volgo: *εἰς τὸ ἄστυ.* V. 10. *talis*] Edd. pr. Ven. Volgo: *tales.*

P. 335. v. 3. dici hoc ipsum, qui] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *dici hoc ipso, quod.* V. 16. argumentum] Edd. pr. Ven. Volgo: *argumento.* V. 18. etiam] add. edd. pr. Veneta.

P. 336. v. 8. anxius] Sic ed. Venet. Volgo et ed. pr. *annixus.* V. 9. vero] Edd. pr. Venet. Volgo: *serio.* V. 20. animose] add. edd. pr. Venet. MS. Boend. volgo omissum.

P. 337. v. 9. Quod] Edd. pr. Venet. Volgo: *Quis.* V. 13. ista] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *isto.* V. 22. *Nescias*] *nescis* ed. pr., non Veneta.

ACT. IV. SC. V. P. 339. v. 10. *primo*] Edd. pr. Venet. Volgo: *primum.* ibid. *est*] om. edd. pr. Venet.

P. 340. v. 9. HILARIOR] Volgo et in edd. pr. Venet. *alacrior.* V. 15. apte] Volgo et in edd. pr. Venet. *ante.* V. 20. frigida] *frigidam* edd. pr. Ven. MS. Boend. V. 21. Corrige: *sint.*

P. 341. v. 17. *factum id*] Edd. pr. Ven. Volgo: *id factum.*

ACT. IV. SC. VI. P. 342. v. 2. Videsne ex ipsis apparere] Edd. pr. Venet. Volgo: *Vides, ut ex ipsis appareat.* ibid. concitata] Edd. pr. Venet. Volgo: *concita.*

P. 343. v. 12. quibus non interfuit] Sic ed. Venet. Volgo et in ed. pr. *quibus interfuit.* V. 21. spectabatur] Edd. pr. Venet. Volgo: *exspectabatur.* Westerhovius coniecit scribendum: *quod ex astu meretricio spectatur.*

P. 344. v. 1. Ut dominus potior sit, veluti deus] Haec addit ed. pr. volgo et in ed. Ven. omissa. V. 5. Corrige *docens.* V. 8. haberi tamen] add. edd. pr. Venet. V. 11. *putaris*] Sic etiam ed. pr. *imputaris* ed. Venet. V. 21. *amicorum hic habens minus*] Sic ed. Veneta H. Scoti. om. edd. pr. Ven. Volgo: *minus amicorum hic habens.*

P. 346. v. 5. praeter claustra] Volgo: *post claustra.* V. 12. Fugiendi occasionem] Sic ed. Ven. *fugiens occasionem.* ed. pr. Volgo: *fugae occasionem.*

P. 347. v. 2. nimis appareret] Edd. pr. Venet. Volgo: *nimius appareret.*

ACT. IV. SC. VII. P. 348. v. 4. undanti chlamyde] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *inclinata chlamyde.* V. 6. CONTUMELIAM vero proprie et ut miles. Salustius: *Ne qua*] *Contumeliam vero proprie non ut miles, sed ut nequam* ed. pr. *proprie non ut miles, sed ut nequam* ed. Venet. MS. Boend.

V. 7. *contumelia etc.*] om. edd. pr. Venet. V. 16. vel quia amator] Corrige: *vel quia miles vel quia amator.* Volgo et in ed. pr. Venet. legitur: *vel quia nihil, vel quia amator.* V. 26. *vocat subito, ferrumque retractat*] om. edd. pr. Venet. V. 27. Et alibi] add. edd. pr. Venet. Volgo haec omissa sunt. V. 28. *Ipse — pubes*] *Ipse n. p. s. t.* edd. pr. Venet.

P. 349. v. 3. rerum vanaque comminatione velle videatur aedes expugnare] Sic ed. Venet. etiam ed. pr., nisi quod haec *videatur* omittit. Volgo: *rerum. Vanaque comminatio est velle aedes expugnare.* V. 29. quam] Volgo: *quem.* V. 31. apparuerant] *apparat* ed. pr. *apparaverat* ed. Ven., ut volgo. ibid. vel quotiens] Sic ed. Ven. MS. Boend. Volgo: *id est.* Ed. pr. *re.*

P. 350. v. 2. *Ꞩ.* Qui istunc: Peniculum scilicet.] Hanc adnotationem adieci ex ed. pr. *qui istunc peniculum .s.* Ed. Ven. habet: *Qui .i. p. s.* Volgo haec omissa sunt. V. 7. simulque respondeat, quasi dicat] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quid dicat, simulque respondeat.* ibid. fieri, sed sine] Sic ed. pr. *fieri saepe, sed sine* ed. Venet. Volgo: *sine.*

P. 351. v. 6. *interdum maximum*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *maximum interdum.* V. 13. primusque qui] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *primusque.* V. 29. Sane, inquit, nimis consilium rectum est de occludendis aedibus] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Sane, inquit, quod tibi nunc vir videatur esse.*

P. 352. v. 1. *Si te*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Si.* ibid. *hac*] Edd. pr. Ven. Volgo: *hac te.* ibid. *quod dicas*] *nihil est quod dicas* edd. pr. Venet. Volgo: *nihil quod dicas.* V. 6. Dubitandum est] Sic ed. Venet. *dubitantis est* MS. Hulst. *dubitandi est* ed. pr. et volgo. V. 15. Corrige: *non audet.* V. 29. Corrige: *introducam.* V. 30. Deest rursus, *ut*, ut sit] *Deest rursus, ut sit: rursus*, post omisso *ut*, edd. pr. Venet. Volgo: *Deest rursus ut, sic.*

P. 353. v. 15. *negant*] *negat* edd. pr. Venet. ibid. *id quoque*] *Hic quoque* edd. pr. Venet. V. 26. Vide amissam intentionem] Sic ed. Ven. *Videamus an intentionem* ed. pr. Volgo: *Omissa contentione.* Corrige: *Vide omissam intentionem etc.*

P. 354. v. 1. in contemptionem] Ed. pr. habet *in contencionem*, cetera, ut volgo leguntur. Sed corrupta haec fortasse sic ex ed. Veneta restitui possunt: *Sed vide contumaciam meretricis in contemptione personae militis, quae per interrogationem potius, quam per inductionem illum alloqui voluit.* V. 6. Potest et ante oculos longe intelligi] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *Ante oculos coram: Potest ante oculos et longe tamen intelligi.* V. 17. *facturam*] *facturum* edd. pr. Venet. V. 21. Hic se] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *se.* V. 24. *Nisi*] Edd. pr. Venet. Volgo: *Nisi si.*

P. 355. v. 9. velut] add. edd. pr. Ven. volgo omissum.

P. 356. v. 1. ἐπιτροχασμός] περιπλοκασμὸς ed. Ven. V. 4. *Quove tenetis iter?*] om. edd. pr. Ven. V. 7. pro productione] Ed. Venet. *post productionem* ed. pr., ut volgo. Fortasse fuit: *per productionem.* V. 17. et e contra] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ut contra.* V. 21. Ab his enim officiis qui suo nomine vocandi sunt, data vocabula contumeliosa censentur] Sic edd. pr. Venet. Volgo tantum: *De iis enim est officiis, quae suo nomine contumeliosa censentur.* V. 26. dixit ad Thaidem Chremes] Sic ed. Venet. MS. Boend. Volgo: *a Thaide Chremeti,* ut ed. pr.

P. 357. v. 4. militi] Sic ed. Venet. *militem* ed. pr. Volgo: *militis.* ibid. paratus sit] Ed. Venet. *paratus* ed. pr. Volgo: *paratus est.* V. 5. *G.* AUDIN TU: Deest] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et id.* V. 12. *Quae quis*] *que iis* ed. pr. V. 13. *in seram — mortem*] om. edd. pr. Venet.

P. 358. v. 15. vix fortiter] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *hi fortiter.* V. 17. Donax — satagebat] Sic haec constitui ex edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo tantum: *Donax primus est: ad res domesticas Sanga, qui coquus est.* ibid. Donax] *Dorax* edd. pr. Ven. MS. Boend. V. 18. domi focique] Sic MS. Boend. *dictum foco* ed. pr. *domi foco* ed. Ven. V. 20. *decora*] *decoram* edd. pr. Ven. V. 29. et cetera] Edd. pr. Ven. Volgo: *et caeteris.*

ACT. V. SC. I. P. 359. v. 2. vitiata] Edd. pr. Ven. MS. Boend. Volgo: *violata.* V. 9. Domi scio] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *Scio.* V. 13. *verique effeta senectus*] *e. s.* edd. pr. Ven.

P. 360. v. 1. cunctative] *mirative* edd. pr. Ven. MS. Boend. V. 6. dominarum] add. edd. pr. Ven. V. 7. Corrige: FRATER PHAEDRIAE. V. 11. veneficus, utpote] Haec add. edd. pr. Ven. V. 22. Moraliter] Edd. pr. Venet. Volgo: *Satis moraliter.* ibid. Non illuc] Edd. pr. Venet. Volgo: *Num istuc.* V. 25. sed dixerat tantum:] *Sed dixerat: tantum* ed. pr. *sed dixerat tm̃* ed. Ven. Volgo: *Sed dixerat: Tamen.*

P. 361. v. 2. *huc*] *h.* add. edd. pr. Venet. volgo omissum. V. 9. meretricium] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et meretricium.* V. 23. ut *iubere velle* significat] Edd. pr. Venet. Corrige aut *et* aut *significet.* Volgo: *Iube enim velle significat.*

P. 362. v. 3. Chaereae, id est, NON EST: TUM QUAE EST EIUS: Non est] Sic edd. pr. Venet. Volgo tantum: *Chaereae. Non est.* V. 5. *Severitas — fides*] *Veritas inest* (*mẽ*) *sic inest .i. u. a. u. f.* edd. pr. Venet.

ACT. V. SC. II. P. 363. v. 1. Etiam rediens] Edd. pr. Venet. Volgo: *Rediens.* V. 22. angiportus ergo est via publica.] Sic edd. pr. Venet. MS. Hulst. MS. Boend. Volgo tantum: *viam publicam.*

P. 364. v. 26. Sic alibi dictum est: *Dominam esse extra noxiam.*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Alibi aliter, Dominam dixit extra noxam.* V. 29. praeter] Volgo: *post.* V. 31.

Adhuc irrisor es, uti fugitivus] Sic edd. pr. Venet. *Adhuc irrisor es* habet etiam MS. Hulst. Volgo: *at hic irrisor es*, *ut fugitivus.*

P. 365. v. 8. miserabiliter — miserabiliter] Edd. pr. Venet. Volgo: *mirabiliter — mirabiliter.* V. 14. proprie] Edd. pr. Ven. Volgo: *propriae.* V. 23. QUID ITA VERO?: Abeam subauditur, VERO autem εἰρωνικῶς] Sic edd. pr. Venet., ut coniecit Westerhovius. Volgo: *Debeam, credo, isti quicquam furcifero: Subauditur vero, aut* εἰρωνικῶς.

P. 366. v. 4. Quae? haec] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Haec.* V. 10. et contra meretricem] Haec addidi ex edd. pr. Venet., in quibus est: *et contra meretricia*, volgo haec omissa sunt. V. 11. irrationabilis] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *irrationabilis esse.* ibid. ingenui] *in genus* ed. pr. *cuius* ed. Venet., quae post *ẽ* pro *esse* habet. V. 21. aut altero digno alter indignus] *aut alteri digno alter indignus* edd. pr. Venet. Volgo: *aut alter dignus, alter indignus.* V. 22. e contra] Edd. pr. Venet. Volgo: *contra.* V. 27. transeat, ut] Sic ed. Venet. *res eũt: ut* ed. pr. Volgo tantum: *res eant.* V. 28. ostendat] Sic ed. Venet. *ostendit* ed. pr. Volgo: *sed ostendit.*

P. 367. v. 11. *Expedior*] om. edd. pr. Venet. V. 13. *Hinc*] *hic* ed. Venet. V. 17. ET VOLO — familiaritas.] Haec ego adieci ex edd. pr. Venet., nisi quod ed. pr. om. *ut* et *vos* scribit pro *nos.* V. 22. QUAESO enim utrumque accipi potest] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *quaeso? utrumque enim accipi potest.* ibid. an: QUAESO: UNUM HOC SCITO. V. 39. SCIO:] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Unum hoc scito*, ceteris omissis. V. 24. Unde] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Unde hoc.*

P. 368. v. 12. ac vestem] Edd. pr. Venet. Volgo: *et vestem.* V. 18. aut] Edd. pr. Venet. Volgo: *an.* V. 29. ipsam tamen] *ipsa tum* ed. pr. *ipsā tū* ed. Venet. Volgo: *ipsam.*

P. 369. v. 12. *Tuque puerque tuus*] om. edd. pr. Venet. V. 20. ut ne cogitet] Sic Westerhovius coniecit. *ut nō recogitet* edd. pr. Venet. Volgo: *ut recogitet.* V. 22. experta] Edd. pr. Venet. Volgo: *perita.*

P. 370. v. 4. *Vereturque bella*] *ferenti* ed. Ven., non pr. V. 5. Ut] Edd. pr. Venet. Volgo: *Et.* V. 9. *Arboribus stragemque satis*] Haec addidi ex edd. pr. Venet. *arboribusque s. s.* volgo omissa.

P. 371. v. 10. in consequendo] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et in consequendo.* V. 13. qui fuit] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *qui sit.* V. 15. Pythiam] Sic ed. Ven. MS. Boend. Volgo: *Phaedriam*, ut ed. pr. V. 16. Pythias relicta est] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Relicta est Pythias.*

ACT. V. SC. III. P. 372. v. 4. *Sed earum — dicebant*] Pro his omnibus ed. pr. *que nam.* ed. Ven. *quaenam* habent. V. 9. *Huic pro scorto*] *Huic* ed. pr. *huc* ed. Venet. V. 10.

supponetur] *supponitur* edd. pr. Venet. ibid. *hircus*] *hic .s. hircus* ed. pr. ibid. *nautea*] *nauctra* ed. pr. V. 19. non errat] Sic ed. Venet. Volgo et in ed. pr. *non erat.*

P. 373. v. 8. IT] *siet* edd. pr. Venet. V. 10. IT] *siet* ed. pr. *sit* ed. Ven. V. 17. defatigare] *interrogare* MS. Hulst.

ACT. V. SC. IV. P. 374. v. 12. Corrige: *intelligimus.* ibid. quod insultanter Parmeno CONFECTAM VIRGINEM] *quod insultanter Parmeno confecit confectam virginem* ed. Venet. *quod insultantur Parmenonem confecta virgine.* Volgo: *quod insultat Parmeno confectam virginem.* V. 17. vernaliterque] Sic ed. pr. Sed corrige: *verniliterque*, ut ed. Venet. et volgo.

P. 375. v. 10. quod † cognotus est] Sic corrupte ed. pr. *cognitus* ed. Ven. et volgo. Westerhovius coniecit scribendum: *Et ad illecebram, quod cognovit cito.* Alii alia. V. 17. *Hoc*] *hic* edd. pr. Venet. V. 26. illotae] *ignotae* edd. pr. Venet. Volgo: *inhonestae*, quod falsum non est.

P. 376. v. 3. sordidum eis et quasi acre, ut *Durus uterque panis*] Sic corrupte edd. pr. Venet. Volgo: *sordidum esse et quasi atrum durumque panem.* V. 7. quasi panem] Edd. pr. Venet. Volgo: *quasi dicat, panem.* V. 13. adeo ut per Parmenonem] Sic ego scripsi. *adeo ut per eum* ed. Venet. *et per Parmenonem* ed. pr. et volgo. V. 17. nihil prosit] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *nihil possit.* V. 22. Plus est — irasci ei.] Sic etiam edd. pr. Venet. Sed MS. Hulst. *Plus est misereri iam adolescentis Pythiam quam irasci.* V. 25. profecto miser] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *miser.*

P. 377. v. 5. *atque illi Misenum — peremptum*] Pro his edd. pr. Venet. tantum habent: *atque illi miserum, ut.* V. 7. ILLAEC] Sic ed. Venet. Volgo: *illic,* ut ed. pr. ibid. An, quam loquitur, an quam ostentat ex vultu ac dictis] Sic MS. Hulst. *An quae loquitur, an quae ostendat ex vultu ac dictis* edd. pr. Venet. Volgo: *Quae loquitur: aut quam ostentat ex vultu ac dictis.* V. 8. sed apparet ex vultu Pythiae, *turbam* dicere, ut] Sic ed. Venet. MS. Boend. *Sed apparet vultus Pythia turban dicere: ut.* ed. pr. Volgo: *Sed apparet, vultum Pythiae turbam dicere. Ut.* V. 9. *Sed quidnam*] *Quidnam* edd. pr. Ven. Volgo: *Sed quid.* V. 11. *tristitiae*] Sic scripsi ex edd. pr. Venet. Volgo: *mihi tristitiae.* V. 13. ac nimis] Edd. pr. Ven. Volgo: *et nimis.* V. 25. Perturbatur] Corrige ex ed. Veneta: *Perturbatus.*

P. 378. v. 2. quod nesciat] Edd. pr. Venet. Volgo: *qui dicit: Nescio.* V. 6. quod daretur ad nobilem] Sic etiam edd. pr. Venet. Westerhovius coniecit scribendum: *quo declaretur adeo nobilem.* coll. I, 2. v. 124. V. 24. simplicis] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Lindenbrogius. Volgo: *supplicis.*

P. 379. v. 6. Corrige: *Ho? tune is eras*] *Hoccine eras* edd. pr. Venet. Volgo: *Hiccine eras.* V. 16. Quod] Edd. pr.

Venet. Volgo: *Hoc.* V. 17. Quid enim ad Chaeream pertinet, dubitat?] Sic edd. pr. Venet. Westerhovius scribendum coniecit: *quod ad Chaeream pertinet, non dubitat: quod ad se ipsum pertinet, dubitat.* Volgo tantum: *Quid enim ad Chaeream pertinet, dubitat.* V. 22. tamen] Edd. pr. Venet. Volgo: *tantum.* ibid. *Me huic dicere*] Sic ed. pr. *me .h. dicere* ed. Ven. Volgo tantum: *Dicere.*

ACT. V. SC. V. P. 381. v. 4. status mentis] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *mentis status.* V. 11. cum omnes] Reliqui hanc scripturam edd. pr. Venet. Volgo: *omnes.*

P. 382. v. 1. Inquit nove] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Nove.* V. 2. in Catilinam] om. edd. pr. Venet. V. 5. praeviderit] Edd. pr. Venet. Volgo: *providerit.* V. 6. praevidisse] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *providisse.* V. 9. *auscultet*] Edd. pr. Venet. Volgo: *auscultat.* V. 18. *amicust. — salve?*] Edd. pr. Venet. tantum: *amicus.* V. 22. *agerentur*] Sic etiam edd. pr. Venet. Sed Westerhovius scribendum coniecit: *augerentur.* V. 25. licet simul ut non possit dicere] Sic etiam edd. pr. Ven. Sed MS. Hulst. *Quid et simul ut possit dicere.* MS. Lindenbr. *quidem simul uti possit dicere.*

P. 383. v. 2. Stomachose: Quid? interrogat.] Sic ego scripsi ex edd. pr. Venet. Volgo: *Stomachose. Quid: Quid interrogat.* V. 19. quod virginem] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *non quod virginem.* V. 26. De Piraeeo] Sic ed. pr. Volgo: *de Piraeo.*

P. 384. v. 15. Bene deductor ipse siletur] *Bn̄ deductor ipse silet* ed. Venet. Volgo et in ed. pr. *Unde ductor ipse sceleratus.* V. 30. strictim] *strictum* edd. pr. Venet. MS. Hulst. MS. Boend.

P. 385. v. 5. Corrige: *et a Chaerea.* V. 13. et ephebi] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ephebi.* ibid. et quamvis non honestae] Corrige: *honeste.* Sed edd. pr. Venet. habent tantum: *quamvis honeste.* V. 14. vellet] Edd. pr. Venet. Volgo: *velit.* V. 20. Corrige: *succurratur.*

ACT. V. SC. VI. P. 387. v. 16. hoc] Edd. pr. Venet. Volgo: *hic.*

P. 388. v. 2. sed rediit] *et rediit* edd. pr. Venet. Volgo: *et redit.* V. 8. pronuntianda sunt] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *pronuntiata sunt.* V. 9. videantur] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *viderentur.* ibid. corrige: *maiorisque.* ibid. esse] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *est.* V. 10. qui fatigat risu alterum] Sic ego scripsi ex edd. pr. Venet. *quē fatigata risu ē iterum.* Westerhovius ope aliorum codd. proposuit: *qui fatigat alterum risu.* Volgo tantum: *qui fatigat alterum.* ibid. multum risisse, quod illico crediderit. Non autem hoc ideo] Sic ego scripsi ex edd. pr. Venet. nisi quod eae *qui* pro *quod* habent. Volgo: *multo aliter sensisse.* V. 11. *Illicone credere: Non ideo hoc.* V. 13. non autem statim] Sic edd. pr. Venet. Volgo:

non statim. V. 19. Parum videbatur] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *Parvum videbatur.* V. 20. *Poenitetne te, quot ancillae sunt iam?* V. 13. Ni miserum insuper] Sic ego scripsi. Volgo: *Poenitetne te, quod ancillam solam nimis erumpere?* V. 13. *Ni miserum insuper.*, in quibus iam MS. Hulst. verba *nimis erumpere*, quae sunt orta ex sequenti lemmate, omittit.

P. 389. v. 12. [*Ἐλλειπτικῶς.*]] Hoc ego adieci. Nam edd. pr. Venet. hic habent vacuum spatium. Volgo hoc omittitur. V. 13. Tum] MS. Boend. *tamen.*

P. 390. v. 3. munerigerulis] Sic correxit Bentleius. Volgo et in edd. pr. Venet. legitur: *rumigerulis*, quod tamen defendi possit. V. 8. *Confessorem*] Corrige: *confossiorem.*

ACT. V. SC. VII. P. 391. v. 6. abstrahebatur] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *abstrahatur,* quod videtur verum. V. 10. et quo consilio] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *aut quo consilio.* V. 12. A parasito intelligitur] Sic ed. Venet. *a parasito intelligit* ed. pr. Volgo: *Parasitus intelligit.* V. 17. Nam neuter erit in fine fabulae contristandus.] Sic ego scripsi ex edd. pr. Venet. *nam ne ut erit fine fabulae contristandus.* Volgo: *Nam non in fine fabulae contristandus est.*

P. 392. v. 2. cum ipsa] Sic etiam ed. pr. *cum ipse* ed. Ven. V. 3. cum sagittis] Sic edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *sagittis.* V. 8. ut alibi] Haec add. edd. pr. Venet. volgo omissa. V. 9. calciamento caput.] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *calceamento caput verberari.*

ACT. V. SC. VIII. P. 393. v. 9. et tot] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *tot.* V. 11. instruatur] Legi potest ex ed. Veneta: *instruantur.*

P. 394. v. 4. sponsam] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *sponsa.* V. 6. dixit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *dicitur.* V. 8. omnis amicae] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *amicae.* V. 11. flebit: et aspera Nigris] *etas defluxerit* ed. pr. *aetas defluxit* ed. Veneta. V. 13. *Emirabitur*] *Et mutatur* edd. pr. Venet. V. 14. *et cetera*] add. edd. pr. Venet. V. 15. Thais — nuptias] Haec sic constitui ex edd. pr. Veneta. Volgo: *Una'st domus: Post Pamphili nuptias.* V. 9. *Thais patri se commendavit: Hoc est quod profuit Phaedriae.* V. 18. in fidem] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *fidem.*

P. 396. v. 13. congratulari] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *gratulari.* V. 15. Mihi, scilicet gaudenti amatori. Et hui et mihi] Sic ego scripsi ex edd. pr. Venet. *Mihi. s. gaudenti: amatorie huic et mihi.* Volgo: *Scilicet amatori eius. Et mihi.*

P. 397. v. 2. igitur] add. edd. pr. Venet. volgo om. V. 6. Et in] Sic ed. pr. Volgo: *In.* V. 10. *perficere*] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *perficis.* V. 12. et asseveratione] Sic ed. Ven. et aliae edd. vett. apud Westerhovium. Volgo et in ed. pr. *asseveratione.* V. 20. Omnia ergo ἀσυνδέτως pronuntiavit] Sic

edd. pr. Venet. MS. Boend. Volgo: *Alii ergo ἀσυνδέτως pronuntiant.* V. 26. optio] Volgo et in edd. pr. Venet. *optatio.*

P. 398. v. 1. *In* et auget] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *In etenim auget.* V. 7. ad conandum] *conandum* ed. pr. *ad coenandum* ed. Venet. et volgo. V. 19. *Esse debeas*] *ē ab ea* ed. pr. *ab ea* ed. Venet. *esset ab ea* MS. Hulst. Volgo: *Est ab * ea.* V. 25. QUOD pro quid] Corrige: *aut* QUOD *pro quid.*

P. 399. v. 2. est eia. Nunc EIA] Sic ego scripsi. Volgo: *est, ergo nunc eia.* V. 9. ut audiant petit] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *ut audiant, paucis petit.* V. 13. Quod] *Quid* edd. pr. Venet. Volgo omittitur.

P. 400. v. 5. et ipsorum] Edd. pr. Venet. Volgo: *ipsorum.* V. 7. Nam remittendo] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *Nam rem remittendo.* V. 18. et Homerus] Haec volgo omissa sunt. Edd. pr. Venet. habent: *et Homerus. C.*, deinde vacuum spatium. V. 28. quod] Edd. pr. Venet. Volgo: *quo.* V. 31. *Ego quae — facias. Ego.*] Sic ego scripsi. *Quae si in rem tuam intulerit ego faciam* edd. pr. Venet. Volgo: *Ego quae in rem tuam fuerint, ea velim facias.*

P. 401. v. 1. bonorum ciborum es atque edax] Sic ego scripsi ex ed. pr., quae habet: *bonorum ciborum est atque edax.* Ed. Ven. *bonorum ciborum extat edax.* Volgo: *bonorum ciborum edax es.* V. 13. FATUUS EST] Singula haec constitui ex edd. pr. Ven., quae volgo alio ordine leguntur. V. 19. Fatui igitur sunt] Sic edd. pr. Ven. Volgo: *Fatui sunt,* sed in nova adnotatione.

P. 402. v. 1. Et hic] *Et hinc* edd. pr. Venet. Volgo: *Hic.* V. 9. Sed cum superiora valeant plurimum] *sed superiora velant plurimum* ed. Venet. MS. Boend. Ed. pr., ut volgo, nisi quod *vallant* habet pro *valeant.* V. 17. prolatum est] Sic etiam ed. pr. Sed ed. Venet. MS. Boend. *pronuntiandum.* Non male. V. 21. Deest est vel habet] Sic ego scripsi. Edd. pr. Venet. MS. Hulst., ut videtur, habet: *Deest vel habet.* Volgo: *Deest vel abest.* V. 27. apparatum, alterum indicat copiam] Sic ego scripsi ex edd. pr. Venet. *apparat* (*apparet* ed. pr.): *et alterum indicat copiam.* Volgo: *apparatum indicat, alterum copiam.*

P. 403. v. 14. Phaedriae] add. edd. pr. Venet. V. 19. Subaudiamus et *sum hic.*] Sic etiam edd. pr. Venet. *Subaudiamus et eum, qui hoc.* MS. Hulst. V. 25. et ut qui de eo convivio] Sic edd. pr. Venet. Volgo: *et quasi de convivio.*

P. 404. v. 1. Figura *διλογία*] Sic ed. Venet. MS. Boend. Volgo: *Figura ἀκυρολογία.* V. 2. Ostendit et hoc ambiguum] Sic ed. pr. *ostendit ambiguum* ed. Venet. Volgo: *Et hoc ambiguum.* V. 19. PRAETER PROMISSUM EST] Volgo et in edd. pr. Venet. *Praetermissum est.* V. 21. *Hunc — propino*] Pro his habet ed. pr. *Huc ego comendo id est censeo.* Ed. Ven. MS. Boend. *Hoc ego credo et censeo.*

ADDENDA ET CORRIGENDA.

AD ANDRIAM.

In Donati schol. p. 8. v. 19. lege: *ergo modo non.* ibid. v. 26. corrige: *maledictum et crimen.* p. 9. v. 2. corrige: *multos.* p. 10. v. 19. corr.: *alii ne pro.* p. 12. v. 13. corr.: *ea, quae.* v. 27. corr.: *et deest.* p. 19. corr.: *dederit beneficium.* p. 15. v. 6. corr.: *Vetuste: non.* v. 10. Fortasse sic poterit totus locus conformari: *Quod si est, sic intelligitur: non nollem factum: nemo enim potest factum infectum reddere, sed proverbialiter dixit, ut dicimus: Factum nollem, nollem huc exitum.* v. 26. scribe: *facta et facienda.* v. 29. scribe: *adverto, sicut.* p. 16. v. 12. corr.: *promittit.* p. 18. scribe: *ignoscatur.* v. 17. corr.: *ad aliquod studium.* p. 20. v. 9. corr.: *non quasi.* v. 22. corr.: *eam constet.* In Varietate lect. p. 21. v. 98. corr.: *ac tela.* In Donati scholiis ibid. v. 32. corr.: *fingere.* v. 29. corr.: *caperet.* v. 22. corr.: *versabam.* p. 23. v. 2. corr.: *et sis, si vis.* v. 11. corr.: SYMBOLAM et sic infra. v. 19. corr.: *celatum.* p. 24. v. 8. corr.: *suam Glycerium.* v. 30. corr.: *an etiam ego.* p. 31. v. 9. corr.: *distinguendum, ut.* v. 11. scribe: *doleat.* v. 20. corr.: *est demens!* p. 32. v. 11. p. 33. v. 1. corr.: *ab alio.* p. 35. v. 8. corr.: *sensit ergo.* p. 36. v. 19. corr.: *inducere.* p. 37. v. 9. corr.: *intentionem.* v. 19. corr.: *rumigeratio.* v. 19. corr.: *age.* p. 38. v. 11. repone: *quasi qui devius sit et errarit a recta via.* v. 16. corr.: *tepida.* p. 39. v. 1. corr.: *duo sunt.* v. 7. repone: *ut in singulis vestris ardeant minae.* HODIE *non ad tempus etc.* p. 40. v. 15. scribe: *concessivam* pro *consentivam.* p. 41. v. 2. corr.: *magna exspectatione plurimarum rerum.* p. 42. v. 23. repone: *In ipsa re.* p. 45. v. 14. corr.: *syllabam.* p. 46. v. 15. corr.: *Acoetes.* v. 19. poterit spreta lectione ed. pr. *Scilicet exanimatus Pamphilus* reponi: QUID *ob quid, id est, propter quid sit exanimatus etc.* p. 47. v. 11. corr.: *accusat.* et v. 12. *quod fecit.* p. 48. v. 2. corr. *consentirem.* p. 49. v. 12. corr.: *recessit.* p. 50. v. 18. scribe: *et ad vilitatem trahit, quod ultro venit et quod etc.* v. 25. corr.: *voti.* p. 53. v. 7. corr.: *dicit: unum partus etc.* v. 28. corr.: ISTUC. v. 29. corr.: *sed conari velle aliquid ad scelus, effectio est, etiam si etc.* p. 54. v. 1. *cum* rursus delendum est coll. infra ad v. 60. v. 23. repone: *Et non paupertate, sed egestate, cui etc.* et v. 25. *Acuit* pro *Arguit.* p. 55. v. 7. dele *est.* v. 8. repone: *Ita,* et v. 11. *Non ordine.* p. 56. v. 11. corr.: *non ficta etc.* p. 57. v. 29. lege: TE OBTESTOR. v. 28. corr.: *nolumus.* p. 58. v. 11. corr.: *et singula sunt etc.* v. 13. corr.: *et non amicus etc.* p. 59. v. 2. corr. *eat.* et v. 5.

futuras. et v. 7. *quidam.* p. 60. v. 11. corr.: *saepius ergo etc.* v. 23. corr.: *perductus est.* p. 61. v. 20. corr.: *volo aliam.* p. 62. v. 7. corr.: *habuit.* p. 63. v. 23. corr.: *deliberativae.* p. 69. v. 1. corr.: *adderet* et v. 2. *confitendi.* p. 65. v. 8. corr.: *acute.* p. 66. v. 30. corr.: *dicitur, hoc est.* p. 69. v. 28. corr.: *sciens.* p. 71. v. 10. corr.: *quam minaciter.* et v. 27. *quid.* p. 72. v. 24. corr.: *hic* et v. 25. OPINOR *dixit.* p. 74. v. 15. corr.: *his tribus* et v. 16. *sola est.* p. 75. v. 1. corr.: *Hoc est resistere.* v. 22. corr.: FIAT, VIDE. p. 76. v. 17. corr. *promiseris.* p. 77. v. 20. corr.: *Cur non securus es, significat. Nam nunc tacere etc.* v. 22. corr.: *dicenti: Quin taces?* v. 25. corr.: *nunc tacere.* p. 80. v. 11. scribe: *Tria non etc.* p. 81. v. 3. corr.: *exitu.* p. 82. v. 14. scribe: *Non recusantis etc.* p. 84. v. 6. corr.: *Dicit nunc, quod volgo dicitur etc.* p. 86. v. 10. corr.: *suis nominibus.* p. 87. v. 22. corr.: *opposuit* pro *apposuit.* p. 88. v. 1. lege: AIT NIMIUM PERPARCE FACERE ETC. v. 19. corr.: *seni.* p. 89. v. 4. corr.: ILLIC. p. 94. v. 2. corr.: *scite.* p. 95. e. 17. corr.: *iurandi.* p. 96. v. 2. corr.: *modo* pro *vero.* p. 98. v. 2. corr.: *modo* pro *nunc.* p. 99. v. 14. scribe: *praedixerit* et v. 26. *nimis molestam, nimis nuspicacem etc.* p. 101. v. 11. repone: *et eorundem.* p. 104. v. 9. corr.: *coitam.* p. 106. v. 4.: post *Simo* adde: *Et hoc a possibili est.* v. 18. scribe: *animum aegrotum etc.* p. 110. v. 6. post *iam hoc est* adde: *prope modum.* p. 111. v. 23. repone: *fugiens.* v. 25. *callidam.* v. 29. *pro item accipiamus.* p. 112. v. 19. corr.: *ut ne.* v. 23. *astutiis.* p. 114. v. 9. corr.: *Illum.* p. 115. v. 3. corr.: *Id quaero, hoc est etc.* et v. 8. *minantis* et v. 15. *se promittit.* p. 119. v. 13. corr. *Et unum ad abundat.* et v. 29. *quod sit.* p. 121. v. 18. corr.: *aut quare.* p. 122. v. 8. pro *Davus* corr.: DAVUS. p. 123. v. 15. corr.: *Dicitur.* p. 124. v. 8. corr.: *ostendat successus.* p. 125. v. 1. corr.: *In scaena hac.* p. 127. v. 24. corr.: *pro ne non.* p. 128. v. 19. corr.: *adversum* et v. 24. *quid.* p. 132. corr.: *ut diximus.* p. 134. v. 5. corr.: *Mire non dixit etc.* p. 138. v. 22. post *irritare* adde *mulierem.* p. 191. v. 6. corr.: *muliebris.* p. 143. v. 14. post SALVE adde SALVUS SIS, CRITO. p. 28. scribe *purgatur* pro *excusatur.* p. 145. v. 7. pro *nisi* scribe *quam* et v. 16. *Et est orde.* p. 148. v. 8. corr.: *quod vidit.* p. 160. v. 10. corr.: *quasi ligia.* p. 165. v. 9. scribe *a scrupo.* et v. 20. *Est autem scirpus sine etc.* p. 168. v. 4. corr.: *propter compendium,* et sic infra p. 170. v. 6.

AD EUNUCHUM.

P. 221. v. 8. corr.: *mos.* p. 225. v. 12. corr.: *stultitia id est.* p. 226. v. 2. post *Bacchidem* adde: ℐ FACERE: *Δρᾶν, unde δρᾶμα fabula.* ℐ BONAS MATRONAS FACERE, MERETRICES MALAS. v. 4. corr.: *nolunt* pro *volunt.* p. 227. v. 16. corr.:

secundum Menandri. p. 228. v. 8. corr.: *roget nec oret.* p. 229. v. 13. repone: *Duae.* et p. 230. v. 4. *complere.* p. 231. v. 11. scribe: *captus* pro *captis.* p. 233. v. 5. repone: *hoc convenit.* et v. 6. *gratiora.* et v. 11. *callide dissimulata.* et v. 23. *ridente.* p. 235. v. 4. corr.: *vicem.* p. 236. v. 21. corr.: E SUNIO. p. 238. v. 28. corr.: *amor.* p. 239. v. 25. corr.: SEDULO, *sine dolo etc.* et v. 32. *dura dictu.* p. 240. v. 3. scribe: *declinet.* v. 11. *Necessario* pro *optime.* v. 28. *Restituimur.* v. 29. *reddimur.* p. 244. v. 23. corr.: *remoramur.* p. 245. v. 4. corr.: *exspectabat.* et v. 30. *blande.* p. 246. v. 4. corr.: *voluptati.* p. 248. v. 10. corr.: *nunc animum vult.* p. 250. v. 11. lege: *te, ut sit: Mirum est te rogitare etc.* p. 252. v. 21. corr.: *aberit.* p. 253. v. 14. corr.: *laetos.* p. 257. v. 28. corr.: *obsequor.* p. 260. v. 1. corr.: *in pravum.* et v. 25. *Nam.* p. 262. v. 8. corr.: *quod.* p. 266. v. 27. corr.: *in amorem ferri.* p. 268. v. 26. corr.: *quid possit.* p. 277. v. 28. corr.: FERTUR. p. 285. v. 11. Sic corr.: *res.* § HOMINUM AUT NEGOTI: *Eos, qui etc.* v. 28. corr.: *regiis.* Sed fortasse revocandum: *voluptatum quoque regis particeps.* p. 292. v. 8. corr.: *visaeque.* p. 294. v. 17. post *liceat* adde *dona.* p. 300. v. 5. corr.: *interrogat.* et v. 12. *vel fiet.* p. 301. v. 16. corr.: *leti.* p. 304. v. 18. post *ut* dele *cum.* p. 309. v. 15. corr. *quantus est.* p. 319. v. 6. corr.: *gerantur.* p. 320. v. 9. corr.: *hoc.* p. 327. v. 11. corr.: *quaeratur.* p. 328. v. 22. scribe: *aut non eram recordata.* p. 333. v. 7. corr.: *est veritas.* p. 340. v. 21. corr.: *sint.* p. 344. v. 5. corr.: *docens.* p. 348. v. 16. corr.: *vel quia miles vel quia amator.* p. 352. v. 15. corr.: *non audet.* et v. 29. *introducam.* p. 353. v. 26. scribe: *omissam.* p. 358. v. 15. repone: *hi* pro *vix.* p. 360. v. 7. scribe: FRATER PHAEDRIAE. p. 361. v. 23. corr.: *et iubere.* p. 374. v. 12. corr.: *intelligimus.* p. 375. v. 26. repone: *inhonestae.* p. 377. v. 25. scribe: *Perturbatus Parmeno etc.* p. 379. v. 6. corr.: *Ho? tune is eras etc.* p. 385. v. 5. corr.: *et a Chaerea.* et v. 13. *honeste.* et v. 20. *succurratur.* p. 388. v. 9. corr.: *maiorisque* et v. 20. corr.: *quot.* p. 390. v. 8. corr. *confossiorem.* p. 391. v. 6. scribe: *abstrahatur.* p. 398. v. 25. corr.: *aut* QUOD *pro quid etc.* p. 403. v. 25. scribe: *et quasi de convivio etc.* p. 581. v. 38. corr.: *id est* pro *abest.* p. 585. v. 20. corr.: *nunc animum vult.* p. 586. v. 6. corr.: *deditum* pro *debitum.*

Ex officina C. P. Melzeri.

In demselben Verlage, bei E. B. Schwickert, sind auch nachfolgende Werke erschienen, und in allen Buchhandlungen zu haben:

Aeliani, Claudii, Sophistae, varia historia et fragmenta, cum integro commentario Iac. Perizonii, aliorumque virorum doctorum notis, Gronoviana nondum comprehensis editione. Curavit editionem, indicemque graecitatis adjecit C. G. Kühn. II. Tom. 8 maj. 1780. 2 Thlr. 8 gr.

Aeliani de natura animalium libri XVII, Graece et Latine, recensuit I. G. Schneider. II. Tom. 8 maj. 1784. 2 Thlr.

Antonini, Marci, Philosophi, Commentarii, quos ipse sibi scripsit, cum conjecturis quibusdam super nonnullis locis, et cum indicibus. Edid. Morus. 8 maj. 1775. 14 gr.

Apollonii Rhodii Argonauticorum libri quatuor graece cum versione lat. scholiis grr. commentario, indicibus edidit C. D. Beckius. 8 maj. 1797. 2 Thlr.

Aristophanis Comoediae quae exstant XI. ac deperditarum fragmenta. Cum scholiis Graecis et superiorum editorum, Küsteri, Bergleri, Brunckii, aliorumque virorum doctor. suis item annotationibus edidit et Lexic. in Aristoph. adjecit C. G. Schütz. Tom. I. Pars I. et II. 8 maj. 1821. 3 Thlr. 20 gr.

Αριστοτελους τεχνης Ρητορικης Βιβλια Γ. edid. Reizius et Garve. 8. 1772. 14 gr.

Arriani Nicomediensis expeditionis Alexandri libri septem, recensiti et notis illustrati a. F. Schmieder. 8 maj. 1798. 1 Thlr. 16 gr.

Bibliotheca sacra Patrum ecclesiae Graecorum. Pars I. Continens Flav. Josephi Opera omnia. Ed. C. E. Richter. VI. Vol. 12 maj. 1826. et 827. 5 Thlr. 6 gr.
Auf Schreibpapier VI. Vol. 6 Thlr. 6 gr.

— — Pars II. Continens Philonis Judaei Opera omnia. Ed. C. E. Richter. VIII. Vol. 12 maj. 1828—1830. 6 Thlr. 8 gr.
Auf Schreibpapier. VIII. Vol. 8 Thlr. 4 gr.

— — Pars III. Continens Tit. Flav. Clementis Alexandrini Opera omnia. Ed. R. Klotz. IV. Vol. 12 maj. 1831. 1832. 1834. 4 Thlr. 2 gr.
Auf Schreibpapier 5 Thlr. 12 gr.

Bentleii, Richardi, Opuscula philologica, Dissertationem in Phalaridis Epistolam, et Epistolam ad Ioannem Millium complectentia. 8 maj. 1781. 1 Thlr. 6 gr.

Ciceronis, M. T., Cato Major seu de senectute dialogus. Recensuit R. Klotz. Accedunt annotationes criticae. 8. 1831. 12 gr.

— — Disputationes Tusculanae. Kritisch berichtiget und erläutert von R. Klotz. 8 maj. 1835. 2 Thlr. 12 gr.

Ciceronis, M. T., Disputationes Tusculanae. Ex emendatione R. Klotz. Accedit Index nominum. 8 maj. 1835. 10 gr.

Herodoti Halicarnassei Historiarum libri IX. Codicem Sancrofti Manuscriptum denuo contulit nec non reliquam lectionis varietatem commodius digessit Thom. Gaisford. IV Tomi. 8 maj. 1824 -- 826. 7 Thlr. 16 gr.

Tom. III. et IV. etiam sub titulo:

Adnotationes Wesselingii, Valckenarii, Larcheri, Schweighaeuseri aliorumque in Herodoti Hist. libr. IX. Ed. Th. Gaisford. 3 Thlr. 8 gr.

Herodoti Halicarnassei Historiarum libri IX. Musarum nominibus inscripti. Editionem E. V. Reizii morte interruptam continuavit G. H. Schaefer. Vol. I. P. I. Editio quarta novis curis adhibitisque editionis Argentoratensis subsidiis recognita. 8 maj. 1825. 1 Thlr. 8 gr.

— — Vol. I. p. II. Editio tertia novis curis etc. 8 maj. 1822. 1 Thlr. 8 gr.

— — latine ex Laur. Vallae interpretatione cum indicibus. Vol. II. 8 maj. 1820. 1 Thlr. 16 gr.

Klotzii, R., quaestiones Tullianae. Liber I. 8. 1830. 9 gr.

— — quaestiones criticae. Liber I. 8 major. 1831. 14 gr.

Ovidii, P. Nasonis, Metamorphoses libri XV. Recensuit, varietate lectionis notisque instruxit et indices duos, unum verborum, alterum nominum propriorum, adjecit G. E. Gierig. Editio tertia emendat. et aucta cura J. C. Jahn. II. Tomi. 8 maj. 1821 et 1823. (Vol. I. 2 Thlr. II. 3 Thlr. 8 gr.) 5 Thlr. 8 gr.

— — Libri Tristium. Zum Schulgebrauch herausgegeben, und mit erklärenden Anmerkungen und einem Namen-Register versehen. Zweite, ganz neu gearb. Aufl. 8 maj. 1829. 16 gr.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ, Platons Gastmahl, ein Dialog. Hin und wieder verbessert und mit kritischen und erklärenden Anmerkungen herausgegeben von F. A. Wolf. Neue nach den vorhandenen Hülfsmitteln durchgängig verbesserte Ausgabe. gr. 8. 1828. 18 gr.

Plauti, M. Rudens, edidit F. V. Reizius. Editio nova. 8 maj. 1826. 7 gr.

Xenophontis, Cyri disciplina, ad fidem maxime codicis Guelferbytani, cum selectis virorum doctorum suisque animadversionibus et indice verborum in usum juvenum liberalioris ingenii edidit E. Poppo. 8 maj. 1821. 2 Thlr. 6 gr.

— — Expeditio Cyri, ad fidem optimorum librorum cum selectis virorum doctorum suisque adnotationibus et indice verborum in usum scholarum edidit E. Poppo. 8 maj. 1827. 2 Thlr. 20 gr.